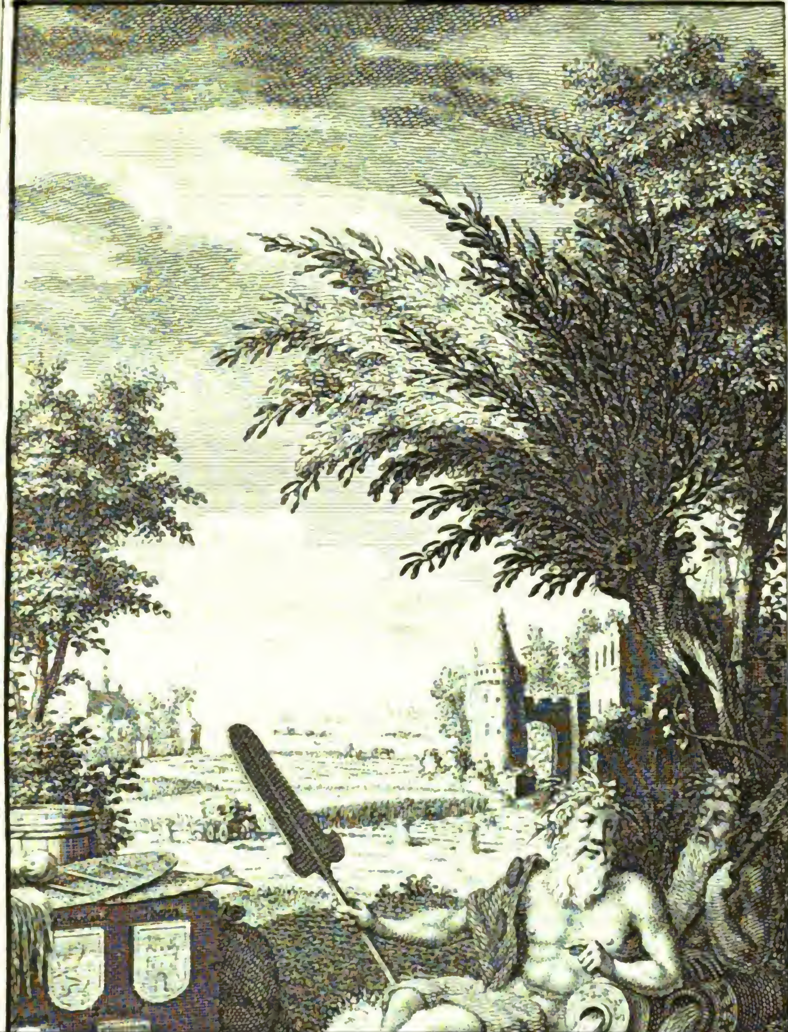
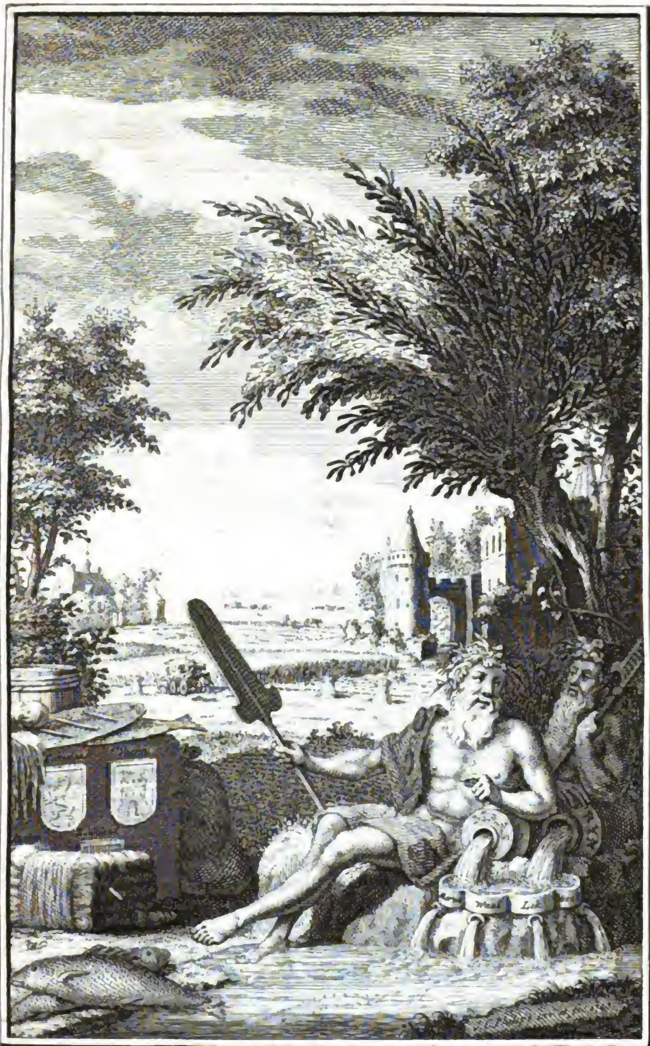

Hedendaegsche historie...

Thomas Salmon, Jan Wagenaar, Matthias Van Goch

Het vermakelyk Gezigt eener vrugtbaare Landsdouwe; het Zinnebeeld van de twee Hoofd Rivieren, dewelke hunne Wateren, door mindere Stroomen, in een gemeenen Boezem doen samenvloeien: de Wapens; de Voortbrengsels van den Grond en der Wateren, als de Willigen, Hennip, Vlasch, Meekrap, en Granen, Zalm, Steur en Elft, strekken alle om aan te duiden welke Landstreeken in dit Boekdeel beschreeven worden.

HEDENDAAGSCHE HISTORIE, OF TEGENWOORDIGE STAAT VAN ALLE VOLKEREN;

XVIIde DEEL.

Vervolgende de Beſchryving der

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

En wel in 't byzonder van

HOLLAND.

Met naauwkeurige Kaarten en
Printverbeeldingen verſierd.

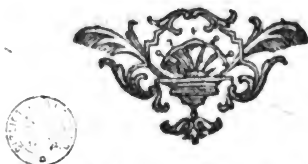

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION,
in de Kalverſtraat, het Negende Huis van
den Dam, in *HUGO GROTIUS*, 1749.
Met Privilegie.

TEGENWOORDIGE STAAT
DER
VEREENIGDE
NEDERLANDEN;
ZEVENDE DEELS,
Eerste Stuk.

Behelzende HET VERVOLG
DER
BESCHRYVING
VAN
HOLLAND.

Met nieuwe Kaarten Plans van Steden en kunstige Printverbeeldingen versierd.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION,
in de Kalverstraat, het Negende Huis van den Dam, in *HUGO GROTIUS*, 1748.

Met Privilegie van hunne Ed. Groot Mog. de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

DEN WEL EDELEN
GESTRENGEN HEERE,
DEN HEERE

Mr. ABRAHAM
VAN HELSDINGEN,

RAAD IN DE VROEDSCHAP, EN
OUD-BURGEMEESTER
DER STAD BRIELLE;

LEENMAN VAN DEN LANDE VAN VOORN, PENNINGMEESTER VAN DE GENERALE DYKAGIE AAN DE OOSTZYDE VAN DE FLAKKEE, PENNINGMEESTER VAN DE GROOTE VISSCHERY EN VAN PILOTAGIE OP DE MAAZE EN GOEDEREEDE ENZ. ENZ.

WEL-EDELE GESTRENGE HEER!

GEringen dank zoude ik van myne Onderneming in het uitgeeven eener naauwkeurige Beſchryving van onze Ver-

eenigde Provincien te wagten hebben, indien ieder even ſchoorvoetende geweeſt ware in my de noodige hulpe toe te brengen, om zynen Landsgenooten den Staat van ons gemeen Vaderland te doen kennen: en gaarne belyde ik, dat het my niet zelden een groot verdriet geweeſt is, wanneer ik my door het miſſen der noodige Berigten buiten ſtaat geſteld vondt, om op eene voegzaame wys, en ter behoorlyker tyd aan myn Oogmerk, en aan 't Verlangen van 't Gemeen te konnen voldoen.

Dubbele reden dan van Dankbaarheid en Verpligtinge heb ik aan die Heeren, die, niet alleen door hunne Goedkeuring en Aanpryzing, dit Werk hebben gelieven te begunſtigen; maar die zelfs, door hunne byzondere kundigheden iets tot Opheldderinge van den Staat onzes Vaderlands konnende toebrengen, ons gereedelyk en edelmoedig hunne Onderrigtingen hebben medegedeeld.

Dit Boekdeel nu, en inzonderheid de Beſchryving van het Land van Voorne en Putten (om niet van Brielle te ſpreeken) voornaamlyk

lyk uit Uwe Wel Ed. Gestr. naauwkeurige Berigten te boek gesteld, draagt zulke doorstraalende blyken van haare kundigheid in 'sLands zaaken, en van haare Bereidvaardigheid om onze Landsgenooten ten nutte te willen zyn, dat ik my verpligt heb geoordeeld om deswegen myne Dankbaarheid in 't openbaar aan Uwe Wel Ed. Gestr. te betuigen, en my de Eer te geven van dit Zevende Deel van den Tegenwoordigen Staat der Vereenigde Nederlanden aan Uwe Wel Ed. Gestr. aan te bieden en toe te wyden, in hope dat deeze myne Vrymoedigheid haar niet mishaagen moge.

Hier over mogt ik my bekommeren, wanneer ik deeze Toewyding wilde paaren met de gewoone Lofspraaken, die zekerlyk Uwe zedigheid zouden vervelen, en beter zouden voegen aan zulken, die van nader by konnen beschouwen met welke eene Wakkerheid en Trouwe Uwe Wel Ed. Gestr. zig in de Regeering der Stad Brielle en in de andere Ampten aan haar toevertrouwd, geduuriglyk kwyt.

Dat de Regeeringe van Uwe Wel Ed.

 Gestr.

GESTR. tot heil van het Vaderland gedye en de Welſtand van haar Perſoon, langduurig, voorſpoedig en gezegend zy, om haare vreugde in het Welzyn van Stad en Lande vermenigvuldigd te zien, zullen de geduurige wenſchen zyn van die zig altoos met Eerbied zal noemen

WEL EDELE GESTRENGE HEER,

UWER WEL ED. GESTR.
Onderdanige Dienaar

ISAAK TIRION.

INHOUD

DER

HOOFDSTUKKEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Gelegenheid, Gesteldheid, Regeering van SCHIELAND *en deszelfs Hoogheemraadschap, als mede van alle Dorpen en Heerlykheden daar toe behoorende.* Bladz. 3

TWEEDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het LAND VAN VOORN. 41

DERDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het LAND VAN PUTTEN. 151

VIERDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den HOEKSCHEN WAARD, *bevattende de* BEIERLANDEN *het* LAND VAN STRYEN, MOERKERKERLAND en GOIDSCHALKSOORD. 194

VYFDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Heerlykheden NIERVAART *of de* KLUNDERT, ZEVENBERGEN, *de* HOOGE *en* LAAGE ZWALUWE, GEERTRUIDENBERG; *als mede van de*.LANGESTRAAT. 214

ZESDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het LAND VAN HEUSDEN *en het* LAND VAN ALTENA. 259

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Gelegenheid, Gesteldheid, Staat der Rivieren, Regeering van 't BALJUWSCHAP *van* ZUIDHOLLAND, *en aanleggende Landstreeken.* 315

AGTSTE HOOFDSTUK.

Verdeeling van ZUIDHOLLAND *en Beschryving van de Landen ten Zuiden van de Merwe; als mede van het* EILAND VAN DORDRECHT, *den* ZWYNDRECHTSCHEN WAARD *en den* RIEDERWAARD. 350

NEGENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den ALBLASSERWAARD. 382

TIEN-

TIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den KRIMPENERWAARD. 450

ELFDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het Gedeelte der VYF-HEEREN-LANDEN, *onder de Provincie van Holland; als het* LAND VAN ARKEL, *het* LAND VAN VIANEN, *en het* GRAAFSCHAP LEERDAM. 482

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de BARONNY VAN ASPEREN *en de* HEERLYKHEID VAN HEUKELUM. 534

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de BARONNY VAN YSSELSTEIN *en de Hollandsche Heerlykheden in den* LOPIKERWAARD. 554

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving der Vrye Heerlykheden BLOEMENDAAL, KORT HAARLEM *met* WILLENS, VRYHOEF *met* KALVERBROEK *en het* LAND VAN STEIN. 572

B E-

BERIGT

VOOR DEN BOEKBINDER.

De Plaaten en Kaarten moeten altoos, niet op, maar tegen over de aangewezen Bladzyden geplaatst worden, en aan de Kaarten zoo veel wit gelaaten worden dat ze buiten het Werk uit slaan.

De Kaart van Schieland, *tegen over Bladz.* 3
De Kaart van het Zuid-Westelykste deel van Holland 41
Het Plan van Helvoetsluis 93
Het Plan van Geertruidenberg 231
Het Plan van Heusden 257
Gezigt van Woudrichem van de Merwe te zien. 297
——— de Waterpoort te *Woudrichem* en de Stad *Gorinchem* in 't verschiet 297
Gezigt van de Vesting Loevestein 310
——— Loevestein van de Rivier de Waal te zien 310
De Kaart van het Zuid-Oostelykste Deel van Holland 315
——— van de Beneden-Rivier de Maas en Merwede 348
Gezigt van het Slot van Liesveld 436
——— van het Slot Batestein te Vianen 518
——— van het Stadhuis en Markt te Ysselstein 562

T E-

VOORBERIGT VAN DEN DRUKKER.

Hoewel ik met reden gehoopt hadt dit gedeelte van den Tegenwoordigen Staat van Holland *al vroeg in het voorleden Jaar te zullen uitgeeven, dewyl het meeste van deszelfs Inhoud zoo ver in gereedheid was, dat 'er alleen het overzien door kundigen aan ontbrak, is het my echter mislukt het Gemeen en my zelven hier in te voldoen. De voornaamste reden van dit vertraagen was het lang achterblyven der overgeleverde Opstellen, waarin my hulpe en onderrichtinge beloofd was. Het is my leet dat de verdediging tegen de beschuldigingen wegens nalaatigheid my deeze klagten afperst, over Persoonen, aan welken ik anders dankbaarheid schuldig ben; doch zy moeten my dit klaagen ten goede houden. Dit zy ook anderen tot een prikkel om my, met den verzochten en door hun beloofden bystand, spoedig te verpligten. Gaarne wenschte ik dat de Kundigen, ieder over zyn Kwartier, of over anderen, waar van hun iets bewust is, de billykheid myner Uitnoodiging tot het mededeelen hunner Kundigheeden, Aanteekeningen en Echte Stukken ten nutte van 't Gemeen, wat gunstiger wilden inzien; en overweegen dat zy dubbelen dienst doen met het gulhartig schenken van hunne Berichten, eer het hun gevergd wordt, om dat het my onmogelyk is te konnen weten, by wien ik de beste hulpe en den nutsten bystand zal aantreffen. Niemant denke dat het hem anders dan tot eere kan strekken zynen Landsgenooten den Staat hunnes Vaderlands mede te deelen. Hier in hebben veele voornaame en aanzienlyke Heeren hen voorgegaan; waar aan ik myne dankbaarheid niet genoeg betuigen kan, ja ik vinde my zelfs, in hoope dat het hunne zedigheid zich niet belge, genoopt de zulken te noemen, die my, in de Beschryvinge van het Platte Land van Holland boven anderen, hunne hulpe hebben verleend. In* RYNLAND *genoot ik den bystand van den Wel Edelen Gestrengen Heere* DIEDERIK VAN LEIDEN, *Heer der Stede Vlaardingen enz. enz. Raad en Schepen der Stad Leiden, Sekretaris van het Hoogheemraadschap: in* DELFLAND, *gebeurde my die van den Wel Edelen Gestrengen Heer* Dr. ABRAHAM VAN BLEISWYK, *Burgemeester en Raad der Stad Delft, Baljuw en Dykgraaf van Delfland: in den* LANDE VAN VOORN EN PUTTEN, *die van den Wel Edelen Gestrengen Heere* Mr. ABRAHAM VAN HELSDINGEN, *Burgemeester en Raad der Stad Briel, die zig zelfs geene moeite heeft ontzien om alomme in dat distrikt naaukeurige Berigten in te zamelen: in* SCHIELAND *van den Oud-*

heid-

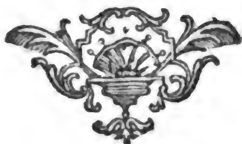
heid- en Dichtkundigen Jakob Kortebrant, *te Rotterdam, aan wien wy ook de naaukeurigheden van ons Kaartje van Schieland in opzigte der uitgeveende Landen, enz. verschuldigd zyn. Wegens* Geertruidenberg *en de* Langestraat, *badt de Heer* Simon van Zon, *Heer van Raamsdonk, over lang zyne Berichten opgegeven. Ten aanzien van het* Land van Altena, *holp my eindelyk de Eerwaarde en Geleerde Heer* François Kuypers, *Bedienaar des Evangeliums te Woudrichem. Anderen, welke hier niet gemeld worden, gelieven het zich niet te belgen, indien zy hier hunne Naamen niet vinden; dewyl ik alleen van de Landstreeken in haar geheel spreke, zonder voor tegenwoordig van de byzondere Deelen te gewagen, om de kortheid van myn bestek, betuigende egter aan alle myne Dankbaarheid.*

Door de gelukkige Verheffing van zyne DOORLUGTIGE HOOGHEID, *zyn 'er verscheiden Veranderingen voorgevallen, omtrent de wyze van Aanstelling der Hooge en mindere Amptenaaren, welke niet voor Misslagen in het Opstel der Beschryving moeten gehouden worden. Het gene deswegens nu verkeerd zal schynen, was goed toen het Werk gedrukt werdt, en is alleen veranderd, door de Hooge Gerechtigheeden, welke na het afdrukken, aan Zyne* HOOGHEID *zyn opgedraagen.*

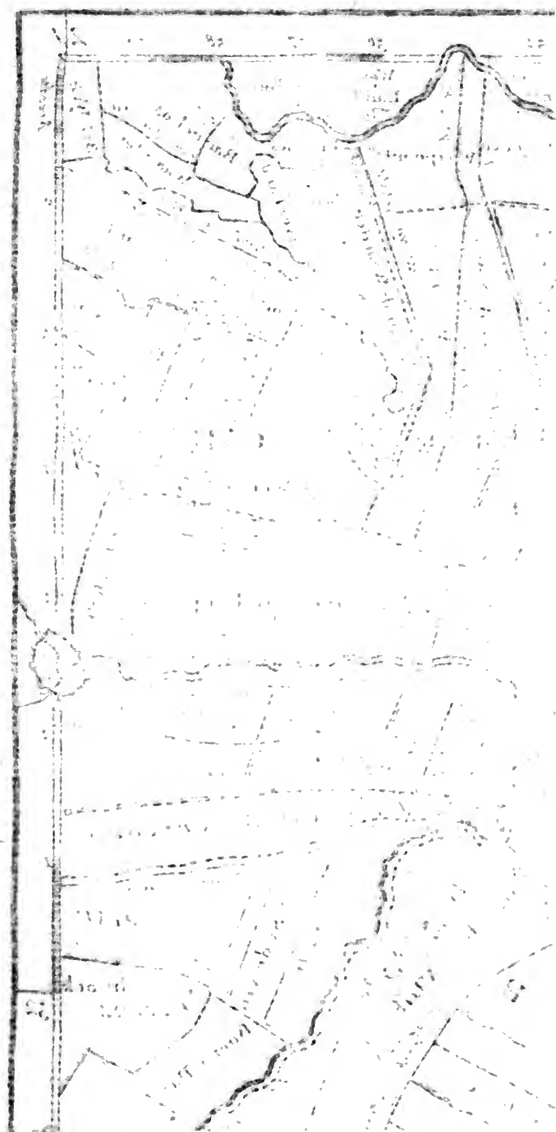
Het vertraagen der Uitgaave heeft noch een ander Gebrek in dit Stukje veroorzaakt, door het afsterven eeniger Amptenaaren en Heeren of Vrouwen der Heerlykheeden, zoo wel als door de Verwisseling der Ampten en Bedieningen. Deeze gebreklykheeden, zoude ik voor de Uitgaave wel hebben willen verbeteren: maar bedenkende dat ik beter gelegenheid zal hebben om alles naaukeuriger te onderzoeken, in den tusschentyd, terwyl ik met het drukken van het volgende Stukje bezig ben, hebbe ik beter geoordeeld om alles op te zamelen en de Verbeteringen, in een Byvoegsel achter dit Zevende Deel, *te plaatsen.*

Ik twyfele niet of ik zal met het vervolg spoediger konnen voortgaan en met het overige van Holland en de andere Provincien hoope ik myne Lezers te zullen verrassen.

TEGENWOORDIGE STAAT
DER
VEREENIGDE
NEDERLANDEN;
ZEVENDE DEEL.
Behelzende HET VERVOLG
DER
BESCHRYVINGE
VAN
HOLLAND.
Met nieuwe Kaarten en kunſtige Print-
verbeeldingen verſierd.

Te AMSTERDAM,
By ISAAK TIRION,
in de Kalverſtraat, het Negende Huis van
den Dam, in *HUGO GROTIUS*, 1749.
Met Privilegie.

20 Graad. 31 Min. Lengte
33
44
45
Breedte
Leidsendam
de Vliet
R
YZOE
D
Boskoo
Wilsveense
Turf Venen
6
Binnen Wech
MEE
Buyter
SNYD ELW
DRYM
SOETER
POLDER
Boven Wech
PEU
Groens
Waart
Kooren Molen
5
De 90 Morge
Bosgat
Bond Morge
Nootdorp
HOOGEVEEN
Achter Katwy
ENHUIZER
4
Matenes
Polder
Nieuw Matenes
Polder
Gerecht van Schiedam
AMBAGT
SCHOONDE
EN
Delfsh
KRIMP
DE LE
Wech
Krimpen
54
53
E
De Merwede
den Blok
PORTUGAL
EN ROON
De Koe Doot
Ridder Kerk
51 Graaden 52 Min.
20 Graad. 31 Min. Lengte
33
34
44
45

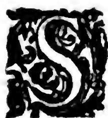
VERVOLG

Schie-
land.

VAN DEN
TEGENWOORDIGEN STAAT
VAN
HOLLAND.

EERSTE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Gelegenheid, Gesteldheid, Regeering van SCHIELAND *en deszelfs Hoogheemraadschap, alsmede van alle de Dorpen en Heerlykheden daar toe behoorende.*

SCHIELAND, dat met deszelfs Hoog-Baljuwschap denzelfden Ring, of Omtrek maakt als met deszelfs Hoogheemraadschap, grenst ten Noorden aan Rynland, ten Oosten gedeeltelyk aan het Land van ter Goude, waar van het, ten Noorden dier Stad, wordt afgescheiden, door het Water de Gouwe; voor het ander gedeelte ten Noorden grenst het aan den Yssel, welke de Dyken van Schieland, ter eener, en die van de Krimpener Waard, ter anderer zyde, besproeit: ten Zuiden wordt het door de Rivier de Maaze van het

Gelegenheid.

SCHIELAND. Land van Rhoon en Yffelmonde gefcheiden, en ten Weften wordt het door Delfland bepaald. De *Rotte*, aan fommige Plaatfen ook de *Oude Lee* en het *Nieuwe Diep* geheeten, deelt Schieland, van het Noorden naar het Zuiden in twee ongelyke deelen.

Naamsreden en Oudheid. De Naam van Schieland moet gewiffelyk afgeleid worden van het Water de *Schie*, dat van Delft naar Overfchie en door Schiedam loopt, het welk de oudfte Vaart is, die de Schie genoemd wordt. Zy befproeit egter Schieland flegts voor een klein gedeelte aan de fcheiding van het Hoogheemraadfchap. In welke der vroegfte tyden men van Schieland, als een' byzondere Landftreek gefproken vindt, ruft op geen welgegrond bewys. Graaf Floris de V fpreekt in een' Brief, gegeven in den jaare 1273, van den Baljuw tuffchen de Schie en de Gouwe. Zyn Zoon Graaf Jan de I, meld insgelyks, in den jaare 1299, van den *Baeliufcepe tuffchen de Schie ende Goude* (a). Hier door wordt ongetwyfeld niet anders als het Baljuwfchap van Schieland verftaan. Te meer, dewyl Graaf Willem van Henegouwen, in twee Brieven van den gemelden jaare 1316, waar van de een gewag maakt van de Heemraaders (b), en de andere van den Baljuw (c), duidelyk van Schieland fpreekt. Uit de bepaling die de oudfte deezer Brieven aan deeze Landftreek geeft, kan men afnemen, dat derzelver uitgeftrektheid toen weinig van de tegenwoordige verfchilde.

(a) *Handv. van Schiel.* uit *Megedeelde Berigten.*

(b) Als boven.

(c) *A. Matth.* Anal. T. VI. p. 525. in Quarto. T. III. p. 793.

Zy

Zy wordt gemeenlyk, doch voornaamlyk met opzigt tot het Heemraadſchap begroot op zeventien duizend Morgen Lands hemelsbreedte; 't welk met de aangetekende Morgentaalen, in de Quohieren der Verponding ten naaſten by overeenkomt (1). SCHIELAND. Grootte.

Aan den Yſſel en de Maaze wordt Schieland tegen het Water beſchermd met ſtevige Dyken. Aan de Gouwe, de Schie en de Rotte is het met goede Kaaden omringd. Inwendig heeft het ongemeene groote Veenplaſſen; alzo de grond hier veelal Veenland is, en meerendeels tot Turf uitgedolven. Hier door zyn veele Polderkaaden, ja Rywegen weggeſpoeld; als, onder anderen, de Landſcheiding tuſſchen Rynland en Schieland, waar van aan oude Luiden in het begin deezer Eeuwe, niets meer geheugde dan alleen, dat zy in hunne jonge jaaren maar weinig Akkers gezien hadden in de Plaſſe tuſſchen Waddinxveen en Zevenhuizen Naar den kant der Maaze is de Grond meer kleiagtig, en deeze Landen zyn zeer waarſchynlyk uit de aanſpoelende Slibbe deezer Rivier aangewoekerd. Men heeft genoegzaam nergens eenige Zaailanden, en al wat geen Veenland is, wordt tot Wei- en Hooilanden gebruikt, die meeſt langs 's Graavenweg, welke van Rotterdam naar Gouda loopt, aan den kant van de Maaze en den Yſſel gevonden worden. Landsgeſteltenis.

(1) Volgens *Medegedeelde Berigten*, is Schieland, in den Omſlag van het Penninggeld, groot 18436 Morgen.

SCHIELAND.

Baljuwſchap.

In Schieland ſtaan de meeſte Ambagten, in het Crimineel, te regt onder het Baljuwſchap, of de Hooge Vierſchaar van Schieland, en in het Civile hebben zy hunnen byzonderen Schout en Schepenen. Het Baljuwſchap behoort, ſedert den jaare 1576, aan de Stad Rotterdam, die het in dien tyd, benevens het Dykgraafſchap met beide derzelver eeren, hoogheden, voordeelen en gevolgen, voor vier duizend Ponden gekogt heeft (2) van de Staaten van Holland en Weſtvriesland (d). Uit kragte van deezen Koop, ſtellen Burgemeeſters en Regeerders van Rotterdam een' der Leden van hunne Vroedſchap tot Baljuw en Dykgraaf van Schieland aan, voor een tyd van vyf jaaren, op een' breeden Laſtbrief, die door hem in handen van Burgemeeſteren beëdigd wordt. Thans wordt het Ampt van Baljuw bekleed door den Heere Mr. PAULUS SEBASTIAAN LE LEU DE WILHEM, Heere van Bezoye, Raad in de Vroedſchap, Oud Burgemeeſter der Stad Rotterdam en Kurator van 's Lands Hooge Schoole te Leiden. De Baljuw heeft ook de magt om een' Burger, of Inwooner van Rotterdam tot Subſtituit aan te ſtellen, by toeſtemming van Burgemeeſteren, van welken hy zynen Laſtbrief ontvangt.

(d) *Extract van den Koopbr. beruſtende ter Kamer van Burgem. van Rotterdam.*

De

(2) Ter zelfder tyd kogten ook Burgemeeſters en Regeerders van Rotterdam het Baljuw- en Schoutſchap hunner Stad. *Uit het Extract hier boven aangehaald*, 't welk gemaakt is op den 1. July des jaars 1664.

De BALJUW van Schieland spant de Hooge Vierschaar met zes SCHEPENEN en zes WELGEBORENE MANNEN, die alle gekoren worden door de Staaten van Holland en Westvriesland, of door derzelver Gekommitteerde Raaden. Schepenen worden in een dubbel getal benoemd door Burgemeesteren van Rotterdam, uit de aanzienlykste Burgers dier Stad. Van het dubbel getal ter verkiezinge van Welgeborene Mannen wordt de helft mede door Burgemeesteren en de andere helft door den Baljuw opgegeven. Deeze Hooge Regtbank voert den Titel van den Edelen Hove en Hooge Vierschaar van Schieland, en zit tot het afdoen van Crimineele Zaaken, het maaken van Gemeenelands Keuren en Ordonnantien, die het Heemregt niet betreffen. De Regtsgedingen over Civile Zaaken, in de Laagere Regtbanken onder Schieland voor Schepenen der byzondere Ambagten verlooren, kunnen, by hooger beroep, mede voor deeze Hooge Vierschaar getrokken worden. SCHIELAND. Schepenen en Welgeborene Mannen.

De Hooge Vierschaar heeft haaren byzonderen Sekretaris en Boode, benevens een' Geneesheer en Wondheeler.

De Regtdagen worden alle Dingsdagen gehouden op het Stadhuis te Rotterdam, in een Vertrek boven de Waag. De Keuren worden ook te Rotterdam afgekondigd en in ieder Ambagt aangeslaagen.

Het HOOGHEEMRAADSCHAP VAN SCHIELAND rekenen wy zo oud als dat van Delfland, Hoogheemraadschap.

SCHIELAND.

(e) Zie onder *Delfland*, VI. D. bl. 475, 476.

land, doch de tyd der opregting is gantſch onzeker (e). Indien de Brief van Graave Floris den V, hier boven aangehaald, en waar van het Uittrekſel alleen het begin en het Slot behelſt, over het Heemraadſchap ſpreekt, gelyk hy onder eene Verzameling van dien aart gevonden wordt, kan men naauwlyks twyfelen, dat 'er reeds, in den jaare 1273, niet eenig geregeld Beſtier over het Waterſchap van Schieland moet geweeſt zyn. Naderhand heeft Graaf Jan de I, by Handveſt van den jaare 1299, aangekondigd: *Dat hy den Hiemraders van den bedryve van den Dycke, ende van den Watergangen van den baeliuſcepe tuſſchen Schie ende Goude had genomen op* zyn *gelede*. Graaf Willem van Henegouwen noemt hen, in den jaare 1316, *onſe Welgeboren Heemraders van Schieland* (3). Hertog Albrecht van Beieren heeft, in de jaaren 1390 en 1395, de Handveſten zyner Voorzaaten, ten nutte van het Heemraadſchap beveſtigd en ver-

(3) SIMON VAN LEEUWEN, *Batav. Illuſtr.* bl. 211, wil, dat het Heemraadſchap van Schieland niet zo oud zy als dat van Delfland, om dat 'er in zekere Uitſpraak van Hertog Albrecht van Beieren van den jaare 1375, wel gewag gemaakt wordt van de Heemraaden van Delfland en de Stad Schiedam, maar niet van de Heemraaden van Schieland, zo dat 'er, volgens deeze ſtelling, toen nog geen Heemraadſchap van Schieland zou geweeſt zyn; maar dit heeft geen grond van waarſchynlykheid. Ook ſpreekt *Van Leeuwen* zig zelven naderhand tegen, wanneer hy op bl. 1509, eene Lyſt van Dykgraaven opgeeft die met den jaare 1302 begint.

vermeerderd (f). Het algemeen Oppergezag van Dykgraave en Hoogheemraaden van Schieland gaat over alle gemeene Wegen, Wateren, Dyken en Sluizen. Uit hoofde van den Maasdyk en de Sluizen te Rotterdam hebben zy ook Regtsgebied in die Stad. Hier over zyn tusschen Burgemeesteren van Rotterdam en Dykgraave en Hoogheemraaden van Schieland voormaals verscheidene geschillen opgereezen, die op den 19. February des jaars 1571, by minnelyke Overeenkomst zyn afgedaan. Men bepaalde toen, op welke Hoefslagen de Dyk in de Stad zou worden verdeeld, hoe de Sluizen en Zylen zouden worden beheerd en gehandhaafd, het diepen der Wateren, en hoe verre het keuren en schouwen van Dykgraave en Hoogheemraaden zou gaan.

SCHIELAND.

(f) *Handv. van Schiel.* M. S.

Eer de Stad Rotterdam het Dykgraafschap van Schieland met het Baljuwschap, en aldus het aanstellen van den DYKGRAAF, gekogt hadt, is het, omtrent den jaare 1512, by de Stad Delft in pagt bezeten, om hier door veele nieuwigheden en moeite te schuwen, welke aan die van Delft, gelyk men zeide, door toedoen der Rotterdammers, van den Baljuw, als Dykgraave, en van Heemraaden geschiedden. Maar dewyl dit de onlusten niet deedt ophouden, en in tegendeel nieuwe geschillen veroorzaakte, hebben die van Delft en Rotterdam, om verderen twist te ontgaan, de Uitspraak hunner geschillen verbleeven aan de

Dykgraaf.

SCHIELAND. bemiddeling van goede Mannen, die, onder anderen Uitspraak deeden, dat die van Delft hunnen Pagt aan het Baljuwschap van Schieland zouden afstaan aan een Persoon, die ter wederzyde niet verdagt was; mids dat aan hun de uitgeschotene Penningen zouden uitgekeerd worden (g).

(g) *Bleisw. Delft*, bl. 32.

Hoogheemraaden. In den Brief van Hertog Albrecht van Beieren, van den jaare 1390, wordt het getal der HOOGHEEMRAADEN op vyf bepaald, waar van 'er een uitvallende, voor hem een' ander gekooren wordt, door de overblyvende Hoogheemraaden. Volgens zyn Handvest van den jaare 1395, wil hy, dat de overige Hoogheemraaden zullen mogen schouwen en keuren, ingevalle een van hun Kollegie balling 's Lands, of uitlandig mogt wezen. By afwezen van den Dykgraaf op de Schouwe, na dat hem behoorlyke weet gedaan is, mogen Hoogheemraaden een uit hun getal kiezen om zyne plaats te bekleeden, behoudens des Dykgraafs beveeling en magt in alle andere zaaken, die hem van den Dykregte bevolen zyn. Een Hoogheemraad moet, volgens gemelde Handvest, in Schieland, aan leggende Erve en Renten duizend Ponden Hollands gegoed zyn (h); 't welk vervolgens, by Resolutie van de Staaten van Holland en Westvriesland van den 8. December des jaars 1655, bepaald is op tien duizend Guldens (i). Het getal van vyf Hoogheemraaden heeft stand gehouden tot den jaare 1671, wanneer 'er een zesde werdt

(h) *Handv. van Schiel.* M.S.

(i) *Handv. van Rynl.* bl. 166.

werdt bygevoegd. Van de reden deezer vermeerdering is ons niets gebleeken. Men schynt, in, of omtrent den jaare 1593, de Stad Gouda uit het Kollegie van Hoogheemraaden te hebben willen uitsluiten, het welk zo hoog genomen werdt, dat die van den Geregte dier Stad, op den 16. Juny. des gemelden jaars, besloten, om Dykgraave en Hoogheemraaden van Schieland niet toe te laaten om de gewoone Schouwe binnen de Stad te doen, en voor hen de Dykspoort toe te sluiten. Zy vergunden egter aan Dykgraave en Hoogheemraaden, om als byzondere Persoonen, buiten hunne waardigheid, door de Potters-Poort ter Stad in te komen, indien zy verzogten aldaar te mogen teeren. Dit verschil werdt in de Staatsvergadering gebragt, en goedgevonden, dat zodanig een inbreuk in de Voorregten zou geweerd en hersteld worden, of dat anderszins ter begeerte der Regeerders van ter Goude, ten hunnen genoegen, voor deezen maale, doch zonder eenige Regtsbeneeming, of gevolg, order zou gesteld worden om een' bekwaam en beampt Persoon uit de Stad, als boventallig Hoogheemraad te benoemen en te magtigen. Prins Maurits stelde, in den jaare 1600, Emilius van Roozendaal, Schepen der Stad Gouda, op den Rol der Hoogheemraaden; waar op het geschil geslegt werdt, het voorige in vergetelheid gesteld, en Hoogheemraaden als voor-

SCHIE-LAND.

SCHIELAND. voorheenen, door die van de Stad, werden verwelkomd en onthaald (k).

Het Kollegie van Dykgraaf en Hoogheemraaden bestaat tegenwoordig uit de volgende Leden:

(k) J. *Walvis Beschr. van Gouda*, bl. 127, 128.

DYKGRAAF.

De Wel-Edele Heer Mr. PAULUS SEBASTIAAN LE LEU DE WILHEM, Heere van Bezoye, Raad in de Vroedschap, Oud Burgemeester der Stad Rotterdam, en Kurator van 's Lands Hooge Schoole te Leiden.

HOOGHEEMRAADEN.

De Wel-Edele Heer Mr. JOHAN VANDER HEIM, Heere van Goudswaart, Burgemeester en Raad in de Vroedschap der Stad Schiedam, Hoog-Baljuw van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, Hoofd-Ingeland van Delfland.

De Wel-Edele Heer WILLEM SCHEPERS, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Rotterdam.

De Hoog-Edele Heer PIETER BARON VAN WASSENAAR, Heere van Starrenburg, enz, enz.

De Hoog-Edele Heer JAKOB FILIP VANDEN BOETSELAAR, Heere van Nieuveen, beschreeven in de Ridderschap van Holland, Gekommitteerd in het Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam, enz, enz.

De

De Wel-Edele Heer ADRIAAN VANDER DOES, Oud Schepen der Stad Gouda. SCHIELAND.

De Hoog-Edele Jonkheer WILLEM VAN WASSENAAR, Kapitein ter Zee, onder de Admiraliteit te Amsterdam, enz, enz.

Het Kollegie wordt bediend door een' SEKRETARIS, nu den Heere FRANÇOIS VAN DER TYDT, en een' Rentmeester, den Heere GERARD SCHEPERS, J. U. L. De mindere Bedienden zyn, een Fabryk, of Landmeter, een Eerste Klerk ter Sekretary, een Kastelein in 't Gemeenelandshuis, en twee Booden.

Dykgraaf en Hoogheemraaden vergaderen gewoonlyk agtmaal in 't jaar op 't Gemeenelandshuis te Rotterdam; behalven dat ook eenige der Heeren als Kommissarissen eene maandelyksche Vergadering hebben. Viermaal 's jaars is 'er Schouw over 't Heemraadschap; welke op, of omtrent de volgende Feesten der Roomsche Kerke geschieden moet: als op St. Pieters Stoel, waar van de Feestdag op den 22. February invalt, doch de Schouw geschiedt in het laatst van April. De andere Schouwen zyn die van St. Odulfus, den 12. Juny; St. Laurens den 10. Augustus en St. Victor, den 10. Oktober. Men is egter niet gewoon den netten tyd deezer dagen in agt te nemen: Ook heeft men nog een Schouw in het laatst van Mei en een' buitengewoonen Regtdag in het laatst van December.

In

SCHIELAND. Hoofd-Ingelanden.

In den jaare 1580, vertoonden de Steden Gouda, Rotterdam en Schiedam aan de Hooge Overheid, dat 'er hoe langer hoe grooter Ommeslagen, op den naam van Dykgraave en Hoogheemraaden, over de Landen in Schieland, gelegd werden, en dat zy op het maaken derzelven niet behoorlyk werden gehoord. Zy vonden zig ook bezwaard over het hooren en sluiten der Rekeningen, 't welk alleen door Dykgraave en Hoogheemraaden geschiedde. Tot wegneming dier klagten, werdt 'er, den 5. April van dien jaare, aan deeze Steden een Privilegie verleend, op den naam van Koning Filips den II, waar by haar vergund werdt, jaarlyks ieder twee Hoofd-Ingelanden, in den Lande van Schieland gegoed en geërfd, te zenden op het hooren en sluiten der Rekeningen, en op het doen der Ommeslagen door Dykgraave en Hoogheemraaden (1). Uit deeze vergunning is het Kollegie van Hoofd-Ingelanden van Schieland opgeregt, 't welk jaarlyks door den Dykgraave en Hoogheemraaden beschreeven wordt, en worden ten dien einde door de Steden Gouda, Rotterdam en Schiedam uit ieder derzelven twee Heeren als Hoofd-Ingelanden gemagtigd, waar van 'er één uit ieder Stad dit Ampt bekleedt voor zyn gantsche leven, by wien gewoonlyk een regeerend Burgemeester gevoegd wordt, van welke laatsten de naamen derhalven hier niet kunnen opgegeven worden. De aanblyvende Leden zyn tegenwoordig

(1) *Handv van Rotterdam*, M. S.

De Wel-Edele Heer Mr. GOVERT SUYS, Burgemeester der Stad Gouda. SCHIELAND.

De Wel-Edele Heer Mr. JAKOB YSBRANTS, Burgemeester der Stad Rotterdam.

De Wel-Edele Heer ADRIAAN DOOM, Burgemeester der Stad Schiedam.

Hoofd-Ingelanden vergaderen op het Gemeenelands Huis van Schieland te Rotterdam.

De Polders in Schieland worden bemaalen door omtrent vyftig Watermolens, die het water uit de gemeene Boezems werpen in de Schiedamsche, Delftsche, Delftshavensche en Rotterdamsche Schie, alsmede in de Gouwe en de Rotte, uit welke het water door de Sluizen gevoerd wordt naar de Maas en den Yssel. Eenendertig Molens maalen op de Rotte, agt op de Schie, agt naar de Sluizen op den Yssel, en vier op de Gouwe. Onder dit getal worden zodanige niet begreepen, die het Binnenwater naar andere Molens opmaalen, 't welk in sommige Polders tot vyf hoogtens geschiedt. Zegwaart, het welk eigenlyk buiten 't Hoogheemraadschap van Schieland legt, heeft drie Molens, die mede op de Rotte maalen. Die van Zegwaart verkreegen in den jaare 1373, by Handvest van Albrecht van Beieren, het Voorregt om door Schieland uit te wateren, waar toe alvoorens, in den zelfden jaare, by Heemraaden van Schieland en de gemeene Buuren van 't Ambagt, een Overeenkomst gemaakt was, om den Watergang te leggen

SCHIE-LAND. gen door den Yssel. Dit werdt, in den jaare 1386, by nader Overeenkomst en by nieuwe Handvest, veranderd en de Watergang gelegd door Rotterdam in de Maas, of de Merwe, gelyk de Brief van Overeenkomst luidt. Schieland watert zeewaarts uit door zeventien Sluizen; twee ter Goude, een te Moordrecht, een aan Kortland, een aan Essche, een aan Blaardorp, een aan den Middelmolenschen, en een aan den Ketenschen Polder, die allen in den Yssel loozen. Van de Sluizen die het water naar de Maaze voeren, zyn 'er zeven te Rotterdam, een te Delfshaven en een te Schiedam.

Verdeeling. Schieland wordt verdeeld in het Wereldlyk en Kerkelyk. De Kerkelyke Verdeeling strekt zig wyder uit dan het Baljuwschap, of Hoogheemraadschap. Behalven de Kerken der Steden Rotterdam en Schiedam, met die in het Baljuwschap zyn nog onder de Klassis van Schieland de Dorpen over de Maaze in Portugaal, Roon en 't Land van Ysselmonde. Van de Kerkdorpen in 't Baljuwschap is Moordrecht alleen van de Klassis van Schieland uitgezonderd het welk onder de Klassis van Gouda en Schoonhoven behoort.

Dorpen en Ambagten. Onder het Hoog-Baljuwschap staan de volgende Dorpen en Ambagten tot welker beschryving wy overgaan: Hoogenban; Overschie; Kool; Schoonderloo: Kralingen; Kapelle op den Yssel; Nieuwerkerk; Moordrecht; Zevenhuizen; Moerkapel en Wil-

Wildeveenen; Hilgersberg, en Schiebroek; welke uit dien hoofde Ambagtsheerlykheden zyn. De Hooge Heerlykheden zyn Matenes, *Bleiswyk*, en de Heerlykheid van Broek, Thuil en 't Weegje. Het Slot van Kapelle heeft ook Hoog Regtsgebied.

SCHIELAND.

Hoogenban.

HOOGENBAN, ten Noorden en ten Oosten aan Overſchie, ten Zuiden aan Matenes en ten Weſten aan den Nieulandſchen Polder gelegen, is eene kleine Ambagtsheerlykheid, zonder Kerkdorp. Zy bevat, volgens de bekende Quohieren, 280 Morgen en 207 Roeden Lands, met 45 Huizen in de Nieuwe Lyſt der Verpondinge. In de Oude ſtonden niet meer als 34 Huizen aangetekend. Men vindt, dat die van Rotterdam, omtrent den jaare 1513, eiſch maakten op Hoogenban en hier over Proces voerden. In den jaare 1596, kreegen het die van Delft, by overeenkomſte met Jonkheer Jan van Asſendelft, Heere van Kralingen, en in dien tyd was het een gedeelte van *Heere Oudgieren Geregt van Kralingen* (m). De Heeren van Delft ſtellen 'er een' Sterfheer' over aan, gemeenlyk denzelfden als van Overſchie. In Hoogenban, niet verre van de Delftshavenſche Schie, ſtaan de Overblyffels van het *Huis te Spangen*, weleer een der aanzienlykſte Sloten in Holland, met vyf ſterke Toorens. Het werdt, in den jaare 1310, gebouwd, door Filips Uitterneſſe, Ridder (n). In de Hoekſche en Kabeljaauwſche Verdeeldheden is

(m) *Bleisw. Delft*, bl 33, 103.

(n) *Goudh.* bl. 203.

SCHIELAND. *Hoogenban.* het verscheiden maalen verwoest en uit zyne puinhoopen opgebouwd. Eindelyk werdt het, door die van Delft, in den jaare 1572, verdelgd, uit vreeze dat de Spanjaarden zig in het zelve mogten versterken, en sedert is het nimmer weder in stand gebragt. Deeze Overblyffels vervallen hoe langer hoe meer; de Graften zyn byna toegegroeid, en de grootschheid is thans geheel en al verdweenen.

Overschie. Wy hebben onder Delfland gesproken van OVERSCHIE, in zo verre als het wegens Schieveen, met het grootste gedeelte van het Dorp, en als eene Ambagtsheerlykheid, aan de Stad Delft behoort. Het ander gedeelte van het Dorp, voornaamlyk langs de Schie, ten Oosten van de Heul, gelyk het eigenlyk Ambagt van Overschie, staat, zo ten aanzien van het Crimineel als van het Civiel, onder het Regtsgebied van Rotterdam. In dit Ambagt legt het Riddermaatig Huis *Starrenburg*, in den jaare 1316, gebouwd, door Heere Hugo van Kralingen, uit wiens Geslagt het, door het huwelyken van eene Erfdochter, is overgegaan in den Huize van Wassenaar Duivenvoorde, in het welk het thans nog bezeten wordt by den Hoog-Edelen Heere PIETER, BARON VAN WASSENAAR, Heere van Starrenburg, Hoogheemraad van Schieland,enz,enz.

Kool. De Ambagtsheerlykheid van KOOL, bestaat in Beukelsdyk, benevens Oost- en West-Blommersdyk. Zy is zo zeer in een verknogt met Overschie en Schoonderloo, dat

dat wy de ſcheiding moeilyk vinden te bepaalen. Zy ſtrekt zig meeſt ten Weſten van de Rotte en de Stad Rotterdam en ſtuit met den Beukelsdykſchen Polder aan Oud Matenes. In Beukelsdyk en Kool, gelyk de Quohieren melden, leggen 454 Morgen en 35 Roeden Lands. In den jaare 1632, waren 'er maar 78 Huizen in de Lyſt der Verpondingen aangetekend, en in den jaare 1732, 404 Huizen, met 1 Lynbaan, 22 Bleekeryen en 8 Molens. In deeze Landſtreeken, zo digt aan Rotterdam gelegen en waar van een groot gedeelte de Voorſtad uitmaakt, is geen Kerk. De Stad Rotterdam bezit deeze Ambagtsheerlykheid, en door derzelver Regeering worden hier ook de Schepenen aangeſteld, die gemeenlyk aanzienlyke Burgers dier Stad zyn. SCHIELAND. *Kool.*

SCHOONDERLOO is een klein Ambagt, ten Noordweſten paalende aan Beukelsdyk en ten Noordooſten aan het eigenlyk Regtsgebied van Kool, ten Zuidweſten aan den Maasdyk en ten Zuidooſten aan Delftshaven, een half uur van Rotterdam langs den Binnenweg, doch korter langs den Maasdyk. In de Quohieren der Verpondingen wordt het begroot op 249 Morgen en 45 Roeden Lands. Het was, in den jaare 1632, bebouwd met 48, en in den jaare 1732, met 55 Huizen en 2 Molens, volgens de bekende Lyſten. Men heeft hier een Traankookery. In den jaare 1693, brandde hier, by nagt, ook een Traankoo- Schoonderloo.

SCHIELAND. *Schoonderloo.* kery af, met zo veel ſnelheid, dat alles in koolen lag, eer de Spuiten van Rotterdam ter hulpe konden komen. Hier is nog een Overblyfſel van eene Kerk, of Kapelle. Wanneer dezelve verlaaten is, blykt niet duidelyk; doch by het bouwen van de Sint Antonis Kapel, nu de Kerk te Delftshaven, heeft men de Steenen der Kerk en ook de Klok van Schoonderloo, ten nutte deezer nieuwe ſtigtinge, gebezigd, het welk omtrent de jaaren 1416 en 1417, geſchied is (o). Volgens de Beſchryving van Delft, door den Heere Dirk van Bleiswyk, heeft Keizer Karel de Ambagtsheerlykheid van Schoonderloo, met Kool en andere Regten en Eigendommen, in den jaare 1555, opgedraagen aan de Stad Delft (p). Wy worden egter, uit zeer egte Stukken, berigt, dat Schoonderloo, in den jaare 1583, door die Stad gekogt is.

(o) *Bleisw. Delft.* bl. 297, 998.

(p) Dezelve bl. 94. 27.

Kralingen. Wy gaan over tot de Ambagtsheerlykheden van Schieland, ten Noorden der Stad Rotterdam en ten Ooſten der Rotte gelegen. Hier treeden wy, uit het Grondgebied dier Stad, allereerſt in de Ambagtsheerlykheid van KRALINGEN. Zy paalt ten Noorden aan het Ooſtelykſte gedeelte van het Ambagt van Hillegersberg, of de Rotteban, ten Ooſten aan dat van Kapelle, ten Zuiden met den Maasdyk aan de Maaze, en ten Weſten aan het Regtsgebied van Rotterdam. De Uitgeſtrektheid van het Ambagt van Kralingen wordt, in de Quohieren der Verpondinge, begroot

op

op 1540 Morgen en 505 Roeden. Het Dorp, een uur gaans van Rotterdam gelegen, is in zig zelve niet groot; maar voor het geheele Ambagt werdt 'er, in de Lyſt van den jaare 1632, een getal van 119 Huizen gebragt, in die van den jaare 1732, zyn 'er, behalven 12 Molens, 389 Huizen aangetekend, waar van 'er veelen als onder den rook der Stad Rotterdam ſtaan. Zeven Lynbaanen zyn 'er onder het laatſtgemelde getal van Huizen in de Lyſt begreepen. In het Dorp is een Regthuis, of Ambagtshuis, 't welk in den jaare 1618 gebouwd werdt en van goede Vertrekken voorzien was. Men heeft het voor twaalf, of veertien jaaren, vernieuwd en het gaat het oude in lugtigheid en fraaiheid te boven. Het is overal met Schuifraamen voorzien. Dit Regthuis dient tevens voor een Herberg (q). De Kerk is, volgens ſommigen, gebouwd in den jaare 1550, waar aan egter by anderen getwyfeld wordt. In den jaare 1572, op den 24. Juny, werdt zy voor de eerſte reize door die van den Hervormden Godsdienſt gebruikt om 'er in te prediken (r). Men heeft 'er eenige geſchilderde Glazen, waar onder aanmerklyk is een Glas, volgens Uiterſte Wille, door een Bakkers Knegt geſchonken, die arm uit Weſtfalen, zyn Vaderland, gekomen, door zuinigheid en naarſtigheid, goede middelen had vergaderd, en een aanzienlyk gedeelte tot gebruik en ſieraad der Kerke van Kralingen

SCHIELAND. *Kralingen.*

(q) *G. v. Spaan Beſchr. van Rotterd.* bl. 173.

(r) Dezelve bl. 168.

SCHIELAND. *Kralingen.*

wilde besteed hebben. Zyn naam, Dirk Markusz de Ruiter, staat in het Glas te lezen. Het was hem leed, dat hy zo veel niet overliet om ook een Orgel en Orgelist aan de Kerk te kunnen bezorgen (s).

In het Ambagt van Kralingen, digt aan den Maasdyk ten Zuidwesten van het Ysselveer over Ysselmonde, plagt een Kapel te staan, aan Sint Elbrecht toegewyd. Deeze Kapel zou, in den jaare 1482, gestigt zyn (t). Men vindt 'er thans niet meer van dan eenige brokken en puinhoopen; doch de Roomschgezinde Dorpelingen en Huisluiden bezoeken ze nog dikwils met een' Godsdienstigen iever. Onder Kralingen is een Roomschgezinde Statie, die door een' Priester der zogenaamde Jansenisten bediend wordt. De Ambagtsheerlykheid, naar welke de oude Adelyke Bezitters weleer hunnen Geslagtnaam voerden, behoort thans aan de Stad Rotterdam. Twee Adelyke Huizen, of Sloten stonden 'er in oude tyden in dit Ambagt, het *Huis te Kralingen*, naderhand het *Slot Honingen* genoemd, en het *Huis te Kroos-wyk* aan de Rotte. Het laatste, waar van men wil, dat hier het oud Duifhuis der Romeinen zou gestigt zyn (u), is niet meer in wezen. Men heeft 'er, in laater tyd, een ander Heerenhuis gebouwd, dat thans opgesierd wordt. Het oude Slot Honingen, gelegen aan den Maasdyk, by den afloop van 's Graavenweg naar Gouda, is mede, na dat het in vroe-

(s) C. v. *Spaan Beschr. van Rotterd.* bl. 168. 169, 170.

(t) *Van Heussen*, III. D. bl. 664.

(u) *Spaan Beschr. van Rotterd.* bl. 177.

vroeger tyden veel geleeden had, en, door de Rotterdammers, in de Spaansche Beroerten zeer bedorven was, in den jaare 1672, uit vreeze voor de Franschen, geheel geslegt. Het blykt, uit overgebleevene Aftekeningen (w), en uit het gene 'er de Historieschryvers van verhaalen, dat het een zeer sterk Kasteel geweest is. Men wil, dat het den naam van Honingen gekreegen heeft, om dat het menigvuldigen hoon heeft moeten uitstaan. De Beplanting rondsom strekt nog voor een' aangenaamen Lusthof, en het Huis, waar aan men tekenen vindt, dat het op de oude Grondslagen gebouwd is, heet nog het Slot Honingen. Aan de Zuidwestzyde van het Huis is nog een zeer groote Vyver en aan de Noordzyde een breede Graft. Voor vyf en twintig, of dertig jaaren, werdt 'er nog een groote Vyver gedamd en tot een Tuin gemaakt.

SCHIELAND. *Kralingen.*

(w) *Radem. Kab. met de Beschr.* III. D. bl. 325.

Kapelle.

KAPELLE, ook *Kapelle op den Yssel* geheeten, naar alle waarschynlykheid, tot onderscheiding van Moerkapelle, paalt ten Noordoosten aan Nieuwerkerk, ten Zuidoosten met den Ysseldyk aan den Yssel, ten Westen aan Kralingen en ten Noordwesten aan Hillegersberg. Het Ambagt staat in de Quohieren der Verpondinge aangetekend op 1213 Morgen en 528 Roeden. Men hadt 'er, in den jaare 1632, volgens de toen bekende Lyst, 85, en, volgens die van den jaare 1732, 200 Huizen, 3 Steenplaatsen en 1 Korenmolen. Het

SCHIELAND. *Kapelle.* Dorp, omtrent twee uuren gaans van Rotterdam gelegen, is ter wederzyde aan den Dyk gebouwd. De Kerk is een vry goed Gebouw. De Stad Gouda bezit de Ambagtsheerlykheid van Kapelle. Het *Slot van Kapelle*, dat zeer fraai is, ſtaat op eenigen afſtand Zuidweſtwaard van het Dorp, en heeft twee Laanen op 's Graavenweg uitkomende, die op nieuws beplant zyn. Dit Slot heeft Hoog Geregt. De Geregtsplaats, of houten Galg ſtaat in een Weide tuſſchen het Slot en 's Graavenweg. Eenige treden ten Westen van het Slot ſtaat ook een Gevangen-Tooren. Het Hooge Regtsgebied van het Slot van Kapelle is, kort voor den jaare 1746, verder uitgebreid, en men heeft agt Paalen rondsom het zelve geplaatſt, om de grondſcheiding kenbaar te maaken. Het Slot en deszelfs Hooge Regtsgebied behoort aan Mevrouwe Theodora Maria Groenhout, laatſt Weduwe van den Heere Mr. Lambert van Neck, Raad in de Vroedſchap en Penſionaris der Stad Rotterdam.

Nieuwerkerk. NIEUWERKERK, mede *Nieuwerkerk op den Yſſel* geheeten, legt met deszelfs Ambagt ten Noordooſten aan Moordrecht, ten Zuidooſten aan den Yſſel, ten Zuidweſten aan Kapelle, en ten Noordweſten aan Zevenhuizen, net twee uuren gaans van Rotterdam. Het Ambagt wordt gerekend op 1110 Morgen en 450 Roeden. Wy vinden voor het zelve 161 Huizen op de oudſte van onze gewoone Lyſten der Verpondingen, en op de laatſte is dit getal tot

300 Huizen, met 5 Steenplaatſen en 1 Korenmolen vermeerderd. Het Dorp, dat landwaards in en naar den kant van Zevenhuizen ſtaat, is taamlyk wel bebouwd. De Kerk is een redelyk goed Gebouw met een ſpitſen Tooren. De Ambagtsheerlykheid behoort mede aan de Stad Gouda. SCHIELAND. *Nieuwerkerk*

Het Ambagt van MOORDRECHT, of van ouds *Moerdrecht*, en nu dikwils *Moord* genoemd, legt ten Noorden, of Noordoosten aan een klein gedeelte van Zuid-Waddinxveen, waarmede het, door zyne uitgeveende Plaſſen reeds gemeenſchap heeft, verder ſtrekt het zig ten Noordooſten aan de Heerlykheid van Broek, Thuil en 't Weegje en Broekhuizen, onder het Land van ter Goude gelegen, ten Ooſten aan den Yſſel, ten Zuidweſten aan Nieuwerkerk, en ten Weſten aan Zevenhuizen. De naam van Moordrecht, Moerdrecht, of Moord, wordt op meer dan eene wys afgeleid. Gantſch onwaarſchynlyk komt het ons voor, dat de oorſpronklyke naam *Moord* zou geweeſt zyn van de Onthoofding, of den Moord, dien Johannes de Dooper geleeden heeft. Aan hem naamlyk werdt de Kerk van het Dorp gewyd op het Feeſt der gedagtenis deezer Onthoofding, dat jaarlyks voorvalt op den 29. Auguſtus. Men heeft egter luſt gehad, om naderhand op deeze benaaming van *Moord*, in het zamenſtellen van een Zegel voor de Kerk van Moordrecht.

SCHIELAND. *Moordrecht.*

Moordrecht te zinspelen (4). Natuurlyker, hoewel niet volstrekt zeker, komt de benaaming van *Moerdrecht* voor, van de *Moerige*, Veenagtige *Gronden*, waar uit het Ambagt bestaat, en een *Drecht*, dat is, een Overvaart, of een Overtoom, die men hier zou gehad hebben. Men vindt Moerdrecht reeds genoemd in een' Brief van Graave Floris den IV, van den jaare 1223, waar uit blykt, dat de Graaven van Holland hier een Tol, of Tolhuis, waarschynlyk aan den Yssel gehad hebben (x). Met reden zou men mogen gissen, dat dit Tolhuis een vierendeel uurs van het tegenwoordige Dorp gestaan heeft. Hier heeft men nog een Hoofd, 't welk naar den Yssel uitsteekt. Aan de binnenzyde van dit Hoofd leggen nog eenige Grondslagen van Huizen, Schuuren en Wooningen. Weleer heeft men 'er eenige Penningen en anderen Romeinschen Huisraad opgegraaven (y). In de oude Historien onzes Lands is Moordrecht bekend, door eene Nederlaag van een gedeelte van 't Hoeksche Volk, waarmede Jonker Frans van Brederode in Rotterdam

(x) *Alting. Not. Germ. Infer.* P. II. p. 128.

(y) *J. Janzon. Beschr. van Moordr.* bl. 3.

(4) In dit Zegel zit een Maagd op een' *Grondsteen*, gelyk men 't uitlegt, *van 's Heilands Verdiensten.* Zy leest in het Boek der H. Schrift en wordt omringd van drie *Moordenaars*, die op haar schynen aan te vallen. In den Rand leest men: TUTA INTER LATRONES; dat is: *Veilig onder Moordenaaren.* JOHAN JANZONIUS *Beschryving van Moordrecht*, bl. 16.

dam lag. Deeze Knegten trokken, op den 17. Juny des jaars 1489, uit om leeftogt in de Stad te haalen, waar toe zy wel tagtig Schuiten, met allerhanden voorraad belaaden, by een verzameld hadden, die zy door de Veenen op de heimelykste wyze dagten binnen te krygen, onder het beleid van Heere Jan van Naaldwyk, Henrik van Wits en Kornelis Treslong. De Stalmeester van Maximiliaan, Roomsch Koning, die tegen de Hoekschen over 's Konings Benden 't gebied voerde, van deezen aanslag verwittigd, trok hen tegen en versloeg ze by Moordrecht, bemagtigde de Schuiten en nam Heere Jan van Naaldwyk en Henrik Wits gevangen, terwyl Treslong sneuvelde (z). Het mislukken van deezen togt was oorzaak, dat Jonker Frans van Brederode Rotterdam moest ontruimen. Men wil, dat zekere Kaade, tusschen de Ambagten van Moordrecht en Nieuwerkerk, de Jonkers Kaade geheeten, waar van nu verre het grootste gedeelte verveend is, haaren naam van dit Gevegt zou gekreegen hebben, om dat Jonker, of Heer Jan van Naaldwyk hier het leven liet (a); hoewel de Hollandsche Kronyk (b) getuigt, dat hy zig, kort na zyne gevangenis, heeft vry gekogt. Het Ambagt van Moordrecht bevat, volgens de Quohieren, 846 Morgen en 383 Roeken, waar onder ook 72 Morgen en 100 Roeden Lands van het Ambagt, of den Polder van Broekhuizen begreepen is. In den

SCHIELAND. *Moordrecht.*

(z) *Goudb.* bl. 544.

(a) *Janzon. Beschr. van Moordr.* bl. 5.

(b) *Goudb.* bl. 544.

SCHIE-LAND. *Moordrecht.* den jaare 1632, werden 'er voor Moordrecht 167 Huizen op de Lyst der Verpondingen aangetekend en 6 voor Broekhuizen. In den jaare 1732, was voor Moordrecht het getal vermeerderd tot op 310 Huizen, 2 Steenplaatsen en 1 Korenmolen, en voor Broekhuizen op 8 Huizen. Het Dorp van Moordrecht, een uur gaans van Gouda gelegen, strekt zig meest langs den Ysseldyk, en is vry wel bebouwd met nette Dorpwooningen. Het legt naar den kant van den Yssel byzonder vermaaklyk door de Binnenlandsche Scheepvaart naar Zeeland, Brabant en Vlaanderen. Hier heeft men een zeer aangenaam gezigt naar het nabuurig Gouderak over den Yssel en de Krimpener Waard. De doortogt der Rytuigen naar de Steden van Gouda in Rotterdam maakt het vry levendig. De Kerk is taamlyk ruim, met een' spitsen Tooren voorzien, die met lood gedekt is en eenige Wapensieraaden heeft. De Remonstranten hebben hier ook eene Kerk en een' Predikant en de Roomschgezinden een Statie. Behalven uit de menigvuldige Veeneryen, bestaan de Inwooners van Moordrecht insgelyks uit de Wolneeringe, Steenbakkeryen, Korenwasscheryen en Lynbaanen, welke laatste merklyk toeneemen. Men heeft 'er ook een, of meer Beschuitbakkeryen, met welk gebak de Inwooners op de Marktdagen te Leiden en ter Goude te markt komen. Wouter van Goudhoeve (c) telt Moordrecht onder de Ambagten,

(c) *Goudb.* bl. 83.

ten, die aan de Stad Gouda behooren; doch het is zeker, dat het nu in de bezitting en eigendom is van de Stad Rotterdam. SCHIELAND.

ZEVENHUIZEN is een der grootste Ambagten in Schieland. Het paalt ten Noorden aan Moerkapel, ten Oosten met deszelfs groote Plassen aan Zuid- en Noord-Waddinxveen, daar geene Landscheiding meer overig is, alsmede aan Moordrecht; ten Zuiden aan Nieuwerkerk en Hillegersberg, zo verre dit laatstgenoemde Ambagt ten Oosten aan de Rotte legt. Ten Westen paalt Zevenhuizen mede aan dien Stroom langs Hillegersberg en Bleiswyk. In de Quohieren wordt het Ambagt begroot op 2350 Morgen, 301½ Roeden, waar van 616 Morgen 381 Roeden, als ligt en verdolven Land staan aangetekend; doch gewislyk is 'er merkelyk meer weggeveend, dewyl 'er, ter wederzyde van den weg, voor den jaare 1728, weinig grond anders was overgebleeven, dan gebrooken Akkers in uitgestrekte Plassen, of Putten. In den gemelden jaare heeft men aan het Noordeinde van Zevenhuizen, tusschen de Rotte, of het Nieuwe Diep en den Weg van Zevenhuizen naar Moerkapel, een gedeelte van den Katjes Polder drooggemaakt. Deeze Droogmaakery strekt zig uit van de Zyde, een Kaade aldus genoemd en die voorheen met een voetpad naar de Rotte liep, tot aan de Holvoeter Brug. In den jaare 1632, werden 'er 388 Huizen in de Lyst Zevenhuizen.

der

SCHIELAND. *Zevenhuizen.*

der Verpondinge gebragt. In die van den jaare 1732, zyn 'er 459 Huizen en 1 Korenmolen aangetekend. Het Dorp, drie kleine uuren gaans van Rotterdam gelegen, bestaat uit een lange dubbele Buurt, die bestraat en met zinlyke Wooningen, meest in het Zuideinde bebouwd is. Aan de Zyde staan mede eenige Huizen. De Kerk is vry groot en heeft een' vierkanten Tooren met een hooge Spits. De Remonstranten hebben hier ook een ruim lugtig Gebouw tot hunne Kerk en eene vry aanzienlyke Gemeente. De voornaamste Hanteering in dit Ambagt is de Veenery en het vaaren met Turf, behalven eenige Linnenwevery en de daaglyksche Neeringen tot kleeding en nooddruft. Men heeft 'er door de Droogmaakery ook goed Wei- en Bouwland aangewonnen. De Ambagtsheerlykheid van Zevenhuizen behoort aan den Heere Henrik van Oud Heusden, enz.

Het Adelyk Geslagt der Heeren vander Duin had hier weleer een Riddermaatig Stamhuis, naar hen het *Huis ter Duin* geheeten. Voorheen was het een Leen, aan den Huize van Brederode toebehoorende. Het Huis, doorgaans by de Ingezetenen het *Hof* genoemd, staat 'er nog, doch wordt thans tot een Boerenwooning gebruikt. Hier by was ook een Bosch, met Graften omvangen, dat, voor het einde der voorgaande Eeuwe, is weggeraakt. Sedert is de grond genoegzaam geheel en al weggeveend. De Heer Adam vander Duin

ver-

verkreeg, in den jaare 1608, eene Ordonnantie van den Stadhouder, den President en Raade van Holland, verbiedende eenig leed te doen aan het Gevogelte in dit Bosch, als Reigers, Kwakken, Lepelaars, Schollevaars en anderen, of die op eeniger wyze, buiten toestemminge van den Heere, te vangen (d).

SCHIELAND. *Moerkapelle.*

(d) *Groot Plakaatboek*, I. Deel, 1410.

Het Ambagt van MOERKAPEL en WILDEVEENEN legt ten Noorden aan Hoogeveen en ten Oosten aan Noord-Waddinxveen, of St. Hubrechts Geregt, beiden in Rynland, gelyk het ook ten Westen aan Zegwaard in die Landstreek grenst; ten Zuiden paalt het aan Bleiswyk en Zevenhuizen. In de Quohieren der Verpondinge staan voor Moerkapel en Wildeveenen 647 Morgen en 53 Roeden Lands aangetekend, waar onder 619 Morgen en 135 Roeden verdolven Land; zo dat hier byna geen Land heeft overgeschooten. De Heeren van Rotterdam, aan welke Stad de Ambagtsheerlykheid toebehoort, hebben het meeste gedeelte van het Ambagt weder laaten bedyken en droogmaaken. In den jaare 1646, is aan Jonkheer Warner vander Wel, Heere van de Wildeveenen, genaamt de Moerkapel, Oktroi verleend, om de Wildeveenen droog te maaken. Deeze drooggemaakte Landen zyn, in den jaare 1715, by de Holvoeter Brug doorgebroken, en, in den jaare 1717, met de naast aangelegene honderd veertig Morgen, weder drooggemaakt. Op de Lyst

Moerkapelle.

SCHIELAND. *Moerkapelle.* Lyst der Verpondinge van den jaare 1632, vindt men voor dit Ambagt 70 Huizen, en in de laatste van den jaare 1732, twee Huizen minder. Het Dorp is niet groot, doch vry levendig door den doortogt uit Rynland naar Schieland en Delfland. De Kerk is mede niet zeer groot en heeft een klein Toorentje.

Hillegersberg. HILLEGERSBERG, of beter *Hildegaerdsberg*, ook van sommigen *Hillegondsberg* geheeten, is met ROTTEBAN het grootste Ambagt in Schieland. Het staat in de Quohieren bekend voor 4068 Morgen en 35 Roeden. Men vindt eigenlyk maar 671 Morgen en 355 Roeden voor verveend Land aangetekend; maar de uitgeveende Plassen, hoewel nog met eenige gebroken Akkers bezet, zyn merklyk grooter. De Ambagten van Hillegersberg en Rotteban strekken zig ter wederzyde van de Rotte. Het gedeelte ten Westen van dien Stroom paalt ten Noordoosten aan Bleiswyk, ten Oosten aan de Rotte, ten Zuiden met Bergenbroek aan Overschie, en ten Westen aan Schiebroek en de Landscheiding tusschen Delfland en Schieland, langs Berkel. Het gedeelte der Ambagten van Hillegersberg en Rotteban ten Oosten van de Rotte, paalt ten Noordoosten aan Zevenhuizen, ten Noordwesten aan Kapelle, en ten Zuidwesten aan Kralingen. De Rotteban strekt zig ter wederzyde, langs de Rotte, en aan de Westzyde tot digt by het Dorp van Hillegersberg, onder welks Kerk de Opgezetenen

tenen aan deezen kant behooren, en waar zy hunne Dooden begraaven. Die, welke aan de Oostzyde sterven, moeten naar Rotterdam ter begraavinge gebragt worden. Men leid den naam van Hillegersberg gevoeglykst af van Hillegardis, die by de Roomschgezinden als Martelaresse geëerd wordt, en van een' Zandheuvel, waar op dit Dorp gebouwd is. Aan Hildegardis en Willebrordus was de Kerk van dit Ambagt gewyd (e). De gemeene Overlevering beuzelt hier wel van eene Reuzin Hillegond, die, met het nederwerpen van een Schortekleed vol Zand, den Berg, of Heuvel te deezer plaatse zou veroorzaakt hebben; maar de tyden, waar in dusdanige Vertellingen geloof vonden, zyn lang verdweenen. H. Junius haalt den naam van eene Waarzegster Hildegardis, wier Kasteel op den gemelden Zandheuvel, in het midden van een' moerigen grond, gestaan heeft. Hy zegt ook, dat hem geheugde de Voorzeggingen deezer Vrouwe gezien te hebben, die zeer wel op den toestand van zynen tyd pasten (f). Hoe verre zig deeze geleerde Man, die anders van geene ligtgeloovigheid verdagt gehouden wordt, in den waan van egtheid deezer Profeetjen heeft laaten vervoeren, valt moeilyk te raaden. Voor het Ambagt werden 294 Huizen, in de Lyst der Verpondinge van den jaare 1632, aangeschreeven, en in die van den jaare 1732, staan 620 Huizen, 1 Kruidmolen en 2 andere Molens. Men

SCHIELAND.

Hillegersberg.

(e) *Van Heussen.* III. D. bl. 673.

(f) *H. Junii Batav.* Cap. XVIII.

C heeft

SCHIELAND. heeft 'er twee Dorpen, *Hillegersberg* en *Bergsenhoek*, beiden in het gedeelte van het Ambagt ten Westen van de Rotte.

Hillegersberg. HILLEGERSBERG legt een klein uur gaans van Rotterdam en is geen onbillyk Dorp. De Kerk schynt van hoogen ouderdom, doch is net een fraai. Zy pronkt met verscheiden geschilderde Glazen, door de Stad Rotterdam, het Hoogheemraadschap van Schieland, de Ambagten van Hillegersberg en Kool, den Kerkenraad van het Dorp en het Kollegie van de Visschery geschonken. Deeze zyn versierd met de Wapens der genen, die de Kerke hiermede hebben begiftigd. In den jaare 1687, werdt 'er nog een nieuw Pand aan de Kerk gebouwd. Het Kerkhof is omringd met een' Muur, die, in den jaare 1626, gemaakt is. Men heeft in het Dorp ook een Raad-, of Regthuis, dat met een Stoep optreedt en een Pui heeft, daar de Plakaaten en Ordonnantien worden afgekondigd.

Bergsenhoek. BERGSENHOEK legt een half uur gaans van Hillegersberg, naar den kant van Bleiswyk en ten Oosten van Berkel. Het is gantsch geen onaanzienlyk Dorp. Het heeft zynen bloei en aanwas uit de Veenery gekreegen, en was in vroeger tyden niet meer dan een Buurt. In den jaare 1659, is het afgebrand, doch naderhand veel fraaier uit zyn asch verreezen. De Kerk werdt wat laater van nieuws af herbouwd, en is niet minder versierd met geschilderde Glazen. Drie zyn 'er van de

Stad

Stad Rotterdam; een van het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze; een van Dykgraave en Hoogheemraaden, een van den Baljuw, Schepenen en Welgeboorene Mannen van Schieland, en twee van de Klasſis van Schieland. De Ambagten van Hillegersberg en Schiebroek hebben 'er ook hunne Glazen, gelyk de Kerkenraaden, zo van Hillegersberg en Bergſenhoek, alle met Wapens beſchilderd, benevens eenige Zinnebeelden en Byſpreuken. SCHIELAND. *Bergſenhoek.*

In het Ambagt van Hillegersberg is eene Roomſchgezinde Statie, waar toe ook de Roomſchgezinden van verſcheiden omleggende Ambagten behooren. Derzelver Kerk ſtaat naar den kant van den Bergſenhoek.

De Stad Rotterdam bezit de Ambagtsheerlykheid van Hillegersberg.

Het Kaſteel van Hillegersberg, gemeenlyk het *Reuzenhuis* geheeten, ſtond ten Zuiden der Kerk en even buiten den Kerkhofs muur. Men ziet 'er nog eenig overſchot van, waar op de Ojevaars neſtelen. In het begin deezer Eeuwe was het zelve veel grooter. Het was afkomſtig van de Oude Heeren van Matenes, en werdt, in den jaare 1426, door de Kennemers, onder Willem Nagel, verbrand (g). Sedert ſchynt men nooit gedagt te hebben om het wederom in ſtand te brengen.

(g) *Spaan Beſchr. van Rotterd.*

Onder Hillegersberg legt een Brug over de Rotte, omtrent een uur gaans van Rotterdam, die den naam van *Ter Brugge*, of *Ter Bregge*, volgens de Landtaal, gegee-

SCHIELAND. *Bergsenboek.* ven heeft aan zekere Buurt, die in aanzienlykheid en fraaiheid voor meenig Dorp niet behoeft te wyken. In de Lente van den jaare 1746, ontstondt hier een zwaare brand by een Bakker, wiens Huis en twee, of drie anderen van zyne Buuren met eenige Turfschuuren tot den grond toe verteerden. De overige Huizen werden mede in groot gevaar gebragt.

Schiebroek. SCHIEBROEK, ten Noordoosten aan Bleiswyk, ten Oosten aan Hillegersberg, ten Zuiden aan Overschie, en ten Westen aan Rodenrys en Berkel, langs de Landscheiding van Delfland, gelegen, is een Ambagt zonder Kerkdorp. Volgens de Quohieren der Verponding, beslaat het een grond van 748 Morgen en 239 Roeden, waar van 147 Morgen en 300 Roeden, als verdolven staan aangetekend. De Huizen, in de Lyst der Verponding van den jaare 1632, beliepen het getal van 54, en in die van den jaare 1732, zyn 'er 91 Huizen aangeschreeven. De Ambagtsheerlykheid behoort aan de Ingelanden van Schiebroek zelven.

Oud en Nieuw Matenes. OUD EN NIEUW MATENES zyn twee Polders ten Oosten de Stad Schiedam. Oud Matenes paalt ten Noorden aan Hoogenban en ten Oosten aan Beukelsdyk, gelyk Nieuw Matenes ten Oosten aan Schoonderloo en ten Zuiden aan de Maaze gelegen is. In beiden is geen Kerk. Voor Oud Matenes staan in de Quohieren der Verpondinge 169 Morgen en 416 Roeden Lands aangetekend, met 16 Huizen in de

Lyst

Lyst van den jaare 1632, en 22 in de nieuwe van den jaare 1732. In beide de Lysten worden geene Huizen voor Nieuw Matenes gevonden. De Overblyffels van het Huis van dien naam, dat oorspronkelyk het *Huis te Riviere* genoemd werdt, staan in Oud Matenes. De oude Schryvers onzes Lands gewaagen 'er van als van een zeer aanzienlyk Slot, weleer het eigen Goed der oude Graaven, en door Graaf Willem van Henegouwen, in den jaare 1339, aan het Geslagt van Matenes geschonken. Ook melden zy, dat het weleer op den Oever der Maaze stondt, maar, door het aangespoelde Land, wel duizend schreden van die Rivier is afgeraakt (h). Het is in zyne Singels een Hooge Heerlykheid; doch de Polder van Oud Matenes is een Ambagtsheerlykheid, die aan de Stad Schiedam toebehoort. Nieuw Matenes is een Hooge Heerlykheid, die, sedert den jaare 1688, aan dezelfde Stad in eigendom toekomt, by aankoop uit den Boedel der Heeren van Matenes. De Heerlykheid heeft haaren byzonder en Baljuw, Schout, Dykgraaf en Heemraaden, die ook Schepenen zyn.

SCHIELAND.

Oud en Nieuw Matenes.

(h) *H. Junii Batav.* Cap. XVIII.

BLEISWYK, de voornaamste der Hooge Heerlykheden van Schieland, heeft een groot Ambagt, ten Noorden gelegen aan de Moerkapel, ten Oosten aan de Rotte langs het Ambagt van Zevenhuizen, ten Zuiden aan den Bergsenhoek, en ten Westen aan de Landscheiding tusschen Schieland en Delfland, daar dezelve langs Pynaker heenen strekt. De Quohieren der

Bleiswyk.

SCHIELAND. *Bleiswyk.*

Verponding telden, van ouds, voor den grond van Bleiswyk, 2310 Morgen en 200 Roeden, waar van 1919 Morgen en 453½ Roeden, als verveend ſtaan aangetekend, en hier wordt jaarlyks nog veel Turf gemaakt. De Huizen in dit Ambagt zyn, ſedert honderd jaaren, merklyk toegenomen. Volgens onze Lyſten, ſtonden 'er op de vroegſte 313 Huizen, en, in den jaare 1732, telde men 434 Huizen en 1 Korenmolen. De Tekenen van Hoog Regtsgebied, of Halsheerlykheid ziet men hier aan de Geregtsplaats, of Houten Galg, die aan de Rotte is opgerigt, by de Eerſte Bleiswykſche Meer. Het Dorp legt twee uuren van Rotterdam: het is aanzienlyk, net en wel betimmerd. De Kerk is een deftig Gebouw, met een' fraaien ſpitſen Tooren. De Remonſtrantſche Kerk en Gemeente is geen der minſten onder die Broederſchap. De oude Heeren van Bulgerſtein en Wena waren weleer Halsheeren van Bleiswyk. De Stad Rotterdam kogt de Heerlykheid van den Heere Jooſt van Bronkhorſt, van wien in den jaare 1535 gewag gemaakt wordt. Onder Bleiswyk lag oudtyds aan de Rotte, of liever aan de Oude Lede, een der oudſte Riddermaatige Huizen, *Kraanenburg* genaamd. Het werdt, in den jaare 1106, geſtigt door Halewyn, tweeden Kaſtelein van Leiden. Het geraakte vervolgens in den Huize van Waſſenaar, uit welke Stam een Tak den naam van Kraanenburg aannam.

Dit

Dit Huis, 't welk nog op de Kaarten wordt aangetoond, is niet meer in wezen. SCHIELAND.

De Hooge Heerlykheid van BROEK, THUIL en 'T WEGJE zou eigentlyk schynen tot het Land van ter Goude te behooren en van het Regtsgebied der Stad afhanklyk; doch wy meenen, dat men ze oorspronklyk voor een Hooge Heerlykheid hebbe te houden, en in de Quohieren der Verpondingen wordt dit Regtsgebied duidelyk van de Stad Gouda onderscheiden. Zy legt ten Noorden aan de Gouwe, ten Oosten aan den Yssel, of liever aan Broekhuizen, waar over de Stad Gouda Regtsgebied oeffent, ten Zuiden aan het Ambagt van Moordrecht en ten Westen aan Waddinxveen. In de Quohieren der Verponding wordt zy begroot op 265 Morgen en 91 Roeden Lands; van deezen is een gedeelte verveend. In de Lyst van den jaare 1632, vinden wy voor deeze Heerlykheid 36, en in die van honderd jaar laater, 41 Huizen met 1 Molen aangetekend. Hoe de Stad Gouda aan den eigendom van deeze Hooge Heerlykheid gekomen is, blykt niet duidelyk. De Brief van Jan van Chatillon, Graave van Blois, Heere van Avennes, Schoonhoven en der Goude, waar uit men den verkoop derzelve schynt te willen afleiden, meld den naam van Broek, Thuil en het Wegje niet, maar spreekt van het Land, daar zyn Bosch plagt te staan by zyner Stede van der Goude. Men kan egter, uit den verdereń in- Broek, Thuil en 't Wegje:

SCHIELAND. *Broek, Thuil en 't Wegje.*

houd van zynen Brief, genoeg afleiden, dat men het zelve nergens anders moet zoeken. Dit Land geeft de Graaf van Blois in eeuwige Erfpagt, aan verscheidene Persoonen, welke niet voorkomen als Gemagtigden der Stad Gouda, waar over gemelde Graaf zelve toen Heer was, zo dat men hen eer als byzondere Luiden kan aanmerken. Hy vergunt hun, by deeze Uitgifte, ook een Weg op de Waddinxveensche Wetering, en dat zy, met die van Waddinxveen, zouden uitwateren. Zeker is het, dat deeze Heerlykheid, om de nabyheid van Gouda, gedeeltelyk behoort onder derzelver Stede Regtsgebied, volgens het Privilegie van Maximiliaan en Filips, Aartshertogen van Oostenryk, van den jaare 1484, waar by zy het zelve een vierde deel van een myl rondsom van de Stad hebben uitgebreid. Volgens den bovengemelden Brief van Jan van Chatillon, moest de Schout van der Goude 't Schout-Ambagt van den voorschreeven Lande bedryven. Dit geschiedt nog tegenwoordig, en is de Baljuw van Gouda tevens Baljuw, Schout en Sekretaris van Broek, Thuil en 't Wegje.

TWEE-

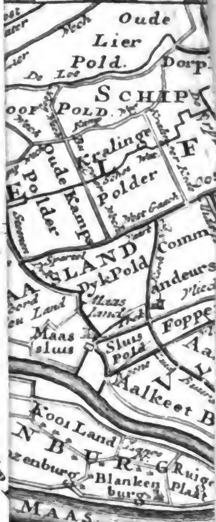
20 . 1 2 3 4 5 . 21 22 23 24

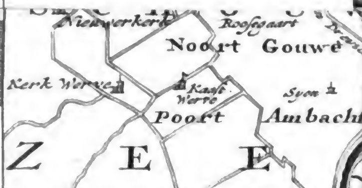
DE NO

ZEE

DE SP

DE KR

500 1000 1500

Een Duitsche Myl van 2000 Rynlandse R

100 500 1000

Schaale van 2000 Zuidhollandsche R
uitmaakende 2100 Rynlandsche

Een Fransche of Uur Gaans

20 . 1 2 3 4 5 6 22 23 24

TWEEDE HOOFDSTUK.

LAND VAN VOORN.

Beschryving van het LAND VAN VOORN.

HEt LAND VAN VOORN, aan het Zuidelykste gedeelte van Holland, tusschen deeze Provincie en die van Zeeland gelegen, bestaat in eene aanzienlyke streek Lands en in verscheiden Eilanden, die in 't algemeen den naam van Voorn draagen, en in veelen opzigte tot eenerlei Regtsgebied en Regeeringe behooren. Derzelver algemeene strekking is ten Noorden aan Delfland, waar van het door de Rivier de Maas wordt afgescheiden; ten Oosten, zo verre Oostvoorn betreft, aan den Lande van Putten; ten Zuiden aan Zeeland en een gedeelte van Staats Brabant, en ten Westen aan de Noordzee. De verdere bepaalingen, in't vervolg te melden, hebben haar opzigt op de byzondere Verdeelingen. Het Land van Voorn. Gelegenheid.

De Naamsreden van Voorn is duister en twyfelagtig. Sommigen willen, dat dezelve het *voorste* of *vooraangelegen* Land te kennen geeft. Anderen meenen meer waarschynlykheid te vinden in het afleiden des Naams van zekere Zyl, of Waterloop, Voorn genaamd, die in Zuidholland voortkomt uit de Stroomen Middel en Dussen, daar zich deezen vereenigen, en welke Waterloop, Zuidwaards voortgaande, zich ontlast in de oude Maaze (a). Wy moeten dit in het onzeker laaten. Naamsreden.

(a) *Alkema. de Briel*, I. Deel, bl. 5.

LAND VAN VOORN. Lands- en Luchtsgesteltenis.

De Grond bestaat hier meest in sterke en vette Klei, die zeer wel bebouwd wordt en allerhande Graanen, Aardgewassen en Peulvruchten in overvloed voortbrengt. Inzonderheid wordt hier de Plant van de Meede gekweekt, waar toe deeze Grond boven anderen bekwaam is. Wy zullen het gene wy van derzelver behandeling voorheenen gezegd hebben, en hoe men 'er de Meekrap van maakt, hier niet weder (b) herhalen, noch ook het vooroordeel, 't welk by sommigen heerscht, dat hier de Lucht ongezond zou zyn (c), waar van ons het tegendeel op nieuws verzekerd wordt.

(b) IV. D. bl. 26.

(c) Als bov. bl. 27.

Stroomen.

Verscheiden' aanzienlyke Stroomen bespoelen de byzondere Landen van Voorn genoegzaam aan alle kanten, daar zy niet aan de Noordzee leggen. Ten Zuiden, langs Westvoorn, of het Eiland van Goedereede, en langs Zuidvoorn, of Overflakkee loopt de Bieningen, of Grevelingen, die meer Oostwaart ook de Krammer genoemd wordt, en waar door deeze Eilanden worden afgescheiden van Zeeland en Brabant. Tusschen Oostvoorn en de gemelde Eilanden is een breede Stroom, ten deele de Flakkee, naar een Plaat van dien naam, in denzelven gelegen, en ten deele het Haringvliet geheeten. Ten Noorden, of liever Noordoosten van Oostvoorn, stroomt de Maas, die, door het Eiland Roozenburg, in twee Takken verdeeld wordt. Deeze Stroomen loopen allen in Zee, en

langs

langs de twee laatsten hebben de Koopsteden van Zuidholland haare Zeevaart. Wy zullen derhalven derzelver Zeegaten en het Bewind hier over wat nader beschouwen. LAND VAN VOORN.

Zeegaten. Twee Zeegaten, welke door Zeeschepen bevaaren worden, zyn 'er op deeze Kusten: naamlyk het *Gat van Goedereede* en het *Gat van de Maaze*. Ten Zuidwesten van Oostvoorn, agter het Dorp Rokanje, tusschen de Twee Plaaten, den Hinder en de Kwak, is nog wel een Gat, het *Kwaks Diep*, of de *Spleet* geheeten; maar dit kan voor geen Zeegat gehouden worden; dewyl het zo naauw is, dat 'er geen andere dan kleine Vaartuigjes door konnen. Het schynt, door zyn engte den naam van de Spleet gekreegen te hebben. Voor deeze Zeegaten, of op den Drooge, is het, by Volle en Nieuwe Maan, ten twee uuren het hoogste Water, dat met een gemeen Getyde zes voeten op- en afgaat.

Goedereesche Gat. Het Goedereesche Gat loopt digt langs het Eiland Westvoorn heenen. Tusschen dit Gat en het Land van Oostvoorn, legt een groote Droogte, of Zandplaat, de Hinder geheeten. Dit Gat is vry diep en de grootste Oorlogschepen en Oostindische Schepen konnen 'er, by hoog Water uit- en invaaren. De Schepen, die hier inloopen, vaaren veel al met het zelfde Gety hooger op; maar als het zelve verloopen is, komen zy voor Hellevoetsluis ten anker en wagten hier een bekwaam Gety, om hooger op te zeilen.

Het

LAND VAN VOORN.

Gat van de Maaze, of de Drooge.

Het Gat van de Maaze, of de Drooge voor de Maaze is zo diep niet als dat van Goedereede, en kan, met Schepen, die meer dan twaalf voeten diep gaan, bezwaarlyk bevaaren worden. Het legt tusschen Oostvoorn en den Hoek van Holland en heeft ter wederzyde eene groote Droogte. Aan den kant van Oostvoorn legt de Westplaat, en aan den kant van den Hoek van Holland een andere Plaat, de *Vlakte* geheeten. Tusschen deeze beiden, even binnen den Drooge, is een Plaats van taamlyke diepte, de *Put* genaamd. Hier komen de Schepen, die naar Zee willen, gemeenlyk ten Anker, om het hoog Water op den Drooge af te wagten. Niet verre van hier scheid zich het Water in tweeën en loopt in het Brielsche, of Zuid-Diep, en in het Sluische Diep, of het Scheur, langs den Onrust, naar Maassluis. In het vaaren naar deeze Dieptens, ontmoet men de Krabbe, een Plaat, die, door geduurige aanspoeling, thans aan het Eiland Roozenburg gehegt is. Zy scheidt, met dit Eiland, de Maas, van hier tot by Vlaardingen, als in twee Rivieren, en kan als een Tong in den Mond van den Stroom aangemerkt worden. Men heeft in den Mond der Maaze en hooger op nog ververscheiden' Droogtens en Plaaten, waar van de eene grooter is dan de ander.

Bakens en Tonnen.

Alle deeze Plaaten en Droogtens maaken de Vaart op de Maaze voor de Zeelieden moeilyk, dermaate dat de Vreemdelingen en

en zulken, die niet daaglyks deeze Stroomen bezeilen, dezelven onmooglyk met gerustheid kunnen bevaaren. Maar, om deeze Vaart gemaklyk te maaken, heeft men, door Baken, Tonnen en Lootsluiden, hier in voorzien. Twee hooge Baaken zyn 'er, door de Stad Briel, volgens haare Privilegien, opgeregt. Een van Steen op den Heindyk onder Klein Oosterland en een van Hout op het Strand. Deeze laatste Baak heeft men al voor de derde maal moeten agter-uit zetten, om dat de zwaare Duinen, die voorheenen op dit Strand plagten te staan, door 't geweld der Zee merkelyk zyn afgenomen en weggespoeld. Op den Hoek van de Nes, een scherpen Uithoek van Nieuw Kleiburg, ten Noorden der Stad Briel, staan twee Bolbakentjes. Behalven deezen is 'er op het Hoofd dier Stad nog een Lantaarn. Verscheiden' Zeetonnen zyn 'er van den Drooge af tot geheel binnen de Maaze, die van afstand tot afstand gelegd zyn, op verscheiden Merken, by de Lootsen en Visschers bekend. Alle deeze Baaken en Zeetonnen, die alleen dienen voor het Gat van de Maaze, worden door de Regeering der Stad Briel bekostigd en onderhouden. Ten dienste van het Goedereesche Gat, is een Vuurbaak in het Eiland Westvoorn op den Tooren der Stad Goedereede, en een hooge Kaap aan de Noordzyde van het Eiland, op het Strand. Zy was voormaals van Hout, maar is, in den jaare 1742, van

LAND VAN VOORN.

Zeegaten.

LAND VAN VOORN.

Zeegaten.

Steen vernieuwd. Op het Hoofd van Hellevoetſluis heeft men insgelyks een Lantaarn om de Schepen ter Haven in te lichten. Omtrent den Hinder legt een Zeeton ter plaatſe daar in het laatſt der maand November des jaars 1705, 's Lands Oorlogſchip de Zeven Provincien gezonken is, en waar van het Wrak maar even onder water legt. De bekoſtiging van 't gene ter veiligheid van het Goedereeſche Gat dient, ſtaat ter bezorging van de Pilotage. Op de twee Vuurbaken by den Briel en op den Tooren van Goedereede, werdt voorheen maar vier maanden geſtookt, van den 1. December af tot den laatſten Maart; doch nu agt maanden, beginnende met den 1. September. Ter zelfder tyd worden de Lantarens op de Hoofden van den Briel en Helvoetſluis aangeſtoken.

Lootſen.

Gelyk alle Havens en Zeekuſten Lootſen vereiſſchen, zyn 'er ook, tot veiligheid der Zeevaart agtendertig Buitenlootſen, die in den Briel t'huis behooren, en geſchikt ten dienſte der Zeeſchepen, die in de Maaze en het Gat van Goedereede in-, of uitloopen. Deeze Lootſen moeten, om bekend te zyn, een ſtukje koper, gewerkt als een Dieploot, met een Lyn hier omgeſchooren, tot een openbaar teken op hunne borſt draagen. Deeze Buitenlootſen hebben vier Galjooten, of Lootsbooten tot hun gebruik, die den naam voeren van de Steden Delft, Rotterdam, Schiedam en Briel. Zy worden allen verdeeld in vier

Kwar-

Kwartieren, waar van twee de Oude en twee de Nieuwe Kwartieren geheeten worden. Zes Stuurluiden zyn 'er onder het algemeen getal deezer Lootsen. Op ieder der Galjooten, of Booten vaart een Stuurman en agt Lootsen. Drie van de Booten moeten altyd, agt dagen agtereen kruissen voor de Maaze en het Goedereesche Gat, benoorden, of beweſten de Maaze, op tien vademen Water, om de Schepen, die uit Zee komen, aan boord te vaaren, en allen, die meer dan zeven voeten diep gaan, een' Loots aan boord te zetten, om hen binnen te brengen. De vierde Lootsboot blyft, by beurten, binnen Gaats aan het Hoofd van den Briel leggen, en is verpligt, om, *indien 'er verscheiden Schepen* zyn, die naar Zee willen, met dezelve mede te vaaren. Agt, of negen Lootsen blyven in den Briel aan Land, ten dienste van de Schepen, die uit de Maaze moeten gelootst worden. De Buitenlootsen, die, het zy in Zee, of voor den Drooge, op de Schepen overgegaan zyn, moeten dezelve veilig binnen brengen, in de Maaze tot voor het Hoofd der Stad Briel, en door het Gat van Goedereede tot voor het Hoofd van Hellevoetsluis. Zy mogen van de Schepen niet afgaan tot dat deeze aldaar ten anker zyn gekomen en wel vertuit leggen. Indien de Schepen egter met het zelfde Getyde kunnen opzeilen, mogen de Lootsen voor de gemelde Hoofden van boord afgaan, wanneer 'er Binnenlootsen in hunne plaats

LAND VAN VOORN. *Zeegaten.*

LAND VAN VOORN.

Zeegaten.

plaats komen. De Booten, die voor het Gat van Goedereede zig ophouden, moeten, als de gelegenheid gunſtig is om uit te loopen, naar binnen vaaren, tot het bedienen der Schepen, die naar Zee willen. De Lootſen mogen geene Schepen in het Goedereeſche Gat brengen, dan op een' ſchriftelyken Laſt van den Schipper. Ten deezen einde hebben de Lootſen gedrukte Briefjes by zig, in de Nederduitſche, Franſche en Engelſche Taalen, die de Schippers moeten ondertekenen. De Schepen betaalen, behalven het Lootsgeld, volgens de Ordonnantie van de *Pilotage*, of In- en Uitlootſing, nog zekeren Stuiver voor den dienſt, welken zy van de Baaken en Tonnen hebben: naamlyk, die de Maaze uit- en invaaren, aan de Stad Briel, onder den naam van Kaap- en Vuurboetgeld, en die het Goedereeſche Gat bevaaren, aan de Pilotage, onder den naam van Vuur- en Baakengeld. Deeze belaſting wordt van die Schepen geheeven, naar maate dat dezelve groot zyn, of diep gaan. Nog wordt van ieder Schip, het zy in de Maaze, het zy in Goedereede inkomende, betaald een Stuiver van 't Laſt voor het navuuren op de Baaken en één Gulden van ieder Schip. Dit laatſte wordt eigenlyk het Pilotage-geld genoemd, waar van de Commiſſaris der Lootſen een gedeelte geniet. Voor de Viſſchersſchuiten van Middelharnis wordt ook jaarlyks zekere Penning aan de Pilotage betaald, tot onderhoud

houd van de Zeeton op het Wrak van het Oorlogſchip de Zeven Provincien. Van de uitgezeilde Schepen, die door tegenwind weder moeten inloopen, en zonder hun Laſt te breeken, weder uitvaaren, Byleggers genaamd, worden de bovengemelde Laſten half gevorderd. LAND VAN VOORN. *Zeegaten.*

De Buitenlootſen ſtaan onder het opzigt en bewind van de Pilotage over de Maaze en het Goedereeſche Gat. Dit bewind is door de Staaten van Holland en Weſtvriesland aanbevolen aan de Steden Delft, Rotterdam, Schiedam en Briel, die ieder een' Bewindsman, tevens Penningmeeſter der Groote Viſſchery, magtigen als Kommiſſaris van de Pilotage. Deeze ſtellen de Lootſen aan, alsmede hunnen Kommiſſaris in den Briel, een' Opziender te Hellevoetſluis, een' Opziender over de Baakenſtookers, en over het Baaken en de Kaap te Goedereede. Zy beſliſſen de geſchillen, die 'er ontſtaan tuſſchen Lootſen, Schippers en Koopluiden. Het Hol, of de Romp van de Lootsbooten wordt door de Penningmeeſteren aan de Lootſen geleverd, waar voor een gedeelte van het Geld, dat zy verdienen, door hunnen Kommiſſaris, wordt ingehouden. Het Rondhout, Wand, Zeilen, Ankers, Touwen en Onderhoud ſtaat ter bezorging van de Lootſen zelven. Pilotage over de Maaze en het Goedereeſche Gat. Buitenlootſen.

De Binnenlootſen van den Briel behooren tot het Schippers Gilde, waar van een Heer uit de Regeering Hoofdman is. Te Binnenlootſen.

LAND VAN VOORN. *Loetsen.* Hellevoetsluis hebben zy mede een Gilde. Zy zyn vier en twintig in getal en hebben agt Noodhulpen. Zy worden door het Kollegie van Baljuw en Leenmannen van Voorn aangesteld. Twee worden 'er jaarlyks op de benoeming van een dubbel getal tot Dekenmeesters verkooren. De Schout van Hellevoetsluis is Hoofdman van dit Gilde.

Historie. Wy keeren weder tot het Land van Voorn: het welk oudtyds een afzonderlyke Heerlykheid geweest is, en naderhand aan de Graaven van Holland, die ook Graaven van Zeeland waren, gekomen zynde, hebben sommigen dit Land onder Holland willen rekenen, anderen onder Zeeland (1). De Hollandsche Graaven

(1) De Heer KORNELIS VAN ALKEMADE in zyne *Beschryving der Stad Briele*, bl. 6. zegt, dat de Graaven van Vlaanderen Graaven van Zeeland geweest zyn, en dat zy het bezit en den eigendom van het Land van Oost- en Westvoorn, zo wel als van het Land van Schouwen, met veel hevigheid en met de Wapenen betwist hebben; zo dat hier over verscheiden' bloedige zo Water- als Veldslagen zyn voorgevallen. Wy vinden egter niet, dat de Graaven van Vlaanderen Graaven van Zeeland geweest zyn, of immer dien naam gevoerd hebben. Ook beweerden zy van ouds slegts regt te hebben op Zeeland Bewesterschelde. *Flandria ad Scaldim & Scaldiam usque*, *nunc* Schauwen *pertingebat*, zegt *Oliv. Vredius Sigill. Comit. Flandriæ* p. m. 34. En dat nog meer bind, STOKE in *Jan den II*, bl. 243.

In

Land van Voorn.

ven moeten 'er egter al vroeg de bezittinge van gekreegen en gehandhaafd hebben, indien het waar is, dat zy hunne jonger' Zoonen hiermede begiftigd en uitgezet hebben (d). Sommige Schryvers hebben ſedert evenwel gewild, dat men het moeſt aanmerken als tot Holland, of tot Zeeland te behooren. Hier in willen anderen, dat deeze Schryvers ter wederzyden dwaalen, en dat de dwaaling der genen, die het aan Zeeland hegten, ontſtaan is, om dat de Eerſte Heeren van Voorn tevens Burggraaven van Zeeland geweeſt zyn; het welk wel eene Tweederlei Magt bewyſt, maar waar uit niet duidelyk kan blyken, dat de Graaven van Zeeland zig het Regt van bezittinge over de Landen van Voorn hebben konnen aanmaatigen. Die van den Lande van Voorne hebben zig ook, omtrent het midden der vyftiende Eeuwe, niet aan de bevelen van Zeeland onderworpen gerekend. Want toen Ambagtsheeren, Leenmannen en Steden in Zee-

(d) *Alkema-de Brie*, I. Deel, bl. 9.

Ic weet wel dat men niet en vint
Newer beſcreven dat Holiant
Soude behoren ter Vlaamſcher hant /
Noch d'oeſtzide van der Scelt.
Mer dicwile heeft men ghetelt
Dat de Vlaminghe ſpraken an
Die Weſterzide —— ——

Waar uit men dan tevens moet afneemen, dat het ſtryden tuſſchen de Graaven van Vlaanderen en Holland niet geweeſt is over het Land van Voorn, maar om Zeeland Beweſterſchelde.

LAND VAN VOORN. land aan Hertog Filips van Bourgonje, in den jaare 1456, een Heirvaardgeld hadden toegeſtaan, bewilligden die van den Briel en den Lande van Voorne in deeze Bede niet, dan op een' openen Brief van den Hertog, dat zulks niet in gevolg zou getrokken worden, of ſtrekken tot agterdeel van de Regten, Privilegien en Vryheden van de Heerlykheid en Lande van Voorne (e). De Staaten van Zeeland ſchynen evenwel dien eiſch niet uit het oog te hebben willen verliezen. Dit kan men afneemen uit hunnen Brief van aanſtellinge van Prins Willem den III, tot Stadhouder en Kapitein Generaal over de Provincie van Zeeland, op den 2. February des jaars 1674. By deezen Brief ſtrekken zy de Magt van den Prins in die waardigheid uit over de Stad Briel en den Lande van Voorne. Zeer gereed waren egter deezen om hier over klagtig te vallen aan de Staaten van Holland, die, by Reſolutie van den 15. February deszelfden jaars, uitdruklyk verklaarden, dat de Stad Briel en het Land van Voorn altoos geweeſt zyn en behoord hebben, gelyk zy nog zyn, onder de Souvereiniteit van Holland en een onderſcheiden Lid derzelve; zonder dat aan de Staaten van Zeeland daar op eenig Regt, Aanſpraak, of iets het geringſte toekomt (f).

(e) *Alkema. de Briel,* I. Deel, bl. 6. II. D. bl. 71.

(f) *Van Leeuwen Bat. Illuſtr.* bl. 132. *Alkema de Briel,* I. D. bl. 6. II. D. bl. 217.

Van ouds was het Landſchap en de Heerlykheid van Voorn een Souvereiniteit op zig zelve, het welk als iets ongemeens moet

moet worden aangemerkt, en aan geen andere Landſchappen in Holland, of Zeeland eigen is. Het werdt beſtierd door zyn eigen afgezonderde Wetten, Inzettingen en Gewoontens, en is aldus, zelfs by de Staatzugtigſten van 's Lands Graaven erkend. Dit getuigt Filips de II, en zyn Stadhouder, de Hertog van Alva, in zeker Oktroi van den jaare 1570, waar in hy de breedſte Geërfdens, benevens Schout en Schepenen van den Lande van Voorne, noemt en zegt, dat zy met de Stad Briel te ſamen verbeelden *de Gemeene Staaten van den Lande van Voorn*; terwyl in dit Oktroi meermaals afzonderlyk van de Staaten van Holland geſproken wordt (g). In een Verklaaring van de Stad Briel, gegeven ter gelegenheid der Overgifte van de Hooge Overigheid deezer Landen aan Willem den I, Prins van Oranje (2), in den jaare 1581, wordt aan de Staaten van Holland vertoond, dat de Stad Briel en het Land van Voorn van ouds zyn geweeſt een vrye Heerlykheid, zonder dat zy de Graaflykheid van Holland onderworpen is geweeſt; maar by opvolging aangekomen

LAND VAN VOORN.

(g) *Alkemade Briel*, I. Deel, bl 6. II. D. bl. 185.

 aan

(2) In het *Regiſter der Dagvaarten* van Holland van MR. AERT VANDER GOES, vinden wy ook, op den 26. September en 4. Oktober des jaars 1540, op bl. 309. Hier naar heeft de Prince van Orangien gedaan zynen Eedt als Stadhouder van Holland/ Zeelandt/ Stad/ Steden en Landen van Utrecht/ op den 6 Octobris ende 't Land van Voiren.

LAND VAN VOORN.

aan Hertog Aalbrecht van Beieren, *die dezelve Heerlykheit*, gelyk de Verklaring luid, *geregiert ende doen regieren heeft*, *apart*, *ende op zyn zelven*, *conform aller buerlieder oude Privilegien*, *Handveſten*, *Coſtuimen*, *Politie ende Contributien*. Ook getuigen zy, dat zy haare Overigheid, Landvoogden, Stadhouders en Souvereinen Raad afzonderlyk gehad hebben, en dat de Graaven aan hunne Stadhouders byzondere Laſtbrieven gaven over Briel en den Lande van Voorn, gelyk nog laatſt was gebleeken, in zekeren Laſtbrief van Koning Filips aan den Prins van Oranje (h). In vroeger tyde heeft Hertog Karel van Bourgonje, in zyne plegtige huldiging als Heer van Voorn, niet alleen de Steden, Landen en Ingezetenen van den Lande van Voorn, maar zelfs ook de *Ridderſchap van dien* erkend (i). In eene Sententie van den Hove van Holland, van den jaare 1478, wordt de Vrouwe Douariere van Voorn en haaren *Hoogen Raad*, als opperſte Regter van Voorn en Briel erkend en duidelyk gemeld. Door de opvolging der erfelyke bezitting deezer Landen aan de Graaven van Holland, zyn deeze Hoogheden merkelyk van gedaante veranderd, hoewel men 'er nog voetſtappen van vindt in de tegenwoordige Regeering. Onder anderen gebruikt het Land van Voorn zyn byzondere Landmaat, genaamd Voornſche Roeden (k). Het heeft ook zynen byzonderen Ontfanger Generaal, die voormaals genoemd werdt *Ontfanger der Beden*

(h) *Alkemade Briel*, I. Deel, bl. 8. II. D. bl. 194.

(i) Dezelve I. Deel, bl. 8.

(k) Dezelve bl. 9.

den en Subventien van den Heere van Voorn. Thans wordt 'er nog een algemeene Dagvaart van de Staaten van Voorn gehouden. De Stad *Briel* en het Land van Voorn hebben nog het Regt om een' eigen Scherpregter te houden (3). De Leenen van Voorn hebben ter Leenkamer een afzonderlyk Regifter, dat voormaals in de Leenkamer van Voorne zelve gehouden werdt. LAND VAN VOORN.

By gebrek van Aanteekeningen in de vroegfte tyden, kan men weinig, of geen berigt van de oudfte Heeren van Voorn geven. De eerfte, die met naame bekend is, werdt PELGRIM geheeten, met wien de meefte Schryvers de opvolging deezer Heeren beginnen, hoewel fommigen meenen, dat 'er voor hem nog anderen geweeft zyn (l). Deeze Pelgrim was een jonger Zoon van Dirk den VI, Graave van Holland en Vrouwe Sofia, Dogter van Otto van Rynegge, Paltsgraave op den Ryn. Hem werdt de Heerlykheid van Voorn, in den jaare 1141, of, volgens anderen, in den jaare 1140, tot een uitzet en vaderlyk bewys, als een jonger Zoon, gegeven (m). Tevens was hy, gelyk mede de volgende Heeren, Burggraaf van Zeeland, te dier tyd de hoogfte waardigheid deezes Lands, naardien de Burggraaven,

Oude Heeren van Voorn.

(l) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 192.

(m) Dezelve als bov. bl. 193.

(3) By Refolutie van de Staaten van Holland van den 8. Juny 1595, is een Wedde van 150 Gulden toegelegt aan een Scherpregter, om daar op in den Briel te gaan woonen.

LAND VAN VOORN.

ven, nevens de Graaven van Zeeland, de wetgevende Magt oeffenden (n). Hy liet den vaderlyken Stamnaam varen en nam dien van zyne Heerlykheid aan, tegen het gebruik der jonger' Zoonen van Vorsten en Edelen. Zyne Regeering duurde twee en dertig jaaren, en hy werdt, in den jaare 1172, opgevolgt door zynen oudsten Zoon, FLORIS, die met zynen Broeder Dirk, onder de Ridders en Edelen van Holland by de oudste Schryvers genoemd wordt. Hoe lang hy geregeerd heeft, is twyfelagtig, sommigen melden een tyd van eenenveertig jaaren, en stellen, dat hy reeds in den jaare 1162, tot de Regeeringe zou gekomen zyn, en in dien van 1203, overleeden (o). Anderen schryven hem maar vyf, of zeven jaaren toe, en vervullen den overigen tyd der Regeeringe met eenen ALLARDUS, die onder de Heeren van Voorn niet algemeen bekend is. Deeze zou van den jaare 1179 tot den jaare 1203, geregeerd hebben (p). In dit jaar stellen de Schryvers vry eenparig den aanvang der Regeeringe van HUGO VAN VOORN, doch zy verschillen wederom omtrent den tyd hoe lang dezelve geduurd heeft, die van eenigen op vyf en veertig, doch waarschynlykst op twintig jaaren bepaald wordt. Hy had in de tweespalt tusschen Vrouw Ada, gehuwd aan den Graave Lodewyk van Loon, en haaren Oom Graave Willem, de zyde der Graavinne gekooren en bemagtigde voor haar het Eiland

(n) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 23, 191. II. D. bl. 13.

(o) *Goudb.* bl. 143.

(p) *M. V. Houve M. S. Chronyk*, by *Alkemade Briel*, I. Deel, bl. 195.

land Schouwen, waar uit hy vervolgens, gelyk naderhand uit geheel Holland en Zeeland, weder verdreven werdt. LAND VAN VOORN.

DIRK VAN VOORN, tweede Zoon van Pelgrim, wordt by fommige Schryvers niet voor Heere van Voorn erkend, hoewel ten onregt. Ten minften blykt het, dat Graaf Floris de IV, nevens Heer Dirk als Burggraaf en zyn Stadhouder van Zeeland, in den jaare 1223, aan de Stad Domburg en Weftkappelle, allerhande Wetten, Vrydommen en Keuren gegeven heeft (q). Ook heeft hy de Heerlykheid van Heenvliet bezeten (r). Hy werdt opgevolgd door zynen Zoon HENRIK, die reeds, in den jaare 1230, geregeerd heeft, gelyk men van hem eenen Brief vindt, in dien jaare gegeven; hoewel anderen hem niet eer dan in den jaare 1248, als Heere van Voorn tellen, en zyne Regeering op twee en dertig jaaren bepaalen, na welke hy, in den jaare 1280, zou overleeden zyn. Dit heeft egter weinig waarfchynlykheid, naardien zyn Nazaat reeds, in den jaare 1261, daadelyke bewyzen van Bewind by Brieven, onder den naam van Heere van Voorn en Burggraave van Zeeland gegeven heeft (s). Men vindt van Henrik, behalven zyne Kinderen, verwekt by de Dogter van Nikolaas van Borffelen, niets gemeld, dan dat hy aan zynen Broeder het Land van Heenvliet gaf. Na Henrik volgde zyn Zoon AALBERT VAN VOORN, aan wien Graaf Floris de V, na

(q) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 198.

(r) Dezelve als bov. II. D. bl. 3, 297.

(s) Dezelve II. D. bl. 5.

LAND VAN VOORN.

dat *hy* in den ouderdom van twintig jaaren de Regeering des Lands zelve aanvaard had, te gelyk met Floris van Henegouwen van Avennes, het Bewind over het Land van Zeeland, als zyne Stedehouderen, had opgedraagen. Zy regeerden dit Land in vreede en met veel lof. Door hen werdt ook de verzoening bevorderd wegens den Oorlog, die met veel bloedſtorting gevoerd was om de Voogdy van den jongen Vorſt. De Regeering van Aalbert wordt gemeenlyk bepaalt op drie en twintig jaaren. Hy ſtierf, in den jaare 1287, en werdt te Loosduinen begraaven (t).

KATHARINA VAN DURBY, of DURBUI, ook *Katharina van Teilingen* genoemd, had na den dood van Aalbert het Beſtier over den Lande van Voorn, eigenlyk, gelyk het ons toeſchynt, als Voogdeſſe over haaren minderjaarigen Zoon. Zy noemde zig Vrouwe en ook Weduwe van Voorn en Burggraavinne van Zeeland. Onder deezen Titel vindt men van haar verſcheidene Brieven, betreffende den Lande van Voorne, waar in zy egter altoos gewag maakt van haaren minderjaarigen Zoon (v). Zy was een Dogter van Willem van Teilingen en Gerarde, of Geertruid van Woerden, Dogter van den vermaarden Herman van Woerden. Van haar wordt getuigd, dat zy eene zeer ſchoone Vrouw geweeſt is, en zeer bemind van Graave Floris den V, by wien zy eenen Zoon, Dirk genaamd, gehad heeft. Hy ſchonk haar het Huis te Tei-

(t) *Wilb. Procurator ap. Matth.* in Anal. T. IV. p. 525. in Octavo. T. II. p. 351.

(v) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 11, 12.

Teilingen, met alle deszelfs toebehooren, het welk aan den Graave vervallen was (4), en het welk zy nog na zynen dood bezeten heeft (w). Behalven aan Heere Aalbert van Voorn is zy nog gehuwd geweest aan Willem van Brederode. Ook vindt men, dat zy met Wolfaart van Borsselen is getrouwd geweest, die, na den dood van Graave Floris het bewind van Holland zogt in handen te krygen. GERARD, Zoon van Aalbert, en Vrouwe Katharina volgde zynen Vader als Heere van Voorn en Burggraaf van Zeeland. Hem wordt eene Regeering van vierendertig jaaren toegeschreeven. Hy was nog jong toen hem de Heerlykheid te beurt viel. M. Stoke noemt hem, die den Moord van Graave Floris den V bywoonde, nog een Kind, 't welk men egter in een' ruimen zin moet neemen; dewyl hy en de jonge Graaf van Avennes te paard de tyding van 's Graaven dood in Utregt bragten. Hy werdt uitgehuwlykt aan de Dogter van Wolfaart van Borsselen, Heere van der Veere, op wiens wenk alles in den aanvang der Regeeringe van Graa-

LAND VAN VOORN.

(w) *Wilb. Procurator* ut supra.

(4) Uit wat reden het Huis te Teilingen toen aan den Graave vervallen was, hebben wy niet konnen naspooren. Hoewel die van den Huize van Teilingen deel hadden in de samenzweeringe tegen Graave Floris, kan men het egter hier uit, onzes bedunkens, niet afleiden; dewyl de Goederen der Samengezwoorenen eerst na den dood van den Graave voor de Graaflykheid werden verbeurd verklaard.

LAND VAN VOORN.

Graave Jan den Eerften in Holland draaide. Toen Wolfaart in den haat der Onderzaaten geraakt was en den Graave uit het Land wilde vervoeren, kantte zig Gerard tegen dit voornemen van zynen Schoonvader, en werdt hierom door hem in hegtenis gezet, doch de dood van Wolfaart was tevens zyn verloffing (x). Hy verkreeg, in den jaare 1305, van Jan van Henegouwen, dat hy zyne Heerlykheid van Voorn met het Burggraaffchap van Zeeland vry mogt bezitten (5). Gerard had een' Zoon, Aalbert geheeten, die voor zynen Vader overleed en hierom niet onder de Heeren van Voorn kan geteld worden. Maar men fchynt JENNE, Dogter van deezen Gerard, onder de Bezitters deezer Heerlykheid te moeten rekenen, hoewel men van haar geene Handveften vindt. Zy leefde tot in den jaare 1349, en liet geene Kinderen na uit haar huwlyk met Jan van Valkenburg. Na haar dood kwam de Heerlykheid van Voorn en het Burggraaffchap van Zeeland aan MACHTILD VAN VOORN, Dog-

(x) *M. Stoke in Jan den I.*

(5) Hoe men dit verftaan moet is zeer twyfelagtig: het zy dat Gerard zyne Heerlykheid eerft aan den Graave heeft opgedraagen, om ze als een Leen van hem weder te ontfangen. Doch om dit Voorregt beter met de Souvereiniteit te doen overeenftemmen, zou men hier door konnen begrypen, dat de Graaf in deezen Brief de Regten van den Heere van Voorn erkent en beveftigt. Men zie den Brief by K. v. ALKEMADE *Befchr. van den Briel*, II. D. bl. 13.

Dogter van Gerard en Moei van Jenne. Zy wordt in de oude Hiſtorien des Lands zeer geroemd, over haar verſtand, manmoedigheid, ſtaatkunde, Godsdienſtigheid en Rykdom. Zy gaf vyftig Schilden tot de Kruisvaarten ter herwinninge van het Heilige Land. Zy ging, in den jaare 1348, een opmerkelyk Verdrag aan met de Koopluiden van Duitſchland, over het ſtellen van Vuurbaaken en het leggen van Tonnen in den Mond der Maaze (y). In den tyd haarer Regeering ontſtonden de Verdeeldheden van Hoekſch en Kabeljaauwſch, waar in zy de zyde der laatſte koos, en Hertog Willem van Beieren tegen zyne Moeder byſtondt. Hier tegen beloofde hy ten allen tyde haar te hulpe te zullen komen, en geen vrede te maaken zonder haare belangen te bevorderen. Zy was getrouwt met Diederik, Heere van Monjouw en van Valkenburg, die ook den Titel van Heere van Voorn en Burggraave van Zeeland aannam, en men vindt van hem eene Handveſt, in den jaare 1338, aan die van den Briel gegeven, om hunne Stad te verſterken, waar in hy alleen en zonder zyne Gemaalinne, dit Voorregt vergund. In andere Brieven worden zy beiden genoemd. Hy ſtierf in den Oorlog tegen de Luikenaars, in den jaare 1346. Vrouw Machtild overleefde haaren Man zesentwintig jaaren en overleed, in den jaare 1372, zonder Kinderen na te laaten, en was aldus de laatſte van haar Geſlagte. Na haaren

LAND VAN VOORN.

(y) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 37.

LAND VAN VOORN.

ren dood kwam de Heerlykheid van Voorn aan Hertog ALBRECHT VAN BEIEREN, aan wien, volgens het gene de Schryvers in 't gemeen zeggen, dezelve vervallen was; doch dit kan bezwaarlyk bestaan met eene onleenroerige Heerlykheid, of onafhankelyke Souvereiniteit. Derhalven agt men, dat de Heerlykheid hem is aanbestorven uit hoofde van bloedverwandschap. Zeker is het, dat Hertog Willem van Beieren, de Broeder van Hertog Albrecht, Vrouw Machtild zyne lieve Nichte noemt, en dat hy en zyne Broeders, zelfs by het leven van Vrouwe Machtild, schikkinge gemaakt hebben over de opvolging van haare Heerlykheden (z): doch ten aanzien van de Geslagtrekening hebben wy nog niets konnen ontdekken. By de Verbintenissen en Overdragten tusschen deeze Broeders, vielen dan de Heerlykheid van Voorn en het Burggraafschap van Zeeland aan Hertog Albrecht ten deele (a). Hy noemt zig egter nergens in de Handvesten, die hy ten behoeve der Heerlykheid gegeven heeft, en die meest de Stad Briel raaken, Heer van Voorn; maar hy geeft ze als Ruwaart, of Graaf van Holland en Zeeland. JAN VAN BEIEREN, verkooren Bisschop van Luik, verkreeg de Heerlykheid van Voorn, by het Leven van Hertog Albrecht, in den jaare 1393, tot een bewys van zyn vaderlyk Erfgoed (b). Hy schonk dien Lande verscheiden' Voorregten, en overleed in den jaare 1425. Zyne Weduwe ELIZABETH VAN

(z) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 33, 35.

(a) Dezelve als bov. bl. 39.

(b) Dezelve als bov. bl. 49.

VAN GORLITS, werdt 'er, na het overlyden van haaren Man, aan verlyftogt, gelyk door Filips van Bourgonje, in een Handvest van den 26. Maart des jaars 1425, naar den loop van den Hove, door hem aan de Stad Briele gegeven, wordt erkend. Hy liet zig egter hier als Erf-Landsheere huldigen (c). Uit een' anderen Brief van Floris van Haamstede, van den jaare 1427, speurt men, dat zy zig in 't bezit van Voorne, door Verbintenissen met eenige Grooten, zogt te sterken (d). Van haar wordt niets merkwaardigs, ten aanzien deezer Landen, aangetekend. Zy leefde tot in den jaare 1433. Niet alleen Filips van Bourgonje, maar ook JAKOBA VAN BEIEREN beweerde regt te hebben op de Nalatenschap van Jan van Beieren, waar onder Voorne was (e). Maar Filips stondt de Heerlykheid af aan Jakoba, voor haar leven, dit geschiedde in den jaare 1433, na haar Huwlyk met Frank van Borsselen (f). Aan deezen haaren Man gaf zy, in den jaare 1434, het Land van Voorn in lyftogt, met bewilliging van den Hertog (g). FRANK VAN BORSSELEN regeerde dit Land zevenendertig jaaren. Geduurende zyn Bewind gaf hy zeer veele en gewigtige Voorregten aan de Stad Briel en den Lande van Voorn, en bragt door zyn verstandig bestier aan dezelve veel voordeel toe. Zyn dood werdt, in den jaare 1470, zeer betreurd. Hertog Filips van Bourgonje had, in den jaare 1446, het Land van

LAND VAN VOORN.

(c) *Alkemade Briel*, bl. 62.

(d) Dezelve als bov. bl. 63.

(e) Zie den Zoen van den jaare 1428. *Groot Plakaatboek*, III. D. bl. 14.

(f) *Veldenaar*, bl. 131.

(g) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 65.

LAND VAN VOORN.

van Voorn weggeschonken aan Jan van Bourgonje, Graave van Estampes en Nevers, om het, na 't overlyden van Frank van Borsselen, in eigendom te bezitten; onder voorwaarde dat, indien hy zonder Mansoir overleed, de Heerlykheid zou vervallen aan Karel van Bourgonje, Zoon van Filips (h). Deeze gift greep ondertusschen geen' stand, om dat Jan van Bourgonje de zyde des Konings van Vrankryk volgde, waarom hy niet in de Lyst der Heeren van Voorn behoort (6). De Heerlykheid verviel derhalven op Hertog KAREL VAN BOURGONJE, die, in den jaare 1477, voor Nancy sneuvelde. Na zyn overlyden gaf Maria van Bourgonje het Land van Voorn in lyftogt aan MARGARETA VAN YORK, Weduwe van Karel en haare Stiefmoeder, die het zelve tot haaren dood, in den jaare 1503 voorgevallen, bezat. Door haar overlyden geraakte deeze Heerlykheid met alle de Landen van Vrouw Maria, die reeds in den jaare 1482, overleeden was, onder 't bewind van Maximiliaan van Oostenryk, aan de volgende Graaven van Holland,

(h) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 221.

(6) Men vindt ook dat de Graaf van Estampes Voorne reeds in den jaare 1466, aan Karel van Bourgonje wederom heeft afgestaan. *Preuves sur Commines* Tom. IV. pag. 119. Hier uit zou men tevens konnen denken, dat Frank van Borsselen niet tot zynen dood toe Heer van Voorne geweest is; doch zekerlyk was hy het nog in den jaare 1459. ALKEMADE *Beschr. van den Briel*, II. Deel, bl. 72.

land, waar door Voorn, als een Domein dier Provincie ſchynt aangemerkt, en in diervoege door de volgende Graaven geregeerd te zyn, zonder dat iemant in 't byzonder het zelve als eene algemeene Heerlykheid bezeten heeft; tot dat de Staaten van Holland en Weſtvriesland, voor eenige jaaren, ſommige deelen deezer Heerlykheid hebben verkogt en als Ambagtsheerlykheden uitgegeven. LAND VAN VOORN.

Het Land van Voorn wordt geregeerd door Baljuw en Leenmannen; die het Opperbewind hebben, zo in het Burgerlyk Beſtier, als in Regtzaaken en over het Heemregt: neemende ter eerſter aanleg kenniſſe van alle Crimineele Zaaken, en van ſommigeCivile; als ingevalle van Bezittinge *, Bedigingen en Laſteringen, en diergelyke: van gemeene Civile zaaken kan ook hooger Beroep aan Baljuw en Leenmannen geſchieden. Regeering.

* *Poſſesſoir.*

De BALJUW, die tevens Baljuw der Stad Briel, Opperdykgraaf en Houtveſter van den Lande van Voorn is; wordt by de Staaten van Holland en Weſtvriesland voor zyn leven aangeſteld. Hy moet den Eed in handen van Leenmannen afleggen; het welk met deeze byzonderheid geſchiedt, dat hem dezelve onder de Poort van den Burgt van Ooſtvoorn, weleer de Voorpoort der Oude Heeren van Voorn, wordt afgenomen. Hy ſpant de Vierſchaar zo dikwils als 'er Regtdag gehouden wordt, het zy in 't Crimineel, het zy in 't Civiel, volgens de Formulieren, hier toe van ouds in- Baljuw.

LAND VAN VOORN. ingesteld. De Baljuw heeft verscheiden' Stedehouders, een over Oostvoorn, een over Westvoorn, die door hem worden aangesteld, gelyk ook de Baljuw over de Stad Goedereede en een Substituit Baljuw over den Lande van Westvoorn, met den Schout en Sekretaris over Hellevoetsluis.

Leenmannen. De LEENMANNEN zyn tien in getal. Zy moeten ieder een Stuk Leengoed in het Land van Voorn, een Voorns Leen zynde, bezitten. Onder deezen zyn 'er zes uit de breedste Geërfden, die ten minsten tot zeventig Gemeten Lands moeten gegoed zyn, of, zo veele Landgoederen bezitten, uit welker hoofde zy jaarlyks, aan gewoone Verponding, honderd en vyftig Guldens in 's Lands Lasten opbrengen. De vier overigen worden enkel Leenbezitters genoemd. De breedste Geërfden hebben egter geen Voorregt boven de anderen, maar zitten in het Kollegie van Baljuw en Leenmannen, zonder onderscheid in rang, volgens den tyd hunner Verkiezing. De Verkiezing van Leenmannen geschiedt jaarlyks door den Stadhouder, uit een dubbel Getal, door Baljuw en Leenmannen opgegeven. Zy worden op den eersten Maandag in Mei beëdigd. In den tusschentyd dat de Stadhouderlyke Regeering geen plaats gehad heeft, hebben de Staaten van Holland en Westvriesland, of derzelver Gekommitteerde Raaden, de Leenmannen verkoren.

Het Kollegie van Baljuw en Leenmannen houdt gemeenlyk alle Maandagen Vergade-

gadering, en verder zo dikwils als de Baljuw noodig agt het zelve by een te roepen, op het Raadhuis der Stad Briel, in een Vertrek daar toe geſchikt. De gewoone Regtdagen worden des Vrydags gehouden. Tot het zelve behoort ook een Sekretaris en een Boode.

LAND VAN VOORN.

Aan Baljuw en Leenmannen van Voorn ſtaat ook het Bewind over de Jagt; ten welken einde tweemaal 's jaars, of zo dikwils dit noodig bevonden wordt, Hooge Vierſchaar wordt gehouden over buitenſpoorigheden in deezen opzigte begaan.

Ten aanzien van het Heemregt, heeft het Kollegie viermaal 's jaars de naſchouw over de Dyken en Wegen in het gantſche Land van Voorn; en tweemaal 's jaars over de Voetpaden, die van den Briel naar alle de Dorpen loopen. Deeze Voetpaden zyn van Schelpzand gemaakt en worden zeer net onderhouden, tot groot gemak der Ingezetenen, die langs dezelve altoos droogsvoets konnen gaan, het welk anderszins langs de Dyken en Wegen, om de zwaare klei, onmooglyk zou zyn.

Over het Land van Voorn is ook een Raad en Algemeen Rentmeeſter der Domeinen van hunne Edele Groot Mogenden, die veel gezag heeft, en wiens beſtier wy klaarder in 't verder beloop deezer Beſchryving zullen ontdekken Hy werdt mede door de Staaten van Holland en Weſtvriesland aangeſteld, om zyn Ampt geduurende zyn gantſche leven te bedienen.

LAND VAN VOORN.

Behalven de Ampten, die wy boven gemeld hebben, behoort nog tot dit Kollegie een Ontvanger over zekere Inkomsten, genaamd het Leenmannen Middel, het welk bestaat uit eenige Lasten, die ten behoeve van het zelve worden geheeven. Hier uit genieten de Leden, zo dikwils zy het Kollegie op zekere vastgestelde dagen bywoonen, een Erkentenis, het *Presentiegeld* geheeten. De Daggelden van den Baljuw en Leenmannen, die van den Stedehouder en andere Bedienden, benevens andere noodzaaklyken, worden hier uit mede betaald. De Sekretaris is gemeenlyk Ontvanger van het Leenmannen Middel; doch dit Ampt is niet noodzaaklyk aan het zyne verknogt.

Het Burgerlyke Regtsgebied wordt, in de byzondere Polders en Dorpen geoeffend, door Schout en Schepenen, die door de Ambagtsheeren ieder in den zynen worden aangesteld. Zy stellen ook den Sekretaris aan, de in de meeste Polders dezelfde is als de Schout. Sommige Polders zyn, in den jaare 1724, uit de geweezene Graaflykheids Domeinen verkogt, op voorwaarde, dat de Schout over verscheidene Polders, die te samen in één' koop geveild werden, dezelfde moest zyn; het welk ook plaats heeft ten aanzien van den Boode, wiens bediening ter begeving van den Ambagtsheer staat. Schepenen zyn in alle de Polders niet in gelyk getal. Eenigen der Geregten hebben 'er zes, anderen

deren vyf en minder, naar maate van de uitgeſtrektheid der Polders; het minſte getal is van twee Schepenen. Onder de Voorregten der Ambagtsheeren behoort ook het goed-, of afkeuren der Predikanten; doch de Koſters, Voorzangers en Schoolmeeſters worden aangeſteld door Schout en Schepenen. LAND VAN VOORN.

In en over den Lande van Voorn wordt jaarlyks een ALGEMEENE DAGVAART gehouden, op den eerſten Dingsdag in de maand Juny. Op deeze Vergadering, weleer die der Staaten van dit Land, welke in de Vroedſchapskamer van het Stadhuis der Stad Briel gehouden wordt, verſchynen de Baljuw van Voorn, de Raad en Algemeene Rentmeeſter van hunne Edele Groot Mogenden Domeinen in deezen Lande, vier Gekommitteerden uit de Vroedſchap der Stad Briel, de byzondere Ingelanden, of breedſte Geërfden, waar voor in opzigte deezer Vergadering geene anderen gehouden worden dan die ten minſten honderd Gemeten Lands, gelegen in Ooſt-, of Zuid-Voorn bezitten, of wegens hunne heerlyke Goederen, Tienden, of Landeryen honderd vyftig Guldens opbrengen in de gewoone Verponding; het welk alle zeven jaaren, by wel beweezene Staaten moet blyken. Het getal der Ingelanden, dat, in den jaare 1744, op deeze Vergadering tegenwoordig was, beſtondt uit honderd een en feſtig Perſoonen, die meeſt zelven, en eenigen by volmagt, verſcheenen. Algemeene Dagvaart.

LAND VAN VOORN. nen. Nog verschynen op deeze Dagvaart de Geregten van de byzondere Polders in den Lande van Voorn.

De Bezigheid deezer Vergadering bestaat in het opneemen der Rekening van den Algemeenen Ontvanger van den Lande van Voorn, wegens eenige Gemeene Middelen op de zwaare Bieren, Omslagen over de Landen, benevens andere Renten en Inkomsten. Uit deeze worden de Presentie-gelden betaald aan de Ingelanden, die ter Vergadering verschynen. De Cipier van het Gevangenhuis van Voorn, het welk gemeen is met dat van den Briel, geniet hier uit mede zyne Wedde, en verscheiden' andere noodwendigheden worden insgelyks uit deeze Inkomsten voldaan. Vervolgens doet de Ontvanger opening van den Staat van zyn Komptoir. Hier by blykt, hoe veel ieder Polder, of Geregt ten opzigte van de Verpondingen betaald heeft, of nog schuldig is, en welke sommen de Ontvanger ten Komptoire Generaal van Holland heeft overgebragt. Het Ampt van Algemeen Ontvanger van den Lande van Voorne staat ter begeevinge van deeze Vergadering, die ook zes Gekommitteerden aanstelt tot het bewaaren van zes vergulde Sleutels der Kiste, waar in de oorsprenkelyke Privilegien van den Lande van Voorn bewaard worden. Deeze Heeren zyn gemeenlyk de Baljuw van den Lande van Voorn, de Rentmeester Generaal, een uit de Regeering van den

Briel,

Briel, de Baljuw van Goedereede en twee uit de Ingelanden. Zy genieten hier jaarlyks een vereering uit de gemeene Inkomsten. LAND VAN VOORN.

Deeze Vergadering wordt bediend door den Sekretaris van Baljuw en Leenmannen, die dezelfde is als van Opperdykgraaf en Heemraaden, benevens derzelver Boode.

Van de bezorging der Zeedyken in den Lande van Voorne zullen wy in ieder der byzondere Verdeelinge deezes Lands melden.

Verdeeling. Het Gemeene Land van Voorn wordt verdeeld in Oostvoorn, of het gedeelte aan de Oostzyde van Flakkee, in Westvoorn, of het Land van Goedereede, en in Zuidvoorn, of Over-Flakkee.

Oostvoorn. OOSTVOORN, of het LAND VAN VOORN, AAN DE OOSTZYDE VAN FLAKKEE, tot onderscheid van het Dorp van dien naam in dit Land gelegen, is een Schier-Eiland, dat ten Noorden en Noordwesten door de Noordzee, en ten Noordoosten door de Maaze bespoeld wordt. Ten Oosten grenst het aan den Lande van Putten en wordt 'er afgescheiden door de Bornisse, die weleer een Rivier van grooter uitgestrektheid plagt te zyn. Ten Westen wordt het bespoeld door een' breeden Stroom, die, langs een gedeelte van Voorn en hooger Zuidoostwaart, het Haringvliet, en meer Noordwestwaart de Rivier Flakkee genoemd wordt, tot dat hy met den naam van de Spleet, of het Kwaks Diep, in Zee loopt.

LAND VAN VOORN.

Dit Land is voor een gedeelte met Duinen tegen de Noordzee gedekt; maar deeze zyn van tyd tot tyd merkelyk verminderd. Het grootste gedeelte moet met zwaare Dyken tegens den aanslag van het Water uit de Noordzee, de Maaze en de Rivier Flakkee beveiligd worden. De Grond is hier redelyk hoog; zo dat de meeste Polders het overtollig Winterwater door de Sluizen kunnen loozen, en weinige Polders hebben hier Watermolens noodig. Men heeft 'er thans, binnen 's Lands, geene Rivieren, of Stroomen, die deezen naam kunnen voeren. Voorheenen waren 'er de Bornisse en de Goote. Van den oorsprong der Bornisse is geen zekerheid: maar zy kwam door Zuid-Beierland in het Land van Putten, tusschen den Koorndyk en Piershil, dwars door het Spui, dat toen nog onbekend, of nog maar een kleine Watering was. Voorts liep zy tusschen Velgersdyk en Oud Schuddebeurs, langs het Dorp Zuidland, verby Abbenbroek, tot dat zy, tusschen de Steedjes Geervliet en Heenvliet, in de Maaze viel. Uit eene kleine overgebleevene Kreek kan men in de Landen van Voorn en Putten deezen loop nog naspeuren; doch in Beierland is de Bornisse geheel verland. Men schryft dit toe aan de Doorgraaving van het Spui, welke in de zestiende Eeuw geschied is, en van de Kil, die, in den jaare 1606, werdt doorgegraaven. In den jaare 1612, wanneer 'er over de Bornisse een Ophaal-

brug,

brug, tusschen Heenvliet en Geervliet, gelegd is, was deeze Rivier nog tien Roeden wyd. Van de Goote, die weleer een aanzienlyke Stroom was, is in 't geheel niets te vinden. Langs deeze plagten de grootste Zeeschepen tot voor de Stad Briel te komen. Zy was een Arm, of Tak van de Maaze, die aan den Oostkant in de Stad stroomde, door de Zuidspui naar het Nieuwland liep, en van daar naar de Nieuwe Goote, die hier van nog den naam behouden heeft. Zy had haaren verderen loop door St. Anna Polder en viel by de Schaapen-Gors in Zee. **LAND VAN VOORN.**

De Regeering van Oostvoorn, zo in het Crimineel, als ten opzigte van het bestier van verscheidene andere zaaken, die 't Gemeene Land betreffen, is algemeen met die van het Baljuwschap en de algemeene Dagvaart; doch de bezorging der Zeedyken staat onder het bestier van een byzonder Dykgraafschap.

Voor de opregting van dit DYKGRAAFSCHAP, 't welk alleen dit gedeelte des Lands van Voorn betreft, stondt het bezorgen van deszelfs Zeedyken ten laste van ieder Polder, onder het Opperbestier van Baljuw en Leenmannen, die de Naschouwing hier over deeden. Ten dien einde hadden de Polders ieder hunne Schotzetters en Hevenmeesters, waar van dikwils in de Privilegien gewag gemaakt wordt. Maar, vermits sommige Polders niet vermogende genoeg waren, om zig tegens het geweld der Zee en der Rivieren te beschermen, **Dykgraafschap.**

LAND VAN VOORN.

waar uit veele onheilen te vreezen ſtonden, werdt, volgens Oktroi van de Staaten van Holland en Weſtvriesland van den 31. January des jaars 1630 (i), het Land van Ooſtvoorn gebragt onder een algemeene bedyking en Ringdyk. Van deezen is egter Zwartewaal met den Zwartewaalſchen Dyk uitgezonderd; die om de zwaare Dykslaſten zyn gehouden ten koſten van het Gemeeneland, onder het beſtier van den Raad en Rentmeeſter van Voorn. Van de Bedyking en den Ringdyk van Ooſtvoorn is de Beheering toebetrouwd aan het Kollegie van Opper-Dykgraaf en zes Heemraaden van den Lande van Voorn, die, om hier toe verkooren te konnen worden, ten minſten tot zeventig Gemeten Lands, binnen den Ringdyk gelegen, moeten gegoed zyn.

(i) *Groot Plakaatboek*, II. D. Col. 1747.

Opper-Dykgraaf en Heemraaden.

De Baljuw is altyd OPPER-DYKGRAAF. Vyf van de HEEMRAADEN worden door de Ingelanden, daar toe geregtigd, aangeſteld, of in bedieninge gelaaten. Deeze Ingelanden moeten tot vyftig Gemeten Lands binnen de Bedyking bezitten. De zesde der Heemraaden wordt door de Stad Briel aangeſteld, om dit Ampt zes jaaren te bekleeden. Over de Aanſtelling deezer Heemraaden is meermaal geſchil geweeſt. Het Oktroi behelſt, dat drie Heemraaden moeſten zyn uit de zes Leenmannen, breedſte Geërfden, die uit een dubbel getal, door den Baljuw aan den Stadhouder aan te bieden, gekooren werden. De Bal-

juw

juw schynt de Aanstelling van deeze drie Heemraaden aan zig getrokken te hebben, ten tyde als 'er geene Stadhouders waren. Naderhand werdt 'er, op den 3. December des jaars 1654, by de Staaten goedgevonden, dat de Ingelanden alleen zyn geregtigd tot het aanstellen van alle de Heemraaden. By de komst van Willem den Derden tot het Stadhouderschap, heeft deeze egter verstaan, dat de Baljuw hem jaarlyks een Benoeming van zes Persoonen moest aanbieden, om hier uit drie te verkiezen. Na zynen dood is de Verkiezing wederom aan de Ingelanden gebleeven. LAND VAN VOORN.

Opper-Dykgraaf en Heemraaden zyn tegenwoordig de volgende Heeren:

OPPER-DYKGRAAF.

De Wel-Edele Heer Mr. WILLEM VAN ALMONDE, Oud-Burgemeester der Stad Briele, Baljuw der Stad Briele en Lande van Voorn, Opper-Dykgraaf en Houtvester van denzelven Lande.

HEEMRAADEN.

De Wel-Edele Heer Mr. FRANÇOIS THERESTEIN VAN HALEWYN, Vryheer van Abbenbroek, Pensionaris der Stad Dordrecht.

De Wel-Edele Heer Mr. CORNELIS HENDRIK VAN LEEUWEN, Raad in de Vroedschap en Burgemeester der Stad Briele, midsgaders Raad en Rentmeester Generaal

raal

LAND VAN VOORN.

raal van hunne Edele Groot-Mogende Domeinen in Voorn en de Beierlanden.

De Wel-Edele Heer DIEDERIK VAN LEIDEN, Heere der Stad en Ambagt van Vlaardingen, Weſtbarendrecht, Ooſtvoorn, enz. Raad in de Vroedſchap en Schepen der Stad Leiden; midsgaders Sekretaris van het Hoogheemraadſchap van Rynland.

De Wel-Edele Heer HARPERT MOLEWATER, Raad in de Vroedſchap en Schepen der Stad Briele.

De Wel-Edele Heer Mr. MAXIMILIAAN VAN BERCHEM, Raad in de Vroedſchap en Schepen der Stad Briele.

Wegens de Stad BRIELE.

De Wel-Edele Heer Mr. GEORGE MARKUS WARRY, Raad in de Vroedſchap en Schepen der Stad Briele.

Het Kollegie van Opper-Dykgraaf en Heemraaden heeft een' PENNINGMEESTER, thans den Heer Mr. ABRAHAM VAN HELSDINGEN, Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Briel, die de Schoten van de Penningmeeſters der byzondere Polders, en ook eenige Inkomſten tot de algemeene Bedykinge behoorende, ontvangt, en de Ordonnantien, door het Kollegie geſlaagen, betaalt. Wyders wordt het zelve bediend, door een' SEKRETARIS, tegenwoordig den Heer FRANÇOIS DE MIRELL, Raad in de Vroedſchap, Burgemeeſter en Ont-

Ontvanger der Stad Briel, een Fabryk en een Boode.

LAND VAN VOORN.

Vier gewoone Schouwdagen zyn 'er over het Heemraadſchap, die ieder vier agtereenvolgende dagen duuren. De Baafmisſchouw begint op den tweeden Dingsdag in Oktober; die van Kers-avond wordt aangevangen op den tweeden Dingsdag in January; de Schouw van half Maart volgt op den derden Dingsdag in April, en de St. Jans Schouw op den tweeden Dingsdag in July. Tweemaal in 't jaar wordt 'er een algemeene Herziening gedaan over alle Zee- en Dykwerken, waarmede insgelyks vier dagen beſteed worden. De eerſte neemt haar begin op den tweeden Dingsdag in Maart, en de andere op den derden Dingsdag in September. Op den derden Dingsdag en drie volgende dagen in Juny, of ſomtyds meermaal in het Jaar, geſchiedt 'er een Bezigtiging en Peiling van de Gronden en Dieptens langs alle de Oevers en Stranden van het Land van Voorn. Behalven deeze Schouwen, heeft men 'er nog eenige ongewoone, wanneer het Kollegie het aanbeſteeden, of opneemen van eenige Werken noodig oordeelt.

Het Kollegie vergadert zo menigmaal de Opper-Dykgraaf dit van dienſt agt, doch ook gemeenlyk alle Maandagen op het Raadhuis der Stad Briel, in het zelfde Vertrek, waar in de Hooge Vierſchaar van Voorn gehouden wordt.

Tot

LAND VAN VOORN.

Tot het beftier van het Dykgraaffchap is 'er jaarlyks nog een' Vergadering, of Dagvaart van Ingelanden van Voorn aan de Ooftzyde van Flakkee. Deeze betreft mede de algemeene Bedyking van het zelve Land, en wordt des anderen daags na de Algemeene Dagvaart, of op den Woensdag, die op den eerften Dingsdag in Juny volgt, insgelyks op het Stadhuis gehouden. Hier toe behooren twee Gemagtigde Heeren uit het Kollegie van Gekommitteerde Raaden (7), de Baljuw als Opper-Dykgraaf, de Raad en Algemeene Rentmeefter van de Domeinen in Voorn, vier Gekommitteerden uit de Vroedfchap der Stad Briel, de zes Heemraaden 's Lands van Voorn, de Ingelanden, of breedfte Geërfden, ten getale van omtrent negentig Perfoonen, die tot vyftig Gemeten Lands, gelegen binnen den Ring van de algemeene Bedyking van Ooftvoorn, moeten gegoed zyn. Eindelyk verfchynen hier ook de Schouten en Geregten van de byzondere Dorpen en Polders binnen den algemeenen Ringdyk gelegen. In deeze Vergadering wordt de Rekening van den Penningmeefter van de algemeene Bedyking 's Lands van Ooftvoorn opgenomen. Opper-Dykgraaf en Heemraaden zyn gewoon in deeze Vergadering een zeer breedvoerig en beredeneerd Be-

(7) Voorheenen plagten hier twee Heeren uit de Graaflykheids Rekenkamer te verfchynen; maar federt derzelver Vernietiging heeft dit opgehouden.

Berigt uit te brengen over den ſtaat, waar in zig de Dyken en Zeewerken bevinden, en te vertoonen, welke Werken van belang behooren gemaakt te worden, en hoe veel de koſten hier van zouden konnen beloopen: gelyk mede welke Laſten, hier *Geſchoten* genoemd, ten dien einde moeten worden omgeſlaagen. Op deeze Vergadering worden ook jaarlyks de Heemraaden aangeſteld, of in bedieninge gehouden, gelyk mede de Penningmeeſter, wiens aanſtelling geſchiedt voor zyn geheele leven. Over dit alles, en wat verder door Opper-Dykgraaf en Heemraaden, of wel door de Ingelanden zelven in overweeging gebragt wordt, worden de gevoelens hoofd voor hoofd ingenomen, en het beſluit wordt by meerderheid van Stemmen opgemaakt.

LAND VAN VOORN.

Tot onderhoud van den Ringdyk en andere Werken, waar door de algemeene Bedyking van Ooſtvoorn tegen het Water wordt beſchermd, brengen de Landen, binnen dezelve gelegen, zekere ſom op, voor ieder Gemet, welke het *Generaal Schot* genoemd wordt: maar dewyl de eene Polder meer dan de andere voor het Water bloot legt, geeven de Polders, naar maate zy meer het gevaar onderworpen zyn, ook eenige Penningen vooruit, het welk het *Voren Uitſchot* genoemd wordt.

Het Wapen van Ooſtvoorn is een Witte Burgt met een Gouden Leeuw daar boven, op een Rood Veld.

In

LAND VAN VOORN. In Ooſtvoorn, het welk, volgens de netſte begrootingen, die omtrent het einde der voorgaande Eeuwe zyn gemaakt, twintig duizend vyf honderd eenentagtig Gemeten, en ruim honderd agtennegentig Roeden Lands bevat, leggen, behalven de Vrye Heerlykheden Heenvliet, Abbenbroek en Naters met Pankras Gors, de volgende Dorpen en Polders, die alle Regt van Ambagtsheerlykheid hebben en in het Crimineel onder de Hooge Vierſchaar van Baljuw en Leenmannen van den Lande van Voorn behooren; naamlyk: Ooſtvoorn, Rugge, Ooſterland en Kleiburg, Rokanje, Nieuwen Hoorn, Nieuwe Goote, de Vier Polders, Nieuw Hellevoet, het Weergors, Sint Anna Polder, de Kwak, de Struiten, de Oude Hoorn en Zwartewaal. By deezen moet, ten opzigte van het Crimineele Regtsgebied, of Hoog-Baljuwſchap, nog gevoegd worden het Eiland Roozenburg, in de Maaze gelegen.

Ooſt-voorn. Het Ambagt, of de Polder van OOSTVOORN, het vermaaklykſte Oort in den Lande van Voorn, paalt ten Noorden, of liever Noordooſten, aan Ooſterland, ten Ooſten aan het Regtsgebied der Stad Briel en Rugge, ten Zuiden aan Rok-anje en ten Weſten, met de Duinen en zogenaamde Gorſingen van Kruiningen, aan Zee, of de diepte voor het Gat van de Maas, de Put geheeten. Volgens 't Veldboek, het welk ter Sekretarye van deezen Polder beruſt, werden, in den jaare 1697, voor denzelven

ven 2654 Gemeeten en 168½ Roeden Lands opgegeven, die Verpondinge betaalden; waar van egter 591 Gemeten en 271 Roeden onder het Regtsgebied van Rugge behooren; zo dat de geheele grootte niet meer berekend kan worden dan 2062 Gemeten en 197½ Roeden. In den jaare 1732, is het in de Lyst der Verpondinge gebragt voor 2604 Gemeten en 46 Roeden, met 74 Huizen en 1 Korenmolen. In de Lyst van den jaare 1632 stonden 71 Huizen. Hier is veel Houtgewas, dat deeze Landstreek aangenaam maakt, en waar in zig veel Wild onthoudt, inzonderheid Gevogelte, als Faisanten, Patryzen en diergelyken. Het Dorp Ooftvoorn is niet groot. De Kerk staat in het midden en is een oud Gebouw met een vierkanten Tooren, waar op een ronde Bol: in het vierkant is een Uurwerk. De Glazen in de Kerk zyn, in de jaaren 1744 en 1745, alle vernieuwd en zeer fraai beschilderd, met de Wapens van den Ambagtsheere, den Schout, die van den Geregte, Sekretaris, zo van Ooftvoorn, als Rugge en Oosterland, benevens den Predikant en anderen. Men heeft ook het Kerkhof met een' nieuwen steenen Muur omringd en met een fraai Hek versierd. Volgens Resolutie van de Staaten van Holland van den 20. September des jaars 1627, werdt aan die van Ooftvoorn een' onderstand van vyftien honderd Guldens verleend, tot opbouwing van hunnen Tooren, dewyl dee-

LAND VAN VOORN.

Oost-voorn.

LAND VAN VOORN.

Ooft-voorn.

ze voor een Baak in Zee ftrekt; en in het volgende jaar, werdt deeze onderftand tot twee duizend Guldens verhoogt, om de Kerk te herftellen. Men had hier in oude tyden een Kapel aan St. Pankras gewyd en een Kapittel van Kanonniken (k). In dit Dorp is de vermaarde Burgt van Ooft-voorn geftigt geweeft op een hoogen Heuvel tot een Gebouw van verdediging om de Maas te beveiligen. Dit blykt uit de Overblyffels, zo van deszelfs zwaare Muuren, als van de ronde en vierkante Toorens, die 'er nog te zien zyn, en welke geen zweem van een Hof-Gebouw vertoonen: gelyk ook de Overblyffels van het Hof der Heeren van Voorn afzonderlyk niet verre van die van den Burgt gevonden worden. Het Hof was gebouwd in eene Vlakte, voor den Heuvel, waar op de Burgt ftondt, en omringd met een Muur, in welken verfcheiden' Ingangen, of Poorten waren. Een derzelven is nog in haar geheel, en dezelfde, waar onder de Baljuw en Leenmannen zynen eed doet. Buiten het Dorp Ooftvoorn, tegen het Duin, hebben de Opper Dykgraaf en Heemraaden een Keet, waar in Ryswerken en andere Behoeftens tot de Bedyking bewaard worden. Op deeze heeft een houten Koepeltje gediend tot verblyf dier Heeren, wanneer zy hunne Schouwen en Aanbefteedingen in dit Kwartier deeden: doch dewyl men dit te klein oordeelde, hebben Opper-Dykgraaf en Heemraaden, buiten kos-

ten

(k) *Alkemade Briel*, I Deel, bl. 70.

ten van de Bedyking, in den jaare 1743, een groote fteenen Koepel, *Zeeburg* genaamd, doen ftigten op een hooge Duin, waar van de Top gelyk gemaakt was. In de Frontefpies van dit Gebouw ziet men het Wapen van Voorn, met de Wapens van Opper-Dykgraaf, Heemraaden en derzelver Sekretaris, die fierlyk in fteen zyn uitgehouwen. Uit dit Vertrek heeft men, zo over den Mond der Maaze, als over het Land, een der bevalligfte Gezigten, die men zig kan verbeelden. LAND VAN VOORN. *Ooft-voorn.*

Het Ambagt, of de Polder van Ooftvoorn, is, in den jaare 1724, te gelyk met Rugge en Klein Oofterland, uit de gewezene Graaflykheids Domeinen, in eenen koop verkogt, aan den Heere Diederik van Leiden, Heere van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, Weftbarendrecht enz, enz, enz.

RUGGE, ten Zuidooften van den Polder van Ooftvoorn gelegen, is een Landftreek zonder Kerkdorp, en heeft niet anders dan een Gehugt, de *Tinte* genaamd, alwaar een Meeftoof is. De Polder van Rugge bevat, volgens de Opgave van den jaare 1697, uit het Veldboek getrokken, 1118 Gemeten en 196 Roeden Lands, waar onder begreepen zyn 591 Gemeten en 271 Roeden, welke onder Ooftvoorn Verponding betaalen, doch tot den Gerechte van Rugge behooren; 't welk tevens de reden is, waarom deeze Polder in de Lyft der Verpondinge van den jaare 1632, niet Rugge.

LAND VAN VOORN. *Rugge.*

hooger dan voor 500 Gemeten en 158 Roeden, en, in die van den jaare 1732, voor 500 Gemeten en 198 Roeden bekend ſtaat. In de gemelde Lyſten werden 35 Huizen in de oudſte derzelven, en 30 Huizen in de laatſte aangetekend, waar onder de Meeſtoof begreepen is.

Naar den kant van den Briel, niet verre van die Stad, ſtondt oudtyds het *Huis te Rugge*, thans het Ziekhuis genaamd en niet meer dan een Boerenwooning, waaromtrent weleer een Klooſter van Kanonniken geweeſt is, door Heere Hugo van Heenvliet, in den jaare 1404, geſtigt(l). Over het zelve zyn nog Overblyffels van oude verwelfde en zelfs gepleiſterde Graven, die mooglyk de Graven van de Parochiekerk zyn, welke hieromtrent geſtaan heeft en die aan de Heilige Maagd gewyd was. Omtrent dit Kerkhof, in een Weide, is een Put, dien men den naam van den Heiligen Put geeft, en waar voor de Roomſchgezinden thans nog veel eerbied hebben.

(l) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 59. Aant. *Van Heuſſen*, III. D. bl. 598.

Klein Ooſterland met Oud en Nieuw Kleiburg.

KLEIN OOSTERLAND met OUD EN NIEUW KLEIBURG maaken te ſamen een Geregt uit. KLEIN OOSTERLAND, aldus geheeten tot onderſcheid van Groot Ooſterland, een gedeelte van den Polder Ooſtvoorn, is maar een klein Regtsgebied ten Noordooſten van Ooſtvoorn gelegen. Het wordt in de Oude en Nieuwe Lyſten der Verpondingen begroot op 368 Gemeten en 275 Roeden Lands. In het Veldboek van deezen Geregte, ſtaan 'er 346 Gemeten en 90½ Roeden

den voor aangetekend. De Oude Lyſt der Verponding meld van 11 Huizen voor Klein Ooſterland, en in de Nieuwe vinden wy 5 Huizen aangetekend. Van deezen Polder is weinig anders, het gene eenige aanmerking verdiend, te melden, dan dat 'er de Baaken in ſtaan, welke die van den Briel ten nutte der Zeevaart hebben opgerigt. Als 'er in Rugge, of in Ooſterland, Regtdagen gehouden worden, vergaderen de Schepenen van beide de Geregten te ſamen, en maaken ééne Regtbank uit. De In- en Opgezetenen van beide deeze Geregten gaan in den Briel, of te Ooſtvoorn, ter Kerke. Aan Klein Ooſterland ten Noordooſten grenſt de Polder van OUD EN NIEUW KLEIBURG, die zig aan het Brielſche Diep bepaalt. Deeze is, een geruimen tyd, met Water ondergeloopen geweeſt, en heeft door onvermogen van den Eigenaar verlaaten gelegen; maar werdt ſedert verkogt en de tegenwoordige Eigenaars hebben 'er, in den jaare 1743, een Zomerkaade omgelegd, waarom zy, door de Staaten van Holland en Weſtvriesland, op Gors-Verponding zyn geſteld (8). Volgens de Kaart van den jaare 1697, bekragtigd door den Sekretaris van Naters en Pankras-Gors, bevatte de Polder, die buiten den Ringdyk legt, te dier tyd 315

LAND VAN VOORN. *Klein Ooſterland met Ouden Nieuw Kleiburg.*

(8) Gors-Verponding is een Vergunning van minder belaſting op de Landen, die gemeen met het Water, of voor het zelve zeer bloot leggen.

LAND VAN VOORN.

Oud en Nieuw K'ei-burg.

Gemeten en 282 Roeden Lands. Buiten den Ringdyk legt mede nog een klein Poldertje, genaamd *Meeuwenoort*, dat insgelyks aan Oosterland grenst, en onder het Regtsgebied der Stad Briel behoort. Eer de Noord of Waterpoort dier Stad verplaatst was, liep de Haven midden door dit Poldertje henen tot aan het Oude Hoofd, waar van nog eenige weinige Overblyffels te zien zyn. Op een Buiten-Gors van dit Poldertje is het Galgeveld, of Geregt der gemelde Stad.

Rok-anje.

ROK-ANJE grenst met de aangelegene Polders, Strype, Lodderland en Stuifakker, die een zelfde Geregt hebben ten Noordoosten aan Oostvoorn, ten Zuidoosten aan de Vrye Heerlykheid van Naters en Pankras-Gors, ten Zuidwesten met de Duinen aan de Spleet, of het Kwaks Diep, en ten Noordwesten insgelyks met de Duinen en Buiten-Gorzingen aan de Noordzee. De gemelde Polders bevatten, volgens het Veldboek ter Sekretarye en de Opgaave van den jaare 1697, te samen 2311 Gemeten en 168 Roeden Lands. In de Lyst der Verpondinge van den jaare 1732, wordt Rok-anje met Strype en Lodderland begroot op 1766 Gemeten en 189½ Roeden, het welk weinig van de Oude Lyst van den jaare 1632 verscheelt. Stuifakker staat in beide de Lysten aangetekend voor 351 Gemeten en 226 Roeden Lands, zonder benoeming van Huizen, die in de Oude Lyst voor Rok-anje en de andere

dere Polders een getal van 69 bedroegen, en in de Nieuwe tot 85 en 1 Korenmolen zyn vermeerderd. Het Dorpje, dat klein is, legt tegen het Duin aan. Hier is een net Kerkje met een' ſpitſen Tooren, hier by is een fraaie Wooning voor den Predikant, welke, omtrent den jaare 1740, veel verbeterd is: by dezelve is ook een Boomgaard. Zeer aanmerkelyk is zeker Water, de *Waal* genaamd, voorheen, zo men wil, een Arm van de Maaze, die zig hier in Zee ontlaſtte, en nu een Vaart naar den Briel is. In deeze Waal is, ſedert tagtig, of negentig jaaren, een groote Rots aangegroeid van ſponsagtigen ſteen, die geduurig aanwaſt, maar boven water door de lugt verteert. Het Riet in deeze Waal is onder water met ſteen begroeid en verſteend allengs geheel. Wanneer men een' Stok in dit Water ſteekt, wordt dezelve in korten tyd met ſteenagtig gruis omzet; waar uit blykt, dat dit Water een ſteenmaakende kragt heeft, het welk zeer zeldſaam is en mooglyk hier ter plaatſe alleen in ons Land gevonden wordt.

LAND VAN VOORN. *Rokanje.*

SINT ANNA-POLDER en SCHAAPEN-GORS, het welk, in den jaare 1724, te gelyk met Rok-anje, uit de gewezene Graaflykheids Domeinen, in één koop verkogt is, paalt ten Noorden aan Naters en Pankras-Gors, ten Ooſten aan de Nieuwe Goote, ten Zuiden aan de Kwak, en ten Weſten met het Schaapen-Gors en de Duinen, of het Strand aan het Kwaks-Diep. In deeze

St. Anna Polder en Schaapen-Gors.

LAND VAN VOORN.

Sint Anna-Polder en Schaapen-Gors.

Polders zyn, volgens het Veldboek, 961 Gemeten en 239 Roeden Lands. De Oude en Nieuwe Quohieren tekenen beiden niet meer dan 921 Gemeten en 11 Roeden aan, en 8 Huizen, uit welk klein getal ligtelyk is af te neemen, dat hier geen Kerk is. De Schout, die dezelfde is als over Rok-anje, is tevens Dykgraaf van deeze byzondere Polders.

De Nieuwe Hoorn en de Nieuwe Goote, zyn mede, in den jaare 1724, uit de Domeinen, in één koop verkogt, onder voorwaarde, dat de Schout en Sekretaris over beiden dezelfde moeten zyn; doch zy hebben ieder hun byzonder Geregt.

Nieuwe Hoorn.

De NIEUWE HOORN ſtuit ten Noorden met een hoek aan Oude Goote, en loopt Ooſtwaard, langs Oud Hellevoet en Heenvliet, tot aan den Ouden Hoorn, waar langs het Zuidwaards loopt tot aan Nieuw Hellevoet, aan het welk het, gelyk mede aan Nieuwe Goote ten Weſten paalt. De Polder heeft in deszelfs Bedyking, volgens het Veldboek, 2793 Gemeten 291½ Roeden, waar van egter 253 Gemeten 36 Roeden onder het Regtsgebied van Heenvliet behooren en 36 Gemeten 156 Roeden onder dat van Abbenbroek; zo dat het Regtsgebied van den Nieuwen Hoorn zig alleen uitſtrekt over 2501 Gemeten 99½ Roeden. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1632, vinden wy 1774 Gemeten 234½ Roeden Lands met 111 Huizen. In die van den jaare 1732, een Roede

de minder en 101 Huizen, 1 Meeſtoof en 1 Korenmolen. In deezen Polder is een maatig Dorp op den doortogt van den Briel naar Hellevoetſluis. De Kerk is een oud Gebouw met een' vierkanten Tooren.

LAND VAN VOORN.

De Nieuwe Goote.

De NIEUWE GOOTE paalt ten Noorden aan Rugge, ten Ooſten aan de Oude Goote en den Nieuwen Hoorn, ten Zuiden aan Nieuw Hellevoet en St. Anna Polder en ten Weſten aan Naters en Pankras Gors. In den Ring der Bedyking zyn, volgens het Veldboek, 1556 Gemeten en 40 Roeden Lands, waar van egter 152 Gemeten en 42 Roeden onder 't Regtsgebied van Naters behooren. Uit een' Brief van Hertog Jan van Beieren van den 29. December des jaars 1415, zou het ſchynen, dat dit Land omtrent dien tyd bedykt moeſt zyn; dewyl hy aan die van den Briel belooft een' Zeedyk te zullen leggen van Naters af, tot aan het Land van Nieuw Hellevoet (m). Uit laater' Beſcheiden, meenen wy egter te moeten afleiden, dat dit Werk geen voortgang gehad heeft. In eene Overeenkomſt van den 19. July des jaars 1473, tuſſchen Hertog Karel van Bourgonje en de Geërfden van de Oude Goote, die wederzyds Regt meenden te hebben op de Nieuwe Goote, zien wy, dat deeze Landen niet alleen nog Gorzen genoemd worden, maar dat men ze ook toen eerſt tot een Korenland wilde bedyken. Van deeze doet de Hertog Uitgifte aan de Geërfden van de Oude Goote, be-

(m) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 241.

LAND VAN VOORN.

houdens zyne Heerlykheid en Regten, onder voorwaarde van de Bedyking te doen op hunne kosten, met vergunning van verscheiden' Voorregten (n). De begrooting in Oude en Nieuwe Quohieren der Verponding, is in beiden 1362 Gemeten en 244½ Roeden. In de Oude Lyst worden 6, en in de Nieuwe 8 Huizen aangetekend. De Heer Diedrik van Leiden, Heer van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, Westbarendrecht, enz, enz, enz, is mede Heer van Rok-anje, Sint Anna Polder, den Nieuwen Hoorn en de Nieuwe Goote.

De Nieuwe Goote.

(n) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 248.

De Vier Polders.

Het Ambagt van de VIER POLDERS, ook het *Nieuwland* geheeten, heeft zynen naam van de volgende Vier Polders, hier in gelegen; het *Nieuwland*, *Vekhoek*, *Oud Hellevoet* en *Oude Goote*. Het NIEUWLAND paalt Westwaard aan de Stad Briel en Oostwaard aan VEKHOEK, 't welk Zwartewaal ten Oosten en OUD HELLEVOET ten Zuiden heeft. Dit laatste loopt aan de Oostzyde langs de Heerlykheid van Heenvliet, en paalt ten Zuidwesten aan den Nieuwen Hoorn: aan de Noordwestzyde heeft het OUDE GOOTE, 't welk, mede langs deszelfs Noordwestzyde, aan Rugge grenst. Wy vinden in de benaaming Oud Hellevoet, wederom een Overblyffel van het woord *Hel*, of *Hiel*, waar van ons de Naamsreden van *Briel*, of *Bree-Hiel* waarschynlykst voorkwam (o) en de nabuurigheid van Hellevoet schynt deeze afleiding nog meer te

(o) V. Deel, bl. 325.

te beveſtigen. Deeze Vier Polders bevatten, volgens het Veldboek, 1815 Gemeten en 244½ Roeden Lands. De Quohieren der Verponding melden niet meer dan 1736 Gemeten, 261 Roeden, en 54 Huizen in den jaare 1632, die, in den jaare 1732, op 43 zyn verminderd. In deeze Landſtreeken is een klein Dorp, leggende omtrent in het midden derzelven, langs den Nieuwlandſchen en den Rattendyk. Men noemt het het Brielſche Nieuwland. Hier is een klein Kerkje. De Heer Koenraad Pieter van Leiden, Kollonel van een Regiment Voetvolk, ten dienſte deezer Landen, Groot-Major van Breda, is Ambagtsheer van Nieuwland, of de Vier Polders. Toen de Hertog van Alva hier te Lande den Tienden Penning wilde invoeren, bedagten de Ingezetenen van de Vier Polders tot hun Wapen een rood Veld met een zilveren Degen, naaſt welken zy ter eener zyde vyf en ter anderer zyde vier, te ſamen negen gouden Penningen plaatſten en den tienden boven de Punt van den Degen. Hier mede gaven zy te kennen, dat de Hertog den tienden Penning by hen van de Punt van den Degen zou moeten haalen. Dit is ſedert hun Wapen gebleven. LAND VAN VOORN. *De Vier Polders.*

NIEUW HELLEVOET, ten Noorden gelegen aan de Nieuwe Goote, ten Ooſten aan den Nieuwen Hoorn, ten Zuiden aan de Streuiten en het Groote Weergors, in het welke het Fort Hellevoetſluis gebouwd is, Nieuw Hellevoet.

LAND VAN VOORN.

Nieuw Helle-voet.

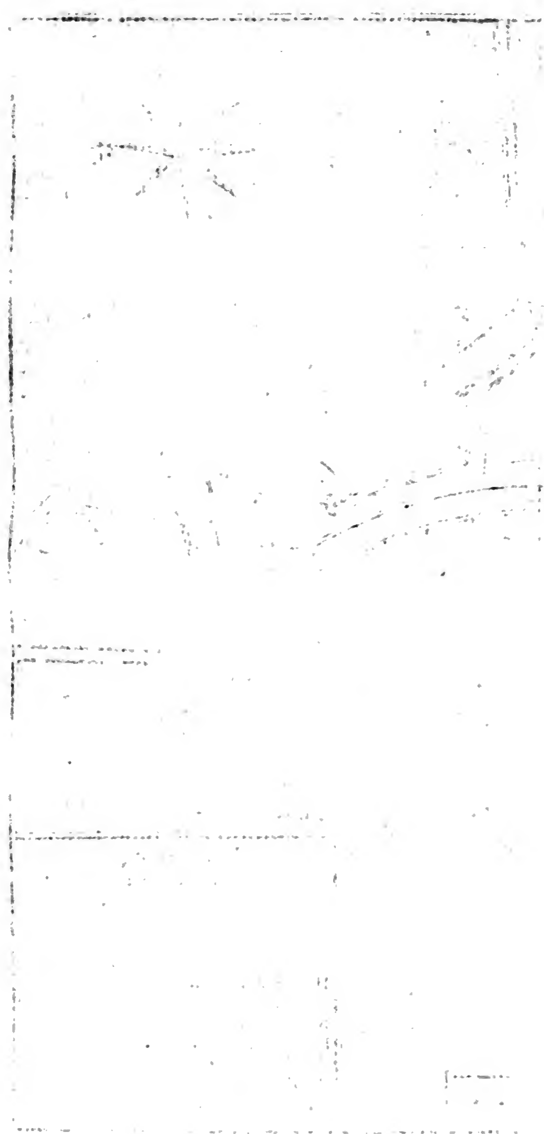
is, en ten Westen aan de Kwak, is een Polder, die, volgens het Veldboek, 1637 Gemeten en 63½ Roeden Lands bevat. In beide de Quohieren der Verponding wordt deeze Polder begroot op 1549 Gemeten en 206 Roeden, met 68 Huizen in de Lyst van den jaare 1632, en, in die van den jaare 1732, met 52 Huizen. Vrouw Machtild van Voorn gaf, in den jaare 1367, dit Land uit om te bedyken tot een Korenland. Het schynt echter onzeker, of dit toen geschied is, omdat Hertog Albrecht van Beieren, in den jaare 1394, mede Oktroi verleend heeft tot de bedyking van Nieuw Hellevoet, buiten den Nieuwen Hoorn (p). In deezen Polder is een maatig Dorp en een' Kerk, met een' Tooren, die op eenigen afstand van de Kerk staat. Dit wordt toegeschreeven aan den Brand, dien men meent dat de Kerk door den Blikfem zou overgekomen zyn, en welke dat gedeelte, 't gene nu de tusschenruimte uitmaakt, zou verteerd hebben.

(p) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 233, 235.

Helle-voet-sluis.

Het Fort HELLEVOETSLUIS legt niet verre en ten Zuiden van het Dorp Nieuw Hellevoet, doch eigenlyk niet in den Polder van dien naam, maar in het Weergors, waar van wy onder den Polder de Kwak de begrooting en verandering zullen melden. Aan Hellevoetsluis was in oude tyden een klein Gehugt van eenige Huisjes, hier ter nedergezet ter gelegenheid van de Sluizen, door welken eenige Polders

van

Nieuwe G
van
HELLE
Te A
by Is

Sl

met laag w

Het Haringvliet

De Haven

Schorre

of.

Poort.

wateren.

s } Bolwerk

van Voorn uitwaterden naar de Rivier de Flakkee, door twee Sluizen, welke naar de Haven liepen, waar uit men ook naar Over-Flakkee en Zeeland overvoer. Deeze Haven, dewyl men ze zeer bekwaam vondt, werdt van tyd tot tyd verbeterd. Op den 12. September des jaars 1598, werdt by de Staaten van Holland en Westvriesland een onderstand ingewilligd tot het opmaaken van het Hoofd aan Hellevoetsluis. Sedert zyn, van tyd tot tyd, aan het Hoofd, de Haven en de Sluis, merkelyke kosten besteed, en telkens Heeren uit de Vergadering der Staaten gemagtigd tot het beschouwen der Sluizen en het opneemen der Werken aldaar. In den jaare 1636, den 20. December, werdt de eerste Voorslag in de Vergadering der Staaten van Holland gedaan, om hier een Dok te maaken, en men deedt, op den 13. Maart des jaars 1638, den eersten voorslag, om 'er een Fort te leggen. Wat hier op toen gevolgd is, hebben wy tot nog toe niet konnen gewaar worden. Maar op den 23. July des jaars 1652, werdt door Gekommitteerde Raaden verslag gedaan, over het maaken van een Vesting te Hellevoetsluis en te Goedereede; waar op by hunne Edele Groot-Mogenden besllooten werdt, dat Gekommitteerde Raaden een Ontwerp van de voornoemde Fortificatien zouden doen maaken en met een begrooting van de Onkosten ter eerster Vergadering overleveren. Dit is ook geschied, naar-

LAND VAN VOORN.

Hellevoetsluis.

LAND VAN VOORN. *Helle-voetsluis.*

naardien in eene Resolutie van de Staaten van Holland en Westvriesland van den 13. Augustus deszelfden jaars gezegd wordt: dat men het met de Fortificatien van Goedereede nog wat zal inzien; aangaande Hellevoetsluis, werden Gekommitteerde Raaden verzogt te willen overleggen, om een Werk van meerder bescherming aldaar te doen beraamen en hier van een nieuw Ontwerp en Bestek te laaten maaken. Wanneer Hellevoetsluis eigenlyk voor de eerstemaal versterkt is, weeten wy niet naauwkeurig; maar zeker is het, dat men 'er, al voor den jaare 1662, eenige sterkte en afsluiting gehad heeft. Deeze bestondt egter slegts uit Paalwerk, of Palissaden, en de eerste Vestingwerken waren van weinig belang. In den jaare 1696, werden ze vernieuwd en in den staat gebragt, waar in zy tegenwoordig zyn.

Hellevoetsluis is thans een langwerpig sterk Fort, omringd met een Graft en Hoofdwal, met vier geheele en twee halve Bolwerken. Ter wederzyde van de Haven is een halve Zwaluwen-staart, of Hoornwerk, voor ieder der welken een *Contrescharp* gelegd is. Een derzelven begint aan de Westzyde van de Haven en strekt tot aan den Kwakschen Zeedyk. De andere begint aan de Oostzyde van de Haven en loopt tot aan den Ouden Hoornschen Zeedyk. Op het Haarlemsche en Konings Bolwerk zyn verheven Schiet-

Schiet-katten. Aan dit Fort zyn ook twee steenen Beeren en het heeft drie Poorten, een Landwaards naar den Briel, de Brielsche geheeten, en de andere aan het einde der Haven, beide de Waterpoort genaamd. Voor dit Fort staan 'er in de Lyst der Verponding van den jaare 1732, 154 Huizen en 1 Korenmolen te boek. LAND VAN VOORN. *Helle-voetsluis.*

Twee Hoofden zyn 'er aan den Waterkant, ter wederzyde van de Haven, die des nagts door een Ketting geslooten wordt, ten deele van Steen en aan de Buiteneinden van zwaar Houtwerk. Veelen der Paalen, hier ingehyd, hebben de langte van honderd en tien voeten, en de dikte ten minsten van twee voeten over het kruis. Men heeft ze hier zo zwaar noodig om den vreeslyken Stroom, die hier langs de Oevers schuurt, en waar door het onmooglyk is, dat eenige Schepen by het zwaarste Getyde van de Ebbe in de Haven konnen komen.

Ter wederzyde van de twee Waterpoorten zyn Batteryen, met zeven en dertig Stukken metaal Geschut voorzien, die van twaalf tot zesendertig Pond schieten. Ten einde der Haven, in het Fort, is een Schutsluis, ter wydte van agtenveertig voeten, en voorzien met twee ongemeen zwaare Ebdeuren en twee diergelyke Vloeddeuren. Over deeze Schutsluis legt een Brug van een byzonder maaksel, die met Raderwerk en Rollen open- en toegewon-

LAND VAN VOORN. *Helle-voetsluis.*

wonden wordt, doch zeer langsaam en met veel moeite.

Door deeze Sluis en Brug komt men in het Dok, waar in 's Lands Oorlogschepen leggen, en waar aan 's Lands Timmerwerf is voor het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, met Werk-lootsen tot de Uitrusting der Schepen. Op de Werf legt ook het Geschut, somtyds wel ten getale van zestien honderd Stukken, zo metaal als yzer Kanon.

Aan de Oostzyde van de Haven staan de voornaamste Gebouwen, als het Admiraliteits Magazyn, het Logement der Admiraliteits-Heeren, dat een fraaien Tuin heeft, het Magazyn der Gekommitteerde Raaden en derzelver Logement, met andere Huizingen ten dienste van 't Gemeene Land van Holland. Agter de Timmerwerf staan de Barakken voor de Soldaaten.

De Kerk staat mede ten Oosten van de Haven. Zy heeft de langte van negenenzeventig en de breedte van eenenveertig voeten. Derzelver vierkante steenen Tooren, met een' steenen Koepel versierd, is zesennegentig voeten hoog. Boven den Koepel is een vergulden Kloot, of Appel, die het Kruis van den Tooren draagt, met een' vergulden Windveer, in de gedaante van een Lam met een Kruis en Wimpel, waarmede het Wapen van het Fort wordt afgebeeld. Van deeze Kerk werdt, in den jaare 1661, de eerste Steen gelegd en het

het Gebouw voltooid, in den jaare 1685. Zy is redelyk fraai, heeft tien Glazen, beschilderd met de Wapens en Naamen van de Regeerders der Stad Briel, den Baljuw en Leenmannen van den Lande van Voorn, den Penningmeester van de Visschery, de Magistraat van Hellevoetsluis, de Kommissarissen van de Fortificatie-werken, het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze, den Kerkenraad van Hellevoetsluis, het Binnen-loots mans-Gilde, en van Bewindhebbers der Oostindische Maatschappye in de Kamers van Delft en Rotterdam. De Gemeente van Hellevoetsluis, die voorhenen te Nieuw Hellevoet te Kerk ging, gevoegd met de Klassis van Voorn en Putten, verzogt, in den jaare 1640, een' eigen Predikant. Voor en onder het bouwen van de Kerk, werdt de Vergadering gehouden in een ander Gebouw, naast het Magazyn van Gekommitteerde Raaden, 't welk nu mede tot 's Lands gebruik geschikt is en nog de Kerk genoemd wordt. De Wooning van den Predikant is mede hieromtrent; bestaande in een schoon Huis, met een' grooten en fraaien Tuin, waar in een Vyver.

LAND VAN VOORN. *Hellevoetsluis.*

Aan de Noordzyde van de Kerk staat het Brandspuithuisje, met drie goede Brandspuiten voorzien, over welker Bestier, in gevalle van nood, twee Brandmeesters, die uit den Geregte gekooren worden, het opzigt hebben. Hier staat ook het Schoolhuis.

LAND VAN VOORN. *Hellevoetsluis.*

De Regeering van Hellevoetsluis, die door den Baljuw van Voorn veranderd wordt, bestaat uit den Schout, vyf Schepenen en een Sekretaris. Zy houden hunne gewoone Vergadering in het Regthuis, of de Herberg, daar Briel uithangt In Hellevoetsluis legt altoos Bezetting, onder 't Bevel van een *Major de Place:* gemeenlyk bestaat zy uit een Bende van het Garnisoen der Stad Briel.

Van Hellevoetsluis vertrekt tweemaal ter week, alle Woensdagen en Zaterdagen, tegen den middag een Pakket-boot naar Harwits in Engeland, met Reizigers en Brieven. Ook komen dezelve hier weder aan.

Sint Kornelis Polder, of de Kwak en 't Weergors.

SINT KORNELIS POLDER, of DE KWAK, die, in den jaare 1724, met Nieuw Hellevoet, in één koop, uit de Domeinen, verkogt werdt, bestaat in een' kleinen Polder van 565 Gemeten en 122 Roeden Lands, volgens het Veldboek, die in de Quohieren der Verponding op 528 Gemeten en 87½ Roeden geboekt zyn, met vier Huizen in de Lyst van den jaare 1732. Men vindt, dat 'er, in zekere Verklaring van den 5. September des jaars 1527, getuigt werdt, dat men aan de Zuidzyde van het Eiland Voorn naar den Briel plagt in te komen, in en door de Kwak, weleer een diep Water, naderhand verland en bedykt (q). Deeze bedyking moet, omtrent, of na den jaare 1475, geschied zyn, dewyl Hertog Karel van Bourgonje, in dien

(q) *Alkemade Briel*, I. D. bl. 361.

dien jaare, de Kwak, de Struit, het Weergors en andere Landen, aan Nieuw Hellevoet gelegen, verkogt heeft aan byzondere Perſoonen om ze te bedyken, behoudens zyne Hooge, Middele en Laage Heerlykheid, met andere Heeren Regten (r). Het WEERGORS, weleer een Polder van 239 Gemeten en 284 Roeden, volgens de Quohieren der Verponding, legt ten Oosten en ten Weſten van het Fort Hellevoetſluis, en wordt onderſcheiden in het Groote en Kleine Weergors. Het Groote Weergors, ten Weſten van gemelde Vesting, is, ſedert langen tyd, doorgebroken en nu nog verdronken Land, waar van de Verpondingen, volgens Reſolutie van de Staaten van Holland van den 2. Auguſtus des jaars 1729, in de Quohieren zyn afgeſchreeven. Het Kleine Weergors wordt in het Veldboek begroot op 14 Gemeten en 150 Roeden; doch is tegenwoordig niet grooter als 8 Gemeten en 72 Roeden. Het overig is in de Veſtingwerken van Hellevoetſluis ingetrokken. De Heer Daniel Bernard Williamszoon is Ambagtsheer van Nieuw Hellevoet, de Kwak en het Weergors. De Schout, die tevens Dykgraaf is over de Kwak, moet, gelyk ook de Sekretaris, dezelfde zyn in beide de Heerlykheden.

LAND VAN VOORN.

Hellevoetſluis.

(r) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 243.

De STRUITEN zyn twee kleine Polders, gelegen ten Noorden aan Nieuw Hellevoet, ten Ooſten aan den Nieuwen Hoorn, ten Zuiden met eenige Buiten-Gorzingen

De Struiten.

LAND VAN VOORN. De Struiten.

aan de Rivier van Flakkee, en ten Westen aan het Kleine Weergors en het Fort Hellevoetsluis. Zy zyn verdeelt in de *Oude* en *Nieuwe Struit*, die door een Middeldyk van malkander zyn afgescheiden. Deeze Polders zyn te samen, volgens het Veldboek, groot 239 Gemeten en 9 Roeden. In de Verponding stonden zy van ouds aangetekend op 240 Gemeten en 100 Roeden, en tegenwoordig op 240 Gemeten met 4 Huizen. De Heer Izaak Mens is Ambagtsheer van deeze Polders, die derzelver Schout tot hunnen byzonderen Dykgraaf hebben. De Opgezetenen behooren tot de Kerk van Nieuw Hellevoet, en hebben met dezelve een gemeenschap van Armen.

De Oude Hoorn.

De OUDE HOORN legt ten Noorden aan de Vrye Heerlykheid van Abbenbroek, ten Oosten aan het Zuidland, ten Zuiden, of Zuidwesten, aan de Rivier van Flakkee en ten Westen aan den Nieuwen Hoorn. In het Veldboek wordt het, ten aanzien van deszelfs bedyking, begroot op 1878 Gemeten 257 Roeden, waar van 168 Gemeten en 182 Roeden onder het Regtsgebied van Abbenbroek behooren. In de Quohieren der Verponding zyn 'er 1708 Gemeten en 63 Roeden voor aangeschreeven, en in de Oude Lyst 112 Huizen, die in de Lyst van den jaare 1732, tot 82 waren verminderd; ook is 'er een Korenmolen. In deezen Polder is een maatig Dorp, met een Kerk, die vry oud is en een' spit-

ſpitſen Tooren heeft. De Ambagtsheerlykheid van den Ouden Hoorn behoort aan Vrouwe Odilia Louize, Douariere van Keppel, gebooren Baronneſſe van Steland, Vrouwe van Ubbergen, enz, enz. De Rekening van de Verponding en Binnenſchoten, die in alle andere Polders van Voorn gedaan wordt ten overſtaan van Gekommitteerde Ingelanden, geſchied in dezen Polder ten overſtaan van alle de Ingelanden. Hier is ook een Penningmeeſter van het Buitenſchot, die van het zelve Rekening doet aan den Opper-Dykgraaf en de Heemraaden, en het Slot derzelve wordt verrekend met den Penningmeeſter van de Algemeene Bedyking van den Lande van Voorn.

LAND VAN VOORN. *De Oude Hoorn.*

ZWARTEWAAL, gelegen ten Noorden aan de Maaze, ten Ooſten aan de Heerlykheid van Heenvliet, ten Zuiden aan den Polder van Oud Hellevoet en ten Weſten aan den Polder van Vekhoek, is groot, volgens het Veldboek, 489 Gemeten en 121$\frac{2}{3}$ Roeden Lands. De begrooting in de Quohieren der Verponding wordt geſteld op 500 Gemeten en 168 Roeden. Volgens de Lyſt van den jaare 1632, waren 'er voor deezen Polder 157 Huizen aangetekend, en, volgens die van den jaare 1732, had men 'er toen 125 Huizen. Onaangezien deeze Vermindering, is dit het grootſte getal in alle de Polders van Voorn aan de Ooſtzyde van Flakkee. Ook heeft het een ſchoon Dorp met verſcheiden

Zwartewaal.

LAND VAN VOORN. *Zwartewaal.*

Straaten en een zeer bekwaame Haven, een uur gaans van den Briel. Het is zeer gelegen voor de Visschery, die hier kragtig geoeffend wordt en de Ingezetenen doet bloeien. Een gedeelte van het Dorp is getimmerd op den grond van Heenvliet; om welks Regtsgebied te onderscheiden een steene Pyramide op den scheigrond is opgerigt. Op den 24. Augustus des jaars 1717, is het afgebrand. Twee Sluizen zyn 'er in den Polder van Zwartewaal, die in de Maaze uitwateren. De eene, die aan de Haven van Zwartewaal legt, is voor de Vier Polders van Nieuwland, Vekhoek, Oud Hellevoet en Oude Goote, de andere is voor den Polder zelven en legt meer Noordwaards naar den kant van den Briel. De Kerk staat beneden den Dyk en heeft een laag vierkant Toorentje. De Staaten van Holland en Westvriesland hebben, op den 28. July des jaars 1602, in dezelve een Glas toegestaan met het Wapen van Holland; doch dit mogt niet meer dan tweeenveertig Guldens kosten. De Ambagtsheerlykheid behoort aan de Stad Briel, die dezelve uit de gewezene Graaflykheids Domeinen gekogt heeft in den jaare 1724. Voor den Verkoop werdt by de Staaten van Holland in overweging gebragt, om het onderhoud der Bedyking van Zwartewaal, met de Hoofden, Paal- en Ryswerken, te brengen onder de algemeene Bedyking van den Lande van Voorn; doch dit heeft geen voortgang gehad, en de

de Ambagtsheerlykheid werdt verkogt, onder voorwaarde, dat de Polder, geduurende het leven van den Raad en Rentmeester Generaal van den Lande van Voorn, als Dykgraaf, en van den Opziender, die hier toe door de Kamer van Rekening was gemagtigd, by hen zou blyven geregeerd en bestierd worden, en na derzelver overlyden, of afstand by den Staat, of zodanig Kollegie, als daar van den last zou hebben. Het verdere zou by den Geregte, even als in andere Polders, beheerd worden. De Regeering der Stad Briel stelt hier een' Sterf-Ambagtsheer, tegenwoordig de Heer Dr. Adrianus de Mirell, Oud-Schepen der gemelde Stad en Ontvanger van de Konvoien en Licenten van de Admiraliteit op de Maaze. Het Opperbewind staat aan Burgemeesteren en Vroedschappen, die tot het daaglyksch Bestier vier Kommissarissen aanstellen. LAND VAN VOORN. *Zwartewaal.*

ROOZENBURG, is een Eiland in het midden van de Maas gelegen, ten Noordoosten van het Land van Voorn en ten Zuidwesten van Delfland. Het strekt zig uit van even beneden Vlaardingen tot over den Briel. De Maas plagt voorheen maar eenen Mond te hebben: maar allengs begonden zig in dezelve op de hoogte van de Zwartewaal eenige Slikken te zetten, die eerst een kleine Plaat werden, welke door gestadigen aanwas zo zeer vermeerderde, dat de Staaten van Holland, al in den jaare 1586, hunne toestemming verleenden, om Roozenburg.

LAND VAN VOORN. *Roozenburg.*

dezelve te bedyken. Sedert zyn de verdere aangroeiende Slikken en Gorzen van tyd tot tyd mede bedykt. De laatste Indyking, waar door het Eiland omtrent in den tegenwoordigen staat gebragt is, geschiedde in, of omtrent den jaare 1713. Het Eiland is verdeelt in de volgende Polders.

	Gemeten.	Roeden.
Blankenburg en de Ruige Plaat	734 :	160
Het Buitenland van Blankenburg en de Lange Plaat —	74 :	220
Oud Roozenburg, daar in het zogenaamd Kooiland —	691 :	198
Nieuw Roozenburg — —	670 :	—
Pastory — — — —	2 :	262
Deeze bedykte Landen zyn te samen — Gemeten	3172 :	240 R.
De Gras-Polder, welke alleen met een Zomerkaade bedykt is, wordt begroot op	380 :	290
Zo dat het geheele Eiland groot is — Gemeten	2554 :	230 R.

In de Quohieren der Verponding, volgens Resolutie van hunne Ed. Gr. Mog. van den 20. Mei des jaars 1727, over dit Eiland gemaakt, zyn 'er wel niet meer dan 2175 Gemeten en 51 Roeden Lands aangetekend; maar uit de sommen, waarmede de Verponding over de Landeryen, volgens Resolutie van den 17. April des jaars 1730, vermeerderd is, wegens de be-

bekaade Buitengronden van Nieuw Roozenburg, Blankenburg en Oud Roozenburg, blykt het, dat het Eiland mede, volgens de Quohieren, grooter moet gerekend worden, hoewel de Meeting der andere Landen hier niet bygevoegd is. Volgens de Lyſt van den jaare 1732, waren 'er 65 Huizen en 1 Korenmolen op dit Eiland. Het Land is hier zeer vrugtbaar en voorzien met ſchoone Bouweryen. LAND VAN VOORN. *Roozenburg.*

Men kan eigenlyk niet zeggen, ten zy met opzigt op de Kerk, dat hier een Dorp is; dewyl de Huizen zeer verſpreid ſtaan. De Kerk van dit Eiland ſtaat in den Polder van Blankenburg, waarom zy ook by dien naam bekend is, onder het beſtier der Klaſſis van Voorn en Putten, in den Ring van Voorn. Het Gebouw der Kerke is niet groot; hoewel men het, in den jaare 1744, verder heeft uitgezet Het is voorzien met een ſpits Toorentje.

Ten aanzien van het Hooge Regtsgebied behoort Roozenburg onder het Baljuwſchap van Voorn. Het Middelbaar en Laag Regtsgebied was tot den jaare 1724 gemeen met dat van Zwartewaal, maar werdt 'er afgeſcheiden, toen dit laatſte uit de Domeinen verkogt werdt. Naderhand werdt ook Roozenburg, op den 16. Mei des jaars 1727, door de Staaten van Holland en Weſtvriesland, als Ambagtsheerlykheid, verkogt en uitgegeeven aan den Heere Adriaan Hoogwerf, Burgemeeſter,

LAND VAN VOORN. *Roozenburg.*

Zetter te Maaslandſluis, tot een onverſterflyk Erfleen van hunne Edele Groot Mogende, met het Regt van de Jagt, afzonderlyk voor den Heere, of dien hy dit toelaat. Hem werdt ook gegeven het Regt van Aanſtelling van den Schout, Sekretaris en Boode, gelyk mede van vyf Schepenen, die ook de Schouwen over de Binnendyken, Wegen en Wateringen moeten doen. Aan den Ambagtsheere werdt ook in de Voorwaarde van den Verkoop toegeſtaan het Regt van Goed-, of Afkeuringe van den Predikant, by deszelfs Beroeping, en het Aanſtellen van Kerkmeeſters, Armmeeſters, Schoolmeeſter en Voorzanger. Door het overlyden van den Heere Hoogwerf, alvorens hy nog met deeze Ambagtsheerlykheid verlyd was, is dezelve, by nieuwen Verkoop, uit zynen Boedel overgegaan aan den tegenwoordigen Bezitter, den Heere Mr. Joan Karel de Roo, Raad en Schepen der Stad Delft.

De Beheering van de Bedyking beſtond, voor den Verkoop, in een' Dykgraaf, zes Heemraaden, een Sekretaris en Penningmeeſter; doch deeze is, na den Verkoop, afgeſchaft, en werdt, ten aanzien der Ampten van Dykgraaf en Heemraaden, vaſtgeſteld, dat dezelve vervolgens zouden begeven worden, door zes Gekommitteerden, te kiezen by zodanige Ingelanden, die dertig Gemeten Lands binnen

de

de Bedyking bezitten. De aanstelling van den Sekretaris en Penningmeester zou staan aan Dykgraaf en Heemraaden, met de Gekommitteerde Ingelanden. De Verpondingen van het Eiland Roozenburg worden niet opgebragt aan het Komtoir van Voorn; maar onmiddelyk aan het Komtoir van Holland verantwoord.

LAND VAN VOORN

Roozenburg.

Naast het Eiland Roozenburg ten Noorden is nog een klein Eiland, de *Krabbe* geheeten. Tusschen deeze twee Eilanden, plagt weleer het Staaldiep te zyn, waar door men van den Briel regt uit naar Maaslandsluis kon varen. Deeze Overtogt te water is, door den aanwas van het Eiland, veranderd in een doortogt te Lande, na dat het Eiland de Krabbe gehegt is aan dat van Roozenburg, met een zwaaren Dyk en hier aan een lange Rysdam gelegt: ook is hier een nieuw Veerhuis gestigt, en een bekwaame doortogt over het Eiland te lande gemaakt. Op het Veer te lande heeft men zeer bekwaame Rytuigen, en de Weg, die eigenlyk van klei is, heeft men zo zwaar gezand, dat men 'er in alle tyden des jaars zonder hinder kan ryden. Het Veer te water van Maaslandsluis op Roozenburg heeft Vaartuigen, waar mede men veilig den Overtogt kan doen, die nooit belemmerd is, ten zy door Ysgang. De Hoofden aan de Veeren ter wederzyde van het Eiland hebben gemaklyke trappen, om uit en in de Vaartuigen te komen. Door dit alles, is de Overtogt

van

LAND VAN VOORN. *Roozenburg.* van den Briel op Maaslandſluis, die voorheen ongemaklyk en gevaarlyk was, zo merkelyk verbeterd, dat men met alle geruſtheid by allerhande weer kan overvaren, en tevens ſtaat maaken op den tyd wanneer men ter beoogder plaatſe zal aankomen.

Wy gaan over tot de Hooge, of Vrye Heerlykheden in den Lande van Voorn: te weeten, Heenvliet, Naters met Pankras-Gors en Abbenbroek.

Heenvliet. HEENVLIET legt ten Noorden aan de Maaze, ten Ooſten aan de gewezene Rivier de Borniſſe, die hier het Land van Voorn affcheid van Putten, ten Zuiden aan de Polders van Abbenbroek en den Nieuwen Hoorn, en ten Weſten aan Oud Hellevoet en Zwartewaal. Het geheele Regtsgebied van Heenvliet bevat, volgens het Veldboek, 2262 Gemeten en 132 Roeden Lands, waar onder begreepen zyn 563 Gemeten en 293 Roeden, in de Polders van Oud Hellevoet, den Nieuwen Hoorn en Abbenbroek gelegen. In de Quohieren der Verpondingen van den jaare 1632, zyn 'er voor dezelve 2251 Gemeten en 241 Roeden aangetekend, en in die van den jaare 1732, 53½ Roeden meer. Het getal der Huizen, in de Eerſte Lyſt, was 111, en 107 in de laatſte.

De Heerlykheid van Heenvliet is een Agterleen van Voorn, en werdt, in den jaare 1253, door Heer Henrik van Voorn opgedraagen aan zynen Broeder Heere Hugo

go van Voorn, met Hoog en Laag Regtsgebied, gelyk Hugo dezelve van hunnen Vader Dirk, Heere van Voorn, ontfangen had. Hugo van Voorn, of immers zyne Nazaaten schynen den Geslagtnaam van Voorne verwisselt te hebben voor dien van Heenvliet. De Heerlykheid bleef in dit Stamhuis, tot dat zy, door het Huwlyk van Elizabeth, of, gelyk wy geschreeven vinden, Lysbeth van Heenvliet, overging aan Adriaan van Kruiningen (s), van wien een Handvest gevonden wordt van den jaare 1469 (t). Ondertusschen vindt men ook, dat Albrecht van Beieren, in den jaare 1375, de Hooge Heerlykheid heeft opgedraagen aan eenen Heere Hugo van Heenvliet (v), die uit het Geslagt der Oude Heeren van Heenvliet was gesprooten. Wat de reden van dit nieuw Verly moge geweest zyn, weeten wy bezwaarlyk te gissen (9). De Heerlykheid van Heenvliet is in den Huize van Kruiningen gebleeven, tot in den jaare 1627, en, by Verkoop, in andere Geslagten overgegaan (w), laatstelyk werdt zy, in den jaare 1737, verkogt aan den Heere Johan

LAND VAN VOORN.

Heenvliet.

(s) *Goudh.* I. D. bl. 182.

(t) *Alkemade Briel,* II. D. bl. 300.

(v) Dezelve als bov. II. D. bl. 296.

(w) *Boxhorn. Theatr. Holl.* p. 362.

(9) In een Bort, in de Kerk van Heenvliet, by Boxhornius ter aangehaalder plaatse te lezen, stond, dat Heenvliet den Titel van Vrye Heerlykheid verkreegen heeft in den jaare 1445; doch de Handvesten, door den Heere K. van Alkemade aan het gemeen medegedeelt, bewyzen, dat dit vroeger gebeurd is.

LAND VAN VOORN. *Heen vliet.*

Johan Louis van Alderwereld. Het Crimineel en Civiel Regtsgebied wordt geoeffend door de Regeering der Stede Heenvliet. De Baljuw is tevens Dykgraaf over de Bedyking, welke in 't geheel geen gemeenschap heeft met de algemeene Bedyking van Ooftvoorn Hy zit, ten aanzien van het Heemraadschap, met Schepenen van Heenvliet, als Heemraaden. Hy is ook Houtvefter, Stadhouder van de Leenen, Rentmeefter der *Efpargnes*, of Strantvonder.

DeStede Heenvliet.

De Stad *Heenvliet* legt aan de Ooftzyde van de Heerlykheid, in een halfrond, in welks midden een ruim Marktveld is, waar agter een Haven, zynde de oude Rivier de Borniffe, die door, of langs Heenvliet, in de Maaze uitloopt. De Plaats, hoewel zy niet bemuurd is, heeft, in den jaare 1469, Stads-Geregtigheden verkreegen, van Heere Adriaan van Kruiningen, die by dezelfde Handveft aan die van Heenvliet verleende een vrye Weekmarkt, alle Zaterdagen en een vrye Jaarmarkt, te houden agt dagen lang, die hunnen aanvang neemen op den zesden Mei. Deeze Voorregten werden op denzelfden tyd beveftigd door Hertog Karel van Bourgonje, en laater, in den jaare 1531, door Keizer Karel den V. Uit kragte van deeze Handveften, mogten te Heenvliet geen Linnens gedraagen, of van daar afgefcheept worden, dan die hier ter markt gebragt waren. Ook had men hier en hier om-

Heenvliet.

omstreeks veele Bleekeryen. Op den laatsten Maandag voor den laatsten Zaterdag in Mei, wordt hier mede een Paardemarkt gehouden, en in de maanden April, Mei en Juni, alle Zaterdagen eene maagere Beestenmarkt. In den jaare 1660, heeft een zwaare brand, aan deeze Plaats groote schade veroorzaakt, en sedert is zy merkelyk vervallen.

De voornaamste Gebouwen zyn de Kerk, het Stadhuis en het Huis van den Heere van Heenvliet. De Kerk is oud, maar een groot en fraai Gebouw; zy heeft een' vierkanten Tooren met een diergelyken laagen Spits, en een Kapel-toorentje in het midden. De beroemde Engel Merula, van wien wy meermaal gesprooken hebben, is hier Priester geweest. Uit de Stukken van zyne Beschuldiging blykt, dat in deeze Kerk oudtyds Bedevaarten plagten te geschieden aan Sint Kornelis en Sint Lenaart, aan welken ook Offerhanden toegebragt (x) werden.

(x) *Alkemade Briel*, I. Deel, bl. 107, 108.

Het Stadhuis staat op het Marktveld en heeft verscheiden bekwaame Vertrekken, tot de Vergaderingen en de Sekretary.

Het Huis van den Heere van Heenvliet staat insgelyks op het Marktveld. Het is een fraai en ruim Gebouw, met zeer aangenaame Tuinen, Plantaadjen en Dreeven agter het zelve. In het midden deezer Beplantingen heeft men nog de Overblyfsels van het *Slot Ravestein*, rondsom in het Water, met Kelders, die tot een Gevangen-

gen-

LAND VAN VOORN. *Heenvliet.*

genhuis dienen. Behalven dit Slot hadt men 'er nog twee anderen, in de Heerlykheid van Heenvliet, *Blydestein* en *Leeuwestein* geheeten; het eerste ten Noorden en het ander' ten Zuiden van de Stede Heenvliet gelegen. Beiden zyn zy geheel verwoest, en niets van dezelven meer overig dan de Heuvels, waar op ze gestaan hebben.

De Regeering, waar van alle de Leden, Amptenaaren en Bedienden, door den Heere van Heenvliet, worden aangesteld, bestaat in een Baljuw, die te gelyk Schout is, twee Burgemeesters, zeven Schepenen, een Sekretaris en Griffier van de Leenen, die door een Boode bediend worden. In het Crimineel heeft de Baljuw het Regt, om vyf, of zeven Leenmannen, zyne eigene Regters, te beschryven, met welken hy de Hooge Vierschaar spant, en ook over de Leenzaaken zit. Zy moeten een Agterleen van Heenvliet bezitten. Hy zit in zyne hoedanigheid van Schout over Civile Zaaken.

De Heer van Heenvliet heeft de aanstelling van den Predikant. Deeze behoort onder de Klassis van Voorn en Putten, in den Ring van de laatstgenoemde Landstreek.

Het Wapen van Heenvliet is een Klimmende omziende Zilveren Leeuw in een Rood Veld.

Naters en Pankras-Gors.

NATERS en PANKRAS-GORS zyn twee Polders, onder één Regtsgebied. Naters paalt

paalt ten Noorden aan den Polder de Strype, in Rok-anje gelegen. *Naters* heeft de Nieuwe Goote ten Oosten en Pankras-Gors ten Zuiden. Dit laatste paalt, mede ten Zuiden, aan Sint Anna Polder, en ten Westen aan Oud en Nieuw Rok-anje. Naters en Pankras-Gors bevatten te samen, volgens het Veldboek, 825 Gemeten, $10\frac{1}{4}$ Roeden Lands, waar van 152 Gemeten en 42 Roeden in de Bedyking van de Nieuwe Goote leggen. In de Oude en Nieuwe Quohieren der Verpondingen vinden wy 'er 803 Gemeten en 253 Roeden voor aangetekend, en 14 Huizen in den jaare 1632, die, in den jaare 1732, tot 16 vermeerderd waren. Hertog Jan van Beieren verkoft de Gorsen van Naters, in den jaare 1412, om ze te bedyken, met Regt van Hooge Jurisdictie en Ambagtsheerlykheid. De Hertog behield egter aan zig het Regt over Doodslagen binnen Vrede en Zoene, Moord, Zeeroof, Vrouwekragt en Zeevonden, waar van de Baljuw van wegen zyner, 's Hertoge, Heerlykheid beregten zou met den Geregte aldaar, en daar af rekening en bewyzinge doen aan den Rentmeester van Voorn (y). Naters, voor zo verre de Landen buiten deszelfs eigen Bedyking aangaat, werdt naderhand in de Uitgift van den Polder de Nieuwe Goote, door Hertog Karel van Bourgonje, volgens zyn Handvest van den 19. July des jaars 1473, in de Bedyking van den laatstgenoemden Polder begree-

LAND VAN VOORN.

Naters en Pankras-Gors.

(y) *Alkemade Briel.* II. D. bl. 236.

LAND VAN VOORN. *Naters en Pankras-Gors.* (z) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 249 enz. (a) Dezelve II. D. bl. 257. Abbenbroek.

pen (z). *Pankras-Gors* werdt door Maximiliaan van Oostenryk en Maria van Bourgonje, by hunnen Brief van den 15. September des jaars 1479, tot een eeuwigen Erfpagt uitgegeven om te bedyken (a). Deeze Polders hebben geen Kerk, maar de Ledemaaten behooren onder de Gemeente van Rok-anje, in welker Kerk die van den Geregte van Naters zitplaats hebben. Vrouwe Jozina Katharina vander Goes is Vrouwe van Naters.

ABBENBROEK, dat by verscheidene Graaven voor eene Hooge Heerlykheid erkend is, legt ten Noorden aan de Hooge Heerlykheid van Heenvliet, ten Oosten aan het Oude Land van Putten, ten Zuiden aan het Zuidland en den Ouden Hoorn, en ten Westen aan den Nieuwen Hoorn in den Lande van Voorn. De oude Rivier Bornisse had eertyds haaren loop ten Oosten van Abbenbroek, waar door deeze Heerlykheid, en voornaamlyk het Dorp, merkelyk bloeide. De Naamsreden is uit het Broekagtig, of moerig Land eenigzins na te gaan; want men vindt omtrent vyftig Roeden van het Dorp nog moerassige Gronden, die niet, dan by drooge Zomers, konnen bewandeld worden. Hier in heeft men, door de Vilt, of bovenste Korst henen, Latten van agttien en twintig voeten gestooken, zonder harden grond te konnen vinden. Of egter de verdere benaaming zynen oorsprong heeft van den eigendom, dien de Abt, of Abtdy van Epternach aan die Landstreek

zou

zou gehad hebben, is vry onzeker. De Heerlykheid van Abbenbroek wordt begroot op 1803 Gemeten 166 Roeden, volgens de oude en nieuwe Quohieren der Verpondinge, in welken omtrek, volgens de Lyſt van den jaare 1632, 72 Huizen gevonden werden, en, volgens die van den jaare 1732, ſtonden 'er 77 Huizen en 1 Korenmolen. Volgens medegedeelde Berigten, waren 'er 78 Huizen in den jaare 1745. In derzelver Bedyking heeft de Heerlykheid van Abbenbroek minder uitgeſtrektheid van Grond, om dat het Regtsgebied, zig in de bedyking van den Ouden Hoorn uitſtrekt met 168 Gemeten, 182 Roeden, en in den Nieuwen Hoorn met 39 Gemeten, 156 Roeden. Men rekent in Abbenbroek omtrent 340 In- en Opgezetenen, die hun beſtaan hebben uit den Landbouw, het Vee en Zuivel, het bouwen van Vlaſch en het planten van Mee voor de nabuurige Meeſtooven.

LAND VAN VOORN. *Abbenbroek.*

Men vindt al vroeg van de Heerlykheid en Heeren van Abbenbroek geſprooken. Van eenen Heere Jan van Abbenbroek wordt gemeld, dat hy, in den jaare 1235, geweeſt is op een Steekſpel, door Graave Floris den IV, te Haarlem aangeregt. De alleroudſte Volgreeks der Heeren van Abbenbroek klimt egter niet hooger dan tot eenen anderen Heere Jan van Abbenbroek, die in den jaare 1350 leefde, wiens Agterklein-dogter Katharina van Abbenbroek,

LAND VAN VOORN. *Abbenbroek.*

de Heerlykheid overbragt aan Boudewyn Hart vander Woert, met zyne Huisvrouwe genoemd, in den jaare 1442 (b). Hy was Schout van Delft en Hoogheemraad van Delfland. Zyne Nazaaten namen den naam van Abbenbroek aan. Het blykt egter, uit een Geschrift, in de Kerk te Abbenbroek nog te leezen, dat zyn Zoon de Heerlykheid maar voor een vierde gedeelte bezeten heeft. Deeze was Gerrit van Abbenbroek, Ridder, Raad van Keizer Maximiliaan en Filips van Oostenryk, Baljuw van Voorn en Putten. Hy volgde, in den Tweespalt van Hoeksch en Kabeljaauwsch, de zyde der laatsten, werdt, in den jaare 1481, met zynen Zwaager Willem van Valkestein, door de Hoekschen, in een gevegt aan de Vaart by Utrecht, gevangen genomen, tekende de Overeenkomst, in den jaare 1489 (c), met de Rotterdamsche Hoekschen wegens de Brandschattinge van den Haage gemaakt, en overleedt in den jaare 1494. De andere drie vierde deelen zyn gekomen aan de Huizen van Montfoort, Borsselen, Merode en laatst in die van Halewyn. De tegenwoordige Bezitter is de Heer Mr. François Therestein van Halewyn, Raad en Pensionaris der Stad Dordrecht, die de volstrekt onmiddelyke aanstelling heeft van alle hooge en laage Ampten en Bedieningen. De Baljuw zit hier over het Crimineel met zeven Leenmannen, over het Civile, in de hoe-

(b) *Van Leeuwen Batav. Illustr.* bl. 826.

(c) *Jonker Fransen Oorlog*, bl. 180.

hoedanigheid van Schout met Schepenen, en als Dykgraaf over de Polderzaaken met Heemraaden. **LAND VAN VOORN.**

Het Dorp ſtaat in het Noordooſten van de Heerlykheid, niet wyd van de Borniſſe, en is gebouwd in een langwerpig halfrond met platgeſchooren' Lindeboomen voor de Huizen, en met een Water, tot gerief der Ingezetenen, 't welk geduurig door de Borniſſe kan ververſcht worden. Deeze Plaats heeft veel geleeden in den Hoekſchen en Kabeljaauwſchen Tweeſpalt, en naderhand in de jaaren 1640 en 1644. *Abbenbroek.*

In den jaare 1644, werdt de Sekretary geheel door 't vuur verſlonden, tot onherſtelbaare ſchade van veele merkwaardige zaaken. De Plaats is thans wederom in een' redelyken ſtaat; maar men kan nagaan, dat zy voorhenen grooter geweeſt is. Ten Zuiden van het Dorp, langs en beneden den Dyk, vindt men, in een tusſchenwydte van honderd Roeden, de Grondſlagen van eene ry aan een gebouwde Huizen, die dit bewyzen.

De Kerk van Abbenbroek is een groot Gebouw met een' dikken Tooren. Zy heeft 'er ongetwyfeld, voor den jaare 1483, geſtaan. De Predikant, die onder de Klaſſis van Voorn en Putten en in den Ring van Putten behoort, wordt onmiddelyk aangeſteld door den Heer, die het oude Traktement by wyze van onderſtand moet opbrengen aan het geeſtelyk Komtoir, en men meent, dat dit voor geen

LAND VAN VOORN. *Abbenbroek.*

Plaats in Holland, dan voor Abbenbroek alleen, door eenige Heeren geſchiedt. De Koſter, tevens Voorzanger, wordt mede alleen door den Heer betaald.

In het Dorp is ook een fraai Regthuis, thans door den Baljuw bewoond. Het werdt, in den jaare 1645, door den Graave van Merode voor drie vierde, en den Heere Nikolaas van Abbenbroek, als gezamenlyke Heeren deezer Heerlykheid, gebouwd. Boven de Deur ziet men de Wapenen deezer Heeren in ſteen uitgehouwen.

Het Huis van den Heer dient hem tot geen onaangenaam verblyf, doch is meer tot gemak, dan tot pragt gebouwd, rondsom met bekoorlyke Wandelingen.

West-voorn.

WESTVOORN, anders het LAND VAN GOEDEREEDE genaamd, naar de eenige Stad, die op het zelve gevonden wordt, is het Zuidweſtelykſte gedeelte van gantſch Holland. Het wordt rondsom van het Water beſpoeld. Ten Noordweſten legt het aan het Goedereeſche Gat, en heeft hier de Plaat van den Hinder voor zig. Ten Oosten ſtrekt het Eiland naar het Land van Voorn aan de Ooſtzyde van Flakkee. Ten Zuidooſten grenſt het naaſt aan Zuid-Voorn, of Over-Flakkee, waar aan het zelfs door verſcheiden' Plaaten en Gorzen, den Hals, het Stel-Gors en den Aanwaſch geheeten, en met Slikken tuſſchen beiden, als vaſtgehegt is. Deeze leggen by gemeene Vloeden wel onder Water; doch kunnen

by

by laag Water met Wagen en Paarden van het een naar het ander Eiland bereeden en dikwils te voet begaan worden. Ten Zuiden legt Westvoorn aan het Brouwershavensche Diep, over het Land van Schouwen, in Zeeland, op de hoogte van Brouwershaven en Bommené. **Land van Voorn.**

Volgens sommiger gedagten, zou Westvoorn, in oude tyden, zo wel aan het Land van Schouwen, als aan Oostvoorn, vastgehegt, of vereenigd geweest zyn. Dit oordeelt men, onder anderen, uit de benaaming, dewyl men niet gewoon is te spreeken van het Eiland, maar van het *Land van Westvoorn*, of *Goedereede*. Men heeft ook opgemerkt, dat de Duinen van Oost- en Westvoorn een gelyken streek met malkanderen houden en in gedaante niet verschillen. De oude Overleveringen getuigen, dat de Stroomen, tusschen dit Eiland en Oostvoorn, en aan den anderen kant, tusschen Goedereede en het Land van Schouwen, thans zo breed en diep, weleer zo gering waren, dat de wederzydsche Ingezetenen, op de Oevers hunner Landen staande, malkander konden toespreeken (c). Aan het Strand van de Oostduinen, of den Oever van Goedereede, plagt men somtyds, by laag Water, de Overblyfsels te zien van een Plaats, de *Oude Werreld* genaamd, daar veele Romeinsche Penningen, Ringen en ander Huisraad gevonden werden. Men heeft 'er ook, volgens oude Getuigenissen, Grond- Oudheid.

(d) *Alkemade Briel*, I Deel, bl 12, 166, 167.

LAND VAN VOORN. *West-voorn.*

flagen van Huizen, ja zelfs groote Straaten ontdekt, waar uit men oordeelt, dat hier eertyds een treffelyke Stad gestaan heeft, van welker ondergang egter de oude Kronyken nog Historien eenig gewag maaken (d). Wy hebben gezien, hoe sommigen deeze Stad voor Oud Vlaardingen houden (e). Men wil, dat 'er oudtyds geen groote Schepen in Zeeland aankwamen, om dat het Veergat, of de Wielingen, nog geen gebruik van Schipvaart hadden. Maar dat de Zeeschepen in den Briel, te Goedereede, of in de Noord-Gouwe, uit- en invoeren (f).

(d) *Alkema de Briel*, bl. 167.

(e) VI. D. bl. 498.

(f) *Alkema de Briel*, I. Deel, bl. 167.

Lands-gesteldheid.

Ten Westen is het Eiland door Duinen tegen de Noordzee gedekt, gelyk mede ten Noordoosten, langs een gedeelte van het Goedereesche Gat. Voor het overige moet het aan alle kanten, door zwaare Dyken en Zeewerken, beschermd worden tegen den aanval der Stroomen, waar door het zo hevig wordt aangevogten, dat de Staaten van Holland en Westvriesland, om het belang, het welk het Gemeene Land in de behoudenis van dit Eiland heeft, by verscheidene Resolutien, als in de jaaren 1725, 1728, en laatstelyk in den jaare 1744, goedgevonden hebben, het onderhoud deezer zwaare Werken tot 's Lands Laste te neemen. Het Bestier hier over wordt toevertrouwd aan zes Heeren Gemagtigden, waar van 'er, uit de Steden Dordrecht, Delft, Rotterdam en Briel, ieder een, en twee uit het Kollegie van Ge-

Gekommitteerde Raaden zyn. In den jaare 1734, hebben kundige Luiden al noodig geoordeeld een Dam over den Hals te leggen, en met denzelven de Eilanden van Goedereede en Over-Flakkee aan malkander te hegten; om hier door het Water, dat over den Hals loopt, te keeren, en het maaken van gevaarlyke Dieptens te beletten, die veroorzaakt worden door het vroeger ebben en vloeien des Waters in het Brouwershavensche Diep, dan in het Haringvliet, of de Rivier van Flakkee, het welk zeer nadeelig gehouden wordt voor het Eiland Westvoorn en de Hoofden aan Hellevoetsluis. Dit Werk is te dier tyd om de zwaare kosten blyven steeken. Sedert hebben eenige byzondere Persoonen aangebooden, dien Dam, op hunne eigen kosten, te laaten maaken, indien hun vergund wierdt een gedeelte der Gorzen te genieten, die door deeze bedyking zouden aangewonnen worden. De voorslag van deeze onderneeming is, door de Staaten van Holland en Westvriesland, in overweeging genomen.

LAND VAN VOORN. *West-voorn.*

Het Eiland is zeer vrugtbaar, men heeft 'er veele Koorenlanden, die zeer schoone Terw en andere Graanen voortbrengen, Vlaschlanden, Weilanden, waar op veele Melkbeesten geweid worden. Hier wordt ook veel Meede gewonnen. Op sommige Plaatsen is het vry houtryk van laag Geboomte en Kreupelbosch. De Grootte, of Uitgestrektheid wordt gerekend op om-

Grootte.

LAND VAN VOORN.

trent vyf duizend negen honderd en twintig Gemeten, en zes, of zeven uuren gaans in den omtrek.

West-voorn. Regeering.

Het Eiland Westvoorn, uitgezonderd de Stad Goedereede en derzelver onderhoorige Polders, staat onder het algemeene Hooge Regtsgebied van den Lande van Voorn, en dezelfde Leenmannen zitten hier over het Crimineel te regt; doch de Baljuw van Voorn stelt hier eenen Substituit Baljuw aan, die de aanklagten doet en Regt vordert in naame der Hooge Heerlykheid. Leenmannen moeten over Crimineele Zaaken in Westvoorn komen en hier op het Stadhuis de Misdaadigen onderzoeken en vonnissen. De Straffen worden in de Stad Goedereede ter uitvoer gelegd. De Civile Zaaken konnen, by hooger Beroep, voor Leenmannen getrokken worden. Ieder Polder, die niet onder Goedereede behoort en Ambagtsheerlykheid heeft, wordt in het Civile door Schout en Schepenen beregt. Deeze Schepenen bestieren met den Schout, als Dykgraaf, de byzondere Polderzaaken, als Heemraaden.

Wapen.

Het Wapen van Westvoorn is het zelfde als dat van Oostvoorn, met dit onderscheid alleen, dat 'er in de Poort van den Burgt een zwart Anker is opgehangen.

Verdeeling.

Westvoorn wordt verdeeld in de Stad Goedereede met derzelver onderhoorig Regtsgebied. De andere Polders, of Ambagtsheerlykheden zyn het Oude Land van Diependorst, het Oude Nieuwland, den Ou-

Ouden Ooſtdyk en het Weſt Nieuwland. LAND VAN VOORN.

Het byzondere BALJUWSCHAP VAN GOEDEREEDE en deszelfs onderhoorige Polders, legt ten Ooſten in het Eiland Weſtvoorn en paalt ten Noorden met de Ooſtduinen en Stranden aan de Noordzee, of het Goedereeſche Gat: ten Ooſten aan de Slikken, die de *Scharre-Zee* genoemd worden en zig ſtrekken naar den Hals: ten Zuiden aan het Brouwershavenſche Diep; en ten Westen aan het Oude Land van Diependorſt, het Oude en Nieuwe Nieuwland. De Omtrek van dit Regtsgebied was, zelfs in het midden der Eeuwe van vyftien honderd, nog zo groot niet; toen Goedereede naauwlyks eenige Landen onder deszelfs Diſtrikt had. In den jaare 1592, zyn de Vrugten van den eerſten Nieuwen Polder, Oud Weſterloo, ten Zuiden van de Stad gelegen, voor de eerſtemaal ingezameld. Naderhand werden de Polders van den Nieuwen Ooſtdyk, Nieuw Weſterloo, Roo-Klaasplaat, de Groote en Kleine Zuider Polder bedykt, waar door het Regtsgebied van Goedereede met de Oude Polders, volgens de Opneeming, in den jaare 1698, uit het Veldboek, nu 1091 Gemeten en 227½ Roeden Lands bevat. Deeze oude Polders waren alleen de Groote Plas en Altena, die in 't geheel niet meer dan omtrent 66 Gemeten uitmaaken. Alle de van nieuws aangewonnene Polders zyn ongemeen ſchoone Zaailanden. Behalven deezen legt 'er, buiten den Grooten Zuider

Goedereede.

Pol-

LAND VAN VOORN

Goede-reede.

Polder, nog een groote Aanwas, of Gors, die in korte jaaren bedykt zou konnen worden. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1632, was de grootte van het Regtsgebied van Goedereede niet onderscheiden, maar met het geheele Land van Westvoorn gemeen gesteld; doch de Aanteekeningen, die wy 'er van gevonden hebben, komen ons te gebrekkelyk en onwaarschynlyk voor, om 'er iets van mede te deelen. By het maaken van de nieuwe Quohieren, in den jaare 1732, is de aanslag van het Eiland, volgen de Jurisdictien verdeeld. In die van Goedereede vinden wy voor alle de Polders 1051 Gemeten en 247½ Roeden Lands aangeteekend, benevens 161 Huizen met 1 Korenmolen. In het Crimineel en Civil beide, staan deeze Polders onder de Regeering der Stad Goedereede. De Polderzaaken worden door Dykgraaven en Heemraaden waargenomen, die in yder Polder byzonder verkooren worden, door de Ingelanden. In den Plas-Polder en KleinenZuider-Polder hebben de Ingelanden gezamentlyk het bestier over de Polderzaaken. In het Regtsgebied van Goedereede zyn eenige aanzienlyke Landhuizen; op een derzelven, *Ooſtdam* genaamd, en in den grooten Zuider Polder gelegen, nam Willem de III, als Koning van Groot-Brittanje, uit Engeland wederkeerende, voor eenen nacht zyn verblyf, na dat hy met een Boot, in mist en ysgang zestien uuren op zee gezworven had, en op den 31. Ja-

nuary

nuary des jaars 1691, op het Strand van Goedereede was aangeland.

LAND VAN VOORN.

Goedereede.

De Stad GOEDEREEDE legt omtrent een half uur van het Havenhoofd aan het Strand de Rivier van Flakkee. Uit den aanwas der bovengemelde Polders blykt, dat zy eertyds nader aan Zee gelegen heeft, waar door de Scheepvaart hier, volgens de getuigenissen, in vroeger tyden, merkelyk bloeide en de Stad magtiger en volkryker was. Hierom was het ongeoorloofd met een Wagen, in een Straat, of Steeg, te vertoeven, of een Paard aan een Stoep te binden, ten einde den doorgang niet te belemmeren.

Zy was eertyds met sterke Muuren omringd, 't welk de zwaare Overblyffels derzelven nog te kennen geeven. Van de vyf Poorten, die deeze Stad gehad heeft, zyn 'er nu nog overig de Maria-Poort en de Hoofdpoort, met een gedeelte van de Molenpoort aan de Westzyde van Goedereede.

Deeze Vestingwerken werden voornaamlyk in stand gebragt, na den jaare 1428, toen Goedereede, in den Oorlog met die van Zevenbergen, een zwaaren aanval geleeden hadt, dien de Burgers kloekmoedig uitstonden, met afweering van den vyand. Tien jaaren vroeger, werden zy ook, door het Krygsvolk van Hertog Jan van Brabant, aangetast, die, na het bemagtigen der Stad Dordrecht, het Land van Westvoorn afliepen, plonderden en Goedereede geheel afbrandden. In den jaare

1482,

LAND VAN VOORN. *Goedereede.*

1482, geraakte wederom een gedeelte der Stad in kolen, door onagtzaamheid met het uitwerpen van eenige heete asch, of vuur; doch de Kerk en het Gasthuis bleef door de wakkerheid der Burgeren ongeschonden. De Heldendaad der Vrouwen van Goedereede, tot bescherming van haare Stad, is zeer roemrugtig (g). Op den 22. July des jaars 1490, kwamen Jonker Frans van Brederoode en Heer Jan van Naaldwyk, met zesentwintig Schepen, voorzien van Krygsvolk en Oorlogstuig, voor de Stad, die niet alleen van Krygsvolk, maar ook van Manschap uit de Burgery, genoegsaam ontbloot was, alzo de Mannen ter Zee en op de Haringvaart waren. Zy lieten de Stad opeischen, en, na gedaane weigering, bestormen. Hier op gingen de Vrouwen naar den Muur, weerden de Stormers af met heet Pik, Teer en brandende Hoepen. Zy hielden met zo groote kloekmoedigheid aan, dat de Vyanden, na zeven uuren strydens, niet zonder merkelyk verlies van Volk, moesten aftrekken. Het verlies in die Stad bestondt in niet meer dan eene Vrouw, die dood geschooten werdt. Hier voor werden, door de Vrouw van Voorn, Margaretha van York, negen honderd Rynsche Guldens aan de Stad geschonken en vryheid van Vlaschtienden (h).

Goedereede is weleer, nevens andere Steden, ter Dagvaart van de Staaten van Holland beschreeven, waar van verschei-

den'

(g) *Alkemade Briel*, bl. 166.

(h) *Alkemade Jonker Fransen Oorlog*, bl. 257.

den' jaaren worden aangeteekend, en hoewel zy, door onmagt, met het zenden van Afgevaardigden, in den jaare 1579, heeft opgehouden, zyn zy egter, in den jaare 1609, toen 'er over het Twaalfjaarig Bestand gehandeld werdt, weder ter Vergadering verscheenen.

LAND VAN VOORN. *Goedereede.*

Het getal der Huizen wordt ons opgegeeven 116, in den jaare 1745, geweest te zyn. De Inwooners, zo in de Stad, als in de onderhoorige Polders, worden gerekend op 350 Persoonen, zonder de Kinderen beneden de vier jaaren te tellen.

Deezen hebben meest hun bestaan uit den Landbouw, behalven die genen, welken eenige daaglyksche Neeringen, of Ambagten oeffenen, en de Schippers der Vaartuigen en Marktschepen, die de Vrugten, welke het Eiland voortbrengt, veel al naar Rotterdam en elders vervoeren. De Visschery en Haringvangst was oudtyds te Goedereede de Hoofdneering, en men wil, dat de Visschers deezer Plaats allereerst de Visch ter Zee in Tonnen gezouten hebben. Het aanwassen der Droogten en Plaaten deed den Ingezetenen zeer vervallen; doch, na het bedyken der nieuwe Polders, kreegen zy wederom een nieuw bestaan en kostwinning.

De voornaamste Gebouwen zyn het Stadhuis en de Kerk. Het Stadhuis werdt, in den jaare 1530 gebouwd, na dat het oude, in den brand van den jaare 1482, verwoest was. De Voorgevel is van hardsteen opge-

LAND VAN VOORN. *Goedereede.*

gehaald. Men klimt 'er ter wederzyde met trappen op en af. Onder het zelve plagt weleer de Vleeſchhal te zyn, welke naderhand tot een Schoolhuis gemaakt is.

De Kerk is een ſchoon Gebouw, welke men, in den jaare 1708, heeft beginnen te herbouwen. Zy heeft een' zwaaren vierkanten Tooren, die ongemeen hoog is, en waar op agt maanden in het jaar gevuurd wordt. Men wil, dat hy in den jaare 1512, en dus merkelyk laater dan het oud Gebouw der Kerk voltooid is. Een Predikant, onder de Klaſſis van Voorne en Putten, in den Ring van Over-Flakkee, bediend de Gemeente van Goedereede. Hy wordt verkooren door de drie Ouderlingen en twee Diakenen, die in dienſt zyn met den afgegaanen Kerkenraad, na verkreegene Handopening van den Geregte, uit een Drietal, waar van het Geregt, zo wel als van de Beroeping de Goed- of Afkeuring heeft.

In Goedereede is ook een Gaſthuis, en buiten de Stad, omtrent het Havenhoofd, aan de Weſtzyde een Lazareth, in den jaare 1737, door de Gekommitteerde Raaden doen bouwen. Men vindt 'er geen Weeshuis, of Armhuis, maar de Armen en Weezen, zo van de Diakonie als anderen, worden by eenige Luiden beſteed. De behoeftige Ledemaaten der Kerke zyn onder het beſtier van den oudſten Diakonie-Armmeeſter, en de andere onvermogende worden onderhouden uit de Inkomſten van de H. Geeſt-, of Gaſthuis-Armen,

tot

tot welker Regeering jaarlyks, door Burgemeeſteren en Schepenen, een Armmeeſter en twee Medeſtanders worden verkooren. LAND VAN VOORN.

De Regeering van Goedereede beſtaat in den Baljuw, of liever Subſtituit-Baljuw en Schout, twee Burgemeeſteren, waar van 'er een Theſaurier is, zeven Schepenen en een Sekretaris, die het Kollegie van den Geregte uitmaaken, waar by nog gevoegd moeten worden twee Weesmeeſters. Het aanſtellen van den Subſtituit-Baljuw, tevens Schout en Dykgraaf van Goedereede, behoort aan den Baljuw van den Lande van Voorn. Tot de Verkiezing der andere Regenten wordt jaarlyks, op St. Stevensdag, den 26. December, door de Leden, die in Regeering zyn, een Nominatie gemaakt van agttien Perſoonen. Ieder Lid benoemt 'er twee. Dit dubbel Getal wordt overgezonden aan den Baljuw van Voorn, die 'er een Burgemeeſter en drie Schepenen uit verkieſt, en vervolgens aan den Raad en Algemeenen Rentmeeſter, die de andere vier Schepenen benoemt. Zy worden gemeenlyk op den laatſten December in hunne Bedieninge aangeſteld en beëdigd. Vervolgens verkiezen de nieuwe Burgemeeſter en de zeven Schepenen den Burgemeeſter-Theſaurier. Indien 'er eenig Ampt binnen het jaar openvalt, wordt de plaats door de Leden der Regeeringe zelven vervuld. De Sekretaris, die voormaals door de Rekenmeeſters van de Graaflykheids *Goedereede.*

LAND VAN VOORN. *Goedereede.*

heids Domeinen werdt aangefteld, krygt thans zynen laft van Gekommitteerde Raaden. De twee Weesmeefteren worden uit de Regeering verkooren. De Regeering ftelt ook een Kerkmeefter en twee Medeftanders aan, die een jaar in bedieninge blyven. De mindere Bedieningen van Boode, Schoolmeefter en dergelyken worden door de Regeeringe begeven.

In Goedereede heeft weleer als Paftoor der Kerke geftaan, de beroemde Adriaan Floriszoon van Utrecht, naderhand bekend als Paus, onder den naam van Adriaan den VI, een man, te veel vermaard in onze Nederlandfche Gefchiedeniffen, om 'er meer van te melden.

De Stad Goedereede heeft tot haar Wapen een Burgt met een Koepel overdekt, en een zwart Anker ter wederzyde op een Gouden Veld.

De vier overige Polders in Weftvoorn, zyn, in den jaare 1724, in één koop, tot vier onderfcheidene Ambagtsheerlykheden uitgegeven, en hebben ieder hunne byzondere Regtbanken in het Civile. Zy hebben egter veel gemeenfchap met malkander omtrent het verder beftier. Gelyk een zelfde Heer, de Heer Jan Grinwis, Ambagtsheer over allen is, die ook de Ampten van Schout en Sekretaris aan zig zelven heeft behouden; zo ftaan zy ook gezamenlyk onder één Kollegie van Schout, vier Perfoonen, die men Mannen van Befchikke noemt, en welke, gelyk ook

de

de Sekretaris, door den Ambagtsheer verkooren worden. De Mannen van Beſchikke verkiezen jaarlyks, uit een dubbel getal, de Schepenen in ieder Polder, hebben de magt om aan den Schout en Schepenen te beveelen wegens de Polderzaaken, en doen ook den Naſchouw over Dyken, Wegen en Wateringen. Aan hun ſtaat ook, benevens den Ambagtsheer, de Goedkeuring van den Predikant te Ouddorp, en zy hebben de aanſtelling van den Koſter, Schoolmeeſter en Voorzanger in het gemelde Dorp. Over drie deezer Polders, het Oude Land, het Oude Nieuwland en Weſtnieuwland, wordt ook, door Mejuffrouw de Weduwe Vander Wal, volgens een Regt, by eenen Heer De Bricqueny, by koop verkreegen, nog een' anderen Schout aangeſteld, dien men noemt den Schout van den Halven Ban, die een Derde Gedeelte trekt uit het Pondgeld en een jaarlyks Traktement uit de Polders-Rekeningen. Hy doet ook de Ommegangen met den Opperſchout en Schepenen op Wegen en Wateringen. De laatſtgemelde Polders houden ieder hun Geregt te Ouddorp in het Huis van den Ambagtsheer. Men rekent in de vier Ambagten te ſamen omtrent 550 Ingezetenen, behalven de Kinderen onder de vier jaaren.

LAND VAN VOORN. *Goedereede.*

Het OUDE LAND VAN DIEPENDORST, by anderen *Diepenborſt*, paalt ten Ooſten aan het Regtsgebied van Goedereede, en is de grootſte der vier Polders. Het bevat, volgens

Oude Land van Diependorſt.

LAND VAN VOORN. *Oude Land van Diependorst.* gens de Opgaave van den jaare 1698, uit het Veldboek, 1916 Gemeten en 127½ Roeden Lands. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1732, staan 'er 1862 Gemeten, 99 Roeden voor aangeschreeven, en 94 Huizen. Behalven de Bouwlanden, is hier ook veel Houtgewas, voornaamlyk van Els, 't welk meest in 't Noordelykste Gedeelte van den Polder gevonden wordt, en zes, of zeven jaaren groeien moet om tot Brandhout te konnen gehakt en verkogt worden. In deezen Polder legt HEER ADRIAANS OUDDORP, gemeenlyk alleen *Ouddorp* geheeten, een half uur gaans ten Westen van Goedereede. Dit Dorp, hoewel niet groot, is, sedert eenige jaaren, met verscheiden' nieuwe Huizen merkelyk verbeterd, die, volgens medegedeelde Opgaave, in alles 59, en volgens eene andere, 70 uitmaaken. Men heeft ook, niet verre van het Dorp, in den jaare 1744, een nieuwe Meestoof gezet. In den jaare 1677, is de Oostzyde van het Dorp verbrand, en sedert weder met nieuwe Huizen aangebouwd. Het legt op een hooge Plaats, welker grond met het bovenste van den Zeedyk omtrent waterpas is. De Huizen staan, ten grooten deele, rondsom het Kerkhof, dat met een steenen Muur van vier voeten hoog omringd is. Hier staan zwaare en zeer hooge Lindeboomen, waar van oude Luiden, by vroeger overlevering, verhaalen, dat zy voor honderd jaaren reeds in denzelfden stand waren. De Kerk

Kerk is fraai en, in of na den jaare 1734, verbeterd en ten deele vernieuwd. Hier toe werden de Inkomſten van de Dorps Waag, de Excynſen op de Wynen, Bieren en gediſteleerde Wateren geſchikt. Aan het Gewelf van de Kerk plagten, voor den jaare 1743, nog verſcheiden Zinnebeelden en gewyde Afbeeldingen van de Roomſche tyden te ſtaan; doch deezen heeft men toen met enkele verw beſchilderd. Hier is een Grafzerk, en hier op de naam van *Jan Magbielſe Duffel* uitgehouwen, met een Visnet en Kaakmes. Deezen zegt men den eerſten Haring gevangen te hebben. De Tooren, die een fraaie witte Spits heeft, ſtaat met eenige tuſſchenwydte van de Kerk afgeſcheiden. Ten Weſten van het Dorp loopt een ſtraat, waar in een Gaſthuis is. Aan de Zuidzyde van de Kerk ſtaat een Huis, waar in de Doopsgezinden van Ouddorp en Goedereede vergaderen. Derzelver Leeraar woont in dit Huis. Het Gaſthuis werdt in den jaare 1599 geſtigt. In het Oude Land, ten Zuidooſten van Ouddorp aan de Sluis, genaamd de *Steenkreke*, werdt, in den jaare 1665, een Schans gebouwd, welke de Gekommitteerde Raaden, in den jaare 1673, bevolen hebben te ſlegten, gelyk hier van een aanvang gemaakt werdt; doch men heeft dit ten halven laaten ſteeken. Niet verre van hier legt een Bergje, of Heuvel, *Spreeuwenſtein*, of in 't gemeen de *Blaauwe Steen* geheeten. Men wil, dat dezelve oudtyds

LAND VAN VOORN.
Oude Land van Diependorſt.

LAND VAN VOORN.

gediend heeft, om by hooge vloeden hier met het Vee op te vlugten. In deezen Berg vindt men zekeren rooden Steen, waar van sommige Gevels in Ouddorp zyn opgehaald. In deezen Polder zyn verscheidene fraaie Landhoeven, als *Groenestein*, of het *Huis te Ouddorp*, de *Hofdyk* en *Rustburg*, alle met aangenaame Beplantingen voorzien.

Oude Nieuwland.

Het OUDE NIEUWLAND legt ten Zuiden aan het Oude Land van Diependorst. Het werdt, in het Veldboek van den jaare 1698, begroot op 1516 Gemeten en 198 Roeden. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1732, staat het voor 1034 Gemeten, 204 Roeden met 13 Huizen: Over zulk een' vermindering van Landeryen behoeft men zig niet te verwonderen, dewyl de Zandklingen ten Noorden van deezen Polder en in den aangrenzenden van West-Nieuwland geduurig afneemen, hoewel, tot derzelver behoudenis, door Gekommitteerde Raaden, jaarlyks groote kosten besteed worden. Aan deezen Polder op het Strand staat de steenen Baak, die weleer een houten Kaap was, en, in den jaare 1742, ten koste van de Pilotage vernieuwd, en in een steenen Baak veranderd is. Zy dient den Zeeluiden alleen by dag, dewyl 'er niet op gevuurd wordt.

West Nieuwland.

WEST NIEUWLAND wordt ten Oosten afgescheiden van Oude Nieuwland, door de Westduinen, die, gelyk de Oostduinen, welke den Polder van den ouden Oostdyk ter

ter andere zyde Oude Nieuwland affchei- den, weleer vol Konynen waren; dog men heeft dezelve, in den jaare 1743, geheel uitgeroeid en deeze Duinen verhuurd, om 'er Beeften op te weiden. Weft-Nieuwland is, volgens het Veldboek van den jaare 1698, groot 694 Gemeten en 219 Roeden, en, in de Quohieren der Verpondinge ftaat het voor 694 Gemeten en 5 Roeden aangeflaagen, met 12 Huizen. Hier is weinig opmerkelyks. De Ledemaaten der Hervormde Kerke van Oude Nieuwland en Weft-Nieuwland behooren tot de Gemeente van Ouddorp.

LAND VAN VOORN. *Weft Nieuwland.*

De Oude Ooftdyk, gelegen ten Ooften en ten Noorden aan het Regtsgebied van Goedereede, is een Polder, die, volgens het Veldboek van den jaare 1698, 637 Gemeten en 229½ Roeden Lands bevat. De Quohieren der Verponding tekenen 'er 646 Gemeten en 46 Roeden voor aan, en 8 Huizen. Men wil, dat buiten den Dyk, aan het Noordooften van deezen Polder, oudtyds een Bofch geftaan heeft vol wild Gedierte, het welk te meer geloof verdient, om dat hier nog een Hoek Lands, het kleine Plaatje genaamd, gevonden wordt, dat bofchagtig is. In deezen Polder is, in den jaare 1744, nog een nieuwe Meeftoof opgerigt. Niet verre van het bovengemelde Plaatje, ftaat een aangenaame Landhoef, *Zeezigt*, aldus waarfchynlyk genaamd om het uitzigt, dat men hier naar Zee heeft. De Ingezetenen van

Oude Ooft-dyk.

LAND VAN VOORN.

den Ooſtdyk gaan te Goedereede ter Kerke; doch behooren, ten aanzien van het Regt van Trouwen en Begraaven, onder Ouddorp.

Zuidvoorn, of Over-Flakkee.

Gelegenheid.

ZUIDVOORN, of het LAND VAN VOORN OVER FLAKKEE, veelal enkel OVER-FLAKKEE genoemd, is een Eiland, het welk ten Noorden beſpoeld wordt door de Rivier Flakkee, of het Haringvliet, het heeft ten Ooſten het Volkrak, dat, meer Zuidwaards loopende, de Krammer en de Bieningen, of Grevelingen geheeten wordt, en het Eiland Over Flakkee, langs de Zuidzyde beſpoelt. Ten Weſten ſtuit het Eiland aan den Hals tegen over het Land Goedereede. Zuidvoorn, of Over-Flakkee behoort ſlegts gedeeltelyk onder het Land van Voorn, met de Landen ten Weſten en ten Zuiden van het Eiland. Een groot deel der Polders aan de Ooſtzyde gelegen, behoort onder het Land van Putten, en de aanzienlyke Ambagtsheerlykheid van Sommelsdyk ſtaat onder de Oppermagt der Provincie van Zeeland. Onder het Land van Voorn behooren de volgende, zo Dorpen als Polders, die Regtsgebied hebben; Dirksland, Meliszand, Herkinge, Roxeniſſe, Onwaard, de Oude en Nieuwe Kraaiers Polder, de Heerlykheid van Grysoord, waar in de Polders en Dorpen van Oude en Nieuwe Tongo. In Over-Flakkee legt mede de Vrye, of Halsheerlykheid van Klinkerland.

De

De Landeryen zyn hier ongemeen vrugtbaar en leveren schoone Terw, Gerst en Koolzaad uit: men wint 'er ook zeer veele en goede Meede. In Over-Flakkee zyn geen Steden, maar schoone Dorpen, die veelal door welgestelde Ingezetenen bewoond worden. Zy behooren allen in het Kerkelyke onder de Klassis van Voorn en Putten in den Ring van Over-Flakkee. LAND VAN VOORN. Landsgesteltenis.

Ten aanzien van het Baljuwschap staan de Ambagtsheerlykheden onder eenerlei Regeering als alle de andere Landen van Voorn, met dit onderscheid, dat de Hoofdmisdaadigen naar den Briel worden overgevoerd en aldaar te regt gesteld voor Baljuw en Leenmannen. Dit Eiland heeft geen algemeene, of samengevoegde Beheering van Dyken, of Opper-Dykgraafschap; maar ieder Polder wordt door zyne byzondere Dykgraaven en Gezwoorens bestierd, die hunne aanstelling hebben van den Ambagtsheer. Ieder Polder heeft ook zyn eigen Uitwatering, door Sluizen in de Zeedyken gelegd. Algemeene Regeering en Poldersbestier.

Dirksland is een aanzienlyke Polder, paalende rondsom aan Meliszand, uitgezonderd ten Oosten, daar het met zynen Dyk en Haven wordt afgescheiden van Onwaard. Het bevat, volgens de Opgaave van den jaare 1697, uit het Veldboek getrokken, 2944 Gemeten, 46½ Roeden Lands. De Quohieren der Verponding van den jaare 1732, tekenen voor Dirksland aan 2950 Gemeten en 214 Roeden, met Dirksland.

LAND VAN VOORN.

Dirksland.

225 Huizen, 3 Meeſtoven en 1 Korenmolen. In de Oude Lyſt van den jaare 1632, ſtondt het bekend voor 277 Huizen. Dit Land wordt onder de eerſt-opgekomene Aanwaſſen van Zuidvoorn geteld. Graaf Floris de V noemt het, in een Brief van den jaare 1275, een zout Land, 't welk hy gaf aan Heere Aalbert van Voorn, voor twee honderd Hollandſche Ponden, die hy hem ſchuldig was. Naderhand, in den jaare 1278, gaf hy 't hem in vryen eigendom, en beveſtigde de Gifte in den jaare 1284, met vrywaaringe voor den Heere van Voorn, en vrygeleide voor de Koopluiden, die 'er af en aan zouden vaaren (i). Het werdt bedykt, volgens Uitgifte aan byzondere Luiden, in den jaare 1415, door Hertog Jan van Beieren, als Heer van Voorn (k). De Polder is laag, waarom hier, in den jaare 1731, op laſt van Dykgraaf en Gezwoorens met goedvinden der Ingelanden, een zeer ſchoone ſteenen Watermolen geſtigt is. Het Dorp Dirksland ſtaat ten Zuidooſten van den Polder, omtrent een uur gaans ten Ooſten van Sommelsdyk, en op gelyken afſtand ten Weſten van Meliszand, en ten Zuiden van Herkinge. Het legt zeer vermaaklyk en is met verſcheiden' ruime Straaten bebouwd: ook heeft het een Haven, die van het Zuiden naar het Noorden, ter lengte van ruim elf honderd Roeden, door het Land in het Haringvliet loopt. Zy werdt vernieuwd, volgens Oktroi van de Staaten van

(i) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 7, 8, 10.

(k) Dezelve II. D. bl. 290.

van Holland en Westvriesland van den 5. April des jaars 1601, verleend aan Johan de Grutere, toen Heer van Dirksland. In het Dorp worden 182 Huizen geteld en de Inwooners op een getal van duizend begroot. De Kerk is een ruim en aanzienlyk Gebouw met een Koor, en heeft een' fraaien Predikstoel, met deftige Zitbanken voor de Regeering en den Kerkenraad. De Tooren is naar maate van derzelver hoogte vry dik, en wordt door een' vierkante stompe Spitse gedekt, waar op een Appel en hooger een Kruis staan; boven het Koor, dat als een Paveljoen uitgebouwd is, staat nog een klein Kapeltoorentje. De Predikant heeft eene bekwaame Pastory met een Tuin. Hier is ook een Ambagtsheerenhuis, thans door den Sekretaris bewoond. Van vooren staat het aan een ruim Perk, met hooge Ypen-, Linde- en andere Boomen beplant. Het legt rondsom in zyne Tuinen en Boomgaarden, en men komt 'er in door een fraaie Poort. Onder de openbaare Gebouwen is nog een Waag en een Schoolhuis. De Polder van Dirksland heeft tot zynen Ambagtsheere den Heere Mr. Maarten Vlaardingerwout, Heere van Wyk, Veen en Aalburg, Burgemeester te Wageningen, en wegens de Provincie van Gelderland gekommitteerd in den Raad van Staate. Dit Ambagt wordt geregeerd door een Baljuw, of Schout Crimineel en zeven Mannen van Beschikke, die eenige Misdaaden beregten,

LAND VAN VOORN.

Dirksland.

LAND VAN VOORN.

Dirksland.

ten, welke wel tot het Crimineel behooren, doch die geene Hoofdmisdaaden zyn, over welke laatste Baljuw en Leenmannen de Vierschaar spannen. De Civile Zaaken worden door den Schout en zeven Schepenen beregt. De Polderzaaken worden beheerd door Dykgraaf en drie Gezwoorens. De Ampten van Baljuw, Schout en Dykgraaf worden door denzelfden Persoon bekleed, en één Sekretaris is aan alle drie de Kollegien toegevoegd.

Meliszand.

MELISZAND strekt ter eener zyde genoegzaam rondsom langs Dirksland, en ter andere zyde langs Roxenisse, Kraaiers Polder, Herkinge en het Land van Sommelsdyk, in welke Polders het mede met zyn Regtsgebied inspringt. Volgens medegedeelde Opgaave, is Meliszand in 't geheel groot 1764 Gemeten. In de Opgaave van d[illegible]e 1698, uit het Veldboek, vinden wy niet meer dan 1223 Gemeten, 215 Roeden. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1632, worden de Landeryen begroot op 1339 Gemeten, 25 Roeden, en, in die van den jaare 1732, op 1458 Gemeten 258 Roeden. Deeze verscheidenheid ontstaat eensdeels uit nieuwen aanwas van Landen, en andersdeels uit de menigvuldige verknogting, die het Regtsgebied van Meliszand heeft met andere Polders. Voor den geheelen omtrek van de Ambagtsheerlykheid waren 'er, in den jaare 1632, in de Lyst der Verpondinge 22 Huizen aangeschreeven, en, in

den

den jaare 1732, 31 Huizen. Volgens laater Opgaave van den jaare 1745, vondt men 'er toen 3 Huizen meer. Het Dorpje van Meliszand ſtaat in den ouden Polder, gelegen ten Weſten van Dirksland, die, volgens Uitgifte van den jaare 1480, bedykt is. Het is klein en heeft een Kerkje met een' vierkanten Tooren en een diergelyke ſtompe Spitſe. In het zelve wordt viermaal des jaars door den Predikant van Dirksland gepredikt. In het Dorp is ook een Raadhuis. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Mr. Johan Diert, Heer van St. Elizabeths Polder en de vyf Gorzen, enz, enz. In het algemeen wordt Meliszand geregeerd als Dirksland; doch de byzondere Bedykingen, of het byzonder Regtsgebied in andere Polders, geeven ook eene Verdeeling van onderſcheidene Geregten, en van beheering over de Polderzaaken; waaromtrent wy het nette niet kunnen nagaan.

LAND VAN VOORN.

Meliszand.

HERKINGE legt, ten aanzien van deszelfs van ouds bedykten Polder, ten Zuiden van Meliszand, daar het zelve ten Noorden aan Dirksland paalt: het ſpringt wyders met zyn Regtsgebied in eenige andere Polders, en bevat dus, volgens het Veldboek, 941 Gemeten en 210 Roeden; volgens de oude en nieuwe Quohieren, 939 Gemeten, 74 Roeden, met 21 Huizen in de vroegſte, en 43 Huizen in de laatſte Lyſt, benevens 1 Korenmolen. Dit getal is, volgens medegedeelde Opgaave van den

Herkinge.

jaare

LAND VAN VOORN.

Herkinge.

jaare 1745, tot 50 Huizen vermeerderd. Men schat de Inwooners onder het Regtsgebied van Herkinge op 200 Persoonen. De Polder van Oud Herkinge werdt bedykt in den jaare 1420, en herdykt in den jaare 1604, dewyl de Bedyking, in den jaare 1511, meest was weggespoeld. Het Klooster van Rugge, by de Stad Briel, heeft, in den jaare 1504, ter bedyking uitgegeeven een nieuw Korenland, of Uitgors, genaamd *Klinkerland*, of laage Herkinge (1). Het Dorp is niet groot, maar egter grooter dan Meliszand. Het legt niet onvermaaklyk ten Noordoosten van den ouden Polder aan den Dyk tegen de Slikken, die door de Bieningen, hier de Vlieger geheeten, bespoeld worden. In den jaare 1695 was hier nog geen Kerk, en werdt te dier tyd een Schuur ter oeffening van den Godsdienst gereed gemaakt. Naderhand is 'er een fraai en zinlyk Kerkje gebouwd met een' deftigen Predikstoel, die door een' Predikant vereerd werdt. Een Ingelande van Herkinge heeft ook aan de Kerk zilvere Schootels en Beekers geschonken, tot gebruik van het H. Avondmaal. Men heeft 'er ook een Pastory voor den Predikant met een' fraaien Tuin en een Schoolhuis gestigt. Herkinge wordt voor het beste Veer gehouden om uit Over-Flakkee naar Zeeland te vaaren. Dit Veer behoorde aan de Graaflykheid. De Heer Kornelis van Nieuwenhoven, Baljuw, Schout en Dykgraaf van Dirksland, is

(1) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 291.

Heer

Heer van Herkinge. In het Crimineel behoort een gedeelte deezer Heerlykheid onder het Regtsgebied der Halsheerlykheid van Klinkerland, maar in het Civile heeft zy haaren Schout, met vier Schepenen en een Sekretaris. De Polderzaaken hebben haar bestier met verscheiden' andere Polders gemeen.

LAND VAN VOORN. *Herkinge.*

ROXENISSE is het Westelykste' Gedeelte van geheel Over-Flakkee, en legt aan den Hals, over welken men by hoog Water naar het Land van Goedereede vaart, en by laag Water kan ryden. De Bedyking bevat 365 Gemeten en 293 Roeden Lands, waar van omtrent 32 Gemeten tot het Regtsgebied van Meliszand behooren. In de Quohieren staat het voor 334 Gemeten en 3 Roeden aangetekend. In deezen Polder heeft weleer een klein Dorp gestaan, genaamd de *Blaauwe Kamer*, het welk geheel verdweenen is (m). De Heer Kornelis van Nieuwenhoven, bovengemeld, is ook Ambagtsheer van Roxenisse. Dit Ambagt behoorde weleer onder 't zelfde Regtsgebied als Onwaard, doch is, op verzoek van den laatsten Verkooper, volgens Resolutie van de Staaten van Holland en Westvriesland, in den jaare 1745, gesplitst.

Roxenisse.

(m) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 393.

ONWAARD is een klein Poldertje, waar in ook AARDDYKSWAL gelegen, tusschen den Ouden Kraaiers Polder, Sommelsdyk en Dirksland. Het bevat, ten aanzien van het eigenlyk Regtsgebied, niet meer dan

Onwaard met Aard-dykswal.

LAND VAN VOORN. dan 113 Gemeten en 79 Roeden, volgens de Opgaave van den jaare 1697, uit het Veldboek. In de Oude en Nieuwe Quohieren der Verponding worden de Gemeten niet begroot. In de Bedyking van Onwaard legt ook ten Oosten een klein gedeelte van het Regtsgebied van Sommelsdyk. Men wil, dat een ry Elzeboomen hier het wederzydsch Grondgebied afscheid. De Polders van Roxenisse en Onwaard hebben te samen maar twee Huizen, beide in de Lyst der Verpondinge onder Holland gebragt, doch waar van één gezegd wordt op Sommelsdykschen grond te staan. By de Scheiding van Roxenisse is Onwaard en Aartdykswal gehegt aan Oud Kraaiers Polder, waar van de Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heer Diederik van Leiden, Heere van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, enz, enz. De Polderzaaken worden nog met Roxenisse gemeen bestierd door een Dykgraaf en twee Gezwoorens.

Onwaard met Aard-dykswal.

Oud Kraaiers Polder.

OUD KRAAIERS POLDER is een Bedyking van 400 Gemeten, van welken 150 Gemeten behooren onder Zeeuwsch, of Sommelsdyks Regtsgebied. Deeze Landen, gelegen ten Noorden van Onwaard en ten Westen der Haven van Dirksland, zyn, in den jaare 1669, bedykt.

Nieuw Kraaiers Polder.

NIEUW KRAAIERS POLDER, ten Westen van Oud Kraaiers Polder en de Haven van Dirksland gelegen aan het Haringvliet, heeft een Regtsgebied van 370 Gemeten

153 Roeden, en in deszelfs Bedyking nog 124 Gemeten; welke onder het Regtsgebied van Meliszand behooren. De Nieuwe Kraaiers Polder heeft denzelfden Ambagtsheer als Oud Kraaiers Polder, en eenerlei wyze van Regeering en Bestier der Polderzaaken.

LAND VAN VOORN.

De Heerlykheid van GRYSOORD is een Baljuwschap, waar van de Hooge Heerlykheid in den Boezem van de Staaten van Holland en Westvriesland berust, en waar van de Baljuw door hunne Edele Groot Mogenden wordt aangesteld. Hy is dezelfde als de Baljuw van Voorn, doch op een byzonderen last. Deeze Heerlykheid bevat de Ambagtsheerlykheden Oude Tonge en Nieuwe Tonge, uitgezonderd het Grondgebied derzelver, 't welk onder de Hooge Heerlykheid van Klinkerland behoort. Zy paalt, ten Noorden, met den Polder van Duivenwaard en Nieuwe Tonge aan Sommelsdyk, met den Polder van Noordland, of den Uitslag van Oude Tonge, aan Middelharnis; ten Oosten aan een gedeelte van Ooltgens-Plaat; ten Zuiden aan de Krammer, of de Grevelingen, en ten Westen aan Herkinge, Meliszand en Sommelsdyk. De geheele Heerlykheid van Grysoord wordt met het Land van Nieuwe Tonge, in Klinkerland gelegen, begroot, volgens de Opgaave van den jaare 1697, op 6591 Gemeten, 178½ Roeden. In den jaare 1420, heeft Hertog Jan van Beieren de Landen, Gorzen en aan-

Grysoord.

LAND VAN VOORN.

Grysoord.

gewassen Slikken van Grysoord, met andere bygelegene Gronden, die nu meest van naam schynen veranderd te zyn, uitgegeeven ter bedyking, tot een onversterflyk Leen, met Regt van Ambagt, Ambagtsgevolg, Tienden, Molen, Visscheryen, Vogelryen, Giften van Kerken en alle andere toebehooren, onder voorwaarde van eene jaarlyksche Uitkeeringe van vierenzeventig goede Engelsche Nobelen. Uit kragte van deeze Gifte hebben en oeffenen de Heeren van Grysoord het Regt van een Schout, die gemeenlyk Baljuw genoemd wordt, en Mannen aan te stellen, die de Misdaaden beregten, welke niet volstrekt als Hoofd-Misdaaden tot de Hooge Vierschaar van Baljuw en Mannen Crimineel behooren. De Schout onderzoekt ter eerster aanleg de Misdaadigen, en indien zy als lyfstrafbaar by de hoogste Regtbank moeten gevonnisd worden, verzendt hy hen naar den Baljuw van Staaten wegen aangesteld. De Boeten en Breuken wegens de Misdaaden komen aan den Baljuw van de Hooge Vierschaar en aan den Schout ieder voor de helft. De Ambagtsheeren stellen ook Schout en Schepenen aan in de Geregten van Oude en Nieuwe Tonge, afzonderlyk over ieder Regtsgebied.

De Ambagtsheeren van Grysoord zyn de volgende, die de Heerlykheid in gemeenschap bezitten, en hier, volgens de grootte van hun aandeel in dezelve, genoemd worden.

De

De Wel-Edele Heer ABRAHAM BANIER, Drossaard van het Overkwartier van het Marquizaat van Bergen op den Zoom. LAND VAN VOORN.

De Hoog-Edele Heer KAREL JOZEF, BARON D'OVERSCHIE, Vryheer van Baartwyk, enz, enz, enz. *Grysoord.*

De Hoog-Edele Heer DIEDERIK LOUIS, BARON VAN BRAKEL tot den Brakel.

De Hoog-Edele Heer HENDRIK VAN DEN BERGE DE LEININGE, Heer van Spierenbroek.

De Wel-Edele Heer FREDRIK BERNARD COUSEBANT, Heer van Groot Waſpik.

De Hoog Ed. Heer Graave van VAUGRENAN.

OUDE TONGE is een uitgeſtrekt Ambagt, gelegen ten Noorden aan Middelharnis, Putten en Ooſtmoer, welk laatſte Sommelsdykſche grond is, ten Ooſten aan het Land van Ooltgens Plaat; ten Zuiden met breed uitgeſtrekte Slikken aan de Krammer, en ten Weſten aan Nieuwe Tonge. Dit byzonder Regtsgebied van Grysoord heeft verſcheiden' Polders, te ſamen, volgens de Opgaave van den jaare 1697, uit het Veldboek, groot 4068 Gemeten, 185 Roeden. In de Quohieren der Verponding, zo van den jaare 1632 als 1732, ſtaan de Gemetentaalen op 3480 Gemeten, 31½ Roeden: doch in de Oudſte waren twee Polders nog niet omgeſlaagen, die in de laatſte wel gebragt, maar niet in Gemeten begroot zyn. Oude Tonge ſtondt in de Lyſt van den jaare 1632, voor 217 Huizen aangeteekend, welker getal in de Nieuwe Lyſt vermeerderd is tot 277 Hui- Oude Tonge.

LAND VAN VOORN. *Oude Tonge.*

zen, 3 Meeſtoven en 1 Korenmolen. De oudſte Polder in dit Regtsgebied werdt, in den jaare 1438, ter bedyking uitgegeven. Het Dorp is lugtig en regelmaatig betimmerd, met verſcheiden Straaten, zo in de vlakte, als langs den Dyk. De Kerk is een groot Gebouw met een Koor zo ruim, als verſcheiden andere Kerken in haar geheel groot zyn, en waar agter de Vergaderplaats voor den Kerkenraad is. De Tooren is vierkant, met een' ronden Kloot op den ſtompen vierkanten Kap. Het Dorp heeft ook zyn Raadhuis, aan welks eene zyde de Waag, en aan de andere zyde het Gevangenhuis gebouwd is, die zig te ſamen van buiten als een enkel Gebouw vertoonen, het welk met een' nieuwen ſierlyken Gevel opgehaald, en boven met een Toorentje voorzien is. Het Predikants-Huis is van buiten min van grootſch voorkomen, dan van binnen van zeer gemakkelyke bewooning voorzien. Hier is ook een Schoolhuis, een Gaſthuis en een Huis, waar in gemeenlyk aan vier oude Vrouwen vrye wooning gegeven, en 't welk om die reden het Vrouwenhuis genaamd wordt. Oude Tonge is, in den jaare 1473, bevoorregt door Hertog Karel van Bourgonje, met een vrye Weekmarkt, die des Donderdags gehouden wordt. Op deeze wilde hy, dat ieder zyn Koren, Hoenders, Ganzen, Boter, Eieren, Kaas en alle andere Gewaſſen zou brengen, alvoorens dezelve buiten het Dorp te mogen

voe-

voeren en verkoopen; waar by hy nog eenige bevelen voegde, raakende de gemeene rust geduurende het houden van den Marktdag.

LAND VAN VOORN.

Nieuwe Tonge.

NIEUWE TONGE is een Ambagt van minder uitgestrektheid, maar egter niet onaanzienlyk. Het legt met deszelfs Polder van Duivenwaard ten Noordwesten aan Sommelsdyk, ten Oosten aan 't Land van Middelharnis en Oude Tonge, ten Zuiden aan de Slikken van de Bieningen met een diepe Kreek en een groote Plaat voor dezelven, en ten Westen aan Herkinge en Meliszand. De gemelde Slikken beslaan eene groote uitgestrektheid van Grond, en op deezen zyn de Grysoordsche Oester- en Mosselbanken. Het Regtsgebied van Nieuwe Tonge heeft, volgens het Veldboek, 2522 Gemeten, 292½ Roeden; volgens de Oude Quohieren, 2290 Gemeten, 31½ Roeden: en, volgens de Nieuwe, 2477 Gemeten, 278½ Roeden. In den jaare 1632, werden 'er, voor dit Regtsgebied, 112, en, in den jaare 1732, 127 Huizen, 2 Meestoven en 1 Korenmolen aangeschreeven. In de Uitgifte der Landen van Grysoord, door Hertog Jan van Beieren, in den jaare 1420, wordt Battenoord gemeld, het welk men zegt het eerste van den Polder van Nieuwe Tonge bedykt te zyn, en dat het eerst op den 8 Oktober des jaars 1454 ter bedyking uitgegeven werdt (n).

(n) *Uit Medegedeelde Berigten.*

Het Dorp is taamlyk regelmaatig betim-

LAND VAN VOORN.

Nieuwe Tonge.

merd en heeft een lugtige Kerk over het Kruis gebouwd met een Koor, waar in aan de Oostzyde het School gehouden wordt, en ten Westen de Vergadering van den Kerkenraad. De Tooren is vierkant met een laage dikke Spits. Hier is ook een Raadhuis, 't welk op den grond der Hooge Heerlykheid van Klinkerland ſtaat; doch is uitwendig van weinig aanzien. Het Predikants-Huis heeft van buiten mede geen grootſch voorkomen, doch een' goeden ſtand en gemaklyke bewooninge.

Klinkerland.

De Hooge Heerlykheid van KLINKERLAND, anders genaamd SINT PIETERS POLDER, legt aan de Polders van 't Noordland, Battenoord en Duivenwaard, in het Regtsgebied van Nieuwe Tonge; alsmede aan de Polders van Sommelsdyk, Oude Plaat, Dirksland, Sint Elizabets Polder en Herkinge. Deeze Heerlykheid is onleen. De Polder legt op drie onderſcheidene Gronden. De Grond van Grysoord, of Nieuwe Tonge, bevat 484 Gemeten, 228 Roeden; die van Herkinge 333 Gemeten, 283½ Roeden, en die van Meliszand 259 Gemeten, 8 Roeden. Over deezen Lehoort het Hooge Regtsgebied aan eenige, doch niet aan alle de Heeren van Grysoord, die 'er een Baljuw over ſtellen, met zeven Mannen. De Civile Zaaken worden beregt door de byzondere Schouten en Schepenen van ieder der Jurisdiſtien, waar onder de Gronden behooren. De Polderzaaken worden waargenomen door een'

Dyk-

Dykgraaf en vier, of vyf Gezwoorens, die alle gesteld worden door de Heeren van Grysoord, zonder dat de Heeren van Herkinge en Meliszand eenig deel in de verkiezing hebben. LAND VAN VOORN. *Klinkerland.*

Onder het Land van Voorn behoorde weleer ook Bommenede, op het Eiland Schouwen, met eenige Landenheromtrent; die, in den jaare 1684, door de Staaten van Holland, volgens Verdrag van den 22 September, aan de Staaten van Zeeland zyn afgestaan; waarom wy ze onder Zeeland zullen melden. Onder deeze laatstgemelde Provincie agten wy ook onze Beschryving van Sommelsdyk te moeten plaatsen.

DERDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het LAND VAN PUTTEN.

HEt LAND VAN PUTTEN, een der voortreflykste en oudste Domeinen van Holland, gedeeltelyk ten Zuiden der Oude en Nieuwe Maaze, gedeeltelyk in Over-Flakkee, en met deszelfs geheele Grondgebied ten Oosten van de Landen van Voorn gelegen, bestaat aldus uit verscheidene Landstreeken, die haare byzondere Verdeelingen hebben, doch volgens dezelfde Herkomsten bestierd worden. Het Land van Putten. Gelegenheid.

De Naamsreden deezer Landstreeken zou, volgens de meening van sommigen (a), te vinden zyn in de Putten, of Kuilen, waar in de doode Lichaamen der Saxen begraaven werden, welke Dagobert, der Fran- Naamsreden.

(a) *M. van der Houve Handv. Kronyk*, II. D. bl. 225.

LAND VAN PUTTEN.

Franschen Koning, in den jaare 628 (b), of, in den jaare 630 (c), versloeg; gelyk *Heenvliet* zou moeten afgeleid worden van het *vlieden* dier Volkeren, en *Stryen* van den *Stryd*, die hieromtrent, zo men wil, niet wyd van de Burdo, of Bornisse, geschiedde. Zo zou ook *Barendrecht* zynen naam gekreegen hebben van het *baren*, of luidrugtig schreien der Vrouwen, en *Paindrecht* van het gebrek aan Brood, in het Fransch *Pain* geheeten, het welk door deeze rampen geleeden werdt. Deeze Gissingen melden wy hier als in éénen adem, om ons niet meermaalen bezig te houden met derzelver onzekerheden, waar toe alleen de naam van Burdo gelegenheid gegeven heeft, welke nogtans, en mooglyk ruim zo gevoeglyk, op andere Stroomen kan t'huis gebragt worden.

(b) *G. van Loon Aloude Hist.* I. D. bl. 266.

(c) *M. van Houve Handv. Kron.* II. D. bl. 225.

Oudheid.

Zekerer bescheid heeft men, dat dit Land, reeds in den jaare 1048, zyne byzondere Heeren gehad heeft. Men leest in dien tyd van eenen Heere Gerrit van Putten, die, in den gemelden jaare, door zyn beleid, de Stad Dordrecht weder onder de magt van Graave Dirk den IV (d), gebragt heeft. Naderhand vindt men, in den jaare 1229, gewaagd van Heere Klaas van Putten, onder wiens Nakomelingen een Heer geweest is van denzelfden Naam, die, in den jaare 1304, met hulpe van die van Dordrecht, de Brabanders uit Zuidholland verdreef. Hy had eenen Zoon, die mede zynen Naam voerde, door wiens Erf-

(d) *Goudb.* I. Deel, bl. 257.

Erfdochter de Heerlykheid van Putten geraakt is in het Geslagt der Heeren van Altena, welke, in laater tyden, tevens Heeren van Stryen, Abkoude en Gaasbeek waren (e). Omtrent het midden der vyftiende Eeuwe, werden de Goederen van den Heere Jakob van Gaasbeek, waar onder ook de Heerlykheden van Putten en Stryen, ten behoeve der Graaflykheid, aangeslaagen, ter gelegenheid dat Heer Jakob, te Paard rydende, zynen Zoon Anthonis, met den Helfter, of Toom aan den slaap van het hoofd sloeg, van welk ongeluk hy dood bleef (f). Deeze verwisseling van Heere wordt door sommigen (g) gesteld op het jaar 1459, en na den dood van den Heere Jakob van Gaasbeek (h): maar wy vinden in een' Brief van Hertog Filips van Bourgonje, van den jaare 1456, dat deeze toen de Heerlykheid, reeds by overgifte van den Heere van Gaasbeek bezeten heeft (i). Karel van Bourgonje noemde zig, in den jaare 1464, by het leven van zynen Vader, Heere van Putten en Stryen. Sedert is de Heerlykheid in den Boezem der Graaflykheid gebleeven (k). In vroeger tyden, toen Holland en Zeeland onder een' gemeenen Graaf stonden, schynt men weinig onderscheid gemaakt te hebben, onder welke Provincie deeze Landen behoorden; waar over naderhand geschil gereezen is; doch de Provincie van Holland is langen tyd in het bezit derzelven geweest,

LAND VAN PUTTEN.

(e) *Goudb.* I. Deel, bl. 90.

(f) *Oudenb.* *Zuidb.* bl. 619.

(g) *Goudb.* I. Deel, bl. 89, 90, 92.

(h) *Oudenb.* als bov.

(i) *V. Heussen*, III. D. bl. 588.

(k) Dezelve als bov.

LAND VAN PUITEN. gelyk zy nog onder derzelver Oppermagt ſtaan.

Lands-geſteltenis. De Geſteltenis des Lands is genoegzaam dezelfde met die van Voorn, en eenerlei Voortbrengſelen helpen hier de Ingezetenen aan den arbeid en de koſt door den Landbouw en Graanhandel, het weiden van vette Beeſten en Melk-koeien, het planten en ſtooven der Meede en het winnen der Vlaſſchen.

Regeering. Het Hooge Regtsgebied van den Lande van Putten wordt geoeffend door den Ruwaard-Baljuw en Leenmannen, die de Hooge Vierſchaar ſpannen op den Hove van Putten te Geervliet. Het Ampt van

Ruwaard. RUWAARD, waar van de Staaten van Holland en Weſtvriesland de aanſtelling hebben, is altyd zeer aanzienlyk geweeſt, en wordt door voornaame Perſoonen uit de Provincie bekleed. Tegenwoordig is de Heer Mr. ELIAS VANDER HOEVEN, Raad en Burgemeeſter der Stad Rotterdam, Ruwaard-Baljuw van den Lande van Putten. Hy heeft, uit hoofde van zyn Ampt, verſcheiden' Voorregten en Geregtigheden.

Leenmannen. Negen LEENMANNEN zyn 'er, doch die geene Regtbank van aanblyvende Perſoonen uitmaaken. Zy worden telkens, als 'er zaaken aan de Vierſchaar komen, door den Ruwaard-Baljuw beſchreeven naar zyn welgevallen. Hieromtrent is hy nergens anders in gehouden, dan dat 'er zes buitenlandſche en drie binnenlandſche Leenbezitters van den Lande van Putten moeten

ten beschreeven worden. Tusschen de jaaren 1654 en 1672, of 1673, viel hieromtrent egter eenige verandering voor. De Staaten van Holland hadden naamlyk, by hunne Resolutie van den 28. February des jaars 1654, vastgesteld, dat in alle Regtbanken van Holland jaarlyks, door de Officieren en Regteren, by Stemmen hoofd voor hoofd een Nominatie zou gemaakt worden van een dubbel getal, om door de Staaten op een enkel getal te worden gebragt. Het schynt, dat dit gebruik toen, ter gelegenheid van het openstaande Ruwaardschap, mede in Putten werdt ingevoerd. De Heer Mr. Kornelis de Wit heeft hieromtrent ook deezen algemeenen last der Staaten gevolgd: immers tot in den jaare 1668. Na zynen droevigen dood heeft het oude gebruik weêr stand gegreepen, volgens het Privilegie door Hertog Karel van Bourgonje, in den jaare 1459, gegeven. Ook hadden de Staaten in hunne gemelde Resolutie duidelyk te kennen gegeven, dat zy hier door niemand eenige Privilegien, Oktrooien en Geregtigheden wilden beneemen. De Vierschaar wordt in den Lande van Putten gespannen, volgens het gebruik der oude Formulieren, en, by het opwerpen, of eindigen derzelve geschiedt hier eene byzondere Plegtigheid. Als de Vierschaar afgeloopen is, en eenige der beschuldigden, op de dagvaarding, niet verscheenen zyn, gaat de Ruwaard met een brandenden Fakkel in de hand,

LAND VAN PUTTEN.

LAND VAN PUTTEN.

hand, benevens de Leenmannen en den Sekretaris, op de Binnenplaats van het Hof van Putten, vervolgens op de Valbrug en eindelyk tot aan den Tooren der Kerk van Geervliet, in den hoek naaſt aan het Hof. Op deeze drie Plaatſen, worden de Naamen der genen, die niet verſcheenen zyn, door den Sekretaris, overluid opgelezen; en wanneer zy dan nog niet te voorſchyn komen, wordt ieder deezer in gebreke blyvende, *gebannen op de hoogſte boete, die hy naar grootheid van zyn begaane misdaad heeft verbeurd, volgens de Keure der Lande van Putten.* Wanneer dit geſchied is, beveelt de Ruwaard den Mannen-boode, driemaal uit te roepen; of nog iemand aan de Vierſchaar iets te doen, of voor te brengen heeft, en als zig niemand opdoet, zegt de Ruwaard: *Dewyl dan niemand ſpreekt, en zig aangeeft, dat deeze Vierſchaar noodig heeft, zo werp ik de Vierſchaar op, behoudens eens ieders goed Regt ten naaſten Regtdage.* Tevens werpt hy den Fakkel uit de hand in den hoek tuſſchen den Tooren en de Kerk. Tot deeze Vierſchaar behoort ook een SEKRETARIS. De onkoſten, tot onderhouding van de Vierſchaar, worden gevonden uit een' Omſlag over alle Dorpen van den Lande van Putten, volgens Oktrooi van de Staaten van Holland en Weſtvriesland. Hier uit worden betaald de Daggelden en Reiskoſten van Leenmannen, Sekretaris en Boode met verſcheiden andere Noodwendigheden. De

Ru-

Ruwaard heeft het Bewind over deezen Omslag. Hy stelt ook twee Stedehouders, een over de Landen aan deeze zyde en een over de Landen aan de overzyde van Flakkee. LAND VAN PUTTEN.

Het Dykregt en Heemregt in den hoogste, wordt over den Ring van Putten gehandhaafd door het Kollegie van Opper-Dykgraaf en Hoogheemraaden. De Ruwaard is Opper-Dykgraaf, en vyf Hoogheemraaden maaken nevens hem het Kollegie uit. Van deezen zyn 'er drie Buitenlandsche en twee Binnenlandsche, die binnen den Ring woonen. Zy worden jaarlyks, op den tweeden Woensdag in Mei, aangesteld, of in hun Ampt gelaaten door Hoofd-Ingelanden van Putten. By nieuwe verkiezing geeft de Ruwaard een Nominatie van drie Persoonen, waar uit 'er een wordt verkooren. Hoogheemraaden stellen den Sekretaris aan, op den voorslag van den Ruwaard. Hoogheemraadschap.

De Polders hebben ieder hunne eigene Waarsluiden, en de bezorging van hunne Dyken, onder het opzigt van Opperdykgraave en Hoogheemraaden. Waarsmannen.

Op den gemelden tweeden Woensdag in Mei, wanneer Hoofd-Ingelanden zitdag houden op het Raadhuis te Geervliet, en de Waarsmannen door hen insgelyks gekooren worden, doen deezen ook de Gemeenelands Rekeningen van Dyksomslagen en Waterschot, ten overstaan van Opper-Dykgraaf, Hoogheemraaden en Hoofd- Hoofd-Ingelanden.

LAND VAN PUTTEN.

Hoofd-Ingelanden. De aanwezende Hoofd-Ingelanden genieten *Presentiegeld*, het welk gevonden wordt uit de Omslagen op ieder Gemet Lands in den geheelen Ring van Putten. Nog is 'er een Omslag tot betaalinge der Daggelden van den Opper-Dykgraaf, Hoogheemraaden en den Sekretaris op den Keurdag en de vier Schouwdagen. De Geregtsdienaars, aangesteld om allerlei Landloopers uit den Lande van Putten te weeren, worden betaald uit een' anderen Omslag. De Ruwaard heeft het Bewind over alle deeze Omslagen en doet 'er verantwoording van op denzelfden Zitdag.

Op den volgenden dag, den tweeden Donderdag in Mei, wordt 'er Keurdag gehouden, en door Opper-Dykgraaf en Hoogheemraaden schikkinge gemaakt wegens de noodige Omslagen voor dat jaar.

De vier Schouwdagen over Dyken, Molens, Sluizen, Bruggen, Wateringen, zyn in het laatst van Mei, na Sint Jan, na Sint Jakob en na Bavo-Misse, den 17 en 18 Oktober. De Opper-Dykgraaf heeft de bekeuring over alles, wat niet volgens de Peilbrieven van ieder Polder gemaakt is.

Het Land van Putten kan verdeeld worden, 1. in Putten binnen den Ringdyk, 2. Putten buiten den Ringdyk, 3, Putten over de Maaze, en 4. Putten over Flakkee.

In den Ring leggen Geervliet, de Hoofd-, of eenige Stad van Putten; de Dor-

Dorpen Spykenis, Hekelingen, Heer Simonshaven en Biert; en de Polders, Brabant, Friesland, Oud Schuddebeurs, Fikkershil en Schiekamp. LAND VAN PUTTEN.

Buiten den Ring zyn het Dorp Zuidland, een gedeelte van Hekelingen, Velgersdyk, Stompert en de Oude en Nieuwe Uitſlag van Putten.

Over de Maaze worden gerekend Goudswaard, gezegd de Koorendyk, Piershil, welke eigenlyk leggen over het Spuiwater, Poortegaal, Hoogvliet, Perniſſe, Charlois, Katendrecht en 's Graaven-Ambagt.

Over Flakkee leggen de Ambagtsheerlykheden Ooltgens-Plaat, den Bommel, Stad aan 't Haringvliet en de Hooge Heerlykheid van Middelharnis.

Eer wy overgaan tot de Beſchryving der Plaatſen, in de Landen van Putten, tekenen wy aan, dat alle de Kerken in dezelven behooren tot de Klaſſis van Voorn en Putten in den Ring van Putten, en die van de Dorpen van Over-Flakkee tot den Ring van Over-Flakkee, doch die van de Dorpen Poortegaal, Hoogvliet, Perniſſe en Charlois, over de Maaze gelegen, worden onder de Klaſſis van Schieland geteld.

GEERVLIET is een klein Steedje, in het Weſten van den Ring van Putten gelegen, niet verre van de Borniſſe, waar in deszelfs Haven uitloopt, die egter zeer naauw is. Deeze eindigt niet verre van de Geervliet.

LAND VAN PUTTEN. *Geervliet.*

de Brug, waar over men naar de Heerlykheid en de Stede Heenvliet gaat, die regt tegen over Geervliet legt. Men wil, dat de Naam van Geervliet en van alle andere Plaatsen, welke hier omstreeks weleer met den uitgang van Vliet bekend waren, of nog zyn, moet afgeleid worden van de Bornisse, die eertyds de Vliet genoemd was. Deeze Plaats is, in vroeger Eeuwen, aanzienlyker geweest, toen de Tol van Geervliet in stand, en de Bornisse voor grooter Vaartuigen bevaarbaar was. Van deezen Stroom getuigt de Kronykschryver Wouter van Goudhoeven (l), dat dezelve tagtig jaaren, eer hy schreef, dat is, omtrent den jaare 1550, zo breed geweest is als de Merwe tusschen Dordrecht en Papendrecht: doch ten zynen tyde was deeze Tol reeds genoegzaam te niet. Keizer Frederik de I. had dien Tol aan Graave Floris den III te leen gegeven (m), en Keizer Henrik de VI heeft 'er Graave Dirk den VII, Zoon en Opvolger van Graave Floris, op nieuws mede verlyd, in den jaare 1195. Geervliet was oudtyds met Muuren omringd en van Poorten voorzien. Naar den kant van Heenvliet, staat nog een gedeelte van een Poort, de Tol-Poort genaamd. Aan de Landzyde stondt nog een andere, die, in den jaare 1746, werdt afgebroken, om dat zy dreigde in te storten. In de maand Mei des jaars 1743, is het Steedje voor een groot gedeelte verbrand; welk ongeluk egter aan

(l) *Goudh.* I. Deel, bl. 90.

(m) *G. van Loon Al. Reg.* I. Deel, bl. 234.

aan het zelve meer netheid en welgeschikter opbouw gegeven heeft. In den jaare 1632, werden 'er 167 Huizen in de Lyst der Verponding gebragt, en voor de Landeryen onder 't Regtsgebied, met eenige aangedykte Poldertjes, 1627 Gemeten, 85½ Roeden begroot. In de Quohieren van den jaare 1732, vinden wy 1575 Gemeten, 88 Roeden Lands en 99 Huizen met een Korenmolen. LAND VAN PUTTEN. *Geervliet.*

De Kerk van Geervliet is een oud Gebouw, gestigt voor den jaare 1307. Immers te dier tyd heeft Heer Klaas van Putten hier een Kapittel opgeregt van een Deken en negen Kanonniken. Wy weten 'er geene andere merkwaardigheden van te melden, dan dat in het Koor derzelve een verheven' Tombe gevonden wordt, boven het Graf, waar in deeze Heer van Putten begraaven werdt; doch het Opschrift is naauwlyks meer leesbaar. De Tooren is vierkant, tot aan den Ommegang, die met een houten Hek voorzien is: hooger is zy met een' houten Spits opgehaald. De Kerk.

Het Raadhuis is mede een oud Gebouw, dat nog eenigzins aanzienlyk is. Men treedt langs verscheidene Trappen en een' hoogen Stoep, of Bordes in het zelve. Hier gaat men door een Portaal in de Raadkamer, die zo wel voor de Vergadering van Dykgraaf, Hoogheemraaden en Hooge Ingelanden van Putten, als voor de Regeering der Stede Geervliet dient. Raadhuis.

LAND VAN PUTTEN. *Geervliet.* Hof van Putten.

Het Hof van Putten is een Kasteel van hoogen ouderdom, rondsom in het Water gebouwd, van vooren met een Valbrug, waar over men tot het zelve nadert. De Ruwaard van Putten heeft hier zyn verblyf, wanneer zyne tegenwoordigheid ten dienste van den Lande vereischt wordt, waar door 'er eenige Kamers met Huisraad versierd zyn. Hier wordt ook de Vierschaar van Putten gehouden. Wie de Stichter van dit Hof zy weet men niet, doch dewyl 'er getuigd wordt, dat het door een der Heeren van Putten gebouwd werdt, die tevens Heer van Stryen geweest is, kan het niet vroeger dan in, of omtrent het begin der Eeuwe van 1300, gestigt zyn, dewyl de Heerlykheid van Stryen niet eerder aan den Huize van Putten gekomen is.

Regeering.

Geervliet behoort aan een' Ambagtsheer, thans den Heere Adriaan Braats Jakobszoon, Heer van Simonshaven en Biert, in den Oud-Raad, of Vroedschap der Stad Dordrecht, Waardyn der Graaflykheids Munt van Holland. De verdere Regeering bestaat in den Schout Crimineel, welk Ampt de Ruwaard van Putten bekleedt, doch waar toe hy een Substituit aanstelt; wyders in den Schout Civiel, twee Burgemeesteren en zes Schepenen, die door den Ambagtsheer zonder nominatie worden aangesteld. Het Crimineel en Civiel Regtsgebied wordt door denzelfden Sekretaris en Boode bediend.

SPY-

SPYKENIS en BRABANT, welk laatſte een Polder zonder Dorp is, leggen ten Noorden aan de Maaze, ten Ooſten aan Hekelingen, ten Zuiden aan Biert en ten Westen aan de onderhoorige Polders van Geervliet. Zy zyn met malkander een zelfde Ambagtsheerlykheid. In de Oude Lyſt der Verpondinge ſtaat Spykenis aangetekend voor 1032 Gemeten, 23 Roeden met 158 Huizen, onder welk getal ook de Huizen in den Polder van Brabant begreepen waren. Voor Brabant vondt men toen 820 Gemeten 214½ Roeden, 't welk het zelfde getal is, waar op de Polder, in de Nieuwe Lyſt van den jaare 1732, begroot wordt, in welke voor Spykenis 1033 Gemeten, 108 Roeden worden gevonden, en 147 Huizen, met 1 Korenmolen in beide de Landſtreeken. Het Dorp Spykenis legt ten Zuidweſten van de Maaze. Ten aanzien van den Polder wordt het beſtierd, ten deele door den Opper-Dykgraaf en Hoogheemraaden van den Ring van Putten, en ten deele door Schepenen van Spykenis als Waarsluiden, gevoegd met den Schout als Dykgraaf. Behalven de Kerk van den openbaar gehandhaafden Godsdienſt, is hier mede een Vergadering van Doopsgezinden, die door een Leeraar, te Spykenis woonende, bediend wordt. De Ambagtsheerlykheid ſtaat onder het opzigt van Vrouwe Margarita Eelbo, Weduwe van den Heere Mr. Henrik Braats, in zyn Wel-Edele Leven Heere van Spykenis en

LAND VAN PUTTEN.

Spykenis en Brabant.

LAND VAN PUTTEN.

Brabant, Hekelingen, Vriesland en Nieuw Beierland, als Voogdesse over haaren minderjaarigen Zoon den Heere Jakob Adriaan Braats.

Hekelingen en Friesland.

HEKELINGEN met den Polder FRIESLAND en den OUDEN en NIEUWEN UITSLAG VAN PUTTEN, behooren onder het zelfde bestier van Ambagtsvrouwe als Spykenis. Hekelingen legt met deszelfs bedyking ten Noorden aan de Maaze, ten Oosten aan de bedyking van den Ouden en Nieuwen Uitslag van Putten, die zig oostwaard uitstrekt tot aan het Spui-water. Voor Hekelingen en Friesland vinden wy in de Oude en Nieuwe Quohieren der Verponding maar 1 Gemet verschil in de begrooting. Die van den jaare 1732, welke de minste is, telt 1360 Gemeten, 80 Roeden. In de Lyst van den jaare 1632, stonden 76 Huizen, en in de laatste van 't jaar 1732 zyn 62 Huizen aangetekend. Het bestier van den Polder, die binnen den Ringdyk van Putten legt, is eveneens als onder Spykenis; doch over den Ouden en Nieuwen Uitslag van Putten, is een byzondere Dykgraaf, met twee buitenlandsche en vier binnenlandsche Heemraaden, die deeze Polders alleen regeeren. Hekelingen heeft zyne byzondere Kerk, waar van weinig merkwaardigs kan gemeld worden. In den Uitslag van Putten was weleer een Dorp van dien naam, die aan de gansche Landstreek gemeen geworden is; doch het is door den vloed over-

overstroomd. Het had een Parochie-Kerk en Kosterschap, die men zegt van geringe waarde geweest te zyn (n).

LAND VAN PUTTEN.

SIMONSHAVEN en SCHUDDEBEURS worden als éene Ambagtsheerlykheid aangemerkt. Zy paalt ten Noorden aan Biert en Hekelingen, ten Zuidoosten aan het Spui, door welken stroom zy aan dien kant van Piershil, en ten Zuiden van den Korendyk, wordt afgescheiden; ten Westen legt zy aan Velgersdyk en een gedeelte van de Heerlykheid van Abbenbroek, daar een gedeelte van de Bornisse de scheiding maakt. Voor Simonshaven, waar onder behooren de Polders Fikkershil en Schiekamp, worden zo wel in de Oude, als in de Nieuwe Quohieren der Verpondingen aangetekend 1173 Gemeten, 16 Roeden, en voor de Polders Oud en Nieuw Schuddebeurs 828 Gemeten en 81 Roeden. Het getal der Huizen onder Simonshaven, was 70 in de Oude Lyst, en in de Nieuwe 39. Onder Schuddebeurs stonden 'er in de vroegste Lyst 4, en in de laatste 13 Huizen. Simonshoven is een taamlyk fraai Dorp en heeft een goede Kerk. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Adriaan Braats Jakobszoon, Heer van Geervliet enz, enz, die ook Heer van Biert en de aanhoorige Polders is.

Simonshaven en Schuddebeurs.

(n) *Van Heussen*, III. D. bl. 592.

BIERT met de Polders OUD EN NIEUW STOMPAARD behooren onder dezelfde Ambagtsheerlykheid. Biert paalt ten Noorden aan Spykenis, ten Oosten aan Hekelin-

Biert met Stompaard.

LAND VAN PUTTEN.

Biert me Stompaard.

lingen, ten Zuiden aan Simonshaven en ten Westen aan de Borniſſe. In de Oude en Nieuwe Quohieren ſtaan Biert en Stompaard op 744 Gemeten, 42 Roeden, en men had 'er 17 Huizen in den jaare 1632, en in den jaare 1732 was dit getal op 13 verminderd. Hier uit is ligtelyk na te gaan, dat het Dorp van Biert weinig meer dan een Gehugt kan zyn. Het heeft een Kerkje met een' vierkanten Tooren. De Gemeente is tot één gebragt met die van Simonshaven, uit welk Dorp de Predikant hier eenige maalen in 't jaar komt prediken. De Naam van Biert is een verkorting van Biervliet, gelyk men wil, dat dit Dorp in voorige tyden heeft geheeten. De Stompaarden zyn aangedykte Polders uit de Borniſſe, en hebben hun eigen Polder-beſtier.

Ten Zuiden van den Ringdyk van Putten, en over de Borniſſe, leggen de Ambagtsheerlykheden van Zuidland en Velgersdyk, beide toekomende aan den Heere Pieter vander Merſch. Zy hebben in de Oude en Nieuwe Quohieren der Verponding dezelfde begrooting van Landeryen.

Zuidland.

ZUIDLAND, voorheenen *Blenkvliet*, en naderhand WESTENRYK geheeten, welke naam thans nog in zwang gaat, is een aanzienlyke Ambagtsheerlykheid. Zy paalt ten Noorden aan Abbenbroek en aan de Borniſſe, waar over een Brug legt naar het Land van Putten buiten den Ringdyk,

voor

voor welker onderhoud in het overgaan Bruggeld moet betaald worden. Wyders paalt de Heerlykheid ten Ooften aan Velgersdyk, ten Zuiden aan het Haringvliet en ten Weften aan den Ouden Hoorn in den Lande van Voorne. Zuidland wordt binnen deszelfs bedyking begroot op 2118 Gemeten 268½ Roeden Lands. In den jaare 1632 waren 'er 233 Huizen voor dit Ambagt in de Lyft der Verpondinge gebragt. In die van den jaare 1732 vinden wy 149 Huizen, 1 Meeftoof en 1 Korenmolen. Volgens medegedeelde Opgaave, zouden 'er, in den jaare 1745, omtrent 170 Huizen geteld zyn. Het Dorp, dat vry aanzienlyk is, ftaat met de Kerk ten Noordooften der Ambagtsheerlykheid. Hier was weleer eene Sint Joris Doele, nu niet meer in wezen; doch het Land, daar dezelve geftaan heeft, komt der Burgery van Zuidland, of zogenaamde Doelheeren, toe, die zig ééns 's jaars voor deszelfs Inkomften vermaaken, wanneer zy optrekken en Wapen-oeffening doen. LAND VAN PUTTEN. *Zuidland.*

VELGERSDYK ten Ooften van Zuidland gelegen, paalt ten Noorden aan de Bornisse, die ten Weften van den Polder, of het Ambagt heenen, en aan het Zuiden in het Spui valt, dat Velgersdyk aan deszelfs Zuidzyde befpoeld. De Grootte der Landeryen vinden wy op 538 Gemeten en 147 Roeden aangetekend; met 4 Huizen in de laatfte Lyft der Verponding. In die van honderd jaaren vroeger, ftaat maar Velgersdyk.

LAND VAN PUTTEN. *Velgersdyk,*

één Huis voor deezen Polder. Gelyk Velgersdyk dezelfde Heerlykheid met Zuidland is, zo wordt het ook in het Civile door denzelfden Schout en Schepenen bestierd; doch de Polders hebben hunnen byzonderen Dykgraaf, Heemraaden en Waardsman.

Goudswaard, of de Korendyk.

De Ambagtsheerlykheid van GOUDSWAARD, genaamd de KORENDYK, legt ten Noorden aan het Spui, het welk ten Westen, langs de buitendykfche Gorzen, Zuidwaards naar het Haringvliet loopt. Ten Oosten plagt de Bornisse de Polders van Goudswaard af te scheiden van Piershil, doch deeze Stroom is hier thans geheel verland; aan deeze zyde grenst het Regtsgebied met een gedeelte van den Eendragts-Polder aan Zuid-Beierland, of den Hitzert. Ten Zuiden stroomt het Haringvliet langs de Uitgorzen van Goudswaard. Deeze Heerlykheid bestaat in zeer hoog Land, 't welk meest tot Bouwland van Graanen is aangelegd, waar van zy, om de uitmuntende vruchtbaarheid, den naam van Korendyk schynt gekreegen te hebben. Niet alleen deeze Landen, maar ook de aangenaame Ry- en Wandelwegen, geeven hier eene groote bevalligheid, die vermeerderd wordt door de Land- en Watergezigten, welke zig uitstrekken over het geheele Land van Flakkee, tot aan de Stad Goedereede, naar het Fort Hellevoetsluis, en aan den anderen kant naar de Willemstad. Goudswaard bestaat in ver-

verſcheiden Polders, waar van de eerſte, die ook deezen naam voert, volgens Uitgifte van Heer Jakob van Gaasbeek, als Heer van Putten, op den 15. April des jaars 1439, bedykt werdt tot 1285 Gemeten, 167 Roeden. Na de doorbraak deezer bedyking in den jaare 1570, en die van de jaaren 1612 en 1628, zyn 'er, by het herſtellen der Polders, nog verſcheide Gorzen aangedykt: inzonderheid is hier een merkelyke vermeerdering van Landen aangewonnen, door het bedyken van den Eendragts-Polder, waar van 937 Gemeten 66 Roeden onder het Regtsgebied van Goudswaard behooren. De laatſte bedyking is geſchied in den jaare 1698, aan het Weſten der Ambagtsheerlykheid, ter grootte van 226 Gemeten, 247 Roeden. Met alle deeze bedykingen wordt Goudswaard, of de Korendyk, volgens byzondere Opgaave, ons medegedeeld, begroot op 2910 Gemeten, 219 Roeden, behalven nog ruim 1100 Gemeten, beſtaande in Gorzen, Aanwaſſen en Slikken. In de Nieuwe Quohieren der Verponding wordt geen grooter getal van Landeryen aangetekend dan 1713 Gemeten en 279 Roeden, waar van 'er reeds 1600 Gemeten, 16 Roeden in de Oude Quohieren gebragt waren; maar het blykt uit de verhooging, waar op Goudswaard in de Verpondinge van tyd tot tyd geſteld is, dat 'er ongemeen meer Land is aangewonnen. In den jaare 1632, werden 'er voor dit Regtsgebied

LAND VAN PUTTEN.

Goudswaard, of de Korendyk.

LAND VAN PUTTEN.

Goudswaard, of de Korendyk.

102 Huizen in de Lyst der Verpondinge aangeschreeven, welk getal, in den jaare 1732, tot 116 Huizen, of Gebouwen en 1 Korenmolen vermeerderd is. Het getal der Ingezetenen van Goudswaard wordt op vyf honderd begroot. Goudswaard, genaamd de Korendyk, werdt met zyn gevolg, op den 11 Augustus des jaars 1731, door de Staaten van Holland en Westvriesland verkogt aan den Heere Mr. Johan vander Heim, Burgemeester der Stad Schiedam, Hoogbaljuw van Vlaardingen en Vlaardinger Ambagt, Hoofd-Ingeland van Delfland, Hoogheemraad van Schieland, enz, enz. Het Ambagt wordt geregeerd door een Schout, een Burgemeester en vyf Schepenen, waar by de Schout als Sekretaris gevoegd is, en men heeft hier mede een' Vendumeester. De Polderzaaken worden bestierd door den Schout als Dykgraaf en vier Heemraaden, waar toe ook een Penningmeester behoort. De Eendragts-Polder wordt in gemeenschap met die van den Hitzert bestierd, tot welk Bewind de Dykgraaf en één Heemraad wegens Goudswaard worden aangesteld. Het Dorp, ten Noordwesten der Ambagtsheerlykheid, heet de Korendyk. Het is zeer net betimmerd en bestraat. Men telt 'er tagtig Huizen, waar onder ook de openbaare Gebouwen. In den jaare 1670, zyn 'er eenige Huizen verbrand, doch alle wederom herbouwd. Hier is een fraaie Kaai met Vrugtboomen voor

voor de Huizen beplant, en een Haven, die tot in het Spui uitloopt, en waar op een Binnen-ſtroom, van ouds het Sandeê geheeten, zynen uitgang heeft, door welken het Polderwater zig met een Sluis ontlaſt, zonder behulp van een Watermolen. De Regeering houdt haare Vergaderingen in een Raad-, of Regthuis, dat ten dien einde met bekwaame Vertrekken voorzien is. In het zelve is ook een byzondere Plaats geſchikt tot een Schoolhuis. De Kerk is een zeer net Gebouw, in den jaare 1721, geheel vernieuwd, waar door zy veele anderen overtreft. Tot in den jaare 1597, werdt de Kerk van Goudswaard, of den Korendyk, door denzelfden Predikant bediend met Piershil; doch ſedert dien tyd hebben deeze Dorpen ieder hunnen eigen' Predikant gehad, die hier een' goede Paſtory, of Wooning heeft. In het Dorp is een groot Gebouw, in agt Wooningen afgeſcheiden, om door agt behoeftige Huishoudens, voor niet, bewoond te worden. De Stigters deezer Liefdaadigheid waren Kornelis Dirkszoon, Schout, en Petrus Clementius, Predikant in den Korendyk, die het zelve hebben aangelegd in den jaare 1635. Men heeft 'er twee Veeren, een op de Landen van Putten, en een op de Willemſtad en Over-Flakkee. Door middel van deezen kan men, zelfs des Winters by den allerzwaarſten Ysgang, ter beoogder plaatſe geheel tot in Zeeland geraaken.

LAND VAN PUTTEN.

Goudswaard, of de Korendyk.

PERS-

LAND VAN PUTTEN. Piershil.

PIERSHIL legt ten Noorden aan het Spui en tusschen de Ambagten van Goudswaard, of den Korendyk en Nieuw Beierland, met welk laatste Nieuw Piershil gemeen bedykt is. Ten Zuiden heeft het gemeenschap van bedyking met Zuid Beierland, of den Hitsert in den Eendragts-Polder. Eer de Landen van Piershil bedykt waren, noemde men dezelven den Omloop van Groot en Klein Puttermoer Oud Piershil werdt, in den jaare 1515, volgens Oktrooi van Keizer Karel, ter bedyking uitgegeven aan de Grondeigenaars, en, in den jaare 1524, geheel bedykt, door Heere Fredrik van Renesse van Oostmaal, die toen ook met de Ambagtsheerlykheid verlyd werdt. Nieuw Piershil is bedykt in den jaare 1581, en Klein Piershil in den jaare 1606. In beide de Quohieren der Verponding vinden wy de begrooting der Landen niet hooger dan 871 Gemeten, 143 Roeden, doch uit de Verhooging der Verponding, alleen in geld uitgetrokken, zien wy, dat de Landeryen merkelyk meer moeten zyn. De nette begrooting wordt ons opgegeven te zyn 1928 Gemeten, 237 Roeden. In den jaare 1632, werden 'er 37 Huizen aangeschreeven, en, in den jaare 1732, 81 Huizen en 1 Korenmolen. Het getal der In- en Opgezetenen wordt gerekend op 350 Persoonen. De Heer Henrik Gevers, Vroedschap der Stad Rotterdam, bezit tegenwoordig de Ambagtsheerlykheid van Piershil.

hil. De Regeering, zo ten aanzien van het Burgerlyk, als Polder-beſtier, is gelyk in de nabuurige Ambagtsheerlykheden.

LAND VAN PUTTEN. *Piers-bil.*

Het Dorp ſtaat ten Zuiden in Oud Piershil en heeft een Kaai met een Haven, die op het Spui uitloopt, welke door de weekelykſche Marktſchippers bevaaren wordt. Het is zeer welgelegen, doch door brand, in den jaare 1738, en door andere tegenvallen eenigzins verminderd. Voor deezen was het zo kragtig in bloei, dat het dikwils het klein Haagje genoemd werdt, het welk genoeg te kennen geeft, dat het niet onvermaaklyk is. In het Dorp is een fraai Heerenhuis met zyn Tuin, Vyver en aangenaame Wandelwegen. Onder de oude Gebouwen is een Huisje, nu door een Burger bewoond, genaamd de *Ronduit*, het welk gezegd wordt in den Spaanſchen Oorlog een Wagthuis geweeſt te zyn, en een Verblyf voor de Veerluiden op den Korendyk, eer de overtogt derwaards verland was. De Kerk is een fraai Gebouw met een' welgeſchikten ſpitſen Tooren. Zy pronkt met verſcheiden Wapenborden van de voorige Ambagtsheeren. Boven het Geſtoelte der Regeering zyn de Wapens van den tegenwoordigen Ambagtsheere en zyne Gemaalinne. Tot deeze Kerk behoorde voorheenen niet alleen de Gemeente van den Korendyk, maar ook die van den Hitzert, eer hier een Kerk gebouwd was. De Predikant heeft

LAND VAN PUTTEN. *Piersbil.*

hier een goede Paftory met een fchoonen Tuin.

Alvoorens de Ambagtsheerlykheden over de Maaze te befchryven, gaan wy over tot die van Ooltgens-Plaat, den Bommel, Stad aan 't Haringvliet, en de Hooge Heerlykheid van Middelharnis in Over-Flakkee gelegen.

Ooltgens Plaat en de Bommel.

OOLTGENS PLAAT is met den BOMMEL eene gemeene Ambagtsheerlykheid en aldus gelegen in het Zuidooftelykfte gedeelte van het Eiland Over-Flakkee. Ten Noorden wordt de Ambagtsheerlykheid bepaald door het Haringvliet, ten Oosten door het Volkrak, ten Zuiden door de Krammer en ten Weften door de Landen van Grysoord, den Zeeuwfchen Grond van Sommelsdyk, Ooftmoer geheeten, en door de Ambagtsheerlykheid van Stad aan 't Haringvliet. Het wordt ook ADOLFSLAND geheeten, zo men wil, naar Adolf van Kleve, Heere van Raveftein, die dit Land bezeten en verfcheiden van deszelfs Polders bedykt heeft (o). Men noemt het ook enkel de *Plaat*. Zeker Viffcher, *Ooltje* genaamd, zou deeze Plaat eerft gevonden hebben, waarom zy naar hem zou genoemd zyn. Wy vinden hier in geene onwaarfchynlykheid: maar indien de Kerk, gelyk 'er getuigd wordt (p), weleer aan St. Odulfus was toegewyd, kan men gevoeglyker den naam van hem afleiden; en dus zou men ook mogen denken, dat Ooltgens, of Odulfs-Plaat, ook Odulfs-

(o) *Alkemade Briel*, II. D. bl. 293.

(p) *Van Heuffen*, III. D. bl. 593.

Odulfs-Land is genoemd geweest; hoewel wy ook den naam van Adolfsland niet betwisten, dewyl Adolf van Kleef, volgens de meeste waarschynlykheid, deeze Plaat eerst bedykt heeft. Dit geschiedde in den jaare 1482. Het werdt egter reeds, in den jaare 1477, door Vrouw Maria van Bourgonje, en laater, in den jaare 1481, door Maximiliaan van Oostenryk en Vrouw Maria, tot een onversterflyk Erfleen gegeven aan Anna van Bourgonje, Vrouwe van Ravestein. In deezen Giftbrief wordt het Oilkensplaat genoemd. Men heeft hier vervolgens meer Landen aangedykt. De Landeryen van Ooltgens-Plaat en den Bommel met alle de verscheiden' Polders, worden in beide de Quohieren der Verpondingen begroot op 6767 Gemeten 239½ Roeden. In de Lyst van den jaare 1632, werden 308 Huizen aangeschreeven, en, in die van den jaare 1732, is het getal op 319 Huizen, 4 Meestoven en 2 Korenmolens vermeerderd. Wy worden onderrigt, dat 'er tegenwoordig 5 Meestoven gevonden worden. Behalven de Voortbrengselen, welke de Landen van Voorn en Putten in 't algemeen uitleveren, geeft de Grond, die ten aanzien van vrugtbaarheid zeer geroemd wordt, een groote meenigte van Aardappelen, waar door veel Ingezetenen aan de kost komen. Men heeft sedert eenigen tyd den aankweek derzelven hier merkelyk voortgezet. De Ambagtsheerlykheid van Ooltgens-Plaat en

LAND VAN PUTTEN.

Ooltgens Plaat en de Bommel.

LAND VAN PUTTEN *Ooltgens Plaat en de Bommel.* en den Bommel behoort tegenwoordig aan Vrouwe Maria van Aarſſen van Sommelsdyk, Douariere van den Heere François van Aarſſen, Heere van Sommelsdyk enz, enz. Zy kwam in dit Geſlagt, volgens aankoop in den jaare 1612, van den Graave van Solre en Filips van Croy. Men heeft getragt deeze Heerlykheden van een te ſcheiden, en ieder onder een byzonder Regtsgebied te brengen; doch dewyl dit niet heeft kunnen verkreegen worden, zyn beide de Heerlykheden nog onder dezelfde Regeering in het Burgerlyk, waar van de Ambagtsheer, of Vrouw de aanſtelling heeft. In het beſtier der Polderzaaken zyn zy van een geſcheiden, en hebben ieder hunnen Dykgraaf en Gezwoorens.

Ooltgens Plaat. Het Dorp OOLTGENS PLAAT ſtaat ten Ooſten van de Ambagtsheerlykheid, niet verre van deszelfs uiterſten Grond en dien van het Eiland Over-Flakkee, aan het Volkrak, of Hollands Diep. Het heeft naar deezen kant een zeer goede Haven, wel voorzien van Hoofd- en Paalwerk, het welk, in den jaare 1742, tot volkomenheid is gebragt. Deeze Haven is ook voorzien van een bekwaam Speui en Speuikolk, met Land- en Zeeſluizen, en een voornaame Kaai. Het Dorp, dat meer dan 120 Huizen bevat, is zeer vermaaklyk, digt in een gebouwd, doch met ruime Straaten en deftige Huizen. Het ſchynt ook weleer als een Stad binnen zyne Veſten gelegen te hebben. Ten Weſten van het

LAND VAN PUTTEN.

Ooltgens Plaat.

het inkomen der Haven, ſtondt, omtrent den jaare 1600, nog een Schans met bekwaame Bolwerken, tot dekking van de Vaart der Provincie; doch men heeft ze ſedert laaten vervallen. Ooltgens Plaat wordt verſierd door verſcheiden' ſchoone Tuinen en Boomgaarden. Het is bevoorregt niet alleen met een Jaarmarkt, maar ook met een Weekmarkt. Het Dorps-Raadhuis is aanzienlyk en gaat met veertien Trappen op. Men heeft 'er een bekwaame Voorzaal, welgeſchikte Sekretary, een groote deftige Regtkamer, een Kamer voor Dykgraaf en Gezwoorenen, een Boode- en Gyzelkamer: hooger is een Gevangenis. Hier is ook een Dorps Waag, met een Woonhuis onder en tegen het zelve, uit den grond nieuw opgebouwd en aanbeſteed den 26. April des jaars 1617. De Kerk is ſchoon en groot: zy ſchynt tot een Kruiskerk aangelegd, doch is aan de Weſtzyde niet voltrokken. Het Gebouw werdt begonnen in den jaare 1527, en tot den tegenwoordigen ſtand gebragt in den jaare 1553. De Predikſtoel met de Heeren- en Vrouwen-Geſtoeltens zyn, niet lang geleeden, deftig vernieuwd. In den jaare 1737, werdt hier een Weeshuis gebouwd, dat zeer wel geſchikt en van alle gemaklykheden voorzien is. De Wind-Korenmolen werdt ook, in den jaare 1729, nieuw van ſteen opgehaald.

LAND VAN PUTTEN.

De Bommel.

DE BOMMEL, of *den Bommel*, volgens de Landtaale, legt aan het Noorden van Adolfsland, een uur gaans ten Westen van Ooltgens Plaat, digt aan het Haringvliet, waar op de Haven, die eene goede Kaai heeft, en met Ryzen-hoofden, Speui, Zee en Landsluizen voorzien is, uitloopt. De gelegenheid van den Stroom geeft hier taamlyken bloei aan de Scheepvaart, en voor de Visschery van Zalm, Elft, Steur en verderen Zeevis. De openbaare Gebouwen zyn een Polders Raadkamer, die verheven opgaat met zeven Trappen, 's Lands Magazyn, de Kerk, die, in den Jaare 1646, is aangelegd, en in den jaare 1647 volbouwd. In dien tyd naamlyk werden de Gemeentens van Ooltgens-Plaat en den Bommel afgescheiden, en verkreeg ieder zynen byzonderen Predikant en Kerkenraad. Het Gebouw is een sierlyk Agtkant, versierd met een' netten Predikstoel, geschilderde Glazen, en heeft een zeer fraaie Vergaderplaats voor den Kerkenraad. Zeventig Huizen, behalven zeer aanmerkelyke Schuuren, strekken tot sieraad van het Dorp, waar in en omtrent veele fraaie Tuinen en Boomgaarden zyn. De Wind-Korenmolen is hier mede, in den jaare 1731, van steen vernieuwd.

In het Regtsgebied van Adolfsland zyn nog verscheiden' Buurten en Gehugten, vry wel betimmerd: als onder anderen de zo genoemde Galantheesche Sluis ten Zuidoosten in het Regtsgebied van Oolt-gens-

gens Plaat. Hier werdt, in den jaare 1600, een Staaten Wagthuis gestigt, dat nog ten deele in wezen is. By de Krammer-Polder-Sluis en Haven, aan welke een zeer gemaklyk Veer legt, over de Krammer naar de tegen over leggende Landen, is mede nog een Buurt.

LAND VAN PUTTEN.

Stad aan 't Haringvliet.

De Ambagtsheerlykheid van de STAD AAN 'T HARINGVLIET met zyne Polders, de Oude en Nieuwe Stad geheeten, legt ten Noorden en Noordoosten aan 't Haringvliet. Ten Oosten, en gedeeltelyk ten Zuiden, aan den Bommel; verder ten Zuiden aan Nieuw Oostmoer, of den Zeeuwschen Grond van Sommelsdyk, en ten Westen aan Middelharnis. Dit Land werdt bedykt in den jaare 1527, door Jonkvrouw Willemina van Bronkhorst, Vrouwe van Nyenroode. De grootte der Landeryen is in de oude en nieuwe Quohieren op 864 Gemeten, 26 Roeden aangetekend. Het Land is taamlyk hoog en vrugtbaar, behalven de gewoone Landvrugten, meermaalen genoemd, kweekt men 'er ook Ajuin, Aardakers en Aardappelen; doch de Meeplantery is de Hoofdneering. Naarmaate van de mindere grootte van 't Ambagt in vergelyking van andere nabuurige, is hier een goed getal van Huizen, of Gebouwen. In de vroegste Lyst stonden 'er 81 Huizen: in de laatste vinden wy 106 Huizen, 1 Meestoof en 1 Korenmolen. Het getal der Huizen in het Dorp, meld men ons 103

LAND VAN PUTTEN.

Stad aan 't Haring-vliet.

te zyn, waar onder verscheiden, die vry kloek zyn; in de Jurisdictie telt men agt Bouw-wooningen. Twee Kaaien zyn 'er en een Haven, in welke somtyds Schepen komen, met Wyn en Karstanjen gelaaden. Hier havenen mede wel 's Lands Jagten en anderen. Tot de Visschery is 'er insgelyks goede gelegenheid. Het Dorp heeft een Huis tot de behandeling der Burgerlyke Regtzaaken, hier is de Sekretary en een gedeelte wordt gebruikt tot de School. De Kerk is niet groot, vierkant en zeer net gebouwd met een klein Toorentje. Niet ver van hier staat een goed Woonhuis voor den Predikant. Men rekent de Gemeente op omtrent 120 Ledemaaten. By de Kaai staat een stevig vierkant Gebouw, de *Redoute* genaamd, met verscheiden Schietgaten voor Snaphaanen. In tyden van oorlog dient het tot een Wagthuis en wordt door de Burgers bewaakt: in het onderste gedeelte is de Gevangenis. Men vindt hier allerlei Neeringen, tot den Landbouw en behoef der Ingezetenen noodig, en een welgeschikt bestier over de Burgery. De Polderzaaken worden in de Oude Stad bestierd door Dykgraaf en drie Gezwoorens, en in de Nieuwe Stad door Dykgraaf en twee Gezwoorens.

Middelharnis.

De Hooge Heerlykheid van MIDDELHARNIS, of SINT MICHIEL IN PUTTEN, legt in het Noorden van het Eiland Over-Flakkee, aan het Haringvliet, hier het Zuid-Diep geheeten. Ten Oosten paalt het

het gedeeltelyk aan den Polder van de Oude Stad, en gedeeltelyk aan het Regtsgebied van Sommelsdyk in den Polder van Ouden Ooſtmoer; ten Zuiden van Middelharnis legt Oude Tonge, en ten Weſten een gedeelte van Nieuwe Tonge en het Land van Sommelsdyk. De Landsgeſteltenis verſchilt niets van de andere nabuurige Landen. De Naamsreden van Middelharnis ſchynt niet nagegaan te kunnen worden; en is al voor de bedyking in gebruik geweeſt. De benaaming van Sint Michiel in Putten is in haaren oorſprong bekend. Men vindt, dat dit Land, in de vyftiende Eeuwe, ten grooten deele behoort heeft aan verſcheiden' Klooſters en geeſtelyke Genootſchappen, onder welke ook was het Klooſter, of de Abtdy van St. Michiel te Antwerpen. Op den 1ſten February des jaars 1465 (10), hebben de Eigenaars deezer Landen of Gorzen dezelve uitgegeven aan byzondere Perſoonen, onder beding, dat het Dorp zou genoemd worden St. Michiel in Putten, gelyk ook de Parochie-Kerk aan den Aards-Engel Michaël werdt toegewyd. De Landeryen zyn in de Oude en Nieuwe Quohieren der Verpondinge begroot op 2645 Gemeten, 152 Roeden, met 132 Huizen

LAND VAN PUTTEN.

Middelharnis.

M 3 in

(10) Anderen zeggen, in de jaaren 1460 en 1461. ALKEMADE *Beſchr. van Briel*, II. Deel, bl. 291. uit het Handſchrift van M. VAN HOUVE Charter Kronyk.

LAND VAN PUTTEN. *Middelharnis.*

in de Oude, en 309 Huizen, 2 Meestoven en 1 Korenmolen in de Nieuwe Lyst. Volgens naauwkeurige Berigten, vondt men, in den jaare 1745, onder het Regtsgebied 2721 Gemeten, 108 Roeden Lands, behalven nog eenige Landen, welke Middelharnis gemeen heeft met die van Sommelsdyk, in de Polders de Tille en den Uitslag van den Bommel. In het voorjaar van den jaare 1747, waren 'er 339 Huizen en andere Gebouwen in het Regtsgebied, en men had toen wederom plaats afgestoken, om hier nog 10, of 12 Huizen te timmeren. Men rekent het getal der Ingezetenen op ruim twee duizend. De Hooge Heerlykheid van Middelharnis behoort aan de volgende Heeren en Vrouwen, wier aandeel in dezelve egter niet even groot is:

De Wel-Edele Heer JOHANNES FRANCISCUS JOZEPHUS OTGENS, woonende te Antwerpen.

De Wel-Edele Heer JAKOB VANDER DUSSEN, Heer van Zouteveen, Raad in de Vroedschap der Stad Delft.

De Hoog-Edele Vrouwe BARONESSE VAN SPANGEN, Douariere van den Hoog-Edelen Heere Baron van Spangen en Herent.

De Hoog-Edele Heer WILLEM ADRIAAN, Graave van Nassauw, Heere van Bergen.

De Hoog-Edele Vrouwe MARIA VAN DUIST VAN VOORHOUT, Vrouwe van Renswou-

woude, Emminkhuizen en Moerkerke, Douariere van den Hoog-Edelen Heere FREDRIK ADRIAAN VAN RHEEDE, Heere van Renswoude enz. enz. enz.

LAND VAN PUTTEN. *Middelharnis.*

Deeze Heeren en Vrouwen zyn insgelyks geregtigd tot het grootste gedeelte van de Tienden; in welken tevens eenig aandeel toekomt aan den Heere Jakob Kolf, nu van Santen, uit de Erfmaaking van wylen den Wel-Edelen Heere Jakob Jan van Santen, in zyn leven Mede-Heer in Middelharnis. De Baljuw spant de Vierschaar met zeven Leenmannen: de Civile Regtbank bestaat in den Baljuw, als Schout, en zeven Schepenen, doorgaans dezelfde Persoonen als de Leenmannen. De Baljuw is ook Dykgraaf en heeft het bewind over de Polderzaaken, met vyf Heemraaden, of Gezwoorens. Deeze drie Kollegien worden alle door denzelfden Sekretaris bediend.

Het Dorp van Middelharnis, by de Ingezetenen veelal *Myn heersen* genoemd, is fraai en aangenaam, en mag met Regt onder de schoonste Dorpen in Zuidholland geteld worden. Het heeft, behalven verscheiden' andere Straaten, een breede Voorstraat met twee ryen Boomen beplant. In het midden derzelve staat een steene Pomp. Aan het einde pronkt het Dorps Raadhuis, in den jaare 1639, zeer fraai gebouwd, met een Torentje op het midden van het Dak. Voor het zelve is

LAND VAN PUITEN. *Middelharnis.*

een Frontespies, waar in het Jaartal met het Wapen der Plaats, dat den Aards-Engel Michaël verbeeldt, die op een Draak treedt, welken hy met een Speer in den Bek steekt; hy heeft aan den linker Arm een Schild, waar op een Middel-Harnas, of het middelste gedeelte van een Harnas, wordt afgebeeld. Op den eenen hoek van het Raadhuis staat het Beeld van de Geregtigheid, op den anderen dat van de Voorzigtigheid. In het midden op de Frontespies wordt de Liefde vertoont. Men treedt op het Raadhuis met een Stoep, ter wederzyde van vyftien steenen Trappen hoog. Van binnen is een ruime Schepens-Kamer, een Gezwoorens-Kamer en Sekretary. Beneden is de Gyzelkamer, het Gevangenhuis en de Waag, die door 't eindigen van 't Oktrooi buiten gebruik geraakt is. Onder het Raadhuis en deszelfs Stoep, gaat men als door een Poort naar 't Kerkhof, 't welk met hoog opgaande Boomen beplant is. Op deszelfs midden staat de Kerk, die vry groot en ruim is. Voor het Koor staat de Predikstoel met veel net Snywerk versierd, voornaamlyk op de Leuning, die als een Kabeltouw is uitgehouwen. De Tooren is vry hoog en taamlyk fraai gebouwd naar de gedaante des Toorens van St. Michiels Klooster te Antwerpen. In deeze Kerk is een Bord geplaatst ter gedagtenis van den Eerwaarden Heere Nicolaus Magerus, die de Gemeente van Middelharnis

vier

vier en vyftig jaaren als Predikant bediend heeft. Zyn Voorzaat de Heer Jacobus Ridderus, was hier insgelyks drieenveertig jaaren Predikant geweest; zo dat zy beide, weinig minder dan honderd jaaren, hier den dienst hebben waargenomen. Men heeft in Middelharnis een goede Pastory met een' Tuin, een Schoolhuis, alsmede een Gasthuis. De Doopsgezinden hebben hier eene Vergadering, welke gemeenschap van Bedieninge met de Doopsgezinde Gemeente van Sommelsdyk heeft. De Hoofdneering van Middelharnis is de vangst van verschen Visch, die hier in groote menigte door de Ingezetenen wordt aangebragt, en, zo men meent, meer dan in eenige andere Plaats in Holland. In de maand January des jaars 1745, werden hier op éénen dag, behalven veel andere Visch, negen duizend Kabeljaauwen, welke in vier, of vyf dagen gevangen waren, door de Visschers aangevoerd. De Visch wordt hier afgeslaagen en door Ventjagers naar Brabant en elders vervoerd. In den Zomer wordt dikwils een groote meenigte van Tarbot naar Engeland gezonden en aldaar verkogt. De Landbouw en het kweeken van Meede is egter geen geringe tak van het bestaan in dit Dorp en Regtsgebied.

LAND VAN PUTTEN. *Middelharnis.*

De Ambagtsheerlykheden onder de Hooge Vierschaar van den LANDE VAN PUTTEN in het Land OVER DE MAAZE, zyn de volgende, Portugaal, Hoogvliet, Pernisse, 's Graaven-Ambagt, Lokhorsterland, of

Land van Putten over de Maaze.

LAND VAN PUTTEN. *Land van Putten over de Maaze.*

Nieuw Engeland, Langebakkers-Oort met Smalland en Deiffelsbroek; alsmede Charlois en Katendrecht. De twee laatfte deezer Ambagten leggen in de Landftreek, welke in verfcheiden' van onze Landkaarten het Land van Yffelmonde genoemd wordt, naar het Dorp van dien naam, behoorende onder den Hove en Hooge Vierfchaar van Zuidholland, aan de Scheiding van het Regtsgebied der Hooge Vierfchaar van Putten.

Gemeene Land van Portugaal.

Onder deeze Ambagten heeft het Gemeene Land van Portugaal een byzonder Dykgraaffchap, waar aan het beftier over den Zeedyk en Polderzaaken van de Landen van Portugaal, Hoogvliet en Perniffe met derzelver aankleeve is bevolen. Hier toe zyn over het zelve een Dykgraaf en vyf Hoogheemraaden gefteld, die hunnen Sekretaris, Penningmeefter en Boode hebben. De Dykgraaf wordt aangefteld door den Ambagtsheer van Portugaal, volgens de Voorwaarden van den Verkoop dier Ambagtsheerlykheid.

Deeze Landen, met anderen hieromtrent, vervolgens te melden, maaken eene aangenaame vrugtbaare Landftreek uit van Wei- en Korenlanden, met lommerryk Geboomte verfierd en allerlei Vrugtboomen, die langs de Wegen geplant zyn.

PORTUGAAL legt met deszelfs Ambagt tuffchen die van Hoogvliet, Perniffe en de Hooge Heerlykheid van Rhoon en Albrantswaard. Voor Portugaal, met den onder-

onderhoorigen Polder *Roozande*, of *Rotzande* ſtaan in de Quohieren der Verponding 1401 Gemeten en 195 Roeden Lands aangetekend; met 98 Huizen en 1 Korenmolen onder Portugaal, 't welk 6 Huizen minder is dan in de vroeger' Lyſt. Het getal der Huizen onder Roozande was 2 in de Oude Lyſt en is nu op 6 vermeerderd. Het Dorp van Portugaal legt aan den Dyk, tuſſchen de Dorpen van Hoogvliet en Rhoon, niet zeer ver van de Oude Maaze, waar in het met zyn Haven uitloopt. Voor dezelve legt een bedykte Plaat, de *Elfplaat* geheeten, welke onder de Domeinen van hunne Edele Groot Mogenden behoort. De Kerk is verſierd met een net ſpits Toorentje. LAND VAN PUTTEN. *Portugaal.*

HOOGVLIET, ten Weſten van Portugaal gelegen, ſtaat in de Quohieren der Verponding bekent voor 550 Gemeten en 140 Roeden Lands. Het had, volgens de Oude Lyſt, 63, en heeft nu, volgens de Nieuwe, 80 Huizen. Het Dorp legt zeer vermaaklyk beneden den Dyk aan de Oude Maaze, waar aan het zyn Haven heeft, tegen over de Nieuwe Plaat, die onder het Regtsgebied van Hoogvliet behoort. De Kerk, hoewel klein, is net, met geſchilderde Glazen verſierd, en heeft een net Koepel-Toorentje. Hoogvliet.

PERNISSE legt ten Noorden van Portugaal, en bevat, volgens de Quohieren, 438 Gemeten en 260 Roeden Lands, met 98 Huizen in de Nieuwe Lyſt der Verponding. Pernisse.

LAND VAN PUTTEN. ding. In de Oude Lyst vondt men 69 Huizen aangetekend. Het Dorp, dat met zyne Haven uitwatert op de Nieuwe Maaze,

Pernisse. staat een weinig beneden Schiedam, en heeft een taamlyk groote Kerk met een' dikken stompen Tooren. Zy werdt, niet lang geleeden, versierd met twee geschilderde Glazen, geschonken zo door de Ambagtsheeren, als door den Dykgraaf en Hoogheemraaden van 't Gemeeneland van Portugaal.

De Ambagtsheerlykheden van Portugaal, Hoogvliet en Pernisse behooren aan de Stad Schiedam, door welker Regeering een Sterfheer over dezelve wordt aangesteld.

's Graaven-Ambagt. 's GRAAVEN-AMBAGT, en HEIDE, of BOUDEWYN HARTSLAND, zyn twee Polders met Regt van Ambagtsheerlykheid, ten Westen van Pernisse gelegen. Zy zyn met hun beiden voor 399 Gemeten en 293 Roeden Lands aangetekend. In dezelve is geen Kerkdorp, en men vindt voor het Ambagt 18 Posten, het zy Wooningen, of Schuuren, in de Lyst der Verponding aangeschreeven. De Heer Mr. Kornelis Wilhem Blankert, Raad-Schepen en Oud Burgemeester der Stad Tholen enz. bezit deeze Ambagtsheerlykheid.

Lokhorsterland, of Engeland. Langebakkers Oort enz. Buiten den ouden Zeedyk van 't Gemeeneland van Portugaal, aan de Westzyde, leggen verscheiden Landen, die laater bedykt zyn, waar van de Ambagtsheerlykheid toebehoort aan de Stad Schiedam.

Het

Het gering getal der Huizen, 't welk benevens de begrooting der Gemeten, het eenigst is dat wy van deeze Landen kunnen aantekenen, bewyst genoeg dat zy geen Kerkdorp hebben. Deeze zyn LOKHORSTERLAND, of OUD en NIEUW ENGELAND en LANGEBAKKERS OORT met SMALLAND en DEIFFELSBROEK. Voor de eerstgenoemde Ambagtsheerlykheid zyn in de Quohieren der Verponding 259 Gemeten en 37 Roeden Lands met vier Huizen aangeschreeven, behalven eenige Gorzen, die niet begroot worden. LANGEBAKKERS OORT en de twee andere genoemde Polders bevatten, volgens 't gene wy aangetekend vinden, 624 Gemeten en 174 Roeden Lands, en men vindt 'er 2 Wooningen. LAND VAN PUTTEN. *Langebakkers Oort enz.*

CHARLOIS, of CHAROLOIS, met DIRK METGESLAND, ROBEENOORT, de PLOMPAARD, KARNEMELKSLAND en de HILLE maaken te samen eene Ambagtsheerlykheid uit. Zy leggen aan de Nieuwe Maaze, tusschen 's Graaven Ambagt, waar van het door het Water *de Koedoot* wordt afgescheiden, en Katendrecht Sommigen deezer Polders zyn in de Quohieren der Verpondinge afzonderlyk aangeslagen. Voor Charlois zyn aangetekend 875 Morgen en 312 Roeden Lands; voor Robbenoort, de Plompaard en Karnemelksland 553 Morgen en 360 Roeden; voor de Hille 240 Morgen en 150 Roeden: zo dat de Ambagtsheerlykheid, volgens deeze Opgave, 1669 Morgen en 222 Roeden Lands bevat. Men vondt voor dezelve 137 Huizen in de Oude Lyst, en in de Nieuwe is het getal tot Charlois.

275

LAND VAN PUTTEN.

275 vermeerderd. Men wil, dat dit Land, of immers dat van Charlois, eertyds tot den Riederwaard behoorde, en dat Hertog Karel van Bourgonje, toen Graave van Charolois, het zelve, in den jaare 1460 (q), anderen (r) zeggen 1443 (11), heeft doen bedyken en 'er zynen naam, of dien van zyn Graafschap aan gegeven (s). Men heeft hier eene weelige Landsdouw van Koren- en Weilanden, met aangenaame Wandelwegen. Het Dorp, dat over Delfshaven legt, is redelyk wel betimmerd en heeft een bekwaame Kerk, versierd met verscheiden' geschilderde Glazen. In den jaare 1660, is 'er een nieuwe Tooren en een Kruispand aangebouwd. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Huig den Hertig. Charlois heeft een afzonderlyk Dykgraafschap, waer van de Dykgraaf door den Ambagtsheere wordt aangesteld.

Charlois.

(q) *Holl. Chron. by Goudh.* bl. 466.

(r) *V. Heussen*, III. D. bl. 658.

(s) *Alkemade Briel*, I. Deel, bl. 223.

KATENDRECHT, of KATTENDRECHT, het uiterste Regtsgebied onder de Hooge Vierschaar van den Lande van Putten, legt tusschen Charlois en Yssselmonde, aan de Nieuwe Maaze, met een aanzienlyk getal Huizen naar maate der uitgestrektheid van 't Ambagt, dat in de Quohieren begroot wordt op 105 Morgen en 394 Roeden Lands

Katendrecht.

(11) De tyd deezer bedyking wordt zeer onwaarschynlyk gestelt in den jaare 1443, om dat Karel toen maar 10 jaar oud was. REIGERSBERGEN (*Chr.* II. Deel, bl 216.) zegt 1449. De oude Kronyk, boven aangehaald, meldt van den jaare 1460. Deeze verdient hier 't meeste geloof, om dat Karel, in den jaare 1458, Putten en Stryen, door Jakob van Gaasbeek nagelaaten, eerst bekomen hadt; gelyk men ter zelfder plaatse ook vindt aangetekend.

Lands. De Huizen, die in de Oude Lyst 36 waren, zyn in de Nieuwe op 51 vermeerderd. Hier is een Veer van Pontschuiten tusschen Rotterdam en Katendrecht, daar een Tolhuis staat, van waar in den Zomer, des Morgens, de Postwagens op Antwerpen afryden, gelyk die van Antwerpen aldaar des Avonds aankomen. In het Kerkelyk en het gene den Armen aangaat, behoort het onder Charlois, dewyl het zelf geen Kerk heeft. De Ambagtsheerlykheid komt voor een gedeelte toe aan de Stad Rotterdam, en voor een gedeelte aan de Erfgenaamen van Juffrouw Anna Douw, die mede deel hebben in de Verpachtinge, zo van de Tienden, als van de Veeren van Katendrecht, of het Tolhuis.

LAND VAN PUTTEN. *Katendrecht.*

In 't Land over de Maaze leggen mede de Hooge, of Hals-Heerlykheden Rhoon met Pendrecht en Albrantswaart met de Kyvelanden.

Rhoon en Pendrecht.

RHOON met PENDRECHT is een zeer aanzienlyke Hooge Heerlykheid, gelegen tusschen Albrantswaard en Barendrecht, strekkende tot aan de Oude Maaze. RHOON bevat op zig zelve, volgens de Quohieren, 1724 Gemeten en 192 Roeden Lands. In de Oude Lyst stonden 'er 88, en in de Nieuwe zyn 'er 105 Huizen voor aangetekend. PENDRECHT wordt in Oud en Nieuw Pendrecht onderscheiden, die te samen, volgens de Quohieren, 210 Gemeten en 68 Roeden Lands hebben, met 6 Huizen. De Landen van Rhoon en Pendrecht hebben hun eigen Polderbestier onder

LAND VAN PUTTEN. der Dykgraaf en Heemraaden. Het Geslagt van de Heeren van Rhoon wordt reets voor den jaare 1367 gemeld. Van dien tyd af hebben alle de Heeren, zo verre derzelver Volgreeks tot in het begin der voorgaande Eeuwe bekend is, den naam van Pieter gevoerd (t) In den jaare 1682, werdt de Heerlykheid verkogt door den Heere Pieter van Duiveland van Rhoon aan den Hoog Welgeborenen Heere Willem Bentink tot Diepenheim, Heere van Drimmelen, naderhand Graave van Portland, toen Kamerheer van zyne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje, Willem den III. Na het overlyden van den Graave van Portland, werdt hy in deeze Hooge Heerlykheid opgevolgd door zynen Zoone, nu nog in 't leven, den Hoog-Edelen Heere Willem, Graave van Bentink, Heere van Rhoon en Pendrecht, beschreeven in de Ridderschap van Holland, en wegens dezelve Gedeputeerd in de Vergadering van de Staaten Generaal, Curator van 's Lands Universiteit te Leiden, Hoogheemraad van Rynland, Hoofd-Ingeland van Delfland, enz. enz. enz. By den Verkoop van Rhoon en Pendrecht zyn alle Hooge Voorregten opgedraagen, die aan eenige Halsheerlykheid gehegt zyn. De Landstreek van Rhoon is zeer vermaaklyk, gelyk het Dorp, dat een goed aanzien heeft en in de langte gebouwd is. De Kerk is een oud Gebouw met een laagen spitsen Tooren. In dezelve is een Graftombe opgerigt voor de eerste Gemaalinne van den Graave van Port-

Rhoon en Pendrecht.

(t) *Goudb.* bl. 200.

Portland. Het oud adelyk Huis, of Slot, dat hier reets in den jaare 1452 (u) geweest is, staat in het Geboomte, en is van een Vyver, of Graften en vrugtbaare Boomgaarden omvangen. Men treedt door eene lange Laan derwaarts. LAND VAN PUTTEN.

(u) *Goudhoeven*, bl. 78.

Tusschen de Dorpen Rhoon en Portugaal staat het oud Adelyk Huis, of Slot *Valkestein*, rondsom in zyne Graften en schoone Beplantingen in een' aangenaamen Oord. Het is nog zeer hegt en sterk in zyne ongemeen zwaare Muuren. In een der Drie Toorentjes, waar mede het pronkt, is een Uurwerk en Slagklok. Men wil, dat het door een der Heeren van Putten gebouwd is. Verscheiden' voornaame Geslagten hebben het bezeten. Tegenwoordig behoort het aan den Heere Wilhelmus Hoogerwaard, Heere van Waverenveen.

De Hooge Heerlykheid van ALBRANDSWAARD en de KYVELANDEN legt tusschen Rhoon en Portugaal aan de Oude Maaze. Volgens de Oude Quohieren, bevatte zy 368 Gemeten en 135 Roeden, waar by naderhand nog 66 Gemeten en 150 Roeden gevoegd zyn; zo dat derzelver uitgestrektheid nu gerekend wordt op 434 Gemeten en 285 Roeden Lands. Het getal der Huizen is minder sedert de Oude Lyst, waar in 34 Huizen stonden aangeschreeven. In de Nieuwe vindt men 26 Huizen. In het Kerkelyke en de Bedeeling der Armen behooren de Ingezetenen onder Portugaal; dewyl 'er in het Ambagt geen Kerk is. De Polderzaaken worden door een' byzonderen Dykgraaf en Heem- Albrantswaard en de Kyvelanden.

 raa-

LAND VAN PUTTEN.

raaden bestierd. Vrouwe Jozina Maria de Bye, Douariere de Schak, Vrouwe van Stoutenburg enz. bezit deeze Hooge Heerlykheid,

VIERDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den HOEKSCHEN WAARD, *bevattende de* BEIERLANDEN, *het* LAND VAN STRYEN, MOERKERKERLAND en GOIDSCHALKSOORD.

De Hoeksche Waard.

DE HOEKSCHE WAARD, tot welker beschryving wy overgaan, is een uitgestrekte Landstreek, die verscheiden' Baljuwschappen en Ambagtsheerlykheden in onderscheiden bedykingen bevat. Men noemt aldus alles wat ten Noorden aan de Oude Maaze, en ten Zuiden aan het Hollandsch Diep, tusschen de groote Kille, die langs 't Eiland van Dordrecht loopt, en het Spui, dat langs Voorn en Putten stroomt, gelegen is. Hier in zyn, behalven den Koorendyk en Piershil, die wy reets beschreeven hebben, de Landen van Stryen, de Beierlanden, Moerkerkerland en de Hooge Heerlykheid van Goidschalksoord. Deeze Landen, die meest allen, door den grooten Watervloed, van den jaare 1421, overstroomd waren, zyn sedert wederom opgekomen, en in eenen omtrek van bedyking gebragt, die zo groot is, dat een sterk Voetganger, volgens ondervinding, byna een geheelen zomerschen dag noodig heeft om dien binnen Zonnenschyn rond te gaan. Hoewel wy, ten

ten aanzien deezer Landen, ſpreeken van een gemeenen Dykring, is 'er egter geen gemeenſchap van Beſtier omtrent het Dykregt en Heemraadſchap, welke hunne byzondere Regeering hebben in ieder der Baljuwſchappen, hier in gelegen. In het Kerkelyke behooren alle de Predikanten onder de Klaſſis van Dordrecht, uitgezondert Piershil en den Koorendyk. HOEKSCHE WAARD.

BEIERLAND, het Weſtelykſte der Landen in den Hoekſchen Waard, is in zynen tegenwoordigen ſtand een Landſtreek van vry groote uitgeſtrektheid, en legt, in 't algemeen genomen, ten Noorden aan de Oude Maaze, ten Ooſten aan het Land van Stryen, ten Zuiden aan het Haringvliet en ten Weſten aan Goudswaard en Piershil in den Lande van Putten, en van hier meer Noordwaards aan het Spuiwater, waar door het van het verdere Land van Putten binnen den Ring wordt afgeſcheiden. Het beſtaat geheel in Landen, die uit de naby gelegene Stroomen van de Oude Maaze af tot aan het Haringvliet gewoekerd zyn, wier vette Klei hier een vrugtbaaren grond gemaakt heeft. Van deszelfs vroegſte Beginſels wordt getuigt, dat het eerſt in Erfpagt is uitgegeven aan een' Vogelaar, die op het zelve zat met een lange Lyn, naar wiens naam het de *Ruigte van Jan Dirksz* geheeten werdt. Deeze Ruigte groeide vervolgens aan tot Schorren, die, in den jaare 1557, werden uitgegeven aan Lamoraal, Graave van Egmond, wanneer hy dezelve met een Zeedyk liet omvangen, en 'er den Beierland.

BEIER-LAND. naam van Beierland aan gaf, naar den naam van zyne Gemaalinne Vrouwe Sabina van Beieren. Na dien tyd is het Land hier meer Zuidwaards en Ooſtwaards aangegroeid, en bedykt door de Nakomelingen van den zelfden Graave. Zo lang deeze Landen in eigendom aan den Huize van Egmond toebehoorden, zyn zy bezeten met Hoog en Laag Regtsgebied; doch toen de Heerlykheid van Beierland verkogt was, door Graaf Karel van Egmond, jongſten Zoon van den Graave Lamoraal, aan Diedrik van der Nat, Ambagtsheere van 's Graaven-Ambagt, werdt zy door de Staaten genaaſt, die de Hooge Heerlykheid aan zig hebben behouden, over het Crimineel een Baljuw aangeſteld, en in den jaare 1731, de Ambagtsheerlykheid in drie verdeelingen verkogt. Deeze zyn Oud-Beierland, Nieuw-Beierland, en Zuid-Beierland, of de Hitſert.

Oud Beierland. De Ambagtsheerlykheid BEIERLAND, nu, tot onderſcheid van de laater bedykte Landen, OUD-BEIERLAND geheeten, legt met deszelfs Grondgebied tuſſchen Weſtmaaze-Nieuwland en Goidſchalksoort, Zuid-Beierland en Nieuw-Beierland. Het ſtrekt zig uit tot aan de Oude Maaze. In de Quohieren der Verponding wordt het Ambagt begroot op 1214 Morgen en 481 Roeden Lands. In den jaare 1032, waren 'er, volgens de Oude Lyſt, 322 Huizen, en, volgens de Nieuwe, ſtonden'er, in den jaare 1732, 447 Huizen en 2 Koorenmolens. Een andere Lyſt meldt van 483 Huizen.

ren. Volgens medegedeelde Berigten, ſtaan 'er onder het eigenlyk Regtsgebied van Oud-Beierland 415 Huizen, en het getal der In- en Opgezetenen wordt op omtrent 2400 Perſonen begroot. De Landſtreek is zeer bevallig en vrugtbaar; men vindt 'er Koorenlanden, doch in 't byzonder veele Vlaſchlanden, welke laatſten in deeze Streeken de Hoofdneering opleveren. Hier omſtreeks zyn ook veele Boomgaarden met verſcheidenerhande Vrugtboomen, waar onder uitmunten die van de zwarte Krieken, welke deeze eigenſchap gezegd worden te hebben, dat zy, elders verplant zynde, niet alleen veel van hunne geur verliezen; maar zelfs geheel verbaſteren en verwilderen. Hier waſſen ook veele goede Aardbeien, die naar Dordrecht, Rotterdam en elders verzonden worden. In den Polder van Oud-Beierland zyn, in den jaare 1740, een nieuwe ſteenen Sluis en een nieuwe ſteenen Watermolen aangelegd, waar door de Landeryen zo in denzelven, als binnen de gemeene Bedyking gelegen, ongemeen zyn verbeterd In den Omtrek van het Dorp zyn verſcheiden aangenaame Wandelwegen en Beplantingen; en de Dyken, die hier zeer breed zyn, zyn met hooge Ype, Eſſen en opgaande Willigen beplant. Het Dorp dat ten Noorden van het Ambagt legt, niet verre van de Oude Maaze is zeer aanzienlyk, met elf Straaten op de wyze eener Stad gebouwd en wel bewoond: het heeft een zeer goede Haven, in welke, voornaamlyk in den tyd der inzameling

BEIERLAND.

Oud-Beierland.

BEIER-LAND. *Oud-Beierland.* ling van 't Vlasch veel Schepen en Vaartuigen leggen. Ook is 'er een schoon Marktplein, waar op jaarlyks een vermaarde Jaarmarkt gehouden wordt. Hier is veel handel in Vlasch en Graanen. De Huizen zyn hier, tot verhoedinge van Brand, welke door de Vlaschneeringe hier zorglyker is, voor verre het grootste gedeelte met Pannen gedekt, en de weinige Rietedaken, die 'er nog overig zyn, mogen niet hersteld worden. De Kerk, die een fraaie Kruiskerk is, en een welbeplant Kerkhof heeft, wordt, overmits de groote Gemeente, door twee Predikanten bediend. Zy heeft een' verheven spitsen Tooren, dien men van zeer verre kan beschouwen. In deeze Kerk is een Glas, in het welk de Beeldtenissen van Lamoraal van Egmond en zyne Gemaalinne Sabina van Beieren, in eene biddende gestalte, gezien worden. Ter zyde het zelve is een Grafkelder, waar in hunne Dochter Sabina van Egmond begraaven legt. Het Dorp heeft een fraai Raad- of Regthuis en een Oude-Mannen- of Vrouwenhuis. De Heer Jan de Cerf is Ambagtsheer van Oud Beierland. Dewyl de Landen van dit Ambagt in gemeenschap bedykt zyn met eenige van hunne Nabuuren, verschynen 'er ter vergadering van Dykgraaf en Heemraaden deezer Bedyking mede een Heemraad wegens Moerkerke, een wegens Kromstryen een wegens Groep en een wegens Goidschalksoord, en wordt jaarlyks rekening gedaan onder voorzitting van den Heer van Oud-Beierland.

On-

Onder het Regtsgebied van Oud-Beierland, regt tegen over het Dorp, legt in het midden van de Oude Maaze een Plaat, de *Beer* geheeten, die een ſmalle ſtrook Lands uitmaakt, welke in haare Bedyking ruim 100 Morgen bevat, en rondsom dezelve ſchoone Gorzen heeft. Het draagt den naam van den Beer, om dat Oud-Beierland door het zelve tegen de Stormen uit het Noorden als door een Waterbeer gedekt wordt. In den jaare 1707, heeft de Heer Hugo Boon van Engeland dit ſtuk Lands in verpagting voor eenige jaaren aangenomen uit de Graaflykheids Domeinen, en met een Winterdyk bedykt. Hy bouwde hier een ſchoon Huis en Bouwſchuur, die na zynen dood, door zynen Broeder, den Heere Mr. Kornelis Boon van Engeland onlangs merkelyk verbeterd zyn. Deeze laatſte heeft dit Land met een Gedigt, den Titel voerende van Beerezang, vereert. **BEIER-LAND.** *Oud-Beier-land.*

NIEUW-BEIERLAND, legt met deszelfs Bedyking aan het Spuiwater, en wordt wyders omvangen van Oud-Beierland, en Nieuw en Oud Piershil. Het is gemeen bedykt met Nieuw Piershil. In de oude Quohieren der Verpondingen van den jaare 1632, vinden wy voor de Landeryen aangetekend 1114 Morgen en 326 Roeden. In de Nieuwe Quohieren ſtaan dezelve uitgetrokken ten getale van 1106 Morgen 259½ Roeden. Het getal der Huizen verſchilt op twee byzondere Lyſten van den jaare 1732, in een derzelve vinden wy 131, en in de andere 167 Huizen. Nieuw-Beierland.

BEIERLAND. zen. De Oude Lyst van den jaare 1632, heeft 94 Huizen. Ten Westen van het *Nieuw-Beierland.* Ambagt staat het Dorp, dat meerendeel langs den Dyk gebouwd is, met de Kerk, die met een spitsen Tooren voorzien is. Rondsom het Dorp zyn vermaaklyke Beplantingen en Wandelwegen: de Landeryen bestaan meest in Kooren- en Weiland; hoewel hier omstreeks mede veel Vlasch geteeld wordt. Vrouwe Margareta Eelbo, Weduwe van den Heere Mr. Henrik Braats, in zyn Wel-Edele Leven, Heere van Spykenis en Brabant, enz. enz. als Voogdes over haaren minderjaarigen Zoon den Heere Jakob Braats, heeft het opzigt als Ambagtsvrouwe van Nieuw-Beierland.

Zuid-Beierland. ZUID-BEIERLAND legt tusschen den Korendyk, Oud Piershil, Oud-Beierland, het Land van Stryen, en strekt zig met de Landen in den Eendragts-Polder aan 't Haringvliet. Het wordt verdeelt in Zuid-Beierland en Groot-Zuid-Beierland, of den HITSERT. Het eerste werdt bedykt in den jaare 1615, en gehegt aan Oud-Beierland. In de Quohieren der Verponding zyn de Landen begroot op 383 Morgen en 97 Roeden. De Oude Lyst van den jaare 1632, meldt, dat de Huizen onder Oud-Beierland gebragt zyn: derzelver getal staat in de Nieuwe Lyst begroot op 181, waar onder ook de Huizen van den Hitsert begreepen zyn. Zuid-Beierland was voorheen in het Kerkelyke en Burgerlyke ondergeschikt aan Oud-Beierland, doch is naderhand hier van afgescheiden; alleenlyk worden twee Schepenen uit Oud-Beierland,

land, als Leenmannen, vereifcht, om nevens den Baljuw en Schepenen van Zuid-Beierland de Vierfchaar te fpannen. Dit laatfte is bedykt in den jaare 1631. Voor de Morgentaalen van 't zelve vinden wy geen getal uitgetrokken; maar 't beloop der Verponding, waar voor 5759 Guldens ftaat aangetekend, geeft duidelyk te kennen, dat het aanzienlyk is; zelfs zonder de Landen in den Eendragts-Polder, die deezen naam voert, om dat hy, in den jaare 1653, eendragtelyk bedykt is met Landen onder het Regtsgebied van den Koorendyk en Piershil. De Landeryen beftaan meerendeel in goed Koorenland. Het Ambagt heeft zyne byzondere Kerk, die vry groot en fraai is, en met een fierlyk Toorentje voorzien. Zy ftaat in den Hitfert, 't welk een vry aangenaam en welvaarend Dorp is. De Gorsheeren van den Hitfert en Zuid-Beierland hebben de Ambagtsheerlykheid in den jaare 1737. gekogt.

BEIERLAND.

Zuid-Beierland.

Het LAND VAN STRYEN, of de STRYENSCHE WAARD, paalt in zynen tegenwoordigen ftaat ten Noorden aan een gedeelte van het Baljuwfchap van Zuidholland, naamlyk aan Myns-Heeren Land van Moerkerke, Maasdam en het Regtsgebied van den Mylpolder. Ten Ooften is deszelfs ftrekking langs de Kille, die door de Schepen uit het Hollandfch Diep naar de Oude Maaze bevaaren wordt Ten Zuiden paalt het aan het Hollandfch Diep, ten Weften aan de Beierlanden Het heeft zynen naam

Het Land van Stryen.

LAND VAN STRYEN.

naar de Striene, of Streene, by anderen *Unstrit* genaamd (a), welke uit de Maaze westwaard aanstroomde. Hier lag weleer Stryenmonde, met een Tolhuis, doch dit Dorp is zo wel als de Striene weggeraakt, door den inbreuk van den Grooten Zuidhollandschen Waard, die het Land van Stryen geheel van gedaante heeft doen veranderen. Voorheen was het een Graafschap, waar onder ook het Land van Zevenbergen, Geertruidenberg, de Barony van Breda en het Markgraafschap van Bergen op Zoom behoorden. Men ontmoet nog, niet verre van Oosterhout, gelegen in de Barony van Breda, de Overblyffels van het Huis te Stryen, weleer het Oud Kasteel der Graaven (b). De H. Geertruid, Dochter van Pepyn van Landen, die van veelen voor den eersten Hertog van Brabant gehouden wordt, was de eerste, zo men wil, die dit Land geregeerd heeft; doch als Vrouwe en niet als Graavinne. Witger, een Zoon van haare Moeije Amelberga, gehuwd aan den Graaf Walbert, wordt als eerste Graaf van Stryen genoemd. Hy regeerde van den jaare 664 af, tot omtrent den jaare 730. Na hem vinden wy nog tien Graaven en Graavinnen aangetekend tot op den jaare 1039, wanneer deeze Landen gescheiden werden, door Raginer, die het Graafschap onder zyne twee Zoonen verdeelde Lambrecht, de oudste, kreeg, als Graaf van Stryen, al het Land, gelegen Noordoostwaards van Breda af, tot op de Maaze en de Streene, waar onder begreepen

(a) *V. Hoeve Handv. Kronyk*, I. D. bl. 107.

(b) Zie ons II. Deel bl. 231. en de Afbeelding in 't *Verheerlykt Nederland*, II. Deel, N. 162.

pen waren de Landen van Geertruidenberg, Zevenbergen en Stryen, met de Dorpen in den grooten Vloed van den jaare 1421 meest verdronken (c). De verdere scheiding, waar door de andere Landen naar den kant van Brabant zyn afgescheiden, wordt gesteld omtrent den aanvang der Dertiende Eeuwe, wanneer Stryen den Titel van Graafschap zou verlooren hebben (d). Van de Volgreeks der Heeren van Stryen weet men weinig met zekerheid. Na dat de Heerlykheid door Huwelyk in den Huize van Putten gekomen was, is het door den dood van Heere Jakob van Gaasbeek, Heere van Putten en Stryen, die zonder Kinderen overleedt, aan de Graaflykheid van Holland vervallen en een afzonderlyk Baljuwschap gebleeven. De Stad Dordrecht beweerde wel in vroeger tyden dat het aan het Baljuwschap van Zuidholland onderhoorig was, maar het geding, hier over gevoerd, viel tegen haaren eisch uit (e). De Landen van Stryen hebben eertyds wel in de gemeene Bedyking van den Grooten Waard gelegen; doch zy hadden hun byzonder Dykregt en Dykschouw, tot in den jaare 1393; wanneer Heer Zweder van Gaasbeek van Putten en Stryen de Dykschouw overgaf aan den Dykgraaf en Gezwoorenen van den Grooten Waard, ter gelegenheid van een Dykbreuk, welke Albrecht van Beieren beloofde te herstellen met hulpe van den Lande van Heusden en anderen. Het is onzeker, wanneer de Landen, die na den grooten Watervloed weder zyn opgekomen,

LAND VAN STRYEN.

(c) *V. Goor Beschr. van Breda*, bl. 9. 12.

(d) *Goudb.* bl. 92.

(e) *Goudb.* als bov.

LAND VAN STRYEN. men, op nieuws bedykt zyn; hoewel men weet, dat Heer Jakob van Gaasbeek, op St. Gregoriusdag van den jaare 1436. de bedyking van den Polder van den ouden Lande van Stryen aan de Ingelanden, die daar in geërfd zouden zyn, vergund heeft; doch hy behieldt aan zig, om, als Heer, ten eeuwigen dage zelve Dykgraaf te zullen zyn, of eenen goeden Man in zyne plaats aan te ſtellen, alsmede het Regt der Aanſtelling van zeven Heemraaden, insgelyks ten eeuwigen dage, om met den Dykgraave die Landen te ſamen te regeeren. De Baljuw van den Lande van Stryen is thans ook Dykgraaf. In den zelfden jaare 1436, heeft de Heer van Gaasbeek, om deeze Bedyking te bevorderen, ook de Landen van de onwilligen overgenomen en daar voor Renten verlyd (f).

(f) *Oudenb. Zuidb.* bl. 203.

Onder 't Baljuwſchap van Stryen behooren Stryen, Cillershoek, Sint Antonis Polder, Weſtmaas en Groep, Kromſtryen, waar in de Dorpen Klaaswaal en Buitenſluis, of Numansdorp gelegen zyn, en 's Graavendeel. Alle deeze Ambagten, die van een vrugtbaaren grond voorzien zyn, hebben, uitgezonderd Groep, ieder hunne Kerk, waar van de Predikanten onder de Klaſſis van Dordrecht behooren. Wy kunnen 'er, behalven derzelver ſtrekking en grootte weinig van aantekenen.

Stryen. STRYEN, ten Zuiden aan het Hollandſch Diep gelegen, is omringd van Numans Polder, Groot en Klein Kromſtryen, Weſtmaas, Cillershoek, Sint Antonis Polder; 's Graavendeel, of Nieuw Bonaventura,

waar van een gedeelte onder Stryen behoort. De Landen onder Stryen, die in de Quohieren der Verpondinge volgens verſcheidene Verdeelingen van Polders ſtaan aangetekend, vinden wy in dezelve begroot op 3452 Morgen 386½ Roeden Lands. Volgens eene andere begrooting ons medegedeeld, beloopen hier de Landeryen 3661 Morgen 423 Roeden. De Huizen ſtonden ten getale van 264 in de Oude Lyſt, en in de Nieuwe zyn zy op 356 aangetekend. Stryen is een zeer aanzienlyk en fraai Dorp met een goede Haven en een eigen Kerk. De Ambagtsheerlykheid is, in den jaare 1731, uit de gewezene Graaflykheids Domeinen verkogt aan den Heere Mr. Mattheus Leſtevenon, Burgemeeſter der Stad Amſterdam en Bewindhebber der Ooſtindiſche Compagnie, wiens Zoon, de Heer Mattheus Leſtevenon', Heer van Berkenroode, Schepen der gemelde Stad, tegenwoordig de Heerlykheid erflyk bezit. Van ouds zyn de Mannen van de Hooge Vierſchaar van Stryen Schepenen van het Dorp geweeſt, het welk tot nog toe in gewoonte is gebleven. LAND VAN STRYEN. *Stryen*.

Tot uitwatering van de Binnenpolders deezer Heerlykheid legt een Sluis, gemeenlyk het *Stryenſche Sas* genaamd, in den Stryenſchen Polder, die eigenlyk behoort onder de Heerlykheid van de Klundert, gelegen over het Hollandſch Diep. Deeze Sluis wordt beſtierd door negen Gemagtigden uit alle de byzondere Polders van Stryen, en door de Ingelanden, Morgen Morgensgelyk, onderhouden. Hier heeft de Admiraliteit een Komptoir, Stryenſche Sas.

LAND VAN STRYEN.

ook ſtaat 'er een Gemeenelandshuis en een Gehugt van 23 Huizen. Deeze Plaats is zeer bekend door den overtogt van en naar den Moerdyk derwaarts of te rug, over het Hollandſch Diep, hier de *Wyvekeen* geheeten. Dit is een der grootſte doortogten tuſſchen Holland en Brabant. Hier vondt zyne Doorluchtige Hoogheid de Heer Prins van Oranje, JAN WILLEM FRISO, Graave van Naſſau, Erf-Stadhouder van Vriesland, op den 14. July des jaars 1711, zyn droevig einde, door het omſlaan van 't Vaartuig, dat hem naar 't Stryenſche Sas zou overvoeren, toen hy, uit het Leger der Bondgenooten by Ryſſel, naar den Haage reisde.

Stryenſche Sas.

Cillershoek.

CILLERSHOEK legt tuſſchen St. Antonis Polder en Oud Stryen. Het is met geen Morgentaalen bekend. Men had 'er 46 Huizen, volgens de Oude, en 49 volgens de Nieuwe Lyſt. Het Kerkdorp is van weinig aanzienlykheid. De Ambagtsheerlykheid is mede in den jaare 1731, uit de Graaflykheids Domeinen verkogt. De tegenwoordige Ambagtsheer is de Heer Jan Wouter Valkenier, te Amſterdam.

Sint Antonis Polder.

SINT ANTONIS POLDER, gezegd *'s Heeren Huigen Land*, is het eenig Ambagt, dat onder Stryen overgebleeven is van de Landen, die voor den Watervloed van denjaare 1421 bekend waren. Het is omringd van Maasdam, Moerkerkerland, Cillershoek en Weſtmaas. In de Quohieren der Verponding wordt het begroot op 447 Morgen en 405 Roeden Lands, met 51 Huizen in de Lyſt van den jaare 1632, die in den jaare 1732, tot 76 waren vermeer-

meerderd. Vrouwe Theodora Odilia van Dois, Douariere van den Hoog-Edelen Heere Steven van der Does, Vrouwe van Noordwyk, enz. enz. is Ambagtsvrouwe van Sint Antonis Polder. **LAND VAN STRYEN.**

WESTMAAS en GROEP zyn twee Ambagtsheerlykheden, doch die, in den jaare 1731, by malkander werden verkogt. Zy hebben beiden geene groote uitgestrektheid. Westmaas, gelegen tusschen Myns-Heeren-Land van Moerkerke, het oude Land van Stryen, Klaaswaal en de Groep, bevat, volgens de Quohieren, 305 Morgen en 276 Roeden Lands, en heeft, volgens de laatste Lyst, 72 Huizen, 't welk 1 Huis meer is dan in de Lyst van den jaare 1632. Voor de Groep gelegen, tusschen de Westmaas, Klaaswaal, Oud-Beierland en Myns-Heeren-Land van Moerkerke, staan in de Quohieren aangetekend 359 Morgen 424 Roeden Lands, en in de Lyst van den jaare 1732, 23 Huizen, waar van 'er, in den jaare 1632, niet meer dan 11 bekend stonden. In Westmaas staat de Kerk voor beide de Ambagten. De Ambagtsheer is thans de Heer Johan de Roo. Schout en Schepenen van Westmaaze hebben het bestier als Dykgraaf en Heemraaden van het Monnikenland, waar in Westmaas gelegen is. **Westmaas en Groep.**

KROMSTRYEN, in het algemeen genomen, paalt aan de Heerlykheden van Stryen, Oud-Beierland, de Groep en Zuid-Beierland, en strekt zig ten Noorden uit tot aan het Hollandsch Diep. Het wordt op verscheidenerlei wyze verdeeld. Volgens sommigen (g), bestaat het uit de vier Pol- **Kromstryen.**

(g) *Oudenh. Zuidh.* bl. 204.

LAND VAN STRYEN. *Krom-ſtryen.*

Polders, Klein Kromſtryen, Nieuw Kromſtryen, Groot Kromſtryen en Numans Polder. In de oude Quohieren van den jaare 1632, vindt men het anders, en zo zeer in malkanderen verknogt, dat de omtrek der verdeelingen moeilyk valt te bepaalen, dewyl de Grondſcheidingen van ſommigen niet in haar eigene bedykinge, maar in die van andere moet gezogt worden; gelyk ook eenige andere Grondſcheidingen in Kromſtryen zyn ingedykt. Wy volgen de nieuwe Quohieren van den jaare 1732, zonder dat wy ze met de oude kunnen vergelyken, ook niet in het getal der Huizen.

Oud Kromſtryen en Klaaswaal.

OUD KROMSTRYEN, waar in het Dorp KLAASWAAL gelegen is, wordt begroot op 497 Morgen en 345 Roeden Lands, die een gedeelte van het Ambagt van Klaaswaal uitmaaken, het welk nog 204 Morgen en 224 Roeden Lands heeft, welke met Beierland bedykt zyn. Voor het geheel ſtaan 'er 100 Huizen en 1 Koorenmolen aangetekend. Klaaswaal heeft mede nog grond in Maaze-Nieuwland (h), waar van wy anders in 't geheel geen berigt hebben, of aantekening vinden. De Kerk van Klaaswaal, dat een redelyk goed Dorp is, ſtaat in Oud Kromſtryen.

(h) *Oudenb. Zuidb.* bl. 204.

Numans Polder, en Buitenſluis.

NUMANS POLDER legt ten Noorden aan het Hollandſch Diep, regt over de Willemſtad; het paalt wyders aan Kromſtryen, en de Heerlykheden van Stryen en Zuid-Beierland. Het werdt, in den jaare 1642, bedykt, met eenige Landen onder de Heerlykheid van Stryen behoorende. Men wil,

wil, dat hier de beste Landeryen onder het Baljuwschap van Stryen gelegen zyn. Deeze Polder bevat 1151 Morgen en 475 Roeden Lands. Het algemeen getal der Huizen is 127 met 1 Koorenmolen. Het Dorp voert den naam van Numansdorp, of Buitensluis, en legt zeer fraai beneden aan den Dyk. Hier werdt, omtrent het midden der voorige Eeuw, een nette Kerk, versierd met een Koepeltoorentje, gebouwd, om den aanwas der Ingezetenen, die voorheen onder de Kerk van Klaaswaal behoorden.

LAND VAN STRYEN. *Numans Polder, of de Buitensluis.*

NIEUW-KROMSTRYEN, 't welk met eenige Landen der Heerlykheid van Stryen, in den jaare 1602, bedykt werdt, is aangeslaagen voor 476 Morgen en 335 Roeden Lands, behalven die op Gors-verponding staan en niet bepaald uitgetrokken zyn. Het heeft 35 Huizen.

Nieuw-Kromstryen.

KLEIN-KROMSTRYEN, in den jaare 1615 met Zuid-Beierland bedykt, heeft 214 Morgen en 578 Roeden Lands, met 15 Huizen

Klein-Kromstryen.

GROOT-KROMSTRYEN werdt bedykt in den jaare 1625, mede met eenige Landen onder de Heerlykheid van Stryen. Het is in de Verponding omgeslaagen voor 1180 Morgen en 320 Roeden Lands, met 97 Huizen.

Groot-Kromstryen.

Alle deeze Landen behooren onder de algemeene Heerlykheid van Kromstryen en die van Klaaswaal, welke dezelfde Ambagtsheeren hebben. Deeze zyn zodanigen, die deel hebben in de Gorzen van Kromstryen: al wie 10 Morgen eigendom in de Gorzen bezit, wordt voor Ambagts-

LAND VAN STRYEN. *Groot-Kromstryen.*

heer gerekend en heeft het Regt van de Jagt. De Regeering der Ambagtsheeren wordt geoeffend door drie Gemagtigden uit hun gemeen Lichaam, waar van 'er jaarlyks een op den vierden Pinksterdag afgaat, wanneer 'er tevens een ander in zyne plaats wordt verkooren.

's Graavendeel.

'S GRAAVENDEEL en LEER-AMBAGT, 't welk met zyn Ambagt in den grooten Polder van Nieuw Bonaventura en eenige anderen hieromtrent gelegen is, paalt aan Maasdam en strekt zig langs de Kil tot aan den Stryenschen Polder, van waar het aan het Westen door het Oude Land van Stryen bepaald wordt. Het bevat, volgens de Quohieren, 1447 Morgen en 217 Roeden Lands met 194 Huizen en 1 Koorenmolen. Het Dorp, dat zeer net en fraai is, staat met deszelfs Kerk ten Noordoosten van het Ambagt, regt over den Dordrechtschen Waard. De Ambagtsheerlykheid behoort aan de Stad Dordrecht. Voorheen was 'er geschil tusschen de Baljuwen van Zuidholland en van Stryen over het oeffenen der Hooge Jurisdictie in deeze Heerlykheid; het welk, in den jaare 1607, door de Rekenkamer der Graaflykheids Domeinen beslist werdt ten voordeele van den Baljuw van Stryen, doch by voorraad.

Moerkerkerland.

De vier volgende Ambagtsheerlykheden Puttershoek, Maasdam, Myns-Heeren-Land van Moerkerke en Heinenoord, worden gemeenlyk MOERKERKERLAND genoemd, of ook by anderen byzonderlyk de Hoeksche Waard geheeten (g). Zy be-

(g) *M. van Houve Handv. Chron.* bl. 106.

behooren allen ten aanzien van het Hooge Regtsgebied onder den Hove, of Hooge Vierſchaar van Zuidholland; doch wy zullen 'er, om de nabuurigheid der Landſtreeke, te deezer plaatſe van melden. MOERKERKERLAND.

PUTTERSHOEK, by anderen ook PIETERSHOEK genoemd, legt aan de Oude Maaze, ſchuins over Heer-Jans-Dam. De uitgeſtrektheid van het Ambagt is niet groot, en bevat in het geheel 295 Morgen en 348 Roeden Lands, waar van 88 Morgen en 383 Roeden met nieuw Bonaventura in den Lande van Stryen bedykt zyn, welke onder een byzonderen aanſlag in de Quohieren zyn begreepen. De Huizen onder Puttershoek maaken een getal van 171 uit, behalven een Koorenmolen. Van het Dorp wordt getuigd, dat het weleer ſlegts een klein Gehugt van twee, of drie Huizen geweeſt is (h). Dit moet egter van vroege tyden verſtaan worden, alzo men in de Lyſt van den jaare 1632 reets 158 Huizen voor het Ambagt vindt aangetekend. Nu heeft het een aanzienlyk Dorp, aan den Dyk gelegen, geheel en al beſtraat, met goede Huizen betimmerd, en voorzien van een bekwaame Haven met een Sluis en een Verlaat. De Doortogt van Vaartuigen uit en naar de Binnenlanden en de Overtogt van en naar Heer-Jans-Dam, waar toe een geſchikt Veer is, maaken het levendig en bloeiende. De Kerk heeft een' ſchoonen Tooren. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe de Weduwe van den Heere Mr. Boudewyn

Puttershoek.

(h) *Oudenb. Zuidh.* bl. 175.

MOERKERKERLAND

wyn Onderwater, in zyn Wel-Edele leven in den Oud-Raad der Stad Dordrecht.

Maasdam.

MAASDAM is met deszelfs Ambagt gelegen tusschen Puttershoek en den ouden loop der Maaze, die hier nog een overblyfsel gelaaten heeft, het welk nog den naam van de Oude Maas behoudt. Van deezen Stroom en een Dam, in denzelven gelegt, hebben het Dorp en het Ambagt hunnen Naamsoorsprong. Het Land van Maasdam werdt voor de eerstemaal bedykt in den jaare 1438. In de Quohieren der Verponding staan voor de Landeryen van dit Ambagt 287 Morgen en 404 Roeden Lands met 56 Huizen aangeschreeven. Het Dorp is niet groot, doch heeft zyn eigen Kerk en Predikant. De Heer Aarnout Jooft van der Duin, Hoogheemraad van Delfland, Luitenant Generaal van de Ruitery in dienst deezer Landen, is Ambagtsheer deezer Heerlykheid. Onder Maasdam, ten Zuiden aan de Oude Maaze, legt *Poelwyk*, 't welk in vroeger tyden als eene afzonderlyke Ambagtsheerlykheid staat aangetekend (i). De Heer Beverwyk (k) is van gedachten, dat dit Land den naam gekreegen heeft naar een Poel, in welken de eerste Verkondigers des Geloofs de Christenen plagten te doopen.

(i) *Oudenb. Zuidb.* bl. 173.

(k) *Beschr. van Dordr.* bl. 68.

Myns-Heeren-Land van Moerkerke.

MYNS-HEEREN-LAND VAN MOERKERKE is een aanzienlyk Ambagt van 1680 Morgen en 146 Roeden Lands, volgens de Quohieren der Verpondinge, met 125 Huizen en 1 Koorenmolen, of wel, vol-

gens

gens eene andere Opgaave, met 131 Huizen. Het legt tusschen Puttershoek, Maasdam, het Binnenwater van de Oude Maaze en den grond van Groep. Lodewyk van Praat, Heer van Moerkerkerland in Vlaanderen, kogt hier eenige Gorzingen, die, in den jaare 1439, bedykt werden, en naar hem, of zyne Vlaamsche Heerlykheid, heeft het Land den Naam behouden. Naderhand zyn 'er, van den jaare 1557 af, tot in den jaare 1674, nog meer Landen bedykt, waar door het de tegenwoordige uitgestrektheid heeft gekreegen. Het Dorp heeft mede zyn eigen Kerk en Predikant. De Ambagtsheerlykheid wordt bezeten by Vrouwe Maria Duist van Voorhout, *Douariere Baronesse* van Rheede, Vry-Vrouwe van Renswoude en Emminkhuizen, Vrouwe in Middelharnis, enz, enz. en by den Heere Mr. François Doubleth, Heere van Groeneveld, enz, enz.

MOERKERKERLAND. *Myns-Heeren-Land van Moerkerke.*

Heinenoord. HEINENOORD, ook genaamd OUD-HEINENOORD, en in een Brief van den jaare 1314, *Heinkinsorde*, legt ten Noorden aan de Oude Maaze, tusschen Puttershoek en Goidschalksoord. Het was eertyds genaamd het Land van den Waale. Onder het zelve is ook Oostzomerland begreepen. Van de bedyking vinden wy niets anders aangetekend, dan dat Oostzomerland in den jaare 1578 bedykt is. Voor Heinenoord zyn in de Quohieren aangeschreeven 422 Morgen en 537 Roeden, met 118 Huizen, en voor Oostzomerland 607 Morgen 444 Roeden met 35 Huizen. Van het Dorp en de Kerk

MOERKERKERLAND. *Heinenoord.*

zyn geene byzonderheden aan te tekenen. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Otto Johan Willem de Faget van Assendelft, Major Generaal van de Ruitery ten dienste deezer Landen.

Goidschalksoord.

GOIDSCHALKSOORD, is een Vrye Heerlykheid met Crimineel Regtsgebied, gelegen tusschen Heinenoord en Oud-Beierland. Zy bevat 179 Morgen 100 Roeden Lands met 19 Huizen en 1 Koorenmolen, zonder Kerkdorp. Deeze Heerlykheid heeft dit byzonder, dat zy Allodiaal, of Onleen is, het welk zelden wordt gevonden. De Heer Mr. Pompejus Berk, in den Oud-Raad, of Vroedschap der Stad Dordrecht, Bewindhebber der Oostindische Kompagnie ter Kamer Amsterdam, is Heer van Goidschalksoord.

VYFDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Heerlykheden NIERVAART, *of de* KLUNDERT, ZEVENBERGEN, *de* HOOGE *en* LAAGE ZWALUWE, GEERTRUIDENBERG; *alsmede van de* LANGESTRAAT.

NIERVAART ENZ.

NA de Beschryvinge van den Hoekschen Waard, waar in wy, onder anderen, het Land van Stryen beschouwd hebben; agten wy niet ongevoeglyk de Landen, die voormaals aan het Graafschap Stryen behoord hebben, in onze Beschryving eenigzins aan een te hegten; hoewel zy door den Grooten Watervloed van den jaare 1421, en door byzondere Verdeelingen zyn van een

een gescheiden en van malkander vervreemd.

NIERVAART ENZ.

Deeze zyn de Heerlykheden van Niervaart of de Klundert, van Zevenbergen, de Hooge en Laage Zwaluwe en Geertruidenberg, met de Dorpen en Ambagten in de Langestraat.

De Heerlykheid Niervaart, of de Klundert.

De Heerlykheid van NIERVAART, of de KLUNDERT legt met derzelver Polder ten Noorden aan het Hollandsch Diep, ten Oosten en ten Zuiden aan de Heerlykheid van Zevenbergen, waar van ze door de Roode Vaart, anders ook de *Mooiekeene* en *Niervaart* geheeten, die van het Hollandsch Diep met eene bogt omloopt, wordt afgescheiden: Ten Westen paalt zy aan den Polder van Ruigenhil. De Polder van Niervaart is omtrent een en een half uur gaans lang van het Oosten naar het Westen, en een half uur breed van het Noorden naar het Zuiden. Eenigen, die de Roode Vaart de Rivier de Nier noemen, willen den oorsprong des Naams hier in zoeken. Gemaklyker schynt egter de afleiding, indien men, met anderen, deeze Vaart houde voor een nieuwlings gedolvene Graft, die zy Nieuwe Vaart noemen (a). Aldus behoeft men alleen een kleine verbastering te stellen, die wy in de benoeming, om 't gebruik, kiezen te volgen. De Begrooting der Landen vinden wy, volgens de Quohieren der Verponding, aangetekend op 1679 Bunderen (1) en

(a) *Wichmans. Brab. Mariana*, by *Oudenb. Zuidh.* bl. 215.

(1) Een Niervaarts Bunder is 400 vierkante Roeden,

NIER-VAART ENZ.

en 238½ Roeden. De Huizen, die voor den geheelen Polder met die van de Stede Klundert by malkanderen worden opgegeven, waren, volgens de Oude Lyst van den jaare 1632, ten getale van 134, en in de Nieuwe Lyst van den jaare 1732, vinden wy 287 Huizen en 1 Koorenmolen, behalven nog 13 Huizen voor Zandberg en den Nieuwendyk, twee bedykte Polders, die onder Niervaart behooren. Het was van ouds een schoone Heerlykheid en Dorp met dubbele Straaten bebouwd, ook hadt het een Slot en schoone Kerk. De Doortogt, die de groote Schepen, in oude tyden, verpligt waren langs de Niervaart te nemen, gaf hier een bloeienden Koophandel, waar door deeze Plaats zo welvaarende was, dat men 'er wel zeven Wyn-Herbergen hadt. De Heeren van Stryen hadden hier het Regt om zeker Roedegeld, of Tolle te vorderen, 't welk hun onder de Regeering van Graave Willem van Henegouwen, door die van Dordrecht betwist, maar, volgens uitspraak van dien Vorst, toegeweezen werdt. De Graaven van Holland hadden hier mede hunnen Tol. In den jaare 1420 ontstondt in het Dorp een zwaare Brand, waar door het te niet geraakte, en door den Watervloed des jaars 1421, is de Polder mede overstroomd, waar van de Bedyking weder geschiedde in den jaare

1652

den, gelyk aan 295 Rynlandsche Roeden, dus is ieder Bunder omtrent een halve Rynlandsche Morgen.

1652 (c). De Heerlykheid van Niervaart werdt van die van Stryen afgescheiden, na dat 'er verschil ontstaan was over de opvolging, of bezitting deezer Landen, tusschen Zweder van Abkoude, Heere van Gaasbeek, Putten en Stryen, en Jan van Polanen, Heere van de Lek en Breda, gevoegd met zynen Zoone Jan van de Lek. Deeze laatste, geboren uit Oda, Dochter van Willem van Hoorn, Heere van Gaasbeek, en van Oda, Vrouwe van Putten en Stryen, schynt Regt gehad te hebben tot deeze Heerlykheid, uit hoofde van Erfenis uit de Nalaatenschap zyner Oud-Moeien Beatrix en Alyd van Putten en Stryen, die op hem en zyne Zusters vervallen was in den jaare 1362 (d). Dit geschil, verbleeven aan Heere Diedrik van Hoorn, Heere van Perweis, en aan Heere Diedrik van Hoorn, Heere van Hoorn en van Altena, werdt door hen uitgesproken ten voordeele van Heer Jan van de Lek, die hier door de Landen en Heerlykheid van Niervaart verkreeg (e) Hy droeg deeze zyne Heerlyke Goederen, in den jaare 1390, op aan Hertog Albrecht van Beieren, en ontving ze weder van hem als een onversterflyk Erfleen. Na zynen dood en die van zyne Vrouwe, Odilia van Solms, die door hem met de Heerlykheid belyftogt was, kwam zy aan hunne Dochter Johanna van Polanen van de Lek, die naderhand in huuwlyk tradt met Engelbert van Nassau. Hier door kreeg de Heerlykheid gemeenschap met die van de Baronny van Breda in den

NIERVAART ENZ.

(c) *Oudenb. Zuidb.* bl. 215, 217.

(d) *Goudb.* bl. 92. *V. Goor Beschr. van Breda*, bl. 26.

(e) *Oudenb. Zuidb.* bl. 215, 216.

NIER-VAART ENZ. Stamboom der Heeren Prinsen van Oranje. By de Verdeeling der Nalaatenschap van zyne Majesteit Willem den III, Koning van Groot-Brittanje, tusschen zyne Majesteit den Koning van Pruissen, en zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prins van Oranje, werdt zy, in den jaare 1732, aan den laatst gemelden Vorst toegedeeld. De Regeering deezer Heerlykheid zullen wy in de Beschryving der Stede Klundert aantekenen. De Polder wordt bestierd door een' Dykgraaf en zes Gezwoorens, van welke laatste drie gesteld worden door zyne Doorlugtige Hoogheid, een door die van Zandberg, een door die van den Nieuwendyk en een uit den Nieuwen Fynaart, welke onder Staats Brabant behoort. Zy bedienen dit Ampt zo lang zy leven, gelyk ook de Dykgraaf, die mede door zyne Hoogheid wordt aangesteld. In de Polder van Niervaart zyn geene Dorpen.

Klundert. KLUNDERT, of NIERVAART, is eene kleine Stad, gelegen aan de Roode Vaart, of Mooiekeene, omtrent een uur gaans ten Oosten van Willemstad. Zy is regelmaatig versterkt met Wallen, die een omtrek hebben van omtrent een vierendeel uur gaans. Zy worden gedekt door vier Bolwerken, omringd van een goede Graft en beschermd door eenige Halve Maanen en een Kontrescharp. Deeze Vestingwerken werden, in den jaare 1583, aangevangen op last van Willem den I, Prins van Oranje, en naderhand voltooid. Hier legt altoos een kleine Bezetting, onder het Be-

vel

vel van een Major der Plaatse, die aangesteld wordt door de Gekommitteerde Raaden en afhanklyk is van den Gouverneur van Willemstad. Aan den anderen kant van den Stroom is het Fort de *Suikerberg*, waar van de Werken sedert omtrent twintig jaaren weder in staat gebragt en vermeerderd zyn. Voorheen was 'er, een vierendeel uurs van de Stad aan 't Hollandsch Diep, nog een andere kleine Sterkte, de *Noordschans* geheeten, maar die geslegt is. Zy beschermde het inkomen van de Vaart, waar door Klundert gemeenschap heeft met het Hollandsch Diep.

NIERVAART ENZ. *Klundert.*

De Stad is bebouwd met zeven, of agt Straaten, die alle lynregt loopen: een der voornaamste scheidt de Stad in twee deelen. Zy wordt in 't midden bewaterd door een taamlyk breede Graft, de *Kreek* geheeten, die uit de Roode Vaart met een Haven in de Stad valt en dwars doorschiet naar buiten, daar zy de Vaart maakt naar het Hollandsch Diep. De Huizen, onder welken eenige aanzienlyk zyn, worden op omtrent honderd gerekend, en men agt, dat de Huisgezinnen een dergelyk getal uitmaaken. De Kerk is, op den 10. Maart des jaars 1737, afgebrand, en vervolgens weder opgebouwd. Zy staat op het midden van een groot Plein en is taamlyk fraai. Zy wordt bediend door een' Predikant, die door zyne Hoogheid betaald wordt, en onder de Klassis van Zuidholland behoort. Het Raadhuis staat op een ander vierkant Plein, rondsom met Boo-

NIER-VAART ENZ. *Klundert.*

Boomen beplant, op het welk de Markt gehouden wordt. Aan den hoek ten Zuidwesten van deeze Markt, ontmoet men het Prinsenhuis, thans door den Rentmeester van zyne Hoogheid bewoond. Het heeft zyn Ingang over een Voorplein, dat van de straat met een Muur en Poort is afgescheiden. Het Magazyn is aan een der eindens der Stad, en onder 't bestier van een Kommies, die door Gekommitteerde Raaden wordt aangesteld en betaald.

De Regeering bestaat uit een Baljuw, twee Burgemeesters, van welken de een Buiten-Burgemeester genoemd wordt, die tevens Thesaurier is. De tweede Burgemeester is mede President-Schepen. Behalven deezen zyn 'er nog zes andere Schepenen. Deeze Kollegien worden bediend door een zelfden Sekretaris. De Baljuw is aan 't hoofd der Burgerlyke Regeering en der Regtzaaken. Hy verkrygt zyn Ampt en Aanstelling van zyne Hoogheid, gelyk mede de Sekretaris, beiden voor hun leven. De Burgemeesters en Schepenen worden jaarlyks, naar 't goedvinden van den Heere, of veranderd, of in bedieninge gelaaten. Hun Regtsgebied strekt zig uit over het geheele Regtsgebied van Niervaart. Van derzelver Vonnissen kan beroepen worden voor den Hove van Holland en aan Gekommitteerde Raaden over Zaaken, die de Geldmiddelen betreffen. Twee Weesmeesters zyn 'er, die ter verkiezing staan van den Heere, gelyk mede twee Vorsters, of Dienaars van 't Geregt; maar de

min-

mindere Geregtsdienaars worden benoemd door den Baljuw. De Ontvanger der Inkomsten van zyne Hoogheid, die ook den Titel voert van Kastelein, wordt voor zyn leven aangesteld, en heeft met den Baljuw de benoeming van het dubbel getal der Magistraats-Persoonen, 't welk aan zyne Hoogheid wordt overgeleverd. De Ontvanger der Verponding wordt wel voor zyn leven door zyne Hoogheid aangesteld; maar moet borg stellen aan de Magistraat, en rekening doen aan de Gekommitteerden van zyne Hoogheid en de Magistraat. Gekommitteerde Raaden verpagten de Gemeene Middelen aan den meestbiedenden. Het Kollegie ter Admiraliteit op de Maaze houdt in de Klundert een Kollekteur tot het ontvangen der Uitgaande en Inkomende Regten. NIER-VAART ENZ. *Klundert.*

Niervaart, of de Klundert, voert tot een Wapen Drie Gouden Kruisen op een Schild van Sabel, of zwart.

De HEERLYKHEID VAN ZEVENBERGEN, die in derzelver Westelykste gedeelte stuit aan den grond van het Markgraafschap van Bergen op Zoom en aan den Ruigenhil, paalt hier ten Noorden aan de Roode Vaart, waar door zy in deezen Hoek wordt afgescheiden van de Heerlykheid Niervaart. Dezelfde Stroom met een bogt Noordwaards loopende, maakt het overige gedeelte van de Scheiding ten Westen tusschen de Heerlykheden van Zevenbergen en Niervaart. Aldus strekt zig het Land van Zevenbergen ten Noorden verder uit, langs het Hollandsch Diep tot aan de De Heerlykheid van Zevenbergen.

LAND VAN ZEVENBERGEN.

de Heerlykheid van de Hooge en Laage Zwaluw, die ten Oosten derzelver gelegen is. In het Zuiden is de Grensscheiding tusschen Holland en Brabant, langs een gedeelte der Baronny van Breda en des Markgraafschaps van Bergen op Zoom. De Heerlykheid heeft haar grootste langte van het Oosten naar het Westen, en haare kleinste breedte tusschen de Rivier de Mark en de Roode Vaart. Zonder nette bepaaling, die in de Quohieren der Verponding niet staat uitgedrukt, wordt het Land begroot op ruim drie duizend Bunderen, in een groot getal Polders verdeeld, alle goed Wei- en Zaailand, met schoone Hoeven en Hofsteden betimmerd. In de Lyst der Verpondinge van den jaare 1732, zyn voor het geheele Land van Zevenbergen 370 Huizen gebragt. In de Oude Lyst staat het niet onderscheiden bekend.

Uit de Benaaming zou men zig ligtelyk kunnen verbeelden, dat de Landstreek hieromtrent ryzende en bergagtig is, of moet geweest zyn; doch de tegenwoordige toestand geeft hier van niet alleen geen denkbeeld, maar men vindt in 's Lands oude Gedenkschriften niets dat aanleiding tot deeze gedagten kan geven. In het tegendeel wordt 'er getuigt, dat de Stad weleer eene Zeestad geweest is, en dat hieromtrent nog overblyffelen van Zeeschepen zyn opgegraaven. Dit geeft gelegenheid tot eene onderstelling, dat de Stad en het Land van Zevenbergen dien naam gekreegen heeft van zeven Waterstroomen,

Kil-

Killen, of Kreeken, waar in zig de Schepen konden bergen. Men moet bekennen, dat de Landen in deezen Oord, zo veel veranderingen van overstrooming en aanwas ondergaan hebben als byna nergens in Holland; waarom niet ligtelyk alles, wat van de oude tyden omtrent derzelver toestand getuigd wordt, moet verworpen worden. Maar tevens is het vreemd, dat men aangetekend vindt, hoe men voor den inbreuk van den Grooten Waard, langs een hoogen Zeedyk van Zevenbergen tot Stryen kon ryden zonder over te vaaren: het welk ten minsten te kennen geeft, dat deeze zeven Kreeken, of Killen, reets vroeg in de vyftiende Eeuwe geen gemeenschap met Zevenbergen moeten gehad hebben.

LAND VAN ZEVENBERGEN.

Zevenbergen heeft onder Stryen behoord tot in den jaare 1290, toen Willem van Stryen, na het overlyden van zynen Vader Hugo, dit Land te leen ontving van zynen Grootvader, mede Willem geheeten. Na hem bleef de Heerlykheid nog lang in het Geslagt van Stryen, tot dat zy door Huwelyk van Magdaleen, Erfdochter van Zevenbergen, met Kornelis van Glimes, overging in den Huize van Bergen, en vervolgens in dien van Ligne en Aremberg (f). Naderhand werdt 'er Amalia van Solms, Weduwe van zyne Hoogheid Fredrik Henrik, Prins van Oranje, in den jaare 1649, mede verlyd. Filips de IV, Koning van Spanje, hadt, staande de Onderhandelingen over den Vrede te Munster, deeze Heerlykheid reeds, in

(f) *Goudh.* bl. 148, 149.

LAND VAN ZEVENBERGEN.

in den beginne des jaars 1647, by een byzonder Traktaat, aan haare Hoogheid afgestaan, tegens eenige Goederen den Prins in de Spaansche Nederlanden toekomende. Prins Willem de II deedt, op het einde deszelfden jaars, wel eenige veranderingen in dat Traktaat maaken; maar de Heerlykheid bleef aan de Prinsesse. Hier door kwam Zevenbergen by opvolging in de Nalaatenschap van zyne Majesteit Willem den III., Koning van Groot-Brittanje, en is, by de Verdeeling deezer Heerlyke Goederen, aan onzen tegenwoordigen Stadhouder zyne Hoogheid den Heere Prinse van Oranje te beurt gevallen.

In deeze Heerlykheid zyn geene Dorpen, nog eenig Gehugt, dat aanmerking verdient, behalven de *Moerdyk*, dat zeer vermaard is door de overvaart van en naar het Stryensche Sas.

De Stad Zevenbergen.

De Stad ZEVENBERGEN legt in het Zuidwesten der Heerlykheid, een uur ten Oosten van de Klundert, drie uuren ten Noorden van Breda, vier uuren ten Zuidoosten van Dordrecht en tien uuren ten Noordoosten van Antwerpen, aan een Graft, die uit de Rivier de Mark vloeit, by het Lands Gat, of het Veer naar Antwerpen en door de Stad stroomt naar de Roode Vaart, waar door zy gemeenschap heeft met het Hollandsch Diep. De Plaats is niet onvermaaklyk, doch klein in haaren omtrek, hoewel grooter dan de Klundert en meer bevolkt. Zy heeft den Doortogt tusschen Antwerpen en den Moerdyk, en hier is een Brabantsche Postery, die te gelyk eene Hollandsche en Zeeuwsche is.

Men

Men wil dat Zevenbergen oudtyds een groote Stad was, en dat hier van blyken gevonden zyn door oude Grondflagen, die men by het opdelven van den Grond, tot de Landbouwery, ontdekt heeft (g). De Overftrooming, in den Jaare 1421, heeft deeze Plaats merkelyk doen verminderen. Eertyds was zy bewald en verfterkt met een Slot, dat noch in de Leenbrieven, waar mede de Heeren en Vrouwen van Zevenbergen verlyd worden, uitdruklyk wordt gemeld. Het is onzeker wanneer dit Slot gebouwd is, maar het werdt gefloopt in den Oorlog tuffchen Hertog Filips van Bourgonje en Jakoba van Beieren, en nimmer weder opgebouwd. Heer Gerrit van Stryen, Heere van Zevenbergen, hieldt zeer getrouw de zyde deezer Graavinne, waarom Hertog Filips de Stad en het Slot, in den jaare 1424, belegerde. Heer Gerrit moeft, na een hevig Beleg van veertien dagen, het Slot opgeeven. De Stad werdt mede gewonnen en hy gevanklyk naar Ryffel gevoerd, daar hy op het Kafteel in hechtenis gehouden werdt tot na den dood van Jakoba, in den jaare 1437. De Hertog liet Zevenbergen ontmantelen, dat federt ongemuurd is gebleeven. Ten Noorden der Stad aan de voorgemelde Vaart legt de Schans Noorddam, die met goede Veftingwerken gebouwd werdt, om de ftroopperyen der Spanjaarden te beletten. Zy werdt, in den jaare 1589, vruchteloos door den Graave van Mansfeld belegerd.

LAND VAN ZEVENBERGEN.

(g) *Oudenb. Zuidb.* bl. 208. 209.

De Kerk is taamlyk fraai, en wordt bediend door een Predikant onder de Klasfis

LAND VAN ZEVENBERGEN.

van Zuidholland. De Roomſchgezinden hebben hier mede een Statie. Het Stadhuis heeft niets merkwaardigs.

De Regeering beſtaat uit den Droſſaard, een Burgemeeſter, zes of liever zeven Schepenen, dewyl de Burgemeeſter insgelyks in het Kollegie van Schepenen zit, en een Sekretaris. De Burgemeeſter is tevens Theſaurier. By verandering der Regeering gaan jaarlyks de Burgemeeſter en twee Schepenen af; doch zy blyven ook wel in bediening ter keuze van den Heere, die de aanſtelling heeft van alle de Amptenaaren, waar onder ook een Rentmeeſter is. De Staaten van Holland houden hier een Ontvanger der Verponding, die zyne Rekening doet aan het Komtoir Generaal der Provincie. Ten aanzien van het Beroep der Vonniſſen in Burgerlyke Rechtzaaken, de Verpagting der Gemeene Middelen en het Bewind van de Admiraliteit is alles op den zelfden voet als in de Klundert Het Rechtsgebied van den Droſſaard, die ook Dykgraaf is, en van Schepenen ſtrekt zig uit over de geheele Heerlykheid.

Het Wapen van Zevenbergen beſtaat uit drie Roode Kruisſen op een Schild van Goud.

De Hooge en Laage Zwaluwe.

Ten Ooſten der Landen van Zevenbergen legt de Hooge Heerlykheid van de ZWALUWE, die in HOOGE en LAAGE ZWALUWE verdeeld wordt. Zy wordt ten Noorden bepaald door den Biesboſch of den verdronken Zuidhollandſchen Waard, en langs deezen ſtroom ſtrekt zy zich uit tot aan het Weſ-

Weſten der Ambagtsheerlykheid Drimmelen, gelyk zy ook aan deezen kant, meer Zuidwaards, wordt afgeſcheiden van de Made, onder het Rechtsgebied van Geertruidenberg. Het geheele Zuider gedeelte van de Hooge en Laage Zwaluwe grenſt aan de Baronny van Breda op den Brabantſchen Bodem. Deeze Landen worden ook de *Stryenſche Zwaluwen* genoemd. De Heerlykheid is van een groote uitgeſtrektheid en vervat verſcheidene vrugtbaare Polders van Bouw- en Weilanden; doch de Morgentalen worden in de Quohieren der Verponding niet begroot. Beide de Zwaluwen plagten te ſamen ééne Ambagtsheerlykheid te zyn, van welken de Heeren van Geertruidenberg Ambagtsheeren waren. Maar in den jaare 1611, hebben de Staaten van Holland en Weſtvriesland het Hooge Rechtsgebied vereerd aan Prins Fredrik Henrik, toen Graave van Naſſau, naderhand Prins van Oranje (h), van wien zy is afgedaald op zynen Kleinzoon Willem den III, uit wiens Nalaatenſchap de Heerlykheid is uitgeleverd aan den Koning van Pruisſen, zelfs voor de Verdeeling van den jaare 1732. Zyn Majeſteit of derzelver Staatsdienaar in 's Gravenhaage heeft 'er gemeenlyk het Bewind over, en deeze ſtelt over de Hooge en Laage Zwaluw ieder een byzonderen Baljuw, Schout, Sekretaris en Rentmeeſter, als mede Dykgraaf en Gezwoorens tot het Beſtier der Polderzaaken.

HOOGE EN LAAGE ZWALUWE.

(h) *Oudenh. Zuidb.* bl. 182.

Het Dorp de HOOGE ZWALUWE legt twee kleine uuren gaans ten Weſten van Geer-

Hooge Zwaluw.

HOOGE EN LAAGE ZWALUWE. truidenberg, twee uuren ten Noorden van Breda, en genoegſaam op gelyken afſtand ten Ooſten van Zevenbergen. Uit het Getal van 123 Huizen en 1 Korenmolen, die, in de Lyſt der Verponding van den jaare 1732, voor dit Ambagt, zyn aangetekend, kan men afleiden dat ook het Dorp vry aanzienlyk moet zyn. De Kerk wordt bediend door een Predikant, die onder de Klaſſis van Zuidholland behoort, en door den Heere betaald wordt. Hy bedient ook, by ſamenvoeging van Standplaats, de Kerk van de Laage Zwaluw. In de Hooge Zwaluw is de Rechtbank voor beide de Ambagten in Burgerlyke Zaaken. Het Gerecht beſtaat in den Schout en zeven *Schepenen*. Van hunne Vonniſſen kan *hooger Beroep* geſchieden aan den Hove van Holland, en de Heer is gehouden de Wetten en Gewoontens dier Provincie in alles te volgen.

Laage Zwaluw. De LAAGE ZWALUW legt een klein uur ten Noorden de Hooge Zwaluw, naar den kant van den Biesboſch, en is een Ambagt van eenige meerder uitgeſtrektheid, waar voor in de Nieuwe Lyſt der Verponding 152 Huizen gebracht zyn, zonder begrooting van Morgentalen. Het Dorp heeft den Doortogt tuſſchen Holland en Brabant over Dordrecht en Breda, waar toe een Veer over den Biesboſch onderhouden wordt.

Drimmelen en Stanthazen. Tuſſchen de Hooge Heerlykheid van de Zwaluwen en het Rechtsgebied van Geertruidenberg, legt de Ambagtsheerlykheid DRIE MYLEN of DRIMMELEN en STANTHAZEN. Deeze behoort eigenlyk onder de Hooge Vierſchaar van Zuidholland, ten aan-

aanzien van het Hooge Rechtsgebied; doch wy achten het hier de gevoeglykste Plaats, om 'er van te spreeken, te meer dewyl zy mede behoord heeft tot de Nalaatenschap van den Koning Willem den III, waar uit zy by verdeeling aan zyne Doorluchtige Hoogheid den Heere Prins van Oranje te beurt gevallen is. Ten Noorden strekt zig deeze Heerlykheid langs den Biesbosch en met Stanthazen ten Oosten aan het Rechtsgebied van Geertruidenberg; waar van het ook ten Zuiden gedeeltelyk wordt afgescheiden, gelyk zig Drimmelen voor het overige gedeelte langs de Made strekt en ten Westen langs de Hooge Zwaluwe. Indien het woord *Tremella* Drimmelen betekent, dan wordt het genoemd in een Brief van Keizer Otto den II, die, in den jaare 983, overleedt. Dit is zelfs zeer waarschynlyk, dewyl in deezen Brief verscheide Dorpen deezer Landstreek gemeld worden. Voor Drimmelen en Stanthazen is geen begrooting van Morgentalen in de Quohieren der Verponding. De Huizen worden op een Getal van 30 bepaald. Onder Stanthazen staat maar één Huis op den Dyk. Drimmelen hadt, voor den Watervloed des jaars 1421, een vry groot Dorp, maar is nu klein en heeft een Kerkje, dat door den Predikant van de Made, by samenvoeging bediend wordt. De Ingezetenen geneeren zig met de Visschery van Steur, Zalm en Elft op den Biesbosch. De Polderzaaken worden door Schepenen, als Heemraaden bediend, waar van 'er vier te

DRIMMELEN ENZ.

GEER-TRUI-DEN-BERG. Drimmelen en drie te Geertruidenberg woonen.

De Heerlykheid van Geertruidenberg. De HEERLYKHEID VAN GEERTRUIDENBERG bestaat in een Stad van dien naam en eenig Grondgebied buiten dezelve, waar onder ook het Ambagt van de Made begreepen is. Zy legt ten Noorden met de Stad Geertruidenberg aan Stanthazen, en zelfs zyn 'er twee Bolwerken der Stad op den Grond van dit Ambagt gebouwd. Ten Oosten wordt zy van de Heerlykheid Raamsdonk afgescheiden door de Rivier de Dongen, die in de Meiery van Turnhout ontspringt, en door de Baronny van Breda naar de Heerlykheid van Geertruidenberg loopt, daar zy by de Stad in den Biesbosch valt. Ten Zuiden of Zuidoosten grenst de Heerlykheid Geertruidenberg met het Stads Rechtsgebied en dat van de Made aan de Baronny van Breda en ten Westen aan de Hooge Zwaluwe. Voor de Landen vinden wy in de Quohieren der Verponding 346 Morgen en 547½ Roeden.

De Heerlykheid van Geertruidenberg was eertyds een gedeelte van het Oude Graaffchap Stryen. Heer Willem van Duivenvoorde, Bastaardzoon van Heere Arend van Duivenvoorde, uit den Huize van Wassenaar, kogt dezelve (i), of gelyk andere melden, verkreeg van Willem den III, Graave van Holland, het Burggraafschap van Geertruidenberg met de Wedde en Heerlykheid der Stede, in den jaare 1319 (k). Hy, hoewel gehuwd, met de Dochter des Heere van Vianen, hadt by zyn afsterven, in den jaare 1353, geen wet-

(i) *Goudh.* bl. 165.

(k) *V. Goor Beschr. van Breda* bl. 23.

Namen der Poorten en Bolwerken.

1. Sortie Poort aan de Haven.
2. Oude Poort nu Wagthuis.
3. Brande Poort. 4. Wagthuis.
5. Koepoort. 6. Hoofdwagt.
7. Sortie Poort aan de Vest.
8. Kruithuis.
9. 's Lands Magaz. van Ammonitie.
10. ———— van Kanon.
11. De Prevoost.
12. Molen. 13. Kommandeurs.
14. Galge. 15. Vissers.
16. Staaten. 17. Nieuwe W:
18. Oude Brande Poorts
19. Konings. 20. Koninginne.
21. Oude Kruithuis
22. Oude Hoofdwagt.

(12–22: Bolwerken)

Middel Schans

De Emilia Polder

Weg na den Middelschans

De Dyk

Grondtekening van de Stad GEERTRUIDENBERG

Te Amst. by Is. Tirion 1747.

A. De Kerk.
B. Stadhuis.
C. Weeshuis.
D. Groot Princenhof.
E. Het klein Hof.
F. Oude Vrouwenhuis.
G. Oude Mannenhuis.
H. Vismarkt.
I. De Haven.
K. Het Dordse Hoofd.
L. Steene Koornmolen.

wettige Kinders; maar een Baſtaardzoon, mede Willem van Duivenvoorde geheeten. Deeze, die tot den jaare 1400 leefde, boodt zynen Neeve Arend van Duivenvoorde aan, hem Erfgenaam te maaken van zyne Goederen, indien hy hem vergunnen wilde de volle Wapenen van Duivenvoorde te voeren, zonder teken van Baſtaardy, 't welk Heer Arend hem weigerde. Hier om maakte hy het meerderdeel zyner Nalaatenſchap aan zynen Neeve Jan van Polanen, en het overig aan eenige Godshuizen. Wy achten het onnoodig hier de verdere Erfvolging te herhaalen, die in alles gemeenſchap heeft met die der Baronny van Breda, tot op zyne Hoogheid den Prins van Oranje en Naſſau. GEERTRUIDENBERG.

De Stad GEERTRUIDENBERG legt drie uuren van Dordrecht en omtrent op gelyken afſtand van Breda en Heuſden, aan de Landzyde in een vlak en laag Land: aan den anderen kant ten Ooſten loopt de Rivier de Dongen; ten Noorden heeft zy, op een kleinen afſtand den Biesboſch, met een klein gedeelte van Stanthazen tuſſchen beiden. Deeze Wateren hebben Ebbe en Vloed, waar door de Stad tweemaal 's daags met verſch Water beſpoeld wordt. Dit, en de zoetheid der Gronden rondsom, maaken het tot eene gezonde Plaats, die in zich zelve luchtig betimmerd is met ruime Tuinen achter de Huizen. Zy is wel niet groot, maar kan ook niet klein genoemd worden, en heeft drie Vierendeel uurs in haaren Omtrek. Men heeft 'er een Groote Haven, waar in wel honderd Schepen zouden kun- De Stad Geertruidenberg.

GEER-TRUI-DEN-BERG.

nen leggen, indien hier de Vaart, door verlanding, niet ongemaklyk geworden was. Deeze ruimte is ook niet met opzet tot een Haven aangelegd, maar toevallig veroorzaakt door het uitzetten der Veſtingwerken. De Stad heeft twee Poorten, eene aan de Landzyde, de Koepoort geheeten, en eene Waterpoort op de Dongen, genaamd de Brandepoort, met een klein Poortje aan de Haven. De Muuren, waar mede Geertruidenberg voorheen omringd was, zyn weggebroken, en in derzelver Plaats heeft men de Stad met aarden Wallen verſterkt, die verder uitgelegd zyn dan de Oude Muuren, waar van noch de Grondſlagen zyn te vinden. De Veſtingwerken beſtaan thans in tien *Bolwerken*, ten deele met wyde en diepe Graften omſingeld. De Zuidzyde aan de Dongen is gedekt met een Kontreſcharp. Voor de Halve Maan in de Kontreſcharp, die de Koepoort dekt, legt een Hoornwerk tegens den Dyk, welke naar Steelhoven leid, en zich met een Steenen Beer aan dat Werk ſluit. Willem de I, Prins van Oranje, Heer van Geertruidenberg, liet deeze Veſtingwerken, kort na de Bevrediging van Gend aanleggen. Buiten de Stad aan de Weſtzyde, waren wel eer drie Schanſen, de Noordenboſch, de Middelſchans en de Koeſchans. De twee eerſten zyn geheel weg. Van de laatſte is de Omloop noch alleen in wezen, doch de Binnenwal geſlegt. Zy wordt tot een' Tuin gebruikt door een Kommies van 's Lands Magazyn. Benevens dezelve legt de *Sluis*

van

van den Emilia-Polder, waar door het Land onder Water kan gezet worden.

GEERTRUIDENBERG.

De Naamsreden van Geertruidenberg wordt ten deele met alle waarschynlykheid afgeleid van Sinte Geertruid, welke wy meer gemeld hebben, en wier dood in den jaare 664 gesteld wordt. Zy had in deeze Landen verkeerd en 'er tevens met het Land van Stryen de Regeering over gehad; doch of zy de Stad gebouwd of derzelver Kerk gesticht heeft, is gansch onzeker, en 't gene van haare Kerk gezegd wordt kan met dezelfde of mogelyk meer gevoeglykheid t'huis gebragt worden op Bergen op Zoom (3). Wat de oorzaak zy, dat men hier den Naam van *Berg* vindt is zeer duister; dewyl hier omtrent noch Berg noch Heuvel gezien wordt. Dezelfde reden van het bergen der Schepen, welke wy onder Zevenbergen gemeld hebben, wordt hier te pas gebragt. Maar, indien de Overlevering der Ingezetenen geloof verdient, zou de Rivier de Dongen, voor den Elizabets Vloed van den jaare 1421, hier zoo naauw geweest zyn, dat 'er een Brug over lag, om naar Raamsdonk en en de Langestraat te gaan (l). Derhalven zyn de gedagten niet onwaarschynlyk dat Geertruidenberg, voor de Overstrooming van den Biesbosch, een Landstad geweest is. Indien evenwel de betekenis van Berg voor berging der Schepen bevestigd was, zou men misschien mogen onderstellen, dat

(l) *Uit Medegedeelde Berigten.*

(3) Zie onze Beschryving der Vereenigde Nederlanden. II. D. bl. 142.

GEERTRUIDENBERG.

dat de Oude Maas, die tegenwoordig niet verre van Geertruidenberg in den Biesbosch valt, en met welke zich de Dongen wel eer vereenigde, een wyde Stroom geweest is, uit welke de Schepen in de Dongen komende, zig veilig in den kleiner Stroom konden bergen. Anderen gelooven dat Berg hier een toevlugt van Sint Geertruid betekent, om dat zy ter deezer Plaats een verblyf gehad heeft (m).

Indien Heer Willem van Duivenvoorde Geertruidenberg bemuurd heeft (n), moet het in den jaare 1304, toen de Stad, door Hertog Jan van Brabant werdt ingenomen (o) onbemuurd geweest, of naderhand ontmanteld zyn; dewyl Heer Willem, eerst in den jaare 1319, Heer van Geertruidenberg geworden is. Zekerer is het dat Heer Willem, in den jaare 1321, de Grondslagen van het Kasteel van Geertruidenberg heeft doen leggen. Dit Slot, waar van geen Overblyfzels meer gevonden worden, stondt tot in den jaare 1420, wanneer het door Hertog Jan van Beieren belegerd werdt, in den Oorlog tegen Jakoba, Graavinne van Holland, na dat de Burgers hem ter Stad hadden ingelaaten, in weêrwil van den Kastelein Dirk van Merwede, die op het Slot een Beleg van zesentwintig Weeken uitstondt, en uit misnoegen tegen de Burgery, zoo wel als uit verbittering tegen den Vyand, de Stad in brand schoot; waar na hy zig eindelyk by Verdrag overgaf, mits behoudende Lyf en Goed (p). Men wil dat de ongemeene Watervloed des jaars 1421, noch grooter scha-

(m) *Alting. Descr. Frisiæ. Part. II. p.* 131.

(n) *Oudenb. Zuidb.* bl. 131.

(o) *Goudb.* bl. 357.

(p) *Goudb.* bl. 442, 443.

ſchaade aan de Stad veroorzaakt heeft. Heer Jan van Naaldwyk, nam in de Maand Maart des jaars 1489, Geertruidenberg in voor de Hoekſchen, en begon het te verſterken. Maar die van Breda, hier door veel ongemaks duchtende, verdroegen met den Heere van Naaldwyk, voor een goede ſomme Gelds, dat hy de Stad zou verlaaten, 't welk hy deedt, niet lang na dat hy ze vermeeſterd hadt (q). Geertruidenberg werdt, in den jaare 1573, ingenomen voor den Prins van Oranje, en de Bezetting der Stad omgebracht. De Prins van Parma bemagtigde dezelve weder in den jaare 1588, door de Muitery der Bezetting, die ze aan hem verkocht en inruimde. Het duurde tot in den jaare 1593, eer zy weder aan de zyde der Staaten kwam, wanneer ze door Prins Maurits belegerd en in weinig tyds ingenomen werdt, in het gezigt der Vyanden, die met een groot Leger hier omtrent lagen. In den jaare 1710, werdt te Geertruidenberg de Onderhandeling van Vrede, tuſſchen den Koning van Vrankryk en de tegen hem oorloogende Bondgenooten aangevangen, doch zy liep vrugteloos af. Wegens de Souvereiniteit over deeze Stad is tuſſchen Brabant en Holland van ouds veel geſchil geweeſt, terwyl ieder deezer Provincien Recht tot het Oppergezag beweerde. De Hertogen van Brabant moeſten by hunne Blyde Inkomſt zweeren dat zy Geertruidenberg onder Brabant zouden brengen. In tegendeel moeſten de Graaven van Holland, zig by hunne Blyde Inkomſt met eede verbinden, de

GEERTRUIDENBERG.

(q) *Goudb.* bl. 543.

GEERTRUIDENBERG.

de Stad onder Holland te zullen houden. Zoodanige tegenſtrydige verbinteniſſen moeſten door een' zelfden Perſoon bezwooren worden, toen de Graaflykheid van Holland in den Huize van Bourgonje gegeraakt was, en de Hertogen van Brabant te gelyk Graaven van Holland waren. By den Vrede van Munſter, in den jaare 1648, werden de Hertogen van Brabant en de Staaten van Holland wederzyds van deezen Eed ontheft; dewyl by het derde Artikel van het Verdrag bedongen werdt, dat ieder zou blyven in de Bezitting der Landſchappen, Steden, Plaatſen, Landen en Heerlykheeden, waar in men toen was. Hier door bleef Geertruidenberg onbetwiſtbaar aan Holland, door de bemagtiging van Prins Maurits in den jaare 1593. Het Recht, dat de Hertogen van Brabant op de Oppermagt over Geertruidenberg beweerd hebben, wil men zynen oorſprong te hebben uit de Overgifte, die Godevaart II, Vryheer van Breda, gedaan heeft van alle zyne Heerſchappyen aan den Hertog van Brabant, in den jaare 1212 (r). Dit is echter twyfelagtig, om dat Geertruidenberg, al in den jaare 1039, met het Graafſchap Stryen, van de Heerlykheid en Landen van Breda is geſcheiden.

(r) *Oudenb. Zuidb.* bl. 143.

In de Lyſt der Verponding van den jaare 1632, ſtonden voor Geertruidenberg 433 Huizen aangetekend, en volgens die van den jaare 1732, vinden wy 454 Huizen en 1 Korenmolen. Andere zeer naauwkeurige Berigten, ons medegedeeld, bepaalen het getal niet hooger dan 361 Hui-

Huizen (4), waar voor ſedert den jaare 1734, jaarlyks aan Verponding betaald wordt agthonderd drieenvyftig Guldens en elf Stuivers. Het Getal der Inwooneren wordt by eenigen op Duizend gerekend, met de Vrouwen en Kinderen hier onder begreepen.

GEERTRUIDENBERG.

Onder de Gebouwen zyn de voornaamſte het Groot en Klein Prinſenhof. Het eerſte, ſtaande in de Koeſtraat, is een groot en deftig Gebouw, waar in, behalven een menigte van Kamers, een zeer ſchoone Boven- en Benedenzaal zyn. In de Benedenzaal geſchieden de Verpagtingen van zyn Hoogheids Domeinen en Visſcheryen. Ten Noorden en ten Weſten heeft het zeer ruime Tuinen. Prins Maurits heeft dit Hof, omtrent den jaare 1580, doen bouwen, met toeleg, zoo men meent, om hier den Raad van Brabant te veſtigen. Uit den aanleg, zoo als men die ziet, ſchynt het voornemen geweeſt te zyn om het noch eens zoo groot te maaken. De afbreuk van het Karthuizers Klooſter te Raamsdonk, werdt tot den aanbouw van dit

(1) De Reden van dit verſchil is, dat men by de Nieuwe Opgave van den jaare 1732, de Nommers der Lyſt van den jaare 1632 behouden en voor ieder Nommer der Huizen, die vervallen en afgebroken zyn, *Nihil* gezet heeft, met byvoeging der anderen, die ſedert Honderd jaaren zyn aangebouwd. Dit geheele getal maakt te zamen 456 Nommers, onder welken 95 *Nihils* zyn. Derhalven zyn 'er niet meer dan 361 Huizen in Geertruidenberg. *Uit Medegedeelde Berigten.* In den jaare 1515, bevondt men, binnen Geertruidenberg, 280 Haardſteeden. ORLERS *Beſchryv. van Leiden*, bl. 53.

GEERTRUIDENBERG.

dit Hof gebruikt. Het wordt gemeenlyk door den Kommandant van Geertruidenberg bewoond, die dit aan zyne Hoogheid moet verzoeken.

Het Kleine Hof ſtaat aan de Noordzyde van het Groote„ en dient ter bewooning van den Kaſtelein, die ook Rentmeeſter van zyne Hoogheid is. Het is mede niet zeer regelmaatig gebouwd; maar heeft goede Vertrekken, en achter een ruimen Tuin.

Het Stadhuis, dat niet groot en tuſſchen andere Huizen gebouwd is, met een Pui en ſpits Toorentje verſierd, ſtaat op de Markt, welke een ſchoon Plein is, rondsom met vry goede Huizen bezet. Hier worden drie *Jaarmarkten en een Weekmarkt* gehouden.

De Kerk, die een groote Kruiskerk is, ſtaat op de Markt aan de Ooſtzyde. Zy is voorzien van een zwaaren Tooren met verſcheiden Klokken tot Slag- en Speelwerk. In de Belegering door Prins Maurits werden de Kerk en Tooren zeer beſchadigd. Sedert eenige jaaren zyn 'er tot herſtelling van 't Gebouw nieuwe koſten beſteed, waar toe zyne Hoogheid eene Gifte van twaalfhonderd Guldens gedaan heeft. Men heeft 'er een Orgel. In deeze Kerk was wel eer een Kapittel van Kanoniken. Men wil zelfs, dat 'er thans, door de Abtdis van Thoor in Luiks Kempenland, noch Kanoniken *in Petto*, of zonder openbaare benoeming, aangeſteld worden. Twee Predikanten, onder de Klaſſis van Zuidholland, bedienen de Gereformeerde Gemeente van Geertruidenberg. Zy worden

den onmiddelyk door zyn Hoogheid benoemd en betaald uit de Geeftelyke Goederen, ten behoeve der Heerlykheid aangeflaagen. De Roomfchgezinden hebben in de Stad een Statie, die door een Weerelds Priefter bediend wordt. GEERTRUIDENBERG.

Het Gafthuis, dat insgelyks op de Markt, by het Stadhuis ftaat, heeft een hoog fpits Toorentje met een Uurwyzer en Slagwerk. Tegenwoordig wordt het voor een Weeshuis gebruikt.

Achter het Stadhuis is een Oude Vrouwenhuis, waar in egter niet meer dan agt of negen Vrouwen konnen gehuisveft worden. Het Oude Mannenhuis, aan het einde van den *Havendyk*, is wel een taamlyk Gebouw, gefchikt voor agt of tien Mannen; doch de weinige Inkomften, die het heeft, beletten dat 'er behoeftigen in konnen onderhouden worden.

De Stad plagt voorheen te bloeien door de Neering der Brouweryen, en door de Viffchery van Steur, Zalm en Elft, welke beiden zeer verminderd zyn. In den jaare 1690, waren 'er zeventien Brouweryen in gang; thans heeft men 'er niet meer dan zes, die echter goeden aftrek van Bieren hebben naar verfcheidene Plaatfen. De Viffchery was hier in voorige tyden ook grooter (5), maar blyft evenwel een voornaam

(5) Het gene men van de Viffchery van Geertruidenberg, of liever van de Viffchen, die hier op den Afflag gebragt worden, vindt aangetekend, is aanmerkens waardig. OUDENHOVEN, in zyne *Befchr. van Zuidholland*, zegt, dat 'er op éénen dag wel 18000. Steuren, Zalmen en Elften gevangen zyn. Anderen fpree-

GEERTRUIDENBERG.

naam middel van van bestaan voor de Ingezetenen. De Lakenbereidery, is hier, sedert het Verbod van dezelve ten Platten Lande te mogen oeffenen, een nieuwe tak van den Handel geworden, en hebben zig hier verscheiden Lakenbereiders ter neêr gezet, waar door eenige vervallene Huizen hersteld, en andere ledige bewoond zyn.

De Stad Geertruidenberg heeft wel eer Gemagtigden gezonden ter Vergadering van de Staaten van Holland en Westvriesland. De laatste reize, waar van men gemeld vindt, was op de Groote Vergadering des jaars 1584, na het ombrengen des Prinsen van Oranje gehouden.

De Regeering bestaat in den Schout, wiens Ampt zig beide over het Crimineel en Civiel uitstrekt; twee Burgemeesters, zeven Schepenen, een Thesaurier en een Sekretaris. Schout, Burgemeesters en Schepenen maaken te samen noch een ander Kollegie uit, waar in de zaaken van belang over de Burgerlyke Regeering en Geldmiddelen moe-

spreeken van 18000 Elsten alleen, en voegen 'er by, dat men, in het laatst der voorige Eeuw, weinig minder dan veertigduizend Zalmen in een jaar te Geertruidenberg verkogt heeft, en dat 'er 8999 Steuren gevangen waren. De Gouverneur beloofde eene belooning aan de Vissers, indien men 'er, binnen 't jaar, nog een kon magtig worden; doch dit mislukte. HALMA, *Toneel der Nederl.* I. D. bl. 348. Wy tekenen nog aan, uit *Medegedeelde Berigten*, dat de verkogte Steur, Zalm en Elst, beloopen heeft,

In den jaare 1686	:	f 55088:—
1738	:	27476:—
1739	:	31134:—
1740	:	27014:—

ten verhandeld worden. Voorheen was 'er een Oud-Raad, die uit de nietdienende Regenten beſtondt, en in de voornaamſte zaaken gekend moeſt worden; doch dit is in ongebruik geraakt. De Schout en Burgemeeſteren beſtieren de Weeskamer. Alle deeze Amptenaaren worden door den Prins van Oranje, als Heere van Geertruidenberg, aangeſteld. Zyn Hoogheid heeft ook een byzonderen Rentmeeſter tot het beſtier zyner Domeinen en der Geeſtelyke Goederen. GEERTRUIDENBERG.

Onder Geertruidenberg behoort, behalven de Landen van het onmidlyk Regtsgebied der Stede, het Ambagt en Dorp Made, Zuidweſtwaard van de Stad gelegen. Dit Ambagt heeft, volgens de Lyſt van den jaare 1732, Honderd tweeenveertig Huizen en een Molen. De Kerk ſtaat op een kleine Hei, rondsom met Huizen bezet. De Samenvoeging der Gemeentens van Made en Drimmelen onder één Predikant hebben wy reeds gemeld. De Gemeente van Made is zeer klein, dewyl hier meeſt Roomſchgezinden woonen, die ook eene Statie hebben, welke door twee Weereldlyke Prieſters bediend wordt. De Ingezetenen behooren geheel onder de Beheering van Geertruidenberg. Made.

Het Wapen van Geertruidenberg is een Gouden Schild met een Rooden klimmenden Leeuw, gewapend met een ſtaande Knods.

Wy zouden in onze Beſchryving nu en Overgang, naar de

DE LANGE-STRAAT.

vervolgens te veel van den weg afwyken; indien wy de Landſtreek ten Ooſten van Geertruidenberg, hier niet lieten volgen; hoewel derzelver meeſte Ambagten in het Crimineel behooren onder het Baljuwſchap of de Hooge Vierſchaar van Zuidholland.

Lange-ſtraat.

Deeze Landſtreek wordt de LANGESTRAAT genoemd en bevat verſcheiden Dorpen en Ambagten, zoo in de Provincie van Holland als in Staats-Brabant. Wy zullen ons thans alleen bezig houden met het gedeelte, dat tuſſchen de Heerlykheid van Geertruidenberg ten Weſten en den Grond van Waalwyk aan den Brabantſchen Bodem ten Ooſten gelegen is. Deeze Streek wordt ten Noorden, door de Oude Maaze, geſcheiden van *Duſſen in het Baljuwſchap* van Zuidholland. Ten Zuiden paalt zy aan de Baronny van Breda en de Meiery van 's Hertogenboſch.

De Naams oorſprong is vry duidelyk te vinden in de Lange rechte Straat, die oudtyds, voor den grooten Watervloed van den jaare 1421, genoegſaam lynregt geloopen heeft van den Tooren van Raamsdonk tot op den Tooren van Baartwyk, die beide uit dien Watervloed zyn overgebleeven. Van Baartwyk liep deeze Straat meer Zuidwaards over Vlymen naar 's Hertogenboſch. Deeze Oude Straat is nog op veele Plaatſen bekend en in wezen, en men vindt in het graaven op die Rayinge veeltyds Steenen en andere tekenen van Gebouwen. De tegenwoordige Straat loopt in een kromme lyn, waar in leggen de Dorpen Raamsdonk, Waspik, Kapel en Bezo-

yen, en worden mede noch onder de Dorpen van de Langeſtraat gerekend Sprang en 's Graavenmoer, hoewel meer Zuidwaards dan de Streek, waar aan men eigenlyk dien naam kan hegten. Zy worden dikwils de zes Zuidhollandſche Dorpen in de Langeſtraat geheeten, tot onderſcheid der anderen, die op den Brabantſchen Bodem of in het Land van Heusden leggen. Behalven deeze Dorpen zyn 'er in de Langeſtraat, noch de volgende Ambagtsheerlykheden, ieder met afzonderlyk Regtsgebied; als Klein Waspik, Nederveen-Kapel, Zuidewyn-Kapel en Vryehoeven-Kapel, die geen Kerkdorpen hebben. Alle deeze Heerlykheden, uitgezonderd 's Graavenmoer, behooren onder 't Hooge Regtsgebied van Zuidholland, en hebben in het Burgerlyk haare byzondere Regtbanken. De Predikanten der Kerkdorpen zyn Leden der Klaſſis van Zuidholland. De LANGE-STRAAT.

De Langeſtraat is voornaamlyk bekend door het menigvuldig en ſchoon Hooi, 't welk hier waſt en gewonnen wordt op de Buitenlanden, die alleen met een Zomerkade bedykt zyn en by Weſten- en Noordweſten-Winden overſtroomd worden door het water uit den Biesboſch; waarom men de Landeryen niet behoeft te meſten. Men heeft deeze Wei- en Hooilanden meeſt rondsom Raamsdonk, in het Weſtelyk gedeelte van Waspik, in geheel klein Waspik, Nederveen- en Zuidewyn-Kapel en een gedeelte van Bezoyen. Het verder gedeelte van de Langeſtraat beſtaat meer in

De Lange-straat. Moer- en hooge zavelagtige Landen, inzonderheid ontrent Sprang.

Wy zullen ieder deezer byzondere Ambagten beschouwen volgens den loop van de Langestraat van het Westen naar het Oosten.

Raamsdonk. RAAMSDONK is het eerste en grootste Ambagt en Dorp in de Langestraat. Het legt ten Noorden aan de Oude Maaze, ten Oosten aan Groot Waspik, ten Zuiden aan de Heerlykheid van Oosterhout en ten Westen aan de Rivier de Dongen. Van deezen Stroom, waar door het van Geertruidenberg wordt afgescheiden, heeft het, gelyk men wil, zynen naam als een *Raamte* van Dongen (s). Het Ambagt bevat 1210 Morgen Hemels breedte (t), en in den jaare 1732 stonden 'er volgens de Nieuwe Lyst der Verponding, 256 Huizen en 1 Korenmolen. In de Lyst van den jaare 1632, zyn de Ambagten in de Langestraat niet afzonderlyk bekend. Raamsdonk werdt door Graaf Willem van Henegouwen, in den jaare 1316, tot een Regt Leen uitgegeven aan Claas Gerritsen van Wieldrecht (v). Naderhand is het bezeten in den Huize van Oem van Wyngaarden, en van Spangen. In den jaare 1503 werdt 'er mede verlyd Antonis van Bruhezen, na wiens dood het, by gebrek van wettig Mans-oir, verviel aan de Graaflykheid, onder welker Domeinen het bleef tot den jaare 1742, wanneer het uit dezelve gekogt werdt, door den Heere Simon van Son, thans noch Heere van Raamsdonk, die met de

(s) *V. Houve Handv. Kron.* bl. 108.

(t) *Oudenb. Zuidb.* bl. 181.

(v) *Uit Medegedeelde Berigten.*

Am-

Ambagtsheerlykheid verlyd werdt als een onversterflyk Erfleen. De Kerk heeft een schoonen spitsen Tooren, die na den jaare 1716, wanneer hy op den 27 July door den Bliksem afbrandde, veel fraaier opgebouwd is. Hy is van twee Klokken en vier Uurwyzers voorzien. De Roomschgezinden, die omtrent de helft der Ingezetenen uitmaaken, behooren onder den Pastoor van Waspik. Het Dorp is bevoorregt met drie Jaarmarkten en een Weekmarkt, die op een welgeregeld Marktveld gehouden worden. Het Wapen van Raamsdonk bestaat in twee Zilveren Ruiters-Handschoenen op een Groen Veld. Aan de Westzyde van het Dorp stondt oudtyds de *Chartroise* of het Karthuizers Klooster, weleer een heerlyk Gebouw; doch na de Hervorming afgebroken tot op de Grondslagen, die hier een hooge steenagtige Weide maaken. Aan de Oostzyde van het zelve heeft de Heer van Raamsdonk, in den jaare 1729, een aanzienlyk Huis gezet, en zeer fraaie beplantingen, met ruime Vischryke Vyvers aangelegd, en het Gebouw den naam van het Huis van Chartroise gegeven. DE LANGE-STRAAT. *Raams-donk.*

GROOT WASPIK, aldus genoemd in onderscheid van Klein of Overwaspik, heeft ten Noorden de Oude Maaze, ten Oosten Klein Waspik, waar langs het Zuidwaards henen loopt, met een hoek Oostwaards springt en weder ten Noorden van afgescheiden wordt tot aan Kapel, aan welk Ambagt Groot Waspik ten Oosten paalt. In het Zuiden heeft het 's Graavenmoer en in het Westen Raamsdonk. Het Ambagt Groot Waspik.

DE LANGESTRAAT. *Groot Waspik.* wordt begroot op 941 Morgen, Hemels breedte (x). In de Lyst der Verponding zyn 'er 240 Huizen en 1 Korenmolen voor aangetekend. Het heeft een Kerk, waar op een Toorentje in het midden, met een Klok en Uurwyzer. De Gemeente der Hervormden is niet groot, alzoo de meeste Ingezetenen van den Roomschgezinden Godsdienst zyn, en een groote Kerk hebben, die in den jaare 1739 vernieuwd is. Deeze Statie wordt bediend door twee Weereldlyke Priesters, die tevens niet alleen Pastoors van Raamsdonk, maar ook van een gedeelte van Kapel zyn. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere François Bernard Kouseband, als in Huwlyk hebbende Vrouwe Maria Katharina Emonds.

(x) *Oudenb. Zuidb.* bl. 180.

Klein Waspik. KLEIN WASPIK of OVER-WASPIK paalt, met een gedeelte over de Oude Maaze, aan Dussen, ten Oosten aan Nederveen-Kapel, en wordt ten Zuiden en ten Westen van Groot Waspik omringd. Men schat het op 648 Morgen Lands Hemels breedte (y), alle Hooilanden. Het heeft geene Huizen. Het behoort aan zyne Koninklyke Majesteit van Pruissen, uit de Erfgoederen der overleedene Prinsen van Oranje.

(y) *Oudenb.* bl. 180.

'sGrevelduin-Kapel. KAPEL, tot onderscheid der andere naby gelegene Ambagten van dien naam, mede 's GREVELDUIN-KAPEL geheeten, is het derde Dorp in de Langestraat. Het Ambagt strekt zig Westwaard aan Groot Waspik, ten Oosten aan Bezoyen, en Vryhoeven-Kapel, waar aan het ook ten Zuiden paalt, gelyk mede aan Loon op 't Zand, en Don-

Dongen. Ten Noorden legt het aan Nederveen en Zuidewyn-Kapel. Over de begrooting der Morgentalen vinden wy niets aangetekend. In den jaare 1732, waren in het Ambagt 233 Huizen en 1 Korenmolen. Het heeft een Kerk met een Toorentje. De Gemeente is hier vry talryk, door dien de Ingezetenen genoegsaam alle van den Hervormden Godsdienst zyn, en ook de Ledemaaten in Vryhoeven-Kapel tot dezelve behooren. Het Dorp is, in den jaare 1738, bevoorregt met drie vrye Jaarmarkten, en sedert is hier, by de Kerk een steenen Straat gelegd. De Ambagtsheer van 's Grevelduin-Kapel is de Hoog Edele Heer Ferdinand Antonis, Baron van Steenhuizen, Vryheer van Herne en Bekestein.

De Langestraat. *'s Grevelduin Kapel.*

Nederveen-Kapel, 't welk geheel uit Hooiland bestaat, heeft geene Huizen. Het legt ten Zuiden aan 's Grevelduin-Kapel, ten Westen aan Klein Waspik, ten Noorden aan de Oude Maaze over Dussen en Meeuwen, en ten Oosten aan Zuidewyn-Kapel. De Heer Mr. Abraham Adriaan du Bois, Heer van Molenaarsgraaf, Uitwyk en Gyzen; Bewindhebber der Oost-Indische Kompagnie ter Kamer Rotterdam enz. is Ambagtsheer van Nederveen-Kapel. Deeze Heerlykheid voert tot een Wapen een Zilveren Schild, met vyftien zwarte Turven, in 't midden een Rooden Balk.

Nederveen-Kapel.

Zuidewyn-Kapel, gelegen ten Noorden aan de Maaze over Meeuwen, ten Oosten aan Bezoyen, ten Zuiden aan 's Grevelduin-Kapel en ten Westen aan Nederveen-

Zuidewyn-Kapel.

DE LANGESTRAAT. *Znidewyn Kapel.* Kapel, beſtaat mede geheel uit Hooilanden en heeft geene Gebouwen. De Ambagtsheerlykheid wordt noch in het zelfde Geſlagt bezeten, waar in het reeds in oude tyden was. De tegenwoordige Heer is de Heer Theodorus van Nuitſenborg. Het Wapen der Heerlykheid beſtaat uit drie Gouden Kruiſen op een Azuren Schild.

Vryhoeven-Kapel. VRYHOEVEN-KAPEL legt ten Noorden en ten Weſten aan 's Grevelduin-Kapel, ten Ooſten aan Sprang en ten Zuiden aan Loon op 't Zand. Het Ambagt is niet groot, heeft ook geen Kerk, maar een wel bebouwde Buurt, beſtaande in een Straat met Huizen ter wederzyde Het getal der Huizen is 48, in de Lyſt der Verponding en 1 Korenmolen. De Ambagtsheerlykheid behoordt aan de Ingelanden, in dier voege dat alle Geërfdens en Inwooners, hier gegoed, Mede-Heeren zyn. Zy ſtellen by meerderheid van Stemmen den Schout, Sekretaris met de verdere Regenten en Bedienden.

Bezoyen. BEZOYEN, het vierde Ambagt met een Kerkdorp in de Langeſtraat, heeft ten Noorden de Oude Maaze over de Heerlykheid Drongelen in den Lande van Heusden, ten Ooſten paalt het aan Waalwyk, 't welk op den Brabantſchen Bodem legt, ten Zuiden aan Sprang, ten Weſten aan Zuidewyn en 's Grevelduin-Kapel. Het Ambagt is groot van Landeryen, en voor het zelve zyn 83 Huizen, met 1 Korenmolen, in de Lyſt der Verponding aangetekend. Het Dorp is net beſtraat. Voor veele jaaren behoorden de Ingezetenen tot de Kerk

van

van Waalwyk, en zelfs wil men dat de Tooren van Waalwyk op den grond van Bezoyen ſtaat. Na het twaalfjaarig Beſtand hebben die van Bezoyen zelf een Kerk gebouwd. De Heer Mr. Paulus Sebaſtiaan le Leu de Wilhem, Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Rotterdam, Kurator van 't Lands Hooge Schoole te Leiden, bezit thans de Ambagtsheerlykheid. Bezoyen voert tot tot een Wapen drie Zilvere Kruiſen op een Azuren Schild. In oude tyden was hier een Adelyk Huis of Slot, wel eer de Wooning der Oude Heeren van Bezoyen; doch van dit Kaſteel zyn niet dan eenige overblyfſels in het Dorp te zien. DE LANGE-STRAAT. *Bezoyen.*

SPRANG wordt voor het vyfde Ambagt met een Kerkdorp in de Langeſtraat gehouden. Het is ten Noorden belend aan Bezoyen, ten Ooſten en Zuidooſten aan Loon op 't Zand, ten Weſten aan Vryhoeven-Kapel. Het Regtsgebied is niet groot, maar veel met Huizen betimmerd. In de Lyſt der Verponding zyn 'er 231 Huizen en 1 Korenmolen gebragt. Het Dorp is wel bevolkt en de meeſte Ingezetenen zyn van den Hervormden Godsdienſt. De Kerk is vry ruim en heeft een Tooren van zwaar Muurwerk, met een vierkanten laagen ſpits gedekt, waar onder de Uurwyzers en Klokken. Het Huis te Sprang legt in een Boſchje, niet verre van het Dorp. Men heeft in het Ambagt ſchoon Geboomte. De Ambagtsheer van Sprang is de Hoog Edele Heer Don Melchior Jozefus de Villegas, Baanderheere van Pellenberg, Hovorſt enz. enz. Sprang.

De Lange-straat. 's Graavenmoer.

's Graavenmoer is een Vrye Heerlykheid, en het zesde Ambagt in de Langestraat met een Kerkdorp. Het legt ten Noorden van Raamsdonk en Waspik, ten Oosten van Kapel en Groot Waspik, ten Zuiden van Dongen, op den Brabantschen Grond gelegen, ten Westen maakt de Dongen, ter halver Rivier, de scheiding met Oosterhout, mede op den Brabantschen Bodem. Het heeft in de Lyst der Verponding, 106 Huizen en 1 Korenmolen, ook heeft het Kerk en Tooren. Die van den Hervormden Godsdienst maaken het grootste Getal der Ingezetenen uit. De Heerlykheid behoort aan den Hoog Edelen Heere *Adam Adriaan van der Duin*, Heere van *Benthorn*, beschreeven in de Ridderschap van Holland, en wegens dezelve presiderende in het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, Raad en Rentmeester der Abtdy-Goederen van Rynsburg, Luitenant Houtvester, Hoofd-Ingeland van Delfland, enz. enz.

ZESDE HOOFDSTUK.

Beschryving van het Land van HEUSDEN *en het* Land van ALTENA.

Het Land van Heusden. Gelegenheid

Het LAND VAN HEUSDEN, gelegen in het Zuidoostelyk gedeelte van Holland, wordt ten Noorden en gedeeltelyk ten Oosten door de Rivierde Maaze gescheiden van den Bommelerwaard in de Provincie van Gelderland. Aan de Oostzyde strekt het zig verder Zuidwaards tegen de Vrye Heerlyk-

lykheid Bokhoven, het Watertje de Dieze en den Hollandschen Dyk aan, met welke het hier grenst aan de Meyery van 's Hertogenbosch in Staats Brabant. Ten Zuidoosten, en Zuiden paalt het insgelyks aan de Meyery van 's Hertogenbosch, en wordt 'er door de Bossche-Sloot van afgescheiden. Van deeze Bossche-Sloot loopt de Landscheiding Westwaards langs de Heerlykheden van Waalwyk en Ganzoyen op den Brabantschen Bodem, tot over het Watertje de Oude Maaze, 't welk in den Biesbosch valt. Langs de laatstgenoemde Heerlykheid, strekt zig het Land van Heusden cm dezelve henen met een bogt, die hier langs Drongelen loopt tot aan de Oude Maaze, waar door het hier ten Zuiden wordt afgescheiden van de Zuidhollandsche Dorpen in de Langestraat, tot aan de Landen van Dussen in het Baljuwschap van Zuidholland. Van hier gaat de Landscheiding Noordwaards langs het Land van Altena tot aan de Maas benoorden het Dorp Veen. Men rekent deezen Omtrek der Landen van Heusden omtrent zes of zeven Uuren gaans. HET LAND VAN HEUSDEN.

Het Platte Land van Heusden is ten deele Zandagtig, voornaamlyk aan de Zuidzyde, die tegen de Kromvoordsche en Drunensche Heiden paalt. Langs de Maaze ten Noorden heeft men Kleigronden, en Westwaards, aan de zyde van Meeuwen, is de grond eenigermaate Veenagtig. Men heeft 'er overvloed van goed Bouw- en Weiland. Inzonderheid wordt hier Landsgesteldheid.

HET LAND VAN HEUSDEN.

hier vele Hoppe aangekweekt en in menigte gewonnen.

Oudheid.

Van het Land van Heusden, of zoo men wil van de Stad, vindt men al vroeg gemeld onder den naam van *Huuſelen*, gelegen in het Landſchap Taxandria (a). Het was wel eer een gedeelte van het Graafſchap Teiſterbant (b). Met opzigt van eene mindere verdeeling, ſchynt het Land van Heusden met verſcheiden der voornaamſte Diſtrikten, behoort te hebben onder den Bommelerwaard, eer de Stroom der Maaze, met eene doorgraving, verleid en de Boezem van de Oude Maaze, die noch de tekenen van haaren voorigen loop behouden heeft, en in den Biesboſch valt, veranderd was. *In den Blaffert der Geeſtelyke goederen*, die, in den jaare *866*, behoorden aan de St. Maartens Kerke te Utrecht, vindt men 'er eenigen in *Husdina* gelegen (c), 't welk niet zonder reden voor het Land van Heusden moet gehouden worden.

Het was al vroeger eene Heerlykheid, die de Nazaaten der Graaven van Teiſterbant, of liever der Graaven van Kleef, welke veel eigendoms in Teiſterbant bezaten, heeft toebehoord. ROBBERT, een Zoon des Graave van Teiſterbant, die den zelfden naam voerde, werdt voor den eerſten Heere van Heusden gehouden, na dat zyn Vader de Erfenis zyner Heerlykheden, onder zyne drie Zoonen verdeeld en door den dood ontruimd hadt (d). Men vindt verhaald, dat in den jaare 839, de Deenen, on-

(a) *G. v. Loon Regeeringsw: v. Hol.* I. D. bl. 55, 56.

(b) *Goudh.* bl. 234.

(c) *Boxhorn. Theat. Holl.* p. 35.

(d) *Oudenb. Heusden* bl. 22. N. Uitg.

onder de Regeering van deezen Robbert den I, de Stad en het Slot van Heusden verwoest hebben. Hy overleedt in den jaare 857. Zyn Zoon BALDEWYN of BOUDEWYN I, bouwde, na zyns Vaders dood, de Stad en het Slot wederom op (e); 't welk andere willen door ROBBERT den II (1), Zoone van Baldewyn geschied te zyn (f). Van de volgende Heeren tot op Jan den VII, agttienden Heere van Heusden, vindt men weinig aangetekend, het welk de Historie des Lands in het algemeen, of die van Heusden in het byzonder betreft, behalven het stichten van eenige Dorpen. Gedurende de Regeering van deezen laatsten, schonk Diedrik, de vyfentwintigste Graaf van Kleef, zyn Leenregt op de Heerlykheid van Heusden, aan zynen Neve den berugten Floris den V, Graave van Holland. De Historieschryvers getuigen, dat deeze Gifte, in den jaare 1290 (2), ge-

HET LAND VAN HEUSDEN.

(e) *Oudenb. Heusd.* bl. 34.

(f) *Dezelve in het Byvoegz.* bl. 46.

(1) Deeze Heeren waaren, na ROBBERT den II, EDMOND, JAN de I, ROBBERT de III, BALDEWYN de II, JAN de II, ROBBERT de IV, BALDEWYN de III, JAN de III, WILLEM de I, AREND de I, JAN de IV, ROBBERT de V, JAN de V, en JAN de VI, die alle hunnen Vader in de Heerlykheid opvolgden.

(2) OUDENHOVEN *in zyne Beschryv. van* HEUSDEN, bl. 50. N. D. Zegt dat dit geschiedde onder Jan den VI, en zoo vindt men 't ook in een geschreevene Geslagtlyst der Heeren van Heusden, die in de Nieuwe Uitgaave van Oudenhoven is ingebragt: dog Jan de VI was in den jaare 1279 reeds overleeden. De Oude Kronykschryver, de Geslagtlyst en Oudenhoven verzeekeren eenparig dat dit voorviel in den jaare 1290, de Oude Kronykschryver stelt het onder Jan den VII, dien hy echter den XVII Heere van Heusden noemt, hoewel hy de XVIII geweest is. Wy verhalen het geval

HET LAND VAN HEUSDEN.

geſchied is (g). Deeze Heer Jan de VII geraakte in grooten twiſt met den Hertog van Brabant, Jan den I. De Hertog bemagtigde de Stad, het Slot en het Land van Heusden, en liet 'er zig tot Heer inhuldigen. Heer Jan van Heusden werdt derhalven, indien hy anders in de bezittinge zyner goederen wilde blyven, genoodzaakt dezelve van den Hertog in Leen te ontvangen, en hem voor Opperheer te erkennen. Hy was een der Samengezwoorenen tegen Floris den V, Graave van Holland, om de oneere, zyner Dogter aangedaan. Hy ſtierf in den jaare 1303, en werdt opgevolgt door zynen Zoone JAN den VIII, die, in den jaare 1318, overleedt en aan zynen Zoone JAN den IX de Heerlykheid naliet. Deeze, die uit zyn huwlyk geen Kinderen hadt, verkogt door tuſſchenſpreeken van Heere Jan van Elshout, zynen Vaderlyken Oom, en Heere Jan van Kranendonk, de Heerlykheid aan Jan den III, Hertog van Brabant. Heer Jan van Drongelen, Oom van Heere Jan den IX, *kantte* zig hier tegens aan; maar noch ieveriger SOFIA, Zuſter van deezen laatſten, en de Graaf van Saffenberg, aan wien zy gehuwd was; te meer, dewyl Sofia reeds in den jaare 1318 tot Vrouwe van Heusden gehuldigd was, 't welk blykt uit een Voorregtsbrief, in dien jaare, aan de Stad Heusden gegeven (h). Middelerwyl overleedt Jan de IX, in den jaare 1334; waar op de

(g) *Goudb.* bl. 328.

(h) *Oudenb. Heuſden* N.D. bl. 41.

val om de meeſte waarſchynlykheid mede onder de Regeeringe van deezen laatſten.

de Graaf van Saffenberg het verly der Heerlykheid van Heusden van den Hertog van Brabant verzogt, 't welk deeze weigerde in meening van Heusden aan zig zelven te behouden. Saffenberg, die in magt tegen den Hertog niet opmogt, verkogt zyn gemeend Regt (i) op Heusden aan Willem den Goeden, Graave van Holland, en viel, op deezes byſtand ſtout, gewapenderhand in Brabant. De Hertog erger vreezende, kogt hem voor een jaarlykſche ſomme Gelds uit, waar door dezelve weder zynen eiſch op Heusden afſtondt (k). Jan van Drongelen, Oom van Sofia, en Heer Jan de IX, die insgelyks, als naaſte manlyk Erfgenaam van deezen zynen Neeve, regt waande te hebben op de Heerlykheid van Heusden, eiſcht die op; maar geen gehoor krygende, poogde hy den Graave van Holland, in zyn belang over te haalen; maar werdt afgeweezen, dewyl de Graave van Ooſtervant, oudſte Zoon van Graave Willem den Goeden, kort te vooren gehuwd was aan de Dochter des Hertogen van Brabant; waar door die Hertogen in 't bezit der Landen van Heusden geraakten (l). Hertog Willem van Beieren, Graaf van Holland, en de vyfde van dien naam, wiſt zig egter, in den jaare 1350, door een ſlinkſchen trek meeſter van Heusden te maaken. Hy wikkelde zig in een geſchil, dat Wenceſlaus, Hertog van Brabant, en Lodewyk van Male, Graave van Vlaanderen hadden, over de Heerlykheid van Mechelen, waar van hy de uitſpraak aan zig wiſt te trekken, die hy tegen de verwagting

HET LAND VAN HEUSDEN.

(i) *Goudb.* bl. 374.

(k) *Oudenb. Heusd.* N. D. bl. 51, 52.

(l) *Oudenb. als boven.*

des

HET LAND VAN HEUSDEN.

des Graave van Vlaanderen deedt ten voordeele van den Hertog, met deeze korte woorden, die naderhand een ſpreekwoord werden. *Mechelen dyn*, *Heusden myn* (m). Sedert is Heusden aan den Graave van Holland gebleeven, doch niet zonder tegenkanting der Staaten van Brabant, die hunne Hertogen, by derzelver Inhuldiging, met Eede deeden belooven, Heusden wederom aan Brabant te zullen brengen. Daar tegen moeſten de Graaven van Holland aan de Staaten zweeren, Heusden met alle magt aan de Graaflykheid te zullen behouden (n). De Heeren van Drongelen werden ten aanzien van hunnen eiſch op Heusden te vreden geſteld, en men deedt hun afſtand van de Heerlykheden van Eethen en Meeuwen. Filips van Bourgonje, te gelyk Hertog van Brabant en Graaf van Holland, beval, in den jaare 1447, aan die van Heusden zynen geſtelden Droſſaard te gehoorzaamen, zonder in geſchil te trekken, of zy onder Brabant of onder Holland behoorden. Hy verſtondt egter in den jaare 1452, dat Heusden voor een Lid van Holland erkend moeſt worden, dewyl het hier in alle Beden en Laſten zyn aandeel droeg (o). De verdere Gevallen van Heusden, die alle meer betrekking tot de Stad dan tot het Land hebben, zullen wy melden in derzelver Beſchryvinge, tot welke wy overgaan.

(m) *Goudb.* bl. 88. *Oudenb. Heusd.* bl. 58.

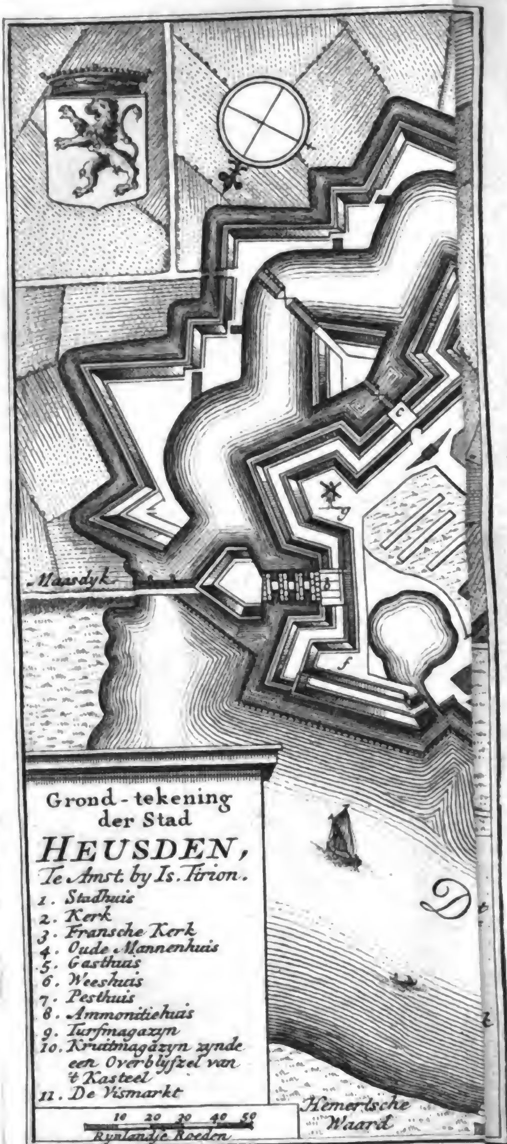
(n) *Oudenboven als boven.*

(o) *Oudenb. Heusden* N. D. bl. 90. *In 't Byvoegzel.*

De Stad Heusden. Gelegenheid.

HEUSDEN is gelegen aan een Arm van de Rivier de Maaze, die beneden de Stad zyn Water ontvangt, en boven dezelve dood loopt, ſcheidende echter, met een broe-

kig

Maasdyk
Grond-tekening
der Stad
HEUSDEN,
Te Amst. by Is. Tirion.
1. Stadhuis
2. Kerk
3. Fransche Kerk
4. Oude Mannenhuis
5. Gasthuis
6. Weeshuis
7. Pesthuis
8. Ammonitiehuis
9. Turfmagazyn
10. Kruitmagazyn zynde
een Overblyfzel van
't Kasteel
11. De Vismarkt
10 20 30 40 50
Rynlandsje Roeden
Hemertsche
Waard

kig Land, of een zeer enge Kil, Heusden van den Hemertschen-Waard. De Stad legt drie uuren ten Westen van 's Hertogenbosch, drie uuren ten Zuidwesten van Bommel, en vier uuren ten Zuidoosten van Gorinchem. Zy heeft binnen de Wallen en Muuren een bekwaame Haven, waar in, sedert het verdiepen derzelve, de grootste Binnenlandsvaarders konnen leggen. Zy is van alle zyden met een hooge steenen Kaai bemuurd. Drie Land-Poorten zyn 'er, de Herptsche Poort, de Oud-Heusdensche Poort en de Wyksche Poort; ook is 'er een Waterpoort by het Veer naar Hemert. De Stad is met zeer goede Vestingwerken versterkt. Deeze bestaan uit agt hooge Bolwerken, met derzelver *Borst-* en Strykweeren, bedekte Wegen, Voetbanken, en wat verders tot eene keurlyke Krygsvesting vereischt wordt. Langs de Wallen is een aangenaame wandeling, met twee ryën Lindenboomen beplant: rondsom dezelve is een wyde diepe Graft, in welke tot dekking der Gordynen, tusschen ieder Bolwerk, agt Ravelynen leggen. Voor de Graft is een Kontrescharp, die de geheele Stad omringt, en van buiten mede door een diepe Graft omvangen wordt. Daarenboven kan het gantsche Land rondsom onder Water gezet worden. Langs de Maaze heeft de Stad een steenen Muur, van agter met een' breeden Wal en Borstweeringen gedekt. In deezen Muur is de Doorvaart van Vragtschepen naar de Haven. DE STAD HEUSDEN.

Wy hebben gezien dat het eertyds met den Naam van *Huusfele* en *Husidina* bekend was; maar Naams Reden en Oudheid.

De Stad Heusden. maar de reden hier van is gantsch onzeker. De afleiding van *Heus-Deen*, als van de Deenen afkomstig, wederspreekt zig zelve, alzoo deeze Volkeren niet zeer heusch met die van Heusden leefden, gelyk blykt uit de Verwoesting van de Stad, en het Slot, die zy, volgens het getuigenis,

Historie. in den jaare 839, hebben aangeregt. Eenige Lotgevallen der Stad Heusden, die zy wegens de Twisten over het geheele Land heeft moeten ondergaan, hebben wy reeds gezien. In den jaare 1420, kwam Jakoba van Beieren voor de Stad, en werdt als Graavinne van Holland ontvangen, dewyl de Burgers zagen dat haar Volk de Stad wilde beklimmen. In den Gelderschen Oorlog, die, in den jaare 1497, begon, hadt Heusden veel van de Gelderschen te lyden: het Platte Land werdt alom door hen verwoest; doch die van Heusden versloegen hen by Hedikhuizen, en 't gene zeldzaam is, zy namen grooter getal Vyanden gevangen, dan zy zelve sterk waren; doch men trof in den jaare 1524 een stilstand van Wapenen. In den jaare 1569, werdt de Stad, toen in de magt der Spanjaarden, by verrassing door de Staatschen ingenomen; een Onderneeming, die te loor gesteld werdt, door het ontvonken van het Buskruid door de Inwooners, 't welk een groot gedeelte der Stad in den brand stak; waar op hier weder Nieuwe Spaansche Bezetting introk, die de Burgery uitplonderde. By de Gendsche Bevrediging van den jaare 1577, gaf Heusden zig onder de Bescherming van de Staaten en van den Prins van Oran-

Oranje, en is ſedert ongeſtoord onder de Oppermagt der Staaten van Holland gebleeven, in weêrwil der aanſlagen van de Spanjaarden, en van de Franſchen in laater tyd. Het ongeluk van toevalligen Brand heeft meermaalen rampen aan Heusden toegebragt. In den jaare 1666, ſloeg de Blikſem in den Tooren van 't Kaſteel, doch de Vlam werdt toen, met weinige ſchade, gebluſcht. Van jammerlyker gevolg was een ander onweer, op den 24 July des jaars 1680, wanneer de Blikſem andermaal in den Tooren van 't Kaſteel ſloeg, onder welken het Buskruid in diepe Gewelfſelen bewaard werdt, 't welk aangeſteken, het geheele Slot, met een vreeſlyken ſlag in de Lugt deedt vliegen en eenige nabygelegene Straaten geheel vernielde. (3)

De Stad Heusden.

De Stad, die langs haare Wallen den omtrek van byna een uur gaans bevat, ſtaat, in de Oude Lyſt der Verpondinge van den jaare 1632, begroot op 645 Huizen (p). In 't jaar 1515, telde men 'er 247 Haardſteden (q). In de Nieuwe Lyſt der Verpondinge van den jaare 1732, vinden wy 515 Huizen, en in eene andere zyn 'er 537 Numero's aangetekend. Zy heeft twee-entwintig Straaten, die alleszins ruim en lugtig, doch voor het grootſte gedeelte met oude Huizen betimmerd zyn. Op een der voornaamſte wordt de gewoone Markt

Grootte.

(p) *Kron. v. Medenblik.* bl. 208.

(q) *Orlers Leiden.* bl. 53.

(3) Zie wegens de Lotgevallen der Stad Heusden, en eenige ondernemingen der Franſchen in de jaaren 1672 en 1711, breeder OUDENHOVEN, *Beſchryv. van Heusden*, N. D. en het Byvoegzel. bl. 189-210.

DE STAD HEUS-DEN. Markt gehouden, en men heeft 'er ook een Vischmarkt.

Stadhuis. Onder de openbaare Gebouwen munt het Stadhuis uit. Het is een oud sierlyk Gestigt, met een fraaien vierkanten Tooren, die met een Leien spits, boven doorlugtig, en in een agtkante ronde Peer eindigende, gedekt is. Hier hangt, behalven de Slagklokken, die heel en half Uur slaan, een Speelwerk. Geduurende het slaan der heele en halve Uuren, ziet men ter zyde van deezen Tooren verscheide Ruiters en Soldaaten tegen malkander als ten stryde gaan. Het Stadhuis verbrandde met alle de Schriften der Stad, in den jaare 1572, doch werdt, in den jaare 1588, wederopgebouwd, met bekwaame Vertrekken voor Burgemeesteren, Schepenen, Weesmeesteren, Sekretarissen, en anderen. Men heeft het in den jaare 1635, vermeerderd met een Voorstuk, waar in de Ingang, de Vierschaar, en *Corps de Guarde* geplaatst zyn.

De Kerk is een oud en ruim Gebouw. Zy was wel eer aan St. Katharina toegewyd, en werdt waarschynlyk in den jaare 1328, gestigt. Van ouds had zy verscheiden Kapellen, en pronkt noch tegenwoordig met eenige ter wederzyde uitgebouwde spitstoeloopende Gevels. De Tooren is niet zeer hoog. Tot een weinig boven het hoogste dak der Kerke is hy vierkant, en hooger agtkantig, met een Leien Kap, en een doorlugtig Koepel-spitsje gedekt. Van binnen heeft de Kerk een zinlyk Orgel. Men vindt 'er eenige deftige Grafsteden, waar onder uitmunt een fraaie Tombe, die de

de Heer Baron van Friesheim, Gouverneur van Heusden, by zyn leven voor zig zelven heeft doen opregten. De Kerk wordt door drie Predikanten onder de Klassis van Gorinchem bediend. DE STAD HEUSDEN.

De Fransche Kerk is de Kerk van het gewezen Nonnen Klooster, wel eer aan St. Katharina toegewyd. Zy werdt in den jaare 1638, gestigt, ten dienste der Fransche Hervormde Gemeente, die thans niet talryk is, en door één Predikant wordt bediend. De Engelschen en Lutherschen plagten ook in deeze Kerk te prediken, gelyk noch hedendaags geschiedt, als 'er Bezetting van dien Landaard of Gezindheid in Heusden legt. Het Gebouw van dit Klooster werdt tot een Latynsche Schoole vervaardigd, maar wordt tegenwoordig voornaamlyk tot een Nederduitsche Schoole gebruikt. Onlangs, in of ontrent den jaare 1747, heeft men hier weder het Onderwys in de Latynsche Taale aangevangen, en, in den jaare 1748, Pryzen aan eenige Jongelingen uitgedeeld. Fransche Kerk.

De Roomschgezinden, die in Heusden in goeden getale gevonden worden, hebben hier een Statie, die bediend wordt door een Weerelds Priester.

Het Oude Mannenhuis was eertyds een Abtdy van de Cistercienser Orde; sedert de Hervorming werdt het tot het tegenwoordig gebruik bekwaam gemaakt. Men vindt van drie Stigtingen voor Oude Mannen te Heusden gemeld. Een, in den jaare 1397, van twaalf Proven voor twaalf Oude Mannen, door Heer Willem van Oude-Mannen en Vrouwenhuizen.

DE STAD HEUSDEN.

Kroonenburg, Kastelein te Heusden; een van drie Proven door Iven Hakkens van Oud Heusden, en Juffrouw Alveraad Arendsdogter van Wyk, zyne Huisvrouw, in den jaare 1455 gestigt; en een van vyf Proven, in den jaare 1504, gestigt door Gerard Aart Nauwens met zyne Huisvrouw Jenneke Lammertsdogter (r). Jonker Gerard Spiering van Wel, Drossaard-Kastelein van Heusden, stigtte mede in den jaare 1586, vier Oude Vrouwenhuisjes. Deeze staan agter het Koor van de Groote Kerk. Noch is 'er een Stigting voor Oude Vrouwen, welke, hoewel ook Anna Oyevaars Oude Vrouwenhuisjes (s) genaamd, echter meer bekend is onder den Naam van Juffrouw van *Broeks* Oude Vrouwenhuisjes.

(r) *Oudenb. Heusd.* N. D. bl. 18, 19.

(s) Dezelve als boven.

Gasthuis.

Het Gasthuis is, naar gelegenheid der Stad, een groot en ruim Gebouw, van binnen met de noodige Vertrekken, Legersteden, en andere Gemakken voor de zieken voorzien. Oudtyds was 'er een ander kleiner Gasthuis, maar de vermeerdering der Krygsbezetting, en de geduurige toevoer van zieken en gekwetsten uit de hier omtrent zwervende Legers van den Staat, deedt de Regeerders der Stad besluiten om het Gasthuis te verplaatsen, en te vergrooten, 't welk in den jaare 1626, geschiedde (t).

(t) Dezelve als boven.

Weeshuis.

Het Weeshuis, ten Zuide de Kerke, aan het Kerkhof gelegen, is een aanzienlyk Gebouw met een klein Toorentje. Tot deszelfs Opregting had Jonker Filips Duls een groot gedeelte zyner Goederen en zyn Huis gemaakt. Hier in worden thans alleen

leen Kinderen uit de Stad, maar oudtyds ook van 't Platte Land opgevoed, en het ontbreekt niet aan voorbeelden van zulken, die naderhand tot deftige Ampten in Kerk en Staat gevorderd zyn. De Stad Heusden.

Aan de Wallen der Stad nevens het Gasthuis staat het Pesthuis. Pesthuis.

Behalven het Ammonitie Huis, waar in de grove en ligtere Wapenen en Oorlogsbehoeftens, in goede orde en aantal, bewaard worden, is hier ook een Kruidmagazyn. Dit bestaat uit den eenigen overgebleevenen zyd-tooren en Kelders van het gesprongen Kasteel. De Tooren is een vierkant Gevaarte, zonder Kap, maar met zwaare muuren en diepe Gewelfzelen, tot deszelfs gebruik bekwaam. Rondsom is een fraai Plein, waar op wel eer het Slot en deszelfs Tuinen stonden. Thans heeft men 'er eenige ryën Ypenboomen, tot een aangenaame wandeling. Ammonitiehuis. Kruidmagazyn.

De Regeering der Stad Heusden, bestaat uit den Drossaard, die tevens Kastelein en Dykgraaf der Stad en Lande van Heusden is; drie Burgemeesters en zeven Schepenen, welken een Sekretaris toegevoegd is, behalven verscheide Oud-Raaden, die voormaals het Burgemeesters of Schepens Ampt bekleed hebben, en uit welke ook Burgemeesters en Schepens verkooren worden. Regeering.

De Verkiezing van den Drossaard geschiedt, by het openvallen van dit Ampt, door den Stadhouder. Hy is niet alleen Kastelein en Dykgraaf, maar ook Schout van Heusden. Voorheen waren de Amp-

De Stad Heusden. ten van Drossaard-Kastelein en Schout, ieder afzonderlyk; maar de ongelegenheid die hier in gevonden werdt, hebben dezelve in één Persoon doen vereenigen. Wel eer wilde men dat de Drossaard zyn vast verblyf te Heusden moest houden, doch dit wordt thans niet in agt genomen. Hy mag by afwezendheid een Substituit aanstellen, die egter zynen Last van de Staaten, of nu van zyne Hoogheid, moet ontvangen.

Schepenen werden oudtyds jaarlyks op Drie-Koningendag verkooren. De Leden, die in Regeeringe waren, maakten een Benoeming van zeven andere Persoonen, waar van 'er de Drossaard of zyn Substituit, twee uit de Lyst schrapte, en dit getal met twee der andere, die in de Regeering waren, vervulde. Zoo ras de Nieuwe den Eed in handen van den Drossaard of zynen Plaatshouder gedaan hadden, koozen zy terstond drie Burgemeesteren, die voortyds agter de Schepenen genoemd werden; doch tegenwoordig en al sedert eenige jaaren wordt daar omtrent een anderen voet gehouden. Drossaard, Burgemeesters en Schepenen maaken hier het eerste Lid der Regeeringe of Wethouderschap uit, en verhandelen alle daaglyksche Stadszaaken; doch, in zeer gewigtige voorvallen, wordt ook door hen de Oud-Raad beroepen, die het tweede Lid der Regeeringe is.

De Sekretaris, wiens Ampt zeer aanzienlyk is, heeft mede magt om een Substituit aan te stellen, gelyk 'er thans een deeze Bediening waarneemt.

Van

Van ouds had men te Heusden verſcheidene Brouweryen met goede Neeringe, en de Handel van de Hop, welke hier al vroeg gebloeid heeft, was eertyds het beſte beſtaan der Ingezetenen. Men heeft 'er ook verſcheide Ambagts-Gildens, benevens twee Genootſchappen van Schutteryen, de Oude en de Nieuwe Schutters geheeten. De Oude Schuttery wordt die van den Voetboog genoemd, aan welke oudtyds veele Voorregten door 's Lands Vorſten geſchonken zyn. Zy oeffenen egter thans geenen Wapenhandel, en hunne Byeenkomſten beſtaan meeſt uit het beraamen van maatregelen hunner Regeeringe en het houden van een jaarlykſchen vrolyken dag. In dit Genootſchap worden zoo wel Roomſchen als Onroomſchen aangenomen, doch niet dan met goedkeuring van den Droſſaard-Kaſtelein. De Nieuwe Schutters, de Kolveniers genaamd, moeten van den Hervormden Godsdienſt zyn, en beſtaan uit dertig of veertig Leden, behalven een Trommelſlager en een Knegt. Zy bezitten mede eenige Inkomſten. De Wapenen, die zy voeren, zyn Snaphaanen, waarmede zy ſomtyds naar de Papegaai ſchieten. Hy, die den Vogel treft en afligt, wordt Koning verklaard, en heeft den rang voor ieder een, uitgezonderd den Droſſaard-Kaſtelein. Zy hebben een Hoofdman, Luitenant, Vaandrig, twee Sergeanten en een Deken, die altoos de laatſt afgegaane Hoofdman is. By gelegenheid van Halsregt komen zy in de Wapenen en ſluiten den ring, ook zouden zy, volgens de oude Gebruiken ter be-

DE STAD HEUSDEN.

Schutteryen.

De Stad Heusden. ſcherming der Stad moeten optrekken. Ieder Lid moet, binnen 't jaar zyner Verkiezinge, zyn geſchilderd Afbeeldſel ter Vergaderplaatſe overleveren. Voor het overige zyn de Burgers in Kompagnien verdeeld, welke, gelyk in andere Steden, de Wagten waarneemen.

Voorregten. De Stad en Burgers van Heusden hebben van oude tyden veele Voorregten gehad; zoo wegens het uittrekken ten Oorloge, de Viſſcheryen, Tolvryheden, als van een eigenen Tol. De Stad Heusden plagt eertyds ook ter Dagvaart der Staaten van Holland beſchreeven te worden.

Krygsbeſtier. Over de Stad Heusden wordt door zyne Hoogheid een Gouverneur aangeſteld, die ook tevens Gouverneur van Woudrichem, en de Schans te Hemert is. Onder hem zyn een Kommandeur en Plaats-Major. De Bezetting wordt gehuisveſt by de Burgers, die hier voor een erkentenis genieten, onder den naam van *Servicie penningen*, doch men verwagt, dat 'er tot ontheffing der Burgery, in 't kort Barakken zullen getimmerd worden. Eenmaal des jaars komen 'er te Heusden twee Gemagtigden uit de Gekommitteerde Raaden, om de Veſtingwerken en Magazynen te bezigtigen, die onder het opzigt van den Kontrarolleur der Hollandſche Veſtingwerken ſtaan. Te Heusden is mede een Kommies van 's Lands leeftogten, die dezelve en andere noodwendigheden gade ſlaat.

Wapen. Het Wapen der Stad Heusden is een purper Rad op een Gouden Veld.

Het Platte Land van Heusden. Het Land of Platte Land van Heusden, beſtaat in zeventien Dorpen, waar van

van 'er verfcheide Hooge- en andere Ambagtsheerlykheden zyn. Zy worden verdeeld, in Boven-Dorpen en Beneden-Dorpen. Men vindt een Handveft van Albregt van Beieren, aan de Onderzaaten in den Lande van Heusden gegeven, op den 20 Oktober des jaars 1404. In deezen Brief beveelt hy dat de Onderzaaten twee Dingbanken zouden hebben, waar in zyn Droffaard en Richter de breuke van zynentwegen bedingen zou. De eene deezer Dingbanken zou liggen te Hedikhuizen, en hier onder zouden behooren Engelen, Vlymen, Baartwyk, Heesbeen, Oud Heusden, Herpt, en Hedikhuizen. Deeze is de Regtbank der Boven-Dorpen. De andere Dingbank beval hy te liggen te Genderen, onder welke behooren zouden Veen, Aalburg, Doveren, Drongelen, Babilonienbroek, en Genderen (v).

PLATTE LAND VAN HEUSDEN. Verdeeling. Regeering.

Hoewel deeze Handveft al lang in ongebruik is, fchynen egter volgens dezelve alle Dorpen van den Lande van Heusden, en derzelver Grondgebied Ambagtsheerlykheden geweeft te zyn; uitgezonderd Eethen en Meeuwen, waar van egter Willem van Beieren, by de Uitgifte aan Heere Jan van Drongelen, de Hooge Heerlykheid aan zig behieldt. Hoe deeze en andere Hooge Heerlykheden naderhand uit den Boezem der Graaflykheid zyn uitgegeven, hebben wy niet konnen ontdekken.

(v) *Oudenb. Heusd* bl. 238, 239. N. D.

De Droffaard van den Lande van Heusden is thans de Hoog Edele Heer PIETER BARON VAN WASSENAAR, Heer van Starrenburg, befchreeven in de Ridderfchap en E-

de-

LAND VAN HEUSDEN.

delen van Holland en Weſtvriesland, Hoogheemraad van Schieland, enz.

Dykgraaf en Heemraadſchap.

Van het Dykregt en Heemraadſchap van den Lande van Heusden, zyn verſcheidene Oude Handveſten, die door den tyd te duiſter geworden zyn, om met klaarheid het oude gebruik hier van te konnen melden. Het tegenwoordig Beſtier ſchynt zyn grondſlag te hebben in een Handveſt van Hertog Filips van Bourgonje, gegeven den 13 February des jaars 1434, naar den loop van den Hove. Hier in beveelt en belaſt hy, dat de Kaſtelein van Heusden, die toen was of namaals weezen zou, van zyne en zyner Nakomelingen wegen zetten zal en *kiezen* mag een Dykgraaf en zeven Heemraaden, waar van 'er drie moeſten zyn uit der Stede, en vier uit den Lande van Heusden, in dezelve gegoed en geërfd. Deeze keuren en ſchouwen den Hoogendyk, alle de Landen van Heusden door; van deeze Schouwen bepaalt Filips den tyd, die naderhand verandering ondergaan heeft. In derzelfder maniere zou de Kaſtelein ook een Dykgraaf en zeven Heemraaden zetten op den Zouten Dyk binnen 's Lands. De Ordonnantien, die de gemelde Kaſtelein, Dykgraaf en Heemraaden met den Geregte van Heusden op den Hoogen en Zouten Dyk maaken zouden, moeſten hy en zyne Nakomelingen van waarde houden ten eeuwige dage. Indien de nood vereiſchte eenige Hoofden of Inlaagen aldaar te leggen, moeſten Dykgraaf en Heemraaden by hem, zyne Nakomelingen, of die van zynen Raade den nood

te

te kennen geeven, en zou hy als dan zynen Raade byzenden, en 't gene deeze Raad, Dykgraaf, Heemraaden en tien of twaalf goede *notabele* Mannen des Lands van Heusden te ſaamen overdraagen zouden, zou van waarde weezen. Hier van moeſten de koſten gedraagen worden naar bevinding van zaaken. Eindelyk behoudt hy aan zig zelven en zyne Nakomelingen, andere bevelen te geeven, indien te eeniger tyde het Land van Zuidholland, weder bedykt mogt worden (x). Uit het laatſte kan men met reden afneemen, dat het Land van Heusden gemeenſchap hadt met de Bedyking van Zuidholland. Dit blykt noch klaarer uit een vroeger Handveſt van Hertog Jan van Beieren, gegeven den 24 April des jaars 1423, waar in hy beveelt die van den Lande van Heusden en Altena en andere nabuurige, die zig onwillig toonden om in de Bedyking van den Grooten Waard te baate te komen, nergens de Landen en Stroomen der genen, die beſchadigd waaren, te laaten gebruiken, maar hen te bekommeren aan lyf en goed, ter tyd toe dat zy die van den Grooten Waard zouden helpen (y). Men vindt dat die van Altena hier over een Verdrag maakten, maar ten aanzien van Heusden hebben wy niets konnen ontdekken.

LAND VAN HEUSDEN.

(x) *Oudenb. Heusd.* N. D. bl. 377, 378.

(y) Dezelve bl. 396.

Op den voet der Bevelen van Hertog Filips van Bourgonje zyn 'er verſcheide Ordonnantien door Dykgraaf en Heemraaden, midsgaders Overeenkomſten tuſſchen hen en de Geërfdens, in den Lande van Heusden gemaakt tot Beſtier van de Dyken en

LAND VAN HEUSDEN.

en Wateren (z). De Staaten van Holland en Westvriesland hebben op den 7 December des jaars 1612 een Ordonnantie op de Dykaadje van de Landen van Heusden gegeven, zoo wegens de Verkiezing van Heemraaden, den tyd van het Schouwen, als het bezorgen van den Dyk en de Omslagen tot het onderhoud noodig: alles by voorraad en tot dat de Landen van Heusden onder eene gemeene Bedyking zouden weezen gebragt. In deeze Ordonnantie bepaalen de Staaten het getal der Heemraaden over den Hoogen Maasdyk insgelyks op zeven, die jaarlyks, op St. Gregorius dag, dat is den 12 Maart, moeten verkooren worden, in dezelfde order als door Filips van Bourgonje was vastgesteld. Tot deeze Verkiezing bevelen zy dat de Dykgraaf, en de zeven Heemraaden, die in bedieninge zyn, een Benoeming van zeven anderen zullen overleveren aan Gekommitteerde Raaden, die uit den Ouden en Nieuwen de aanstellinge zullen doen. Niemand mag Heemraad van den Maasdyk zyn, of hy moet tien Morgen Lands in den Lande van Heusden bezitten. Drie Schouwen zyn 'er jaarlyks by deeze Ordonnantie bepaald; de Keurschouwe op Woensdag na belooken Paasschen, de Aardschouwe op den 4 July, en de inrydende (4) Schouwe op den 10

(z) Dezelve bl. 251, 260.

(4) Door inrydende Schouwe moet men verstaan, de laatste of *beslissende Schouw*, want als 'er eenig Lot Dyks onvolmaakt is blyven leggen, wordt door Heemraaden, op vermaan des Dykgraafs, de Schouwe daar op neêrgelegt en niet verder gedreeven, tot dat by Heeringe de Eigenaar des Dyks gevonden is, aan wien

10 Oktober, doch deeze laatste Schouw wordt tegenwoordig gedreeven op den 1. November. Dykgraaf en Heemraaden worden voorts gemagtigd om de Nood-Schouwen te leggen, gelyk zy bevinden te behooren en de Naschouw te doen over den gantschen Ring des Lands van Heusden. PLATTE LAND VAN HEUSDEN.

De Drossaard van de Stad en Lande van Heusden is tevens Dykgraaf; en de Penningmeester 's Lands van Heusden, te gelyk Sekretaris van Dykgraaf en Heemraaden.

Nog drie mindere Heemraadschappen zyn 'er in den Lande van Heusden, als die van den Drongelschen Zeedyk, van de Oudheusdensche Zeedyk, en van de Oude Maaze. Dezelve bestaan ieder uit zeven Heemraaden, als drie uit de Stad, en vier van het Platte Land, waar in de Drossaard van Heusden ook Dykgraaf is, en de Penningmeester Sekretaris, uitgenomen in het Heemraadschap van den Oudheusdenschen Zeedyk, alwaar de Drossaard van Oud-Heusden het Dykgraafschap bekleedt, en het Regt heeft om twee Heemraaden uit zyne Opgezetenen te benoemen, waar by de Drossaard van Heusden de vyf overigen toevoegt.

Wy gaan over tot de Beschryving der byzondere Ambagten, die ten aanzien van het Hooge Regtsgebied onder de Vierschaar van den Drossaard behooren, en eerst tot die van de Bovendorpen, welke

wien of aan wiens goed de kosten verhaald worden, en dit Schouw neêrleggen wordt gemeenlyk inryden genaamd.

LAND VAN HEUSDEN. Boven Dorpen.

ke ten Oosten en ten Zuiden der Stad Heusden gelegen zyn.

Vooraf tekenen wy noch aan dat alle de Predikanten in den Lande van Heusden, Leden zyn van de Klassis van Gorinchem.

Herpt en Beerne.

HERPT, waar toe ook tegenwoordig de Abtdy van BEERNE behoort, is een Dorp, een vierendeel uurs ten Zuidoosten van Heusden gelegen. Wy vinden 'er in de Nieuwe Lyst der Verpondinge van den jaare 1732, 50 Huizen voor aangetekend. In de Oude Lyst wordt het niet afzonderlyk begroot, gelyk ook geene der andere Heusdensche Dorpen, waar voor geene Morgentalen worden aangetekend. Het heeft een Kerkje, waar in door een Predikant, die ook te Hedikhuisen den dienst waarneemt, gepredikt wordt.

Herpt heeft een Civiele Regtbank, voor welke alle geschillen, onder de Inwooneren ontstaande, in den eersten aanvang gebragt moeten worden, en heeft, gelyk alle de andere Ambagten in het Land van Heusden, zyn' byzonderen Schout en Sekretaris.

BEERNE is een half uur Noordoost van Heusden, langs den hoogen Maasdyk gelegen. Behalven de Bovenlanden, behooren ook daar toe veele schoone Buitenwaarden, die alle zeer goed Gras uitleveren. In den jaare 1134, werdt hier een Abtdy opgeregt, door zekeren Folcoldus of Fulco van Beerne, wiens Kasteel hier gelegen was. Zy was van de Order der Premonstreiten of van den H. Norbertus (a). In den Oorlog tegen den Koning van Spanje

(a) *Beka.* p. 48. *Heda.* p. 156.

je heeft deeze Abtdy zo veel aanstoots geleden, dat dezelve eindelyk geheel verwoest werdt. De Abt en Kanoniken verschuilden zig te 's Hertogenbosch, 't welk zy, toen die Stad in de magt der Staaten viel, weder moesten verlaaten. Sedert hebben zy zig te Vilvoorden onthouden. In den jaare 1648, hebben de Staaten van Holland de Abtdygoederen, onder hun gebied leggende, aangeslaagen, en naderhand verkogt. Van de Abtdy is niets meer overig dan eenige Bouwhuizen en een Voorpoort, met een laag zeskant Toorentje, 't welk met eenige hier nevensstaande Huizingen een vierkant Binnenplein afsluit. De Grond, waarop wel eer de Kerk gestaan heeft en het Kerkhof is geheel met puin en ruigte bedekt, doch men ziet 'er noch verscheide Grafzerken. De laatste Heer van Herpt en Beerne, was Heer Herman Doys. LAND VAN HEUSDEN. *Beerne.*

HEDIKHUIZEN, by verkorting gemeenlyk *Heekhuizen* genaamd, is een uur Oostwaards van Heusden gelegen, aan den hoogen Maasdyk, die aan de Stad zynen aanvang neemt, van waar zy, voorby Beerne en Hedikhuizen, naar Vlymen en verder agter Onzen-oord en Nieuw Kuik naar de Langestraat loopt, en aldaar de Hei-Dyk geheeten wordt. Hier dient hy om het Water, dat by Wintertyd het Engeler Meer, het Bossche Veld, de Helvoirtsche en Cromvoirtsche Heide bedekt, uit de Binnenlanden van Heusden te weeren. Voor dit Ambagt zyn 76 Huizen aangetekend. Het Dorp is niet groot, doch legt vermaaklyk in 't Geboom- Hedikhuizen.

LAND VAN HEUSDEN. Hedikhuizen.

te. De Kerk is klein en heeft een laag Toorentje met Klokken. De Samenvoeging van Kerkdienst met Herpt door den zelfden Predikant hebben wy reeds gemeld. Hier zyn geene Schepenen noch eene Civiele Regtbank, en de Regeerders zyn derhalven alleen als Kroosheemraden of Geregten aan te merken. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Leonard de Jong, enz.

Engelen.

ENGELEN, legt omtrent drie uuren ten Oosten van Heusden, een klein uur Noordwaards van 's Hertogenbosch, aan het Water de Dieze, niet verre van de Schans Crevecoeur. Oudtyds plagt 'er een Schans aan dezelve te leggen, de Engeler Schans geheeten, waar van thans weinig meer dan de Grond te zien is. Het Land hier rondsom is laag en broekagtig, en wordt daarom het Engeler Meer geheeten. De Bodem der oude Rivier de Maaze, die in vroege tyden tusschen Engelen en Bokhoven, en zoo vervolgens nederwaards ten *Zuiden* der Stad Heusden liep, doch tegenwoordig geen gemeenschap met de Rivier zelve meer heeft, deelt Engelen van de Grondheerlykheid Bokhoven. In het Ambagt zyn 45 Huizen, volgens de Lyst der Verponding. Het Willige Geboomte maakt egter deszelfs gelegenheid aangenaam, gelyk ook de Dieze, die als de Haven van 's Hertogenbosch is naar de Maaze. Het heeft een klein Kerkje, met een spits Toorentje, 't welk uit het Dak ryst. De Kerk plagt wel eer groot te zyn en hadt een zwaaren hoogen Tooren. In de Nederlandsche Oorlo-

logen werden Kerk en Tooren beiden verwoest en de laatsten afgebroke. Het Dorp heeft zynen byzonderen Predikant. De Heer Martinus van Barneveld, Vryheer van Noordeloos, Ambagtsheer van Krimpen op de Lek en Vlymen, Raad, Burgemeester en Drossaard der Stad Gorinchem, is Heer van Engelen.

LAND VAN HEUSDEN. *Engelen.*

VLYMEN is een groot Ambagt ten Zuidoosten van Herpt gelegen; waar voor 371 Huizen op de Lyst der Verponding staan. Het Dorp legt rondsom in vermaaklyk Geboomte, aan den zelfden Dyk, die het Bovenland van Heusden omringt. Het wordt onder de Dorpen van de Langestraat gerekend. De Hop-kweekery is hier de voornaamste Hanteering. De Kerk, die een taamlyk hoogen Tooren heeft, is groot van omtrek, maar derzelver voornaamste gedeelte en het Koor leggen sedert den Spaanschen Oorlog geheel verwoest. In het Kerkelyk is het met Onzenoord vereenigd, doch het Woonhuis van den Predikant is te Vlymen. Het behoort met Engelen aan den zelfden Ambagtsheere. Engelen en Vlymen zyn in het Crimineel te saamen gevoegd, en Schepenen der beide Dorpen maaken over Halsregt ééne Vierschaar uit, doch waarin de Drossaard van Heusden, mede, gelyk in de Stad en andere Dorpen, die geen Vrye of Hooge Heerlykheeden zyn, als Drossaard zitting heeft, en het hooge Regt bewaart.

Vlymen.

NIEUW KUIK behoort niet tot het Land van Heusden, schoon in dien kring beslooten, maar tot de Meiery van 's Hertogen-

Nieuw Kuik.

S 2 bosch,

LAND VAN HEUSDEN. *Nieuw Kuik.*

bosch, doch dewyl wy in de Beschryving dier Landstreek niets van het zelve gemeld hebben, konnen wy niet voorby hier aan te tekenen dat het een Dorp is in een vermaaklyken oord, langs de Langestraat, tusschen Onzenoord en Drunen gelegen. Het hadt, voor den jaare 1746, een goed aantal, en daar onder veele fraaie Huizen, maar een ongelukkige Brand, waarvan by Onzenoord nader, heeft de zelve meest verteerd, gelyk ook de Kerk. De Huizen zyn wel meest weder herbouwd, maar niet de Kerk, waar in de Predikant van Drunen den dienst zou moeten waarneemen. De tegenwoordige Heer van Nieuw Kuik is de Heer Johan Half Wassenaar, Heer van Onzenoord enz.

Hooge Heerlykheden boven Heusden.

De Vrye of Hooge Heerlykheden boven Heusden, zyn Oud Heusden, waar onder Elshout en Hulte; wyders Baartwyk en Onzenoord.

Oud Heusden, Elshout en Hulte.

OUD HEUSDEN met ELSHOUT en HULTE zyn sedert oude tyden als een zelfde Heerlykheid aangemerkt en aldus bezeten door een zelfde Adelyk Geslagt, te weeten dat der Baronnen van Buuren, gelyk 'er thans Eigenaaresse van is Vrouwe Beatrix Maria, Baronnesse van Buuren, Vrouwe van Zuidoord, Douariere van den Heer Wilhelm, Baron van Linteloo, Land-Kommandeur der Duitsche Orde te Utrecht. Het is in de Verponding insgelyks onder één Omslag gebragt, en staat in 't algemeen begroot op 107 Huizen en 1 Korenmolen. De Drossaard, die, gelyk in alle Hooge Heerlykheden door den Heere wordt aangesteld, is ook

ook Dykgraaf en Schout. Hy heeft twee Substituit Schouten, en als Dykgraaf dryft hy met de Heemraaden, op den Oudheusdenschen Zeedyk, de Schouwe, beginnende by de Doversche Sluis, tot aan Baartwyk toe. Wy hebben van dit Heemraadschap, hier voor als een minder dan dat van den Hoogen Maasdyk reeds gemeld. LAND VAN HEUSDEN. *Oud Heusden enz.*

OUD HEUSDEN is geen groot Dorp. Het legt even buiten de Stads Poort van Heusden, in een aangenaame Landsdouw. De Heer heeft 'er een oud, doch vry aanzienlyk Slot. Onder deeze Heerlykheid worden de Overblyffelen gezien van een ander Kasteel, *Nieuwenroode* geheeten, dat wel eer van grooten omtrek was. In den Elshout zyn ook eenige Muurbrokken van een Monniken-Klooster, dat den naam van *Kloosterdonk* heeft. Oud Heusden heeft een Kerk, in den jaare 1724, gebouwd, waar in de dienst door de Predikanten der Stad Heusden, des Zomers, wordt verrigt. Oud Heusden.

ELSHOUT legt met deszelfs Dorp een half uur ten Zuiden der Stad Heusden, aan de Grensscheiding van de Meiery van 's Hertogenbosch, en is mede niet zeer groot. De Kerk, zynde als een Kapel van ouds bekend, is ten aanzien van den dienst vereenigd met die van Baartwyk, welke beiden door den zelfden Predikant worden bediend. Van HULTE, dat maar een klein Gehugt is, valt weinig te zeggen. Elshout.

De Vrye Heerlykheid BAARTWYK, heeft een aanzienlyk Dorp, gelegen in de Langestraat. In het Ambagt zyn 122 Huizen, met een Korenmolen. De Kerk, waar in Baartwyk.

LAND VAN HEUSDEN. Baartwyk.

door een Predikant, alhier woonagtig, de Godsdienst verrigt wordt, is een Oud Gebouw, met een Tooren en Spits voorzien. Men heeft hier ook een Oude-Mannenhuis, 't geen ten Platte Lande van Heusden nergens meer gevonden wordt. De Heerlykheid behoort aan den Wel Edelen Hooggeboren Heere Karel, Josef, Baron d'Overscie en des H. Roomschen Ryks, Burggraaf van Heule enz. enz.

Onzenoord.

In de Langestraat legt mede de Vrye Heerlykheid ONZENOORD, met een klein Dorp, op den afstand van omtrent een uur gaans ten Zuiden van Heusden. Voor het Ambagt zyn 27 Huizen aangetekend, doch deeze zyn in den jaare 1746, meerendeels door de Vlam verteerd. De Brand ontstondt in het Dorp Vlymen, en werdt door den Wind, die juist langs die Straat heen woei, van huis tot huis voortgedreeven; waar door in korten tyd omtrent 300 Huizen, zoo onder Vlymen, Onzenoord, als Nieuw Kuik in de assche werden gelegd. Men heeft het grootste Getal der Huizen reeds weder opgetimmerd, doch het Dorp zal niet ligtelyk tot voorigen staat gebragt worden. Eertyds werdt deeze Heerlykheid *Hondsoirde* geheeten, het welk de oude en eigen Naam schynt te zyn. Hier is geen Kerk, maar de dienst zou aldaar, gelyk wy gezegt hebben, door den Predikant van Vlymen moeten waargenomen worden. Het Kasteel is een deftig Oud Gebouw, met verscheide Plantaadjes en vermaaklyke wandeldreeven omsingeld. Niet verre van het zelve stondt voorheen een groot Kasteel op een

een Hoogte, 't geen *Hungerenberg* genoemd was. Over eenige jaaren zag men 'er noch eenige Overblyffelen van, doch tegenwoordig is 'er niets meer van in weezen dan een begroeide Heuvel. De Heer Johan Half-Waffenaar, Heer van Nieuw Kuik bezit deeze Heerlykheid.

LAND VAN HEUSDEN. *Onzeker oord.*

De Beneden-Dorpen in den Lande van Heusden, leggen ten Zuidweften, Weften en ten Noordweften der Stad, en zyn alle Ambagtsheerlykheden, uitgezonderd Eethen en Meeuwen.

Beneden-Dorpen.

HEESBEEN legt byna een vierendeel uurs ten Zuidweften van Heusden, aan een vermaaklyken Ryweg, met Boomen beplant. Het Dorp is niet zeer groot, en in het geheele Ambagt zyn 24 Huizen. De Kerk heeft een niet hoogen, maar fpitfen Tooren en een bemuurd Kerkhof. Zy wordt met Aalburg door een zelfden Predikant bediend. By het Dorp ftaat, op een Werf, die met een Graft omvangen is, het *Huis te Heesbeen*, 't welk den Heere of Vrouwe der Plaats toebehoort. Het is voor deezen van goeden Omtrek en Sterkte geweeft; doch werdt in den jaare 1589 afgebroken. Sedert is het wederom eenigermaate opgebouwd en bewoonbaar gemaakt. Deeze Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe Sofia Maria Amelia, Baroneffe van Gend, tot Duivenvoorde, Vrouwe van Selder en Byfterveld enz. enz.

Heesbeen.

DOEVEREN of DOVEREN, aan den Oever der Oude Maaze, ten Zuidweften der Stad Heusden, langs den Zeedyk gelegen, heeft 24 Huizen. In den Spaanfchen Oor-

Doeveren.

PLATTE LAND VAN HEUSDEN. *Doeveren.* log werdt hier een Schans gelegt, en in dezelve eenige Bezetting gehouden. Zy is noch in weezen, en onlangs vry vergroot en ſterker gemaakt dan te vooren. Boven op deeze Schans ſtaat de Kerk, die oud, klein en zeer bouwvallig is, met een laagen houten Tooren, zonder Huizen hier omtrent. De Kerkdienſt wordt hier door den Predikant van Genderen waargenomen. Het Land omtrent Doveren, dat laag en broekagtig is, beſtaat meerendeels uit Gras- en Hooi-Akkers. De Bezitter deezer Heerlykheid is de Hoog Edele Heer Karel Lodewyk van Waſſenaar, beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, en wegens dezelve Gecommitteerd in den Raad van Staaten, Baljuw van 's Gravenhaage enz. enz.

Genderen. GENDEREN, een half uur benoorden Doveren gelegen, is een klein, doch vermaaklyk Dorp, rondsom in het Geboomte, Hennip- en Hop-Akkers. Het Ambagt heeft 43 Huizen en 1 Korenmolen. De Kerk is vry fraai, doch niet zeer groot, met een laag ſpits Leien Toorentje. Nevens het zelve is het Schoolmeeſters Huis, gebouwd tegen den Muur aan, die het hooge Kerkhof omringt. Genderen behoort aan den Hoog Edelen Heere Vincent Willem, Graave van Hompeſch, beſchreeven in de Ridderſchap van Holland, enz. enz.

Drongelen. DRONGELEN, een uur gaans ten Weſten van Heusden gelegen, is een Oude Heerlykheid, oorſpronklyk uit den Huize van Heusden. Heer Jan van Drongelen, eerſte Bezitter derzelve, was de Zoon van Jan den VII; en Broeder van Jan den VIII, Heeren van Heusden, wiens Nazaaten veele

jaaren

jaaren agter een Bezitters van Drongelen geweeſt zyn. Tegenwoordig behoort het aan den Heere Mr. Konſtantyn le Leu de Wilhem, Raad en Vroedſchap der Stad Haarlem. In het Ambagt zyn 56 Huizen. Het Dorp, niet verre van de Oude Maaze langs den meergemelden Zeedyk gelegen, is vry groot en legt in een aangenaame Landsdouwe, Geboomte, Bouw- en Teellanden. De Kerk is niet oud en vry groot, met een ſpits Toorentje voorzien. Drongelen is een vereenigde Standplaats met Eethen.

LAND VAN HEUSDEN. *Dronge-len.*

BABILONIENBROEK, gemeenlyk by verkorting *Broek*, legt met deszelfs Ambagt ten Noordweſten van Heusden, en paalt hier aan het Land van Altena. Het Getal der Huizen wordt op 39 begroot. Het Dorp, gelegen in laage Weilanden, omtrent twee uuren van Heusden, is klein. In het Kerkelyke is het vereenigd met het Dorp Hill, in het Land van Altena. De tegenwoordigen Heer van Babilonienbroek, is Jonker Diedrik, Baron van Hemert enz.

Babilo-nien-broek.

De Heerlykheid van WYK, legt ten Noorden der Stad Heusden, en met derzelver Dorp aan den Maasdyk, een uur gaans van de Stad. In het Ambagt zyn 133 Huizen. Het Dorp is deftig, en deszelfs gelegenheid is des te bevalliger, door het voordeel van een vruchtbaaren Grond, met aangenaam Geboomte beplant. De Heeren van Wyk, geſprooten uit het Geſlagt van Heusden, waren wel eer Bezitters deezer Heerlykheid, die zy als Jonger Zoonen tot hun Erfdeel verkreegen (b). Men is voorneemens geweeſt om van dee-

Wyk.

(b) *Goudb.* bl. 145.

LAND VAN HEUSDEN. *Wyk.*

ze Plaats eene Stad te maaken. Van deezen aanleg ziet men tegenwoordig noch de Roying en benaaming van verscheide Straaten: doch deeze onderneeming heeft door verscheide beletselen nimmer zyn beslag gekregen. Wyk is thans egter noch groot en aanzienlyk. De Kerk is fraai en met een hoogen spitsen Tooren voorzien. Zy wordt door haaren eigenen Predikant bediend. De Heerlykheid praalt met verscheide Oude Adelyke Huizen en Slooten, die haar door hunne omplantingen geen kleinen luister byzetten. Men heeft 'er het *Monnikenhof*, een Oud Overblyfsel van het Klooster der Tempelieren, dat hier wel eer gestaan heeft. Het is nu niet anders dan een vervallen Voorpoort, en eenig ander Grof Muurwerk. Het Huis *Wykerstein* is een oud zwaar Gestigt, met een dikken vierkanten Tooren, en eenige ronde Hangtoorens. Het Gebouw staat, met zyn grof Muurwerk, rondsom in een diepe Graft, die met Laanen en Hoven omringd is. Hier nevens legt het Adelyk Huis *Eikenstein*, dat nieuwer van Gebouw is, en met een sierlyk Koepeltoorentje voorzien, met Slagklok en Uurwyzer. Het oude Huis *Kraanenburg*, doorgaans Kroonenburg genoemd, vertoont zig mede niet verre van hier. Hier naby ziet men op een Heuvel, die met ruigte begroeit is, het verbrande Overschot van het Oud Adelyk Slot *Op den Berg*. Het bestaat uit dikke Puinbrokken: wel eer heeft het, volgens een Oud Regt, tot een Vryplaats gestrekt voor eenen Manslagter. Een der laatere Bezitters heeft zig, voor om-

omtrent t'zestig jaaren van dat Regt bediend, ten voordeele van twee Edelluiden, die een neêrlaag gedaan hadden en hier hun toevlugt namen (c). De Heeren Spiering van Wel, uit den Huize van Heusden afkomstig, hadden hier insgelyks wel eer een Kasteel, dat niet meer in wezen is (d). De Heerlykheid van Wyk behoort tegenwoordig aan den Heere Mr. Maarten Vlaardingerwoud, Heere van Aalburg, Veen en Dirksland, Burgemeester der Stad Wageningen. | LAND VAN HEUSDEN. *Wyk.* (c) *Uit Medegedeelde Berigten.* (d) *Oudenh. Heusd.* bl. 374.

AALBURG legt, met deszelfs Heerlykheid, ten Zuiden van Wyk, en ten Noorden van Heusden. Men vindt 'er 58 Huizen en één Korenmolen. Het Dorp is langs en beneden den Maasdyk: de Kerk is niet zeer groot en heeft een maatigen spitsen Tooren. Zy staat digt aan de Maaze, genoegsaam op den Dyk, waar van zy met den Kerkhofs Muur gescheiden wordt. In 't Kerklyk, erinneren wy, dat Aalburg met Heesbeen is samengevoegd. Doch Aalburg wordt als de Hoofdkerk en Heesbeen als de bygevoegde aangemerkt. De Predikant is ook hier woonagtig. De Abt van St. Trudo, onderhoudt deeze Kerk en het Pastory-Huis ten aanzien van 't gene 'er aan te herstellen valt. Dit schynt aldus bedongen, om dat hy veele Landen en Tiendens, zoo onder Aalburg als elders, heeft behouden. Onder Aalburg legt het Oud Adelyk Huis *Kraaienveld* of *Kreienveld* in digt Geboomte en Haagen. Het Gebouw is vierkant, met twee Huisgevels op de zyden, en eenen vlak van vooren, onder welke de Ingang is. | Aalburg.

Hier

LAND VAN HEUSDEN.

Veen.

Hier toe nadert men langs een houten Brug, over de Graft, die het Huis omringt.

Aan den zelfden Maasdyk ten Noorden van Wyk en Aalburg, is de Heerlykheid VEEN, waar voor 96 Huizen en 1 Korenmolen zyn aangetekend. Het Dorp, byna een half uur van Heusden gelegen, is vry groot, en ſtrekt zig meeſt Landwaards in van den Dyk af. Het is met vruchtbaare Akkers, Ooft-boomgaarden en Geboomte omringd. Hier legt de Heusdenſche Tol der voorbyvaarende Schepen, na dat hy van Wyk verplaatſt werdt (e). Veen heeft een vry groote en oude Kerk, met een maatigen ſpitſen Tooren, die wel onderhouden wordt. De Gemeente heeft hier haaren eigenen *Predikant*. Den Ambagtsheer van Veen en Aalburg hebben wy reeds onder Wyk, genoemd.

(e) *Oudenb. Heuſden.* bl. 128.

Hooge Heerlykheden beneden Heusden.

De Vrye of Hooge Heerlykheden beneden Heusden zyn Eethen en Meeuwen, beide toebehoorende aan den Heere Mr. Johan Maurits van Hemert, Raad en *Burgemeeſter* der Stad Gorinchem.

Eethen.

EETHEN legt ten Weſten der Stad Heusden, hebbende Heesbeen tuſſchen beiden; men noemt het ook wel *Etten*. Het Ambagt, waar in 45 Huizen zyn, beſtaat uit laag Land, 't welk tot Wei- en Vlaslanden wordt aangelegd. Het heeft een taamlyk Dorp, ruim een uur ten Weſten van de Stad gelegen, waar van de Kerk, welke met die van Drongelen vereenigd is, een gantſch ſpitſen, maar niet zeer hoogen Tooren heeft.

MEEU-

MEEUWEN, noch meer Westwaards van Heusden aan het Land van Altena gelegen, is een aanzienlyke Heerlykheid, waarvoor 58 Huizen en 1 Korenmolen zyn aangetekend. De Hop- Vlas- en Hennipkweekery wordt hier sterk geoeffend, ook vindt men 'er veel Wei- en Hooiland, van het welke hier veel naar Holland en Brabant verzonden wordt, gelyk ook Rys en Teenen, dewyl het meeste Geboomte hier in Kap- en Schiet-Willigen bestaat; hoewel men 'er egter veel Vruchtboomen en inzonderheid Nootenboomen heeft. Het Dorp is een deftige welvaarende Plaats, met eenige vry aanzienlyke Huizen, die door welgegoede Ingezetenen bewoond worden. De Kerk, die met een netten spitsen Tooren pronkt, wordt wel onderhouden en door haaren eigenen Predikant bediend. Niet verre van de Kerk en het Dorp, vindt men het oud Adelyk Slot der Heeren deezer Plaats, het *Huis te Meeuwen* geheeten. De Ridder Jan van Drongelen volbouwde het in den jaare 1360 (f), en het is sedert genoegsaam in den zelfden stand gebleeven. Het is een groot Gebouw, zonder Tooren, van binnen met ruime Zaalen, en gemaklyke Vertrekken doortimmerd. Het staat rondsom in breede Graften, met een Voorburgt, insgelyks rondsom in het Water. Het hoog Geboomte en andere Lustplantaadjen omsingelen het op eene aangenaame wyze.

LAND VAN HEUSDEN. *Meeuwen.*

(f) *Goudh.* bl. 88.

Aan het Land van Heusden en twee uuren ten Zuidoosten van de Stad aan de Rivier de Maaze, legt de Hooge en onafhanke-

Grondheerlykheid Bokhoven.

LAND VAN HEUSDEN. *Bokhoven.*

kelyke Grondheerlykheid van Bokhoven. Zy behoort niet tot Heusden, ja zelfs niet tot Holland, Gelderland, nog Staats-Brabant, maar tot het Prinsdom van Luik. Zy wordt van sommigen met den Naam van Graafschap vereerd, het zy om dat zy aan een Tak van het Graaflyke Brabantsch Geslagt van Immerzeel behoort, of dat de Bezitter zig Graave van Immerzeel-Bokhoven noemt. Men kan 'er niet dan van Hedikhuizen, Engelen of Vlymen naderen, dewyl het Land aan den anderen kant byna rondsom door Moeraslanden omvangen wordt. De Heerlykheid bestaat in een Dorp en geweldig zwaar Kasteel. Het Dorp is klein, maar de Kerk vry groot met een spitsen Tooren, in welke de *Roomschgezinden*, gelyk hier alle Ingezetenen zyn, hunnen Godsdienst pleegen. Het Kasteel is van een zeer grooten omtrek, dog geheel door de Spaansche Oorlogen vervallen en ter bewooning onbekwaam. Men ziet 'er alleen grove Overblyfsels van Toorens, Gewelfzelen en zeer dikke Muuren, die door de hoogte zig van vry verre voor het oog opdoen. Rondsom is het met een breede Watergraft omvangen. De Voorburgt van dit wel eer pragtig Slot kan alleen noch tot verblyf der Bezitteren dienen en is ruim genoeg om hen te konnen huisvesten. Dit Gebouw heeft een zwaare Voorpoort met eenige zeskante spitse sierlyke Toorentjes, en ter wederzyden eenen langen uitgebouwden Vleugel van behuizinge, die wel onderhouden en met geene onaangenaame Tuinen versierd worden.

Het LAND VAN ALTENA wordt ten Noorden door de Rivier de Merwe van het Land van Arkel gefcheiden. Ten Noordooften heeft het de Maaze, die hier tusfchen de Landen van Altena en van den Bommelerwaard heenen ftroomt. Het ftrekt zig uit tot aan het Ambagt Veen in het Land van Heusden, 't welk het Land van Altena ten Ooften bepaalt tot aan de Ambagtsheerlykheden van Duffen, langs welke het Weftwaards heenen loopt tot aan den Biesbofch. Hier, in het Weften, ftrekt het zig met een Dyk tegen de Voorlanden en kleine Waarden van den Biesbofch tot aan de Ambagtsheerlykheid van Werkendam, het welk onder het Baljuwfchap van Zuidholland behoort, en hier langs bepaalt het zig Noordwaards aan de Merwe. Ten aanzien deezer Weftzyde ftrekt het zig egter verder uit over de Bakkers Kille, langs en over welke de Grienden met en onder die van het Land van Altena verpagt of verhuurd worden. Het bevat ontrent zevenduizend zeven hondert Morgen Lands.

HET LAND VAN ALTENA. Gelegenheid.

De Grond des Lands, hoewel fommige Landen, door aanhoudende Regen ligtelyk blank van Water leggen, kan men egter niet laag noemen, en de Gefteltenis van het Nieuwe Land van Altena mag eer hoog genoemd worden, dewyl de Polders, by Overftroomingen, hier zonder behulp van Watermolens konnen droog loopen. De Landeryen zyn hier vruchtbaar van Rogge, Gerft en Koolzaat. Hier groeit ook Vlafch en Hennip, het welk federt eenige jaaren meer dan voorheenen in deeze

Landsgefteltenis.

Land-

HET LAND VAN ALTENA.

Landstreek wordt aangekweekt, na dat de Overstroomingen in den Alblasserwaard eenigen van deszelfs Opgezetenen herwaards lokten, om 'er voornaamlyk Hennip te zaaien, waar in zy door 's Lands Ingezetenen werden nagevolgd. Dit begint egter weder te verminderen. De Landsdouw is niet onvermaaklyk, de Wegen zyn vlak en effen, en in 't Oude Land van Altena meerendeels met Snoei-Willigeboomen beplant. Aan de Dyken, van Werkendam af tot aan Heusden toe, staan ter wederzyden Nooteboomen op veele plaatsen.

Naamsreden en Oudheit.

Men vindt, in de Oude Lyst der Goederen van Sint Martenskerke te Utrecht, van *Haltna* gemeld (g), en het schynt niet vreemd dat men hier door Altena verstaan moet: ook werdt het *Halthena* of *Holthena* genoemd (h), waar uit een gissing ontstaan is, of men des Naamsoorsprong niet zoude konnen ontleenen van de Hout- of *Holt*-rykheid des Lands in zeer vroege tyden. Dit, hoewel zeer onzeker en duister, is egter niet al te ver gezogt. De Naam kan ook allereerst eigen geweest zyn aan het Kasteel, het welk in het Ambagt van Almkerk op een bekenden Heuvel gestaan heeft. Hier wil de oude Overlevering onder de Ingezetenen heenen, die gewoon zyn te verhaalen; dat de Heer van dit Land, wanneer hy het Kasteel op deezen Heuvel zou bouwen, geschil kreeg met zynen Broeder, die niet verre van hier insgelyks een Kasteel hadt, welke tot hem zou gezegt hebben, *Niet Al te na*, of *Dat is Al te na*, waar van dan het Kasteel en vervolgens het

(g) *Boxhorn. Theat. Holl.* p. 33.

(h) *Idem* p. 317.

het gantſche Land den Naam zou gekreegen hebben. Altena was voormaals een gedeelte van het Oude Graafſchap Teiſterbant en een Leen van de Graaven van Kleef (i), tot dat Hertog Willem van Beieren, bygenaamd de Goede, omtrent den jaare 1332, de Oppermagt en Leenheerſchappy over dit Land gekogt heeft van Diedrik den IX, Graave van Kleef. Sedert dien tyd werdt het altoos als een Gedeelte van Holland aangemerkt.

HET LAND VAN ALTENA.

(i) Dezelve als bov.

Men houdt den Broeder van Robbert, eerſten Heere van Heusden, gemeenlyk voor den Stamheer der Heeren van Altena (k). Zyn Naam was Diedrik (5), wiens Vader Robbert, Graave van Teiſterbant, Zoon van Baldewyn den I, Graaf van Kleef zou geweeſt zyn. Deeze laatſtgenoemde overleedt in den jaare 822. De Heerlykheid van Altena bleef in deezen Stam tot den jaare 1155, wanneer zy door het Huwlyk eener Erfdochter met Willem, Heere van Hoorne, in 't Land van Luik, aan de Nakomelingen van deezen Heere over-

Hiſtorie.

(k) *Teſchemacheri Annal. Cliviæ.* p. 188, 202.

(5) Eigenlyk was deeze Diedrik de Stamvader der Graaven van *Altena* in 't Land van der Mark, alwaar zy een Kaſteel van dien Naam gebouwd hebben. Doch ſedert dat deeze Graaven van Altena het Graafſchap van Kleeve in bezitting kreegen, werden zy Graave van der Mark genoemd. J. C. DITHMARI Not. in *Teſchemach. Ann. Cliv.* p. 245. Men zou miſſchien mogen giſſen, dat de eerſte Heer van Altena beide deeze Landen, en hier en in Weſtfalen, bezeten heeft; doch dat Altena, waar van wy hier handelen, naderhand tot een Erfgoed voor zyne jonger Zoonen geſtrekt heeft. Zie *Tab. Geneal.* VI. ap *Teſchemach.* p. 260.

HET LAND VAN ALTENA.

overging (l), die, in den jaare 1450, tot Graaven verheeven werden. Zy bezaten de Heerlykheid tot in of omtrent den jaare 1450, wanneer Jan, Graaf van Hoorne zonder Kinderen overleedt. Hier door kwamen het Graafschap van Hoorne en de Heerlykheid van Altena op Filips van Montmorancy, wiens Grootmoeder Maria van Hoorne de volle Nicht was van den laatsten Heere van Hoorne. Deeze Heer Filips was de beruchte Graaf van Hoorne, die door de dwinglandy des Hertogs van Alva, in den jaare 1568, te Brussel onthalsd werdt. Hy liet zyne Heerlykheid Altena aan zyne Weduwe Walburg van Nyenaare, die na de Gendsche Bevrediging, in den jaare 1576, weder in 't bezit van haaren Mans Goederen geraakte, en de Heerlykheid van Altena, niet lang voor den jaare 1600, en haaren dood, voor tnegentig duizend Guldens verkogt aan de Staaten van Holland, aan welker Domeinen dezelve sedert gebleeven is. Weinige merkwaardige zaaken zyn, 'er ten aanzien van het Land van Altena in het algemeen, behalven de volgende, voorgevallen. Toen de Edelen, medepligtigen in den dood van Alyd van Poelgeest, Minnaaresse van Albrecht van Beieren, op het Slot van Altena geweeken waren, werdt het door dien Hertog, in den jaare 1393, belegerd, en na een hardnekkigen tegenstand aan hem overgegeven, waar na hy het zelve liet verwoesten (m). In den jaare 1672, wanneer de Franschen Bommel en den Bommelerwaard in hadden, en de Steden Gorinchem

en

(l) *Boxh. Theatr. Holl.* p. 317. *Goudb.* bl. 89.

(m) *Goudb.* bl. 407.

en Woudrichem opeifchten, werdt het Land van Altena gedeeltelyk onder water gezet om den Vyand af te keeren, en men liet het langen tyd blank leggen. Gevoeliger was egter de ramp, die dit Land, benevens andere nabuurige Landftreeken heeft getroffen op het einde des jaars 1740; wanneer door harden Stormwind en zwaare Plasregens de Lek, Maas en Merwe, boven gewoonte, waren opgezwollen, en het Water met zoo veel kragt tegen de Dyken aanperfte, dat 'er verfcheiden voor bezweeken. Door de Inbreuk van den Maasdyk in het Land van Heusden by het Dorp Hedikhuizen, tusfchen den 24 en 25 December, veranderde het Land van Altena in een woeften Plas, en het Water deedt ongemeene fchade door het omverwerpen en wegfpoelen van veele Huizen, Schuuren en Hooibergen, het verwoeften der Akkers, en het verdrinken van Beeften. De Ingezetenen hadden geenen anderen toevlugt dan de noch overeind ftaande Dyken en den Altenafchen Heuvel, waar op zy zig, in het guure Winterfaizoen, met de weinige geborgen Haave en Vee, in grooten kommer en deerlyke armoede, moeften behelpen (6). Op den Altenafchen Heuvel werden meer dan tweehonderd, zoo Koebeeften als Paarden geborgen en in 't leven gehouden. De gereedfte verlichting beftondt in het maaken van Hulpgaten om het Water door de Bakkers Kille en in het Berg-

HET LAND VAN ALTENA.

(6) Zie hier van breeder F. KUIPERS *Vreeslyke Overftrooming van het Land van Altena.* bl. 19, 20.

Het Land van Altena.

Bergſche Veld of den Biesboſch te leiden, 't welk deeze Landſtreek kragtig te baat kwam. Men trachtte wel ſpoedig het Gat by Hedikhuizen digt te krygen, maar 't gebrek van Hout en andere noodige Stoffen, die, in den aanvoer uit Dordrecht en Rotterdam, veel tegenſpoed hadden, was oorzaak dat men met het Werk niet kon aanvangen voor den 16 February des jaars 1741, hoewel men egter, tuſſchen den volgenden 1 en 2den Maart, den Dyk digt kreeg. Op den 29 April ſloeg 'er echter een nieuwe ramp toe, dewyl het gemaakte Werk aan het Hulpgat, by Werkendam, dat wel beſlaagen, maar niet geheel digt was, door een hoogen Vloed van Benedenwater wegſpoelde; zoo dat de Landen, die reeds bezaaid, en alleen de trooſt voor den volgenden Zomer waaren, weder overſtroomden, tot groote ſmarte voor den armen Landman. Het Land van Altena geraakte aldus in het midden van den Zomer noch niet geheel droog. In deezen nood, was men onmagtig om, zonder byſtand van anderen, de ſchade eenigszins te boeten. Men wendde zig ten dien einde al vroeg aan het Kollegie van Gekommitteerde Raaden, die gereedlyk een Onderſtand van twintigduizend Guldens inwilligden tot het koopen van Leeftogt voor de Behoeftigen en Voeder voor de Beeſten. Naderhand hebben Gekommitteerde Raaden, in twee reizen noch eenendertigduizend Guldens toegeſtaan tot herſtelling der Dyken.

De

De Regeering van den Lande van Altena heeft, ten aanzien van het Hooge Rechtsgebied of de Crimineele Vierschaar, gemeenschap met die der Stede Woudrichem, waar van wy in derzelver Beschryving zullen verslag doen. Ten aanzien van het Middelbaare en Laage Rechtsgebied of het Burgerlyk, heeft ieder Rechtbank in de Ambagten zynen byzonderen Schout, Sekretaris en Schepenen.

HET LAND VAN ALTENA. Regeering.

Het Bestier over de Dyken en Sluizen in den Lande van Altena wordt geoeffend door twee Kollegien, als door DYKGRAAVE en HOOGDYKHEEMRAADEN van den OUDEN LANDE van ALTENA en DYKGRAAVE en HOOGDYKHEEMRAADEN van den NIEUWEN LANDE.

Dykgraaf en Hoogdykheemraadschap.

Het KOLLEGIE van den OUDEN LANDE bestaat in den Dykgraave en zeven Hoogdykheemraaden. Drie derzelven worden, wegens de Regeering der Stad Woudrichem, en de vier overigen wegens het Platte Land, alleen voor twee jaaren, gemagtigd. In diervoegen nochtans, dat de Hoogdykheemraaden wegens Woudrichem, na verloop van de twee jaaren, alleen te gelyk afgaan, en drie nieuwe in hunne plaats verkooren worden; in plaats dat 'er van de vier wegens het Platte Land jaarlyks twee afgaan en twee Ouden aanblyven. Van ouds werden, volgens Handvest van Jakob, Graave van Hoorne, Heere van Altena, gegeven in den jaare 1476, de Hoogdykheemraaden door de Geërfden verkooren, doch niemant mogt stem hebben, die minder dan zes Morgen Lands bezat (n). Sedert een' geruimen tyd is de Verkie-

Kollegie van den Ouden Lande.

(n) *Kemp. Beschr. van Gorincb.* bl. 374.

HET LAND VAN ALTENA.

kiezing geschied door Gekommitteerde Raaden, doch behoort nu aan zyne Hoogheid, als Stadhouder der Provincie. Volgens Vastſtelling in den jaare 1665, tusſchen Rekenmeeſters van de Graaflykheids Domeinen, moet de Dykgraaf ten minſten vyftien Morgen Lands of de waarde van agtduizend Guldens in deeze Bedyking bezitten. Hoogdykheemraaden moeten in dezelve tien Morgen Lands of de waarde van vyfduizend Guldens gegoed zyn. De Penningmeeſter wordt op den zelfden voet als Hoogdykheemraaden gerekend (o). De tegenwoordige Dykgraaf is de Heer Mr. GERARD HENRIK STORM, Heere van Hoogeveen, Raad en Schepen der Stad Gouda, wiens Ampt, in deezen, door een Subſtituit wordt waargenomen. De Penningmeeſter heeft mede een Subſtituit.

(o) *Uit Medegedeelde Berigten.*

Kollegie van den Nieuwen Lande.

DYKGRAAF en HOOGDYKHEEMRAADEN van den NIEUWEN LANDE van ALTENA hebben alleen het Beſtier en Opzigt over den Nieuwen Altenaſchen Polder, een ſtuk Lands, dat buiten den ouden Ringdyk naar den kant van den Biesboſch of het Bergſche Veld is aangedykt. Dit Land ſtrekt ten Ooſten langs den gemelden ouden Zeedyk, nu doorgaans den Ippelſchen Dyk geheeten, ten Zuiden tegens den Zuidhollandſchen of Dusſenſchen Polder, ten Westen aan het Bergſche Veld, de Bakkers Kille, en den zogenaamden Karnemelks Polder, en ten Noorden tegens Werkendam en de Werken. Het is een vruchtbaare Landsdouw van allerlei Koren en Weiland, en werdt aangevangen te bedyken in den

den jaare 1640. Volgens de Morgentalen der Dykpligtigen, bevat het 1369 Morgen, 148 Roeden Lands, waar van de Graaflykheid van Holland bezat 991 Morgen, 488 Roeden Lands, en aan de Geërfden 377 Morgen, 260 Roeden toekwam. De Graaflykheid hadt, uit hoofde der bezitting van haare Landen in deezen Polder, het Recht der aanstellinge van den DYKGRAAVE voor zyn leven, als mede van den Penningmeester, die insgelyks Hoogdykheemraad was, en noch van twee andere Hoogdykheemraaden, het zy voor één of twee jaaren, midsgaders van den Dykbode voor zyn gansche leven. De Geërfden verkooren de drie overige Heemraaden, mede voor één of twee jaaren. By den Verkoop der Landen van de Graaflykheid, in den jaare 1722, werdt onder de Voorwaarden vastgesteld, dat de Koopers voortaan by het openvallen der Ampten van Dykgraaf, Hoogdykheemraaden, Penningmeester en anderen, het Recht zouden hebben; 't welk hier omtrent door de Graaflykheid was geoeffend. De Nieuwe Ingelanden verkogten vervolgens het Ampt van Dykgraaf en ook de openvallende Ampten van Hoogdykheemraaden, die ter hunner begeving stonden, om ze door de Koopers, geduurende hun gantsche leven, te laaten bezitten. De Heer TJERK HANEDOES, Schepen der Stad Gorinchem, is DYKGRAAF van den Nieuwen Lande van Altena. Dykgraaf en Hoogdykheemraaden hebben aan den zogenaamden Nieuwen Dyk een Gemeenlandshuis, in gemeenschap met die van den

HET LAND VAN ALTENA.

HET LAND VAN ALTENA.

Zuidhollandſchen of Dusſenſchen Polder. Door het Nieuwe Land van Altena watert het geheele Oude Land uit, door middel van zekere Sluizen in den Ippelſchen Dyk, die altyd open ſtaan, en het Nieuwe Land ontlaſt zig van dit en zyn eigen Binnenwater, door drie groote Sluizen aan den Nieuwen Dyk in het Bergſche Veld (p).

(p) *Uit Medegedeelde Berigten.*

Mindere Heemraadſchappen.

Ten aanzien van de mindere Heemraadſchappen in den Lande van Altena, was by de bovengemelde Handveſt van Graave Jakob van Hoorne vaſtgeſteld, dat 'er in ieder Gerechtsban een Schout en vyf Heemraaden zouden zyn, die over de Erfſcheidingen, ieder in hunnen Ban, Uitſpraak zouden doen, en de Slooten, Dyken, Wateringen en wat dies meer is, volgens Keure van den Heere ſchouwen (q). Dit geſchiedt tegenwoordig in ieder Gerechtsban door den Schout en zeven Schepenen. Over de drie Bannen of Polders, die onder de Stad Woudrichem behooren, doorgaans de Oude en Nieuwe Ban en Honswyk genaamd, zyn zeven Heemraaden, die Slykheemraaden geheeten en door den Baljuw aangeſteld worden (r).

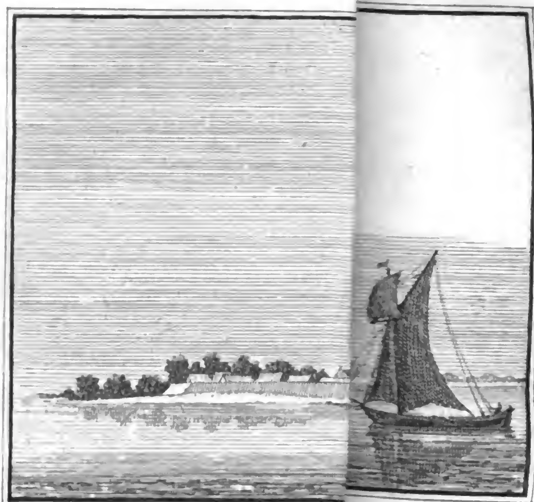
(q) *Kemp. Beſchr. van Gorinch* bl. 374.

(r) *Uit Medegedeelde Berigten.*

Verdeeling.

Het Land van Altena bevat, behalven de Stede Woudrichem, de volgende Ambagtsheerlykheden, met derzelver Dorpen en Gehuchten, die Middelbaar en Laag Rechtsgebied oeffenen; als Sleewyk, Werken, Almkerk, Emmikhoven met Waardhuizen, Uitwyk, Op- en Neder-Andel, Gyzen en Ryswyk.

WOU-

C. P. ad viv. del. N. S. f.

WOUDRICHEM, de Hoofd- of eenige Stad des Lands van Altena, legt aan de Zuidzyde van de Rivier de Maaze, welke zig voor de Stad met de Waal vereenigt en hier den Naam van Merwe begint te voeren. Zy is ruim drie uuren van Heusden, drie vierendeel uurs van Gorinchem, schuins over de Merwe, en vyf groote uuren van Dordrecht afgelegen: deeze laatste afstanden te rekenen op Hemels breedte. De Naamsreden wordt door *Woutersheim* verklaard, naar eenen Wouter, die Heer van Altena zou geweest zyn (s). Anderen vinden 'er *Woudrich-* of *Woudrykheim* in, dat zoo veel als *Boschryk* zou wezen, en veel overeenkomst hebben met den Naam des Lands *Holthena*. Gemeenlyk wordt de Plaats *Workum* of *Woerkum* geheeten. De Stad legt genoegsaam in 't vierkant, met haare Wallen tegen den Stroom der Merwe aan. Zy is, naar de hedendaagsche wyze, net versterkt, met aarden Bolwerken, en een diepe Graft voorzien, om welke een goede Kontrescharp gelegd is, omringd met een andere Watergraft. Ook is de geheele Stad onlangs genoegsaam rondsom met Palisfaden bezet. Drie Poorten zyn 'er, voor eene derwelken naar de Landzyde een groot Ravelyn legt. De andere komt uit op den Maasdyk naar den kant van Loevestein. Hier legt mede een Ravelyn tusschen de twee Bruggen, en buiten de tweede Brug is een Lunet, met eenige mindere Werken. De derde Poort heeft haaren uitgang op het Hoofd, dat wel eer ver in de Merwe plagt uit te steeken; maar nu niet

WOUDRICHEM. Gelegenheid.

Naamsreden.

(s) *M. v. Houve Handv. Kron.* I. D. bl. 115.

Sterkte.

WOUDRICHEM. boven de twintig Voetstappen buiten de Poort reikt: zelfs zou het gevaar loopen van in 't kort weg te spoelen, indien het niet met zwaare onkosten door menigvuldig Ryswerk, staande gehouden werdt. De Rivier heeft, voor dit Hoofd, eene diepte, die niet te peilen is. Toen dit Hoofd zig verder uitstrekte, was 'er een bekwaame Haven, van welker Overblyffelen de oudste Ingezetenen noch geheugen hebben. De

Grootte. Stad is klein van Begrip, hoewel men wil dat zy in vroeger tyden veel grooter geweest is; ook heeft men op den afstand van twee Snaphaanschoten, by het graaven van Slooten, noch grondslagen van Huizen gevonden, die men wil in de Stad gestaan te hebben. *Hoewel de Huizen nu zeer oud en veelen derzelven vervallen zyn*, blykt het, dat 'er in vroeger tyden eenigen al vry aanzienlyk moeten geweest zyn. Veele Wapenborden in de Kerk bewyzen insgelyks, dat Woudrichem door veele deftige luiden bewoond werdt. In de Oude Lyst der Verponding van den jaare 1632, stonden 'er 156 Huizen voor Woudrichem aangetekend, met 554 Morgen, 250 Roeden Lands onder het Rechtsgebied van de Stad. Volgens Medegedeelde Berichten, behooren 'er omtrent 744 Morgen Lands onder de Stad: als ruim 400 in den Ouden Ban, 200 in den Nieuwen Ban, en 144 in Honswyk, doch van dit meerder getal zyn 'er verscheiden Morgens onder andere Ambagten in de Quohieren aangetekend. De Lyst van den jaare 1732 heeft 158 Huizen, waar van 'er 29 buiten de Stad staan aan den

den Ouden Dyk, met 2 Korenmolens, die, met de Verhooging van den den jaare 1734, te samen in de Verponding zeshondert vierenvyftig Guldens en één Stuiver opbrengen. Naderhand is een deezer Korenmolens, eigenlyk de Molen van Almkerk, verkogt. WOUDRICHEM.

In de Geschiedenissen des Lands ontmoet men niet veele Gevallen, die Woudrichem betreffen. Men verhaalt dat de Stad, in den jaare 1460, met Wallen omringd is (t). Het schynt echter zeker, dat men dit vroeger moet stellen. Want in den jaare 1405, geduurende den twist tusschen Hertog Willem van Beieren en Jan van Arkel, werdt de Stad, door Aanhangelingen van den laatsten verrast, geplonderd en verbrand. Mogelyk heeft men, na dien tyd, de Stad op nieuws bemuurd (v). Zy verkreeg in den jaare 1476, van Jakob, Graave van Hoorne, haaren Heere, verscheiden Voorrechten en Vryheeden, die in den jaare 1477, door Vrouw Maria van Bourgonje, als Graavinne van Holland, bevestigd werden (w). Omtrent den jaare 1511, in den Oorlog tusschen de Gelderschen en Hollanders, hebben de eerstgemelden de Stad by verrassing ingenomen, en kreegen den Graave van Hoorne gevangen, die genoodzaakt werdt zig zelven en zyne Onderdaanen van Woudrichem, voor eene merkelyke somme Gelds, vry te koopen (x), waar na zy de Stad verlieten. In den jaare 1574, verviel zy in de Magt der Spanjaarden; doch sedert dien tyd is Woudrichem altyd in ongestoorde rust onder 't Gebied der Staaten van Holland gebleeven. Historie.

(t) *Boxhorn. Theatr. Holl.* p. 317.

(v) *Goudh.* I. D. bl. 419.

(w) *A Kemp. Beschr. van Gorinch.* bl. 358, 375.

(x) *Boxhorn. Theat. Holl.* p. 317.

Wei-

WOUDRICHEM. Gebouwen.

Weinige openbaare Gebouwen zyn 'er in Woudrichem. Het Stadhuis is niet zeer groot, en, volgens eene oude Aftekening der Stad, heeft 'er, in 't begin der voorige Eeuwe, een vierkant Toorentje op gestaan, dat nu lang en buiten geheugen van menschen verdweenen is. De Kerk is vry deftiger. Zy is groot en ruim, maar de tyd van derzelver Stigting onbekend (7). De Tooren is een zwaar vierkant Gebouw, waarop, volgens de overleveringen, wel eer een groote Spits gestaan heeft, welke door de Spanjaarden zou afgeschooten zyn. Naderhand hadt hy een kleiner Spits, die door den Storm van den 1 September des jaars 1717, omver woei en een Gat in het Dak der Kerk maakte. Tot het herstellen deezer schade, werdt uit het Geestelyk Komtoir een Onderstand van eenige Honderd Guldens gegeven; doch de Spits is nooit op den Tooren weder opgeregt, maar een plat Dak op denzelven gelegd. De Klok is van een ongemeene zwaarte; doch door een groote scheur bedorven. De Predikdienst in deeze Kerk wordt door één Predikant waargenomen, die, gelyk de overige Predikanten des Lands van Altena onder de Klassis van Altena behoort.

Regeering.

De Regeering van Woudrichem bestaat in een BAJLUW, die hier doorgaans een Substi-

(7) Uit een oude Overlevering, wil men besluiten, dat deeze Kerk door den H. Suidbertus, Reisgezel van den H. Willibrordus zou gesticht zyn. Zie VAN HEUSSEN *Outbed van Zuidholland.* III. D. bl. 581. Deeze Suidbertus stierf in den jaare 713. By *Denzelven*, *Bat. Sacra.* I. D. bl. 27.

ſtituit ter waarneminge, zo van dit Ampt, als van het Ampt van Dykgraave, aanſtelt; wyders twee BURGEMEESTEREN en zeven SCHEPENEN, denwelken een zelfde Sekretaris toegevoegd is, die mede zynen Subſtituit heeft. De oudſte der twee Regeerende Burgemeeſteren bekleedt hier altyd het Ampt van Theſaurier. Noch zyn 'er negentien Oud-Raaden. WOUDRICHEM.

De Verandering der Regeering, die eertyds des Zondags voor Palmzondag plagt te geſchieden, heeft men nu jaarlyks op den 21 January. Voor de Verheffing van zyne Hoogheid tot Stadhouder, werdt 'er een benoeming door den Baljuw, aan Gekommitteerde Raaden overgeleverd, en hier uit de Verkiezing gedaan; maar in het tegenwoordige jaar 1748, is de Aanſtelling der verwiſſelende Regenten door zyne Hoogheid geſchied. Het getal der Schepenen was voorheen op negen Perſoonen bepaald, waar van 'er vyf, gelyk de twee Burgemeeſters te Woudrichem moeſten woonen. De overigen werden uit Ingezetenen van 't Land van Altena verkooren, dewyl de Lyfſtrafbaare zaaken van deezen Lande mede door de Vierſchaar van Woudrichem moeten gevonniſd worden (y). De zeven Schepenen, die nu deeze Rechtbank uitmaaken, worden thans allen uit de Stad genomen en geenen van het Platte Land.

(y) *Kemp. Beſchr. van Gorinch.* bl. 359.

Onder de Voorrechten van Woudrichem is de vergunning van een Weekmarkt en drie vrye Jaarmarkten, waar van de eerſte begint des Donderdags voor Palmzondag, de tweede op Sint Jakobs, en de derde op Voorrechten.

Sint

WOUDRICHEM.

Sint Lukas Avond. Het Vrygeleide dier Markten duurt twee dagen voor en twee dagen na den eerſten Marktdag. Uit de Handveſt blykt dat hier een Paardenmarkt onder begreepen is. Deeze Markten zyn tegenwoordig van weinig belang. Oudtyds trok de Heer van Woudrichem of van den Lande van Altena de Tollen der Goederen, die op de Markten af en aangevoerd worden, waar van geen andere dan de Poorters van Woudrichem bevryd waren (z).

(z) *Kemp Beſchr. van Gorinch.* bl. 86.

Krygsbeſtier.

Wegens het Krygsbeſtier hebben wy onder Heusden gemeld. De Bezetting beſtaat in een Kompagnie *Invalides*, die door de Provincie van Holland betaald worden.

Platte Land van Altena. Almkerk.

Wy gaan over tot de Beſchryving van het Platte Land van Altena, waar van ALMKERK het grootſte der Ambagten en Dorpen is. Het heeft zynen Naam van de Rivier of het Water de Alm, die de Ambagten van Emmikhoven en Almkerk van een ſcheidt en langs het laatſtgemelde Dorp zeer vermaaklyk naar het Bergſche Veld Stroomt. Zy plagt, voor den Watervloed van den jaare 1421, zig by Almsvoet in de Oude Maaze te ontlaſten, en deelde aan dit en andere Dorpen en Ambagten, die ſedert deeze Overſtrooming verdronken zyn, insgelyks haaren Naam mede. Het Ambagt bevat, volgens de Quohieren der Verponding, 906 Morgen, 465 Roeden Lands en hadt, volgens de Lyſt van den jaare 1632, 67 Huizen, die in de Nieuwe Lyſt van des jaas 1732, op 147 Huizen, behalven 1 Korenmolen zyn vermeerderd.

De

De Landsdouw is hier vermaaklyk en vrucht- baar zoo van Zaai- Wei- als Teellanden, als ook wel van Hennip en Vlasch Landen. Het Dorp legt ontrent vyf vierendeel uur gaans ten Zuidwesten van Woudrichem, en is zeer volkryk en levendig door de gedurige Scheepvaart op Dordrecht, Rotterdam en Gorinchem, zo wel als door den Doortogt der Veerwagens, die van Utrecht over Gorinchem naar Breda ryden. De Kerk was eertyds een groot Gebouw, gelyk blykt uit den afstand tusschen den Tooren en het Koor, waar in de Predikdienst verrigt wordt. De Tooren is vry dik en hoog en met een Leien Spits voorzien. Ten Noordoosten en niet verre van het Dorp ziet men den ruigbegroeiden Heuvel (a), op welken wel eer het Slot der Heeren van Altena gestaan heeft. Men is gewoon het zelve in den Landkaarten aan te wyzen; hoewel 'er, sedert de Verwoesting door Hertog Albrecht van Beieren, niets meer van overig was dan twee groote tienkante Toorens, waar van de laatste, in den jaare 1678, of, volgens anderen, in den jaare 1680, weggeruimd is; zo dat 'er thans niet anders dan eenige Grondslagen en Holen van te vinden zyn. Het is zekerlyk onder de Kasteelen in Holland geen der minsten geweest, en men wil dat het ook gediend heeft voor een Tolhuis. De Heuvel verleent een aangenaam gezigt over het gantsche Land van Altena, en is tegenwoordig op den kruin in het ronde zeer fraai met Lindeboomen beplant. Hy behoort in eigendom aan den Heere Martinus van Bar-

ne-

HET LAND VAN ALTENA. *Almkerk.*

(a) Zie hier voor bl. 288, 290, 291.

HET LAND VAN ALTENA. neveld, Vryheere van Noordeloos enz. De Heer Mr. Willem Fabricius, Heer van Zandhorſt, Vroedſchap der Stad Haarlem, is Heer van Almkerk.

Sleewyk. SLEEWYK of SLEEUWYK ſtrekt zig, met deszelfs Ambagt, ten Noorden aan den Dyk der Merwe. Voor het zelve zyn, in de Lyſt der Verponding van den jaare 1632, niet meer dan 9 Huizen gebragt, met 498 Morgen, 50 Roeden Lands. De Nieuwe Lyſt van den jaare 1732 meldt 61 Huizen. Het Dorp is echter niet groot, en legt met deszelfs Kerk mede aan den Dyk, ſchuins over Gorinchem. De Tooren, die vierkant is met een dergelyke Spits, kan om deszelfs laagte en het Geboomte, dat digt aan de Kerk en op het Kerkhof ſtaat, in het voorby vaaren niet gezien worden. Ruim een vierendeel van een uur gaans boven het Dorp, legt het Veer, van waar men naar Gorinchem wordt overgezet, het welk voor Rytuigen en Paarden met een Zeilpont geſchiedt, alzoo de Rivier hier zeer breed is. De Landkaarten bewaaren noch de geheugenis van een Sterkte, de Muggeſchans geheeten, die in den Spaanſchen Oorlog aan het Veer plagt te leggen, doch deeze Schans is geheel verdweenen. De Ambagtsheerlykheid van Sleewyk behoort aan den Heer Mr. Jakob van Belle, Sekretaris der Stad Rotterdam.

Werken. WERKEN heeft geen Dorp, maar hier en daar Boerenwooningen, die in de Lyſt van den jaare 1632, een Getal van 25 uitmaakten, en in die van den jaare 1732, 81 bedraagen. De Landeryen worden in de

Quo-

Quohieren begroot op 763 Morgen, 126 Roeden. Het ſtrekt zig ten Ooſten tot aan Sleewyk, gelyk ten Weſten tot aan de Bakkers Kille, en is met verſcheiden Bedykingen bepolderd, waar van de grootſte de Vervoorns Polder genoemd wordt. Hier begint de Oude Zeedyk of Ippelſche Dyk, die voormaals tegen de Wateren van den Biesboſch gemaakt is, en zig tot aan de Oude Maaze uitſtrekt. Op deezen Dyk lag in den Spaanſchen Oorlog mede een Schans, waar van noch zigtbaare Overblyſſels gevonden worden. Zy heeft ook den naam aan den byleggenden Polder gegeven. Werken heeft voorheen een Kerk gehad, waar van nu noch eenige Muurbrokken met het Kerkhof overig zyn. Hier begraaven de Opgezetenen hunne dooden; doch zy behooren anderszins in het Kerkelyke onder Werkendam, dat, alhoewel zeer naby Werken, onder het Baljuwſchap van Zuidholland, in het Crimineel, te recht ſtaat. De Heer Jakob, Baron van Ryt, Heere van Woeſtwezel, Vryheer van Wyngaarde en Ruigbroek, Heere van Werkendam enz. is Ambagtsheer van Werken.

HET LAND VAN ALTENA. *Werken.*

EMMIKHOVEN, GANSWYK en WAARDHUIZEN zyn drie Heerlykheden, die echter maar eene Rechtbank hebben. Zy leggen een uur gaans ten Zuidweſten van Woudrichem, in een vruchtbaaren Oord, niet verre van Almkerk en Uitwyk. EMMIKHOVEN en GANSWYK vervatten, volgens de Quohieren, 580 Morgen, 575 Roeden Lands, eigenlyk alleen zonder benoeming

Emmikhoven, Ganswyk en Waardhuizen.

HET LAND VAN ALTENA. *Emmikhoven, Ganswyk en Waardhuizen.*

van Ganswyk, met 33 Huizen in de Lyst van den jaare 1632. Volgens die van den jaare 1732, was het Getal der Huizen tot op 99 vermeerderd. Voorheen hadt Emmikhoven een Dorp; doch thans is het niet meer dan een Gehugt zonder Kerk, waar van alleen de grondslagen en het Kerkhof, dat noch door de Opgezetenen gebruikt wordt, zyn overgebleeven. Zy behooren onder de Gemeente van Almkerk, hoewel de Vereeniging van Standplaats in het Kerkelyke aldus niet wordt aangemerkt. WAARDHUIZEN is grooter in den Omtrek van deszelfs Ambagt, en heeft, volgens de Quohieren der Verponding, 630 Morgen, 217 Roeden Lands; doch het Getal der Huizen is in beide de Lysten merkelyk minder dan Emmikhoven. Men hadt 'er 7 in de Oude en 21 in de Nieuwe Lyst. De Kerk van Waardhuizen, die mede, op weinig Muurbrokken na, verdweenen is, is een Samenvoeging met die van het nabuurig Uitwyk. De Ambagtsheerlykheid van Emmikhoven heeft, tot op zyn overlyden, behoord aan den Heer Mr. P. M. Belaarts, in den Oud-Raad der Stad Dordrecht.

Uitwyk.

De Ambagtsheerlykheid UITWYK, aan den Ouden loop des Almstrooms gelegen, heeft, volgens de Quohieren, 413 Morgen, 400 Roeden Lands, en was in den jaare 1632, ten getale van 21 Huizen aangetekend. In de Lyst van honderd jaaren laater, wordt het op 36 Huizen begroot. Het

Dorp,

Dorp, 't welk klein is, legt ruim drie vierendeel van een uur gaans van de Stad Woudrichem. Het heeft een Kerk in gemeenschap met Waardhuizen. Zy heeft een vierkanten Tooren, met een achtkanten Spits. De Ambagtsheer van Uitwyk is de Heer Mr. Abraham Adriaan du Bois, Heer van Molenaars-Graaf, Nederveen-Kapel en Gyzen, Raad der Stad Rotterdam, en Bewindhebber der Oost-Indsche Kompagnie aldaar, enz. HET LAND VAN ALTENA. *Uitwyk.*

De HILLE is mede een klein Ambagt ten Zuiden van Waardhuizen en ten Oosten van het Land van Heusden aan Babilonienbroek gelegen. De Landeryen bedraagen 410 Morgen, 225 Roeden. Volgens de Oude Lyst stonden 'er 17 Huizen, en 21 volgens de Nieuwe. Het Dorp legt twee groote uuren van Woudrichem. De Ambagtsheerlykheid van Hille behoort aan den Heere Jakob Huisman, minderjaarigen Zoon van wylen den Heere Mr. Maarten Huisman, in zyn leven Kiesheer te Middelburg. Hille.

ANDEL is een Ambagtsheerlykheid met twee Dorpen, die een gemeene Regtbank hebben; ook zyn zy in gemeenschap in de Quohieren der Verponding omgeslaagen, en wy vinden in de Nieuwe Quohier voor de Landeryen aangetekend 692 Morgen, 200 Roeden, die in de Oude niet hooger begroot worden dan 459 Morgen, 200 Roeden (b), hoewel de Quohieren anders gewoonlyk in Morgentalen ten naasten by overeenstemmen. In de Oude Lyst van de Huizen zyn 'er 10 minder dan in de laatste van den jaare Andel.

(b) *Kron. v. Medenbl.* bl. 208.

HET LAND VAN ALTENA. *Andel.*

1732, waar in 101 Huizen, voor beide de Ambagten zyn gebracht. Van de Dorpen wordt het een OP-ANDEL en het ander NEDER-ANDEL genoemd. De Ingezetenen noemen ze *Op-Eil* en *Neer-Eil.* Zy leggen niet ver van malkander zeer vermaaklyk aan den Dyk, ruim vyf vierendeel van een uur gaans ten Ooſten van Woudrichem, en omtrent even zoo ver ten Noordweſten van Heusden. Zy worden door een zelfden Predikant bediend, die alleen te Op-Andel predikt; dewyl de Kerk te Neder-Andel geheel vervallen is; doch de Tooren, die een opgemetſelde ſteenen Spits heeft, ſtaat noch en, voor het aangaan van den Godsdienſt, wordt zoo wel hier als te Op-Andel de Klok geluid. De Kerk te Op-Andel is mede oud en niet zeer groot: zy ſtaat met een laag ſpits Toorentje aan den Dyk. De Heer Hendrik Pus, Luitenant Kollonel van een Regiment Voetvolk ten dienſte deezer Landen, bezit de Ambagtsheerlykheid.

Gyzen.

GHIESSEN, GIESSEN of, gelyk men veeltyds ſchryft, GYZEN; legt met deszelfs Ambagt, tuſſchen die van Neder-Andel en Ryswyk. Het heeft 604 Morgen, 406 Roeden Lands, en, in de Oude Lyſt, 33 Huizen. In de Nieuwe zyn zy op 51 Huizen vermeerderd. Ontrent een uur gaans van Woudrichem ſtaat het Dorp, aan en binnen den Maasdyk, die hier veele Uiterwaarden of Voorland heeft. Het legt zeer vermaaklyk aan deezen Dyk, die met Nootenboomen en andere Geboomte beplant is, gelyk mede de Binnenwegen, die langs welige Graan-Akkers loopen. De

Kerk

Kerk is oud, van middelbaare grootte, en heeft een spitsen Tooren met Leien gedekt. De Gemeente van Gyzen wordt door haaren eigenen Leeraar bediend. Dit Dorp hadt van ouds al een vrye Jaarmarkt op dezelfde Keure als die te Woudrichem. Zy begon drie dagen voor Sint Margrieten Avond (c). Te Gyzen stondt voor deezen ook een fraai Slot, waar op de Heeren van Gyzen hun verblyf hielden. Wy weeten niet by welke gelegenheid het zelve in deeze Eeuw is weggeraakt. Wy hebben den Heer Mr. Abraham Adriaan du Bois, enz. enz. onder Uitwyk reeds als Heere van Gyzen gemeld.

HET LAND VAN ALTENA. *Gyzen.*

(c) *Kemp. Beschr. van Gorincb.* bl. 86, 368.

Ryswyk.

RYSWYK is met deszelfs Rechtsban ten Noordoosten aan de Maaze en Zuidwaards aan Gyzen gelegen. Het heeft geene groote Uitgestrektheid van Landeryen, die 398 Morgen, 400 Roeden bedraagen. De Huizen waaren 17 in getale, volgens de Lyst van den jaare 1632, en Honderd jaaren laater met 10 vermeerderd. De Kerk, die oud en niet zeer groot is, heeft een laagen Tooren, van boven plat gedekt. Het Koor van de Kerk is geheel ingestort behalven eenige stukken van vervallen Muurwerk. Het Dorp is een groot half uur gaans ten Zuidoosten van Woudrichem. De Gelegenheid van Ryswyk, zoo langs den Dyk, als binnenwaards, is bevallig door het Geboomte en de Zaailanden, die men 'er heeft. Dit Dorp en Ambagt moet niet verward worden met twee anderen, die den zelfden Naam voeren; het een buiten 's Graavenhaage en het ander in Gel-

Het Land van Altena. derland over de Stad Wyk by Duurstede. De Heeren van Ryswyk in Altena zyn al vroeg in 's Lands Geschiedenissen bekend. Men leest van Goevelyn van Ryswyk, onder den Hollandschen Graave Floris den IV, die in den jaare 1235, omkwam (d). Even buiten het Dorp, beneden den Dyk, landwaards in, staat het Huis te Ryswyk, 't welk altyd, gelyk noch, aan de Heeren der Plaatse behoord heeft. Het is een vierkant Gebouw, met een ronde bemuurde Voorplaats, rondsom uit een breede Graft opgetimmerd, ten deele oud en ten deele vernieuwd, doch het heeft zeer oude Grondslagen, en rondsom zyne Beplantingen, Tuinen en Dreeven. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe Agatha Katharina van der Graaf, enz.

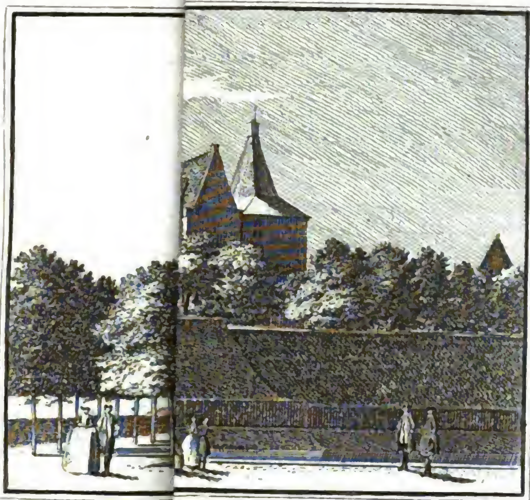
Ryswyk.

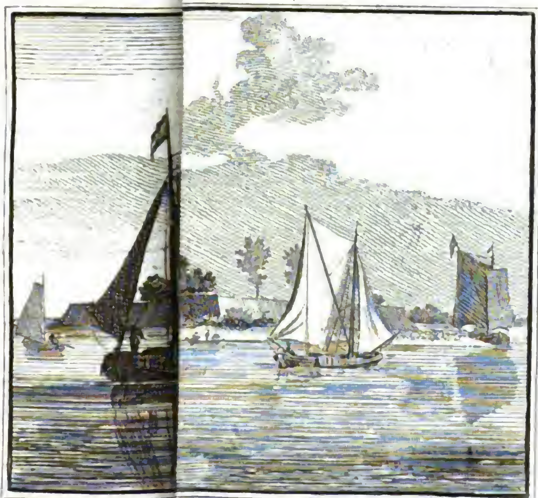
(d) *Goudb.* I. D. bl. 310.

Loevestein.

De Vesting Loevestein, hoewel zy niet onder het Land van Altena kan gerekend worden, meenen wy in onze Beschryving nergens gevoeglyker dan hier te kunnen plaatsen, zoo om derzelver nabuurige Gelegenheid, als om dat zy onder geene der andere Landstreeken van Holland behoort. Zy is gelegen aan den alleruitersten Hoek van den Bommelerwaard aan den samenloop van de Rivieren Maaze en Waal, op den afstand van Drie Vierendeel Uurs van de Stad Gorinchem, en een klein Vierendeel Uurs van de Stede Woudrichem, volgens Hemelsbreedte gerekend. Men kan gemaklyk afleiden dat de tegenwoordige Hollandsche Grond in den Bommelerwaard, waarop de Vesting Loevestein gebouwd is, wel eer aan het Land van Altena gehecht was, eer naamlyk de

loop

C. P. ad viv. del. N. S. f.

loop der Rivier de Maaze verleid werdt met de Doorgraaving, waarvan wy in onze Beschryving van Heusden gemeld hebben. Tegenwoordig worden de Buitenwerken van Loeveſtein door de Wateren van de Waal beſpoeld en aan den kant der Maaze is zeer weinig Voorland, dat meerendeel in Rietgorzingen en Grienden beſtaat, die ſomtyds door deeze Rivieren overſtroomd worden. Men noemt het met recht een gewigtige Grensveſting. Het is in zich zelve een oud Slot of Kaſteel, 't welk met hedendaagſche Veſtingwerken beſchermd wordt. Van de Stichting en Benaaming vindt men nergens iets gewaagd. Mogelyk zou men met eenige reden, maar met veel onzekerheid, den naam konnen afleiden van eene Buurt *Loven* of *Loeven*, naby Asperen gelegen. Indien het niet door de Graaven van Holland gebouwd is, hebben zy het echter al vroeg bezeten. Men leeſt, dat zekere Bruiſten van Heerdewynen, Theſaurier van Holland, in den jaare 1397, om zyne Rekening te verantwoorden door Albrecht van Beieren bezet werdt, en van daar naar Loeveſtein, waarover hy Bevelhebber was, ontvlugtte. Na dat hy het Slot van alles tot eene dappere beſcherming voorzien hadt, vertrok hy naar Gelderland. Graaf Willem van Ooſtervant, des Hertogs Zoon, belegerde het, en, door een der Stormtuigen van dien tyd, werdt een der grootſte Torens ter neder, en de brand in 't Hooi geworpen. Dit deedt het Slot en drie Zoonen des Theſauriers met andere Edelen in handen van den

Loeveſtein.

Graave vallen (e). In laater tyden heeft Loevestein meermaalen het geweld des Oorlogs uitgestaan. In den jaare 1570, ondernam Herman de Ruiter op het Slot, 't welk toen Spaansche Bezetting inhadt, eenen aanslag, die zoo ver gelukte, dat hy, door list en dapperheid, zich hier van meester maakte, en het begon te versterken. Niet lang daarna werdt hy, in 't Kasteel, 't welk hy met niet meer dan vier en twintig Man kon verdedigen, door de overmagt der Spanjaarden aangevallen, en sneuvelde na een weêrgaloozen tegenstand, door 't aansteeken van 't Buskruid, dat hy zelve op de vloer gestrooid had (f). Twee jaaren daarna week de Spaansche Bezetting uit Loevestein, het welk door 't Volk van den Prinse van Oranje bezet werdt (g). In de Maand Augustus des jaars 1589, kwam het Leger des Hertogs van Parma voor Loevestein, wierp 'er een Schans op en dacht 'er zich meester van te maaken, 't welk door den zwaaren regen en het oploopen des Waters mislukte (h). Toen de Franschen, in den jaare 1672, de Stad Bommel en den Bommelerwaard, uitgezonderd Loevestein, inhadden, werdt dit Slot met de Steden Gorinchem en Woudrichem door hen opgeëischt, doch de Veldmaarschalk Wirtz had deze Plaatsen zoo wel bezorgd, dat zy 'er van afzagen (i). Al van ouds werd dit Kasteel voor eene Gevangenis van Staatspersoonen gebruikt. In den jaare 1447, werdt Gozewyn de Wilde, President of Stadhouder van Holland, die door den Kastelein van Medenblik met een misdaad, nutter noit genoemd,

HET LAND VAN ALTENA. *Loevestein.*

(e) *Goudb. I. D.* bl. 410.

(f) *P. K. Hooft Hist.* bl. 219, 220.

(g) Dezelve bl. 255.

(h) *E. v. Meteren XV. B. f.* 281 *vers.*

(i) *Valkeniers Verw. Europa.* bl. 540.

noemd, beschuldigd was, op Loevestein gebracht, en na eene genoegsaam afgedwongene bekentenis onthalsd (k). De Gevangenis der Heeren Rombout Hoogerbeets en Huig de Groot, in den jaare 1619, en de wonderbaare Verlossing van den laatsten zyn te wel bekend, om ze hier wydloopiger te melden. Het jaar 1650, zag ook zes andere Staatsluiden naar Loevestein voeren, waar van de oorzaak lang in de geheugenis is levendig gehouden. De Engelsche Admiraal Asku, in den Zeeslag van den jaare 1666, gevangen, werdt insgelyks op Loevestein bewaard (l), en laater was het de hechtenis van de Heeren Halewyn en Wicquefort, die over verbooden Briefwisseling verdacht waren.

HET LAND VAN ALTENA. *Loevestein.*

(k) *Goudh.* I. D. bl. 464.

(l) *G. Brants Lev. van de Ruiter.* bl. 500.

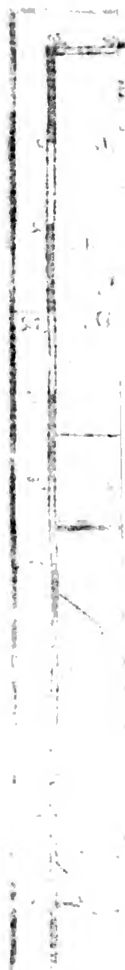
Het Kasteel is tegenwoordig een zeer oud en grof Gevaarte, hoog uit een breede en diepe Graft gebouwd, zoo dat het op een verren afstand gezien wordt. Het heeft twee zwaare vierkante Toorens, met achtkantige Leien Kappen gedekt, en twee schuinsopgaande Gevels. Noch is 'er een Voorburgt, die een kleinen laagen ronden Tooren heeft, en met een Graft van het Slot gescheiden is. Buiten deeze Voorburgt zyn de Barakken voor de Soldaaten, in twee Ryen tegen over malkander, en gestrekt naar de Poort der Vesting aan den Waalkant. Hier is ook de Wooning van den Predikant, die de Kerk van Loevestein, welke in het Slot is, bedient. De Buitenwerken deezer Vesting bestaan in

HET LAND VAN ALTENA. *Loeveſtein.*

vyf Aarden Bolwerken, zoo dat zy byna vyfhoekig is, en voorts in een goeden Wal, met een breede Graft omvangen. Hier buiten is noch een *Glacis*. Aan de Landzyde is mede een Graft, die deeze Sterkte van het Monnikenland in den Bommelerwaard afſcheidt.

Van Loeveſtein vaart daaglyks een Veerſchuit naar Gorinchem, die 's Avonds wederkeert. Behalven deeze zyn 'er kleiner Vaartuigen om naar die Stad of Woudrichem overgevoerd te worden. De Staaten van Holland, wien Loeveſtein in 't geheel toebehoort, houden 'er eene Bezetting, die onder een Kommandant ſtaat en thans aan den Gouverneur van Heusden onderhoorig is. De Predikant der Plaatſe behoort onder de Klaſſis van Gorinchem.

BE-

SCHIELAND
Moordrecht
Ysel
Gouda
Beneden
Haastrecht
WAARD OF
Den Amer
Wyve Keen
Steven
Kalver Pold.
Kleene Pold.
Klaas Land
Blok Pold.
Nassou
Colderie Pold.
Elderens Polder
t Land over den Dwers dyk
Oude Land van Zevenbergen
Zevenbergen
S
T
A
45 46 47 48 49 50 51 52 53 54
52

ZEVENDE HOOFDSTUK.

ZUID-HOL-LAND,

Beſchryving van de Gelegenheid, Geſteltheid, Staat der Rivieren, Regeering van 't BALJUWSCHAP *van* ZUIDHOLLAND, *en aanleggende Landſtreeken.*

DOOR ZUIDHOLLAND, aangemerkt als een gedeelte van het Zuiderkwartier der Provincie van Holland, en niet als het geheele Zuiderkwartier zelve, verſtaan wy bepaaldelyk die Landſtreek, waar in het oorſpronklyk Zuidhollandſch Recht van alle oude tyden in gebruik was, en in het byzonder de Ambagten, onder het Rechtsgebied van den Hove en Hooge Vierſchaar van Zuidholland; met de Hooge Heerlykheden hieromſtreeks, welke dit Recht volgen, maar aan de Hooge Vierſchaar niet onderworpen en Baljuwſchappen op zich zelve zyn. Volgens deeze bepaaling grenſt Zuidholland ten Noorden met den Krimpenerwaard aan den Yſſel, langs een gedeelte van Schieland, het Land van ter Goude en het Land van Woerden tot aan de Vliſt, een Water, het welk ontrent Haaſtrecht met den Yſſel en by de Stad Schoonhoven met de Lek gemeenſchap heeft. Dit Water de Vliſt ſcheidt den Krimpenerwaard en Zuidholland ten Ooſten van het Land van Ysſelſtein en een gedeelte der Provincie van Utrecht. De verdere ſtrekking ten Ooſten tuſſchen de Rivieren de Lek en de Merwe gaat in de Baronny

Beſchryving van Zuidholland.

Gelegenheid.

ZUID-HOLLAND.

van Liesveld meede langs de Provincie van Utrecht en met den Alblasserwaard langs de Landen van Vianen en van Arkel. Ten Zuiden van de Merwe wordt het door het Ambagt van Werkendam en de Landen van Dussen afgescheiden van het Land van Altena. Ook legt het hier met de gebrokene Landen van den Grooten Zuidhollandschen Waard en het Eiland van Dordrecht aan den Biesbosch en heeft over denzelven nog de Zuidhollandsche Dorpen in de Langestraat, met welke het ten Westen paalt aan Staats Brabant. Aan het Eiland van Dordrecht maakt de 's Gravendeelsche Kil, die uit het Hollandsch Diep naar de Merwe bevaaren wordt, de Grensscheiding ten Westen tusschen Zuidholland en het Land van Stryen. Meer Noordwaard strekt zich het Rechtsgebied nog meer Westelyk uit met den Zwyndrechtschen Waard, den Riederwaard en de Ambagten van Barendrecht, Karnisse en Ysselmonde tot aan het Rechtsgebied van den Lande van Putten. Het overig gedeelte in het Westen van Zuidholland, ten Noorden de Merwe in den Krimpenerwaard, wordt van het Baljuwschap van Schieland door den Yssel, afgescheiden.

Oudheid.

Men wil dat Zuidholland alle de andere Landstreeken der Provincie in Oudheid overtreft en dat het Gebied der eerste Graaven van Holland zich niet verder dan tot deeze Landstreek heeft uitgestrekt (a), en dewyl de Hooge Vierschaar van Zuidholland mede den naam van het Hof heeft, wil

(a) *Oudenb Zuidb.* bl. 3.

wil men hier uit afleiden dat deeze Recht bank wel eer het Gerechtshof (b) van het eerste Holland zou geweest zyn (1).

Zuid-Holland.

(b) Oudenh. Zuidh. bl. 6, 7.

Naams-reden.

De Reden waarom deeze Landstreek byzonderlyk Zuidholland geheeten wordt is uit de gelegenheid derzelve lichtlyk af te neemen: maar wanneer deeze Naam met onderscheid, ten aanzien van het Baljuwschap, is in gebruik geraakt, hebben wy niet kunnen ontdekken. In een Verdrag van den jaare 1203, leest men, volgens Oudenhoven (c), de volgende woorden: *Opidum de Dordrecht & terra ab utraque parte aquæ Dordrechtse-weerde, Hardingse weerde, Dussene, & tota terra Stryene, quæ Zuidhollandt nominatur usque ad terram Ducis.* Dat is; *De Stad Dordrecht en het Land aan beide zyde van het Water den Dortschen Waard, Hardinkswaarde, Dussene en het Land van Stryene, het welk Zuidholland genoemd wordt, tot aan het Land van den Hertoge.* Hier uit bepaalt hy wat men oudtyds gewoon was voor Zuidholland te rekenen; en aldus zou niet duister blyken dat men toen gewoon was het zelve wel eer in meer uitgestrektheid dan het tegenwoordige Baljuwschap te begrypen; zelfs zonder eenige betrekking tot het Zuiderkwartier der Provincie van Holland. Ook tekent M. V. Houve (d) het Baljuwschap van Stryen aan onder de Parochien en Dorpen, die gerekend worden onder

Oude Bepaaling.

(c) *Oudenh. Zuidh.* bl. 145.

(d) *M. V. Houve Handv. Kron.* bl. 107.

(1) Dit gevoelen zou onzes bedunkens meer grond hebben, indien men niet wist dat de Hooge Vierschaaren van Rynland en Delfland insgelyks het Hof worden genoemd. Zie Van Leeuwen *Kostumen van Rynland;* bl. 13. en Bleiswyk *Beschr. van Delft* bl. 679.

ZUID-HOL-LAND. (e) *Boxhorn Theat. Holl.* p. 17.

onder den verdronken Zuidhollandschen Waard te behooren. De Hoogleeraar Boxhorn (e) bepaalt Zuidholland aldus; de Eilanden van Dordrecht, Alblasserdam, Klundert, met de Landen van Vianen, Gorinchem, Leerdam, Altena, Heusden, Geertruidenberg en eenige omleggende Landstreeken.

Zuidholland heeft altyd onmiddelyk gestaan onder de Graaven en Graavinnen van Holland, uitgezonderd dat Graaf Dirk de VII, wanneer hy in den Oorlog tegen Henrik den I, Hertog van Brabant, gevangen genomen was, genoodzaakt werdt de Stad Dordrecht en een gedeelte van Zuidholland aan den Hertog af te staan, het welk hy echter kort naderhand van Brabant ter leene ontving (f). In den zoen tusschen Hertog Jan van Beieren en Hertog Jan van Brabant, benevens zyne Gemaalinne Jakoba van Beieren, werdt de Stad Dordrecht met het Baljuwschap van Zuidholland afgestaan aan Jan van Beieren om het van Jakoba ter leen te houden (g); doch naderhand kwamen Dordrecht en Zuidholland weder aan 's Lands Graaven.

(f) *C. Butkens Troph. de Brab.* Liv. IV. p. 164.

(g) *Coudb.* bl. 439.

Lands Gesteltenis.

De Gesteltenis des Lands in Zuidholland is niet overal eveneens. Men heeft 'er zoo wel hooge als laage Landen, doch verre de meeste moeten door zwaare Dyken beschermd worden tegen de Overstroomingen der Rivieren de Maaze, de Merwe, de Lek, en den Yssel, die verscheiden maalen de voornaamste Deelen van dit Landschap onder water gezet hebben, waar van wy in de byzondere Afdeelingen gelegenheid

heid zullen hebben nader te gewaagen. Hier ſtaat in 't algemeen kortelyk aan te tekenen de Groote Watervloed op Sint Elizabeths nacht tuſſchen den 18 en 19 November van den jaare 1421. Hier van wordt getuigt, dat 'er toen een zoo vreeslyke Storm voorviel, als men nimmer beleeft hadt of als nimmer van gehoord was. Deeze deedt de Vloed zoo hoog ryzen en de Wateren met zoo veel geweld tegen de Dyken aanſlaan, dat zy 't zelve niet weêrſtaan konden. Veelen braken 'er door in andere deelen der Provincie van Holland, zoo wel als in Zeeland en Vriesland. Maar in Zuidholland was de Overſtrooming, die men zegt by Wieldrecht gebeurd te zyn, zoo groot, dat 'er tweeënzeventig Parochie-Kerken, met veele ſchoone Ridder-Hofſteden verdronken, menigte van menſchen het leven liet of tot de uiterſte armoede verviel. De ongemeene Waterplas tuſſchen Dordrecht en Geertruidenberg, nu gemeenlyk de *Verdronken Zuidhollandſche Waard*, of de *Biesboſch* en het *Bergſche Veld* geheeten, kan een denkbeeld zoo wel van den vreeslyken Watervloed als van de uitgeſtrektheid deezer overſtroomde Landen geeven (h). Dit Ongeluk wordt, behalven aan den gemelden Storm, door ſommigen wel toegeſchreeven aan de boosaardigheid van een Boer, die den Dyk by Wieldrecht zou hebben doorgeſtoken (i); maar waarſchynlyker is het gevoelen dat deeze Overſtrooming voornaamlyk veroorzaakt is door het ver-

ZUID-HOLLAND.

(h) *Goudh.* bl. 444.

(i) *Boxhorn Theatr. Holl.* p. 8.

ZUID-HOLLAND. verleenen van eene Handvest van Hertog Willem van Beieren, waarby, in den jaare .414, aan den Heere van Zevenbergen, toen Ambagtsheere van Wieldrecht, vergund werdt zekeren Zyl en Watergang, dien men plagt gesflooten te houden, ten allen tyde te mogen openen (k). Anderen meenen dat de Doorbraak voorgevallen is aan den Ouden Wiel, een der voornaamste Killen aan de Merwe, ten Westen van Werkendam, en waar uit de grootste Killen, naar den Biesbosch of het Bergsche Veld vloeien. Veelen deezer verdronkene Parochien en Ambagten kent men niet dan by de naamen, zonder te weeten waar zy gelegen hebben; anderen zyn, het zy in 't geheel of ten deele weder opgekomen en bedykt, of leggen als Uiterwaarden en Eilanden aan den Biesbosch. De Schryvers, die de Dorpen, welken in deezen Watervloed overstroomd zyn, optellen, vinden 'er niet meer dan zes en vyftig; maar men meent dat sommigen deezer verdronken Ambagten in twee of meer Parochien gesplitst geweest zyn, waar door het verhaal der Hollandsche Kronyk, die van twee en zeventig Parochien meldt, kan worden bevestigd.

(k) Goudh. bl. 444.

Staat der Rivieren van Zuidholland. De Gevolgen van deeze zoo geweldige Overstrooming worden niet zonder reden als een voornaame oorzaak gehouden van den Toestand, waarin zich de Rivieren van Zuidholland, voornaamlyk de Maas en Merwe tegenwoordig bevinden, en die, zoo

zoo wel als de Toestand van de Rivier de Lek, zoo bekommerlyk worden ingezien; dat 'er zonder het aanwenden van krachtige hulpmiddelen „ de ondergang van het aanzienlykste gedeelte der Provincie van Holland uit voorspeld wordt.

ZUID-HOL-LAND. *Staat der Rivieren.*

Wy zullen derhalven den Staat deezer Rivieren wat nader beschouwen.

De Maas.

Hoedanig de Toestand der Rivieren, de Maas, de Merwe, de Lek en den Ysfel, voor den Watervloed van den jaare 1421, geweest is, kan men niet volstrekt bepaalen. Ten aanzien van de Maaze schynt men te mogen vaststellen, dat zy, in deeze Provincie, haaren Loop wel eer gehad heeft van omtrent het Huis te Bokhoven in het Land van Heusden en door het zelve Westwaard naar Geertruidenberg, daar een kleine Stroom of weinig meer dan een Kreek noch den Naam van de Oude Maas heeft. Van Geertruidenberg stroomde zy over den thans verdronken Zuidhollandschen Waard en een gedeelte van het tegenwoordig Eiland van Dordrecht op Maasdam, door het Land van Putten of het tegenwoordige Beierland, tot aan Geervliet, daar zy zich met de Waal of Merwe, nu hier ter plaatse de Maas geheeten, vereenigde, niet verre van haaren Uitloop in de Noordzee. Ook kan men met reden vaststellen dat de Maas, te dier tyd, haaren Loop naar de Waal of de Merwe gehad heeft van het gemelde Huis te Bokhoven af tot aan Woudrichem en Loevestein, 't welk voor een Doorgraaving

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

gehouden wordt, zoo wel als de Vereeniging, welke deeze Rivier met de Waal heeft, aan het einde van den Bommelerwaard by de Sint Andries Schans, in de Provincie van Gelderland (l). Wy hebben den verderen tegenwoordigen Loop van de Maaze, voorheenen beschreeven (m).

(l) *Oudenb. Zuidh.* bl. 26,27.

(m) *I. Deel* bl. 9.

De Merwe.

De Merwe, die uit de Waal, een Tak van den Ryn, vloeit en haaren Naam ontvangt na haare Vereeniging met de Boven-Maas by Woudrichem en Loevestein, heeft volgens alle waarschynlykheid, zoo wel als de Waal, voor den jaare 1421, weinig verschil met de strekking van haaren tegenwoordigen Loop gehad; doch moet ten aanzien van derzelver Bed tusschen den Alblasserwaard en den Grooten Zuidhollandschen Waard, wel eer breeder geweest zyn of een vryer Loop over de Landen ten Noorden gehad hebben; om dat de Landen van Schelluinen, Hardinksveld, Giessen, Papendrecht, en Alblas, ontrent den jaare 1366, in de algemeene Bedyking van den Alblasserwaard zyn gebracht.

Oorzaak van het Overstroomen van den Biesbosch en den Tegenwoordigen Staat der Rivieren.

Deeze Bedyking heeft niet alleen de Rivier de Merwe, van Werkendam af tot aan Dordrecht toe, merkelyk doen vernaauwen; maar ook de Landen ter wederzyden in gevaar gebracht, om by Hoog Opperwater door een Inbraak der Dyken overstroomd te worden. Immers de zwaare Watervloed van den jaare 1421 heeft doen zien dat de Dyken aan den Grooten Zuidhollandschen Waard de kracht van 't Water in deezen engen Boezem niet konden

den weêrſtaan. Dit heeft een groote Verandering in den Staat der Rivieren, de Maaze en Merwe te weeg gebracht. De Oude Wiel, het zy hier de voornaamſte Doorbraak geweeſt is of niet, heeft die Uitwerking gehad, dat het Water van de Maaze, langs de Doorgraaving van Bokhoven tot aan Woudrichem, zoo ſterk een Schot en Verval op de Merwe gekreegen heeft, dat het oude Bed van Bokhoven naar Maasdam daar door afgezoogen en verlamd werdt. Deeze Opening bracht, na het verdrinken van den Grooten Waard, het Water over het Bergſche Veld, naar het Hollandſch Diep, het Haringvliet en de Krammer langs een korter weg in Zee en trekt het Water van de Rivier noch zoo zeer af, dat 'er twee derdedeelen, andere zeggen drie vierdedeelen van verlooren gaan: zoo dat de Rivier met al te weinig ſnelheid naar beneden afloopt en geen bekwaamheid van Schuuring genoeg heeft om het Zand en Slyk in Zee af te voeren. Deeze Stoffen zetten zich derhalven op verſcheiden plaatſen ter neder, doen de Plaaten en Gorzen in de Oude en Nieuwe Maaze, zoo wel als in de Merwe beneden Dordrecht aangroeien en geheel tot Land worden; waar van onze Beſchryving der Landen van Voorn en Putten de duidelyke bewyzen oplevert. Deeze Droogten worden veelal gevonden kort achter de Vereeniging van twee Rivieren of Stroomen, daar de Stuiting van 't Water, door den ſamenloop der twee Kanaalen, de Stoffen

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

te rug houdt en noodwendig doet zinken, 't welk den Bodem der Rivier doet ophoogen. Dit zetten van Droogten en Eilandjes bepaalt zich echter aan dergelyke Plaatsen alleen niet; maar zy groeien ook aan in groote Ruimten, wanneer het Water en de medegevoerde Stoffen, met zekere Snelheid uit eene Engte gekomen zyn, en in een grooter Wydte, door de verzwakking van Stroom te veel van haare kracht in 't afloopen verliezen. Dit gebrek van al te weinig Snelheid en Schuuring is insgelyks oorzaak van een krachtige Verlamming en Verlanding aan de Zeegaten voor den Mond van de Maaze en dreigt aan deezen kant de Scheepvaart met een geheelen Ondergang. Veel verschilt derhalven de Toestand van het Gat van de Maaze sedert het begin der voorgaande Eeuw, toen de Rivier, volgens een gemeeten Kaart van den jaare 1606, aan den Noordelyken Oever langs Delfland tot aan den Oranje-Polder in 't algemeen wel twee- of driehonderd Roeden nader aan den tegenwoordigen Maasdyk liep, ja zelfs op sommige Plaatsen noch merkelyk meer: Ook hadt zy ten Zuiden een rechter loop, van de tegenwoordige Haven van den Briel af tot in Zee, gelyk duidelyker door het oog kan ontdekt worden in de bygevoegde Kaart van de Beneden-Maas en Merwe (2). Omtrent

(2) Deeze Kaart, hoewel zy uit een ander Werkje over den Staat der Rivieren ontleed is, vertoont met een opslag van 't Oog den tegenwoordigen Toe-

trent het einde der voorige Eeuw, in den jaare 1690 en laater, was het Gat van de Maaze aan den Hoek van Holland, volgens 't geheugen van oude luiden, nu noch in leeven, voor groote Scheepen te bevaaren, 't welk nu onmooglyk is.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

De ongeschikte Gedaante deezer Rivieren, die in haaren Loop nu eens eene overtollige Wydte hebben en op andere plaatsen te naauw binnen derzelver Oevers bepaald zyn, vermenigvuldigt niet weinig de ongemakken, waar voor deeze Stroomen bloot staan. Wy zullen de Merwe alleen tot een voorbeeld neemen. Deeze vertoont zich voor Gorinchem als een geheele Zee. Tusschen den Dyk voor Hardinksvelt en de Haven van Werkendam, heeft zy naauwlyks een derde gedeelte van deeze Wydte. Voor de Ambagten van Giessendam en Slydrecht, en inzonderheid by Papendrecht vermeerdert de Breedte tot eene merkelyke uitgestrektheid; en in deeze Ruimten krygt de Rivier nieuwe Belemmeringen van Eilandjes. Van Papendrecht tot aan den Mond van de Lek is de Rivier van tyd tot tyd geweldig vernaauwd door de menigvuldige Eilanden en Droogten: doch laager beneden den Samenloop van de Lek krygt de Rivier meêr Ruimte, hoe-

Gedaante van de Merwe.

Toestand der Maaze en Merwe zoo naaukeurig, en is zoo eigen aan de Beschryving van den *Tegenwoordigen Staat van Holland*; dat men niet heeft kunnen nalaaten om ze hier in te voegen, zoo tot een duidelyker Begrip voor den opmerkenden Leezer, als om 'er onze voorige Kaarten door te verbeteren.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.* hoewel zy niet vry van Droogten of Eilandjes is. Deeze Droogten alsmede die in de Oude en Nieuwe Beneden - Maaze kunnen gevoeglykst uit de Kaart nagegaan worden.

Over-stroomingen in 't algemeen. Behalven deeze natuurlyke Ongesteltenissen, die men aan de Rivier de Merwe vindt, is zy menigmaal aan zwaare Opkropping van Water onderhevig geweest, waar door de aangelegene Dyken en Landen veele rampen geleeden hebben. In het algemeen is het Hoog en menigvuldig Opperwater de werkende oorzaak deezer Onheilen geweest; hoewel meer dan eenerlei toeval hier in heeft medegewerkt. Zwaare Stormen hebben de Vloeden, die de verdronken Zuidhollandsche Waard en de Killen met de Zee gemeen hebben, tot een merkelyke Hoogte doen ryzen en het Opperwater doen opkroppen. Hier door is de Alblasserwaard, sedert den jaare 1530, tot in den jaare 1570, vyfmaal ondergeloopen. Het zetten van Ysdammen is echter dikwils van zwaarer gevolg geweest, dewyl zy, zoo lang de Vorst blyft aanhouden, geduurig aangroeien, en het Opperwater tot zulk eene Hoogte doen ryzen, dat het over de Dyken heenen stroomt of dezelve doet scheuren.

Belemmeringen. Daarenboven voegen anderen noch by deeze natuurlyke en toevallige ongesteltenis van de Rivier de Merwe de Belemmering, door veele der Kribben, Dammen en Hoofden, die in de Rivier uitsteeken en hierin of tot byzondere aanwinninge van Grond of tot behoudenis en nut der aanleggende Lan-

Landen en Dyken gelegd zyn; doch waar van de schadelykheid voor het algemeene welwezen der Rivier aan hun zeer tastbaar voorkomt; hoewel zy tevens erkennen, dat niet alle deeze Dyk- en Waterwerken even nadeelig zyn; ja dat eenigen van merkelyk nut moeten gerekend worden.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

De Killen, die mede zeer veel invloed op de werking der Rivier de Merwe hebben, zyn Spranken, die langs menigvuldige grooter en kleiner Eilandjes uit de Rivier naar het Bergsche Veld vloeien. In 't algemeen worden deeze Eilandjes Waarden geheeten en zy leggen allen ten Westen der Landen van Werkendam en Dussen en ten Oosten van het Eiland van Dordrecht. Hoe zy zich geformeerd hebben is, met geen zekerheid, te bepaalen: dewyl men niet weet of de groote Watervloed van den jaare 1421 alles zoo geheel overstroomd heeft, dat 'er van den Alblasserwaard af naar het Bergsche Veld niet anders dan een breede Waterplas als een geheele Zee zou te zien geweest zyn. Zeer waarschynlyk komt het ons voor, dat de Eilanden, die onmiddelyk ten Zuiden van de Merwe leggen, overblyfsels van eenige Landen in den Grooten Waard zyn, gelyk Houwelingen en Kort Ambagt, waar van men de Naamen, immers van het eerste, voor den grooten Watervloed vindt aangeteekend (n). De Killen, die onmiddelyk gemeenschap met de Merwe hebben, zyn de Oude Wiel, die ten Oosten van Houweningen instroomt; de Hooge of Steenhoeksche Kil ten

Killen.

(n) *Heda by Oudenh. Zuidh.* bl. 165.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

ten Westen van Houweningen en ten Oosten van Kort-Ambagt, en de Basse-Kil, die ten Westen van dit Eiland loopt. Tusschen deeze Killen zyn noch eenige Sprankjes, welke wy, om hunne geringheid niet aantekenen. De Oude Wiel, na dat hy met een zwaare storting van Water een stuk wegs Zuidwaard geloopen heeft, wendt zig naar 't Westen, daar een voornaame Tak of Sprank derzelve, achter Houweningen, den Naam van de Westkil of de Groote Hel aanneemt, en met een sterken stroom tot aan den Kop van het Eiland van Dordrecht voortvloeit. Van deezen Tak denken sommigen, dat hy, indien 'er geen verandering in den Toestand der zaaken voorvalt, te eeniger tyd de Rivier zelve zou kunnen worden. Ten Zuiden van deeze Grootte Westkil leggen verscheiden Eilanden of Waarden, sommigen van vry groote uitgestrektheid, langs welke andedere Killen, meest Zuidwaard heenen vloeien. Deeze Eilanden kunnen door merkelyke verzwakking van stroom, die het Water door den Ouden Wiel, Hooge en Basse-Killen in de groote ruimte van 't Bergsche Veld moet ondergaan, lichtlyk zyn opgespoeld uit de medegevoerde Stoffen, die, door de Kentering van den Vloed, op den grond hebben moeten zakken. De Killen, die uit de Groote Westkil naar het Bergsche Veld vloeien, zyn de Bakkers-Kil, die langs het Land van Altena haaren weg heeft, de Bruine-Kil, die, gelyk ook de volgende Killen ten Westen

van

van de Bakkers Kil legt, het Steurgat, de Bevert, het Galeigat, het Boeregat of Brafpenning, het Gat van 't Steenen Huisje, het Gat van de Witboom, het Gat beneden de Witboom, de Groote Opening van de Kievitswaard, tot aan den Kop van het Eiland van Dordrecht. Achter deeze Opening leggen noch drie of vier Killen, doch dewyl derzelver werking gemeen is met het geene aan de Groote Opening gebeurt, worden zy niet gerekend. Onder deeze Killen moet men niet begrypen de 's Gravendeelfche Kil ten Weften van het Eiland van Dordrecht, waar van Oudenhoven getuigt (o) dat zy by menfchen geheugen, federt den tyd, waarin hy fchreef, door de Landen of Gorzingen van Bonaventura gegraaven is, om een gemeene Vaart tuffchen Holland en Zeeland te hebben, waar toe zy noch dient.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

(o) *Oudenh. Zuidb.* bl. 25.

De Toeftand deezer Killen, en haare werking op de Rivieren, zyn niet alleen langen tyd een onderwerp van Befchouwinge geweeft; maar hier uit zyn insgelyks verfcheide voorvallen gereezen; die ons, zoo verre dezelve tot onze kenniffe gekomen zyn, te melden ftaan. Al federt de jaaren 1581 en 1582 hebben de Heeren van Dordrecht gepoogd belemmering aan den Ouden Wiel uit te werken. Doch, hier in verhinderd, hebben zy naderhand, in den jaare 1663, den Papendrechtfchen Veerdam doen leggen, waar door de Merwe voor die Stad de helft vernaauwd is. Dit middel hadt de uitwerking niet, die men

Voorvallen aan de Killen.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

men beoogde. Door de Belemmering van deezen Dam wordt het Water opgeſtopt en noch meer door de Killen gejaagd; ook heeft het ſterker uittogt naar Zee gekreegen langs de Nieuwe Vaart tuſſchen Dordrecht en de Krabbe ten Ooſten van de 's Gravendeelſche Kil, welke Vaart ook wel 't Mallegat geheeten wordt, en in het jaar 1648, gegraaven is. Sedert dien tyd tot in den jaare 1698, hebben wy niets ontmoet dat eenige betrekking tot de Killen heeft. De Rivier de Waal, ſcheen toen meer vertraaging in haaren loop boven Loeveſtein te vereiſſchen; waar toe het afdammen der Killen in aanmerking kwam; maar tevens was men bekommerd dat de Merwe tuſſchen Werkendam en Dordrecht hier door zoo krachtig zou opzwellen, voornaamlyk in den Winter, dat de Dyken hier tegen niet zouden beſtand zyn. Sedert de geweldige Overſtroomingen van byna alle de Rivieren in den jaare 1726, zyn de overwegingen over het ſluiten der Killen weder levendig geworden en met ernſt hervat. In de jaaren 1728 en 1729, werden de Hooge en Baſſe-Killen toegedamd, en in den jaare 1730, al het Houtgewas op de Waarden, tuſſchen den Ouden Wiel en Baſſe-Kil tot aan den Noordelyken Oever van de Grootte Weſtkil, uitgeroeid. Volgens beſluit van den jaare 1736 werdt 'er in het volgende jaar een begin gemaakt, met het toedammen van alle de Killen, en in het einde van April des jaars 1738, waarenze alle geſlooten, behalven de Bakkers-

Kil,

Kil, waarvan het Werk den Aannemeren verscheiden maal ontzonk, en hier ter plaatse is het nimmer geheel afgedamd geweest. Zo ras de Langendam tusschen de Kievitswaard en den Kop van het Eiland van Dordrecht geslooten was, ondervondt men dat de Rivier al het afkomende Water niet kon verzwelgen of naar beneden brengen; waarom deeze Dam zeer spoedig voor het grootste gedeelte werdt weggeruimd, en alleen dertig of veertig Roeden tot verzekering van 't Eiland van Dordrecht, aan den Kop van dat Eiland overgelaaten. Van de andere Dammen zyn eenige in den staat, waar in zy gebragt waaren, gebleeven. Naderhand heeft het Hooge Water verscheide nieuwe Openingen veroorzaakt. Veertig Roeden ten Oosten van den Bevert is, in den jaare 1739, een Gat van zeven Roeden doorgebroken, en sedert zyn 'er meer andere nieuwe Gaten gekomen, en laatstelyk een, in den jaare 1745, in de Basse-Kil.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Toen de Stad Gorinchem, in de jaaren 1740 en 1741, door het zwaar Opperwater, 't welk in dien tyd verscheiden Doorbraaken en Overstroomingen uitwerkte, zeer belemmerd en in groot gevaar was, hebben de Heeren van Gorinchem in de Vergadering der Staaten van Holland en Westvriesland aangedrongen tot het openen van eenige Killen, om zig van het menigvuldige Water te ontlasten. Dit stuk werdt, op last van Gekommitteerde Raaden door eenige Afgevaardigden uit hun

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.* Kollegie, onderzogt. Uit het Verflag deezer Gemagtigden, en het geflooten houden der Killen, kan men afleiden, dat het openen derzelven niet als het regte middel by de Staaten is aangemerkt, om de Stad Gorinchem en de Rivier de Merwe tegen het Hoog Opperwater te beveiligen; naardien, in deezen toeftand, de geduurige toevoer van het Bovenwater hier door niet kan verhinderd worden; terwyl in tegendeel de zwaarigheid van het aftrekken van 't Water door de Killen, by gemeene Rivier, merkelyk hinder doet aan de Merwe, beneden Werkendam. Het nadeel van het fluiten of belemmeren der Killen wordt dan alleen toegefchreeven aan de tegenwoordige ongefteltenis der Rivieren.

De Lek. Wy gaan over tot het befchouwen van de Rivier de Lek. Deeze wordt menigmaal gehouden voor een gegraaven Arm van den Ryn, die door deeze Doorgraaving haaren vroeger Loop zou hebben verlooren. Volgens eene oude Overlevering zou 'er van Leksmonde nederwaards oudtyds een Beekje geloopen hebben, 't welk den naam van de Lek voerde, en door het welke de Ryn met zynen Loop zou heenen gebragt zyn. Om geene oude onzekerheden meer op te haalen, de Lek vloeit tegenwoordig uit den Ryn, als een gevolg van die Rivier, en heeft haaren naam reeds aangenomen beneden Wyk te Duurftede. Zy ftroomt van hier tuffchen de Provincie van Utrecht en het Graaffchap Kuilenburg, beneden het Land van Vianen, en lager verby

Schoon-

Schoonhoven tusschen de Krimpener- en Alblasserwaarden, tot dat zy by Krimpen in de Merwe valt. De Gemeenschap van de Waal met den Ryn by Schenkenschans heeft, door de Doorbraak van den Ouden Wiel, het Water van den Ryn en aldus mede van de Lek voor het graaven van het Pandersche Kanaal wel eer zo sterk afgetrokken, dat zy genoegsaam buiten staat was om aan de Beneden-Rivier van de Merwe en Nieuwe Maaze eenig Water toe te voeren. Zelfs was de Rivier, gelyk ons berigt is, zoo verdroogd, dat men op zekere plaatsen, met Wagens en Paarden van den eenen Oever tot den anderen kon ryden.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Het graaven van het Pandersche Gat of Kanaal, in het begin deezer Eeuwe, heeft ten deezen aanzien merkelyke Verandering te weeg gebracht. Dit heeft meer Water uit den Boven-Ryn op de Lek doen afkomen; maar tevens nieuwe zwaarigheden veroorzaakt.

De Gedaante van de Lek wordt in verscheiden Opzigten nadeelig voor den Loop van die Rivier en de aangelegene Landen gehouden. Zy is doorgaans naar boven merkelyk wyder dan naar beneden, zoo dat de Engtens het Opperwater, by Hooge Rivier, niet konnen doorlaaten of verzwelgen. Hier door gebeurt het somtyds dat de Rivier op de hoogte van Vreeswyk, tien Voeten boven het gemeene Peil staat, wanneer het by Krimpen noch maar drie of vier Voeten boven gewoonte gereezen

Gedaante van de Lek.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

zen is. Deeze Stremming van den Loop geeft een groote Zakking van Stoffen; waaromtrent men te Ameide en hooger op heeft waargenomen, dat de Bodem van de Rivier in vyf en twintig jaaren, vier en een halven Voet is gereezen: dit doet de kruinen van de Dyken in tyd van nood geduurig onder water ſtaan en geeft altoos bekommering voor Inbraak en Overſtrooming.

Watersnooden aan de Lek.

Deeze ongeſchiktheid van het Bedde der Rivier is insgelyks oorzaak van het zetten van het Ys, 't welk door de verzwakking van Stroom aan de Droogtens op malkander pakt en meermaalen Ysdammen gemaakt heeft, waar door de Landen ter wederzyde in het grootſte gevaar van Overſtrooming gebragt worden. De gevolgen deezer Overſtroomingen worden niet zonder reden van de meeſte bekommering gerekend, wanneerze met een merkelyk geweld aan de Noordzyde van de Rivier voorvallen en ze kunnen gebeuren op plaatſen, daar niet anders dan een zwaare ſtorting van Water te wagten is, die een gedeelte van het Sticht van Utrecht en van de Provincie van Holland kan doen overſtroomen. In zulk een Watersnood zyn de Binnendyken, als de Ryndyk en Wierikerdyk zwakke toeverlaaten om het Water te keeren, en niet alleen konnen de Krimpener- en Lopikerwaarden hier door overſtroomd worden; maar tevens Rynland, Amſtelland, het Waterſchap van Woerden, als mede Delfland en Schieland onderloopen; een

een ongemeten Landſtreek in vergelyking van 't geene aan de Zuidzyde kan overſtroomen. Want hoewel men niet ten onrecht met deernis aan de Overſtroomingen in den Alblaſſerwaard gedenkt, kan 'er egter in deezen Waard, gerekend met de Vyf Heeren-Landen, niet meer dan een zeſde gedeelte van Landeryen, die aan de Noordzyde in gevaar ſtaan, met Water overvloeien. Ook konnen de Opgezetenen, indien zy tydig op hunne hoede zyn, hier nog eenige toevlugt hebben op de Dyken en Hoogtens om zig met hun Vee en Have te bergen; 't welk in andere Landen niet zou te vinden zyn.

ZUID-HOL-LAND. *Staat der Rivieren.*

Om van deezen nood en het gevaar der Doorbraaken aan de Noordzyde van de Lek noch klaarer denkbeeld te geeven, zullen wy hun, dien het geheugen mag, erinneren; in welk een bekommering geheel Holland was, toen de Krimpenerwaard, in 't begin van den jaare 1726, was ingebroken en hoe men te gemoet zag dat verſcheiden der Noordelykſte deelen dier Provincie geheel zouden overſtroomen, indien het Water aan den Wierikerdyk, anders ook den Prinſendyk geheeten, niet langer zou konnen gekeerd worden. Want, alhoewel dit toen gelukte en het Opperwater zagtelyk door de Binnenſtroomen naar Zee geloosd werdt, was echter de Toevoer van Water uit de overſtroomde Landen zoo kragtig, dat men in den Amſtel by Amſterdam en in de Stad zelve, door alle de Graften of

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Burgwallen, waarin anders altoos brak Water is, een geruimen tyd zoet Water gehad heeft. De Verlegenheid door het opzwellen van het Water in den Amſtel en in de Graften bragt veele Koopluiden in beweging om hunne Goederen uit de Pakkelders te bergen, en de nood zou ongetwyffeld noch meer geklemd hebben, indien de Alblaſſerwaard ontrent dien tyd niet insgelyks was doorgebroken; waar door veel minder Opperwater op de Lek afgebrag of liever meer Water elders heenen gewend werdt. Aldus was ook in den jaare 1744 (3), het inbreeken van den Alblaſſerwaard de Behoudenis van den Lekdyk aan de Noordzyde by Vreeswyk, daar men ieder oogenblik een Doorbraak voor oogen zag: en indien deeze Dyk ter zelfder plaatſe, in den jaare 1747 was doorgebroken, zoo wel als hooger op tuſſchen Honswyk en Wyk te Duurſtede, daar een Inbraak op den 28 February voorviel, was het gewiſſelyk met het aanzienlykſte gedeelte der Provincie van Holland omgekomen geweeſt. Nu onderging de Dyk dit ongeluk op een plaats, voor welke een groote Koornwaard lag, met een hooge Zo-

(3) In dit jaar ſtondt het Water in de Lek 31 Duimen hooger, dan in den jaare 1598; 24 Duimen hooger dan by de Yskropping van den jaare 1726, ook 10 Duimen hooger dan by de Yskropping in den jaare 1740, en aldus 65 Duimen boven het Klokſlag. Hier door ontſtondt veele ſchade aan den Dyk, en de buitenglooyingen, alsmede aan de Zandpaden boven op den Dyk zelven.

Zomerkade bedykt, die den ſterkſten inval van het Water heeft belet; ook ſtondt 'er binnen 's Lands voor het Gat een zwaar Hout-Boſch, 't welk de eerſte Storting kragtig geſtuit heeft; zoo dat het Gat, door deeze omſtandigheden, niet meer dan vyftien Roeden wyd werdt. Het Water rees evenwel te Woerden 16½ Duimen boven het Amſterdamſche Peil, 't welk 12½ Duimen hooger was dan het in den jaare 1726, tegen den Wieriker-, of Prinſendyk geſtaan heeft. In het zelfde jaar 1747, in de Maand December was de Dyk by Vreeswyk in even groot gevaar; doch werdt gered door een Inbraak beneden Schenkenſchans, by het Dorp Keeken. Hier liep het Water over de Millingſche Landen en ſtortte weder by Nymegen in de Waal. Zoo veele gelukkige Omſtandigheden hebben de Provincie van Holland, in het ongeluk der Overſtroomingen en in het gevaar van den Lekdyk, telkens behouden, waar aan men niet dan met ſchrik kan gedenken.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

De ongemakken in de Rivier de Lek, en de onheilen, die uit haaren Toeſtand te duggen zyn, hebben des te verder uitzigt, om dat zy ten deele gezogt moeten worden, in den Toeſtand van het Panderſche Gat of Kanaal, waar van men met veel waarſchynlykheid kan denken, dat het naar de tegenwoordige Omſtandigheden der Rivier te veel Water afbrengt. Dit Kanaal hadt, in den beginne, de Wydte van 12 Roeden en eene Diepte van 7 Voeten, en is ſedert reeds 36 Roeden Wyd en 23 Voeten Diep ge-

Geſteltheid van 't Panderſche Kanaal.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.* geworden, 't welk de kragt van den Afloop en de menigvuldigheid van Water te ſterk doet vermeerderen. Om te verhoeden, dat deeze Wydte en Diepte niet te ſterk mogen aangroeien, is 'er, in den jaare 1745, een overeenkomſt getekend tusſchen de Staaten van Gelderland, Holland en Weſtvriesland, Utrecht en Overyſſel, by welken onder anderen vaſtgeſteld is; het Kanaal van Panderen op de gemelde Wydte en Diepte te houden, door zoodaanige Middelen, als in deeze Overeenkomſt worden bepaald, of die naderhand, in gevallen van verandering en noodzaaklykheid zouden beraamd worden. Deeze Overeenkomſt hadt haaren *oorſprong* uit een Ongeval, 't welk in den jaare 1740 gebeurd was; toen 'er een Doorbraak voorviel in den Beneden-Spykſchen Dyk, ſchuins over Schenkenſchans, waar door het Water zich ontlaſtte over de Spykſche Landen in den Ouden Neder-Ryn, 't welk bekommering gaf of deeze Ontlaſting niet ligtelyk zig zelve tot een nieuwen Arm van de Rivier zou zetten, die en den Neder-Ryn en de Lek altoos met Water zou overlaaden, gelyk men hier van de uitwerking in de jaaren 1740 en 1744 hadt ondervonden. Om dit te verhoeden, was 'er, tusſchen de Heeren van de Kleefſche Krygs- en Domeinkamer en de Staaten van Gelderland, volgens zekere ſchikking door deeze laatſten met de drie andere Nederlandſche Provincien, een Overeenkomſt gemaakt om eene nieuwe Inlaag van Bedy-

king

king tegen deeze Spykſche Doorbraak te leggen, die in den jaare 1745 werdt voltrokken. Naderhand heeft de ondervinding, in de Watersnooden van den jaare 1747, geleerd, dat de Spykſche Doorbraak de eenige oorzaak van het menigvuldige Water op de Lek in vroeger tyden niet geweeſt is; maar dat de Toevoer door het Panderſche Kanaal te kragtig is om de Dyken en Landen aan de Rivier buiten gevaar te houden. By deeze gelegenheid heeft men wegens de Provincie van Holland met allen nadruk by die van Gelderland op eene naauwer Beteugeling en Bezorging van het Kanaal aangedrongen; maar tot nog toe is hier op geene Verandering gevolgd. De Heeren van Gelderland zyn van gedagten, dat deeze Beteugeling van het het Kanaal gevaarlyk zou zyn, en meenen dat de Provincie van Holland zich zelve kan redden, door meerder Ruimte op de Lek te maaken, om den grooten Toevoer van Water op de Rivier te kunnen bergen en naar beneden te brengen, 't welk by ſommigen ten grooten deele wordt erkend. ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Van den Hollandſchen Yſel vindt men genoegſaam niets aangemerkt, 't welk eenige betrekking heeft tot den Loop of den Staat der andere Rivieren; doch zy dient tot een grooten Doortogt voor de Binnenlandſche Scheepvaart van het Noordelykſte Gedeelte van Holland, door Gouda naar de Maaze en aldus naar Zeeland en Brabant. Het is niet onwaarſchynlyk, dat de Yſel in vroeger tyden gemeenſchap met de Lek De Yſſel.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

gehad heeft. Zyn Loop ſtrekt van boven Yſſelſtein, langs die Stad, door de Steden Montfoort, Oudewater en Gouda, van waar hy tuſſchen Schieland en den Krimpenerwaard voortloopt, tot dat hy aan de overzyde van Yſſelmonde in de Maaze of Merwe valt. Deeze Stroom heeft Ebbe en Vloed en zelfs tot boven Montfoort, doch in zyn Ebben heeft hy geen meer vervolg van Water, dan 't geene 'er door den Vloed wordt ingebragt, of het geene 'er uit de Binnenlanden in wordt geloosd. Dit is oorzaak dat de Stoffen, die het Water met zich voert, het Bedde van deezen Stroom op veele plaatſen doet ophoogen. Van deeze aangegroeide en uitgebaggerde Slyken, worden veelal Steenen gebakken, 't welk gelegenheid gegeven heeft om aan de Oevers deezer Rivier veele Steenplaatſen aan te bouwen.

Ontworpene Hulpmiddelen aan de Rivieren.

De Gevaaren, die uit deezen Toeſtand der Rivieren de Maaze, de Merwe met de Killen en de Lek te dugten, of reeds ondervonden zyn; zoo met opzigt tot de Scheepvaart als wegens de Overſtroomingen; hebben de Vernuften al voor lang werkzaam doen zyn, om Hulpmiddelen uit te denken, die de Onheilen mogten verhoeden en de Geſteltenis der Rivieren met die van het Vaderland verbeteren. De Nood wordt overal erkend en by veele gelegenheden op het kragtigſte voor oogen geſteld; doch de byzondere belangen der Landſtreeken doen dit ſtuk by allen niet eveneens inzien, en derhalven is 't geen won-

wonder dat de Ontwerpen ter verbetering somtyds geheel tegenstrydig bevonden worden. In zulk een Verschil van gedagten en belangen, konnen wy 'er niet anders dan algemeene denkbeelden van geeven.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Aan den Mond der Maaze.

Om de Verlamming en het verlanden in de Rivieren de Maaze en Merwe te beletten wordt noodzaaklyk gerekend, door een sneller Afloop van Water, een krachtiger Schuuring te weeg te brengen; welke door eenigen geoordeeld wordt te gelyk met de Verbetering van den Mond der Maaze en het verbeteren van de Rivier de Lek te kunnen uitgewerkt worden. Dit Middel zou bestaan in een Doorgraaving of Doorsnyding uit de Maaze in de Noordzee (4) in het smalle van den Beer (p), aan den Hoek van Holland, daar de Rivier wel eer een Doortogt gehad heeft, de Pan geheeten; doch die door het verdroogen van den Ryn, eer de Doorgraaving van het Pandersche Gat geschiedde en door andere toevallen verstopt is. Van deeze Doorsnyding verwagten sommigen, dat de Rivieren de Maas en de Lek hier door zes Duimen zouden konnen zakken; naardien het Water, na de toestopping van de Pan, digt by den Briel, 't welk naauwlyks een half Uur van Zee legt, ontrent 10 of 12 Duimen hooger wordt opgehouden dan het Water in de Noordzee. Met dit Verval van Water,

(p) *Volgens 't Ontwerp van N. Cruquius by C. Velsen Rivierk. Verb.* bl. 242. *M. Bolstra Verbaal van de Lek.* 1744.

(4) Dit Ontwerp van Doorsnyding staat afgetekend in de *Kaart van de Beneden-Rivier de Maas en de Merwe.*

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.* ter, door middel van de Doorſnyding, zou de Scheepvaart verbeterd worden en het Gevaar aan de Lek, gelyk men meent, kragtig verminderen, en ten minſten zou de Uitwerking leeren waar het meeſt haperde, en welke nieuwe Middelen meer behoorden in het werk geſteld te worden (q). Anderen ſchynen dit nut uit de Doorſnyding van de Pan in den Beer niet te wagten, om dat de Werking van den Stroom door de Ebbe het Water zoo kragtig Zuidwaard trekt, dat het met al te groot Verval naar de Zeeuwſche Kuſten wordt gevoerd. Om deeze reden zou men tragten het Gat van de Maaze te verbeteren en vervolgens open te houden door een zwaar Hoofd of Kribbe, een weinig boven Ooſtvoorn ter lengte van twee- of driehonderd Roeden Zeewaard in, om aldus den Stroom te dwingen meer rechtuit te loopen (r). Hier tegen wordt by de Voorſtanders der Doorſnyding voornaamlyk in aanmerking genomen, of deeze Kribbe in overweging behoorde te komen, eer men eenige Uitwerking van het openen van de Pan gezien hadt (s).

(q) *Medegedeelde Berichten.*

(r) *C. Velſen Rivierk. Verh.* bl. 242.

(s) *Medegedeelde Berichten.*

Opruimingen in de Rivieren. De Opruimingen, die by verſcheiden begreepen worden aan de Rivieren, de Maaze, de Merwe en de Lek, of derzelver aangelegene Landen en Oevers te moeten geſchieden, vervatten te veel byzonderheden, om ze in het breede te melden (5).

In

(5) Zie hier van in 't breede C. VELSEN *Rivierkundige Verhandeling*, by den Drukker deezes Werks uit-

In het algemeen zouden zy beſtaan in het wegneemen van eenige ver uitſtekende Hoofden en Dammen, het afhakken van verſcheiden Grienden en Houtgewas, het ſlegten van Kaden en Dammen, die den Loop van eene Hooge Rivier belemmeren. Ook zou ten aanzien van de Noordzyde van de Lek een verzwaaring en verhooging der Dyken in aanmerking komen, tot een merkelyke meerder Hoogte dan die van de Dyken aan de Zuidzyde of aan den kant van den Alblaſſerwaard; waar by nog gevoegd wordt het bezorgen van een regelmaatiger Gedaante aan de Lek te geven (t). Indien de tegenwoordige Wydten in de Rivieren ergens te groot mogten bevonden worden, zouden zy door Kribben ligtelyk te verbeteren zyn.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

(t) *Behalven C. Velſen, M. Bolſtra Verbaal van de Lek.* 1744.

By de meeſten der geenen, die hunne gedagten over den Staat van 's Lands Rivieren en over derzelver Herſtelling geuit hebben, wordt het beteugelen van het Panderſche Kanaal, voornaamlyk met op-zigt

Beteugeling van 't Panderſche Kanaal.

uitgegeven in den jaare 1749; en wel ten aanzien van de LEK, bl. 219-228. en van de MAAZE en MERWE, bl. 245--249. In deeze Verhandeling, wordt ook, behalven veele Hulpmiddelen door anderen tot Herſtelling der Rivieren voorgeſlagen, een nette Schets gevonden van 't belemmeren der Killen. Wy erkennen dat wy in het opſtellen van deezen Staat der Rivieren aan de Uitgaave van dit Werkje veel verſchuldigd zyn. Egter hebben wy ook de gedagten van anderen, zoo verre zy ons bekend zyn, en wy ze begreepen hebben, niet willen achter weege houden; zonder iets voor of tegen te beſluiten.

ZUID-HOLLAND. Staat der Rivieren.

zigt tot Verbetering van de Lek, als ten uiterſten noodzaaklyk ingezien: zelfs zou dit mooglyk by allen voor het gewigtigſte ſtuk gerekend worden, indien de ontworpene Doorſnyding aan den Mond van de Maaze niet kragtig genoeg op dit Kanaal en de Lek mogt werken. By ſommigen ſchynt deeze Beteugeling zoo ſterk te moeten weezen, dat anderen oordeelen hier door de Rivieren weder in gevaar te zullen zien van te weinig Water te konnen ontvangen om de Scheepvaart in ſtand te houden. Derhalven is hun oogmerk om aan het Kanaal zyne tegenwoordig Wydte te laaten, met die Voorzorge, dat het niet wyder zou konnen worden, en om eenige Vermindering van Diepte te weeg te brengen (u).

(u) C. Velſen Rivierk. Verband. bl. 222.

Belemmering der Killen.

In zulk een Toeſtand der Rivieren, zou, naar maate der Uitwerking van de Doorſnyding of Opening aan den Mond van de Maaze, of naar maate der Opruiming, vervolgens het ſluiten of belemmeren der Killen weder in aanmerking komen; doch niet alle, of immers niet alle te gelyk; maar van langſaamerhand, met de vereiſchte oplettendheid ten aanzien van de Werking, welke ieder Dam zou te weege brengen en met de noodige voorzorge tegen het inſchuuren van de Kanten en Oevers aan de Merwe en aan de Beneden-Rivier.

Overlaaten.

De Gevolgen, die men voor lang by het ſluiten of belemmeren der Killen gevreeſt, en in den jaare 1738 ondervonden heeft, hebben al voor dien tyd en naderhand doen denken aan Ontwerpen van Overlaaten, om

om de Rivier de Merwe, of ook de Bo-ven-Maaze, by zwaar Opperwater en Op-kropping van Ysdammen te ontlasten, en de Stad Gorinchem, het Land van Arkel en den Alblasserwaard tegens Overstroo-mingen te beveiligen. Ten deezen einde is door de Heeren van Gorinchem, sedert den jaare 1726, en by vernieuwing in de jaaren 1729 en 1741, met aandrang voor-geslaagen een Overlaat of Afleiding van 't Water te maaken over de Landen aan de Zuidzyde van de Merwe, over het Land van Altena (v), tusschen twee Dyken heenen, om het zelve in de Bakkers-Kil en naar het Bergsche Veld te loozen (6). Hier toe zouden, behalven het leg-gen deezer Dyken, verscheiden Binnen-dyken en Kaden, naar maate van derzel ver strekking of standplaats moeten wor-den verhoogd of verlaagd; het zy tot be-veiliging der Landen, welke behooren droog te blyven of tot bevordering van den O-verloop des Waters naar de Bakkers-Kil. Tegen deezen Overlaat hebben Dykgraaf en Heemraaden 's Lands van Altena hunne Aanmerkingen en bezwaarnissen ingele-verd, welke voornaamlyk strekken om aan te toonen, dat hunne Landen hier door zouden worden benadeeld, ter behoudenis-se hunner Nabuuren, die zelve bekwaame gelegenheid hadden om zich te redden, door

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

(v) *Oudenh. Alblasserwaard.* bl. 69. *en volg.*

(6) De Bepaalingen deezer Dyken konnen gezien worden in de *Kaart van de Beneden-Rivier de Merwe en Maaze.*

ZUID-HOL-LAND. *Staat der Rivieren.* door een Overlaat onder hun eigen Regts-gebied. Deeze zou volgens hun Ontwerp kunnen gemaakt worden door middel van een Dyk achter Hardinksveld tot op een een laager Afſtand aan de Merwe. Naderhand is hier ook zoodaanig een Dyk gelegd en een Overlaat gemaakt, waar van wy in de Beſchryving van Hardinksveld noch iets zullen aantekenen (7). Een andere Overlaat van merkelyk grooter uitgeſtrektheid is 'er ontworpen, om het Hoog Opperwater uit de Boven-Maaze over een gedeelte van het Land van Heusden en langs de Ambagten in de Langeſtraat af te leiden naar het Bergſche Veld. Het Water zou in deezen Overlaat worden ingelaaten by Hedikhuizen (w), door den verlaagden of aftegraaven Maasdyk, en ſtroomen ten Noorden langs een Dyk, die de Landen van Duſſen, Meeuwen, Drongelen, Doveren en de Stad Heusden zou dekken, en ten Zuiden langs een anderen Dyk, die zynen aanvang zou hebben tegen over Geertruidenberg aan de Donge, en Ooſtwaard heenen loopende, de Dorpen van de Langeſtraat beveiligen tot aan den Maasdyk op eenigen Afſtand ten Zuiden van Hedikhuizen.

(w) *J. van den Burch-graaf Obſervatien.* 1744.

Door deezen Overlaat zou het Water, wanneer men het goedvondt, worden afgeleid volgens den Loop, die de oude Maas wel eer gehad heeft van het Huis te

(7) Zie deezen Overlaat, in bovengemelde Kaart van de Beneden-Rivier.

te Bokhoven tot beneden Geertruidenberg; dog niet anders dan by tyden wanneer de nood der aangelegene Landen dit Hulpmiddel mogt vereifchen. Ook is ons een Ontwerp voorgekomen om het overtollige Water van den Ryn, over de Landen door de Provincie van Utrecht, in de Zuiderzee te loozen. Dog men zou geen toevlugt tot dit Hulpmiddel neemen nog deezen Overlaat laaten werken, dan wanneer het Water in den Ryn en Lek tot zulk eene onmatige Hoogte gereezen was, dat daar door de Provincien van Utrecht en Holland in een merkelyk gevaar van eene geheele Overftrooming gebragt waren.

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

Ten aanzien deezer ontworpene Overlaaten, wordt by fommigen in overweging genomen; of zy, volgens de natuur van den Loop des Waters en de tegenwoordige Gefteltenis der Rivieren het beoogde nut zouden konnen bevorderen: dewyl zy geen groot Verval van Water konnen hebben; en of de Openingen deezer Overlaaten geen gevaar zouden loopen van met Ys bezet te raaken, waar door derzelver Gevolgen eer fchadelyk dan van nut zouden konnen zyn. Tegenwoordig wordt ook voor een wezenlyken Overlaat aan de Merwe gehouden het wegruimen en uitroeien van al het Houtgewas op de Waarden of Griendlanden tuffchen den Ouden Wiel en de Baffe-Kil, van den Zuidoever der Rivier af tot aan de overzyde van de Groote Weft-Kil. Deeze Overlaat, die in den jaare 1730 gemaakt is, geeft by tyden van Hoog Op-

ZUID-HOLLAND. *Staat der Rivieren.*

perwater meer Verval van Water en over eene merkelyke grooter Ruimte, dan men aan eenigen der andere Overlaaten zou konnen te weeg brengen. Aan deszelfs Uitwerking wordt ook toegeschreeven, dat de Yskroppingen op de Merwe aan de Dyken en Landen langs deeze Rivier, sedert dien tyd, geene Doorbraaken of Overstroomingen hebben veroorzaakt. Wat hier van zy laaten wy, zoo wel als de andere voorgeslagene Hulpmiddelen en Ontwerpen over aan het oordeel der zulken, wier werk voornaamlyk is om deeze zaaken in den grond te onderzoeken.

Wy keeren weder tot onze algemeene Beschryving van Zuidholland.

Baljuwschap.

Alle de Ambagten, welke geene byzondere Hals-Heerlykheid of Hoog Rechtsgebied hebben, behooren, ten aanzien van het Crimineel onder den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland, een Rechtbank, die zeer aanzienlyk en al vroeg in stand geweest is. De Lyst, welke men van derzelver Baljuwen heeft, neemt haaren aanvang met den jaare 1230 (x), en gewislyk moet men den oorsprong van dit Gerechtshof hooger rekenen. Deeze Vierschaar moet altoos gespannen worden in de Stad Dordrecht, volgens de Handvesten van Hertog Jan van Beieren van den jaare 1418 (y) en van Keizer Karel den V. van den jaare 1533 (z). Zy bestaat uit den Baljuw en elf Welgeboorene Mannen of Mansmannen.

(x) *Balen Dordr.* bl. 7.

(y) *Oudenh. Zuidh.* bl. 106.

(z) *Dezelve* bl. 411.

Baljuw.

De BALJUW wordt thans door zyne Hoogheid den Erfstadhouder, uit een getal van

drie

Dalem

de Waal

Loevestein

Woudrichem

De Maas

LAND VAN ALTENA

Vervolg van de Merwede *van* Hardinksveld *tot* Loevestein; *in twee Bladen. door* N. Cruquius *dus verkleint door* M. Bolstra.

drie Perſoonen, ter benoeming der Stad Dordrecht, gekooren. By zyn aanſtellinge zweert hy de Gereformeerde Kerke naar Gods Woord te zullen voorſtaan en helpen handhouden, de Hooge Overigheid en Graafſlykheid van Holland te helpen houden in haare Overheid en Heerlykheid, alsmede de Stad Dordrecht in haare Privilegien en Handveſten; hier en nergens anders zyne Gevangenen te ſluiten; de afleidinge der Stede Dordrecht te gehoorzaamen, en al te doen dat een goed Baljuw ſchuldig is. Dit Ampt wordt tegenwoordig bekleed door den Heere Mr. JOHAN HERMAN HALLINCG, in den Oud-Raad of Vroedſchap der Stad Dordrecht. ZUID-HOLLAND. *Baljuwſchap.*

Van de WELGEBOORENE MANNEN of MANS-MANNEN in de Hooge Vierſchaar zitten 'er altoos agt uit de Stad Dordrecht en drie uit den Bedryve van Zuidholland. In dit Kollegie, waar van de Leden twee jaaren in bedieninge zyn, geſchiedt jaarlyks op den eerſten Mey verandering, wanneer 'er vier wegens de Stad Dordrecht en beurtelings twee of een uit den Bedryve van Zuidholland afgaan. De nieuwe Leden worden, gelyk de Baljuw, door hoogſtgedagte zyne Hoogheid gekooren, mede uit een drievouwig getal van Perſoonen, waar van de Benoeming aan het Kollegie ſtaat. Welgeboorene Mannen of Mans-Mannen.

De SEKRETARIS van deezen Hove en Hooge Vierſchaar werdt voorheenen aangeſteld door de Rekenmeeſters van de Graaflykheids Domeinen, doch ſedert het vernietigen van de Rekenkamer wordt zyn Sekretaris.

ZUID-HOL-LAND. *Baljuw-schap.* Ampt begeven door Gekommitteerde Raaden, aan wien hy zynen Eed doet.

Tot dit Kollegie behoort mede een RAAD EN ALGEMEENE RENTMEESTER, die insgelyks door Gekommitteerde Raaden wordt aangesteld. Deeze stellen ook den Landdrost over Zuidholland aan, die een Luitenant heeft, welke nevens hem te paard dienst doet, en vier Dienaars, die jaarlyks met malkander voor de Heeren Kommissarissen van dit Kollegie moeten gemonsterd worden. De Gerechtbodens, die hier Kolfdraagers genoemd worden, zyn vier in getal; drie gewoone Kolfdraagers, en een buitengewoon, welke laatste de knegt is van den *Heere Baljuw* van den *Hove* en Hooge Vierschaar van Zuidholland.

De Gewoone Vergaderingen worden des Maandags en Vrydags gehouden, uitgezonderd in de Vakantien.

AGTSTE HOOFDSTUK.

Verdeeling van ZUIDHOLLAND *en Beschryving van de Landen ten Zuiden van de Merwe; alsmede van het* EILAND VAN DORDRECHT; *den* ZWYNDRECHTSCHEN WAARD *en den* RIEDERWAARD.

Verdeeling. DE Landstreek, die den Naam draagt van Zuidholland, wordt, volgens sommigen (a), gemeenlyk verdeeld in vier Eilanden of Waarden; als de Groote Waard, de Zwyndrechtsche met den Riederwaard, de Alblasserwaard en de Krimpenerwaard.

(a) *Oudenb. Zuidh.* bl. 146.

An-

Anderen, van het Baljuwſchap van Zuidhol land ſpreekende (b), verdeelen het zelve in Zuidholland aan den Moerkant of de Langeſtraat, den Alblaſſerwaard, den Krimpenerwaard, Moerkerkerland en den Riederwaard. Deeze Verdeelingen ſchynen willekeurig, waarom wy ons aan geene van beiden in onzen rang van Beſchryvinge gehouden rekenen, en eerſt eenige overgeblevene Ambagten van den Grooten Zuidhollandſchen Waard, ten Zuiden van de Merwe en ten Ooſten van de Verdronken Waarden aan den Biesboſch zullen melden en van daar overgaan naar het Eiland van Dordrecht, vervolgens naar den Zwyndrechtſchen Waard, den Riederwaard, den Alblaſſerwaard en den Krimpenerwaard. Wy erinneren hier alleen, dat 'er, behalven de laatſtgemelde Landſtreeken, verſcheiden Ambagten onder 't Baljuwſchap van Zuidholland behooren; van welken wy die in Moerkerkerland (c) reeds in den Hoekſchen Waard, en die in de Langeſtraat (d) onder de Landen ten Zuiden van den Biesboſch beſchouwd hebben.

ZUID-HOLLAND.

(b) *M. V. Houve Handv. Kron.* bl. 96.

(c) *VII. Deel.* bl. 210-214.

(d) *VII. Deel.* bl. 242-250.

Ambagten ten Zuiden van de Merwe.

De Ambagten ten Zuiden van de Merwe en ten Ooſten van de Verdronken Waarden aan den Biesboſch of de Killen gelegen, zyn Werkendam, Duſſen-Munſterkerk en Duſſen-Muilkerk.

Werkendam.

Werkendam legt ten Noorden aan de Merwe, ten Ooſten aan de Ban van Werken in het Land van Altena, ten Weſten paalt het aan den Ouden Wiel, een der Killen van den Verdronken Waard en eenige

ZUID-HOLLAND. *Werkendam.*

nige Eilandjes, die onder het Rechtsgebied van 't Ambagt behooren. Met deeze Voorgronden en de verdere Verdronken Landen werdt het van ouds gehouden voor een Ambagt van 500 Morgen Hemels Breedte (e). Tegenwoordig zyn 'er in de Quohieren der Verponding vóor de Landeryen niet meer dan 212 Morgen, 153 Roeden aangeſchreeven. In de oude Lyſt van den jaare 1632, ſtonden 'er 115 en in de nieuwe van den jaare 1732, 213 Huizen en 1 Koornmolen, en in een laater Lyſt zyn 'er 225 Huizen aangetekend. Het heeft zynen Naam van den Dam, waarmede het Water of de Vliet de Werken was toegedamd, *welke nu reeds lang verlooren is.* Men noemde het weleer een *Burg-Graafſchap* (f). Het Dorp, ruim anderhalf Uur gaans ten Weſten van Woudrichem gelegen, is vry aanzienlyk en ſtaat aan den Dyk tegen de Merwe en de Voorgronden van den Verdronken Waard. Oudenhoven, die, ontrent den jaare 1654, ſchreef, getuigt dat het toen, by menſchen geheugen, tweemaal was afgebrand (g). Het is een welvaarende Plaats, met een Haven, die zig uitſtrekt naar de Merwe, zeer gemaklyk voor de Binnenlandſche Schepen, die hier geduurig af- en aanvaaren. De Ingezetenen geneeren zig met Viſſchen, Vogelvangen en den Houthak van Willigen op de Grienden, ook woonen hier veel Aanneemers van 's Gemeenelands Dyk- Rys- en Polderwerken. De Kerk heeft een Vierkanten dikken Tooren, met een Leien

Spits

(e) *Oudenb. Zuidb.* bl. 166.

(f) *J. v. Eik Handv. van Zuidb.* bl. 5.

(g) *Oudenb. Zuidb.* bl. 166.

Spits gedekt. Door den yver der Gemeente tot het bywoonen der Godsdienstige Vergaderingen werdt dit Gebouw te klein om de Toehoorers te bevatten; waarom het in deeze Eeuwe merkelyk vergroot is. In deeze vernieuwde Kerk werdt op den 12 Oktober des jaars 1738, de eerste Predikatie gedaan. De Predikant van Werkendam is een Lid van de Klassis van Gorinchem. Voorheenen stondt hier een deftig Slot, het welk, in den jaare 1401, door den Heer Jan van Arkel, die tegen Hertog Albrecht van Beieren, of liever tegen zynen Zoone Willem Graave van Oostervant oorloogde, werdt afgebrand (h). Wy hebben niet kunnen ontdekken of het, sedert dien tyd tot op den jaare 1628, weder hersteld is, doch ontrent dien jaare, werdt het door Jonkheer Henrik van Eck, aan wien het door Huwlyk met een Dogter uit den Huize van Bronkhorst gekomen was, weder opgebouwd (i), met een hoogen Trapgevel en dikken Tooren, boven met Borstweeringen en Kanteelingen voorzien. De Ambagtsheerlykheid behoort tegenwoordig aan den Heere Jakob, Baron van Ryt, Heere van Woestwezel en Werken; Vryheer van Wyngaarden en Ruigbroek, enz. enz.

ZUID-HOLLAND. *Werkendam.*

(h) *Goudb. I. Deel*, bl. 412. *Kemp Gorinch.* bl. 147.

(i) *J. v. Eik Handv. van Zuidh.* bl. 5.

DUSSEN-MUNSTERKERK en DUSSEN-MUILKERK of MYLKERK, doorgaans alleen DUSSEN genaamd en by veele voor ééne Heerlykheid gehouden, zyn twee onderscheidene Ambagtsheerlykheden, en hebben ieder haaren byzonderen Heere en Re-

De Ambagtsheerlykheden van Dussen.

ZUID-HOL-LAND.

De Ambagtsheerlykheden van Duffen.

Regeeringe. Beide leggen zy in een weligen Oord van grasryke Weilanden en vruchtbaare Zaailanden, langs het Water of, gelyk het door veelen genoemd wordt het Riviertje de Duffen, waar door de twee Ambagten van een gescheiden worden. Dit Water loopt naar en door den Ippelschen Dyk, die het Land van Altena en de Landen van Duffen tegen den Biesbosch plagt te beschermen, doch van welken het thans op een merkelyken afstand aflegt, door de vermenigvuldiging der aangespoelde Voorlanden, onder welken de Zuidhollandsche of Duffensche Polder zeer aanzienlyk en over de 1200 Morgen groot is, waar van ontrent 100 Morgen onder Emmikhoven of het Land van Altena, 50 Morgen onder Duffen-Muilkerk, en de overigen onder Duffen-Munsterkerk behooren. Duffen was mede in den Grooten Watervloed des jaars 1421, ondergeloopen; doch werdt by verscheiden Gedeelten weder aangewonnen. In den jaare 1628, was het niet lang geleden, dat Munsterkerk weder bedykt werdt (k). Ten aanzien der Verponding hebben beide de Heerlykheden een gemeenen Omslag, en in de Quohieren zyn de Landeryen begroot op 1358 Morgen, 514 Roeden, van welken, volgens de Schryvers der voorige Eeuwe ontrent 700 Morgen onder Duffen-Muilkerk leggen (l). Onder deeze Begrooting in de Quohieren, is ongetwyfeld de bovengemelde Zuidhollandsche of Duffensche Polder niet begreepen, die in laater tyd is aangedykt, en wy weten,

(k) *J. v. Eik Handv. van Zuidh.* bl. 5.

(l) *Oudenb. Zuidh.* bl. 172.

ten, uit Medegedeelde Berichten, dat Dusſen-Munſterkerk alleen 3300 Morgen Hemels Breedte bevat, waar van echter nog een groot gedeelte beſtaat in onbedykte Slikken en Rietgorſen. Met opzigt tot de Huizen zyn beide de Heerlykheden mede in een zelfden aanſlag. In de Oude Lyſt van den jaare 1632, waren 'er voor de twee Heerlykheden niet meer dan 74 Huizen gebragt, het welk veel verſcheelt van het tegenwoordig Getal, dewyl 'er in de Lyſt van den jaare 1732, voor beiden 213 Huizen ſtaan aangetekend: onze laater Berichten melden van 215 Huizen. In het Kerkelyke zyn deeze Ambagten mede te ſamengevoegd en zy hebben niet alleen den zelfden Predikant, die onder de Klaſſis van Dordrecht behoort, maar ook dezelfde Kerk, die in Duſſen-Muilkerk ſtaat.

ZUID-HOLLAND. *De Ambagtsheerlykheden van Dusſen.*

DUSSEN-MUNSTERKERK met Heer Arendswaarden, of Heer Aardswaard, legt ten Zuiden aan Nederveen-Kappel, Groot Waspik en Raamsdonk, ten Weſten aan Standhaazen of het beloop der Oude Maaze, ten Noorden aan 't Land van Altena en Duſſen-Muilkerk. De onderſcheiding tuſſchen Munſterkerk en Heer Aardswaard hebben wy niet konnen ontdekken. De Ambagtsheer van Munſterkerk, tegenwoordig de Heer Alexander Franciſcus, Graave van Groesbeek, Heere van den Huize van Duſſen en Vrye Heerlykheid Hagoord, enz, enz, heeft een ſchoon Sloot of Kaſteel, 't welk egter op den Grond van Muilkerk ſtaat. Het heeft twee ſierly-

Duſſen Munſterkerk.

ZUID-HOL-LAND. *Duſſen Munſter-kerk.* lyke Toorens, waar van de eene Rond en de andere Vierkant is. Dit Huis is met verſcheide Gevels opgebouwd, met een fraaie gedekte Poort en een ruime Voorburgt, rondsom met een ſchoone Vyver of Graft omwaterd; ook is het met fraaie Laanen, Luſthoven en Plantaadjen verſierd. Het werdt door Walraven van Gent van Oyen in het begin der zeventiende Eeuwe meerendeels in deezen aanzienlyken ſtand gebragt, wanneer het, door Oorlogen en andere toevallen, ten ondergang neigde. De Heer van Munſterkerk rekent het Recht van Hooge Heerlykheid over dit Slot te bezitten, waar toe ook de noodige *Gevangenhuizen* en *Boeien* voorhanden zyn.

Duſſen-Muil-kerk. DUSSEN-MUILKERK ſtrekt ten Noorden tegen het Land van Altena, ten Ooſten aan de Banne van Hill en Meeuwen, ten Zuiden en Weſten aan Munſterkerk. Het heeft een taamlyke Kerk en Tooren met een Leien Spits gedekt. De Heer van Duſſen Muilkerk heeft alleen het Recht tot de aanſtellinge of goedkeuringe van den Predikant en Voorzanger, die ook onder zyn Rechtsgebied woonen, hoewel de Ingezetenen van Munſterkerk mede onder denzelfden Kerkvang behooren, en voor een zelfde Gemeente gehouden worden. In getal van Huizen zal 'er tuſſchen beide de Heerlykheden van Duſſen weinig verſchil wezen, ſchoon Muilkerk het kleinſte Rechtsgebied is. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Wel Edelen Geſtrengen Heere Mr. Johan Iman

Cauw

Cauw de Duffen, Raadsheer in den Hove van Holland, Zeeland en Vriesland. Het Eiland van Dordrecht.

HET EILAND VAN DORDRECHT, ook wel de Dordschewaard geheeten, dat zynen Naam van de Stad Dordrecht heeft, is een gedeelte geweeft van den Grooten Zuidhollandfchen Waard. Het wordt ten Ooften en Noord-Ooften befpoelt door de Merwe, met welke Rivier het kan gezegd worden ten Noord-Ooften te paalen aan den Alblafferwaard. Het heeft den Biesbofch ten Zuid-Ooften en de 'sGravendeelfche Kille ten Weften. Deszelfs Gelegenheid is niet onvermaaklyk en heeft veele bevalligheden door de Lufthoven, welke de Ingezetenen van Dordrecht hier van ouds en laater hebben aangelegd. Het beftaat behalven de Stad Dordrecht en derzelver Grondgebied in de Ambagten van Dubbeldam, Wieldrecht, de Myl en de Merwe Polder.

Dubbeldam, dat zynen Naam voert naar een Riviertje, weleer de Dubbel geheeten, en door den grooten Watervloed verdweenen, is een aanzienlyk Ambagt, ftrekkende van het Ooften tot het Weften langs het geheele Eiland, tuffchen den Grond van de Merwe en Wieldrecht. Voor het zelve zyn in de Quohieren der Verponding van den jaare 1732, 1923 Morgen en 326 Roeden Lands, met 107 Huizen, 1 Steenplaats en 17 Molens, aangefchreeven. In den 1632, waren 'er niet meer dan 56 Huizen voor dit Ambagt aangetekend. Het werdt, na de Overftrooming, eerft by Dubbeldam.

klei-

HET EILAND VAN DORDRECHT. *Dubbeldam.*

kleine gedeeltens, met een Zomerkade bedykt en naderhand in den jaare 1603, met eenige Landen op den Grond van de Merwede onder gemeenschap van Bedyking gebragt. In den jaare 1618, werdt de Zuidpolder bedykt. Dubbeldam is, op dit Eiland, het eenig Ambagt, dat een Kerk heeft, die door een Predikant, onder de Klassis van Dordrecht bediend wordt. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe Maria Rosiana Fagel, Douariere van den Heere Mr. Gualtherus de Raad, Ridder Baronnet, Raad en Burgermeester der Stad Rotterdam, enz, enz.

Wieldrecht.

WIELDRECHT is een Polder met Recht van *Ambagtsheerlykheid*, ten Noorden aan Dubbeldam, en ten Westen aan de 'sGravendeelsche Kille gelegen. Voor den Inbreuk van den jaare 1421, was het een groot Ambagt, bevattende 1882 Morgen Hemels Breedte. Wy vinden van deszelfs tegenwoordige berekening der Morgentalen niets gemeld. Het getal der Huizen staat in de Nieuwe Lyst der Verponding op 31 uitgedrukt. Het hadt eertyds een smaldeeling onder zig, *Agthoeven* geheeten, waar in de Zyl en Watergang gelegen was, door welker verwaarloozing men wil dat de Inbreuk in den Grooten Waard veroorzaakt werdt. Het heeft geen Kerk en wy hebben niet konnen ontdekken dat het 'er voorheen eene gehad heeft. In of omtrent den jaare 1699, werdt by de Graaflykheids Rekenkamer ontkend dat Wieldrecht onder den Hove en Hooge Vierschaar

ſchaar van Zuidholland behoorde; doch de Staaten van Holland en Weſtvriesland beweerden het tegendeel. De Heer Mr. Gerard Belaards, Vryheer van Blokland, Ambagtsheer van Dordsmonde, in den Oud-Raad der Stad Dordrecht, enz, enz. is tevens Ambagtsheer van Wieldrecht. HET EILAND VAN DORDRECHT. *Wieldrecht.*

De Ambagtsheerlykheid van de MYL legt ten deele op het Eiland van Dordrecht aan de Merwe ten Zuidweſten der Stad en heeft ook Grond tot over de 's Gravendeelſche Kil in den Hoekſchen Waard, welk Land de Myl-Polder geheeten wordt en de Merwe ten Noorden heeft. Deeze Polder werdt in den jaare 1617 bedykt, met eenige Landen der nabuurige Ambagten. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1732, vinden wy voor deeze Ambagtsheerlykheid 185 Morgen en 592 Roeden Lands met 18 Huizen, 3 Zoutketen en 13 Molens. In den jaare 1632, vinden wy ſlegts van 2 Huizen, doch 220 Morgen 471 Roeden Lands; ongetwyfeld is de Vermindering in de begrooting van den jaare 1732 toegekomen, door het graaven van de Nieuwe Vaart, 't welk na den jaare 1632 gebeurd is. Wegens deeze Heerlykheid wordt gezegd, dat zy met de Gifte van de Kerk werdt te Leen gehouden van de Graaflykheid van Holland (m); doch wy hebben elders niets van de Kerk konnen ontdekken. De Hoog Edele Heer Willem Adriaan, Graave van Naſſau, Vryheer van Bergen, enz, enz. bezit deeze Ambagtsheerlykheid. Myl.

(m) *Oudenh. Zuidh.* bl. 172.

De

HET EILAND VAN DORDRECHT. De Merwede Polder.

De MERWEDE POLDER, met deszelfs onbedykte Gronden, ſtrekkende ten Noord-Ooſten langs den Stroom of de Vaart, die mede den Naam van den Biesboſch voert, behoort onder de Baandery en Vrye Heerlykheid van de Merwede, waar van wy in de Beſchryving der Stad Dordrecht berigt gegeven hebben.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD.

Wy gaan over tot den ZWYNDRECHTSCHEN WAARD. Deeze legt ten Noord-Ooſten van het Eiland van Dordrecht over de Merwe, van welke Rivier deeze Landſtreek ten Ooſten, en ten Zuiden beſpoeld wordt. In het Noorden paalt dezelve aan den Riederwaard en in het Weſten aan de Bedyking van Barendrecht. De Naamsreden van Zwyndrecht wordt door den Hoogleeraar Boxhorn (n) afgeleid van den Overtogt der Zwynen. In een Giftbrief van Biſſchop Ansfridus van den jaare 1006, vindt men van *Suindrecht* gemeld (o). Deeze Waard heeft alleszins een' vruchtbaaren Grond en eene vermaaklyke Landsdouw, gelyk 'er de Ingezetenen welvarende zyn; het welk ligtlyk af te nemen is uit de vermenigvuldiging der Huizen ſedert Honderd jaaren. In den zelven zyn twee ſchoone Binnewateren de Waal en de Devel. Het eerſte is een afleiding van de Rivier de Merwe, die in dit Water haaren ouden Naam van de Waal behouden heeft. De Devel houdt men voor een Kille of Buitenkreek, gelyk uit den loop, de wydte, diepte en oevers wordt afgenomen; doch zy is door de Indyking een

(n) *Theatr. Holl.* p. 19.

(o) *V. Heusſen. III. Deel*, bl. 565.

Bin-

Binnenwater geworden. Hertog Willem van Henegouwen gaf, in den jaare 1331, Oktroi om dit Land te bedyken, met aanzienlyke Voorrechten voor den geheelen Waard en byzonder voor de Bedykers. Aan deeze laatsten vergunde hy onder anderen, dat aan een ieder derzelven, die een agtste of zestiende Deel zou bedyken, met eenen de Ambagtsheerlykheid van het zelve zou volgen, benevens het Recht van den Aanwas, die de Noorden van Zwyndrecht genoemd wordt. De Ambagtsheerlykheden hebben ook het Voorrecht om gezamentlyk een Dykgraaf te kiezen; dog, indien zy hier omtrent in gebreke blyven of niet konnen overeenkomen, heeft de Stad Dordrecht van de Graaflykheid het Recht der aanstellinge van den Dykgraaf in pandschap. De Dykgraaf kiest jaarlyks de Hoogheemraaden, die geen bepaald getal zyn: thans zyn 'er negen, waar van 'er drie in de Bedyking woonen, en hier Heemraaden van het Platte Land genoemd worden. Tot dit Kollegie behooren mede een Penningmeester, een Sekretaris, een Bode en drie Sluiswagters, die door den Dykgraaf worden aangesteld. Sedert de Bedyking van den jaare 1331, hebben deeze Landen het geluk dat zy nimmer door eenige Inbreuk zyn overstroomd; 't welk zelden, of mooglyk nooit aan andere Indykingen heeft mogen gebeuren. Over deezen gezegenden Toestand heeft men, in de Maand Juny des jaars 1731, het vierde Eeuwgety zeer staatlyk gevierd.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD.

De

ZWYN-DRECHT-SCHE WAARD. De tegenwoordige Dykgraaf is de Heer Johan Diederik Pompe van Meerdervoort, Heer van Meerdervoort, Kort-Ambagt, enz. in den Oud-Raad en Burgemeester der Stad Dordrecht, in wiens aanzienlyk Geslagt deeze Waardigheid wel tweehonderd jaaren by opvolging bekleed is

Dorpen en Ambagten. De Dorpen en Ambagten in den Zwyndrechtschen Waard hebben meest allen den Naam van hunne Bedykers of derzelver Geslagten verkreegen, en zyn de volgende. Heer-Jans-Dam, de Lind, welke in de Groote en Kleine Lind verdeeld is, Oudelands Ambagt, Schobbelands Ambagt of Zwyndrecht, Meerdervoort, Kyfhoek, Hendrik-Ido-Ambagt, *Rysoort*, Strevelshoek, en *Sandelings- of Adriaan-Pieters-Ambagt*. Alle deeze Ambagten behooren in het Kerkelyke onder de Klassis van Dordrecht en eenigen zyn 'er, die met malkander een samenvoeging van Standplaats hebben. De meeste Heeren, in de Bedyking van deezen Waard, kogten in den jaare 1725, de Tienden in hunne Heerlykheden gelegen, welke tot dien tyd aan de Graaflykheid behoorden: ook kogt de Heer van Meerdervoort toen de Zaad- en Winter-Gerst-Tienden van den geheelen Zwyndrechtschen Waard, en bezat reeds te vooren de Tienden van de Buiten-noorden van deezen ganschen Waard, waar van het Verly, als een afzonderlyk Hollandsch Leen van zyne Voorouders, reeds in den jaare 1720 geschied is.

Heer-Jans-Dam. HEER-JANS-DAM legt ten Zuidwesten aan de

de Merwe en ten Noordwesten aan de Waal, in welke hier weleer een Dam gelegd is; doch, in den jaare 1741, werdt men genoodzaakt hier een aanzienlyke Sluis te maken, om het Water uit deeze Bedyking te loozen. De kosten derzelve beliepen meer dan Dertigduizend guldens. De gemelde Dam heeft ten deele den Naam aan dit Ambagt gegeven. Het wordt wyders Heer-Jans-Dam geheeten naar deszelfs Bedyker, Heere Jan van Roozendaal, Ridder. In vroeger tyden werdt het Heinkerke genoemd. Volgens de Quohieren der Verponding, vinden wy de begrooting der Landeryen 300 Morgen en 10 Roeden, met 75 Huizen en 1 Koorenmolen. In de vroeger Lyst stonden niet meer dan 51 Huizen aangetekend. Volgens medegedeelde Berigten worden 'er maar 272 Morgen 200 Roeden gevonden. Het Dorp is vry lang, net en langs een bestraaten weg betimmerd. Deszelfs Kerk wordt in gemeenschap met Kyshoek bediend. Hier is een Veer op Heinenoord, het Kuipers-Veer geheeten, en 't welk dient voor een doortogt naar het Stryensche Sas en den Moerdyk. De Heer Fredrik Willem, Baron Tork, Ridder en Kommandeur van de Duitsche Orde, Raad en Rekenmeester des Furstendoms Gelre, enz. enz. enz. bezit deeze Ambagtsheerlykheid.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Heer-Jans-Dam.*

De LIND, gelegen ten Oosten van Heer-Jans-Dam, wordt tegenwoordig onderscheiden in twee Ambagtsheerlykheden, die, eertyds niet meer dan één Ambagt geweest

De Lind.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *De Lind.*

zyn, het welk bedykt werdt door Heere N. van de Lind, en naar hem den Naam voert. Na de verdeeling deezer Ambagtsheerlykhed n, werden zy in de Groote en Kleine Lind onderfcheiden; doch zyn in een' zelfden Kerkvang gebleeven, by welken nog de Gemeente van Heer-Oudelands-Ambagt gevoegd is.

De Groote Lind.

De GROOTE LIND is in de Quohieren der Verponding bekend voor 316 Morgen en 174 Roeden Lands, met 52 Huizen en 1 Steenplaats. Volgens de Oude Lyft waren, 'er in den jaare 1632 niet meer dan 34 Huizen. In dit Ambagt is de Kerk, welke een redelyk lugtig Gebouw is dat met de Paftory beneden aan den *Develweg* ftaat, en op den *Devel zyn uitzigt heeft. De tegenwoordige* Amb gtsheer van de Groote *Lind is de* Heer Theodoor de Jong.

In de Groote Lind heeft het Heerenhuis *Nederhoeven* geftaan, in den jaare 1597 geftigt door Matthys van Nederhoeven, Heere van Ryfoord. Het legt met zyne Landeryen ten deele in de Groote, ten deele in de Kleine Lind, en is naderhand, zoo ten aanzien van de betimmering en beplanting, als door aankoop van Vifcheryen en Landeryen, het zy Leenen of Onleenen, merkelyk verfierd en verbeterd, door den Heer Matthys Pompe van Slingeland en Dordsmonde, Erf-Watergraaf van den Nederwaard. Dit Huis werdt, in den jaare 1738, door eenige Huisluiden gekogt, geheel afgebroken en de Grond tot Weiland gemaakt.

De

De KLEINE LIND bevat, volgens de Quohieren 237 Morgen Lands en heeft 27 Huizen, het welk 10 Huizen meer is dan in de Oude Lyst. Volgens eene medegedeelde Opgaave, vinden wy voor dit Ambagt niet meer dan 172 Morgen Lands en 400 Roeden. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Mr. Govert van Slingeland, Heere van West-Yſſelmonde, Ontvanger Generaal over Holland en Westvriesland, enz. enz. ZWYNDRECHTSCHE WAARD. De Kleine Lind.

HEER-OUDELANDS-AMBAGT, ten Noorden van de Lind aan den Devel gelegen, heeft zynen Naam van de Bedyking door eenen Heere Oudeland. Het bevat, volgens de Quohieren, 338 Morgen en 150 Roeden Lands en heeft 19 Huizen, of, volgens onze medegedeelde Berigten, 347 Morgen Lands en 30 Huizen. Hoewel het in Gemeenschap met de Lind door denzelfden Predikant bediend wordt, heeft het egter zyn eigen Kerkgebouw; waar in altoos des Zondags éénmaal moet gepredikt worden. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe Katharina op de Kamp, Weduwe van den Heere Jakob van Herzeelen. Heer-Oude-lands-Ambagt.

SCHOBBELANDS-AMBAGT, ook ZWYNDRECHT geheeten, gelyk het Dorp van het zelfde Ambagt, heeft ten Westen Heer-Oudelands-Ambagt en ten Oosten de Merwe. Men schryft de Naamsreden van Schobbelands-Ambagt toe aan Heer Schobbeland van Zevenbergen, van wien Goudhoeven (p) getuigt, dat van hem in den jaare 1368 Schobbelands-Ambagt of Zwyndrecht.

(p) *Goudh.* bl. 147.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Schobbelands-Ambagt of Zwyndrecht.*

te Dordrecht gemeld wordt. Deeze zou de eerste Bedyker van dit aandeel in den Zwyndrechtschen Waard geweest zyn Naar gelang der uitgestrektheid van het Ambagt, is het onder alle, die in deezen Waard gelegen zyn, het meeste betimmerd; want men vindt 'er 131 Huizen voor aangetekend in de Nieuwe Quohieren, hoewel het Ambagt niet hooger begroot wordt dan op 175 Morgen en 597 Roeden Lands. In de Oude Lyst van de Verponding stonden niet meer dan 92 Huizen bekend. Het Dorp ZWYNDRECHT, gelegen aan de Merwe, over de Stad Dordrecht, is zeer aanzienlyk. In een Handschrift der Utrechtsche Kerke, wordt deeze *Plaats 't Feer* (q) of *het Veer* genoemd; ongetwyfeld naar het Veer van den Overtogt tusschen hier en Dordrecht, het welk met een Pont, bekwaam voor allerhande Rytuigen, bevaaren wordt. Men heeft 'er ook Wagens en Rytuigen om op Rotterdam, en elders te konnen gevoerd worden. De Kerk is redelyk ruim met een klein Toorentje met een Lui-klok, doch zonder Uur- of Slagwerk, dewyl de nabygelegenheid van Dordrecht, van waar het Uur altoos genoeg gezien en gehoord kan worden, dezelve onnoodig maakt. Zwyndrecht heeft ook een Paardemarkt, die haaren aanvang neemt op Sinte Margrietendag. Het voornaamste welvaren van het Dorp bestaat in verscheiden Zoutketen, die hier staan, en welke met malkanderen 43 Pannen uitmaaken om het Zout in te zieden of te zuiveren. De tegen-

(q) *V. Heussen* III. D. bl. 565.

genwoordige Ambagtsheer van Schobbelands-Ambagt of Zwyndrecht is de Heer Pieter Pompe van Meerdervoort. ZWYNDRECHTSCHE WAARD.

Meerdervoort. De Ambagtsheerlykheid van MEERDERVOORT, met het Kort-Ambagt, anders ook *Moolenaars-Ambagt* geheeten, legt tusſchen de Groote Lind en Schobbelands-Ambagt en ſtrekt ten Zuiden aan de Merwe. Zy ſtondt, tot in den jaare 1721, wegens de Verponding, in een' gemeenen aanſlag met Schobbeland; doch werdt toen geſplitſt en voor Meerdervoort 86 Morgen en 507 Roeden Lands afzonderlyk in de Quohieren gebragt, en in de Nieuwe Lyſt der Verponding van den jaare 1732, werden 'er 67 Huizen en 2 Zaagmolens voor aangetekend. Niettegenſtaande deeze weinige Uitgeſtrektheid van Grond zyn aan de Ambagtsheerlykheid alle Voorrechten gehegt, die eenige andere in den Zwyndrechtſchen Waard bezit; doch zy heeft geen Kerk. Het Slot, of de Ridder-Hofſtad *Meerdervoort*, het welk aan de Merwe ſtaat, is de aanzienlykſte Buitenplaats hier omtrent gelegen, zoo in beplanting, ſpringende Fonteinen, Vyvers als andere Sieraaden, die hart en oog bekooren. Dit Adelyk Huis was reeds, in den jaare 1338, bekend en werdt toen genoemd *die Edele Hoeve van Meerdervoort*. Deeze Heerlykheid kwam, in het begin der voorgaande Eeuwe, uit het Geſlagt van Meerdervoort, dat toen eindigde, aan het aanzienlyk Geſlagt van Pompe te Dordrecht, dat om deeze reden den Naam deezer Heerlykheid

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Meerdervoort.*

by zynen Stamnaam gevoegd heeft. De tegenwoordige Bezitter is de Heer Mr. Johan Diedrik Pompe van Meerdervoort, Heer van Oostendam en Hendrik Ido-Ambagt; in den Oud-Raad of Vroedschap en Burgemeester der Stad Dordrecht, enz. enz.

Ten einde van Meerdervoort aan den Devel staat het Slot *Develstein*, met zyn Tienden en andere Geregtigheden; dog 't welk onder Zwyndrecht behoort. Het was zeer sterk en zwaar van Muuren, gelyk blykt uit de Grondslagen, leggende op een hooge Werf, rondsom met Graften omvangen. Het hadt ten Stichter Heere Willem van Duivenvoorde, Ridder, die het als een Adelyke Hofstad bezat en van den Graave te Leen hieldt tot den jaare 1315. Naderhand is het in andere Geslagten, gelyk nog, als Onleen bezeten. Het werdt, in den jaare 1594, ten deele weder opgebouwd, met verbetering van de Plantaadjen. De tegenwoordige Bezitter is Jonkheer Michiel de Bevere.

Kyfhoek.

KYFHOEK of KIEFHOEK legt aan den Devel tusschen Heer-Jans-Dam en Heer-Oudelands-Ambagt. Voor Kyfhoek zyn in de Quohieren der Verponding 347 Morgen en 25 Roeden Lands met 16 Huizen aangeschreeven. Eenigen willen dat het Adelyk Geslagt van Kyfhoek den Naam aan dit Ambagt gegeven heeft en gissen dat het bedykt zou zyn door twee Heeren Daniel en Arnold van Kyfhoek, om dat men het ook Heer-Daniels- en Heer-Arnolds-Ambagt genaamd vindt (r). Anderen denken dat

(r) *Oudenh. Zuidb.* bl. 225.

dat de Heeren van Kyfhoek den Naam ontleend hebben van het Ambagt (s). Het heeft een Kerk, die door den Predikant van Heer-Jans-Dam bediend wordt. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe Maria Rosiana Fagel, Douariere van den Heere Mr. Gualterus de Raad, Ridder Baronet enz. enz., Vrouwe van Dubbeldam enz. enz.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Kyfhoek.*

(s) *Goudh.* bl. 183. *V. Leeuwen Bat. Ill* bl. 996.

HENDRIK IDO- en SCHILDMANSKINDEREN-AMBAGT strekt zig van Zwyndrecht langs den Langen Weg, de Ambagtsche Steeg, en aldus weder tot aan 't Veer van Zwyndrecht. De eerste der benaamingen van dit Ambagt is meest in gebruik en heeft haaren oorsprong van Hendrik Ido, die in den jaare 1331, Bedyker van dit Ambagt geweest is. Het Geslagt van Ido is te Dordrecht bekend geweest tot in de vyftiende Eeuw, wanneer het uitgestorven is. Het Ambagt bevat volgens de Quohieren der Verponding 351 Morgen Lands en 175 Huizen met 1 Koorenmolen. Het zelve Getal van Huizen, met een Tras- of Cimentmolen wordt ons door echte Berichten opgegeven; doch de Morgentalen begroot op 346 Morgen, 400 Roeden Lands. Dit is echter het grootste getal Huizen in eenige der Ambagten van den Zwyndrechtschen Waard. In de Oude Lyst der Verponding vinden wy maar 71 Huizen aangeschreeven. Hier zyn ook verscheiden Zoutketen, die te zamen 22 Pannen hebben. Het heeft zyn eigen Kerk en Predikant. In dit Ambagt legt ook de *Oostendam,*

Hendrik-Ido Ambagt.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Hendrik-Ido-Ambagt.* *dam*, waarmede de Waal is overgeslagen. De Ambagtsheer van Hendrik Ido- en Schildmanskinderen-Ambagt, zynde de Heer van Meerdervoort, boven genoemd, voert ook den Titel van Heer van Oostendam.

In deeze Heerlykheid legt het *Huis Boucquet*, waar op Hendrik Ido gewoond heeft. De Spanjaarden hebben het Oude Huis, in den jaare 1572, verbrand en geheel verwoest. In laater tyd is het weder opgebouwd door Willem Boucquet, Generaal van de Munten der Vereenigde Provincien, wiens Naam het Huis behouden heeft. De Bezitter is de Heer Honestus Hermanus Tinnen.

Rysoord en Strevelshoek. RYSOORD en STREVELSHOEK zyn twee Ambagten ten Noorden aan de Waal gelegen, welke ieder afzonderlyk bedykt, dog eenigen tyd by den anderen gevoegd geweest zyn, gelyk ook derzelver aanslag nog gemeen is in de Quohieren der Verponding, waar in 335 Morgen, 233 Roeden en 15 Huizen voor beide zyn aangetekend; of volgens medegedeelde Opgaave, 246 Morgen en 15 Huizen. Zy behooren ook te samen onder éénen Kerkvang; doch, ten aanzien der Ambagtsheerlykheid, zyn zy al sedert veele jaaren van malkander gescheiden. De Kerk is in Rysoord en heeft een eigen Predikant. Hier is een groote Brug over de Waal gelegen, voor den Doortogt naar Rotterdam, aan welke Tol betaald wordt. Van Rysoord is Ambagtsheer de Heer Henrik Pus, *Heer*

van

van Andel, Luitenant-Kolonel in een Regiment ten dienfte deezer Landen. De Ambagtsheerlykheid van Strevelshoek behoort aan den Heer Mr. Adriaan Reepmaker.

ZWYNDRECHTSCHE WAARD. *Ryfoort en Strevelshoek.*

Sandelings- of Adriaan-Pieters-Ambagt.

SANDELINGS- of ADRIAAN-PIETERS-AMBAGT is een Ambagt zonder Kerkdorp. Het legt aan de Waal en begint van het Dorp van Hendrik Ido-Ambagt, tot aan het Dorp van Ryfoord. Deszelfs Uitgeftrektheid wordt in de Quohieren der Verponding begroot op 340 Morgen 169 Roeden Lands, en 29 Huizen met een Steenplaats zyn 'er voor het zelve, in de Nieuwe Lyft, aangetekend; dog volgens medegedeelde Berigten zyn 'er 346 Morgen, 400 Roeden Lands en 31 Huizen. Het voert zynen Naam naar Adriaan Pietersz Sandeling, wiens Beeltenis wel eer gevonden werdt op de Deuren van een treffelyke Schildery, welke geplaatft geweeft is in de Jezus Kapelle in de Groote Kerk der Stad Dordrecht, en naderhand onder zyne Nakomelingen bewaard. In het Kerkelyke behoort Sandelings-Ambagt onder Hendrik-Ido. De tegenwoordige Ambagtsheer is de Heer Xaverius Scheltinga. Deeze Heerlykheid wordt ter Leen gehouden van den Huize van de Lek.

DE RIEDERWAARD.

De RIEDERWAARD, ten Zuiden aan den Zwyndrechtfchen Waard gelegen, beftaat eigenlyk tegenwoordig alleen in het Ambagt van Riederkerk; dog was in zyn eerfte Bedyking van grooter Uitgeftrektheid en bevatte tevens de Ambagten van Yf-

DE RIEDERWAARD. Yſſelmonde, Barendrecht, Karniſſe en Pendrecht; welke naderhand buiten gemeenſchap van Bedyking met den Riederwaard geraakt zyn. Volgens deeze eerſte uitgeſtrektheid paalt dan de Riederwaard ten Noorden aan de Maaze, die hier omtrent reeds den Naam van de Merwe begint te verliezen; ten Noord-Ooſten aan de Merwe, ten Zuiden aan de Waal, die hier den Riederwaard van den Zwyndrechtſchen Waard afſcheidt, als mede met Barendrecht aan de Oude Maaze en eindelyk ten Weſten aan het Baljuwſchap van Putten in de Landen over de Maaze. Men vindt verſchil van gevoelens of men *Ryer-Ryder-* of *Riederwaard* te ſchryven hebbe. Volgens de eerſte wyze zou 'er mede gemeend worden, dat deeze Waard, voor het bedyken van de Waal, by hooge Zeegangen en zwaare Vloeden van boven, kragtig in het Water lag te ryen. De Heer Alting (t) wil, dat de eerſte Stigter van Riederkerk een Ryder of Ridder was. Anderen meenen niet ongevoeglyk dat het Adelyk Geſlagt van Riede, 't welk uit een jonger Zoon van den Huize van Merwede afſtamde, den Riederwaard bedykt en hier aan den Naam gegeven heeft. Dit is des te waarſchynlyker, om dat men kan bewyzen dat het Geſlagt van Riede in deezen Waard aanzienlyke Goederen bezeten heeft. De oorſpronkelyke Goederen van den Huize van Riede lagen egter onder de Baandery en Vrye Heerlykheid van de Merwede. Keizer Henrik de IV. meldt 'er van in

(t) *Alting. Not. Germ. Infer.* P. II.

een'

een' Brief van den jaare 1064, gegeven aan den Bisschop van Utrecht (u). De Historieschryver M. Vossius (v) verhaalt, dat de Riederwaard, in den jaare 1373, door een hoogen Vloed van de Rivier de Lek weggespoeld is. Deeze doorgebrokene Landen bleeven langen tyd door verzuim en tweedragt onbedykt leggen: tot dat Albrecht van Beieren in den jaare 1403 een Handvest gaf om den Riederwaard te herdyken, en men meent dat zulks, omtrent dien tyd, geschied zy ten aanzien van het Oude Land, doch dat het Nieuwe Land, omtrent den jaare 1442, herdykt werdt. Het Dykrecht wordt geoeffend door een Dykgraaf en Vyf Hoogdykheemraaden, met een Sekretaris; waar by nog behooren twee Waardsluiden, een uit den Ouden en een uit den Nieuwen Riederwaard. Van de Hoogdykheemraaden moet altoos het meerder getal te Dordrecht woonen.

DE RIEDERWAARD.

(u) *Boxhorn. Theatr. Holl.* p. 97.

(v) *M. Vossius Holl. Jaarb.* bl. 439.

Het Ambagt RIEDERKERK heeft de Merwe ten Oosten en legt wyders tusschen den Zwyndrechtschen Waard, Barendrecht en Ysselmonde. De Naamsreden is ten deele dezelfde als die van den Riederwaard, en Riederkerk zou aldus geheeten zyn om de uitnemende groote en schoone Kerk, welke men hier eertyds hadt en die als de Moederkerk van veelen der omleggende Kerken was. Het Ambagt heeft eene groote uitgestrektheid en bevat volgens de Quohieren der Verponding 1862 Morgen, met 279 Huizen en 1 Koorenmolen, gelyk 'er ge-

Riederkerk.

DE RIEDERWAARD. *Riederkerk.*

gemeld ſtaat in de Aanteekeningen, welke wy gewoon zyn te volgen. In eene andere Lyſt vinden wy 315 Huizen en in die van den jaare 1632 was 'er maar een getal van 190 Huizen. Het heeft een ſchoone Kerk, doch, gelyk men meent, niet dezelfde, die 'er in ouder tyden geſtaan heeft. Zy wordt bediend door een Predikant uit de Klasſis van Dordrecht. Indien de Ambagtsheerlykheid van Riederkerk aan den Huize van Riede behoord heeft, moet zy egter aan de Graaflykheid vervallen geweeſt zyn. Want Filips van Bourgonje gaf, in den jaare 1429, de Ambagtsheerlykheid uit aan Roeland van Wtkercken, Heere van Heeſtert en Heemsroede, welke Uitgifte, in den jaare 1430, door Jakoba van Beieren werdt beveſtigd (w). De Heer Mr. Otto Groeninx van Zoelen, Burgemeeſter en Raad in de Vroedſchap der Stad Rotterdam, Bewindhebber der Ooſt-Indiſche Kompagnie enz. is Ambagtsheer van Riederkerk

(w) *Oudenb. Zuidb.* bl. 251.

In dit Ambagt heeft wel eer het *Huis te Woude* geſtaan, 't welk al voor lang in den Stroom zoo zeer is weggeraakt, dat men 'er voor omtrent een Eeuw niet meer dan de Grondſlagen buiten 's Dyks van ontdekken kon. Aan het zelve behoorden verſcheiden Landeryen, op welke, in den jaare 1570, ter gedagtenis van dit Huis een ſteenen Duiventoren gebouwd werdt. In Riederkerk ſtaat nog tegenwoordig het *Huis te Donk*, dat den Naam voert naar deszelfs eerſte Stichters en wel eer met vier

Too-

Toorens gebouwd was. Het werdt, in den jaare 1575, door eenige Spanjaarden ingenomen, afgebrand en verwoest, doch in den jaare 1616, weder opgebouwd door Jonker François van der Duin. De tegenwoordige Bezitter van dit Huis is de wel gemelde Heer Burgemeester Groeninx, die in of omtrent den jaare 1746, het oude Huis heeft laaten afbreeken, en den Grond met een deftig vierkant Gebouw doen versieren.

DE RIDDERWAARD. *Riederkerk.*

YSSELMONDE, 't welk uit twee Ambagten bestaat, legt ten Westen van Rieder-Ambagt en wordt in 't Noorden door de Maaze bespoeld. De Naam komt met de Gelegenheid der Landstreek zeer wel overeen, die over den tegenwoordigen Mond van den Yssel legt, waar door wy gewoon zyn den Uitloop of het Einde der Rivieren te verstaan. Hoewel andere beweeren dat de Yssel hier wel eer zyn Begin nam, toen deeze Rivier een Uitgang hadt in den Ryn by Utrecht, welke door het leggen van den Nieuwen Dam boven Ysselstein gestopt is (x). Wy tragten deezen Loop van den Yssel naar den Ryn niet te betwisten. Van Ysselmonde wordt al in vroeger tyden gemeld. De Hollandsche Kronyk verhaalt, op het jaar 1071, dat Bisschop Willem van Utrecht, hier een Kasteel bouwde, 't welk in den jaare 1076, door Graaf Dirk den V, met hulp van zynen Stiefvader Robbert de Vries belegerd, en na eene hardnekkige verdediging van Bisschop Koenraad, Willems Opvolger, tot overgaave gedwongen werdt (y). Van dit

Ysselmonde.

(x) *Oudenb. Zuidh.* bl. 27, 260.

(y) *Goudh.* bl. 263, 265, 266.

DE RIEDERWAARD. *Yßelmonde.*

dit Slot zyn nu geen Kentekenen meer zigtbaar en sommigen willen dat men in 't geheel niet zou konnen nagaan waar het gestaan heeft (z). Maar anderen verzekeren, dat men de Grondslagen nog zou konnen vinden in Oost-Yßelmonde een stuk wegs buiten het Dorp (a). De twee Ambagten van Yßelmonde zyn Oost- en West-Yßelmonde, die ieder hun byzonder Bestier van Bedyking, Ambagtsheer en Gerecht hebben, doch onder een zelfden Kerkvang behooren.

(z) *Oudenb. Zuidb.* bl. 263.

(a) *Spaan. Beschr. van Rotterd.* bl. 165.

Oost-Yßelmonde.

OOST-YSSELMONDE, 't welk ook den Naam van *Gysbrecht-Jakobsz-Ambagt* gehad heeft, werdt, in den jaare 1446, op nieuws bedykt na dat het met Rieder-Ambagt op Palm-Zondag deszelfden jaars was ingebroken. Ten dien einde werdt door de Ambagtsheeren van Yßelmonde en de Vrouwe van Rieder-Ambagt een Overeenkomst gemaakt om gezamenlyk den Hordyk te dyken en beide de Ambagten onder een Dykschouw te brengen (b). Het Ambagt bevat, volgens de Quohieren der Verponding, 581 Morgen en 115 Roeden Lands met 125 Huizen, behalven het Kasteel en 1 Koorenmolen. In de Oude Lyst zyn voor beide de Ambagten van Yßelmonde niet meer dan 115 Huizen aangetekend. Het Dorp legt schuin over het Kralingsche Veer in Schieland, van waar een Pont op Yßelmonde overvaart voor den Doortogt naar Dordrecht. Het heeft een ruime Kerk met een grooten en een kleinen Tooren. Zy wordt door een Predikant onder de Klassis

(b) *Oudenb. Zuidb.* bl. 263.

ſis van Schieland bediend. In den jaare 1483, bouwde Heer Floris Oom van Wyngaarde hier een Kaſteel uit het water (c), dat tuſſchen de jaaren 1680 en 1690, door den Heere Johan de Mey tot den grond toe afgebroken en van nieuws op met vier Toorens ſierlyk herbouwd werdt (d). De Heer Jean Bichon, Raad in de Vroedſchap der Stad Rotterdam, en Bewindhebber der Weſt-Indiſche Kompagnie, bezit tegenwoordig de Ambagtsheerlykheid.

DE RIEDERWAARD. *Ooſt-Yſſelmonde.*

(c) *Goudh.* bl. 78.

(d) *Spaan. Beſchr. van Rotterd.* bl. 166.

WEST-YSSELMONDE, waar van de gelegenheid uit den Naam kenlyk is, werdt oudtyds ook *Ogiers Ambagt* geheeten, naar Ogier van Kralingen, die het zelve in den jaare 1388 aan zyn Dogter ten Huwlyk gaf. In welken tyd dit Ambagt bedykt is, hebben wy niet kunnen ontdekken. Het beſtaat uit verſcheidene Polders, waar voor in de Quohieren der Verponding 493 Morgen en 327 Roeden zyn aangetekend, met 36 Huizen in de Nieuwe Lyſt: in de Oude ſtonden 'er 115. Volgens de getuigeniſſen der Schryvers (e) zou het nu omtrent honderd jaaren geleeden, met de Dyken, Bermen, Wegen en Aanwaſſen reeds 600 Morgen groot geweeſt zyn. De Heer Mr. Govert van Slingeland, Heer van de Kleine Lind, Ontvanger-Generaal van Holland en Weſtvriesland is Ambagtsheer van Weſt-Yſſelmonde.

Weſt-Yſſelmonde.

(e) *Oudenb. Zuidh.* bl. 264.

OOST-BARENDRECHT, WEST-BARENDRECHT en KARNISSE zyn drie onderſcheidene Ambagtsheerlykheden, welke met malkander veel gemeenſchap hebben. Zy leggen voor het

Barendrechten en Karniſſe.

DE RIEDERWAARD. *Barendrechten en Karnissen.*

het grootste gedeelte van haare Morgentalen onder eene zelfde Bedyking. De Ingezetenen behooren onder eene zelfde Kerk en de Armen en behoeftigen worden onderfteund door eene zelfde Diakonie; die beftierd wordt door een gemeen Kollegie, 't welk beftaat uit den Schout, en de Schepenen van de drie Heerlykheden, benevens den Predikant en de Ouderlingen.

Na dat deeze Landen, die voorheenen onder de Bedyking van den Riederwaard behoorden, mede door verzuim en tweedragt onbedykt waren blyven leggen, zyn dezelve naderhand afzonderlyk van dien Waard bedykt, volgens hunne eigene Handveften. De Handveft van Albrecht van Beieren, in den jaare 1403, aan die van den Riederwaard gegeven, ftrekt wel tot een Rigtfnoer van Barendrecht en Karniffe; maar niet verder dan in zoodanige Punten, die in de eigene Handveften deezer Ambagten niet bepaald zyn. Deeze Handveften hebben hunnen Grondflag in een Verdrag van den 20 December des jaars 1483, tuffchen de byzondere Heeren deezer Ambagten en de Ingelanden ter andere zyde; volgens het welke de Dyk onder dezelve gemeen moet blyven en onderhouden worden; dog ieder Ambagtsheer zou in zyn Ambagt een byzonderen Dykgraaf ftellen; egter moeten zy een gemeenen Waardsman of Penningmeefter hebben. De Ingelanden, ieder in zyn Ambagt, moeten jaarlyks een Zestal van Perfoonen aanbieden aan hunnen Ambagtsheer om uit het

zel-

zelve twee als Heemraaden te kiezen, welke drie Morgen Lands moeten gegoed zyn; dog de Waardsman moet agt Morgen bezitten. In dit Verdrag, waar in ook de Regten der Ambagtsheeren ten aanzien van de Tienden als anders bepaald werden, wordt vastgesteld, dat de drie Ambagten altoos zullen mogen uitwateren tot hun schoonste, door een ieders Land, dat voor dezelve legt, zonder iemants wederzeggen. Maximiliaan en Filips van Oostenryk hebben dit Verdrag, in den jaare 1484, bekragtigd. Deeze Voorwaarden en Voorregten hadden in den beginne alleen hun opzigt op het Oude Binnenland van Barendrecht en Karnisse, dat omtrent dien tyd bedykt werdt. Naderhand is, in den jaare 1551, het Oude Buitenland deezer Ambagten, volgens Handvesten van Keizer Karel op dezelfde Voorwaarden bedykt. De Zuid-Polder werdt in gelyker voege bedykt volgens de Oktrooien der Staaten van Holland en Westvriesland van de jaaren 1650 en 1651.

DE RIEDERWAARD. *Barendrecht en Karnisse.*

De Schouw over deeze gemeene Bedykingen wordt gedreeven door drie Dykgraaven en zes Heemraaden; dat is uit ieder Regtsgebied twee Heemraaden met hunnen byzonderen Dykgraaf; die President wordt, zoo ras hy op het Grondgebied van zyn Ambagt treedt.

De Landen onder deeze Ambagten worden van een zeer goeden aard gehouden, waarom ook verscheide vermogende luiden in dezelve woonen, die 'er genoegsaam hun

DE RIEDERWAARD. *Barendrecht en Karniſſe.*

beſtaan uit vinden, want men dryft 'er zeer weinig handel. In de Quohieren der Verponding van den jaare 1632, werden Barendrecht en Karniſſe aangeſlaagen voor 1407 Morgen, 347 Roeden, met 117 Huizen. Honderd jaaren laater zyn 'er 1968 Morgen, 150 Roeden bedykt Land, met 224 Huizen en 1 Koorenmolen in de Quohieren aangetekend.

Ooſt-Barendrecht.

OOST-BARENDRECHT paalt ten Noorden aan het Ambagt van Riederkerk; het wordt ten Ooſten door de binnengedykte Waal van Heer-Jansdam geſcheiden; ten Zuiden legt het aan de Buiten-Waal of Oude Maaze, en ten Weſten aan Weſt-Barendrecht. Het is *omtrent 700 Morgen groot; eenigen van deszelfs Landen zyn in de Bedyking van* Riederkerk getrokken, gelyk een gedeelte van Riederkerk, Veeren-Ambagt geheeten, in het Oude Binnenland van Ooſt-Barendrecht bedykt is. Met de Ambagtsheerlykheid, een Hollandſch Leen, is verlyd de Heer Mr. Nikolaas van der Duſſen in den Oud-Raad en Schepen der Stad Dordrecht. Het kwam in zyn Stamhuis, door het Huwlyk van zynen Grootvader, mede Nikolaas van der Duſſen, met Lidia van Beveren, Dogter van Kornelis van Beveren, als eene Erfenis van zynen Broeder Abraham van Beveren, die by de voorige Schryvers de laatſte onder de Bezitters van Ooſt-Barendrecht gemeld werdt (f) mede genaamd Klaauwers-Ambagt van de Poel (g).

(f) *Oudenb. Zuidb.* bl. 273.

(g) Dezelve als boven.

Weſt-Barendrecht.

WEST-BARENDRECHT, grenſt ten Ooſten aan Ooſt-Barendrecht, ten Weſten aan Karniſſe,

nisse, ten Zuiden aan de Oude Maaze en ten Noorden aan West-Ysselmonde. Het bevat in zyne Bedyking omtrent 640 Morgen, maar heeft nog Landen buiten dyks. Onder dit Ambagt staat de Kerk, waar onder die van Oost- en West-Barendrecht en Karnisse behooren. Het Bestier deezer Kerke komt afzonderlyk aan deeze Heerlykheid toe. De Predikant is een Lid van de Klassis van Dordrecht. De Huizen in dit Ambagt staan meerendeels van malkander verspreid; dog de Doortogt naar Heer-Jansdam maakt het vry levendig. Na den dood van den Heere Abraham van Beveren, Heere van Oost- en West-Barendrecht, werdt West-Barendrecht aanbedeeld aan zyne Zusters Zoon, Kornelis de Roovere, Raad en Burgemeester der Stad Dordrecht, wiens eenige Dogter, Vrouwe Sophia Dina de Roovere, gehuwd geweest is met den Heere Diedrik van Leiden, Heere der Stede Vlaardingen en Vlaardinger-Ambagt, enz. enz. Raad en Burgemeester der Stad Leiden, die hier mede als een Hollandsch Leen verlyd is. De Rienderwaard. *West-Barendrecht.*

Karnisse legt ten Westen van West-Barendrecht, ten Zuiden van Charlois, ten Oosten van Pendrecht, waar van het gescheiden wordt, door een raayinge strekkende van den Tooren van Rotterdam op dien van Heinen-Oord, en ten Noorden van de Oude Maaze. Dit Ambagt bevat omtrent 620 Morgen binnengedykte Landen. Het wordt, voor zoo verre betreft de Ambagtsheerlykheid, Kerkegifte, Vis- Karnisse.

 se-

DE RIEDERWAARD. *Karnisse.* feryen, Vogeleryen en alles, dat ten Ambagte schuldig is en behoort te volgen, te Leen gehouden van de Baronnye en Heerlykheid van de Merwede, en voor zoo verre de Kooren- en Smal-Tienden aangaat van de Abtdye van Sint-Paulus te Utrecht. De tegenwoordige Bezitter is de Welgemelde Heer Diedrik van Leiden, Heere der Stede Vlaardingen en Vlaardinger-Ambagt, enz. enz., die dezelve in den jaare 1736, voor Zesendertigduizend Driehonderd Guldens gekogt heeft van Louiza Izabella van Brakel, Douariere van den Heere Willem, Baron van Liere, Heere van beide de Katwyken.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den ALBLASSERWAARD.

ALBLASSERWAARD. Gelegenheid. DE ALBLASSERWAARD grenst ten Noorden aan de Rivier de Lek, die hier tusschen deezen Waard en den Krimpenerwaard heenen stroomt; ten Oosten aan de Landen van Vianen en Arkel; ten Zuiden en ten Westen aan de Rivier de Grootte. Merwe. De Alblasserwaard is tegenwoordig van eene groote Uitgestrektheid en bevat, met de Hooge en Ambagtsheerlykheden, zoo in de Provincie van Holland, als eenige weinige onder het Stigt van Utrecht gelegen, 21340 Morgen, en 100 Roeden Lands, die hun aandeel opbrengen in de Omslagen van het Hoogheemraad-

schap

ſchap (1). In de eerſte Bedyking van deezen Waard, of die voor de eerſte gehouden wordt, was dezelve zoo groot niet, dewyl de Landen van Hardinksveld met Giesſen-Nieuwkerk, ten Zuidooſten, en die van Papendrecht, Alblas, Alblaſſerdam en Nieuw-Lekkerland, ten Weſten, Buitenlanden of op zig zelven bedykt waren. De vroegſte Handveſt, welke wegens het Dykregt deezer Landen gevonden wordt, gaf Graaf Floris de V, in den jaare 1277. Uit deezen Brief, blykt egter niet dat de Bedyking toen eerſt is aangevangen; dewyl alles voornaamlyk zyn opzigt heeft niet op het aanleggen, maar op het beſchouwen der Dyken. Men kan 'er evenwel klaarlyk uit ontdekken, dat de bovengenoemde Landen toen nog buiten den Omtrek van den Dyk geweeſt zyn (a). Deeze bedykte Landen ſchynen ten tyde van gemelden Graave nog niet met den Naam van den Alblaſſerwaard bekend geweeſt te zyn; want hy noemt ze de *Landen tuſſchen de Lek en den Donk.* Albrecht van Beieren, die, in eene Handveſt van den jaare 1365, aan eenige Heeren van den Overwaard vergunde hun Waterſchap te brengen in de Lek, ſpreekt hier van de *Landen tuſſchen de Lek en de Merwe*, en in laater Brieven van denzelfden Hertog, die

ALBLASSERWAARD.

(a) *Handv. van den Albl. Waard.* bl. 16. en volg.

(1) Hier onder wordt ook Langerak, onder het Stigt, gerekend, 't welk voor 1024 Morgen is omgeſlaagen. Wy zullen de verdere Omſlagen voor de Dykslaſten in ieder der byzondere Ambagten aantekenen.

ALBLASSERWAARD.

die deeze Landen betreffen, worden zy e-veneens genoemd (b). Hier uit kan men evenwel niet besluiten dat deeze toen de algemeene Naam dier Landstreek geweest is; maar wel dat men hier mede heeft willen te kennen geeven waar de Landen, van welke in de Handvest gesproken wordt, gelegen waren. Met meer zekerheid mag men zeggen, dat de Naam van Alblasserwaard niet eerder in gebruik kan geraakt zyn dan na dat de Landen van *Alblas* in de Bedyking zyn gebragt, 't welk gemeenlyk, omtrent den gemelden jaare 1365, gesteld wordt; wanneer men ook meent dat de Landen van Giessen bedykt zyn (c). Na dien tyd vindt men, in eene Handvest van Hertog *Willem* van *Beieren*, gegeven in den jaare 1412 (d), den Naam van Alblasserwaard uitgedrukt, die zynen oorsprong heeft van den Stroom Alblas, welke een groote en diepe Kille schynt geweest te zyn, die uit de Waal, *nu* de Merwe, Oostwaard ten lande invloeide. Meer Oostwaard wordt dit zelfde Water de Graaf geheeten en is mooglyk *te* dier plaatse een gegraaven Vaart, die tot beter uitwatering van Blokland, Molenaars-Graaf, Brandwyk en Bleskens-Graaf is aangelegd. Van den Alblas wordt reeds gewag gemaakt in een Brief van Keizer Henrik den IV, van den jaare 1064, waar in eenige Goederen, welke men het Graafschap van Holland hadt afgenomen, worden wedergegeven (e). De Giessen, welke in het Zuidoosten door den Alblasser-

Naams-reden.

(b) *Handv.* bl. 22. *Oudenb. Zuidh.* bl. 352, 363.

(c) *Oudenb. Zuidh.* bl. 281, 282.

(d) Dezelve bl. 329.

(e) *W. Heda* p. 130.

waard

waard ſtroomt, is mede een groote diepe Kreek, of Kil, die haaren oorſprong hadt uit de Waal of Merwe by het Dorp Gieſſenmonde in den Grooten Waard, het welk, in den Watervloed des jaars 1421, is verdronken.

ALBLASSERWAARD.

Het Land in den Alblaſſerwaard is ongemeen laag en de Heer Johan Beverwyk getuigt (f), dat de Grond van de Rivier de Merwe op veele plaatſen hooger is dan de Waard zelve. Veele Landeryen zyn 'er, die naaulyks een Voet hooger dan het Polder-Water beſchouwd worden; zoo dat de Polders geduurig met kragt van Watermolens, die op de Waterſchappen uitmaalen, moeten droog gehouden en het Water, *door de Sluizen*, welke in den Dyk leggen, moet weggevoerd worden. De Ingezetenen getuigen in een Smeekſchrift, in den jaare 1726, aan de Staaten van Holland en Weſtvriesland ingeleverd (g), ter ongelegenheid van den zwaaren Watervloed by hen geleden, dat hunne Landen van zeer ſlegten aard en waardye zyn, en uit veele dorre Hooilanden beſtaan, gelyk mede dat dezelve met Hermoes en ander kwaad onkruid bezet, en in 't byzonder, door den Watervloed van den jaare 1709, merkelyk vermagerd zyn; 't welk ligtelyk is te bevroeden. Dog tevens kan men afneemen uit de vermeerdering der Huizen, ſedert Honderd jaar, zoo als wy die van de jaaren 1632 en 1732 zullen aantekenen, dat deeze Landſtreeken, wanneer zy een geruimen tyd van Overſtroomingen bevryd blyven,

Landsgeſteltenis.

(f) *Beverw. Beſchr. van Dordr.* bl. 30.

(g) *J. Vecboven, Noodl. Alblaſſerw.* bl. 131.

ALBLASSERWAARD. ven, niet ongezegend zyn. Men vindt 'er geene of weinige Zaailanden; maar Weilanden en Henniplanden, ook veel Gewas van Willigen-Hout, waar van de Hoepels gemaakt worden.

Hennip. Het Gewas van de Hennip verdient eenige aanmerking. Het bestaat altyd in twee Hoofd-soorten, die op een en 't zelfde Land groeien, en door het Zaad, dat in den Grond geworpen wordt, niet konnen onderscheiden worden. Zy groeien onder malkanderen op en worden door de benaamingen van *Gelling* en *Zaaling* onderscheiden. De Gelling, die nooit Zaad voortbrengt, maar de fynste soort is, wordt het eerst geplukt, en moet gebraakt worden. Zy dient alleen om 'er *Zeildoek van te maaken*, dewyl zy te zwak is om 'er Touw van te *slaan*. De Zaaling, waar uit het Zaad voortkomt blyft langst op den Akker staan, en wordt, na dat zy geplukt is, geschild en in de Lynbaanen gebruikt, voornaamlyk om 'er Touw tot staande Want voor te maaken; dog kan tot Kabeltouwen niet gebezigd worden. Onder deeze *Zaaling* is ook nog een soort, welke de fynste Zaaddraager is, *Bent* geheeten, die mede gebraakt en in 't gebruik onder de Gelling gerekend wordt.

Om de ongemeene Laagte van deezen Waard moet hy, door zeer zwaare Dyken, beschermd worden tegen de Overstroomingen van de Lek en de Merwe, waar van veele deerniswaardige Voorbeelden zyn, die een kort Verhaal verdienen, dog alvorens

rens zullen wy de Bedyking deezer Landen en derzelver Bestier, met dat der Waterschappen beschouwen.

ALBLASSERWAARD.

Dyken.

De Alblasserwaard legt in een gemeenen Dykring met de Vyf-Heeren-Landen, welke zyn Arkel, Vianen, Haagestein, Everdingen en Leerdam. De Dyk, die rondsom deeze Landen loopt, heeft verscheidene benaamingen, naar maate van deszelfs gelegenheid en de Rivieren, waar aan hy paalt. Hy wordt, voor het grootste gedeelte de Hoogendyk geheeten, en begint boven Leerdam aan den Horrendyk, op den Hoek van den Diefdyk en loopt Zuidwaard door Leerdam, Oosterwyk, Kedichem, den Arkelschen-Dam en door de Stad Gorinchem, van waar hy Westwaard gaat langs Schelluinen en vervolgens door Hardinksveld, Giessendam, en Slydrecht, tot aan het Veer van Papendrecht. Van daar strekt hy Noordwaard langs een arm van de Merwe door Alblasserdam tot aan de Lek by 't Krimpener-Veer; gaande hier langs deeze Rivier door Nieuw-Lekkerland, Streefkerk, Gelkenes, de Stede Nieupoort, Langerak, Tienhoven en Ameide tot aan den Souwendyk. Van hier volgt de Ring mede langs de Lek door Leksmond, Vianen, langs Haagestein en door Everdingen tot aan den Hoek van den Diefdyk. In deeze laatste strekking heeft hy doorgaans den Naam van den Lekdyk.

De Hooge Dyk.

De Diefdyk.

De Diefdyk neemt zynen aanvang van de Lek af ten Oosten van het Dorp Everdingen en gaat Zuidwaard langs de Ambagten van E-

ALBLASSERWAARD. *Dyken.*

Everdingen en Zyderveld, benevens het Rechtsgebied van Leerdam tot aan de Rivier de Linge. Door deezen Diefdyk, die den Alblasserwaard en de Vyf-Heeren-Landen sluit, worden de Graafschappen Kuilenburg en Buuren, met alle de Bovenlanden tot het Panderfche Gat toe, afgeslooten. Hy is van eene zoo ongemeene Hoogte en Breedte dat de weêrgade van denzelven in de Binnenlanden van de Zeven Vereenigde Provincien nergens gevonden wordt. Men wil dat hy tusschen de jaaren 1284 en 1303 gelegd zy (h), by een Overeenkomst, welke die van den Alblasserwaard aangingen met eenen der Graaven van Kuilenburg, waar voor deeze eene aanzienlyke erkentenis *ontving, tot groot ongenoegen* zyner Ingezetenen, die *wezenlyk* zeer veel last hebben van het Opperwater, dat by Inbraak van de Over- of Neder-Betuw wel 20 of 22 Voeten hoog op het Land tegen den Diefdyk staat. Van dit Water konnen deeze Landen zig maar ten deele ontlasten door uitloozing over de Dyken en door de Sluizen van Akkoy, en het overige moet door Watermolens uitgemaalen worden. In tegendeel is deeze Bedyking van grooten dienst voor den Alblasserwaard en de andere ingedykte Landen. Om deeze reden wil men gemeenlyk, dat zy den Naam van Diefdyk gekreegen heeft; dog in zekere Overeenkomst van een der Heeren van Arkel, aangegaan in den jaare 1284, wordt gesproken van den Diefweg (i), van welken derhalve de Dyk zynen Naam kan ge-

(h) *Kemp. Gorincb.* bl. 58.

(i) *Kemp. Gorincb.* als boven.

gekreegen hebben (2). Aan de behoude- nis van deezen Dyk lieten de Staaten van Holland zig in den jaare 1587, zoo veel gelegen leggen, dat zy op de klagten van Dykgraaf en Heemraaden van den Alblasſerwaard en 't Land van Arkel wegens hun onmagt, Twintigduizend Guldens inwilligden om dien te verzwaaren. Want men rekende dat Holland, by Inbraak, wel Zeventigduizend Guldens jaarlyks aan Verponding en andere Middelen zou miſſen (k).

ALBLASSERWAARD. *Dyken.*

(k) *Hoofts Nederl. Hiſt.* bl. 1178.

De Souwendyk, die gedeeltelyk ook de Bazeldyk genoemd wordt is een Bedyking, welke vroeger dan de Diefdyk, tot afweeringe van het Opperwater uit de Betuw, gelegd ſchynt; dog, ten aanzien van den tyd, is alles even onzeker als van de andere Dyken hier omtrent. De aangehaalde Handveſt van Graave Floris den V, verleend in den jaare 1277, heeft waarſchynlyk betrekking tot deezen Dyk gehad, en nog klaarer blykt uit de Overeenkomſt van Heer Jan den XIII, Heere van Arkel, van den jaare 1284, dat hier ten dien tyde reeds een Bedyking was, die de Ameiden-Zydwind genaamd werdt en aan de Zeerik lag (l), langs welk Water de Souwendyk loopt. Hy begint aan de Lek, by Ameiden en gaat voort door Meerkerk, wanneer hy den Naam van Souwendyk verlieſt

Souwen- en Bazeldyk.

(l) *Kemp. Beſchr. van Gorinch.* bl. 58.

(2) A. KEMP, in zyne *Beſchryving van Gorinchem*, bl. 7. ſpreekt, op het jaar 748 van een Boſch, nu den Diefdyk, waar in Roovers en Dieven ſchuilhoekende, loerden op de proye.

ALBLASSERWAARD. *Dykgraafschap.*

lieft en met dien van Bazeldyk langs het Land van Arkel ftrekt tot aan den Arkelfchen-Dam. De Dyk, die van den Arkelfchen-Dam tot aan Gorinchem legt, heet de Lingendyk.

Dyk-graaf- en Hoog-heem-raad-fchap.

Deeze Dyken, hoewel zy in veelen opzigte onder eene gemeene Dykfchouw en Keuringe ftaan, zyn egter in andere opzigten onder het Beftier van verfcheiden Dykgraaf- of Hoogheemraadfchappen. Wy zullen ons tegenwoordig aan het OPPER-DYKGRAAF- EN HOOGHEEMRAADSCHAP van den Alblafferwaard bepaalen. Het heeft zynen Grondflag in de meergemelde Handveft van Graave Floris den V, van den jaare *1277*, eer nog de Waard tot zyne *tegenwoordige Uitgeftrektheid bedykt* was. In deezen Brief noemt hy den geenen, die het Beftier zou hebben, het welk tegenwoordig door den Dykgraaf geoeffend wordt, den *Befchouwer of Bezorger der Dyken* en ftelt benevens hem dertien Heemraaden aan, te neemen agt uit Zuidholland, twee uit den Lande van den Heere van Herlaar, een uit den Lande van Jan van Arkel, een uit den Lande van Huig Botter en een uit den Lande van Gysbrecht van Langerak (m). In eene Handveft van Albrecht van Beieren (n), gegeven in den jaare 1375, raakende het Dykrecht fpreekt hy van den Dykgraaf, als reeds by dien tytel bekend. Maximiliaan en Filips verminderden in hunne Handveft van den jaare 1483 (o), het getal op agt Heemraaden uit Zuidholland, waar van 'er drie moeften woonen in de

Stad

(m) *Handv. van den Alblafferw.* bl. 18.

(n) Dezelve bl. 22.

(o) Dezelve bl. 31.

Stad Dordrecht en vyf binnen den Waard zelven. In den jaare 1661, hebben de Staaten van Holland en Westvriesland eene breede schikking gemaakt, volgens welke de Alblasserwaard, omtrent het Dykrecht, moest bestierd worden (p), en deeze dient nog tot een Rigtsnoer voor het Dykgraaf- en Hoogheemraadschap. Hier in lasten en beveelen zy, onder anderen, dat de Regeering en Bediening van den Alblasserwaard voortaan, als van ouden Herkomen, bestierd en waargenomen zal worden door den Dykgraaf en dertien Hoogdykheemraaden, met een Penningmeester. De Dykgraaf mag in den Waard niet minder dan twintig en de Heemraaden ieder niet minder dan twaalf Morgen Lands gegoed zyn; welk laatste, by nader Resolutie van de Staaten, mede ten aanzien van den Penningmeester of Sekretaris is vastgesteld, en dat hy voor het aanvaarden van zyn Ampt den Ouderdom van Vierentwintig jaaren moet bereikt hebben (q). Op deezen voet wordt dan de DYKGRAAF, die een Poorter van Dordrecht moet zyn, by het openvallen deezer Waardigheid, aangesteld door hunne Edele Groot Mogenden uit een Drietal, door Burgemeesteren van Dordrecht overgeleverd. De Stad Dordrecht stelt zelve haare drie HOOGHEEMRAADEN aan. Van de tien overigen moeten 'er vyf uit den Overwaard en vyf uit den Nederwaard zyn. Die uit den Overwaard worden aangesteld door de Heeren uit den Lande van Arkel, den Heere van Herlaar, die 'er twee

ALBLASSERWAARD.

Dykgraafschap.

(p) *Handv. van den Alblasserw.* bl. 83.

(q) Dezelve bl. 155.

Dykgraaf.

Hoogheemraaden.

ALBLASSERWAARD. *Dykgraafschap.*

twee magtigt, den Heere van Noordeloos en den Heere van Langerak. Tot de verkiezing der Hoogheemraaden uit den Nederwaard zyn geregtigd de Heerlykheden van Hofwegen, Alblas, Streefkerk, Bleskens-Graaf, Papendrecht, Molenaars-Graaf, Giessen-Oudekerk, met Giessendam, Brandwyk met Gyblant, Alblasserdam, Lekkerwyk met Gyblant, Alblasserdam, Lekkerland, Wyngaarden met Ruigbroek en Slydrecht Uit vyf deezer Heerlykheden zyn 'er jaarlyks een gelyk getal Hoogheemraaden in bediening, die twee jaaren aanblyven, waaromtrent, volgens Resolutie van de Staaten van Holland en Westvriesland van den jaare *1694*, een rondgaande beurt geschikt is (r). De Penningmeester, tevens Sekretaris van dit *Kollegie*, wordt door Dykgraaf en Hoogheemraaden verkooren, die ook de mindere Bedienden, als den Landmeeter, den Fabryk, de twee Bodens en den Kastelein van het Huis op den Diefdyk aanstellen.

(r) *Handv. van den Alblasserw.* bl. 137.

Bestier over den Alblasserwaard.

Dykgraaf en Hoogheemraaden van den Alblasserwaard hebben het Bestier en Gezag over den Waard en over den Dyk onder deszelfs Distrikt, welke van de Schelluiner Sloot aan de Merwezyde begint en nederwaard gaat tot aan de Lek, en van daar opwaard tot aan de Sluizen boven Ameiden; alsmede over den Souwen- en Bazeldyk tot aan de Paal tusschen het Gescheid van den Alblasserwaard en het Land van Arkel. De gewoone Schouwen zyn de tyden der gewoone Vergaderingen. De eerste derzelve begint 's Maandags na den

eersten

eerften Mey; de tweede 's Maandags na Sint Jan in de Maand Juny, en de derde 's Maandags na Bavo-mis in Oktober; ten zy ieder deezer bepaalde Saaizoenen op een Maandag valt; wanneer de Schouw op den eerften Mey, op Sint Jan of Bavo-mis zelven een aanvang neemt. Ieder Schouw duurt drie dagen, ten welken einde de eerfte Byeenkomft is aan de Paal op Schelluinen, de volgende op Papendrecht en de laatfte op het Schoonhovenfche Veer. De Rekening gefchiedt jaarlyks te Dordrecht in Sint Joris Doele, op Woensdag na belooken Paasfchen. Buiten de gemelde gewoone Byeenkomften zyn 'er geen Vergaderingen dan op uitdruklyk aanfchryven van den Dykgraaf. ALBLASSERWAARD. *Dykgraaffchap.*

Het Kollegie van Dykgraaf en Hoogheemraaden van den Alblafferwaard heeft, met de Kollegien van Dykgraaf en Hoogheemraaden van de Vyf-Heeren-Landen boven de Souwen een gemeen Beftier over den Diefdyk. Hier hebben die van den Alblafferwaard een Gemeenlands Huis, 't welk onder den Naam van het Dordrechtfche Huis bekend ftaat, en een zeer goed en bekwaam verblyf is, wanneer de tegenwoordigheid der Heeren by nood of Inbraak aan deezen Dyk vereifcht wordt. Beftier over den Diefdyk.

Met opzigt tot de Sluizen en het Beftier der Uitwateringen is de Alblafferwaard in den Overwaard en Nederwaard, met derzelver Waterfchappen verdeeld. Waterfchappen.

In den OVERWAARD is niet meer dan één Waterfchap en Kollegie, die het Beftier over Overwaard.

ALBLASSERWAARD. *Waterschappen. Overwaard.*

ver het zelve heeft. Wegens dit WATERSCHAP VAN DEN OVERWAARD vindt men de eerste Handvest verleend, in den jaare 1365, door Albrecht van Beieren (s). Hier by vergunt hy aan de Heeren van Arkel, van Brederode, van Herlaar, den Heere Arent van Arkel, Heere van Noordeloos, den Heere Jan van Langerak en Willem van Slingeland, voor hunne Landen tusschen de Lek en de Merwe en tusschen de Meerkerker Zydewyn, Giessendam en Alblas, toen uitwaterende te Giessendam, en aan Herbaren van Liesveld, hun Waterschap te leiden door de Landen van het Graafschap en gaande van Liesveld door Strevelander-Broek, Nieuw-Lekkerland en agter het Elshout tot in de Lek. Dit Waterschap met de Kaden, Heulen en Bruggen zouden deeze Heeren doen schouwen met zeven Gezworen Heemraaders en hunnen gewaarden Rechter, welke zy daar toe eeden en zetten zouden ieder uit hunne Landen. In het volgende jaar 1366, zyn 'er nog verscheiden Overdragten wegens den aanleg deezer Uitwatering, tusschen de Heeren van de bovengemelde Landen onderling gemaakt (t); en het Waterschap schynt reeds in stand gebragt voor den jaare 1384. De byzondere Bezitters deezer Heerlykheden hebben en oeffenen nog het Regt der aanstelling van Heemraaden, die nu WATERHEEMRAADEN genoemd worden. De Stad Gorinchem, als bezittende het Land van Arkel, vervangt het Regt, het welk de Heeren van Arkel weleer

(s) *Oudenb. Zuidb.* bl. 352.

(t) Dezelve bl. 347-351. *Handv. van den Alblasserw.* bl. 322.

ter bezaten. Het ſtellen van den Gewaardden Regter, in laater tyden WATERGRAAF genaamd, was erflyk in den Huize van Brederode, en dit Regt is met den Verkoop van Gieſſen-Nieuwkerk uit denzelven Huize overgegaan aan den Heere deezer Heerlykheid, tegenwoordig den Heere Johan Daniel Dablaing, Vryheer van Gieſſenburg en Gieſſen-Nieuwkerk, die den titel van ERFWATERGRAAF voert. Hy heeft de magt om een' SUBSTITUIT aan te ſtellen, als mede den PENNINGMEESTER, die insgelyks SEKRETARIS is, en den Bode. Ten dienſte van het Kollegie behooren nog een Landmeeter, Fabryk, met den Sluismeeſter, die tevens Kaſtelein is van het Gemeenlandshuis in het Elshout, alwaar vier Sluizen voor het Waterſchap van den Overwaard leggen. Dit Waterſchap heeft nog twee Sluizen, leggende op den Hoogen Boezem, die door agt nieuwe zwaare Watermolens, in den jaare 1739 gebouwd, het Water opbrengen en in de Lek loozen. Behalven de Landen en Dorpen, die het Regt hebben tot het aanſtellen van een Waterheemraad, wateren hier nog op uit de Landen van Meerkerk, Hoog-Blokland, genaamd de Beemd, Neder-Slingeland, Peurſum, Otteland, Goudriaan, en andere.

ALBLASSERWAARD. *Waterſchappen. Overwaard.*

In den NEDERWAARD zyn twee Waterſchappen; het Waterſchap van de Graafwaard en Alblas, en het Nieuwe Waterſchap die ieder hun Kollegie hebben, en de gemeene Beſtiering over de Uitwateringen, de

Nederwaard.

ALBLASSERWAARD. *Waterschappen. Nederwaard.*

Kaden, Molens en andere Werken, die in den Nederwaard moeten onderhouden en uit een gemeenen Omslag betaald worden, waar van aan de beide Kollegien, ten overstaan van de Gemagtigden uit de tien Stemmende Dorpen, éénmaal in 't jaar Rekening gedaan wordt in den Sint Joris Doele te Dordrecht. Deeze Dorpen zyn Giessen, Slydrecht, Alblasserdam, Alblas, Bleskins-Graaf, Hofwegen, Molenaars-Graaf, Brandwyk met Gybland, Blokland en Wyngaarden met Ruigbroek.

Waterschap van de Graaf en Alblas.

Het WATERSCHAP VAN DE GRAAF EN ALBLAS ook wel het Oude Waterschap genoemd, heeft zyn Uitwatering door Alblasserdam. Men vindt *reeds van het zelve gewaagd in een Handvest van* Graave Willem van *Henegouwen*, *verleend in den* jaare 1322. *Hier in* beveelt hy, dat de Dykgraaf van den Alblasserwaard het Waterschap van de Graave en Alblas zal schouwen van den Vuilendam af tot Alblasserdam, en van daar tot der diepte van de Merwe toe, met vyf Waardsmannen uit de Ambagten van Blokland, *Molenaars*-Graaf, Giessen, Brandwyk en Al*blas*. Het Kollegie van dit Waterschap bestaat nog, volgens de bovengemelde oude Instelling, in 't zelfde Getal van Leden, dog de Benaamingen van Dykgraaf en Waardsluiden zyn veranderd in die van Watergraaf en Waterheemraaden. De WATERGRAAF plagt aangesteld te worden door de Heeren van de Rekenkamer der Graaflykheids Domeinen, 't welk nu door de Heeren Staaten van

van Holland en Westvriesland geschiedt. Dit Ampt wordt tegenwoordig bekleed door den Heere Mr. ADRIAAN STOOP, Heere van Brandwyk en Gybland, in den Oud-Raad der Stad Dordrecht. Hy zelve stelt de WATERHEEMRAADEN aan voor hun gansche leven. Het Kollegie heeft zynen Penningmeester, tevens Sekretaris zoo wel als zynen Bode gemeen met dat van het Nieuwe Waterschap; dog zynen byzonderen Sluismeester, die ook Kastelein is van het Gemeenlandshuis te Alblasserdam.

ALBLASSERWAARD. *Waterschap van de Graaf en Alblas.*

Het NIEUWE WATERSCHAP van den Nederwaard werdt opgerigt in den jaare 1391, volgens Handvest van Albrecht van Beieren, om uit te wateren uit den Alblas door den Blokweer en Nieuw-Lekkerland tot der diepte van de Lek beneden het Waterschap van den Overwaard. De Hertog gaf deeze Handvest ten behoeve der volgende Heeren en hunne Landen; te weten den Heere van Arkel met Ruigbroek, den Heere van Brederode met Hofwegen, Wyngaarden, Papendrecht en Matena, den Heere van der Lekke met Brandwyk, Gybland, Bleskins-Graaf en Nieuw-Lekkerland, den Heere Daniel van Merwede met Blokland, die gelegen is ten Vuilendam met zyn toebehooren, van Hofwegen, Giessen beneden der Kerke met zyn toebehooren, Molenaars-Graaf met zyn toebehooren, dat Heerschap van Alblas met zyn toebehooren, den Heeren Herbaren van Liesveld, Willem van Naaltwyk en Jan van Merwe Heeren Floris, met hunne drie

Nieuwe Waterschap.

ALBLASSERWAARD. *Nieuwe Waterschap.*

Ambagten van Slydrecht. Deeze watergang zouden schouwen zeven Gezwoorens, een uit den Lande van Brederode, een uit den Lande van der Lekke, twee uit Blokland, een uit Giessen en Molenaars-Graaf, een uit de drie Ambagten van Slydrecht, een uit de Waterschap van Alblas. De Ambagtsheer van Alblasserdam en van Alblas zou den Beschouwer zetten en deeze de Gezwoorens eeden. Uit dit Regt van den Beschouwer te zetten is het *Ampt van* Watergraaf in dit Waterschap aan de Heeren van Alblasserdam en Alblas erflyk geweest; dog door Verkoop is dit Regt van Alblasserdam vervreemd (v). Tegenwoordig bestaat het Kollegie uit twee ERF-WATERGRAAVEN, den *Hoog Edelen Heere* FREDRIK BARON VAN DER DOES, Heere van Oud Alblas, Hoofd-Ingeland van Rynland, enz. enz. enz. en den Heere SIMON PETRUS BARON COLLOT D'ESCURY, Heere van Naaldwyk, Raad der Stad Gorinchem, enz. enz. Deeze Heeren hebben het bestier by beurten, welke ieder jaar verwisselen. *Zy* stellen te samen een Substituit aan en vervullen de openvallende Ampten der zeven WATERHEEMRAADEN, uit de Ambagten van Blokland, Brandwyk, Bleskins-Graaf, Alblas, Giessen-Oudekerk, Slydrecht en Wyngaarden. Het Kollegie heeft zynen PENNINGMEESTER, tevens SEKRETARIS, als mede den Bode gemeen met het Waterschap van de Graaf en Alblas, die by beurten door ieder der Watergraaven aangesteld wordt, gelyk mede geschiedt ten aanzien van den

(v) *Oudenb. Zuidh.* bl 283, 286.

Bo-

Bode, den Landmeeter en den Fabryk, die allen in beide de Waterſchappen van den Nederwaard dezelfde zyn. Dit Waterſchap heeft zynen byzonderen Sluismeeſter, en Kaſtelein van 't Gemeenlandshuis. In deeze Kollegien zitten ook twee Waardsluiden, die twee jaaren dienen, en aangeſteld worden door de drie Watergraaven, de voorzittende Heemraaden uit beide Kollegien en de byzondere Dorpen in den Nederwaard, uit welker Ambagten zy by rondgaande beurten moeten verkooren worden. ALBLASSERWAARD. *Nieuwe Waterſchap.*

Met welke eene zorgvuldigheid men van alle oude tyden hier mooge getragt hebben den Alblaſſerwaard te behouden tegen het Water, door het aanleggen van zwaare Dyken en het Beſtier der Waterſchappen, zyn 'er egter weinige, indien ſlegts eenige Landſtreeken in Holland, die zoo veele elenden door de Overſtroomingen als deeze Waard geleeden hebben. Dit onheil ontſtaat uit meer dan eenerlei oorzaak. Onder de voornaamſten is het doorbreeken van het Water in de Opper- of Neder-Betuwe, wanneer het tegen den Diefdyk of Lingendyk afkomt en door zyn geweld dezelve doet inbreeken of overſtroomen. Het zwellen der Rivieren door den zwaaren Regen en het ſmelten van den Sneeuw is alleen in ſtaat om het afkomende Opperwater tot boven aan de Dyken te voeren en ze voor zyn kragt te doen bezwyken, voornaamlyk wanneer de Dyken op geen vaſten grond leggen, 't welk in deeze laage Landen ſomtyds onvermydelyk is. Een andere Watervloeden

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

re reden der Overstroomingen in den Alblasserwaard is het opkroppen van het Ys in de Rivieren, 't welk in weinig tyds een geheelen Ysdam maakt, die den vryen doortogt van het afkomend Water verhindert, het welk een nieuwen loop moet zoeken, die noodwendig met het overstorten en vernielen der Dyken verzeld gaat. In deezen nood, den grootsten van allen, is 'er voor den Waard genoegsaam geen verligting te wagten, zoo lang de *Ysdammen* niet los raaken en den vryen afloop van het Water aan de Rivieren geeven. Somtyds heeft men ook zien gebeuren dat de Hooge Zeevloeden het afloopen van het Opperwater belemmerden. *De Overstroomingen, die men hier door geleeden heeft, zyn* egter de minste, niet alleen in getal, maar *ook* in derzelver uitwerking, dewyl de natuurlyke val van het Water schielyker den grootsten nood doet verminderen. Van deezen aard hadt men eenen Watervloed den 1 November des jaars 1470, den eersten dien wy van den Alblasserwaard vinden aangetekend (w). Ook worden de Doorbraaken in de jaaren 1530 en 1532 aan dezelfde oorzaak toegeschreeven. Die van den jaare 1552 ontstondt uit dergelyk een samenloop van de Hooge Zeevloeden en den aandrang van het Opperwater, waar door veele Landen inbraaken (x). Het Opperwater toonde mede zyne kragt, op den 22 Maart des jaars 1565, en maakte drie Gaten in den Diefdyk, die egter kort naderhand weder be-

(w) *G. Outhof van de Watervl.* bl. 244, 245.

(x) Dezelve bl. 270-285.

beslaagen werden. De bekende Allerheiligen Vloed, de zwaarste, waar van eenige Schryvers, ten aanzien der Nederlanden, gewaagen, bragt te Papendrecht een Gat in den Dyk ter Wydte van veertig Roeden en zette den Waard diep onder Water (y). Naaulyks waren de Landen van het Water ontlast, of in den jaare 1571, ontstondt 'er op den 11 en 12 February een nieuwe ramp, door het Opperwater, het welk den Lingendyk op het Rietveld en den Diefdyk by Schoonderwoerd deedt doorbreeken en nog een groot Gat maakte by den Grooten Wiel aan den Batel. Hier door werdt ook de nieuwgemaakte Dyk te Papendrecht byna geheel weggedreeven, en in den volgenden Winter brak het Gat in den Diefdyk andermaal door (z). In de Maand January des jaars 1573 brak de Dyk by Ameide, in het Slag (3) van Molenaars-Graaf, na eene langduurige Yskaringe, waar op een Doorbraak in den Diefdyk door het Opperwater volgde, en het Water rees van binnen zoo hoog, dat het over de hooge Dyken van de Lek en de Merwe zou geloopen hebben, indien men 'er niet door Hulpgaten in voorzien hadt. Men raakte van dit Water, in den jaare 1574, wel redelyker wyze ontlast; maar 's Lands gemeene welzyn vorderde dat die zelfde Dyken toen wederom werden doorgegraaven

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

(y) G. Outhof van de Watervl. bl. 290-312.

(z) Dezelve bl. 312.

(3) Door *Slag* wordt een stuk of bepaalde Lengte van een Dyk verstaan, 't welk door zeker Dorp moet onderhouden worden.

ALBLASSER WAARD. *Watervloeden.*

ven en de Landeryen onder Water gezet, om de Spanjaarden, die in de Nieupoort en voor Gorinchem gekomen waren, van daar te verdryven. In een Getuigenis van Dykgraave en Hoogdykheemraaden van den Alblasserwaard, gegeven den 4 November 1577, verklaaren zy, dat de Waard toen nog niet droog was en, sedert den jaare 1570, genoegsaam altoos onder Water gestaan hadt. Dit bragt veelen der Ingezetenen, die ryk van Land en *Erfgoederen* geweest waren, tot zulk een *uiterste* armoede, dat zy hun brood moesten gaan bidden en van gebrek vergaan (a). Na den jaare 1599, wanneer men, door een hoogen Vloed, een *Inbreuk kreeg*, by Papendrecht, die *geen zwaaren nasleep* hadt, is de Alblasserwaard zestig jaaren van de Overstroomingen bevryd geweest. Het gevaar was egter in de jaaren 1653 en 1655 ongemeen groot, en men zag door het *inbreeken* van den Wolferschen Dyk by Gorinchem, die nog gered werdt, een algemeene elende te gemoet, welke slegts weinige jaaren laater den Ingezetenen getroffen heeft. Want, op den 30 December des jaars 1658, hadt men een zwaare Vorst, die een opkropping van Ys veroorzaakte, waar door de Dyk omtrent den Bout (4) by Hardinksveld, aan verscheidene Plaatsen doorbrak en den geheelen Waard als in een Zee veranderde. Het Water stondt, te

(a) *Oudenb. Alblasserw.* bl. 12-14.

(4) *Zie* van *den Bout* onder de Beschryving van Hardinksveld.

te Nieuw-Lekkerland en Alblas, tien Voeten hoog op 't Land. Veele Huizen ſpoelden om ver; uit andere dreeven Huisraad, Levensmiddelen, een menigte Hennip en andere Voorraad van den Landman weg. Zyn Vee hadt berging nog voedſel en werdt door onbermhartigen en baatzugtigen tot ſchandelyken prys hem byna ontrooft. De verlegenheid zogt heul en trooſt in het openen der Sluizen en het maaken van Hulpgaten daar de Rivieren laag waren; dog zonder vrugt, door den geduurigen afloop van 't Bovenwater, en 't geene men tot ontlaſting hadt aangewend ſtondt geſchaapen een onherſtelbaaren ondergang uit te werken, dewyl het Water met zulk een geweld door de Sluizen vloog, dat men voor het doorgaan derzelven vreesde. Dit duurde tot omtrent het einde der Maand February, wanneer het Water door den Ooſten Wind begon te vallen, en het toemaaken der Gaten een aanvang nam.

ALBLASSER-WAARD. *Water-vloeden.*

In den zelfden of nog grooter nood verviel de Waard den 20 January des jaars 1663, door een Inbreuk in den Ouden Wolferſchen Zeedyk niet verre van Gorinchem. Een merkelyke hoogte van het Opperwater en het opkroppen van Ysdammen hadden wederom deeze elende veroorzaakt. De Ingezetenen, die ſedert de rampen des jaars 1658 nog naaulyks adem ſchepten, werden in dit jaar nog zwaarder gedrukt, om dat het ingebroken Gat, 't welk met de andere Hulpgaten omtrent de Lek geſtopt was, door het wegzinken der afkraa-

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

ging op den 11 Maart weder den vryen loop aan het Water gaf en den Landman beroofde van alle vrugten, welke hy zig van den volgenden Zomer kon belooven. Trooſtelyk was het egter dat naderhand de kwellingen deezer onheilen den Ingezetenen in geen Zesenveertig jaaren getroffen hebben. Deeze Verpoozingen evenwel, hoe heilzaam om een Land in zynen bloei te herſtellen, maaken het gevoel en ſmarte van nieuwe rampen te kragtiger, hoe minder de voorſpoed aan 't lyden gewend is.

Dit ondervonden de Ingezetenen van den Alblaſſerwaard, in den jaare 1709, die het begin was der volgende nooden, met welken zy in den loop deezer Eeuwe geworſteld hebben. De felle Koude, die ſedert den 5 January drie weken lang de Wateren met het ſterkſte Ys bedekt hadt, was reeds in een kragtigen Dooi veranderd en het Ys los en Zeewaart in geraakt, toen de Vorſt met geene mindere ſtrengheid in de Maand February hervatte, en in de Merwe eene Opkropping van Ys en eene Opſtopping van Water te weeg bragt. De Ysdam, die zig van beneden de Baſſe-Kille tot boven den Ouden Wiel by Werkendam uitſtrekte, hadt de Rivieren tot den grond toe bezet. Dit baarde geen geringe bekommering, die nog aanwies door de tyding, dat de Tielerwaard omtrent den 22 February by Hellouw was ingebroken, waar door het Water aan den Diefdyk verwagt werdt. Het Jaargety, dat reeds tot in het

mid-

midden der Maand Maart vorderde en het Weer, dat zig tot dooien gezet hadt, gaven hoope van verlossinge, en dat de Ysdam zou breken en afzetten, dog deeze bleef onbeweeglyk vastzitten, terwyl de Dyk by Hardinksveld, met den naam van Zinkdyk bekend, waarlyk begon te zinken, en niet meer dan een kleinen rug aan den buitenkant overliet. Ongemeen was de Voorzorge om den gevreesden slag af te wenden; tot dat eindelyk, in den nagt tusschen den 18 en 19 Maart, de Dyk geheel wegzonk, en het Water in den Alblasserwaard deed instuiven met een val van meer dan veertien Voeten hoogte, en een gedruis, dat het gehoor van allen, die 'er omtrent waren, verdoofde. Het Water stondt op de Landen ter Hoogte van zes, zeven en agt Voeten. In deeze droevige Omstandigheden werdt besloten de Sluizen toe te stempelen om ze voor het doorgaan of wegdryven door den snellen loop des Waters te bewaaren, en tevens alle middelen aan te wenden om het doorgebroken Gat af te kraagen, waar toe de hoope, door het zakken van het Water en het afschieten der Ysdammen, wel groot was; dog zoo veel tegenspoed hadt, dat het Gat niet eer dan den 15 April digt raakte, na dat het Water binnen en buiten op eene gelyke hoogte gekomen was. Op den 17 dier Maand, werden de Sluizen, ten deele, en des anderendaags geheel opengezet. De aanhoudende Noordweste Winden en het zwaar Opper-

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

perwater belemmerden egter den aftogt des Waters, zoo lang de Zomer duurde. Het einde des jaars was voordeeliger, door het waaien der Oosten en Zuid-Oosten Winden, die de Vloeden minder maakten en weinigen Regen en Sneeuw gaven In het begin der Maand Maart des jaars 1710, kwam het Water op Zomerpeil, en de Waard, die nu omtrent elf Maanden gedreeven hadt, werdt tot blydschap der Ingezetenen, van het Water verlost. *In dien* tyd gaf het Land geene Vrugten en *het* Vee moest met slegt voeder van Liezen, Biezen en Vlotgras, onder water gesneeden en op horden gedroogd, onderhouden worden De verdere *elenden der Inwooners* in deezen *nypenden nood zullen wy* niet breeder verhaalen, naardien de *volgende* jammeren van deezen Waard geene mindere stoffe van deernis zullen opleveren.

Kort na den aanvang des jaars 1726, *leedt* niet alleen Holland, maar ook Gelderland, het Stigt van Utrecht en een gedeelte van Staats Brabant eenen ongemeenen Watersnood in veele voornaame deelen deezer Gewesten. Deeze hadt zynen oorsprong uit den geduurigen Regen, die 'er, in den Zomer des jaars 1725, gevallen was en, in 't begin des jaars 1726, van menigvuldigen Sneeuw gevolgd werdt, welke de Rivieren verre boven Peil deedt zwellen, die door een harden Vorst met Ysdammen bezet raakten; waar door het opgestopte Water op den 21 January de Krimpener- en Lopikerwaarden deed overvloeien. Naderhand

hand brak de Dyk by Linſchoten en hier door werdt het Water in het Neder-Stigt van Utrecht gevoerd en langs Loenen en Abkoude naar de Vegt en door deeze langs den Amſtel gedreeven; zoo dat zelfs 't nederzakkende Water op veele plaatſen hooger dan vier Voeten op het Land ſtondt. De Tielerwaard brak by Dalem te gelyk met den Krimpenerwaard door en vervolgens de Dyk by Drumpt. Hier op volgde het overvloeien der Landſtreek Maas en Waal, waar door het Water tot agter de Stad Graave gevoerd werdt. Het Land van Raveſtein en een gedeelte der Meyery van 's Hertogenboſch liep onder. De Neder-Betuw brak in aan het Dorp Ogten en in *Sennewynen*, 't welk het overige van den Tielerwaard, de Landen in het Graafſchap Buuren en de Stad zelve onder Water zette. In het Kuilenburgſche Veld en tot voor den Diefdyk ging de Hoogte des Waters aller menſchen geheugen te boven.

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

Nog eenige dagen na de meeſte der bovengemelde rampen hielden de Dyken, door menigerlei hulpmiddelen onderſteund, in den Alblaſſerwaard tegen; maar het zelfde leed ſcheen ook hem al vroeg beſchooren. Na dat de Vorſt den 14 January zeer ſtreng begonnen was en de Rivieren zig met Ys hadden vaſtgezet, bleef het Water geduurig aanwaſſen, en ſtondt op den 21 derzelfde Maand by Ameide tot aan de Kruin van den Dyk, die met Kiſtingen werdt opgehoogd. Aldus ſtondt het ook te

Lan-

ALBLASSER-WAARD. *Water-vloeden.*

Langerak geschaapen, en het was hier niet te houden geweest, indien het ongeluk der Doorbraak van den Krimpenerwaard den Lekdyk van den Alblasserwaard niet behoed hadt. Het gevaar aan deezen kant ontstondt uit een Ysdam, die zig in de Lek van Streefkerk af tot beneden Krimpen gezet hadt. De Stad Gorinchem was niet alleen in gevaar, maar zelfs in nood en het Water stondt tien Voeten hoog in de benedenstad en ruim een Voet hooger dan iemand immer beleefd hadt. Te Hardinksveld aan de Merwe was het droevig, naardien de Killen door Ysdammen geslooten waren, en men verwagtte niet anders dan een Doorbraak aan deezen kant, dewyl een stuk Dyks begon te wankelen en weg te zinken, 't welk egter naar wensch door heiwerk behouden werdt. Ondertusschen vermeerderde het gevaar aan alle kanten, dewyl men tyding kreeg dat de Neder-Betuw overstroomde door het breeken van den Dyk in het Dorp Ogten, en dat het Water met alle kragt tegen den Diefdyk opzette, ter behoudenisse van welken zorge te draagen viel. Ongemeen was hier de vlyt en yver in een Jaargety, dat den arbeid zoo moeilyk maakte en in omstandigheden, waar in het aan den noodigen Voorraad van Hout, Paalen, ja zelfs Volk en Gereedschappen ontbrak. Lange Rys en Paalen, uit de Grienden gehakt, moesten het gebrek van Planken vervullen; Stroo, aan een gebonden, werdt gebruikt, daar Rys te kort kwam; Mest diende voor Klei en Aarde.

Het

Het vriezend Weêr, elders zoo nadeelig, sterkte hier de gemaakte Werken. Onder deezen arbeid hoorde men, den 6 February, de noodklok alom door het Land kleppen; dewyl de Lingendyk beneden Kedichem, by verkorting Kekum genoemd, ter langte van drie Roeden weg stortte, hoewel dit Gat nog gelukkig beslaagen werdt. Maar den 7 February, brak een ander Gat, eenige Roeden laager, in denzelfden Dyk, ter langte van agt of negen Roeden, waar op des anderendaags, boven het eerste beslaagen Gat, een elendiger Doorbraak volgde, ter langte van zesendertig Roeden; waar door het Water van de Lingen, uit den overstroomden Tielerwaard aangevoerd, met een vreeslyk gedruis nederstortte en een diepte van Vierenveertig Roeden veroorzaakte. In den zelfden nagt stroomde het Water met een verschrikkelyk geweld over den Souwendyk, en in zeer korten tyd raakten de Vyf-Heeren-Landen met den Alblasserwaard, te samen een Streek van 33110 Morgen Lands geheel onder water, het welk meer dan Twintig Duimen hooger liep dan in den jaare 1709. De elende was grooter door de Stormwinden uit den Westen en Noordwesten, die deezen Watervloed verscheiden maalen verzelden, en een onnoemlyk getal Huizen, Schuuren en Hooibergen vernielden. Inzonderheid leeden de Dorpen van Wyngaarden, Brandwyk en Gybland, Laag-Blokland, Otteland, Goudriaan en alle andere, die in de laagte staan. De meeste Ker-

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

Kerken dienden tot berging van Menschen en Vee, die veelal van 't noodig Voedsel beroofd waren. Het eerste middel, ter verlossinge van den Waard in 't werk gesteld, was het toestempelen der Sluizen en het graaven van Hulpgaten, een boven den Veerweg in het Elshout en een boven het Hek van Alblasserdam, die weinig aan de verwagting voldeeden. Het liep tot den 15 Maart aan eer men eenige Sluizen weder opende, dog toen werdt 'er een aanvang mede gemaakt; gelyk zy naderhand alle, nu met meer dan met minder uitwerking, werden opengezet. De ontlasting van het Water ging zoo langsaam, dat de Waard tot diep in den Zomer nog met een Voet Waters of meer bezet was. De schade, die deeze Watervloed veroorzaakte, wordt volgens zekere Lyst op Viermaalhonderd twee-entwintigduizend Vyfhonderd Negenenveertig Guldens en Zestien Stuivers begroot, behalven die van de Ambagten Ameide, Tienhoven, Langerak en Otteland, die toen hunne schade niet hadden opgegeven.

Nimmer voor dien tyd schynt de Alblasserwaard een gevoeliger onheil door den Watersnood geleeden te hebben dan in den jaare 1741. Hier in werdt deeze Landstreek gebragt, door de hooge Rivieren en het inbreeken der Dyken in de nabuurige Gewesten van Gelderland en Holland, waar in niet alleen alles wat in den jaare 1726, door de Overstroomingen onder gelegen hadt, uitgezonderd alleen de Krimpener- en Lopikerwaarden, weder met Water bedekt werdt, maar nog andere Land-

Landſtreeken overvloeiden. De geweldige Winter des jaars 1740 en de zwaare Plasregens, die byna den ganſchen Zomer vielen, waren de oorſprong deezer elenden. In de Maand November van dien jaare begon men in de Landen langs den Ryn, Waal, Maas en Lek al voor een Overſtrooming te vreezen. De Rivieren ſtonden yslyk hoog en vloeiden, hier en daar, over de Dyken. Op den 24 en 25 December overſtroomde de Over-Betuw door twee Inbreuken, de eene aan den Ryn by Elden over Arnhem en de andere by Bemmel boven Nymegen aan de Waal, die tevens het Graafſchap en de Stad Kuilenburg in nood en ongelegenheid bragten. Terzelfder tyd viel 'er een Inbreuk voor in den Maasdyk by Hedikhuizen, waar door het Land van Heusden en Altena met een gedeelte van de Langeſtraat onder water gezet werdt. Te gelyk bezweek de Lekdyk tuſſchen Ameide en Leksmonde en kreeg een Gat ter wydte van tien of twaalf Roeden, waar door de Vyf-Heeren-Landen overvloeiden. Dit bragt den Alblaſſerwaard in het uiterſte gevaar, dewyl het Water zoo ſterk tegen de Souwen- en Bazeldyk aandrong, dat deeze, gelyk men vreeſde, zulk een kragt en zwaarte niet weêrſtaan zou. Aan den anderen kant, ſtroomde het Water uit de Betuw, door den Tielerwaard, die mede was ingebroken, tot zulk eene hoogte tegen den Diefdyk, dat men op verſcheidene plaatſen niet meer dan het Zandpad op denzelven bekennen kon. De

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

Steden Gorinchem en Leerdam, door en langs welke het Water van de Lingen moet nederſchieten naar de Merwe, waren in groote benaauwdheid. Het Water wies geduurig hooger en brak eindelyk door op den 3 January des jaars 1741, aan den Lingendyk by Kedichem, ten minſten op vier onderſcheidene plaatſen, die te ſamen een Inbreuk van meer dan tzeventig Roeden maakten. Hier was de Dyk, in den jaare 1726, insgelyks doorgebroken. Zulk een geweld was te ſterk voor den Souwendyk, waar over het Water yſlyk heenen ſtroomde en den Alblaſſerwaard in een baare Zee veranderde; uit welke men de Kerken, Huizen, *Hooibergen, Molens en Boomen van alle kanten zag uitſteeken. Eerlang* rees het Water tot op de hoogte van *Zeſtien Voeten* en dus wel drie Voeten hooger dan het in den jaare 1726, geſtaan hadt. Men ſtelde alomme de Sluizen open: men *ſloeg* hier en daar ook Hulpgaten in den Dyk; dog het Water kwam, met een zoo ſterken ſtroom, van boven af, dat het, ſchoon door zeſtien Sluizen en vyf of zes Hulpgaten uitgelaaten, nogtans minder viel dan aanwies.

Bang waren middelerwyl de arme Opgezetenen te moede, die vaſt het lyf waagden om Vee en goed te bergen. Eenigen verlieten alles en vlooden naar de naaſte Steden; daar anderen met het weinige, dat zy bergen konden, gantſch afgemat aankwamen. Veelen begaven zig op den Hoogendyk, en behielpen zig, of op de zolders der Huizen, die langs den Dyk ſtonden,

of

of in ligt opgeslaagen Hutten of onder den blooten Hemel. Hier stondt ook het Vee in grooten getale, de lugt vervullende met een naar geloei om 't voeder, dat meest agter gebleeven of nat geworden en uit de Steden bezwaarlyk te bekomen was. De Kerken werden nu op verscheiden plaatsen tot Beestestallen gebruikt. Ook onthielden 'er zig de Menschen, zoo wel als 't Vee, of op steigeringen, die veelal niet hoog genoeg bevonden werden, om voor 't Water veilig te blyven: want het vooruitgezigt der Gevaaren hadt de voorzorge wel opgewekt om deeze hulpmiddelen te vervaardigen; maar alleen tot een hoogte, die met den Vloed van den jaare 1726 overeenkwam. Het *Gebrek* was groot; veelen zaten twee of drie dagen, byna zonder voedsel. De elende vermeerderde door een fellen Noord-Oosten Wind en Mist, die ieder afschrikte om zig met vaartuig door de verdronken Landen op 't Water te begeeven. Niet lang hier na kwam 'er een strenge Vorst, waar door de Waard op den vierden dag toevroos. Het Ys was te zwak om 'er zig op te waagen en te sterk om 'er door heenen te vaaren, waar door veelen niet eer dan op den vyfden dag na de Vorst eenige hulpe of redding konden erlangen. Zoo ras het Water sterk genoeg bevroozen was, zag men eene ongemeene beweeging om overal het drooge Hooi te bergen en het vogtige op het Ys te droogen, 't welk een gezigt gaf, niet anders dan of het in den tyd van den Hooibouw geweest was.

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

Toen de Dooi het vaaren toeliet, geschiedde dit egter niet zonder merkelyke belemmering, door het Huisraad, Bedden, Stoelen, Kisten, Tafels, Daken van Huizen, Kozynen, Deuren en veele andere dingen, die alomme in het Water dreeven. De slag van 't Water, door den harden Wind geholpen, hadt veele Huizen geheel doen instorten. In Bleskins-Graaf waren 'er, op den 31 January, maar drie heel gebleeven. In Otteland stonden 'er ook niet meer en zeer beschadigd overend. Te Goudriaan waren veertien Huizen t'eenemaal weg, de anderen merkelyk gekrenkt. Van de vierentwintig Huizen, die te Schelluinen stonden, waren 'er al twintig weggespoeld. Van de Menschen zyn 'er eenigen door Hongersnood omgekomen, anderen elendig in het Water versmoord, dog 't getal van deezen was in den Alblasserwaard niet groot. Beesten zyn 'er egter in merkelyken getale verdronken. Meer hadt men te lyden door gebrek aan nooddruft, en 't Vee werdt in den beginne tot zeer laage pryzen, somtyds negen, ja tot zes Guldens voor een Koebeest verkogt; waarmede de baatzugt haar voordeel deedt. De Regeering van eenige Steden droeg hier naderhand zorge tegen, gelyk zy mede by voorige nooden gedaan hadt, en boodt den armen Eigenaars het Voeder aan om niet. Van hoogerhand, zoo uit de Steden als van de Staaten der noodlydende Provincien, kwam 'er last om de hand te slaan aan de verligting der elendigen en hier en daar Brood en Beestenvoeder uit te deelen.

Lof-

Loflyk is ook de Liefdaadigheid veeler Ingezetenen in Holland geweeſt, die den nood hunner Landsgenooten van verre gevoeld en middelen aangewend hebben om den behoeftigen onverwylde hulpe te verſchaffen; ten welken einde een aanzienlyke ſomme in verſcheidene Steden en Plaatſen van Holland werdt ingezameld en aan den noodlydenden uitgedeeld. **Alblasserwaard.** *Watervloeden.*

De Staaten van Holland en Weſtvriesland hebben door hunne Gekommitteerde Raaden, ſedert den 6 January tot den 25 February een ſomme van Honderd Agtentagtigduizend en Zeshonderd Guldens ingewilligd ten behoeve der overſtroomde Landen van Heusden, Altena, Arkel, den Alblaſſerwaard *en* Heukelum; behalven verſcheidene kwytſcheldingen van Laſten, welke by de Herdykingen van overſtroomde Landen gemeenlyk worden toegeſtaan.

Geduurende deeze Uitdeelingen vergat men in den Alblaſſerwaard de middelen niet ter herſtellinge van 't gemeene welzyn. De onderſtand van 't geene ter behoudenis van 't leven werdt geſchonken gaf moed en yver om de Dyken te herſtellen. Op den 23 February raakte de Bekraaging van de Doorbraak by Kedichem geſlooten, en op den 20 Maart werdt het Grondgat, by Papendrecht gevallen, volkomen beſlaagen, en de Hulpgaten werden digt gemaakt. De Winden werden gunſtiger om het Water te loozen, en de Watermolens geraakten in ſtaat om den Lande van dienſt te zyn. In de Maand Juny begon men ernſtig aan

ALBLASSERWAARD. *Watervloeden.*

het herstellen der Huizen te denken en de Waard werdt, door des Hemels nieuwen Zegen, weder tot een bebouwbaar Land gebragt.

Na deezen gevoeligen nood, bleef de Alblasserwaard niet lang van het Water bevryd. Het opzwellen der Rivieren, in den beginne des jaars 1744, in Duitschland en in 't byzonder van de Main, die aan haare boorden veele Steden, Dorpen en Vlekken onder Water zette, zoo dat het Water te Frankfort in veele Huizen en Kelders liep, deedt ook de Lek tot eene gevaarlyke hoogte ryzen, die vermeerderd werdt door den sterken Zuidwesten Wind, waar door het Water tevens van beneden werdt opgezet en het afloopen van het Opperwater belemmerd. Op den 8 Maart begon men voor Overstroomingen te dugten. Aan Vreeswyk of de Vaart over Vianen stondt het tien Duimen hooger dan het Gedenkteeken van den jaare 1740, en dus 65 Duimen boven het Klokkegeslag; een *Peil*, waar op de Ambagten in het Stigt van Utrecht hunne Manschap naar den Dyk moeten zenden om een wakend oog te houden en hulpe te bieden. Dit beschadigde den Dyk op veele plaatsen ten Noorden van de Lek, en alles was in arbeid om dit gevaar af te wenden; ook werdt men aan deezen kant gered door het omschieten van den Wind uit den Noorden; 't welk den slag en de persing zoo kragtig op den Lekdyk aan de Vyf-Heeren-Landen deedt aanzetten, dat deeze op den 12 Maart des

nagts

nagts ten Eén Uur voor 't geweld des Waters bezweek. De Doorbraak gebeurde tusſchen Ameiden en Leksmond, ter zelfder plaatſe, daar het eerſte Gat, in den jaare 1740, gevallen was. Omtrent het midden van Maart rees het Water zoo hoog in de Vyf-Heeren-Landen, dat het op verſcheidene Plaatſen één of twee Voeten over den Souwendyk ſtroomde, waar door wederom de Alblaſſerwaard onderliep. Aldus zagen zig de Ingezetenen op nieuws in elende vervallen en de ſlag was te gevoeliger, dewyl de voorgaande wonde nog niet geheeld was. Behalven de onkoſten tot herſtellinge der Dyken beſteed, beliep de ſchade aan openbaare Huizen en Gebouwen, Molens en Bruggen, volgens opgaave van de byzondere Geregten, op hunnen Eed, Vyfmaalhonderd vyfentwintig Duizend Zevenhonderd Vyfentzeventig Guldens en twee Stuivers. De tyd om de Landen met Hennip te bezaaien en om Hooi te winnen was verloopen, dewyl de Waard in de Maand Juny nog niet droog was; ſchoon de Gaten vroeger digt raakten. Dit was de reden waarom de Staaten van Holland en Weſtvriesland weder hunne Bermhartigheid toonden, zoo met het geven van Onderſtand aan de arme Ingezetenen, als met het verleenen van kwytſcheldingen van Verpondingen en van eenige Gemeene Middelen voor eenige jaaren. In dit jaar hadden de Landluiden in den Alblaſſerwaard nog de ſmert van Vyfduizend Negenhonderd en Een Hoornbeeſten aan de beſmettelyke Ziekte onder 't Rundvee te zien ſterven.

ALBLASSER-WAARD. *Watervloeden.*

ALBLASSERWAARD. Heerlykheden.

Wy keeren tot de Beschryvinge der Ambagten en Heerlykheden in en omtrent den Alblasserwaard gelegen. De Ambagtsheerlykheden zyn Slydrecht, Alblas, Alblasserdam, Nieuw-Lekkerland, Streefkerk, Molenaars-Graaf, Brandwyk en Gybland, Bleskins-Graaf, Giessen-Oudekerk en Giessendam.

Slydrecht.

SLYDRECHT wordt in drie Ambagten, Slydrecht, Naaldwyk en Lokhorst met Niemandsvriend verdeeld, welke ieder zynen byzonderen Ambagtsheer hebben. Het legt in zyn geheel ten Zuiden aan de Merwe, tusschen de Heerlykheid van Papendrecht aan het Westen, die van Giessendam aan het Oosten en heeft de Heerlykheid van Wyngaarden aan het Noorden. Slydrecht is het middelste der drie Ambagten. Wel eer was 'er nog een ander Slydrecht in den Grooten Waard gelegen ten Oosten van Riede, regt tegen over het tegenwoordige Slydrecht. De Kerk hier van stondt daar thans het Merwer Diep is en de plaats derzelve is nog by den Naam van 't Kerkhof bekend. Een oude Overlevering wil dat twee Gezusters deeze Kerken gebouwd hebben en dat de eene zeer pragtig en de andere zeer gering was. Zy, die de deftigste hadt, smaalde derhalven op de slegtheid van haar Zusters Kerkje, die haar als uit een Geest van Voorzegging te gemoet voerde: *Myn Kerk zal staan, en uw Kerk zal vergaan.* Dit gebeurde door den Watervloed des jaars 1421, maar de egtheid der Voorzegging is onzeker (b). Het te-

(b) *Oudenb. Zuidb.* bl. 163.

tegenwoordige Slydrecht wordt genoemd in een' Brief van Keizer Henrik den IV. van den jaare 1064. In de Quohieren der Verponding ſtaat het met zyn drie Ambagten begroot op 1239 Morgen en 50 Roeden Lands, en 278 Huizen, die wy in een andere Lyſt ten getale van 285 vinden, en in de Lyſt van den jaare 1632, niet hooger dan op 104 Huizen begroot. In den Omſlag van den Hoogendyk geldt het voor 1225 Morgen. Het Dorp, dat den Naam van Slydrecht voert, ſtaat aan den Hoogendyk en is redelyk fraai met vry goede Boerenhuizen betimmerd. De Kerk en de Tooren vertoonen zig vry oud, dog de Spits en het Kerke-dak zyn nieuwer. De Inwooners geneeren zig hier meeſt met het ſnyden en droogen van Biezen, waar mede de Stoelen gemat worden.

ALBLASSERWAARD. *Slydrecht.*

NAALDWYK legt ten Ooſten aan Giesſen en ten Weſten aan Slydrecht. Het wordt door byzonderen begroot op 620 Morgen Lands. Het is nimmer als een Leen bekend geweeſt (c). De Schout moeſt hier van ouds, by het aanvaarden zyner Bedieninge, onder anderen zweeren, niet uit het Ambagt te vernagten zonder eenen Stedehouder aangeſteld te hebben (d). Van Naaldwyk is tegenwoordig Ambagtsheer de Heer Simon Petrus Baron Collot d'Eſcury, Erfwatergraaf van het Nieuwe Waterſchap in den Neder-Alblaſſerwaard.

Naaldwyk.

(c) *Oudenh. Zuidh.* bl. 320.

(d) *V. Heusſen.* III. D. bl. 569.

NIEMANDSVRIEND en LOKHORST leggen ten Weſten van Slydrecht, dat hier aan het

Niemandsvriend en Lokhorſt.

ALBLASSERWAARD. het eerstgemelde Ambagt paalt, Lokhorst strekt zig uit tot aan Zuider-Matena.

Lokhorst. LOKHORST, 't welk begroot wordt op 423 Morgen Lands, heeft den zelfden Ambagtsheer als NIEMANDSVRIEND, naamlyk den Heere Mr. Johan van der Burch, Oud-Schepen der Stad Dordrecht, enz. enz. Het Ambagt van Niemandsvriend, wordt op 206 Morgen Lands gerekend. In het zelve was eertyds een zwaare Tol, welke men, om den afkeer voor de *Tollen*, gist den Naam aan dit Ambagt gegeven te hebben.

Alblas. ALBLAS, waar onder mede Noorder-Matena behoort, legt met deszelfs Noordzyde aan Nieuw-Lekkerland en met de Zuidzyde aan *Papendrecht, tusschen* Bleskins-Graaf en Wyngaarden ten Oosten en Alblasserdam ten Zuiden. De Stroom van denzelven Naam loopt 'er van het Oosten naar het Westen door heenen en snydt het Ambagt in omtrent twee gelyke Deelen. De Schryvers der Oudheden van ons Vaderland schynen zeer genegen om te denken dat de Alblas by den Romeinen bekend geweest is, om dat *Tablæ* of liever *Tablis* in de Reiskaart van Peutinger geplaatst wordt in de laagste Oorden van Batavia. De Romeinen, ongewoon aan de Duitsche spraak, meent men, konden het Woord ligtelyk iets verdraaid hebben (5). Niet

(5) Zie hier van de Aantekeningen op VAN HEUSSEN *Kerkelyke Oudheden van Zuidholland*. III. Deel, bl. 576.

Niet ongevoeglyk vinden wy den oorſprong des Naams in *Al-plas*, 't welk zeer wel met den wateragtigen toeſtand des Lands overeenkomt. In den meergemelden Brief van Keizer Henrik den IV. wordt het mede genoemd. In de Quohieren der Verponding ſtaat het bekend voor 1221 Morgen en 550 Roeden Lands met 114 Huizen en 1 Koorenmolen, volgens de laatſte Lyſt: de vroeger Lyſt tekent niet meer dan 72 Huizen aan. In de Lyſt der Omſlagen voor de Dykslaſten, ſtaat het voor 1210 Morgen, 100 Roeden. Het Dorp legt aan den Stroom Alblas en heeft een Kerk met een Vierkanten Tooren en een laage Spits. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Hoog Edelen Heere Fredrik Baron van der Does, Erfwatergraaf van het Nieuwe Waterſchap van den Neder-Alblaſſerwaard. ALBLASSERWAARD. *Alblas.*

ALBLASSERDAM, ſtrekt ten Ooſten aan Alblas, ten Zuiden aan de Merwe en het Buitenland van Papendrecht, ten Noorden aan Nieuw-Lekkerland, en ſpringt ten Weſten over de Merwe tot in het oude verlande Diep voor Riederkerk, behoorende onder dit Ambagt een Eiland genaamd Donkerſloot. Het beſtaat in drie Polders, 't Blokweer, Korteland en Vinke-Polder. Het heeft zynen Naam van den Dam, waar mede de Stroom Alblas hier is toegedamd. Volgens ſommiger Aantekening bedraagen de Binnenlanden 619 Morgen, 4 en een halve Hont (e). Volgens de Quohieren heeft Alblaſſerdam 706 Morgen en 320 Roeden Lands: Het Ambagt draagt in de Dyks- Alblaſſerdam.

(e) *Oudenb. Zuidb.* bl. 286.

las-

ALBLAS-SERWAARD. *Alblasserdam.*

laſten voor 665 Morgen. In de Oude Lyſt ſtonden maar 138 Huizen, die in de Nieuwe op 246 en 1 Koorenmolen zyn vermeerderd. Uit dit getal blykt dat dit Ambagt, hoewel niet groot van begrip, egter Volkryk is. Het Dorp is een der aanzienlykſte in den geheelen Alblaſſerwaard; niet alleen door de grootheid van 't bovengemelde getal van Huizen; maar ook door de fraaiheid de Gebouwen. Alblaſſerdam heeft een goede Haven en een ſchoone Sluis, waar *door de Alblas* en Graafſtroom in de Merwe uitwateren: *by* deeze Sluis ſtaat het Gemeenlandshuis van Dykgraaf en Heemraaden van de Graaf en Alblas in den Nederwaard, 't welk van veel gemak voorzien is. *De Kerk* van dit Ambagt plagt *te ſtaan in Blokweer, nu in* de Merwe verdronken. De tegenwoordige *Kerk* ſtaat binnens Dyk, niet verre van den loop van den Alblas en heeft een Tooren met *een* agtkante Spits. In Alblaſſerdam wordt *Jaarlyks*, op den 25 July, een berugte vrye Paardemarkt gehouden. De Heer Mr. Nikolaas Fredrik Boogaard, Oud-Raad en Burgemeeſter der Stad Delft enz. enz. is Ambagtsheer van Alblaſſerdam. In dit Ambagt ſtaat het Huis *Souburg*, aldus genoemd naar zynen Stigter Nikolaas Souburg, Heer van Alblas. Het is bekend met den Naam van het Hof te Souburg. Hier zag men wel eer nog de Grondſlagen van een oud zwaar Gebouw uit het Water als opryzen; waar van tegenwoordig niets meer overig is; dog thans is hier nog een goed Heerenhuis, 't welk behoort aan den Heere Ruben van Hooven.

LEK-

LEKKERLAND of NIEUW-LEKKERLAND legt ten Noorden aan de Lek over Lekkerkerk in den Krimpenerwaard, tusschen Streefkerk en een gedeelte van Alblasserdam, waar aan het ook ten Zuiden zoo wel als aan Alblas paalt. De Schryvers begrooten het Ambagt op 1040 Morgen Lands; en voor dit getal moet het ook tot de Lasten voor den Hoogendyk opbrengen. In de Quohieren der Verponding is het voor 991 Morgen en 596 Roeden bekend, met 134 Huizen en 1 Koorenmolen. In den jaare 1632 werden 'er maar 75 Huizen aangetekend. Het Dorp is niet groot. De Kerk, die in den jaare 1455 tot een Kapel gebouwd en in den jaare 1492 vergroot werdt tot een Parochie-Kerk, is in de Nederlandsche *Beroerten* geheel afgebrand. Men bouwde, in den jaare 1645, het tegenwoordige Kerkje tot den Hervormden Godsdienst met een kleinen Tooren en vierkanten Spits. Nieuw-Lekkerland heeft zyn eigen Sluis en uitmaaling. Ten Westen van het Dorp, legt het Elshout, een Buurt, waarin mede een Kapel plagt te staan. Hier zyn de Sluizen der Waterschappen van den Over- en Nederwaard, met derzelver twee schoone Gemeenlands Huizen. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Jan Gysberto de Mey. In het Oost-einde van dit Ambagt ziet men een Heuvel, den Schoonenburger Heuvel geheeten; waar op wel eer het Kasteel *Schoonenburg* plagt te staan; het welk men meent al sedert den jaare 1456 vervallen te zyn, en 't welk sedert ver-

ALBLASSERWAARD. Nieuw-Lekkerland.

ALBLASSERWAARD. *Nieuw-Lekkerland.*

verdweenen is. Ook zegt men dat het verwoest is, na dat men 'er eenige Roovers, die zig hier genesteld hadden, en de Wateren tusschen Dordrecht, Rotterdam, Gouda en Schoonhoven onvry maakten, hadt uitgedreeven.

Streefkerk.

STREEFKERK ook STREEFLAND geheeten, *is* een zeer aanzienlyk Ambagt, tusschen de Baronny van Liesveld aan het Oosten en Nieuw-Lekkerland aan het Westen. Ten Noorden strekt het zig *langs de Lek en* heeft Bleskins-Graaf met Brandwyk en Gybland ten Zuiden. In 't algemeen wordt het, zoo in de Quohieren als elders by de Schryvers en voor de Dyks-Omslagen begroot op 1488 Morgen Lands, en *volgens* de Nieuwe Lyst *van den jaare 1732* waren 'er 199 *Huizen* en 1 Koorenmolen. *Hon*dert jaar*en* te vooren werden 'er 106 Huizen voor aangetekend. Het Dorp is vry groot, en maakt eene bevallige ver*too*ning aan den Lekdyk, uit den Krimpenerwaard beschouwd. De Kerk is *in de* tyden der Spaansche Beroerte afgebrand; naderhand werdt 'er een nieuwe Kruiskerk opgebouwd, waar toe men, volgens het gemeene zeggen, veele Steenen van het Slot Schoonenburg gebruikt heeft. Zy pronkt met een zinlyk Toorentje. De Ambagtsheer van Streefkerk is tegenwoordig de Heer Jakob de Mey.

Molenaars-Graaf.

MOLENAARS-GRAAF legt met deszelfs Ambagt en Kerkdorp ten Noorden aan de Graaf-stroom, waar van het zyn Naam schynt ontleend te hebben, tusschen Laag-

Blok-

Blokland en Hofwegen. Het bevat volgens de Quohieren der Verponding 773 Morgen, 200 Roeden Lands; in de Lyst van 't Hoogheemraadschap voor den Omslag der Dykslasten, zyn 'er 200 Roeden minder. Volgens de Oude Aantekeningen stonden 'er 24 en volgens de laatste 51 Huizen. Het heeft zyn eigen Kerk en Predikant. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Mr. Adriaan du Bois, Heere van Nederveen en Gyzen, Bewindhebber der Oost-Indische Kompagnie ter Kamer van Rotterdam, enz. enz.

ALBLASSERWAARD. *Molenaarsgraaf.*

BRANDWYK en GYBLAND behooren onder een zelfde Ambagtsheerlykheid. Het eerste paalt ten Noorden aan Streefkerk en het andere ten Zuiden aan *Molenaars-Graaf, beide tusschen* Blokland ten Oosten en Hofwegen ten Westen. Men heeft het als een Ambagt van 1040 Morgen Lands begroot. In de Quohieren der Verponding staan voor Brandwyk 574 Morgen, 388 Roeden en voor Gybland 480 Morgen. Zy draagen te samen voor de Dykslasten op den voet van 968 Morgen. Voor beide stonden 50 Huizen in de Oude Lyst, in de Nieuwe Lyst zyn 88 Huizen en 1 Koorenmolen aangetekend, dog volgens eene andere Lyst hebben wy eene opgaave van 95 Huizen gevonden. De Kerk voor beide de Ambagten is in Brandwyk. De Heer Mr. Adriaan Stoop, in den Oud-Raad of Vroedschap der Stad Dordrecht is Heer van Brandwyk en Gybland.

Brandwyk en Gybland.

BLES-

ALBLASSERWAARD. Bleskins-Graaf.

BLESKINS-GRAAF, of BLASKINS-GRAAF, veelal BLES-GRAAF geheeten, legt ter wederzyde van den Graaf-ſtroom; het heeft Streefkerk ten Noorden en Wyngaarden ten Zuiden: in het Ooſten paalt het aan Brandwyk, Gybland en Hofwegen en in het Weſten aan Alblas. Volgens de Aantekeningen, die wy vinden zoo in de Quohieren als elders, wordt het op 960 Morgen Lands begroot: dog in de Lyſt van 't Hoogheemraadſchap ſtaat het voor 968 Morgen. In de Oude Lyſt vondt men 60 Huizen voor dit Ambagt en in de Nieuwe is het getal op 102, behalven de Koorenmolen, vermeerderd. Het Dorp, dat beſtraat en ſierlyk met Boomen beplant is, is taamlyk groot. Het heeft een vry oude Kerk met een vierkanten Tooren, voorzien van een diergelyke Spits met Leien gedekt, en rondſom dezelve is een bemuurd Kerkhof. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Mr. Gerard van Brandwyk, Raad, Oud-Schepen en Sekretaris van Burgemeeſteren der Stad Gouda.

De Dorpen en Ambagten in den Alblaſſerwaard, welke wy tot dus verre beſchreeven hebben, benevens dat van Gieſſen-Oudekerk, behooren alle ten aanzien van het Kerkelyk onder de Klaſſis van Dordrecht en hebben ieder hunnen byzonderen Predikant, behalven dat de drie Ambagten van Slydrecht een gemeenen Kerkvang hebbén en ook Gybland tot Brandwyk behoort.

GIES-

Giessen was wel eer een der Heerlyk-heden en een gedeelte der magtige Goe-deren, welke de Heeren van Brederode in Zuidholland bezeten hebben, die eene uit-gestrektheid hadden, waar van de oude O-verlevering getuigt, dat de Heer van Bre-derode in den Alblasserwaard zoo zeer ge-goed was, dat hy van Noordeloos af tot Dordrecht toe op zyn eigen Land kon gaan (f). Deeze ryke bezitting in deeze Land-streeke heeft aan sommigen aanleiding ge-geven om te denken, dat de Heerlykheid van Brederode hier in 't byzonder moet gezogt worden en, zoo 't schynt, met uitsluiting van de andere Adelyke Goederen, welke dee-ze Stam in Kennemerland bezeten heeft. De kragtigste reden, onzes bedunkens, welke voor dit gevoelen wordt bygebragt, is, dat Heer Diedrik van Brederode in een Brief, by welken hy aan eenige andere Heeren, met hunne Landen in de nabuur-schap gelegen, een Watergang vergunt door zyne eigene Landen, in dit geval spreekt van eenen *vryen Waterganck met ons gemeene, gaande door onze Landen ende vryer Heerlykhede van Brederoede* (g). Dit bewyst wel dat de Goederen der Heeren van Bredero-de, in den Alblasserwaard gelegen, mede tot hunne Vrye Heerlykheid behoorden, maar sluit de verdere Goederen, die zy in Ken-nemerland bezaten, geenszins van die Heer-lykheid uit; om dat het geene Heer Die-drik hier vergunde bepaaldelyk betrekkin-ge hadt op hunne Landen in Zuidholland.

Alblasserwaard. Giessen.

(f) *Oudenb. Zuidb.* bl. 291.

(g) Dezelve bl. 347

ALBLASSER-WAARD. *Giessen.*

Waarschynlyker is het dan, dat en deeze Landen en die in Kennemerland of Noordholland te saamen de Heerlykheid van Brederode uitmaakten. Dit zegt ook Joannes a Leydis (h) wanneer hy van de Gifte gewaagt, welke Graaf Arnoud aan zynen Zoone Sifrid deedt, waar in de Goederen, aan het Water de Giessen gelegen, en die in Kennemerland beide gemeld worden. Van dit Water, om tot onze Beschryving weder te keeren, hadden de Landen van Giessen hunnen Naam. *Deeze waren, in de oude tyden, minder verdeeld dan tegenwoordig, nu dezelve bestaan in de drie byzondere Heerlykheden van Giessen-Oudekerk, Giessendam en Giessen - Nieukerk, welke laatste wy onder de Hooge Heerlykheden zullen vinden.*

(h) *Apud Matthæum in Anal.* T. I. Cap. X. p. 610 in Quarto.

GIESSEN-OUDEKERK en GIESSENDAM werden in den jaare 1382, als twee byzondere Ambagtsheerlykheden van een gescheiden, volgens Overeenkomst tusschen Heere Otto van Arkel en Heere Willem van Brederode; die ieder in zyn Ambagt een Schout zou mogen zetten en zyn Dingstede leggen waar hy wilde; dog de Ambagten zouden, ten aanzien van het Polderbestier en het gebruik der Kerke, gemeenschap blyven behouden. De Morgentalen deezer Ambagten vinden wy niet afzonderlyk gemeld; en zy worden te samen in de Quohieren der Verponding begroot op 1879 Morgen Lands, en in de Nieuwe Lyst is voor beiden een getal van 208 Huizen

zen gebragt. Omtrent de Oude Lyst is ons geen Aantekening voorgekomen. Zy gelden in den Omslag der Dykslasten voor 1806 Morgen, 450 Roeden. ALBLASSERWAARD.

GIESSEN-OUDEKERK paalt ten Oosten aan Peursum, ten Zuiden aan Giessen-Nieuwkerk en Hardinksveld; het heeft Giessendam ten Westen en Blokland ten Noorden. Het Dorp legt ten Noorden van de Giessen tegen over 't Huis te Giessenburg. De Kerk, die een vierkanten Tooren met een dergelyke Spits heeft, is redelyk groot, dog wat vervallen. De Ambagtsheer van Giessen-Oudekerk is tegenwoordig de Heer Karel van de Werve, enz. Giessen-Oudekerk.

GIESSENDAM legt ten Noorden aan Molenaars-Graaf en strekt zig Zuidwaard heenen langs *Giessen-Oudekerk* ten Oosten tot aan de Merwe, waar in het met een Haven uitloopt; ten Westen paalt het aan Slydrecht. Het heeft zynen Naam van een Dam, die hier in de Giessen gelegd is. Giessendam.

Behalven de bovengemelde Ambagtsheerlykheden, welke onder het Hooge Regtsgebied van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland behooren, leggen in den Alblasserwaard onder de Provincie van Holland, de Stede Nieupoort, de Baronny van Liesveld en andere Hooge Heerlykheden, waar in de Baljuwen of Drossaarden door de Hooge Heeren worden aangesteld.

De Stede NIEUPOORT, de uitterste Grensplaats in Zuidholland aan de Provincie van Utrecht, legt ten Zuiden van de Nieupoort.

ALBLASSERWAARD. *Nieupoort.* Gelegenheid.

Rivier de Lek in een vermaaklyken Oord, ſchuins over Schoonhoven, tuſſchen het Ambagt van Gelkenes en dat van Langerak in het Stigt van Utrecht. Het is wel eer een taamlyk wel bewoonde Stad geweeſt, waar in veele Brouweryen en Olymolens waren, die deeze Plaats deeden bloeien. Het wordt al in den jaare 1402 een klein Steedje genoemd, en ſchoon het naderhand, door ongevallen van den Oorlog tot een Vlek geworden is, heeft het egter de *Stads Geregtigheden* behouden. In den jaare *1673* is het wederom tegen den aanval der Franſchen verſterkt en ſedert een Veſting gebleeven, met nette en fraai beplante Wallen, aan de *Landzyde met* een breede Graft *omvangen.* Naar den *kant* van den Alblaſſerwaard is een Poort, *boven welke* dit Opſchrift geleezen wordt: *Pro defendenda Religione & Libertate Patriæ hæc Urbs foſſis mœnibusque eſt circumdata. A°.* 1673. Dat is; *Ter verdediging van den Godsdienſt en der Vryheid des Vaderlands is deeze Stad met Graften en Wallen omringd. In 't Jaar* 1673. Aan de zyde van Liesveld loopt de Dyk zonder Poort of Brug, door de Wallen tot in de Stad, maar aan de andere zyde naar Langerak is geen uitgang aan den Dyk. De Gedaante der Stad is vierkant en de Veſtingwerken beſtaan uit zes Baſtions en een Kat aan de Ooſtzyde, tot dekking van een Steenen Beer naar den kant van Langerak.

Hiſtorie. Nieupoort heeft dikwils bloot geſtaan voor den aanval van Vyanden en hier door veele rampen geleeden. Jan van Arkel, de

XVI.

XVI. van dien naam, in den jaare 1402. het geleeden leet, door Willem van Beieren, Graave van Oostervant, zynen Lande aangedaan, willende wreeken, wendde het op Nieupoort, nam het vegtenderhand in, en verbrande het tot op den grond. In den Oorlog van Holland tegen het Stigt, nam Kornelis van Blyenburg, door bestel van die van Dordrecht, in den jaare 1489, de Stad in, brak haare Poorten af en sloopte de Wallen. Nieupoort verbrandde in den jaare 1514. Twee jaaren laater werdt het door Hertog Karel van Gelder overvallen en overweldigd. Graaf Henrik van Nassau, dit zeer euvel opnemende, overmeesterde de Vesting wederom na veertien dagen, en bragt Zeventien Geldersche Gevangenen ter dood. In het volgende jaar 1517, werdt Nieupoort weder door de Geldersche ingenomen en verbrand, zoo dat 'er geen zes Huizen bleeven staan. Zy vielen op nieuw wederom op deeze Plaats aan in den jaare 1524, met rooven en plonderen niet alleen, maar staken 'er nogmaals den brand in. De Stad hadt wederom dit ongeluk van brand, in den jaare 1567, toen het Krygsvolk van den Graave van Megen hier in Bezetting lag, wanneer 'er 58 Huizen werden in de assche gelegd. Naderhand vinden wy geene Gevallen, buiten de versterking in den jaare 1673, wegens Nieupoort gemeld.

ALBLASSERWAARD. *Nieupoort.*

Het Stadhuis is een klein dog zindelyk Gebouw, 't welk met een Koepeltoorentje pronkt. Het staat boven op een Sluis, die

Gebouwen.

ALBLASSERWAARD. *Nieupoort.* alleen tot de Vestingwerken behoort en enkel dient om, by overval van Vyanden, het Water in te laaten. Het is in den jaare 1697 gebouwd. Agter het zelve staat de Waag.

De Kerk is oud en in de laagte gebouwd met een laagen vierkanten Tooren. De Predikant, die dezelve bedient, behoort onder de Klassis van Gouda en Schoonhoven.

De Neering bestaat in de *Nieupoort* meest in het maaken van Hoepen; dog veelen der Ingezetenen vaaren ter Zee, op Groenland, de Straat Davis en de Haringvissery.

Regeering. De *Hooge Heerlykheid* en het Hoog, Middelbaar en *Laag Regtsgebied* behoort aan zyne Hoogheid, den Heere *Prinse* van Oranje, die den Drossaard of Baljuw en den Schout aanstelt; welke Ampten tegenwoordig door den zelfden Persoon bekleed worden. Zyne Hoogheid of derzelver Gemagtigden veranderen *jaarlyks* de Regeeringe op den 8 July. Deeze bestaat, behalven den Baljuw en Schout, in twee Burgemeesteren, zeven Schepenen, een Thesaurier. Het Ampt van Weesmeesteren wordt door Burgemeesteren bediend. Een Sekretaris en een Substituit-Sekretaris zyn 'er. De Vroedschap bestaat uit vyftien Leden.

De Baronny van Liesveld. LIESVELD is een oude Heerlykheid, die sedert geruimen tyd een Baronny geheeten wordt. Zy bestaat in verscheiden Ambagten en Dorpen, die onder het Hoo-

ge Regtsgebied der Baronny behooren. Zy legt in 't algemeen ten Noorden aan de Lek, van het Regtsgebied der Stede Nieupoort af tot aan het Ambagt van Streefkerk. Ten Oosten strekt zy langs Langerak, Goudriaan en Slingeland tot aan de Giessen, die haar ten Zuiden bepaalt. Aan het Westen leggen Streefkerk, Brandwyk, Gybland, Neder-Blokland en Giessen-Oudekerk. Van de Naamsreden vinden wy geen bescheid: indien een gissing hier in voldoen kon, zouden wy niet ongenegen zyn te denken, dat de Gesteltenis der Landstreeke, welke door haare laagte en wateragtigen Grond vol Liezen en Biezen is, den oorsprong aan den Naam gegeven heeft, door den Bouw van het Slot aan een Liezig Veld. Van deeze Baronny of Heerlykheid hadt een Adelyk Geslagt zynen Naam. De eerste, dien men uit het zelve genoemd vindt, is Arent van Liesveld, van wien in den jaare 1277 gemeld wordt (i); dog de Stam moet merkelyk ouder zyn, indien het Slot in den jaare 1042 gebouwd is (k). In den jaare 1456, verstorf, door het Overlyden van den Heere Henrik van Liesveld, de Heerlykheid aan den Zoon zyner Zuster, gehuwd aan den Heere van Sart in Henegouwen. Deeze nieuwe Bezitter Jan van Sart en Liesveld liet geene Zoonen, maar eene Dogter na, welke in den jaare 1499 huwde aan Heer Gerrit van Harchies, mede in Henegouwen, door wien de Heerlykheid verkogt werdt aan Roeland le Febvre, ge-

ALBLASSERWAARD. *Baronny van Liesveld.* Gelegenheid.

Oudheid.

(i) *Goudh.* bl. 184.

(k) *Oudenb. Zuidb.* bl. 303.

ALBLASSERWAARD. *Baronny van Liesveld.*

trouwd aan de Erfdogter van Heemstede, uit wiens Geslagt dezelve wederom, in den jaare 1564, verkogt is aan Hertog Eryk van Brunswyk, die dezelve verruilde met Filips, Graave van Hohenlo. Naderhand is de Baronny in den jaare 1636, gekomen aan den Doorlugtigen Vorst Wilhem Fredrik, Graave van Nassau, Stadhouder van Vriesland, Groningen en Ommelanden, in wiens Stamhuis dezelve tegenwoordig in eigendom behoort aan zyne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erf-Stadhouder der Vereenigde Nederlandsche Provincien.

Landsgesteltenis.

De Landeryen in Liesveld zyn voor het grootste gedeelte vette Weiden en Hooilanden; op veele plaatsen vindt men Elzebosschen en Grienden, en hier wordt een overvloed van Hennip gewonnen.

Regeering.

De Hooge Vierschaar der Baronny bestaat uit den Drossaard, zeven Leenmannen en een Griffier. De Drossaard levert jaarlyks een dubbel getal van Regenten over, waar uit zyn Hoogheid de Verkiezing doet, en deeze worden vervolgens door den Drossaard op byzonderen Last van zyne Hoogheid beëdigd en aangesteld.

De Hooge Vierschaar werdt voor deezen gehouden op het Oude Kasteel, dog na dat het zelve is afgebroken, zyn hier toe twee ruime Kamers gebouwd in den Vleugel op de plaats, daar wel eer de Stallen geweest zyn.

Zyn Hoogheid zendt wegens de Baronny een Heemraad in het Kollegie van den Over-

verwaard, zynde tegenwoordig de Drossaard. ALBLASSERWAARD. *Baronny van Liesveld.*

De Omslag geschiedt jaarlyks in July of Augustus ten overstaan van een Raadsheer uit den Domeinraad van zyne Hoogheid.

Onder het Hooge Regtsgebied behooren Gelkenes, Ammers-Graaveland met Achterland en Peulwyk, Otteland en Peursum. Ambagten.

GELKENES, gelegen aan de Lek en zig Zuidwaard uitstrekkende tot aan het Ambagt van Ammers-Graaveland, is een Ambagt van 307 Morgen, 405 Roeden Lands, volgens de Quohieren. In de Lyst van het Hoogheemraadschap van den Alblasserwaard staat het wel begroot op 1100 Morgen; dog wy agten dat hieronder de nabuurige Landen van Ammers-Graaveland, Achterland en Peulwyk begreepen zyn, die op de Lyst van 't Hoogheemraadschap niet gevonden worden. In de Lyst van den jaare 1732, stonden voor Gelkenes 76 Huizen, welker getal in den jaare 1632, niet meer dan 57 was. Men heeft 'er geen Kerk en de Opgezetenen behooren tot de Gemeente van Groot Ammers. In dit Ambagt stondt, nog kort na den jaare 1740, schuins over Schoonhoven, het Kasteel of Slot, 't welk een der grootste en sterkste Kasteelen in Holland plagt te wezen. Het Bewys van deszelfs stigtinge, in den jaare 1042, hebben wy niet kunnen ontdekken. Na dat Hertog Eryk van Brunswyk, die in de Nederlandsche Beroerte de Spaansche zyde hield, het zelve in den jaare 1572 Gelkenes.

 hadt

ALBLASSERWAARD. *Gelkenes.* hadt verlaaten, kwam het aan 's Prinsen Volk, en werdt door die van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven afgebrand; dog naderhand ten deele weder opgebouwd, en vertoonde zig nog lang met zyn vast Muurwerk en ronden Tooren, gelyk het ook tot een wooning voor den Drossaard verstrekte. In den Watersnood van den jaare 1740, werden 'er meer dan Honderd en Vyftig Persoonen in gehuisvest. Naderhand is het voor het grootste *gedeelte afgebroken*, de puin tot zinksteen aan de Dyken gebruikt, dog ten dienste van den Drossaard en de Vergadering der Hooge Vierschaar, in den jaare 1745, een nieuw Gebouw aangelegd. Het Geregt van Gelkenes in *Civile zaaken, dat des Dingsdags* zit, bestaat in den Schout, een Waardsman en vier Schepenen. De Waardsman is tevens President-Schepen, zoo in dit en in de volgende Geregten van Liesveld, die ook alle hunnen byzonderen Sekretaris en Bode hebben.

Ammers-Graaveland. AMMERS-GRAAVELAND, ACHTERLAND en PEULWYK maaken één Ambagt uit, 't welk met deszelfs strekking ten Zuiden agter Gelkenes legt, en in de Quohieren begroot wordt op 802 Morgen, 500 Roeden Lands. De Huizen waren, in den jaare 1632, ten getale van 51, en in de Lyst van den jaare 1732, staan 49 Huizen. In eene andere Lyst van den jaare 1734, vinden wy 'er 63 aangetekend. Het Dorp staat op den Grond van Gelkenes en wordt gemeenlyk Groot Ammers geheeten, in *on-*

der-

zig vertoonde in 1733.

ALBLASSERWAARD. *Ammers-Graaveland.*

derſcheid van Klein-Ammers aan de overzyde van de Lek. Het is taamlyk groot; deszelfs Kerk is in de langte gebouwd, met een hoogen Tooren, die een Agtkante Spits heeft. De Predikant, die hier de Gemeente bedient, is een Lid van de Klasſis van Gouda en Schoonhoven. Het Geregt zit Donderdags met den Schout, een Waardsman en zes Schepenen.

Otteland.

Agter het laatſt beſchreevene Ambagt nog meer Zuidwaard legt OTTELAND, een Ambagt volgens de Quohieren van 514 Morgen, 200 Roeden Lands. Het draagt in de Dykslaſten, volgens de Lyſt van 't Hoogheemraadſchap, voor 516 Morgen. Hier ſtonden 38 Huizen en 1 Koorenmolen, volgens de Lyſt van den jaare 1732. In onze andere van den jaare 1734, heeft men 45 Huizen, en 34 in die des jaars 1632. Het Dorp heeft weinig aanzien. De Kerk, die hier voor den jaare 1734 ſtondt, was zoo bouwvallig, dat men dezelve geheel moeſt vernieuwen, gelyk toen geſchied is. Zy pronkt met een agtkant Koepeltoorentje, waar uit een Lantaren hooger opryſt. De Predikant behoort onder de Klasſis van Dordrecht. De Schout, een Waardsman en zes Schepenen maaken 't Geregt uit, en zitten des Vrydags.

Peurſum.

PEURSUM is het Zuidelykſte Ambagt in de Baronny van Liesveld, onder welke het ten aanzien van het Hooge Regtsgebied, Tienden en Viſſeryen behoort, en is verders een Ambagtsheerlykheid, waar van Heer is de Heer. . . . . Weſterhold. In

een

ALBLASSER WAARD. *Peursum.* een Brief van Floris den V, Graave van Holland gegeeven in den jaare 1283, wordt het *Poedersums Ambagt* genoemd, en als een Hooge Heerlykheid aangemerkt (l). Het bevat, volgens de Quohieren 376 Morgen, 300 Roeden Lands, en in de Lyst voor de Dykslasten van 't Hoogheemraadschap, staat het voor 380 Morgen. Het heeft 38 Huizen in de Lyst van den jaare 1732, en hadt 'er in die van Hondert jaar te vooren 14 minder. Men heeft 'er *geen Kerk en* de Opgezetenen behooren onder den Kerkvang van Giessen-Oudekerk, met welk Ambagt het ook ten aanzien van het Geregt in Civile zaaken is samengevoegd.

(l) *V. Heussen.* III. Deel, bl. 568.

Hooge Heerlykheden. *De Hooge Heerlykheden in den Alblasserwaard zyn Papendrecht* met Zuider-Matena, Wyngaarden met *Ruigbroek*, *Giessen*-Nieuwkerk, Hofwegen, Slingeland, Laag-Blokland, Goudriaan, Noordeloos en Hardinksveld. Alle deeze Heerlykheden hebben den Huize van Brederode toebehoord; dog Noordeloos is veel laater dan de anderen aan dit Geslagt gekomen. Ten tyde van Graave Floris den V, werdt den Heere Willem van Brederode het Hooge Regtsgebied over de Heerlykheden van Papendrecht, Matena, Wyngaarden, Goudriaan, Slingeland, Hardinksveld, en eenige anderen, zoo hier omtrent als elders gelegen, betwist: dog deeze bewees met oude Brieven en Regisfters dat dezelve oude Vrye Heerlykheden waren, waar voor ze door gemelden Graave, in den jaare 1283, wederom verklaard werden (m). Alle deeze

(m) *V. Heussen* als boven.

Hoo-

Hooge Heerlykheden, in zoo verre zy een Kerk en Predikant hebben, behooren in het Kerkelyke onder de Klasſis van Dordrecht, uitgezonderd Noordeloos en Hardinksveld, welker Predikanten Leden van de Klasſis van Gorinchem zyn.

ALBLASSERWAARD. *Hooge Heerlykheden.*

De Hooge Heerlykheid van PAPENDRECHT en MATENA paalt ten Noorden aan Alblas, met Matena ten Ooſten aan Bleskins-Graaf, Wyngaarden en Slydrecht, of liever Lokhorſt, ten Zuiden aan de Merwe en ten Weſten aan het Noorder-Diep. Het Ambagt van Papendrecht wordt volgens de beſchryvingen geſteld op 616 Morgen Lands, waar voor het ook draagt in de Dykslaſten. In de Quohieren der Verponding ſtaan 'er 625 Morgen en 44 Roeden voor aangetekend, met 174, of volgens een andere Lyſt, 177 Huizen, welker getal in den jaare 1632 niet hooger dan 145 was. Volgens een gemeene overlevering zou de Naam van Papendrecht zynen oorſprong hebben van een Overtogt dien de Prieſters, in oude Brieven Paapen genaamd, hier gehad hebben. Anderen beweeren, dat een Paap of Prieſter met naame Menko, den Naam aan het Dorp gegeven heeft, en dat het wel eer dien van Menkenesdrecht voerde (n). In den meergemelden Brief van Keizer Henrik den IV, leeſt men van Menkenesdrecht, 't welk indien niet hier, immers hier omtrent moet gelegen hebben. Het Dorp dat van ouds al vermaard was door de Zalmviſſery, is

Papendrecht.

(n) *Heusſen.* III. D. bl. 568.

ALBLASSERWAARD. *Papendrecht.*

zeer aanzienlyk en ſtrekt zig meer dan een Uur gaans uit langs den Dyk. De Kerk heeft een vierkant Toorentje, dat hooger op met een agtkanten Lantaren opgehaald en met een Spitsje gedekt is. Deeze Hooge Heerlykheid behoort tegenwoordig aan de Stad Dordrecht.

Wyngaarden en Ruigbroek.

WYNGAARDEN en RUIGBROEK behooren onder dezelfde Hooge Heerlykheid. Beiden paalen zy ten Zuiden aan Slydrecht, Ruigbroek heeft Molenaars-Graaf ten Ooſten en Hofwegen ten Noorden. *Aan het* Noorden van Wyngaarden legt Bleskins-Graaf en aan het Weſten Matena. De Begrooting van 636 Morgen en vier en een half Hont Lands voor beide, gelyk wy die in de Lyſt van het Hoogheemraadſchap en elders vinden (o), *komt niet net* uit met de Quohieren, waar in voor Wyngaarden ſtaan 499 Morgen, 175 Roeden, en voor Ruigbroek 150 Morgen, 400 Roeden, te ſamen 649 Morgen en 575 Roeden Lands. Het getal der Huizen was 44 in de Nieuwe Lyſt, en in de Oude 4 minder. Het Dorp heeft weinig aanzien en de Huizen, waar van 'er vyf of zes rondsom de Kerk ſtaan, zyn zeer verſtrooid van malkander gebouwd. Hoewel 'er ook vry goed Weiland is, vallen hier de Landeryen egter zeer Lies- en Biesagtig, door de laagte en wateragtigheid van den Grond. De Kerk is niet groot, en heeft een vierkanten Tooren met een dergelyke Spits, die niet hoog is. De Heer Jakob, Baron van Ryt, Heer van

(o) *Oudenb. Zuidb.* bl. 321.

ALBLASSERWAARD.

van Woeſtwezel, Werken en Werkendam, enz. enz. is tegenwoordig Vryheer van Wyngaarden en Ruigbroek.

Gieſſen-Nieuwkerk.

GIESSEN-NIEUWKERK, tot onderſcheid der Ambagtsheerlykheid van Gieſſen-Oudekerk aldus geheeten, heeft zyne ſtrekking ten Ooſten langs de Schelluiner Sloot, ten Zuiden en ten Weſten aan Hardinksveld tot aan het Regtsgebied van Gieſſen-Oudekerk, en ten Noorden aan Peurſum, onder de Baronny van Liesveld. Het bevat, volgens de Quohieren 761 Morgen, 430 Roeden Lands, dog volgens het aandeel in de Dyks Omſlagen 750 Morgen, en hadt in den jaare 1732, 91 Huizen en 1 Koorenmolen: men telde hier Honderd jaaren vroeger maar 45 Huizen. Het Dorp legt aan de Zuidzyde van de Gieſſen en is zeer deftig. De Kerk is vry groot en fraai met een laagen vierkanten Tooren, waar op een agtkante Spits van een redelyke hoogte. In deeze Heerlykheid legt aan de Gieſſen het Slot *Gieſſenburg*, dat men wil door de Romeinen gebouwd te zyn tot verzekering van den Stroom. Het heeft nog Kentekenen van Oudheid, door deszelfs Rondeel, waar by voorheen nog een vierkanten Burgt aan den Ingang te zien was; maar men ziet tevens, dat 'er Gebouwen van laater tyd zyn bygevoegd. Men houdt dit voor het eigenlyke Huis der Brederodens, die 'het zekerlyk bezeten hebben, als Heeren van Gieſſen en Gieſſenburg. De tegenwoordige Vryheer van Gieſſen-Nieuwkerk en Gieſſenburg is de Heer Jan Daniel Da-

blaing,

ALBLASSERWAARD. *Giessen-Nieuwkerk.*

blaing, Vryheer van Moersbergen, Prooft van Oude Munfter en wegens de Geëligeerden Afgezondene der Staaten van Utrecht, in de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Hofwegen.

De Hooge Heerlykheid van HOFWEGEN paalt ten Noorden aan Gybland, ten Zuiden aan Ruigbroek, tusfchen Molenaars-Graaf en Bleskins-Graaf ten Ooften en ten Weften. Het draagt in de Dykslaften voor 168 Morgen, en 50 *Roeden Lands*, en heeft, volgens de Quohieren, 175 *Morgen en* 50 Roeden, met 12 Huizen. Hier is geen Kerkdorp, en de Ingezetenen behooren in 't Kerkelyke tot Bleskins-Graaf. De Heer Mr. Gysbert van *Hoogendorp*, *Baron* van Sint Jan ten *Steen*, *enz. enz. enz.* is Vryheer van *Hofwegen*.

Slingeland.

SLINGELAND *legt* ten Noorden en *Zuiden* tusfchen Goudriaan en Giesfen-Nieuwkerk, en *ten* Ooften en Weften tusfchen Noordeloos en Peurfum. Het Ambagt bevat 251 Morgen en 100 Roeden Lands, met 20 Huizen, volgens de Aantekening van de Nieuwe Quohieren, 't welk 7 Huizen meer is dan 'er volgens de Oude Lyft ftonden. De Landeryen zyn in de Lyft van 't Hoogheemraadfchap op 250 Morgen begroot. De Buurt of het Dorp werdt, zegt men (p) in den jaare 1025 gebouwd, door Heer Jan van Arkel, den IV van dien Naam, uit welk Geflagt dat van Slingeland afftamt. Hier was ook een Kapel, die al, voor den jaare 1672, is weggeraakt. De Opgezetenen van Slingeland behooren onder

(p) *Kemp. Gorincb.* bl. 16.

der den Kerkvang van Giessen-Nieuwkerk. Hier is een Veer voor den Doortogt naar Gorinchem, het Pinkeveer geheeten. Deeze Hooge of Vrye Heerlykheid behoort aan den Heere Mr. Govert van Slingeland Baarthoutsz., in den Oud-Raad en Burgemeester der Stad Dordrecht, Ontvanger der Gemeene Middelen en Collateraale Successie te Breda; Raad-Ordinaris en Generaal Meester van de Munte der Vereenigde Nederlanden. enz. enz. ALBLASSERWAARD: *Slingeland.*

NEDER-BLOKLAND, gelegen tusschen Brandwyk ten Noorden en Giessen-Nieuwkerk ten Zuiden, paalt in het Oosten aan Otteland in de Baronny van Liesveld en in het Westen aan Molenaars-Graaf en Gybland. Het is een Heerlykheid van 339 Morgen Lands, zoo wel volgens de Lyst van 't Hoogheemraadschap als volgens de Quohieren der Verponding, met 22 Huizen en 1 Koorenmolen. De vermaaklyke Buurt hier omtrent staat meest onder Gybland. Hier is geen Kerk, en de Opgezetenen behooren onder den Kerkvang van Otteland, als een vereenigde Standplaats. Hier was wel eer een Heerenhuis of Slot, waar van uit de overblyfselen blykt dat het een zwaar vierkant Gebouw geweest is. De Heer Mr. Gerard Belaarts, Ambagtsheer van Wieldrecht en Dortsmonde, in den Oud-Raad der Stad Dordrecht, Baljuw van de Beierlanden, enz. enz. enz. bezit deeze Hooge Heerlykheid. Neder-Blokland

De Hooge Heerlykheid van GOUDRIAAN wordt verdeeld in OUD- en NIEUW GOU- Goudriaan.

ALBLASSERWAARD. *Goudriaan.*

DRIAAN, het welk twee onderscheidene Leenen zyn, waar van Oud-Goudriaan een Arkels Leen en Nieuw-Goudriaan een Hollands Leen is. Zy worden doorgaans als een zelfde Heerlykheid aangemerkt, die ten Noorden paalt aan Langerak in het Stigt van Utrecht, ten Oosten aan Noordeloos, ten Zuiden aan Slingeland en ten Westen aan de Ambagten van Otteland en Ammers-Graaveland in de Baronny van Liesveld. Goudriaan, dat volgens de *Lyst* van 't Hoogheemraadschap voor 850 Morgen in de Dykslasten geldt, staat in de Quohieren voor 847 Morgen, 49 Roeden Lands aangetekend. Het hadt in den jaare 1632, 37, en in den jaare 1732, 61 Huizen. Het Dorp is niet groot, dog heeft een groote Kerk, die al in den jaare 1260, gebouwd is (q), met een zwaaren vierkanten Tooren, welke door een stompen Spits gedekt wordt. De Heer Mr. Kornelis Trip, Heer van Langerak, Burgemeester der Stad Amsterdam, Meesterknaap der Houtvestery van Brederode, enz. enz. is Vryheer van Oud- en Nieuw Goudriaan.

(q) *V. Heussen.* II. D. bl. 309.

Noordeloos.

NOORDELOOS is door deszelfs Uitgestrektheid van Grond een aanzienlyke Hooge Heerlykheid, die in vier groote Polders bestaat, de Groote Waard, de Botersloot, Over-Slingeland en de Noordzyde. Het paalt ten Noorden aan Langerak, ten Oosten aan Meerkerk, ten Zuiden aan Hoog-Blokland en Hoornaar, en ten Westen aan Slingeland en Goudriaan. De Landeryen, die, in den Omslag der Dykslasten, maar

voor

voor 1592 Morgen Lands draagen, worden op 1668 Morgen, 15 Roeden in de Quohieren begroot, en 123 Huizen met 1 Koorenmoolen zyn 'er in de Nieuwe Lyst aangeschreeven. Derzelver getal was niet hooger dan 59 Nommers in de Oude Lyst. De Heer van Arkel, Jan de V van dien naam, liet het Dorp, in den jaare 1025, bouwen (r). Het heeft een vry goed aanzien en een taamlyk groote dog oude Kerk met een vierkanten Tooren, waar uit een agtkante Spits hooger opryst. Het oude Slot van Noordeloos was, in vroege tyden, een schoon Huis, dog is lang vervallen. Tegenwoordig staat 'er een Heerenhuis, 't welk naar de hedendaagsche *Bouwkunde* getimmerd is, en zig zeer deftig vertoont, met een schoone Hofstede en Plantaadje. De Heerlykheid van Noordeloos behoort aan den Heere Martinus van Barneveld, Ambagtsheer van Krimpen op de Lek, Engelen en Vlymen, Raad en Burgemeester der Stad Gorinchem, enz.

ALBLASSERWAARD. *Noordeloos.*

(r) *Kemp, Gorinch.* bl. 16.

HARDINKSVELD paalt ten Oosten aan de Schelluiner Sloot, of het Gescheid van Arkel; ten Noorden gedeeltelyk aan het Ambagt van Giessen-Nieuwkerk en verder aan het Water de Giessen, waar door het van Giessen-Oudekerk en Giessendam wordt afgescheiden; ten Westen paalt het insgelyks aan de Giessenmonde of het benedenste Giessen-Gat; ten Zuiden stroomt de Merwe langs het geheele Ambagt, dat zig in langte, omtrent anderhalf Uur gaans uitstrekt. Men wil dat Hardinksveld, eer de

Hardinksveld.

ALBLASSERWAARD. *Hardinksveld.*

Giessen bedykt was, een Waard op zig zelven geweest is, en dat 'er van het zelve op het jaar 1203, onder den naam van *Hardinkswaard*, gesproken wordt (s). In een Handvest van Graave Floris den V, gegeven te Medenblik, den 3 Mey des jaars 1283, ten behoeve van Heer Willem van Brederode, wordt dit Ambagt in Oud-Hardinksveld en Nieuw-Hardinksveld onderscheiden. By deeze Handvest blykt mede dat het in dien tyd een Vrye Heerlykheid geweest is, gelyk Heer Willem aan den Graave hadt beweezen (t). Zy bleef in den Huize van Brederode, tot in den jaare 1412, wanneer Arent van Gent dezelve, door Opdragt van den Heere Willem van Brederode heeft bekomen. Arent van Gent gaf aan zyne luiden van Hardinksveld aanzienlyke Voorregten, zoo wegens het verbeuren der Goederen, by verbeurte van 't Lyf, als wegens het verborgen voor de breuken, waar in zy vallen mogten, met andere gunsten omtrent het straffen der Misdaaden (v). Hy verkogt naderhand de Heerlykheid, in den jaare 1454, aan *Bruisten de Jeude*, Schildknaap (w). Deeze droeg, in den jaare 1460, de Vrye Heerlykheid, Hooge, Middelbaare en Laage Jurisdictie op aan Hertog Filips van Bourgonje, ten behoeve van zynen Zoon Karel, toen Graave van Charolois, onder Voorwaarden, dat de Graaf hem weder verlyen zou met de Ambagtsheerlykheid en derzelver heerlyke Geregtigheden, Tienden, Visseryen en dergelyke (x). De Ambagtsheerlykheid bleef al-

(s) *Oudenb. Zuidh.* bl. 146.

(t) *V. Heussen* III. D. b. 569.

(v) *Kemp. Gorincb.* bl. 177.

(w) *Oudenb. Zuidh.* bl. 300.

(x) *Uit Medegedeelde Berigten.*

aldus in het Geslagt van de Jeude, tot dat Jan de Jeude, omtrent den jaare 1603, spade gestoken en dezelve verlaaten heeft aan Dykgraaf en Hoogheemraaden van den Alblasserwaard (y); om redenen dat de Heerlykheid oudtyds met het onder houd van een gedeelte van den Dyk was bezwaard. Dykgraaf en Hoogheemraaden bezaten dezelve tot den jaare 1625, wanneer ze by openbaare Opveilinge verkogt werdt aan Pompejus de Roovere, Baljuw van Zuidholland, Schout der Stad Dordrecht, enz. enz. (z). Zyne mannelyke Nazaaten hebben ze bezeten tot in den jaare 1723, wanneer de Ambagtsheerlykheid van Hardinksveld door Pompejus de Roovere, Baljuw van Zuidholland en Burgemeester der Stad Dordrecht, op zyn overlyden, is nagelaaten aan zyn Broeders eenige Dogter Vrouwe Sofia Dina de Roovere, gehuwd geweest aan den tegenwoordigen Heere van Hardinksveld, den Heere Diedrik van Leiden, Heere van Vlaardingen en Vlaardinger-Ambagt, Westbarendregt enz. enz. Burgemeester der Stad Leiden, enz. enz. Het Crimineele Regtsgebied is, sedert den jaare 1640 tot nu toe, berigt geworden door den Drossaard van den Lande van Arkel (a); dog hoe deeze of de Stad Gorinchem dit Regt verkreegen heeft is ons nergens gebleeken. Hardinksveld heeft, volgens de Quohieren der Verponding 748 Morgen, 472 Roeden Lands; dog in de Dyks-Omslagen van den Alblasserwaard betaalt het op den voet

ALBLASSERWAARD. *Hardinksveld.*

(y) *Oudenh. Zuidh.* bl. 300.

(z) *Oudenh. Zuidh.* als boven.

(a) *Uit Medegedeelde Berigten.*

ALBLASSER-WAARD. *Hardinksveld.*

van 612 Morgen, 350 Roeden. In de Oude Lyst van den jaare 1632, stonden maar 94 Huizen voor het zelve aangetekend, en in de Nieuwe is dit getal aangegroeid tot 258 Huizen, behalven de Koorenmolen. Het Dorp is ook vry aanzienlyk en de Ingezetenen geneeren zig meerendeels met het planten, hakken en vervoeren van Grienden, het visschen op de Rivier de Merwe, en het maaken der Dyken. In dit Ambagt zyn twee Kerken, die ieder door een Predikant bediend worden en sedert eenige jaaren merkelyk verbeterd en vergroot zyn. De Kerk in het Bovendorp, schuins over Werkendam, was wel eer een Parochiekerk, zy heeft een laag spits Toorentje op het midden. Hier werdt, in den jaare 1723 een fraaie marmeren *Graftombe* opgerigt ter eere van Pompejus de Roovere, Heere van Hardinksveld. De andere Kerk, in Nederhardinksveld, staat niet verre van Giessendam, waar van de Ingezetenen mede tot denzelfden Kerkvang behooren; dog het bestier derzelve komt afzonderlyk de Heerlykheid van Hardinksveld toe. Onder dit Ambagt, naar den kant van Schelluinen, is een klein Gehugt, zeer bekend by den Naam van den *Bout*, dien het gekreegen heeft naar een Herberg, daar de *Bout* uithangt; waar door in Zuidholland een Endvogel verstaan wordt, dien de Ingezetenen Bout, of Endebout noemen. Sedert eenige jaaren, is in dit Ambagt een Overlaat gemaakt, om by Hoog-Opperwater en het opkroppen van Ysdammen, wel-

welke hier meermaalen zyn voorgevallen, het Water door het Ambagt heenen te leiden. Ten dien einde is 'er op een Afstand van omtrent Tweehonderdenvyftig Roeden van de Schelluiner Sloot of het Gescheid van Arkel een nieuwe Dyk gelegd, die met een langte van tusschen de Elf- en Twaalfhonderd Roeden Westwaard agter den Hoogendyk en het Dorp Hardinksveld loopt. Tusschen deeze twee Dyken, kan het Water, by gevaar van Overstrooming, heen geleid worden, door middel van een Gat, 't welk by dergelyk toeval in den Hoogendyk moet doorgestoken worden, op de Hoogte van den Bout, daar de Rivier de Merwe vry naauw is; waar na het op een laager Afstand, niet verre van een streek, by den Naam van Steenenhoek bekend, weder in deeze Rivier door een ander Gat in den Dyk kan worden uitgeloosd. Deeze Overlaat, welke by den aanleg tot grooten overlast voor de Ingezetenen van Hardinksveld scheen te zullen strekken, was by den zwaaren Watersnood van den jaare 1740, de behoudenis van het Ambagt; dewyl de Nieuwe of Achterdyk het Water keerde, dat door het overloopen van den Souwendyk den geheelen Alblasserwaard overstroomde. Behalven de Voorregten, aan die van Hardinksveld door den Heere Arent van Gent vergund, hebben zy van Hertog Albrecht van Beieren de Tolvryheid in alle zyne Landen verkreegen, volgens zyne Handvest van den jaare 1399, en Johanna, Hertogin van

ALBLASSERWAARD.
Hardinksveld.

ALBLASSERWAARD. *Hardinksveld.* Brabant gaf hun dergelyk Voorregt in den jaare 1400. Ook vergunde Karel van Bourgonje, by de Bevestiging van alle hunne Voorregten, aan die van Hardinksveld, dat de Stad Gorinchem of eenige andere Steden hen niet zouden mogen schatten zonder hen te hooren (b).

(b) *Uit Medegedeelde Berigten.*

TIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van den KRIMPENERWAARD.

Krimpenerwaard. De KRIMPENERWAARD is het Noordelykste Gedeelte der Landen, waar in het *Baljuwschap of de Hooge Vierschaar van Zuidholland Hoog Regtsgebied* heeft, aan het welke nogtans alle de *Ambagten* in dien Waard niet onderworpen zyn. Door den Krimpenerwaard verstaat men gemeenlyk alles, wat door de Wateren van de Lek, een gedeelte van de Maaze, den Yssel en de Vlist omringd wordt. Ten Noorden legt aldus deeze Landstreek aan den Yssel over het Land van der Goude, ten Noord-Oosten by Schoonhoven langs de Vlist tot aan de Voorne-brugge toe; verders met de Landen, onder het Baljuwschap van Belois, tegen over Lopik, Polsbroek, Honkoop en Vuilbuurt: ten Zuiden of Zuid-Oosten aan de Lek over de Baronny van Liesveld en den Alblasserwaard; ten Zuid-Westen met Stormspolder aan de Maaze en eindelyk ten Noord-Westen aan den Yssel over Schieland.

Gelegenheid.

De Bedyking van deezen Waard wordt op 14000 Morgen Lands begroot, dog in den Omslag van de Gemeene Waards-Lasten betaalt zy niet meer dan voor 10586 Morgen Lands. Deeze zyn alle laage Landen, waar van de Grond broekagtig is, maar die egter door een taamlyke vrugtbaarheid den In- en Opgezetenen in 't gemeen, buiten ongewoone rampen, doen welvaaren. Zy bestaan gedeeltelyk in goede Wei- en Hooilanden; gedeeltelyk in Hennip- en Hoeplanden. In den Naamsoorsprong, dien het van het Dorp of Ambagt Krimpen heeft, vindt men dat de Landstreek al in den jaare 1064 bekend geweest is, 't welk blykt uit den meer aangehaalden Brief van Keizer Henrik den IV; die tevens te kennen geeft, dat Krimpen zig over de Lek tot aan Alblas moet uitgestrekt hebben (a); en men vindt duidelyk genoeg in eene Handvest van Graave Floris den Vetten, gegeven in den jaare 1097, dat de Krimpenerwaard toen reeds moet bedykt geweest zyn, dewyl 'er eenige schikkinge over de bestellinge van den Dyk in gemaakt wordt (b); maar de tyd der Bedyking is geheel onbekend.

KRIMPENERWAARD. Grootte. Landsgesteltenis en Oudheid.

(a) *Boxborn, Theatr. Holl.* p. 97.

(b) *Oudenb. Zuidb.* bl. 370, 371.

Veel laater evenwel is de Handvest van den Krimpenerwaard, welke tot een grondslag in 't Bestier van het DYKGRAAF- en HOOGHEEMRAADSCHAP dient. In den jaare 1422, hadt Hertog Jan van Beieren eenige orde gesteld op de Beheering van den Krimpenerwaard, dog deeze Handvest was alleen gegeven om den geduurende

Hoogheemraadschap.

KRIMPENERWAARD. *Hoogheemraadschap.*

vyf jaaren ſtand te houden (1). Maar op den 13 Mey des jaars 1430, verkreeg de Waard een Nieuwe Handveſt, gegeven door Filips van Bourgonje en Jakoba van Beieren. Filips, die hier eigenlyk de Wetgever was, beveſtigde den toen aanweezenden DYKGRAAF in zyn Ampt; na zyn overlyden zou zyn Opvolger, die tot Driehonderd Wilhelmus Schilden in den Waard moeſt gegoed zyn (2), door den Hertog of zyne Nakomelingen verkooren worden; ten ware dit binnen een Maand niet geſchiedde; wanneer het de gemeene Steden, met den meeſte volge van den Lande in de Schouwe gelegen, vry zou ſtaan een anderen Dykgraave te kiezen. Uit kragte van deeze vaſtſtelling geſchiedt de Verkiezing tegenwoordig door *de Staaten* van Holland en Weſtvriesland. De Waardigheid van Dykgraaf van den Krimpenerwaard wordt tegenwoordig bekleed door den Heere Mr. TIELEMAN VAN ZEEBERGH, Raad en Burgemeeſter der Stad Gouda, enz. Volgens de gemelde Handveſt van Filips van Bourgonje moeſten Zeven Heemraa-

(1) *Zie Oktrooi aan de Stad Gouda om Twee Heemraaden te kiezen.*

(2) In den jaare 1738, is door de Kavelen van den Krimpenerwaard aan de Staaten van Holland en Weſtvriesland een Requeſt ingeleverd, ten einde mogt vaſtgeſteld worden, dat de Dykgraaf Negenduizend Guldens in den Waard moeſt bezitten, volgens de evenredigheid van 't geene Hoogdykheemraaden in denzelven moeten gegoed zyn; maar hier op is nog niets beſlooten.

raaden van den Krimpenerwaard gekooren worden, die binnen de Schouwe van denzelven *woonagtig*, *geërfd of gegoed* zouden zyn; waar van de Steden Dordrecht, Schoonhoven en Gouda ieder twee zouden kiezen en zetten, en de Dykgraaf zou den Zevenden Heemraad kiezen. Deeze moesten ieder tot Honderd Wilhelmus Hollandsche Schilden toe of daarenboven in den Waard gegoed zyn. Dit laatste is, by nieuwe Schikkinge van den 2 Juny des jaars 1675, tusschen het Kollegie van Dykgraaf en Hoogdykheemraaden en de Ingelanden van den Waard, veranderd in de waarde van Drieduizend Guldens. Zy voeren nu den Titel van HOOGDYKHEEMRAADEN, en moeten, volgens de Handvest, jaarlyks worden verkooren; dog blyven menigmaal in aanhoudende Bediening. Wel eer is 'er eenig geschil geweest of het aan de Steden Dordrecht en Gouda, die wel zeer naby, maar eigenlyk niet in den Krimpenerwaard leggen, vrystondt Hoogheemraaden aan te stellen, die in dezelve Steden en aldus niet binnen de Schouwe van den Waard woonagtig waren, gelyk dit by die van de Stad Dordrecht, voor den jaare 1600, wel geschied is; dog waar van zy naderhand zig hebben onthouden: en wanneer in den aanvang der tegenwoordige Eeuw, door dergelyk geval moeilykheden tusschen het Kollegie en de Kavelen of Ingelanden waren gereezen, is 'er in den jaare 1708, onder willige Condemnatie van den Hooge Raade, een Overeenkomst getrof-

KRIMPENERWAARD. *Hoogheemraadschap.*

KRIMPENERWAARD. *Hoogheemraadschap.*

troffen, waar by de Regeering der Stad Dordrecht beloofde geen Hoogdykheemraad in 't vervolg aan te stellen, dan die wezenlyk in den Krimpenerwaard zyn vaste woonplaats zou houden; dog de Hoogdykheemraad, waar over toen het Geschil was zou, geduurende zyn leven, in Bediening blyven. Die van Gouda zyn mede langen tyd in gedagten geweest, dat zy vermogten wegens hunne Stad Hoogdykheemraaden aan te stellen, die *of in dezelve* Stede woonden, of ten minsten geduurende hun Hoogdykheemraadschap een vaste woonplaats binnen de Schouwe van den Krimpenerwaard hadden gekooren. Hier over werdt door de *Kavelen of Ingelanden* meermaalen *Proces tegen hen gevoerd*: tot dat Burgemeesters *van Gouda zig, in* den jaare *1667*, keerden aan de Staaten van Holland en Westvriesland om by Oktrooi het Regt ter aanstellinge van Ingezetenen uit hunne Stad tot Hoogdykheemraaden te verwerven. Dit Verzoek vestigden zy op de twyfelzinnigheid der Handvest van Hertog Filips van Bourgonje en op de gelegenheid der Stad Gouda, waar van het Regtsgebied door middel van de nabygelegen Haastrechtsche Brug over den Yssel aan den Krimpenerwaard gehegt was; zoo dat de Hoogdykheemraaden, in tyd van nood, altyd gereedelyk konden tegenwoordig zyn, ja zelfs gemakkelyker dan anderen, die binnen de Schouwe, maar dieper in den Waard, woonden. Dit Oktrooi werdt den Heeren van Gouda door de Staaten in den

zelf-

zelfden jaare verleend, en is tegenwoordig in volkomen gebruik. De SEKRETARIS wordt aangesteld door de Heeren van Dordrecht, Gouda en Schoonhoven. De PENNINGMEESTER wordt door tien Dorpen in den Krimpenerwaard verkooren. Het Dyk-Kollegie vergadert gewoonlyk Driemaal in 't jaar: als, op den Eersten Dingsdag in de Maand April te Schoonhoven; op den Eersten Dingsdag na Sint Odulphus, of den 12 Juny, en op den 1 Oktober te Ouderkerk op den Yssel. By de Eerste Vergadering worden de Nieuwe Keuren op den Dyk gelegd, en by de volgende reizen nagezien of ieder aan die Keuren heeft voldaan, en wordt dan ook Dag van Achting of Regtdag gehouden. Tot het bewaaren van de Regten, Privilegien en Handvesten van den Krimpenerwaard, zyn 'er Vier Gemagtigden uit de Ambagten, die ten deezen einde in Vier Kavels verdeeld zyn. Zy zelven worden ook Kavelen genoemd. Het eerste deezer Kavelen is Lekkerkerk, Ouderkerk met half Gouderak; het tweede Berg-Ambagt en de andere helft van Gouderak; het derde Stolwyk, Krimpen op den Yssel en Krimpen op de Lek; het vierde of laatste bestaat uit Berkoude met den Achterbroek, waar by komen Haastrecht, Vlist met Bonrepas uit den Lande van Belois. De Rekeningen van het Dykgraaf- en Hoogdykheemraadschap van den Krimpenerwaard geschieden om de twee jaaren, altoos in het oneven jaar, op den Eersten Dingsdag in Juny, by rondgaande Beurten in

KRIMPENERWAARD. *Hoogheemraadschap.*

KRIMPENERWAARD. in ieder der Dorpen, welke onder het Hoogheemraadschap van den Waard behooren.

Watervloed. De Krimpenerwaard staat door deszelfs Gelegenheid aan de Rivier de Lek, ongemeen bloot voor hooge Watervloeden en Overstroomingen. Omtrent den jaare 1572, is de Waard doorgebroken en bleef wel Zeven volle jaaren gemeens Waters met de Rivier. Dikwyls stondt deeze Landstreek naderhand in gevaar, *dog is menigmaal door de Rampen van den nabuurigen* Alblasserwaard, en andere Doorbraaken gered. In den jaare 1726, onderging de Krimpenerwaard een zwaaren Watervloed, door het opzwellen van de Rivier de Lek, die, by de *Hemstoep*, daar voor deeze het Klooster Hem geweest is, met een Ysdam bezet raakte, die geen doortogt liet aan het Bovenwater, 't welk door den zwaaren Regen in den voorgaanden Herfst merkelyk boven 't peil was gereezen. Op den 21 January des Avonds ten Zeven Uuren brak de Lekdyk beneden Schoonhoven met een Gat van 25 Roeden lang en omtrent 30 of 40 Voeten diep, waar door de Krimpener- en Lopikerwaarden onderliepen en den Ingezetenen een deerniswaardige elende overkwam, die door de strenge Vorst niet weinig verzwaarde. Het Land stondt van 8 tot 10 Voeten onder Water, en de Lek was te Jaarsveld 55 Duim boven het Klokslag (3). Om de ongelukkigen te redden

(3) Na dat de Aantekening op Bladz. 336 was af-

den en in het leven te behouden, werden alle middelen in 't werk gesteld. De Regeering van Gouda liet, op den 3 February, door kragt van Volk, het Ys breeken, en verscheiden Vaartuigen aanvoeren, die door zekere Werktuigen uit den Yssel in den Waard werden overgehaald, om de noodlydende uit de Dorpen, Stolwyk, Berkoude en anderen af te haalen. Dit ongeluk dreigde nog met een zwaarder gevolg de Landen ten Noorden van den Yssel, door het open raaken van de Stolwyker Sluis, waar door het Water uit den Krimpenerwaard met zulk een geweld in den Yssel, die laager was, nederstortte, dat de Dyk, tusschen Gouda en de Haastrechtsche Brugge, scheen te schudden. Dewyl dit openen zekerlyk dienen kon om den Waard van menigvuldig Water te ontlasten, viel 'er groot vermoeden dat eenige Huisluiden, met hunne Landen hier omtrent gelegen, dit moedwillens hadden uitgevoerd: maar dewyl de gemeene Welstand van den Lande deeze hulpe voor eenige byzonderen niet toeliet, werden 'er door de Regeering van Gouda alle vlyt en middelen aangewend om de Sluis weder digt te krygen en men geraakte gelukkig dit Gevaar te boven. Om diergelyke onheilen te verhoe-

KRIMPENERWAARD. *Watervloed.*

afgedrukt, bekomen wy Berigt, dat het Water in de Lek, op den 24 December des jaars 1740, gestaan heeft 63 Duimen; in den jaare 1747 omtrent 70 Duimen, en in February deezes jaars 1749, 60 Duimen, alle boven het Klokslag.

KRIMPENERWAARD. *Watervloed.* hoeden, gaven ook de Staaten van Holland en Westvriesland een Plakaat uit, waar in het doorbreeken van Dyken, Kaden of andere Werken, zonder last of vergunning van de Heeren of Kollegien, hier toe bevoegd, dezelve door te steken of te bederven, op straffe des doods en verbeurte van alle Goederen, verbooden werdt. Het duurde tot diep in de Maand Maart eer de Rivier geheel van het Ys bevryd en men in staat raakte om de Gaten digt te krygen en, tot redding van den Krimpenerwaard, de Sluizen te openen: ook was dit in den beginne niet van de gewenschte vrugt, en men zag tot in 't midden van den Zomer de laage Landen blank leggen. Door den tyd egter werdt deeze aangenaame Landsdouw weder door uitmaalen in staat gebragt en heeft sedert geene rampen van Overstroomingen geleeden.

Ambagten en Dorpen. De Heerlykheden, Ambagten en Dorpen in den Krimpenerwaard, behooren onder verscheidenerlei Hoog Regtsgebied: Eenigen derzelven staan in 't Crimineel te Regt voor den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland, als Krimpen op de Lek, Krimpen op den Yssel, Ouderkerk op den Yssel, Berkoude met Achterbroek, en een gedeelte van Stolwyk; als mede Stormspolder, welke alle, als Ambagtsheerlykheden, door derzelver Heeren bezeten worden. Anderen zyn Hooge Heerlykheden als Heeraartsberg met Berg-Ambagt en Klein Ammers of Ammerstol, Lekkerkerk met Zuidbroek

Het

Het Hoog Regtsgebied van Haaſtrecht en Vliſt met Bonrepas behoort onder het Baljuwſchap van de Landen van Belois, of liever derzelver Baljuw voert den Titel van Baljuw van Schoonhoven, Haaſtrecht en de Landen van Belois. Gouderak behoort ten aanzien van 't Hoog Regtsgebied onder het Baljuwſchap van Gouda. In den Krimpenerwaard behooren alle de Dorpen, ten aanzien van het Kerkelyke, onder de Klaſſis van Gouda en Schoonhoven. KRIMPENERWAARD. *Heerlykheden en Dorpen.*

KRIMPEN op de LEK geeft, door de benaaming, tot onderſcheid van Krimpen op den Yſſel, deszelfs gelegenheid te kennen. Het heeft de Lek ten Zuiden; ten Ooſten de Heerlykheid van Lekkerkerk, ten Noord-Weſten Krimpen op den Yſſel. De Schryvers, welke van de Zuidhollandſche Landſtreeke gewaagen, geeven aan dit Ambagt geen grooter Uitgeſtrektheid dan van 118 Morgen Lands (c); voor welk getal het in de Waards Laſten draagt, dog in den Polders Omſlag betaalt het voor 508½ Morgen, en in de Quohieren der Verponding wordt het begroot op 521 Morgen; 187½ Roeden. Volgens de Oude Lyſt ſtonden 'er, in den jaare 1632, 72 Huizen, en in de Nieuwe van Honderd jaaren laater zyn 'er 130 Huizen en 2 Molens aangetekend: tegenwoordig zyn 'er 3 Molens, een Zaagmolen, een Olymolen en een Koorenmolen. Het Dorp legt zeer vermaaklyk aan de Lek, daar deeze Rivier in de Merwe valt. De Kerk ſtaat buiten den Dyk en heeft een vierkanten Tooren van een middelbaa- Krimpen op de Lek.

(c) *Van der Eik Handv. van Zuidh.* bl. 83. *Oudenb. Zuidh.* bl. 368.

KRIMPENERWAARD. *Krimpen op de Lek.* (d) bl. 451. (e) *P. K. Hoofts Hist.* bl. 436, 445.

re hoogte met een vierkante Spits. Wy zullen de Oudheid van Krimpen, te vooren aangeroerd (d), niet weder herhaalen; dog toen werdt het *Crempene* genoemd. De Gelegenheid van Krimpen was in den Oorlog tegen de Spanjaarden van zoo veel gewigt, dat de Prins van Oranje in den jaare 1576, toen de Spaanſchen hier twee Schanſen bezet hadden en den doortogt op de Lek en de Merwe geheel ſtopten, Driehonderd Paarden en Agt Vendels Voetknegten naar den Zwyndrechtſchen Waard zondt en by Riederkerk tegen over Krimpen een Schans deedt opwerpen, waar uit de vyand kon worden belemmerd en tot overgaave gedwongen; het welk op den 21 February deszelfden jaars gelukte; na dat de Dyk aan den Riederwaard in den voorgaanden jaare was doorgeſtoken, en de Spanjaarden door 't affnyden van Toevoer waren uitgehongerd (e). Het is een welvaarende Plaats, waar in eenige Kooplui den in Graanen woonen. Wyders geneeren zig de Ingezetenen met de Zalmvangſt, de Zeevaart en den Landbouw. De Ambagtsheerlykheid van Krimpen op de Lek komt tegenwoordig toe aan den Heere Martinus van Barneveld, Vryheer van Noordeloos, enz. enz. enz.; Raad en Burgemeeſter der Stad Gorinchem.

Krimpen op den Yſſel.

KRIMPEN op den YSSEL legt ten Noordweſten aan die Rivier, over het Ambagt van Kapelle in Schieland; het heeft Ouderkerk aan het Noord-Ooſten, Stormspolder aan het Zuidweſten, en paalt ten Zuid-

Zuid-Ooften aan Krimpen op de Lek. Het Ambagt bevat, volgens de Schryvers, $507\frac{1}{2}$ Morgen (f); in de Quohieren der Verponding ftaan 'er 605 Morgen, 375 Roeden Lands voor aangefchreeven; dog volgens medegedeelde Opgaave zyn 'er 595 Morgen Lands, die in de Verponding betaalen. Tot de Laften van den Gemeenen Waard betaalt Krimpen op den Yffel voor 500 Morgen. Het hadt 50 Huizen in de Oude Lyft, en in de Nieuwe 92 Huizen, met 4 Steenplaatfen. De Buurt heeft geen Kerk en de Opgezetenen behooren tot de Gemeente van het nabuurig Ouderkerk, daar zy ook hunne dooden begraaven; en de Ambagtsheer van Krimpen op den Yffel heeft ook voor een Derde het Regt van Goedkeuring van den Predikant dier Plaatfe. De Inwooners geneeren zig, behalven met den arbeid in de Steenbakkeryen, met Hoepmaaken en Mattenmaaken, ook zyn 'er twee Scheepswerven. Aan de Weftzyde van het Ambagt is een Pont-Veer op het Dorp Kapelle. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Adriaan Bout, Kommiffaris van het Generaliteits Klein Zegel.

KRIMPENERWAARD. *Krimpen op den Yffel.*

(f) *Oudenb. Zuidb.* bl. 369.

OUDERKERK op den YSSEL heeft den Yffel ten Noordweften en ftrekt zig ten Zuiden tot aan Lekkerkerk, gaande ten Noordooften langs Gouderak en Berkoude en ten Zuidweften langs Krimpen op den Yffel. Dit Ambagt heeft de Oudfte Handveft, die 'er van eenigen der Graaven van Holland bekend is; naamlyk die van den jaare 1097

Ouderkerk op den Yffel.

KRIMPENERWAARD. *Ouderkerk op den Yssel.*

van Floris den II, bygenaamd den Vetten; uit welke wy iets van de bestellinge over de Dyken gemeld hebben. Zy behelst wyders eenige Oude Voorregten voor de Ingezetenen van Ouderkerk, omtrent het opbrengen van Lasten, ten dien tyde in gebruik (g). De Oudheid van Ouderkerk en deszelfs Kerk kan, gelyk men wil, nog byna Tweehonderd jaaren vroeger beweezen worden, uit een Jaartal aan den *Buitenmuur* van de Konsistorie, daar de *onderstaande* Letteren, met blyk van zeer oude tyden, gevonden worden;

anno. r. d. (*)
c. m. i. x.

't welk het *Jaar der Verlossinge des Heere* 909 beduidt, *waar uit beslooten wordt dat deeze* Konsistorie *in het gemelde jaar gebouwd is*, en dewyl *uit* de gelegenheid van dit Vertrek te zien is dat het laater is aangelegt dan het Koor, 't welk zoo vroeg niet als de Kerk gestigt schynt, zou men aan dezelve en aldus ook aan het Dorp eene zeer hooge Oudheid moeten toeschryven. Het Ambagt van Ouderkerk wordt door de Schryvers op 1015 Morgen begroot (h), gelyk het in de Gemeene Lasten van den Krimpenerwaard betaalt. In de Quohieren der Verponding vinden wy 1693 Morgen, en volgens medegedeelde Opgaave 1635 Morgen, 400 Roeden. In de Oude Lyst stonden 136 Huizen en in de Nieuwe heeft men 281 Huizen en 6 Steenplaatsen. Volgens een laater Aantekening, waren 'er 5 Huizen meer, en onze medegedeelde Berig-

(g) *Oudenb. Zuidb.* bl. 370, 371.

(*) *redemtionis domini.*

(h) *Oudenb. Zuidb.* bl. 369.

rigten melden van 294 Huizen en Steenplaatsen in 't geheel. Het Dorp, dat voornaamlyk langs den Ysseldyk gebouwd is, is groot en ganſch niet onvermaaklyk, zoo ten aanzien van de Huizen, die naar den kant van den Yssel ſtaan, en het Gezigt der Scheepvaart langs deeze Rivier hebben, als wegens den Doortogt der Poſtwagens en Rytuigen van en naar Dordrecht en Gouda. Het ſtrekt zig, met eene nabygelegene Buurt omtrent anderhalf Uur in de langte uit. De Kerkbuurt ſtaat byna anderhalf Uur gaans van Gouda, even verre van Rotterdam en omtrent drie Uuren van Dordrecht. De Ingezetenen beſtaan veel al uit de Steenbakkeryen, ook worden 'er veel Hoepels gemaakt; men heeft 'er insgelyks verſcheiden Lynbaanen voor klein Touwwerk, een Wolwaſſchery en Wolkammers, een Koorenwaſſchery, een Leertouwery en drie Looyeryen, benevens andere daaglykſche Neeringen en Handwerken. Het Gebouw der Kerk, 't welk een Kruiskerk is, ziet 'er, niettegenſtaande zynen hoogen Ouderdom, vry deftig uit; waar aan het zindelyk onderhoud veel toebrengt. Het Gewelf, met hout beſchooten, is Hemelsblaauw geſchilderd. De Geſtoeltens, Kerkkroonen en 't verdere Koperwerk helpen mede tot het ſieraad. In het Koor is de Grafplaats van het Geſlagt der Graaven van Naſſau van de Lek, waar van hier veele Wapens hangen. Hier in werdt de Generaal Veldmaarſchalk der Vereenigde Nederlanden, Graaf Henrik van Naſſau van

KRIMPENERWAARD. *Ouderkerk op den Yſſel.*

KRIMPENERWAARD. *Ouderkerk op den Yssel.*

Ouderkerk, die op den 18 Oktober des jaars 1708 in het Leger te Rousselaar overleedt, hoogstaatlyk begraaven. Deeze Kerk heeft een fraaien en hoogen agtkanten spitsen Tooren, met Slag- en Uurwerk en nog een zwaare Klok, die zeer oud is. De Spits van deezen Tooren staat op een Vierkant, met een hardsteenen Ommegang, en een Hangtoorentje aan ieder der Hoeken. De Gemeente, waar toe ook de Opgezetenen van Krimpen op den *Yssel, als een* samengevoegde Standplaats, en die van Stormspolder behooren, bestaat uit tusschen de Zes en Zevenhonderd Ledemaaten. Uit hoofde van deeze Samenvoeging staat het Beroep van den Predikant ter Goedkeuringe van den Ambagtsheere van *Ouderkerk voor twee Derde* en van dien van Krimpen op den *Yssel* voor een Derde. Uit dit Getal der Hervormde Ledemaaten kan men afleiden dat het Ambagt zeer volkryk is, en zeer weinigen zyn 'er van eene andere Gezindheid. De Ambagtsheerlykheid, die eenige jaaren uit het Geslagt der Graaven van Nassau van de Lek is vervreemd geweest, kwam in den jaare 1749, weder in deezen Huize, by aankoop door zyne Excellentie Graaf Willem Maurits van Nassau, Generaal Veldmaarschalk en Gouverneur van Sluis in Vlaanderen en onderhoorige Sterktens.

Stormspolder.

STORMSPOLDER, voortyds *Kralingen* geheeten, is een Eilandje gelegen ten Zuidwesten van den Krimpenerwaard, langs Krimpen op den Yssel, waar van het door een

een Water, de Slikfloot genaamd, wordt afgefcheiden. Ten Weften wordt het befpoeld door den Yffel en ten Zuidweften door de Merwe of Nieuwe Maaze, in 't gezigt van Yffelmonde. Het ftaat in de Quohieren aangetekend voor 56 Morgen, 587 Roeden Lands, met 18 Huizen en 1 Steenplaats; in den jaare 1632 hadt men 'er 16 Huizen: volgens medegedeelde Berigten bevat het 59 Morgen, 286 Roeden. De Scheepmaakery, die op dit Eilandje is, wordt om haare goede gelegenheid, somtyds van Zeefchepen bezogt. Dit en de andere Koftwinningen, die het met Ouderkerk en Krimpen gemeen heeft, maaken het, naar maate der kleine uitgeftrektheid, vry bloeiende. In het Kerkelyke heeft het gemeenfchap met Ouderkerk en keert ten deezen aanzien weder een Tiende gedeelte uit van het Derde, 't welk Krimpen op den Yffel aan Ouderkerk in de Laften opbrengt. De Ambagtsheerlykheid behoort aan Vrouwe M. A. van der Putte, Weduwe van den Heere Kornelis van der Hoop, in zyn leven Baljuw van de Lek.

KRIMPENERWAARD. *Stormspolder.*

BERKOUDE of BERKWOUD en by anderen BERKENWOUDE geheeten, met ACHTERBROEK onder een zelfde Ambagtsheerlykheid behoorende, legt met Achterbroek ten Noordweften aan Gouderak, ten Noordooften aan Stolwyk en Zuidbroek, ten Zuiden aan Lekkerkerk en ten Zuidweften aan Krimpen. De Begrooting van dit Ambagt by de Schryvers, in vergelyking van de Quohieren der Verponding, verfcheelt zeer veel. By de

Berkoude.

KRIMPENERWAARD. *Berkoude.* byzondere Aantekeningen vindt men voor Berkoude 140 Morgen Lands en voor Achterbroek 100 Morgen (i); 't welk overeenkomt met den Omslag der Gemeene Lasten voor den Krimpenerwaard; terwyl de Morgentalen in de Quohieren op 1052 Morgen en 450 Roeden worden bepaald. De Huizen maakten, in de Oude Lyst, een getal van 81 uit, en in de Nieuwe 89 en 1 Koorenmolen. De Landstreek hier omtrent bestaat meest uit Wei- en Hooiland. Het Dorp is in zig zelve van geen groot belang, en hadt, in den jaare 1708, het ongeluk van door den brand ten grootsten deele verteerd te worden, het welk egter, door den nieuwen opbouw, het aanzien der Huizen niet verminderd heeft. Het Kerkje is niet groot en heeft een spits Toorentje. De Ingezetenen bestaan hier alleen van den Landbouw en daaglyksche Neeringen. De Ambagtsheerlykheid behoort aan den Heere Fredrik Robert Evert, Baron van den Kappelle, Heere van den Boedelhof, beschreeven in de Edelen en Ridderschap des Graafschaps Zutfen; enz. enz.

(i) *Ouderh. Zuidb.* bl. 386.

Stolwyk. STOLWYK paalt met Beyerse, een Streek Lands welke onder den Geregte van dit Ambagt behoort, ten Noordwesten aan Gouderak, ten Noordoosten aan de Vlist, ten Zuidoosten aan Berg-Ambagt en ten Zuidwesten aan Berkoude. Het legt ten grootsten deele onder het Hooge Regtsgebied van den Hove en Hooge Vierschaar van Zuidholland en voor het overige

rige onder het Baljuwschap van Belois. Voor het geene den Hove van Zuidholland onderworpen is tekenen de Schryvers (k) aan 1033½ Morgen Lands, en voor het gedeelte onder 't Baljuwschap van Belois 946 Morgen, te samen 1979½ Morgen Lands. In de Gemeene Waards-Lasten betaalen zy met malkanderen voor 1950 Morgen. De Quohieren der Verponding geeven aan het Ambagt van Stolwyk en Beyerse een merkelyk grooter uitgestrektheid en bepaalen het op 2672 Morgen 290 Roeden. Volgens nader Berigten heeft Stolwyk 2098 Morgen, 75 Roeden, en Beyerse 574 Morgen Lands. Het hadt in den jaare 1632, volgens de Oude Lyst 200 Huizen. In de Nieuwe van den jaare 1732, stonden 'er 214 aangeschreeven, en een Aantekening van weinige jaaren laater meldt van 246 Huizen. Het Dorp is vry groot en heeft een drievoudige Kruiskerk, met een taamlyk hoogen spitsen Tooren, die voor den 1 September des jaars 1717 hooger en fraaier geweest is; dog toen door een zwaaren Storm afwoei, waar na de Spits laager werdt herbouwd. Stolwyk is vermaard door de Kaas, die hier om streeks gemaakt en gemeenlyk Stolksche Kaas geheeten wordt. Verscheidene nabuurige Landstreeken hebben egter het voordeel dat derzelver Kaas, door dezelfde deugd, dien naam draagt. Volgens de Verhaalen zou het Dorp wel eer een aanzienlyke Kaasmarkt en tevens een Paardemarkt gehad hebben; dog men weet niet wanneer dezelve

KRIMPENERWAARD. *Stolwyk.*

(k) *V. Eik.* bl. 87. *M. V. Houve* bl. 114, 134. *Oudenb.* bl. 386.

KRIMPENERWAARD. *Stolwyk.*

heeft opgehouden; ten zy men dit toeſchryve aan de droevige Omſtandigheden, waar in de Krimpenerwaard omtrent den jaare 1572 geraakt is. Niet zeer lang na den aanvang deezer Eeuwe viel te Stolwyk een zonderling geval voor, 't welk de Geneeskundigen langen tyd bezig hieldt over den Toeſtand van een Boer, of eigenlyk een Rietdekker van zyn Ambagt, waar van getuigd wordt dat hy eenige maanden of immers veele weken agtereen *ſliep, zonder* eenig voedſel te nuttigen. Veelen, *zelfs* van afgelegene Plaatſen, gingen hem zien en menigmaal werdt hy bewaakt, ja proeven genomen of hy gevoel hadt van het ſteeken met ſpelden en *naalden*, 't welk hy, zonder *merklyk* bewys van eenige aandoening te geeven, veelal *kon doorſtaan*. Het aanhouden van deezen langduurigen ſlaap ging egter zoo zeker niet, of men hoorde verhaalen, dat hy, verlokt door het toebereiden van eenige ſpyze niet verre van zyn bedſtede, als half ſluimerende hier van geëiſcht en hartig gegeten hadt; dog zonder volkomen wakker te *worden* weder voortſliep. Voor vadzig was hy bekend en men ſprak van zyn Inborſt niet zeer voordeelig; ja ſommigen zeiden, dat hy by den aanvang van zyn langduurigen ſlaap uit ſtyfhoofdigheid naar geen wakker maaken wilde luiſteren en veele pynlykheden doorſtondt, waar van zyn huisgenooten, by ontſtentenis van zynen daaglykſchen arbeid, door de nieuwsgierigheid der vreemden, een koſtwinning maakten,

waar

waar toe hy zig, naderhand gewillig liet gebruiken. Aldus gingen de Gerugten, na dat de eerste verwondering bedaard was; maar veelen beweerden dat men aan de waarheid van deezen langduurigen slaap niet behoorde te twyfelen. De Ambagtsheerlykheid van Stolwyk plagt in den Boezem van de Staaten van Holland en Westvriesland te berusten, dog is in den jaare 1731 verkogt, en de Ingelanden zyn 'er de tegenwoordige Bezitters van. Zy stellen by meerderheid van Stemmen eenen Sterfheer aan: ook hebben alle, die eenig eigen Land in dit Ambagt bezitten, het Regt tot de Verkiezinge van den Sekretaris, schoon zy in het zelve niet woonagtig zyn.

KRIMPENERWAARD. *Stolwyk.*

De Hooge Heerlykheid van BERG-AMBAGT, 'S HEER-AARTSBERG en KLEIN AMMERS of AMMERSTOL berust in den Boezem van de Staaten van Holland en Westvriesland, die hier een byzonderen Baljuw aanstellen. Voorheenen was het Hooge Regtsgebied beleend aan Jonkheer Fredrik van Zuilen van Nieveld; dog werdt by de Staaten in den jaare 1624 gelost. Van 's Heer-Aartsberg is een klein gedeelte van het Ambagt aan het Hooge Regtsgebied van Belois onderworpen. De Hooge Vierschaar van Berg-Ambagt, 'sHeer-Aartsberg en Ammerstol wordt gespannen door den Baljuw en zeven Mans Mannen. In het Civile hebben Berg-Ambagt en Ammerstol ieder hunne byzondere Regtbanken, bestaande, gelyk door den geheelen Krimpenerwaard in Schout en zeven Schepenen, die

Berg-Ambagt, Heer-Aartsberg en Klein Ammers.

KRIMPENERWAARD. *Berg-Ambagt, Heer-Aartsberg en Klein Ammers.*

die ook Gezwoorens of Heemraaden over de Polders zyn. De Ambagtsheerlykheid van Berg-Ambagt, Heer-Aartsberg en Klein Ammers behoort aan den Heer Johan Adolf, Baron van Renesse, Heer van Lokhorst, President der Heeren Edelen en Ridderschappen van den Lande van Utrecht, enz. enz.

Berg-Ambagt en Heer-Aartsberg.

BERG-AMBAGT, waar onder gemeenlyk ook 's HEER-AARTSBERG gerekend wordt, op zig zelven aangemerkt, *zonder Klein* Ammers, legt ten Noordoosten met Heer-Aartsberg aan de Vlist en Schoonhoven, ten Zuidoosten aan Klein Ammers, en ten Zuidwesten aan Lekkerkerk en Zuidbroek. Het Slot Heer-Aartsberg, gebouwd door eenen Heer *Arent van Arkel, heeft* eigenlyk den naam aan dit Ambagt *gegeven en des*zelfs Heeren werden oudtyds Heeren van Berg geheeten. Men vindt het ook de Heerschappy van *Alinger Parochie* genoemd. In de Quohieren der Verponding wordt Berg-Ambagt, ten aanzien der Landeryen en Huizen, met Klein Ammers begroot, en voor beiden 1289 Morgen, 550 *Roeden* Lands aangetekend met 208 Huizen in de Oude en 166 benevens 1 Koorenmolen in de Nieuwe Lyst. Voor 's Heer-Aartsberg vinden wy in de Oude Quohieren 2280 Morgen, 100 Roeden, en in de Nieuwe 1010 Morgen, 50 Roeden. Heer-Aartsberg en Berg-Ambagt, waar onder ook Ammerstol, betaalen in de Gemeene Lasten van den Krimpenerwaard op den Voet van 2233 Morgen; dog de nette Grootte deezer Ambag-

bagten wordt ons voor 2274 Morgen opgegeven. Voor de Huizen van 's Heer-Aartsberg ſtondt een getal van 45 in de Lyſt van den jaare 1632, en in die van den jaare 1732, 88 Huizen. Het Dorp van Berg-Ambagt, een vierendeel Uurs van den Lekkendyk gelegen, is groot en vry wel bebouwd, en heeft een groote Kerk, dog ten deele vervallen en waar van de Tooren vry dik, maar niet hoog en met een houten kap gedekt is. Men wil dat de Grond hier zoo hoog is, dat de Vloer der Kerk eene gelyke hoogte met den Lekkendyk zou hebben. Het Huis of Slot Aartsberg ſtaat omtrent een Uur van Schoonhoven en is nog voorzien van bekwaame Kamers, Beplanting, Singels en Graften: aan een der Hoeken van het zelve ſtaat een vierkant Toorentje met een diergelyke Spits. KRIMPENERWAARD. *Berg-Ambagt en Heer-Aartsberg.*

KLEIN AMMERS ook AMMERSTOL geheeten, naar den Tol, die hier plagt te zyn en naar Schoonhoven overgebragt is, legt ten Zuiden aan de Lek en ten Noordweſten aan Berg-Ambagt. Het Dorp ſtaat omtrent over Groot Ammers binnen den Lekdyk, waar op het insgelyks eenige Huizen heeft. Het legt vry vermaaklyk in het Geboomte en men wil dat het tot een Stad aangelegd is, waar van nog eenige merktekenen, als onder anderen de Haven, zouden te vinden zyn. In den jaar 1300, was dit Dorp zoo welvaarende, dat men 'er Tweemaal ter week Marktdag hieldt. De Kerk is als een Kruiskerk gebouwd en heeft een kleinen Tooren. De Ingezetenen hebben Klein Ammers.

hier

KRIMPENERWAARD. hier hun bestaan uit den Landbouw, het teelen van Hennip en het maaken van Hoepen.

Lekkerkerk en Zuidbroek.

LEKKERKERK en ZUIDBROEK zyn twee Ambagten onder een zelfde Hooge of Vrye Heerlykheid, waar van Lekkerkerk ten Zuiden gelegen is aan de Lek, ten Noorden aan Ouderkerk, Berkoude en Zuidbroek, en ten Oosten en Westen aan Berg-Ambagt en Krimpen op de Lek. Zuidbroek legt ten Noorden aan *Stolwyk*, *tusschen* Berg-Ambagt en Berkoude. In de *Quohieren* der Verponding wordt Lekkerkerk met Zuidbroek begroot op 1228 Morgen, 170 Roeden Lands. Volgens de Berigten bevatten deeze Ambagten 1493 Morgen, dog betaalen *in* de Gemeene Lasten van den Waard tegen 1218 Morgen. *In den jaare* 1632 waren 'er, volgens de Oude Lyst, 164 Huizen, en in die van den jaare 1732 staan 'er 287 en 1 Koorenmolen, waar van 'er 14 in Zuidbroek behooren. Omtrent den jaare 1681, of vroeger, was 'er een Geschil tusschen de Rekenkamer der Graaflykheids Domeinen, gevoegd met de *Regeering* der Stad Dordrecht en den Heere van de Lek wegens het Regt van Hooge Jurisdictie over Lekkerkerk en Zuidbroek. Dit Geschil werdt, na gehoudene Proceduren voor het Hof en den Hoogen Raad, by Verdrag, onder willige Condemnatie van gemelden Hooge Raade en Goedkeuringe van de Staaten van Holland en Westvriesland, in den jaare 1687, afgedaan, en aan de Heeren van de Lek, toen

Be-

Bezitters deezer Heerlykheid, het Hooge Regtsgebied over dezelve gelaaten (l). Lekkerkerk is een deftig Dorp, ten deele benedens Dyks gebouwd. De Kerk is redelyk groot en heeft een taamlyken Tooren, welke zoo van muurwerk als fpits vierkant is. In de Herberg is in Schildery een Afbeelding van zekeren Gerrit Baftiaansz, een man van een ongemeene Langte, zoo dat zelfs luiden van een zeer kloeke Geftalte onder zyn armen konden doorgaan. Hy was 99 Duimen lang (4) en zoo fterk als twee andere menfchen; maar, volgens de getuigeniffen van dien tyd, was hy zeer zagtzinnig van inborft. Hy geneerde zig met de Zalmvifſchery, waar door Lekkerkerk als het vermaardfte Dorp aan de Lek beroemd is. Men bewaart hier ook nog twee van zyne Schenkelen, een van zyn Been en een van zyn Dye, met een zyner Muilen. De Hooge Heerlykheid van Lekkerkerk en Zuidbroek behoort aan den Heere Izaak Johannes Konftantyn Pielat de Blagny, enz. enz. De Vierfchaar wordt door den Baljuw en zeven Mansmannen gefpannen.

KRIMPENERWAARD. *Lekkerkerk en Zuidbroek.*

(l) *G. Plakaatb.* IV. D. bl. 364-366.

Wy oordeelen nergens gevoeglyker dan hier wegens de HEERLYKHEID VAN DE LEK te

De Hooge Heerlykheid van de Lek.

(4) Volgens deeze Maat moet GERRIT BASTIAANSZ een Duim korter geweeft zyn dan de vermaarde en by onzen tyd bekenden DANIEL CAJANUS, die op den 28 February deezes jaars 1749, te Haarlem in het Proveniers Huis overleden is. Deeze was 8 Rynlandfche Voeten en 4 Duimen lang, 't welk net 100 Duimen uitmaakt. Hy ftierf in het Zevenenveertigfte jaar zynes Ouderdoms.

KRIMPENERWAARD. *De Hooge Heerlykheid van de Lek.*

te konnen melden; naardien Lekkerkerk wel eer aan de Heeren van de Lek behoord heeft; gelyk ook Krimpen op de Lek, Krimpen op den Yssel, Ouderkerk op den Yssel, Berkoude met Achterbroek (m) met Stormspolder, welk laatste als een Achterleen van den Huize van de Lek staat aangetekend (n): ook wordt 'er getuigt dat Nieuw-Lekkerland mede aan de Heeren van de Lek heeft toegekomen (o); alle welke Heerlykheden en Ambagten wy reeds beschreeven hebben. Veelen der aanzienlykste Edelen in Holland hebben den Stamnaam naar de Heerlykheid van de Lek gevoerd, en deeze dient tegenwoordig nog tot onderscheiding van eenige doorlugtige Afstammelingen uit den Huize van Nassau. De oudste Berigten der *Historieschryvers* melden, dat de eerste Heer van de *Lek* een jonger Zoon geweest zou zyn van den eersten Heere van Brederode (p), en aldus een jonger Broeder van Diedrik den Tweeden Heere van Brederode, die omtrent den jaare 1063 overleedt. Vervolgens kwam de Heerlykheid, door huwlyk, in den *Huize* van Teilingen en op gelyke wyze in den Huize van Polanen (q); tot dat Engelbregt, Graaf van Nassau, in den jaare 1404, trouwde aan Jenne van Polanen van der Lekke, die ze aan hem, onder andere Heerlykheden, ten huwlyk bragt (r). Door Opvolging onder zyne Nazaaten, de Heeren Prinsen van Oranje, is de Heerlykheid van de Lek gekomen aan zyne Doorlugtigheid Prins Maurits van Oranje, die dezel-

ve

(m) *Oudenb. Zuidh.* bl. 373.

(n) Dezelve, als boven.

(o) Dezelve bl. 311.

(p) *Goudh.* bl. 125. *Joann. de Leydis de orig. D D. de Brederode, ap. Matth. in Anal.* T. I. p. 614. in Quarto.

(q) *Goudh.* als bov.

(r) Dezelve bl. 140.

ve by Legaat gemaakt heeft aan zynen natuurlyken Zoon, Jonkheer Willem van Nassau; met den last van Fidecommis op deszelfs wettige Kinderen en Nakoomelingen, en by ontstentenis derzelven aan Jonkheer Lodewyk van Nassau, mede natuurlyken Zoon van zyne Doorlugtigheid. Ingevolge van dit Fideicommis is de Heerlykheid laatst bezeten door zyne Excellentie Maurits Lodewyk, Graave van Nassau, in zyn leven Luitenant-Generaal van de Ruitery en Gouverneur van Meenen, na wiens overlyden in den jaare 1741, de Heerlykheid, mitsgaders de Visscheryen, Zanden, Plaaten en Aanwassen zyn gekomen op deszelfs nagelaatene Kinderen, de tegenwoordige Heeren Graaven en Graavinnen van Nassau van de Lek. Volgens oude Overleveringen zyn de Heeren van de Lek ook bezitters geweest van het Oud en groot Adelyk Huis Schoonenburg, 't welk gestaan heeft in het Ambagt van Nieuw-Lekkerland, en waar van wy iets in deszelfs Beschryving gemeld hebben (r). Dit Ambagt behoorde oudtyds aan de Heeren van de Lek en men meent dat dit Huis of Kasteel hun Stamhuis was. Ook wordt 'er van gemeld in de Achterleenen van de Heeren van de Lek (s), en worden de aanzienlykste Achterleenen gezegt te verheffen van den Huize van de Lek of van de Hofstede te Lekke. Behalven den Baljuw, stellen de Heeren van de Lek ook aan zeven beëdigde Persoonen, die te samen het Kollegie van Baljuw en

KRIMPENERWAARD. *De Hooge Heerlykheid van de Lek.*

(r) Hier voor bl. 423.

(s) *Oudenb. Zuidb.* bl. 310, 311.

KRIMPENERWAARD.

De Hooge Heerlykheid van de Lek.

Mansmannen van de Lek uitmaaken. De mindere Bedienden zyn een Bode en een Geregtsdienaar. Nog ſtelt de Heer aan een Afſlager van den Zalm, Steur en Elft, waar van hy als Vroonheer trekt den Vyfden Penning. Het Gemeene Land geniet van den Zalm en Steur den Negenden Penning van 't gene dezelve by Afſlag geldt. De Graaven van Naſſau ſchryven zig niet alleen toe de Hoedaanigheid van Heeren van de Lek; *maar ook van Eigenaars der* Viſſcheryen in de Wateren *der* Rivier de Lek, en daarenboven ook van de Viſſchery in de Rivier de Merwe van Bolleneſſer Sloot en Wellaarts Dyk af, ſtrekkende *opwaards tot den* Mond van de Lek *toe, en voorts* van daar weder opwaards tot aan Herper*tshooft, 't welk* omtrent de Kerk van Ammerstol legt. Dit Regt der Viſſcheryen vindt men ook dat door Deken en Kapitulairen ten Dom te Utrecht, in den jaare 1446 aan Johan, Graave van Naſſau ten eeuwigen Erfpagt is uitgegeven; te weeten de Viſſcheryen in de Lek, met alle de Manſchappen, Heerlyk*heden*, Geregten en Goeden, zoo als hun van ouds toegekomen hadden (t). Volgens het Verdrag van den jaare 1687, waar van wy onder Lekkerkerk gemeld hebben, werdt ook aan de Lek gelaaten het Hooge Regtsgebied over de Rivieren, voor by Lekkerkerk loopende, ten aanzien van de Viſſchery, en de Misdaaden, die by de Viſſchers zouden mogen worden begaan, of ter gelegenheid van de Viſſchery op eenige wyze zouden voorvallen (v). HAAS-

(t) *Uit Medegedeelde Berigten.*

(v) *Gr. Plakaatb.* IV. Deel, bl. 366.

HAASTRECHT; dat den Naam van Stede en Lande van Haaſtrecht voert, is een taamlyk uitgeſtrekte Landſtreek, die ten Noorden aan den Yſſel over het Land van Stein en de Willens paalt. Zy heeft de Vliſt of derzelver Boezem ten Ooſten over het Land van Oudewater, ten Zuiden Stolwyk en ten Weſten Beyerſe en Gouderak. De Schryvers der Oudheden van ons Vaderland geven een Geſlagtlyſt der Heeren, die den Naam van Haaſtrecht voerden, en welke uit den Huize van Arkel geſprooten zyn. Uit deeze Lyſt, die tot den jaare 1381 opklimt, is bedenkelyk of deeze Heeren wezenlyk de Heerlykheid bezeten hebben; dewyl 'er getuigd wordt dat Otto van Arkel dezelve, in den jaare 1391, te leen hieldt van de Prooſtdye van Sint Salvator te Utrecht. Men vindt, behalven deeze Heeren, nog twee andere, Herbaren en Willem van Haaſtrecht, gemeld, die in den jaare 1294 leefden (w). Haaſtrecht is van ouds als een ſchoone Landsdouwe bekend geweeſt. Zy bevat, volgens de Quohieren der Verponding, 1564 Morgen, 100 Roeden Lands, en draagt in de Gemeenelands Laſten van den Krimpenerwaard op den voet van 1500 Morgen. Volgens de Oude Lyſt, ſtonden 'er in den jaare 1632, 134 Huizen, welke in de Nieuwe tot het aanzienlyk Getal van 286 Huizen en 1 Steenplaats vermeerderd zyn. Men meent egter dat 'er eertyds meer Huizen onder Haaſtrecht geſtaan hebben; zekerlyk zyn 'er meer Steenplaatſen geweeſt, zoo naar den kant

KRIMPENERWAARD. Haastrecht

(v) *Goudh.* I. D. bl. 177, 178.

KRIMPENERWAARD. *Haastrecht.* van Gouda als naar den kant van Oudewater. Het Dorp is, volgens de getuigenis van H. Junius (x), uit de Verhaalen van zyn tyd, wel eer een Stad geweeſt, met drie ſterke Kaſteelen en twee Kloosters. Even buiten het Dorp aan het Waterſchap de Vliſt is zekere ſteenagtige Hoogte, Steenbergen genaamd, daar men wil dat eertyds het Kaſteel zou geſtaan hebben; ook is 'er een Plaats, die 't Klooſter en een andere, die de Doelen heet. Men heeft 'er ook een Marktveld; een der Straaten wordt nog de Bruggeſtraat geheeten, naar de Brug, die hier oudtyds over den Yſſel lag, en naderhand digt aan de Stad Gouda verplaatſt is; maar nog den Naam van de Haaſtrechtſche Brug behoudt. Haaſtrecht, gelyk het naar de wyze van een Stad geregeerd wordt, heeft ook een Stadhuis, 't welk in den jaare 1618 gebouwd is. Men gaat 'er in op een half Bordes, met zeven ſteenen Trappen. In den Voorgevel ſtaan de Wapens van Haaſtrecht en van Arkel; onder in 't Stadhuis is een verwelfde Plaats met twee Gaten voor Gevangenen. Boven heeft dit Gebouw in het midden een ſpits Toorentje. De Kerk is een Kruiskerk met een Vierkanten Tooren en een diergelyke Spits. Onder Haaſtrecht is de eenige Statie van Roomſchgezinden in den Krimpenerwaard. Zy wordt door een Minderbroeder bediend. De voornaamſte Neering en Hanteering der Inwooners van Haaſtrecht is de Handel in Hennip, die hier om ſtreeks veel geteeld wordt, en in Zeildoek. Men heeft

(x) *H Junii Batav. Cap.* XXII. p. 415.

heeft 'er ook Looijeryen en Lynbaanen. Te Haaſtrecht is een jaarlykſche beroemde Paardenmarkt, die op den 11 Juny gehouden wordt; ten zy deeze op een Zondag of tweeden Pinkſterdag invalt; wanneer het een dag laater geſchiedt. De Regeering beſtaat in den Baljuw, die tevens Schout is, twee Burgermeeſteren en zeven Schepenen. Deeze laatſte vonniſſen beide in 't Crimineel en in 't Civiel. De Baljuw is tegenwoordig de Heer KORNELIS VAN BEEKESTEIN, Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad Schoonhoven. KRIMPENERWAARD. *Haastrecht.*

VLIST en BONREPAS behooren onder het Baljuwſchap van den Lande van Belois, over welk Baljuwſchap de Crimineele Vierſchaar geſpannen wordt door den Baljuw en zeven Mansmannen, waar van 'er vier te Schoonhoven, een te Haaſtrecht, een te Stolwyk en een aan de Vliſt of in Bonrepas woonen. De Vliſt en Bonrepas zyn een zelfde Ambagtsheerlykheid, welke nog behoort onder de Goederen, die uit de Graaflykheids Domeinen in den Boezem van den Staat zyn gebleeven. Dezelve zyn ten Ooſten en Weſten van het Water de Vliſt gelegen. De Ooſtzyde van de Vliſt, gelyk ook Bonrepas, dat ook *Boerepas* geheeten wordt, legt ten Weſten van Polsbroek en de Weſtzyde paalt aan de Berg-Ambagtſche Vliet, die tuſſchen dien Polder en Stolwyk doorloopt. Voor de Vliſt en Bonrepas zyn in de Quohieren der Verponding 699 Morgen en 375 Roeden Lands aangetekend. Zy betaalen te ſamen in den Gemeenen Omſlag van Vliſt en Bonrepas.

KRIMPENERWAARD. *Vlist en Bonrepas.*

den Krimpenerwaard, voor 1000 Morgen. In de Oude, zoo wel als in de Nieuwe Lyst, staan voor beiden 53 Huizen. Bonrepas heeft een Buurt omtrent een vierendeel Uur gaans van Schoonhoven. Hier zyn rondsom goede Weilanden en Hennipgewas, en de Ingezetenen bestaan hier alleen van den Landbouw. De Huizen staan veelal in 't lommer van 't Geboomte. In het Kerkelyke behooren Vlist en Bonrepas onder Polsbroek. De *Regeering bestaat* uit drie Burgemeesteren, die te gelyk *Schepenen* zyn en nog vier Schepenen, die alle met den Baljuw als Schout in 't Civiel te regt zitten.

Gouderak.

GOUDERAK *behoort, ten aanzien van het Hooge Regtsgebied, onder het* Baljuwschap van Gouda, *en deszelfs Ambagtsheerlykheid* komt insgelyks dier Stad toe. Het legt ten Westen of liever ten Noordwesten aan den Yssel en strekt zig uit tot aan den Achterbroek en Beyerse: ten Noordoosten heeft het Haastrecht. *Het* Ambagt wordt in de Quohieren der Verponding begroot op 840 Morgen, *537* Roeden Lands; in de Lasten van den Krimpenerwaard betaalt het tegen 812 Morgen. In den jaare 1732, waren 'er, volgens de Nieuwe Lyst, 169 Huizen, 8 Steenplaatsen en 1 Koorenmoolen. De Lyst van den jaare 1632 meldt niet meer dan 69 Huizen. Sedert dien tyd, in de jaaren 1657 en 1658, is 'er om den aanwas der Ledemaaten van Gouderak, 't welk in het Kerkelyke onder Moordrecht behoorde, een

Kerk

Kerk geſtigt; waar in de eerſte Predikant in den jaare 1659 beroepen werdt. Het Dorp legt zeer vermaaklyk aan den Yſſeldyk tegens over het Dorp Moordrecht in Schieland; het welk ten aanzien van beide derzelve ſpitſe Toorentjes en ſtrekking der Huizen, getimmerd aan aangenaame Landsdouwen en den Yſſelſtroom, een bevallige Vertooning maakt. De Ingezetenen hebben veelal hun beſtaan uit de nabygelegene Steenplaatſen en Landbouw. De Baljuw van Gouda is tevens Baljuw van Gouderak en ſpant de Crimineele Vierſchaar met zeven Gezwoorens, die met hem, als Schout ook de Civile Regtbank uitmaaken. De Burgers of Ingezetenen van Gouderak zyn, zoo dikwils als 'er Lyfſtraffe te Gouda wegens de Stad geſchiedt, verpligt, by het Schavot met Pieken te verſchynen en 'er wagt te houden; 't welk hun door den Ambagtsbode wordt aangezegt. Indien zy zig by het leezen hunner Naamen niet tegenwoordig bevinden, verbeuren zy drie Gulden Boete. By de Uitvoering van Lyfſtraffe in de Stad Gouda, wegens het Land van Stein of andere Plaatſen onder dezelve behoorende, zyn zy hier in ongehouden. De reden deezer verpligting is duiſter. De gemeene Vertellingen zeggen, dat 'er voorheenen een Burger van Gouderak, by zyne te Regtſtelling voor het Regthuis, 't welk te dier tyd hier gehouden werdt, door zyne Medeburgers den Geregte werdt ontweldigd en in Vryheid geſteld; waar voor hun en

KRIMPENERWAARD. *Gouderak.*

KRIMPENERWAARD. hunne Nazaaten deeze Wagt ter ſtraffe is opgelegd.

ELFDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van het Gedeelte der VYF-HEEREN-LANDEN, *onder de Provincie van Holland; als het* LAND VAN ARKEL, *het* LAND VAN VIANEN, *en het* GRAAFSCHAP LEERDAM.

VYF-HEEREN-LANDEN. Na het afhandelen der *Beſchryving van* Zuidholland, met deszelfs Baljuwſchap en Hooge Heerlykheden, keeren wy naar de naaſtgelegene Landen, die in ſommigen opzigte, door gemeenſchap van Bedyking, betrekking tot malkander hebben. Onder deezen zyn de VYF-HEEREN-LANDEN, aldus genaamd naar de *Vyf Heeren*, die wel eer het Gebied hadden over de Landen, Graafſchappen en Hooge Heerlykheden, van ARKEL, VIANEN, HAAGESTEIN, EVERDINGEN en LEERDAM. Zy leggen allen ten Ooſten van den Alblasſerwaard en met deezen in een gemeenen Dyk-ring. Van deeze Landen hebben wy Everdingen reeds als een Gedeelte van het Graafſchap Kuilenburg beſchouwd, en zullen Haageſtein in de Provincie van Utrecht nader ontmoeten.

Het Land van Arkel. Het LAND VAN ARKEL, waar van de Stad Gorinchem, door ons reeds beſchreeven, de Hoofdſtad is, legt boven en beneden of ten Ooſten en ten Weſten van den zoogenoemden Bâzeldyk; dog deszelfs omtrek is moeilyk te bepaalen. Het heeft

het

het Land van Vianen ten Noorden, ten Oosten het Graafschap Leerdam, ten Zuiden en gedeeltelyk mede ten Oosten den Tielerwaard, langs de Linge. Aan de Merwe, Westwaard van de Stad Gorinchem, heeft het deeze Rivier ten Zuiden en legt over het Land van Altena, en ten Westen paalt het aan den Alblasserwaard.

HET LAND VAN ARKEL.

Het Land van Arkel was oudtyds een gedeelte van 't Graafschap Teisterbant (a) en deszelfs Oudheid is kennelyk uit die zyner Heeren, waar van 'er reeds, hoewel met weinig zekerheid, omtrent den jaare 618, genoemd worden, en men wil derzelver Stam, al vroeger bekend hebben, toen Theodosius, naderhand zelf Keizer, onder de Regeeringe van Valentiniaan, omtrent den jaare 260, met de hulpe der *Herculorum* tegen de Franken, Saxen en anderen te velde trok. In dit gevoelen, zoo vol duisterheid, durft men egter niet bepaalen of deeze Helden de Landen van Arkel bewoond hebben: maar men spreekt van eene Gifte door Pepyn van Herstal aan eenen Jan van Arkel, die hier door de Landen over de Lek, met allen toebehooren, in den jaare 641, verkreeg, en 'er bezit van nam; maar het zelve vol Bosschen en Wildernissen vondt en meer van wilde Dieren dan van menschen bewoond, welke hy uitroeide, voornaamlyk omtrent het Dorp Arkel, daar hy een Kerk stigtte. Hier uit zou blyken dat de Heerlykheid van Arkel Tweehonderd en Vyftig jaaren vroeger

Oudheid.

(a) *J. a Leydis Hist. Lib. IV. Cap.* 12. p. 62.

HET LAND VAN ARKEL. Historie.

ger dan het Graafschap van Holland *in stant* geweest is.

Hoewel 'er in zoo vroege tyden, volgens sommiger meening van de Heeren van Arkel gesproken wordt, noemen egter verscheidene Schryvers HEIMAN als den Eersten Heere van Arkel, dien anderen reeds als den Achtsten tellen Hy, die gelyk zyne Voorzaaten, Heerlyke Goederen in Lotharingen bezat, begaf zig van daar, om Binnenlandsche *Onlusten, naar* Keizer Otto den Grooten, die hem naar *Ne*der-Saxen of Oostvriesland zondt, om onder Tieleman, den Landvoogd van dat Gewest, Neder-Vriesland, of het nu genaamde Vriesland, *te bestieren*; van waar hy met *Silla of Gilla, de Dogter* van Tieleman naar Holland *vloodt en haar trouwde*. Hy geraakte hier in gunst by Diedrik den II, aan wien hy het Regt zyner Voorvaderen *op Arkel* bewees en die hem met deeze Heerlykheid en veele Vryheden begiftigde (b). Hy storf volgens sommigen in 't jaar 980 (c), of gelyk anderen willen, in den jaare 990 of 996 (d). FOPPO of POPPO, zyn Zoon, volgde hem in de Heerlykheid, welke deeze Nazaat, door het aanbouwen van verscheiden Dorpen en een prachtigen Burgt, merkelyk verbeterde; zelfs werdt aan dit Gebouw de Naam van Koninglyk gegeven (e). Na zyn dood, die in 't jaar 1008 gesteld wordt, verviel de Heerlykheid aan zynen Oudsten Zoone Jan, by sommigen, den IV, by anderen den III (f) van dien naame genoemd, maar dien

(b) *Kemp. Corincb.* bl. 12.
(c) *Goudb.* bl. 133.
(d) *Kemp. Corincb.* bl. 13.
(e) Dezelve bl. 14.
(f) Dezelve bl. 15.

dien wy liever, op den voorgang van Pontanus (g) en Goudhoeven (h), JAN den I noemen. Dirk de III, Graaf van Holland gebruikte hem in den Kryg tegen Adelbold, Biſſchop van Utrecht; ook volgde hy den Graave in een Togt naar 't Heilige Land en ſtierf hier in den jaare 1034 of 1035. Hy hadt te vooren den Burgt van Arkel nog meer verſierd (i). JAN de II. kreeg zyn Vaders Heerlykheid; van hem vindt men, behalven 't bouwen van eenige Dorpen, wegens de Hollandſche Geſchiedeniſſen niets aangetekend. Hy trok insgelyks naar 't Heilige Land, en het is twyfelagtig of hy van hier te rug keerende te Straatsburg overleedt (k), dan of hy laater, voor Yſſelmonde gewond, het leven nog t'huis bragt (l), of dat hy voor dit Slot ſneuvelde (m). Even onzeker is de tyd van zyn dood, die in 't jaar 1074, 1077 en 1082 geſteld wordt; in welk laatſte Jaar ſommige der boven aangehaalde Schryvers den dood van zynen Zoone JAN den III ſtellen, met verſchil of hy het geweeſt is, die, na een Togt naar Jeruzalem te Straatsburg overleedt (n), dan of hy in een ſteekſpel te Nymegen aan zyne wonde ſtierf (o). De Heerlykheid verviel op zynen onmondigen Zoone JAN DEN IV, over wiens Regeeringe en die van zyne nazaaten tot op JAN den IX, die allen van Vaderen tot Zoonen malkander opvolgden een groote verwarring is. De meeſten hebben de Kruisvaarten bygewoond. Een derzelven, waarſchynlyk de Zevende, werdt met andere Edelen door Rudolf,

Kaſ-

HET LAND VAN ARKEL. *Hiſtorie.*

(g) *Pontan. Geld. Geſchieden.* I D. bl. 145.

(h) *Goudh.* bl. 133.

(i) *Kemp. Gorincb.* bl. 16, 17.

(k) *Pontan. Geld. Geſcb.* I. D. bl. 195.

(l) *Kemp. Gorincb.* bl. 19.

(m) *Goudb.* bl. 133.

(n) *Kemp. Gorincb.* bl. 21.

(o) *Pontan. Geld. Geſcb.* bl. 194.

HET LAND VAN ARKEL. *Historie.*

Kastelein van Koevorden in een hinderlaage gelokt, daar hy deerlyk omkwam. Jan de IX stichtte Gorinchem, gelyk sommigen willen (p) en bouwde hier een Keizerlyken Burgt, waar toe hy den Koninklyken te Arkel deedt afbreeken. Zyn Zoon JAN de X, die den bynaam van den *Sterken* voerde volbouwde het Paleis. De kragt, die men deezen Heere van Arkel toeschryft, gaat byna alle geloof te boven. Hy zou, gelyk 'er verhaald wordt, terwyl hy te Paard zat, zyne armen om een balk geslaagen, het dier tusschen zyne knieën van den grond opgeligt en zoo geprangt hebben, dat het de tong uit den bek liet hangen. Hy bezat de Heerlykheid wel Achtendertig jaaren, en wordt om zyne voortreflyke deugden zeer gepreezen, maar men vindt, behalven zyn ongemeene Kragten en Gestalte weinig anders van hem in de Historien gemeld, dan dat Folpert van Arkel, Heer van Leerdam, een godloos mensch, op eene gruwlyke wyze Heer Jan in de Kerk van Arkel zogt om te brengen, door den brand in 't Gebouw te steeken, gelyk hy deedt; waar door alle, die in de Kerk waren, deerlyk omkwamen; dog de Heer van Arkel was genoegsaam de eenigste die, zonder dat hem egter eenig gevaar bewust was, dit onheil ontkwam. Zyn dood wordt gesteld in den jaare 1272 (q), wanneer hy de Heerlykheid aan zynen Zoone JAN den XI naliet. Deeze trok met Floris den V Graave van Holland, tegen de Vriezen om den dood van Koning Willem, 's Graaven Va-

(p) *Zie onze Beschryving van Gorincb.* V. D. bl. 260.

(q) *Pontan. Geld. Geschied.* bl. 195, 196 *Goudb.* bl. 133. *Kemp. Gorincb.* bl. 39 43.

der te wreeken. Hy ſtorf naderhand in den jaare 1296 of 1297, in een Veldſlag, onder de Regeeringe van Graave Jan den I, dien hy insgelyks tegen de Vriezen byſtondt (r). Van zynen Zoon, JAN den XII, die een Kruisvaart in 't Heilige Land bywoonde, wordt een aanmerklyk geval verhaald, 't welk hem op zyne t'huisreize bejegende. Hy werdt, omtrent Genua in Italien, door Roovers geplonderd en van alles ontbloot. In de uiterſte verlegenheid, vindt zyn Gevolg in de Stad Genua het Wapen van Arkel boven een aanzienlyk Huis, dat door een Nederlander bewoond werdt, wien zy de ongelegenheid van hunnen Heere bekend maakten. De Bewooner, hoorende den Naam van Jan van Arkel, betuigde, dat deezen Heere, naar Regte, het Huis en zyn halve Goed toekwam, naardien hy alles met Arkels geld gewonnen hadt; 't welk, gelyk de Geſchiedenis meldt, waarheid was. Jonker van Arkel, eer hem nog de Heerlykheid was aanbeſtorven, hadt aan den Inwooner van Genua, toen een Marskraamer eenig geld gegeven, om 'er met hem den winſt van te deelen. De Kraamer kwam om hem rekening te doen, maar Arkel weigerde 't geld aan te neemen en wilde dat hy voort zou vaaren met het verder tot voordeel aan te leggen; 't welk den Kraamer zoo wel gelukte, dat hy een aanzienlyk Koopman werdt en in Genua eene ryke Weduwe trouwde, waar door hy in ſtaat was om Heere Jan met ongemeene middelen by te ſtaan. Deeze nogtans

HET LAND VAN ARKEL. *Hiſtorie.*

(r) *Kemp. Corincb.* bl. 52.

Het Land van Arkel. Historie.

tans was te edelmoedig om dit als een geschenk te aanvaarden; maar gaf alles weder zoo ras hy te Gorinchem was te rug gekomen (s). Hy was een dapper Held, die voor den Graave van Vlaanderen de Zege tegen den Koning van Vrankryk bevogt. Hy behaalde nog andere voordeelen voor Willem van Henegouwen, Graave van Holland, die den Bisschop van Utrecht bystand boodt tegen die van Lienden, een Vlek of Kasteel in de Neder-*Betuw*, welke den Bisschop groote schade deeden. Hy storf in den jaare 1324, na dat hy de Heerlykheid Zevenentwintig jaaren bezeten hadt.

Na hem volgde zyn Zoon Jan de XIII. Deeze verleende, met Graave Willem van Henegouwen en veele Hollandsche Edelen, zyne hulpe aan Filips van *Valois*, *Koning* van Vrankryk tegen de Vlamingen, die hunnen Graave Lodewyk van Meurs verdreeven hadden. In een aanval tegen deeze wederspannigen redde hy, met andere Edelen, den Graave van Holland, die van 't Paard geworpen was, en hielp den Koning van Vrankryk uit een dreigend gevaar, versloeg zyne vyanden en was oorzaak dat de Graaf van Vlaanderen weder in zyn gebied hersteld werdt (t). Deeze Heer Jan stierf, in den jaare 1355 (v), of, gelyk anderen zeggen, in den jaare 1360 (w). Zyn oudste Zoon, die den zelfden naam voerde, kwam te Dordrecht in een steekspel om 't leven (x).

Otto kreeg na den dood van zynen Vader de Heerlykheid van Arkel. Hy werdt, gelyk men wil, in den jaare 1358, door Her-

(s) *Kemp. Gorincb.* bl. 49, 52, 53.

(t) *Kemp. Gorincb.* bl. 66.

(v) Dezelve bl. 22.

(w) *Pontan.* bl. 198.

(x) *Kemp. Gorincb.* bl. 81.

Hertog Albrecht van Beieren, als Gezant by den Koning van Engeland, Eduard den III. gezonden; maar de reden van dit Gezantschap is onbekend (y) Mogelyk mag men gissen, dat de Hertog, die toen de Landvoogdy van Holland, als Ruwaard hadt op zig genomen den Heer van Arkel naar Engeland gezonden heeft, om den Koning deeze Verheffing plegtig te doen aankondigen en hem in zyne belangen te trekken. Terwyl Otto dit Gezantschap bekleedde stierf Graaf Jan van Kleef, waar door de Heer van Arkel, wiens Moeder de Dogter geweest was van Graave Otto van Kleef, ouder Broeder van Graaf Jan, eisch op dit Graafschap maakte; maar dit mislukte, hoewel hy en een ander zyner Mededingers met een somme van penningen werden te vreden gesteld (z). Otto van Arkel was een groot Voorstander van zyne Regten en Vryheden. Wanneer de Tollenaar te Dordrecht de Schepen van Gorinchem belemmerde, rekende hy zig zoo zeer verongelykt dat hy, met opzet, een Schip met Goederen en gewapende Knegten belaste voorby den Tol te vaaren, en geweldigerhand zyn Regt staande te houden, waar door de Tollenaar om 't leven raakte. Hy reisde naar Hertog Albrecht om hier over Vergiffenis te verzoeken, die dit feit in den wind sloeg en aan Otto grooter Voorregten voor zyne Onderzaaten verleende. Deeze Heer van Arkel hadt ook verschil met die van Dordrecht over het Stapelrecht, waar omtrent

HET LAND VAN ARKEL. *Historie.*

(y) *Kemp. Gorinch.* bl. 87.

(z) Dezelve bl. 87, 88.

HET LAND VAN ARKEL. *Historie.*

trent hy mede zig zelven rechtte door schaeverhaaling, en de zaak zoo verre bragt dat zyne Onderzaaten naderhand ongemoeid bleven. Heviger ging nog de drift van Otto tegen den Prooft van Sinte Marie te Utrecht, die hem de Begeeving der Kerke te Schoonerwoerd, dat onder zyn Gebied stondt, betwistte, en den aangestelden Priester, ja Otto zelven in den Ban deedt. Deeze, die geen trots kon dulden, liet eenigen, die met *Banbrieven in zyn* Land kwamen, in een *zak verdrinken. Nog* meer getergd door den Prooft, welke hem te Rome voor 't Geestlyk Hof daagde, bragt hy hem te Vianen om 't leven. De Opvolger van deezen *Prooft* bezwaarde Arkel te Rome nog meer, die voortging met zig zelven te *rechten en de Beklaagers* liet dood slaan. Door zyne Vrienden te Rome wist hy een algemeene Vergiffenis wederzyds te verkrygen en zyn Priester in de aangestelde plaats te doen handhaaven (z). Een vreemde handelwyze van eenen, die anderszins voor godvrugtig, verstandig en vreedzaam geroemd wordt. Hy werdt ook beschreeven als zeer afkeerig van woekeraars en overspelers, waar van voorbeelden in de Historien te vinden zyn. Voor zyne Vrienden, die verongelykt werden, toonde hy zig zeer trouwhartig; 't welk bleek toen zyn Broeder Jan van Arkel, Bisschop van Utrecht, door Heer Zweder van Voorst in Overyssel, dat toen onder 't Bisdom van Utrecht behoorde, vyandlyk werdt aangevallen; waar om Otto het

Slot

(a) *Kemp. Gorincb.* bl. 93-94.

(b) Dezelve bl. 94 95.

Slot te Voorſt, by Zwol, belegerde, en na de Verovering verwoeſtte. Hy ſtondt ook den Utrechtſchen Biſſchop Floris van Wevelikhoven meer dan eens by, en herſtelde hem door zynen Zoon, Jonker Jan van Arkel, toen deeze Kerkvoogd uit zyn Bisdom geweerd werdt door de Heeren van Abkoude, Vianen en anderen. Wanneer deeze Biſſchop wederom overlaſt leedt door een Edelman Evert van Eſſe, die een Kaſteel, Eerden geheeten, gebouwd hadt, waarmede hy die van Overyſſel en Salland kragtig hinderde en tevens eenige Dorpen en Ampten van 't Stigt Overyſſel onder zig getrokken hadt, kwam Jonker van Arkel hem, op laſt van zynen Vader, met eenige andere Edelen weder te hulpe. Deeze dwongen van Eſſe met zynen aanhang het Kaſteel op te geeven, 't welk geheel verbrand en verwoeſt werdt (c). Wy hebben den Twiſt van Heer Otto van Arkel met den Heere van Vianen in onze Beſchryving van Gorinchem verhaald (d). Heer Otto overleedt in den jaare 1396, na dat hy Eenenveertig jaar de Heerlykheid bezeten hadt. Zyn Zoon Jan de XII was zyn Opvolger. Van deezen hebben wy mede het merkwaardigſte en hoe de Heerlykheid aan de Graaven van Holland kwam, onder Gorinchem gemeld.

Het Land van Arkel. *Hiſtorie.*

(c) *Kemp. Gorinch.* bl. 112, 113.

(d) V. Deel, bl. 261, 262.

Veele andere Heeren zyn 'er uit den Huize van Arkel geſprooten, die de Heerlykheden van Aſperen, Leerdam, Heukelum, Akkoy, Ooſterwyk, Kedichem, Haaſtrecht en anderen bezeten hebben, welke naderhand door Huwelyken en Uitgiften ver-

HET LAND VAN ARKEL. *Historie.*

vreemd zyn: dog waar van sommigen, door het uitsterven der Geslagten wederom in den Boezem der Heerlykheid gekeerd, en anderen altoos van dezelve afgescheiden gebleeven zyn. In het spreekwoord, waar door men de voornaamste Edelen des Lands plagt te onderscheiden, noemde men *Brederode de Edelste*, *Wassenaar de Oudste*, *Egmond de Rykste* en *Arkel de Stoutste*.

Landsgesteltenis.

Volgens de Quohieren der Verponding bevat het Land van Arkel, met de Landeryen onder Gorinchem, boven de Zevenduizend Morgen Lands, bestaande meerendeels uit Wei- en Zaailanden, waar van de laatstgemelde Hennip, Tarw, Gerst, Boonen, Erwten, Haver en ook Kool- en Raapzaat voortbrengen. Deeze Landen, zyn, gelyk die van den Alblasserwaard vry laag, voornaamlyk beneden den Souwendyk en dezelfde ongemakken van Overstrooming als de Waard onderworpen, waar tegen zy door de Dyken, welke zy met den Alblasserwaard en de andere Vyf-Heeren-Landen gemeen hebben, moeten beschermd worden.

Hoog Regtsgebied.

Het Hooge Regtsgebied van den Lande van Arkel wordt geoeffend door den Drossaard: by de laatste verandering, in den jaare 1749, door zyne Hoogheid, den Heere Prinse van Oranje, als Erfstadhouder, is tot deeze Waardigheid aangesteld de Hoog Edele Heer FREDRIK HENRIK BARON VAN WASSENAAR, Heere van Rynsaterwoude, beide de Katwyken en 't Zand, beschreeven in de Ridderschap van Holland, Hoogheem-

heemraad van Rynland. De Drossaard spant met Schepenen der Stad Gorinchem de Vierschaar van het Land van Arkel. De Ambagtsheerlykheden onder Arkel behooren aan de Stad, die over ieder derzelve een byzonderen Schout aanstelt, welke met dezelfde Schepenen te regt zit over Burgerlyke zaaken. HET LAND VAN ARKEL. *Hoog Regtsgebied.*

Het Bestier der Dyken of het Dykgraaf- en Hoogheemraadschap in den Lande van Arkel is tweederlei; te weeten van de Landen boven en de Landen beneden de Souwe. Over beiden is de Drossaard van Gorinchem DYKGRAAF. By het openvallen van zyn Ampt wordt door de Regeering der Stad Gorinchem ter Vergadering van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland een Drietal van Persoonen voorgeslaagen, het welk door Hunne Edele Groot Mogende in eene Nominatie veranderd, en aan zyne Doorlugtige Hoogheid den Erfstadhouder gezonden wordt, om 'er de Verkiezing uit te doen. De Dykgraaf stelt den Penningmeester, tevens Sekretaris, aan van beide de Kollegien, welk Ampt door denzelven Persoon bediend wordt. De Aanstelling van Dykbode, Schutters, en verdere mindere Bedienden behoort mede aan den Dykgraaf. Dykgraaf.

HOOGDYKHEEMRAADEN *boven de Souwe*, die twee in getal zyn, worden aangesteld door den Dykgraaf voor hun leven; zy hebben het Bestier over den Lingendyk boven den Arkelschen Dam, tot daar het Regtsgebied van Arkel eindigt en benevens Hoogdykheemraaden. Boven de Souwe.

HET LAND VAN ARKEL.

de Dykgraaven van den Alblasserwaard en de Vyf-Heeren-Landen, ook deel in het Bestier over den Diefdyk.

Beneden de Souwe.

De Dykgraaf heeft ook de Verkiezing der Hoogdykheemraaden *beneden de Souwe*, wier Kollegie uit Zeven Leden bestaat, die twee jaaren in bedieninge zyn. Tot derzelver Verkiezing wordt jaarlyks voor de Maand Mei, door Heemraaden zelve een Nominatie gemaakt, het eene jaar om vier en het andere jaar om drie Persoonen als nieuwe Leden aan te stellen. Zy hebben byzonderlyk het Gezag of Bestier der Dyken, van den Arkelschen Dam af tot aan de Schelluiner Sloot, een half Uur beneden Gorinchem, daar de Schouw van den Alblasserwaard begint. Dykgraaf en Hoogdykheemraaden beneden de Souwe, magtigen, om de twee jaaren, een Hoogheemraad in het Waterschap van den Overwaard. Zy stellen ook, met den Schout van den Banne van Gorinchem en den Lande van Arkel een Groot Waardsman aan, welken men moet aanmerken, als een Uitvoerder der Besluiten van het Kollegie en Opziender over de Werken ten behoeve van het Gemeeneland.

Laagdykheemraaden.

De Schout van den Banne van Gorinchem en den Banne van Arkel is aan het Hoofd van het Kollegie van Zeven Laagdykheemraaden, die de Beheering hebben over de laage Wegen, Watergangen en dergelyke Werken. De Leden van dit Kollegie worden door den Schout verkooren uit de Nominatie door de Laage Heemraaden overge-

gegeven. Zy hebben denzelfden Penningmeester en Sekretaris als de Hoogdykheemraadschappen.

HET LAND VAN ARKEL. Schouten en Gezwoorenen.

Ieder Ambagt in den Lande van Arkel heeft zynen byzonderen Schout en Gezwoorenen, die in hun Distrikt het mindere Opzigt hebben over het Bestier van 's Gemeenelands zaaken. Zy staan allen ter aanstellinge van den Dykgraaf.

Dorpen en Ambagten.

De Dorpen en Ambagten in 't Land van Arkel worden onderscheiden in Dorpen boven de Souwe en beneden de Souwe. De Dorpen boven de Souwe zyn Oosterwyk, Kedichem, Nieuwland, Leerbroek en Middelkoop. Rietveld is aan beiden gemeen. De Dorpen beneden de Souwe zyn Arkel, Hoog-Blokland en Schelluinen. Alle de Predikanten der Kerken, die in deeze Ambagten zyn, behooren onder de Klassis van Gorinchem, en staan ter Goed- of Afkeuringe van deszelfs Drossaard. In het Land van Arkel, zoo wel als in den Alblasserwaard zyn geen Roomschgezinden Statien, dewyl men 'er genoegsaam geene andere Ingezetenen heeft dan van den Hervormden Godsdienst.

Arkel en Rietveld.

ARKEL, naar het welk de geheele Landstreek haaren naam heeft, legt ten Oosten aan de Lingen of den Lingendyk tusschen Gorinchem ten Zuiden en Hoog-Blokland ten Noorden: het heeft Schelluinen in het Westen. Het Ambagt is in zig zelve klein. Dit blykt uit de Quohieren der Verponding, waar in het met RIETVELD, zoo ten aanzien der Huizen als Lande-

HET LAND VAN ARKEL.

Arkel en Rietveld.

ryen in een zelfden Omſlag begreepen is. Beide deeze Ambagten hebben ook, voor het Middelbaar en Laag Regtsgebied, een zelfden Schout. RIETVELD heeft de Zeerik met den Bazeldyk en Arkel ten Weſten, Nieuland aan het Noorden, Kedichem aan het Ooſten en de Linge aan het Zuiden over Spyk. Beide deeze Ambagten bevatten, volgens de Quohieren der Verponding 728 Morgen en 400 Roeden Lands. In de Oude Lyſt hadt men *maar 14* Huizen, die in de Nieuwe tot *61 zyn vermeerderd*; van dit Getal behooren 'er onder Arkel 48 en onder Rietveld 13 Huizen. Van de Landeryen leggen 513 Morgen 50 Roeden onder Arkel, en 215 Morgen 350 Roeden onder Rietveld. Het Dorp Arkel, dat aan den Lingendyk legt, heeft geen ongemeene aanzienlykheid meer en het gene van 't Huis der Heeren van Arkel nog overig gevonden wordt, is niet meer dan een Boerenhuis. De Kerk heeft de gedaante van een Kruiskerk met een klein ſpitsje op het midden, zonder Uurwerk of Slagklok. Wy hebben gezien dat men de eerſte ſtigting deezer Kerk omtrent den jaare 641 ſtelt. In den jaare 694 zou ze reeds herbouwd zyn; dog anderen gelooven dat men waarſchynlyker de eerſte Stigting in dien tyd mag ſtellen. De *Caſtra Herculis* of *Legerplaats van Hercules*, naar welke Arkel zynen naam en die men hier te zoeken zou hebben, zyn zaaken van zulke eene duiſtere oudheid, dat men 'er met geen grond van ſpreeken kan.

SCHEL-

SCHELLUINEN legt ten Oosten aan 't Regtsgebied der Stad Gorinchem en strekt Zuidwaards tot aan de Rivier de Merwe. Het heeft ten Westen de Landen van Hardinksveld en Giessen langs de Schelluinerfloot, daar het Gescheid van Arkel is; ten Noorden paalt het aan Hoornaar en Hoog-Blokland. Het Ambagt staat in de Quohieren begroot op 303 Morgen en 450 Roeden Lands. Volgens een gedrukte Lyst van de Huizen in den jaare 1632 (e) zouden 'er toen niet meer dan 5 Huizen geweest zyn; waaromtrent wy egter een misslag vermoeden, dewyl de Kerk toen zoo wel als nu haaren eigenen Predikant hadt. In de Nieuwe Lyst van den jaare 1732 zyn 'er 28, en in den jaare 1734, 31 Huizen aangetekend. Schelluinen is een gemeen Dorp, en heeft een oude Kerk, waar van reeds in den jaare 1220 gemeld wordt en op welke een spits Toorentje staat: zy heeft door de Watervloeden veel geleeden. Hier wordt nog een oud Heeren-Huis gevonden met een agtkanten Tooren, door een dergelyken platagtigen Koepel gedekt. Mogelyk behoorde dit wel eer aan de Ridders van de Duitsche Orde, die hier een Kommandery en Huis gehad hebben.

HET LAND VAN ARKEL. Schelluinen.

(e) *Kron. van Medenbl.* bl. 207.

HOORNAAR, 't welk met deszelfs Ambagt ten Zuiden aan Schelluinen, onder den Banne van Gorinchem en Hoog-Blokland paalt, aan welk laatste het mede in het Oosten gelegen is, heeft Slingeland aan het Noordwesten en Noordeloos aan het Noorden en Oosten. Volgens de Quohieren zyn

Hoornaar.

HET LAND VAN ARKEL. *Hoornaar.*

hier 518 Morgen en 100 Roeden Lands, en volgens de laatſte Lyſten 53 Huizen; in de oude ſtonden 'er niet meer dan 26 aangetekend. Het heeft een fraai en zeer vermaaklyk Dorp. De Kerk, die een Kruiskerk is, ſtaat met een bemuurd Kerkhof rondsom in lommerryk Geboomte en heeft een vry hoogen Tooren, door een laagen Spits gedekt. Men wil dat Heer Jan van Arkel de Kerk reeds in den jaare 694 deedt hermaaken. Zy heeft *voor de helft* gemeenſchap met de Zuidzyde van Noordeloos, de Groote Waard en Menkelis genaamd, van waar ook Kerkenraaden en een Kerkmeeſter komen.

Hoog-Blokland.

HOOG-BLOKLAND *is*, volgens de Quohieren, een *Ambagt* van 728 *Morgen* en 300 Roeden Lands, gelegen ten *Noorden aan* Noordeloos en ten Ooſten het Land van Vianen; aan het Ooſten heeft het zyne ſtrekking met den Bazeldyk langs de Zeerik, ſtuit ten Zuiden aan Arkel en het Regtsgebied van Gorinchem en loopt ten Weſten langs Hoornaar. Men hadt hier in den jaare 1632 eên getal van 46 Huizen, 't welk in den jaare 1732 op 59 is vermeerderd. Het Dorp is omtrent de Kerk met bevallige Boomen beplant. Deeze Kerk is vry Oud, en heeft een Koor en een vierkanten Tooren met een taamlyke Spits. De Gemeente werdt hier ſedert de Hervorming tot den jaare 1610 met Hoornaar in gemeenſchap door denzelfden Predikant bediend; wanneer 'er voor Hoog-Blokland een byzondere Leeraar werdt beroepen. De Beempt,

wel-

welke een gedeelte van Hoog-Blokland is, het geldt in den Omslag van de Dykslasten van den Alblasserwaard voor 487 Morgen en 500 Roeden Lands.

Het Land van Arkel.

Leerbroek, Reierskoop en Middelkoop behooren onder een zelfden Schout en zyn ook in een zelfden Kerkvang begreepen. Middelkoop legt aan het Land van Vianen, hebbende Heikoop ten Noordoosten en Lakerveld ten Westen, met het Land van Leerdam ten Oosten. Leerbroek legt ten Zuiden van Middelkoop tusschen de Zeerik en het Land van Leerdam, en Reierskoop heeft zyne Strekking agter Leerbroek. In de Quohieren zyn Leerbroek en Reierskoop te samen begroot op 788 Morgen en 550 Roeden Lands en volgens de laatste Lyst op 40 Huizen, in de Oude waren 'er niet meer dan 29 Huizen. Middelkoop of Hoog- en Neder-Middelkoop bevat 503 Morgen en 10 Roeden, en hadt 26 Huizen in de vroeger en 31 Huizen in de laater Lyst. De Kerk staat in Leerbroek.

Leerbroek met Reierskoop en Middelkoop.

Nieuwland, het welk wy in eenige onzer Landkaarten ook *Nouland* genoemd vinden, zonder van de eene of andere benaaming eenige reden te kunnen geeven, paalt ten Noorden aan Reierskoop, ten Noordoosten en Zuiden aan Oosterwyk, ten Zuiden aan Rietveld en ten Westen aan de Zeerik over den Hoogen Beempt onder Hoog-Blokland gelegen. Het Ambagt bevat, volgens de Quohieren 1078 Morgen, 400 Roeden Lands, en heeft volgens de

Nieuwland.

HET LAND VAN ARKEL. *Nieuwland.* Nieuwe Lyst 52 Huizen, welk getal de nette helft is, waar voor het in de Oude Lyst stondt aangetekend. Men houdt Heer Jan van Arkel, die voor den Vierden van dien Naam (*) en den Tienden Heer der Heerlykheid van Arkel gesteld wordt, voor Stigter van het Dorp en deszelfs Kerk, die vry lang is en met een vierkanten Tooren, welke niet onbillyk in zynen aanleg schynt geweest te zyn en met een Spits van taamlyke hoogte voorzien is. *Nieuwland was in* den beginne der Hervorming een samengevoegde Standplaats met Leerbroek; dog heeft sedert den jaare 1603 zynen eigen Predikant gehad.

(*) By ons Jan de I.

Oosterwyk. OOSTERWYK, ten Oosten en ten Zuiden van *Nieuwland* gelegen, strekt zig uit tot aan de Westzyde van 't *Graafschap Leerdam* en heeft de Linge over het Land van Heukelum, zoo wel als Kedichem ten Zuiden. In de Quohieren is het ten aanzien der begrooting van Morgentalen samengevoegd met Kedichem en aangeschreeven voor 1095 Morgen, 150 Roeden Lands. In de Oude Lyst stonden 'er voor beide de Ambagten 37 Huizen: in de Nieuwe vinden wy 'er alleen voor Oosterwyk 28 in getal. Men wil dat het eertyds Eterwyk genoemd en door Heere Fop van Arkel, den II van dien Naam, die tusschen de jaaren 996 en 1008 deeze Landen bezat, gebouwd is. De Kerk heeft een dikken vierkanten Tooren met een laage Spits. Hier is nog een oud Adelyk Huis, waar aan verscheide stukken van aloudheid zoo van muuren als Toorens te zien zyn. KE-

KEDICHEM, of volgens de daaglykſche Uitſpraak KEEKUM, legt ten Zuiden en ten Ooſten aan den Lingendyk, die meermaals aan het Zuiden is doorgebroken, ten Ooſten heeft het Ooſterwyk en ten Weſten Rietveld. Ten aanzien der begrooting van de Landeryen hebben wy gezien dat dezelve met Ooſterwyk gemeen zyn opgeteld. De Huizen waren in dit Ambagt volgens de laatſte Lyſten weinig minder in getal dan 'er voor beide de Ambagten in de Lyſt van den jaare 1632 ſtonden aangetekend. In de Lyſt van den jaare 1732 vinden wy 34 en, in eene van den jaare 1734, 36 Huizen. Het Dorp heeft geen onbevallig voorkomen en een Kruiskerk met een ſpits Toorentje, 't welk uit het Dak uitryſt. Kedichem was ſedert de Hervorming tot in den jaare 1604 in Kerkendienſt ſamengevoegd met Ooſterwyk, wanneer het werdt afgeſcheiden en zynen eerſten Predikant kreeg. Heer Fop van Arkel zou het Dorp en de Kerk mede, omtrent den jaare 1000, geſtigt hebben. In den jaare 1479, leedt het, zoo wel als Ooſterwyk, veel aanſtoot door eenen verjaagden Droſſaard van Leerdam, Klaas van Haaſten, die zyn heul zoekende by de Gelderſchen, toen met Holland in Oorlog, hier zyne wraak oeffende en deeze Dorpen verbrandde. HET LAND VAN ARKEL. *Ooſterwyk.*

LEERDAM, dat den Titel van GRAAFSCHAP voert, begint ten aanzien van deszelfs Regtsgebied van de Noordzyde van de Linge en ſtrekt zig uit tot aan Everdingen langs den Diefdyk met het Graafſchap Kuilenburg ten Noord-Ooſten en het Land Leerdam. Gelegenheid.

van

LEERDAM. *Gelegenheid.*

van Arkel, benevens het Land van Vianen ten Noordwesten. Onder deeze Landstreek worden, behalven de Stede Leerdam, nog gerekend te behooren de Heerlykheid van Schoonderwoerd, en de Baronny van Akkoi (f). De Landeryen hier om streeks zyn meest Weilanden, en in het zelve worden veel Paarden aangefokt en de meeste Huisluiden zyn hier Paardekoopers.

(f) *V. d. Houve Handv. Kron.* bl. 116.

Oudheid.

Deeze Landstreek was wel eer een gedeelte van het aloude *Teisterbant (g)*, en geraakte na het scheuren van dit Graafschap aan de Heeren van Arkel, die het als eene Heerlykheid bezeten en als een Leen hebben uitgegeven: *gelyk men vindt dat het* al voor den jaare *980*, door Heiman (1), volgens *sommigen, den IV van dien Naam* aan zynen Zoone, mede Heiman of, *gelyk anderen* willen, Dodo genaamd, zou uitgegeven zyn (h). Anderen spreeken van eene Uitgifte door Jan den I, die sedert den jaare 1008 tot den jaare 1036, Heer van Arkel geweest is, aan zynen Zoone Folpert; dog, hoe het zy, de Heerlykheid keerde by ontstentenis van manlyk oir weder aan den Huize van Arkel. Zy kwam, door huwlyk van Maria van Arkel aan Heer Jan van Egmond, omtrent den jaare 1410, aan den Huize van Egmond. Onder de Nakoomelingen van deezen Heere werdt Heer Fredrik van Egmond door Maximiliaan Roomsch Koning tot Eersten Graave van Buuren en Leerdam verheeven. De Erfvolging van deezen Graave, door ons te vooren aange-

(g) *Alting. Not. Germ. Infer.* P. II. p. 111.

(h) *Remp. Gorincb.* bl. 12.

(1) Deeze Heer Heiman wordt door ons de Eerste Heer van Arkel genoemd. Zie bl. 484.

getekend (i), agten wy onnoodig verder te herhaalen, dan dat uit deezen Stam voortſproot Anna van Egmond, gehuwd aan den Doorlugtigen Prinſe van Oranje Willem den I; ſedert wiens overlyden Leerdam dezelfde Opvolging als het Graafſchap Buuren tot op zyne Hoogheid den tegenwoordigen Prinſe van Oranje gehad heeft.

LEERDAM.

(i) *Oudheid.* III. D. bl. 331. *in de Beſchr. van Buuren.*

Dykgraafſchap.

Behalven de Regeering, afvloeiende uit het Hoog Regtsgebied, welke aan de Stede Leerdam gehegt is, is hier ook een Dykſtoel of Dykgraafſchap, beſtaande uit den Droſſaard van Leerdam als Dykgraaf en twee Hoogheemraaden, die hunnen Dykſchryver en Dykbode hebben.

De Stede Leerdam. Gelegenheid.

De Stede LEERDAM, naar welke het Graafſchap den Naam voert, legt aan de Rivier of Stroom de Linge, niet verre van de Grenzen van Gelderland, omtrent een half Uur van Asperen en even zoo verre van Heukelum, welke drie Steedjes te ſamen eenen Driehoek uitmaaken.

Naams Oorſprong.

Over den Oorſprong des Naams van Leerdam wordt van ſommigen aangemerkt of men dien niet te zoeken hebbe in de *Leders* of Ladders, welke de Heeren van Arkel in hun Wapen zouden gevoerd hebben, zoo dat het *Lederdam* zou moeten heeten (k): dog dit Wapen van deeze Heeren wordt niet ten volle beweezen. Anderen willen het liever *Lingerdam*, van een Dam in de Linge, genoemd hebben (l), en de nabygelegenheid van deezen Stroom geeft veel aanleiding tot deeze bedenking. Wy merken 'er egter over aan

(k) *Kemp. Gorincb.* bl. 12.

(l) *Boxhorn. Theatr. Holl.* p. 321.

dat

LEER-DAM. dat de verkorting van Lingerdam in Leerdam geschieden moet door het agter weege laaten van veele Letters, die niet gemaklyk in de uitspraak wegsmelten. Het gevoelen van den geleerde Heer Alting, dat zeker Stroompje aan de regterzyde van de Linge den Naam van *Lee* of *Lea* gevoerd heeft, is geenszins onwaarschynlyk; waar uit dan de benaaming van *Lee-er* of *Leärdam* zeer natuurlyk vloeit. Naar dit Water kan ook het niet verafgelegen Leerbroek insgelyks zynen Naam hebben. Tusschen de Stad Leerdam en dit Dorp stondt ook wel eer het oude Adelyke Huis van Ter *Leede*, 't welk nu geheel geslegt is. De wyze, waar op nog tegenwoordig de Brieven, die het Dyk-Kollegie betreffen, worden afgevaardigd, bevestigt het gevoelen deezer benaaming. Het opschrift deezer Brieven luidt: *Aan. . . . . Dykgraaf en Hoogdykheemraaden 's Lands van* TER LEEDE, *tot Leerdam.*

Leerdam heeft eene langwerpige vierkante Gedaante, en is zeer regelmaatig gebouwd, loopende de Straaten meest geheel regt en van andere weinige Dwarsstraaten doorsneeden. Het is aan alle kanten bemuurd en met Graften omringd: ook heeft het eenige ronde ouderwetsche Bolwerken, en behalven drie Waterpoortjes, vier Poorten: de Veer-Poort, de Schoonderwoertsche Poort, de Hooft-Poort en de Steiger-Poort. Het hadt wel eer een Kasteel, het welk aan de Veer-Poort gestaan heeft; hier van zyn nog drie

Hoe-

Hoeken of Wagt-Toorens in weezen, dog LEERDAM.
van binnen was het voor veele jaaren met
gras begroeid en met Beſſen-boomen beplant. In den jaare 1729 werdt het door den Heere Teſtart Jan de Lille, toen Droſſaard en Dykgraaf van het Graafſchap en de Stad Leerdam tot een vermaaklyke en wel beplanten Hof aangelegd. Op de Markt aan het Kerkhof, ſtondt wel eer een Markthuis 't welk van vooren open en met verſcheiden Pilaaren, in den jaare 1640, gebouwd was en door de Ingezetenen dikwils het Klaphuis of Klapeihuis genoemd werdt. Dit Gebouw is federt eenige jaaren afgebroken.

Men wil dat Leerdam door Fop van Ar- Hiſtorie.
kel, die in den jaare 1008 overleedt, zou gebouwd zyn, dog toen alleen tot een Dorp aangelegd. Hy een magtig Heer, die van zyne Moeder veel Goud en Zilver ontvangen hadt, bouwde, zegt men, benevens Leerdam nog vier andere Dorpen op een ry aan de Linge, wier eerſte Naamletters den Naam van ARKEL uitdrukten; als Arkel, Rietveld, Kedichem, Eterwyk, nu Ooſterwyk, en Leerdam (m). Hy ſchynt egter alleen de vier laatſte by Arkel gevoegd te hebben, indien 't waar is dat Arkel door zynen Vader Heiman of door een der vroeger Heeren gebouwd werdt (n), waar omtrent de Schryvers in deeze duiſterniſſe der Aloudheid zig zelve zeer verwarren: terwyl zy zig tevens met verſcheidene wonderen bezig houden, die men in het naſpooren hunner ſchriften, om de gemeene kundigheden naaulyks durft overſlaan te

(m) *Kemp. Gorincb.* bl. 14.

(n) Dezelve bl. 13.

mel-

LEERDAM. *Historie.* melden. Onder deeze is het vermeend geval van Folpert van Leerdam en zynen Zoon Pelgrom, die om hun godloos leven, in den jaare 1167, op klaaren dag door den Duivel met lyf en ziel werden weggevoerd. Leerdam heeft veel door de verscheiden Oorlogen geleeden. Zeker Schryver (o) zegt, dat het geduurende de Geldersche Oorlogen zoo menigmaal verwoest is dat het der moeite niet waardig geagt werdt om het weder op te bouwen. De Gelderschen, die meermaals deeze *Stad bezeten* hadden, in den jaare 1496, zeer gestoord dat de Heer van Ysselstein met de Hollanders veele invallen in Gelderland deedt, hebben de Stad en 't Kasteel van Leerdam aangetast en ook veroverd. Hertog Albrecht van *Saxen kwam hier* op met groote magt te Gorinchem, lag sterke Bezettingen in Asperen en Heukelum en sloeg een Blokhuis op omtrent Leerdam, waar door de Geldersche tot overgaave en uittrekken gedwongen werden; mits behoudende lyf en goed. In den jaare 1579, heeft Chiapyn Vitelli de Stad zeer streng belegerd en de Muuren zoo hevig beschooten, dat men de Vesting in zyne magt moest overleveren.

(o) *Petit Nederl. Republ.* bl. 129.

In de Stad zyn verscheiden zinlyke en fraaie Huizen; doch derzelver getal staat in de Lysten der Verponding niet uitgedrukt; men meent het zelve te bestaan in tusschen de 230 en 240 Huizen.

Gebouwen. Onder de openbaare Gebouwen zyn de Kerk en het Stadhuis de voornaamste.

De

De Kerk, die aan de Markt ſtaat, is een zinlyke Kruiskerk, met een vry zwaaren vierkanten Tooren, die boven den Omgang met een laage diergelyke Spits gedekt is. Hier in is een vry goed Orgel. In het Koor is het Graf van Heere Jan, den laatſten Heere van Arkel; met een nette Zark overdekt, waar op behalven zyne Geſlagtwapens eenige Latynſche Verzen, volgens 't maakſel van dien tyd zyn uitgehouwen. De Gemeente wordt bediend door twee Predikanten behoorende onder de Klaſſis van Buuren. LEERDAM. Kerk.

Het Stadhuis is in den jaare 1631 gebouwd, of immers gedeeltelyk veranderd. Boven den Ingang ſtaat het Wapen van Fredrik Henrik, Prins van Oranje; ter regterzyde van het zelve dat van zyne Gemaalin Amalia van Solms, en ter linker het gewoone Wapenſchild van Leerdam. Stadhuis.

De Droſſaard heeft een vry aanzienlyke wooning, die eigenlyk het zoogenaamde Jagthuis van den Heere Graave van Leerdam is. De Voorgevel pronkt met verſcheiden Wapenen van groote Vorſten alle in Arduin gehouwen, en met de eigene kleuren afgeſchilderd. Jagthuis.

In Leerdam is ook een Gaſthuis en de Stad heeft het regt om zeker getal Kinderen in het Weeshuis te Buuren te zenden. Gaſthuis.

De Regeering onder zyne Hoogheid den Heere Prinſe van Oranje, als Graaf van Leerdam, beſtaat in den Droſſaard, den Rentmeeſter der Domeinen, den Schout, Regeering.

LEER-DAM. twee Stads Burgemeesters, waar van de een het meeste opzigt over de Stads Werken en Gebouwen heeft, en de tweede altoos President van de Schepensbank is. De Schepenen zyn zeven in Getal. De Kollegien hebben een zelfden Sekretaris, en worden door twee Boden bediend, waar van een de loopende Bode genoemd wordt. Hier is ook een Leenhof, bestaande in den Stadhouder van de Leenen, twee Leenmannen, een Griffier, en een *Advokaat Fiscaal*

Neering. De Hoofdneering in de Stad Leerdam bestaat in het Stoelemaaken.

Wapen. Het Wapen van het Graafschap van Leerdam zyn twee Roode gekartelde Baaren op een Gouden Veld; en het Wapen der Stad is een Roode Burgt op een Gouden Veld, met een Roode Leer of Ladder tegen den Burgt opgezet.

Platte Land. Onder Leerdam zyn zeven Gehuchten en Polders, als Schaik, het Hoog Einde van Middelkoop, Bruinsdeel, hoog Oosterwyk, de Geer, Over-Heikoop en Over-Boeikoop. Over ieder deezer *Polders* zyn twee Laage- of Kroosheemraaden, hier Waardsluiden genaamd, die met den Schout over dezelve het opzigt hebben.

Schoonderwoerd. De Heerlykheid van SCHOONDERWOERD legt een klein Uur ten Noordoosten van Leerdam, tusschen Heikoop en Boeikoop en behoort onder 't Regtsgebied der Stede. Zy heeft voor deezen haar eigen Schepensbank gehad. De Drossaard van Leerdam

is

is ook Schout van Schoonderwoerd. Heer Jan van Arkel de IV, by ons als de I geteld, zou het in den jaare 1025 gebouwd hebben (p). De Kerk, waar van de Predikant onder de Klaſſis van Buuren behoort, heeft een vierkanten Tooren.

LEERDAM. *Schoonderwoerd.*

(p) *Kemp. Gorincb.* bl. 16.

Acquoi.

De Baronny van ACQUOI legt rontsom in Koorenlanden ten Zuidweſten van Leerdam en ten Noordooſten van Asperen, met een Dorp aan de Lingen omtrent een half Uur van Asperen. Het werdt in den jaare 1140, door Jan den VIII van Arkel gebouwd, na zynen Kruistogt naar 't Heilige Land en ſtaat in aangenaam Geboomte. Het Kruiskerkje heeft een vierkanten Tooren, die 'er oud uitziet. De Baronny behoort aan zyne Hoogheid den tegenwoordigen Erfſtadhouder. De Droſſaard van Acquoi is dezelfde als die van Leerdam, en tevens Dykgraaf en Stadhouder van de Leenen. Het heeft zyn byzonderen Schout, die mede Sekretaris is. In Acquoi werdt, in den jaare 1585, gebooren de vermaarde Cornelius Janſenius, Biſſchop van Yperen.

Het Neder-Einde van Spyk.

Ten Weſten van Leerdam, en zelfs beneden Heukelum, is de Hooge Heerlykheid van SPYK of het NEDER-EINDE VAN SPYK, die een Leerdams Leen is, en derhalve gevoeglykſt hier geplaatſt wordt. Zy legt ten Noorden aan de Linge, niet verre van den Gelderſchen Bodem ten Ooſten en ten Zuiden, en ſchynt eenigszins onder den Tielerwaard begreepen. Het moet niet

LEERDAM. *Het Neder-Einde van Spyk.*

verward worden met Enspyk in dien Waard gelegen. Dit Ambagt bestaat in eene vermaaklyke Landsdouwe; maar is ten aanzien van zyn Regtsgebied niet groot. In de Quohieren der Verponding vinden wy 'er niet meer dan 183 en een halve Morgen Lands voor aangeschreeven, met 14 Huizen in de Oude en 15 in de Nieuwe Lyst: maar volgens medegedeelde Berigten bevat het 250 Morgen. Het Dorp is klein en dit kan men ook *van de Kerk* zeggen, die met een dun Spitsje versierd *is*, zeer bevallig in 't Geboomte geboud. Hier staat ook een Oud Kasteel, 't welk in laater tyden verbeterd is. De Hooge Heerlykheid behoort aan Jonkheer François *van Aarssen*, Heere van *Sommelsdyk* enz. enz.

Het Land van Vianen. Gelegenheid.

VIANEN, een zeer aanzienlyke Vrye Heerlykheid in het Zuidoostelykste Gedeelte der Provincie van Holland, legt ten Noorden aan de Lek over de Hooge Heerlykheid van Jaarsveld en het Hooge Regtsgebied van de Vaart in de Provincie van Utrecht, aan welke het ook ten *Oosten* grenst, met de Hooge Heerlykheid van Haagestein. Ten Zuiden heeft Vianen het Graafschap Leerdam en het Land van Arkel; ten Westen den Alblasserwaard, en Langerak in de Provincie van Utrecht.

Oudheid.

Het Land van Vianen behoorde van ouds tot het Graafschap van Teisterbant, hoewel men het, wanneer dit Graafschap in weezen was, niet uitdruklyk genoemd

vindt

vindt (1); en schynt met het zelve der Utrechtsche Kerke afgestaan te zyn door Keizer Koenraad den II, in den jaare 1027 (q). De Heerlykheid nam haar begin uit het bouwen van het Slot, door Zweder, eenen der jonger Zoonen uit den Huize van Kuilenburg. Hy stigtte het zelve in den jaare 1213 (r), of volgens anderen reeds in den jaare 1190 (s), op den Grond, welken hy met zynen Broeder gedeeld hadt, en noemde het Vianen; waar van de reden onbekend is. Want, met weinigen grond, schynt men den Oorsprong des Naams te moeten zoeken in *Fy* en *Jane*, twee Waardinnen, die hier om streeks Herberg hielden. Na het bouwen van dit Slot, groeide hier een Dorp aan, 't welk *Heelsloot* genoemd werdt; of, gelyk anderen willen, men stigtte het Slot van Vianen by het Dorp Heelsloot (t). De Heeren van dit Kasteel noemden zig eerst Heeren van Heelsloot, naderhand van Bosinchem en eindelyk Heeren van Vianen. Dit Geslagt begon met den gemelden Zweder van Kuilenburg en eindigde met Heere Henrik van Vianen, die, in den jaare 1418, overleedt, de Heerlykheid nalaatende aan zyne Dogter Jenne, die ze door Huwlyk met Walraaven van Brederode in dit doorlugtig Huis overbragt. Haar Zoon Reinout van Brede-

HET LAND VAN VIANEN.

(q) *Heda* p. 114.

(r) *Goudh.* I. D. bl. 92.

(s) *V. Leeuwen. Bat. Ill.* bl. 198.

(t) *A. Matth. de Fund.* p. 600.

(1) De Heer G. v. Loon, in zyne *Aloude Hist.* I. D. bl. 178, meent dat men door het *Leva Fanum*, bekend in de Reiskaart van Peutinger, Vianen verstaan moet.

HET LAND VAN VIANEN.

derode was de eerste van zynen Stam, die de Heerlykheid bezat en in deezen, hoewel niet altyd in de regt nedergaande Lyn, is zy gebleeven tot den 21 July des jaars 1679, wanneer Wolfert van Brederode, de laatste van dit Adelyk Geslagt, ongetrouwd overleedt. Hy werdt te Vianen begraaven en de Wapens van Brederode werden met hem in het Graf gelegd. Na zynen dood kwam de Heerlykheid aan zyne Zuster Hedwig Agnes van *Brederode*, *die* insgelyks ongehuwd storf en de Heerlykheid naliet aan haare Zuster van halven bedde, Sofia Theodora van Brederode, gehuwd aan Christiaan Albrecht, Graave van *Dona*, aan wier Zoonen, eerst Karel *Emilius en naderhand Diederik*, beide in den jaare 1686, voor *Offen gebleeven*, de Heerlyke Goederen van den Huize van Brederode zyn aanbestorven en nagelaaten aan haare Zuster Amalia van Dona, die in Huwlyk tradt met Simon Henrik, Graave van der Lippe van de Stamme Detmold. Na hem hebben zyn Zoon Fredrik Adolf en zyn Kleinzoon Simon Henrik Adolf de Heerlyke Goederen van Vianen met derzelver aankleeve bezeten. Deeze laatste toonde zig genegen om ze te verkoopen en men wil dat een der nabuurige Vorsten zig tot deezen Koop niet ongenegen toonde, dog de Staaten van Holland en Westvriesland, wetende hoe veel 'er den Staat aan gelegen lag, dat een Heerlykheid van zoo veel belang en in Hunne Provincie gelegen, niet onder 't Gezag van

een

een vreemden Vorst geraakte, kogten in den jaare 1725, de Heerlykheid van Vianen met alle haare Geregtigheden en het gene 'er aan paalde; waar van de Inkoop en Onkosten Agthonderd Agtentnegentig Duizend Tweehonderd Guldens beliepen. De Overdragt deezer Heerlykheid en Hulde aan de Staaten geschiedde met veel Plegtigheid op 2. November deszelfden jaars. Toen de Heeren Staaten, in den jaare 1729, besloten hadden eenige deezer aangekogte Goederen uit den Huize van Vianen, als Ameide en Tienhoven, met andere Ambagten en Heerlykheden weder te verkoopen, vonden eenige Nazaaten van den Graave Simon Henrik van der Lippe en Amalia van Dona, uit een jonger Zoon afstammende, goed een Aantuiging tegen deeze Verkooping te doen, beweerende dat op dezelve, volgens Testament van Graavinne Amalia van Dona, een Fideïcommis lag, waarom de Heerlykheid van Vianen niet uit haaren Huize mogt vervreemd worden; maar Hunne Edele Groot Mogende voeren met het werk voort. Het Land van Vianen.

De Heeren van Brederode hebben de Heerlykheid van Vianen ten allen tyde onafhanklyk gerekend van eenige Oppermagt, en verklaarden dat zy dezelve *alleen bielden van den Godt van Hemelryk, Zonne en Maan.* Wanneer, omtrent den jaare 1525, eenigen der Vyanden van Henrik van Beieren, gekooren Bisschop van Utrecht, in Vianen weeken en bescherming ge- Souvereiniteit.

HET LAND VAN VIANEN.

genooten, weigerde Walraaven van Brederode, hier over aangesproken, de Vlugtelingen over te leveren. Op denzelfden voet agtte hy zig ongehouden de Bevelen van Keizer Karel af te kondigen (v). Volgens alle waarschynlykheid mag men vaststellen, dat Reinout van Brederode om zyn Regt van Souvereiniteit niet te benadeelen, de Voorwaarden, waar op deeze Heerlykheid tot een Graafschap zou verheeven worden, gelyk hy van *Keizer Karel* verzogt hadt, heeft afgeslaagen. Deeze behelsden naamlyk, dat de Heer van Brederode, wegens de Heerlykheid van Vianen, aldus tot een Graafschap verheeven, aan den Keizer, als Graave van Holland, trouwe en hulde zou doen zweeren en dat het gemelde Graafschap, en deszelfs Inwooners, omtrent het handhaaven der Justitie, onder den Raad van Holland zoude staan, en in alle Souvereiniteit denzelven onderhevig zyn. In vroeger tyden schynt Vianen egter onder Weereldlyke Magt der Bisschoppen van Utrecht behoord te hebben. In den jaare 1272, verleende Bisschop Johan van Nassau aan Heer Zweder van Bosinghem jaarlyks twee Jaarmarkten te mogen houden in zyn Regtsgebied omtrent het Kasteel van Vianen en geduurende dezelve het Regtsgebied over alle misdaaden, welke ten tyde dier Jaarmarkten zouden voorvallen. In den Zoenbrief van Bisschop Jan van Arkel met Gysbrecht van Vianen van den jaare 1355, is een der Voorwaarden van Verzoeninge, dat Gysbrecht

(v) *A. Matth. de Fundat.* p. 604.

brecht en de zynen *loven, sekeren en sweren sellen den bisschop hou ende trouwe te wesen, hem syne Gestichtspalen te helpen houden, ende te dienen in al des Gestichts oirbaar, alse goede Gestichtsluiden schuldig syn te doen hoeren rechten landsheere* (w). Men vindt dat de Bisschop van Utrecht een Slotvoogt over Vianen heeft aangesteld, die eerst Middelbaar Regtsgebied hadt, dog door den tyd ook het Hoog verkreeg, en zig eindelyk het Stigtsgebied onttrok (x). De Heer Henrik van Brederode voerde tegens Filips den II. een langduurig Regtsgeding over de Souvereiniteit voor den Hoogen Raade te Mechelen (y). De Regeering der Stad Utrecht gedoogde nooit, zonder tegenzeggen, dat aan de Heeren van Brederode de Titel van Souverein van Vianen in openbaare gedrukte Papieren gegeven werdt (z). Dit Regt van Souvereiniteit hebben die van Vianen, omtrent den jaare 1712, nog op nieuws in het breede verdedigd tegen de Staaten van Holland en Westvriesland, ter gelegenheid dat men schynt den Honderdsten en Tweehonderdsten Penning mede in die Heerlykheid en het Platte Land, onder dezelve behoorende, te hebben willen vorderen. Naderhand, by den aankoop deezer Heerlykheid, schynen de Staaten, als Vryheeren van Vianen, deeze Souvereiniteit niet in twyfel getrokken te hebben Eer zy, door den Graave van Hompesch, hunnen Gemagtigden tot het overneemen der Heerlykheid, de Beampten in Eed en Pligt namen, vroeg hun deeze;

HET LAND VAN VIANEN.

(w) *A. Matth. de Fundat.* p. 595.

(x) *A. Matth. de Jure Gladii. Cap.* XXXIII. p. 374 & *seqq. Analect. Tom.* III. p. 280.

(y) *Guicciard. Beschr. der Nederl.* bl. 226.

(z) *A. Matth. de Jure Gladii.* p. 398, 399.

Het Land van Vianen. of zy Hunne Edele Groot Mogenden tot hunne Souvereinen wilde hebben en aan dezelven den Eed van Getrouwheid afleggen? Waar op blymoedig *ja* geantwoord werdt, en de Eed in handen van den Graave afgelegd. In de Afkondiging tot het verheffen van de Leenen, schryven zy; *De Staaten van Holland en Westvriesland, Souvereinen van Vianen, Ameide en onderhoorige Domeinen.* Deeze Onafhanklykheid is de Grond der Vrydommen, *die hier aan uitgewekenen* om Schulden, als anders verleend worden, dog welke tegenwoordig minder dan voorheenen verzogt worden; hoewel de Vryheid als van ouds gebleeven is.

Kamer van Justitie. De Vryheeren van Vianen hebben over deeze Heerlykheid een *Geregtshof, of* Kamer van Justitie, doende Regt in den hoogste. Voor deeze staan ook die van Ameide en Tienhoven te regt. Zy bestaat uit zeven Gewoone Raaden en een Griffier, die alle door den Vryheer gekooren en aangesteld worden. De Drossaard is de Eerste Raad en vordert het Regt in alle zaaken, die zyn Ampt als Drossaard niet betreffen, en zit over dezelve. De volgende Raad wordt de Oudste Raad genoemd.

Dyk-graaf- en Heemraadschap. De Gemeenlands zaaken van Dyk- en Heemregt worden bestierd door een Dykgraaf, die tevens Penningmeester is en twee Hoogdykheemraaden, welke door een Sekretaris bediend worden. Zy worden, gelyk alle verdere Amptenaaren van eenig aan-

aanzien in den Lande van Vianen aangesteld door den Vryheer. Dit Dyk-Kollegie is vereenigd met de Dyk-Kollegien van Haagestein en Everdingen, die te samen de beheeringe hebben over het Waterschap van de Zeerik. Deeze drie Kollegien zyn wederom vereenigd met twee anderen, als dat van Arkel boven de Souwe en van ter Leede of Leerdam, welke te samen het Kollegie der Vyf-Heeren-Landen tusschen den Dief- en Souwendyk genoemd worden, en de beheeringe hebben over de Dyken in den Ring der Vyf-Heeren-Landen gelegen. Hier van is de Vereeniging reeds, in den jaare 1284, opgerigt. Het Land van Vianen zendt ook Kommissarissen op de Rekening van het Hoogheemraadschap van den Alblasserwaard, als verbeeldende, die van den Huize van Herlaar.

HET LAND VAN VIANEN. *Dyk-graaf- en Heemraadschap.*

(a) *Kemp. Beschr. van Gorincb.* bl. 47.

Het Leenhof van den Lande van Vianen bestaat uit den Stadhouder van de Leenen, twee Gewoone en een Buitengewoonen Leenman, met den Griffier.

Leenhof.

Onder het Land van Vianen behooren de Stad Vianen met Bloemendaal, Bolgery en Authena, wyders Heikoop, Boeikoop, Leksmond, Achthoven, Lakerveld en Meerkerk. Vianen, met de drie eerstgemelde Polders maaken vier Schout-Ampten uit, waar van Bloemendaal geheel onder het Regtsgebied der Stad behoort. De Polders Bolgery en Authena, zyn mede wel aan het zelve Regtsgebied onderworpen; maar alle Overdragten en Vestenissen, gelyk men hier spreekt, worden voor

Verdeeling.

Schout

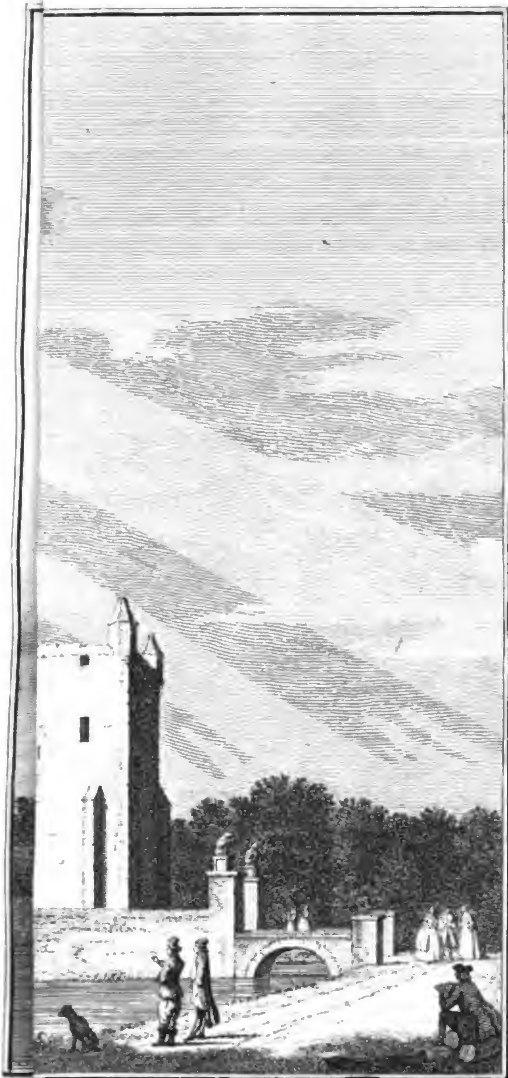
HET LAND VAN VIANEN.

Schout en Landgenooten gedaan. Onder de overige Ambagten hebben Heikoop, Leksmond en Meerkerk alleen Kerkdorpen; waar van de Predikanten, zoo wel als die van Vianen behooren onder de Klassis van Gouda en Schoonhoven. Deeze Landen zyn, volgens de Quohieren der Verponding, begroot op 5696 Morgen en 260 Roeden; dog volgens de Inkomsten van den Heere van Vianen, die *twaalf Stuivers* van ieder Morgen Lands *binnensdyks trekt*, zyn 'er 5926 Morgen. De Vrye Heerlykheden van Ameide en Tienhoven worden gemeenlyk als aanhoorig aan het Land van Vianen gerekend, dog moeten veel eer als een byzondere Vrye Hooge Heerlykheid aangemerkt worden. *Na den Inkoop der Vrye Heerlykheid van Vianen door de* Staaten van Holland en Westvriesland, hebben hunne Edele Groot Moogenden Heikoop, Boeikoop, Leksmond, Achthoven, Lakerveld en Meerkerk, in den jaare 1729, verkogt en als Ambagtsheerlykheden in onversterflyk Erfleen uitgegeven.

De Stad Vianen. Gelegenheid.

VIANEN, ten Zuidwesten van de Rivier de Lek, in eene aangenaame Landstreek, twee Uuren boven Utrecht gelegen, is een Oud Steedje, dog zeer regelmaatig in 't vierkant gebouwd, met Vier Poorten; de Lekpoort, de Landpoort, de Hofpoort en Oostpoort. De Muuren zyn nog in taamlyken staat en naar de Oude Vestingbouw met ronde Toorens voorzien, dog die al voor lang tot op de

hoog-

C. [illegible] J.C. Philips fecit. 1749

nen.

hoogte der Muuren zyn afgebroken.

Het heeft ten minsten in naam, zynen Oorsprong van het Slot. De grondslagen van de Stad zyn, zoo sommigen willen, in den jaare 1290, gelegd (b). Het Kasteel, sedert oude tyden Batestein geheeten, 't welk tegenwoordig nog ten grooten deele te Vianen gezien wordt, en 't geen den Lezer hier nevens in Prent wordt vertoond, is egter, naar alle waarschynlykheid hetzelfde niet, dat de Heer Zweder van Kuilenburg hier gebouwd heeft; maar werdt, na dat het Oude tot den grond was afgebroken, gestigt door Heer Gysbrecht van Vianen. Deeze hadt in huwlyk Beatrix of Bate, Dogter van Jan den XIX, Heere van Egmond. De spyt, welke zy hadt dat het Leen van het Oude Slot van Vianen, 't welk op Kuilenburgschen grond stondt, van Gerard van Kuilenburg, die met haare jonger Zuster getrouwd was, moest verheeven worden, bragt by haaren Man te weeg, dat hy een geheel nieuw Kasteel opregtte en naar haaren Naam Batestein noemde (c). Terwyl hy bezig was met het, in den jaare 1371, te bouwen, droeg hy het op aan Hertog Albrecht van Beieren en ontving het weder van hem in onversterflyk Erfleen. De groote zwaare Tooren van dit Slot, by veelen *Sint Pol* of *Simpol* geheeten, draagt den Naam naar den Naam van den Graave van Sint Paul in Artois, wiens Zoon door Gysbrecht van Vianen in een Veldslag in 't Land van Gulik gevangen werdt genomen.

HET LAND VAN VIANEN. Historie.

(b) *Boxh. Theatr. Holl.* p. 319.

(c) *Brugm. voor Scriv. Kron. van Holl.* bl. 58.

Uit

HET LAND VAN VIANEN. Historie.

Uit zyn Losgeld bouwde men deezen Tooren, die zonder Lichten en van binnen zonder wooning is; waarom sommigen hem, niet ten onregt een onbesuisden en onnutten Tooren noemen (d).

(d) *L. Smids Schatk.* bl. 28.

Toen Heer Reinoud van Brederode overleeden en de Heerlykheid van Vianen aan zynen onmondigen Zoonen Walraaven, in den jaare 1473, was aanbestorven, kwamen Walraaven, Heer van Amelroyen en Reinier van Broekhuizen, *uit de Bastaarden* van Brederode afstammende, te *Vianen* om zig de Voogdy over den jongen Heere van Brederode aan te maatigen, welke Heer Reinout by uiterften Wille aan Jolente van Lalein, zyne Gemaalinne hadt aanbevolen. *Hier uit rees een Opstand*, dewyl een van de knegts deezer *Heeren*, *die het* Slot Batestein verspiedde, gekwetst werdt. Reinier van Broekhuizen holp de Stad aanstonds in Oproer. Met hulp van buiten bragt het de Vrouw van Brederode zoo verre dat de Twist voor eenigen tyd werdt ter nedergelegd. Maar in den jaare 1477, wanneer de Vrouw van Brederode met haare kinderen naar Gent gereisd was om de Inhuldiging van Vrouw Maria van Bourgonje by te woonen, en het Slot en de Stad aan Zweder van Vianen hadt aanbevolen, rees 'er weer een Opstand, waar door de Stad in de magt van Reinier van Broekhuizen geraakte, die tot Ruaard van der Stede en Lande van Vianen en Ameide gekooren werdt. Hy kreeg door list den jongen Heere van Brederode in de Stad en

al-

aldus het Slot in handen, waar na hy zig door de Burgery in de aangenomene Voogdy wist te bevestigen. Walraaven van Brederode en zyne Zuster, die zeer naauw op het Slot bewaard werden, wisten egter een aanslag te smeeden, die tot oogmerk hadt om Reinier van Broekhuizen van het Slot te dryven; dog deeze mislukte. Ondertusschen zogt men tot een Verdrag te komen, 't welk niet getroffen of liever niet gehouden werdt, voor dat de tyd van het Ruaardschap ten einde liep, wanneer hy niet aftrok, dan na dat men hem by Overeenkomst Vierduizend Rynsche Guldens op zynen eisch van gemaakte onkosten betaald hadt. Toen gaf hy, in den jaare 1480, de sleutels over ten behoeve van Jonker Walraaven van Brederode, die daar op vervolgens werdt ingehuldigd (e). In den jaare 1482 leedt Vianen wederom last door den Oorlog tusschen Holland en Utrecht; hoewel de Heer van Brederode hier in geen zyde koos en zig stil hieldt. Maar in dien tyd woonde hier een oproerig mensch Gysbert van Baast, die Dykgraaf was van den Lande van Vianen. Deeze begunstigde de Utrechtschen door het zenden van toevoer op het Blokhuis aan de Vaart, 't welk hem door Joris den Bastaart van Brederode, Drossaard van Vianen verbooden werdt. Hier over geraakt, biedt hy die van Utrecht aan de Stad in hunne handen te leveren. De Utrechtschen zonden hier op den Heere Vincent van Zwaanenburg met veele Ruiters en knegten derwaards en kreegen na veel

HET LAND VAN VIANEN. Historie.

(e) *A. Matth. Analect.* T. I. p. 721-734.

HET LAND VAN VIANEN. Historie.

veel tegenweer de Stad en het Slot in, 't welk zy beroofden, gelyk zy tevens de Ingezetenen tot het opbrengen van zwaare Schattingen dwongen. Naderhand kreeg Zwaanenburg een weerzin in Gysbert van Baaſt, en terwyl hy tevens geen betaalinge van die van Utrecht krygen konde van 't gene zy hem ſchuldig waren, werdt hy te raade met die van Vianen te handelen om hem voor de betaalinge zyner agterſtallen de Stad en 't Slot over te leveren. Hier toe werdt beſlooten en 't geld met veel moeite ingezaameld, waar na hy met de zynen vertrok, en Jonker van Brederode door de Burgery met blydſchap werdt ingehaald (f). Vianen heeft ſedert dien tyd lang ruſt gehad en wy vinden niet dat het, voor den jaare 1672, weder eenigen aanval of inlegering van vyanden heeft geleeden. In dien tyd werdt het door de Franſchen bezet, die van hier rondsom hunne uitloopen deeden. Het was hun by Verdrag als eene onzydige Plaats ingeruimd, dog zy verlieten het niet dan na dat zy 't voor Negen- of Tienduizend Guldens hadden gebrandſchat (g).

(f) *A. Matth. Anal.* T. I. p. 446-454. p. 735-738.

(g) *Valkenier Verw. Europa.* II. D. bl. 640.

Getal der Huizen.

In de Oude Quohieren der Verponding is het getal der Huizen van Vianen niet aangetekend. In de Nieuwe van den jaare 1732, vindt men 'er 431 en 1 Koorenmolen; waar van 43 Huizen buiten de Stad ſtaan. In een laater Lyſt zyn 444 Huizen in de Stad Vianen en 39 Huizen met 47 Watermolens buiten de Stad. De Overſtroomingen in deeze geweſten en de gerin-

ge

ge Bloei van Vianen hebben de Huizen buiten de Stad tot op 28 doen verminderen. In de Stad is het Getal nog op 405 gebleeven. In de vier Schout-Ampten, Vianen, Bloemendaal, Bolgery en Authena, zyn 1311 Morgen Lands. HET LAND VAN VIANEN.

De openbaare Gebouwen in Vianen zyn de Kerk, het Stadhuis, het Oude-Mannenhuis en het Weeshuis. De Kerk is een fraai en groot Gebouw, met een dikken vierkanten Tooren en een laage dergelyke Spits. Zy was voor den Verkoop der Heerlykheid aan het Dak zeer vervallen, en tot herſtellinge van het zelve werdt door Fredrik Adolf, Graave van der Lippe, in den jaare 1709 een Inzameling vergund; dog de Verbetering volgde niet dan in den jaare 1727, door de liefdaadige Gifte van de Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland, na den Aankoop der Heerlykheid. In deeze Kerk is een aanzienlyke Graftombe van Heer Reinout van Brederode, des vermaarden Heere Henriks Vader, die in den jaare 1556, te Bruſſel overleedt. Zyn Lyk werdt naar Vianen gebragt en hier met zyne Huisvrouw Philippotte van der Mark begraaven. De Gemeente wordt door twee Predikanten bediend. Hier is ook een Franſche Kerk, wel eer een Klooſter, in welke één Predikant den dienſt waarneemt. De Roomſchgezinden hebben hier twee Statien, waar van de eene door een Weerelds en de andere door een Prieſter der zoogenaamde Janſeniſten bediend wordt. Gebouwen.

Het Stadhuis is een goed Gebouw van Stadhuis.

HET LAND VAN VIANEN.

vooren met een Blaauw Arduinsteenen Gevel; van binnen met een ruimte aan den Ingang, waar agter de Sekretary en Regtkamer, en boven met de Griffie- en Raadkamer, benevens andere noodige Vertrekken.

Oude Mannen- en Vrouwenhuis.

Het Oude Mannen- en Vrouwenhuis bestondt, tot den jaare 1683, in twee byzondere Huishoudingen; dog werdt toen tot één gebragt.

Weeshuis.

Het Weeshuis, 't welk, in den jaare 1662, onder de Regeeringe van *Louize Christina van Solms*, als Voogdesse over haaren Zoon Heere *Wolfert van Brederode*, gestigt werdt, geraakte in den jaare 1690, tot verval; en werdt weder tot stand gebragt in den jaare 1733, om 'er de Kinderen der Stads Armen en van de Diakonie in te plaatsen.

Regeering.

De Regeering van Vianen bestaat uit den Drossaard, die een Substituit heeft, welke hy zelve aanstelt; twee Burgemeesteren, waar van de een de Stads Burgemeester en de andere de Schepen-Burgemeester genoemd wordt; een Thesaurier, die mede, met bewilliging van den Souverein, een Substituit heeft; zeven Schepenen en een Sekretaris. De Stads Burgemeester heeft het Bewind over de Stads en Burgerzaaken, en de Schepen-Burgemeester is daarenboven President van 't Geregt.

Het Wapen der Stede van Vianen heeft drie Zwarte Zuilen op een Wit Veld.

Viaansche Bosch en Amaliastein.

Buiten Vianen is een zeer aangenaam Bosch met bekoorlyke Wandeldreeven en Ry-

Rywegen in een vermaaklyken oord, waar in Heer Henrik van Brederode een Huis bouwde voor zyne Gemaalinne Amalia van Nieuwenaar, van welke het Amaliastein geheeten wordt. Het is, naar den tyd, een deftig Gebouw rondsom in zyne Vyvers en bevallig door de aanleggende Beplantingen, die tot het Bosch behooren. Voorheen vondt men hier verscheiden Fonteinen, die onverwagt den Beschouwer van overal bespröeiden. De nieuwsgierigheid om hier den Oranje-boom te zien heeft hier menigen met natte kleederen doen te rug keeren; dog deeze Waterwerken en deszelfs Overblyfsel zyn voor eenige jaaren weggenomen. Niet verre van Amaliastein is de Herberg in 't Viaansche Bosch, welke menigmaal in den Zomer tot verlustiging door Vreemdelingen bezogt wordt. Ten einde van het Bosch, op den weg naar Leksmond, is de Buurt *Helsdingen* in een bevallige Landsdouwe van Geboomte en Graangewas. Zy bevat in haar uitgestrekten Grond, omtrent 60 Morgen Lands. Hier staat, op een Kruisweg, een Overblyfsel van een oude Roomsche Kapel, waar van de Inkomsten behooren aan den oudsten Nederduitschen Predikant.

HET LAND VAN VIANEN. *Viaansche Bosch en Amaliastein.*

HEIKOOP wordt met BOEIKOOP als een zelfde Ambagtsheerlykheid aangemerkt, gelegen in het Zuidoostelyke gedeelte van het Land van Vianen, daar het aan het Graafschap Leerdam paalt; ten Zuidwesten heeft het het Land van Arkel, en ten Noordwesten Leksmond en Lakerveld. Het

Heikoop en Boeikoop.

HET LAND VAN VIANEN. *Heikoop en Boeikoop.*

wordt in de Quohieren der Verponding op 1041 Morgen Lands begroot, met 82 Huizen. Volgens medegedeelde Berigten bestaan Heikoop en Boeikoop uit 1056 Morgen Lands, en men heeft 'er tegenwoordig 79 Huizen. De Kerk vertoont zig vry lang, en heeft een laagen vierkanten Tooren met een nette agtkante Spits. De Heer Mr. Gerard Bikker van Zwieten, Heere van Zwieten, Raad der Stad Amsterdam, is Ambagtsheer van Heikoop en *Boeikoop.*

Leksmond en Achthoven.

LEKSMOND, het welk met ACHTHOVEN een zelfde Geregt heeft, legt benevens het laatstgenoemde nabuurig Ambagt ten Noorden aan de Lek, ten Oosten met Leksmond aan Bolgery of het Regtsgebied der Stede Vianen, *ten Zuiden aan Lakerveld* en ten Westen aan den Boezem der *Vyf-Heeren-*Landen. Te samen hebben zy, volgens de Quohieren der Verponding 1118 Morgen Lands en 166 Huizen, waar onder ook een Steenplaats is. In de Voorwaarden van den Verkoop der Heerlykheid, worden de Landen niet hooger dan op 1062 Morgen begroot; en volgens een laater opgaave heeft het 160 Huizen. Het aanzienlyk Dorp LEKSMOND is gebouwd aan den Lekdyk en vertoont zig zeer bevallig aan de Lek, omtrent een Uur van Vianen. Melis Stoke noemt het, op het jaar 1137, een vaste Stede en zegt, dat het toen door Floris den Zwarten, Broeder van Graaf Dirk den VI, verbrand werdt (h). Het heeft verscheide fraaie Huizen dog de Kerk is vry oud, en de vierkante Tooren met zyn agtkante Spits

(h) *M. Stoke.* bl. 46.

Spits wordt door zwaar bygemetſeld Muurwerk onderſteund. ACHTHOVEN ſtrekt zig uit langs den Lekkendyk tot aan de Huizen, waar door de Zeerik of de Boezem der Vyf-Heeren-Landen uitwatert.

HET LAND VAN VIANEN. *Leksmond en Achthoven.*

In het Geregt van Leksmond en Achthoven, moeten van de Zeven Schepenen, Vyf uit Leksmond en Twee uit Achthoven verkooren worden en zy hebben ieder Twee Waardsluiden of Laagdykheemraaden. De Ambagtsheerlykheid werdt in den jaare 1729, gekogt door Nikolaas van der Pyl, te dier tyd Schout van Leksmond en Achthoven, zoo voor zig zelven, als voor Pieter van der Pyl, Sekretaris en Kornelis Roels; wanneer Pieter van der Pyl hier mede als Sterfheer werdt verlyd.

Na by Leksmond aan den Lekdyk op den weg naar Vianen buitensdyks ſtaat het Heerenhuis *Killeſtein.* Het beſtondt voor eenige jaaren in een deftige en doortimmerde Boerenwoning van verſcheide goede Vertrekken voorzien, met een Boomgaard van wel draagende Vrugtboomen, dog is ſedert merkelyk vervallen.

Lakerveld.

LAKERVELD legt met deszelfs Ambagt en vermaaklyke Landſtreek ten Noorden aan Achthoven en Leksmond. In het Ooſten Zuiden en Weſten heeft het den Boezem der Vyf-Heeren-Landen. In de Quohieren der Verponding ſtaan voor Lakerveld 1087 Morgen en in de Voorwaarden van den Verkoop der Heerlykheid 1095 Morgen Lands aangetekend, en wy vinden 'er 76 Huizen voor in de Lyſt gebragt.

HET LAND VAN VIANEN. *Lakerveld.*

bragt. Het heeft eigenlyk geen Kerkdorp, maar een taamlyke lange ſtreek Huizen langs den gemeenen Weg naar Gorinchem gebouwd. In het Kerkelyk behoort het onder Leksmond, en de Ambagtsheerlykheid is verkogt onder Voorwaarde dat de Ambagtsheer van Lakerveld beurtelings met dien van Leksmond het Regt der aanſtelling van den Predikant zal hebben. Lakerveld is vermaard door de Hoenders, welke hier in overvloed worden aangewonnen, en zeer goed van Vleeſch, zoo wel als willig in 't leggen van eieren, zyn. De Ambagts-Heerlykheid behoort aan dezelfde Heeren als Leksmond, en heeft den zelfden Sterfheer.

Meerkerk.

MEERKERK, 't welk met deszelfs Ambagt ten Ooſten en Weſten van den Bazel- en Souwendyk legt, is eigenlyk verdeeld in Twee Heerlykheden, als de Heerlykheid van *Meerkerksbroek* en de Heerlykheid van *Bloemendaal.* Zy beſtaan te ſamen in Drie Polders; Meerkerksbroek en Bloemendaal, gelegen beneden den Souwen en Bazeldyk in den Alblaſſerwaard, en Kwakernaak ten Ooſten van den Bazeldyk in de Vyf-Heeren-Landen. Aldus hebben deze Heerlykheden in het Noorden Ameide, in het Ooſten Lakerveld en Leerbroek, in 't Zuiden en 't Weſten Noordeloos. Voor deze Polders zyn 1487 Morgen en 100 Roeden Lands in de Quohieren der Verponding aangetekend; dog onze Medegedeelde Berigten melden niet meer dan van 1448 Morgen. Het Getal der Huizen wordt in de

Lyſt

Lyst op 148 begroot. In Meerkerksbroek langs den Souwendyk aan de Zeerik staat het Dorp Meerkerk, dat wel niet groot, maar sedert den aankoop der Heerlykheid door den tegenwoordigen Ambagtsheere merkelyk verbeterd is. Hier staat een deftige groote Kerk, die vry oud is, met een spits Toorentje, 't welk op de Hoogte der afscheiding van de Kerk en het Koor uit het Dak ryst. In Kwakernaak heeft de Heer van Meerkerk in den jaare 1738 en 1739 een deftig Heerenhuis gebouwd, en met aangenaame Beplantingen by hetzelve versierd. Aan de Zeerik heeft Meerkerk een Tolbrug over dien Boezem. Zy staat op Steenen Pilasters, die overgebleeven zyn, toen de Franschen, in den jaare 1672, de drie steenen Boogen over dezen Boezem hebben ingeslaagen. Meerkerk was in vroeger tyden een Hooge Heerlykheid, gelyk blykt uit het Reglement van den Scherpregter, en uit zekere bewoordingen omrent het aanduiden van zekere Landen, als belendenen van den Galgen-Akker. Zy behoorde wel eer aan den Huize van Herlaar, 't welk door huwlyk aan dat van Vianen gekomen is. De Ambagtsheer heeft, behalven het Regt van Verkiezing der Regeering en van den Predikant, ook dat van het aanstellen van een Hoogdykheemraad in den Alblasserwaard. Tot het vinden van de Dykslasten van deezen Waard betaalt Meerkerk voor 873 Morgen en Bloemendaal voor 335 Morgen. In het opneemen der Rekeningen van den

HET LAND VAN VIANEN. *Meerkerk.*

HET LAND VAN VIANEN. *Meerkerk.*

Alblasserwaard heeft deze Heerlykheid Twee Tourbeurten een voor Meerkerksbroek en een voor Bloemendaal. Op de Vergaderingen, welke ten dien einde beschreeven worden, verschynt de Schout met zyne Waardsluiden uit beide de Plaatsen en heeft met dezelve Twee stemmen. Ieder der Polders van Meerkerk heeft twee Waardsluiden of Laagdykheemraden. De Ambagtsheerlykheid van Meerkerk behoort tegenwoordig aan den Heere Mr. Everard François Schimmelpenning, gewoonen Raad en Rekenmeester van zyne Hoogheid, den Heere Prinse van Oranje en Nassau, Erfstadhouder enz, enz, enz.

Ameide.

De Hooge Heerlykheid van AMEIDE, waar van de Staaten van Holland en Westvriesland het Hooge Regtsgebied aan zig behouden en de Ambagtsheerlykheid verkogt hebben, legt ten Noorden aan de Lek, ten Oosten aan de Zeerik over Achthoven. Het Ambagt is in de Quohieren der Verponding te samen met Tienhoven begroot en zyn voor de Landeryen aangetekend 716 Morgen; dog de Ambagtsheeren van Ameide en Tienhoven trekken wegens hunne Morgengelden voor een Omslag van 806 Morgen: Ook betaalt Ameide voor het zelfde Getal van Morgen in de Dykslasten van den Alblasserwaard. Voor Ameide staan in de Lyst van den jaare 1732, 142 Huizen met 1 Korenmolen. Wy vinden in eene andere, welke laater is, 140 Huizen. Indien het in de Oude Lyst der Kerkelyke Goederen van het Utrecht-

sche

ſche Bisdom van den jaare 866, moet gezogt worden, heeft het hier den Naam van *Amuthom*. Dit komt niet onwaarſchynlyk voor, door de gelegenheid van de Lek, dewyl deeze Lyſt van Viſſcheryen ſpreekt. Schoon Ameide nu niet anders dan de gedaante van een Dorp heeft, was het voorheen een Stad, en men noemt het nog de Stede Ameide. Zy ſtaat ten Zuiden van de Lek, Vyfduizend Schreeden van Vianen, tuſſchen Leksmond en Tienhoven. In oude Verlybrieven wordt ze het Huis en Poorte ter Ameide genoemd. Ameide behoorde eertyds aan den Huize van Herlaar, waar van het Slot geſtaan heeft tusſchen Ameide en Tienhoven, een boogſcheut van den Oever der Rivier de Lek. Naderhand kwam het door huwlyk van Henrik van Vianen met de oudſte Dogter van den Heere Jan van Herlaar, die geen Zoonen naliet, aan den Huize van Vianen, waarmede het verder dezelfde opvolging gehad heeft. Men weet niet zeker wanneer Ameide ontmanteld is; de giſſing loopt doorgaans op den jaare 1527 en dat het ten dien tyde door de Utrechtſchen werdt overmeeſterd. Het heeft in den jaare 1672, een zwaaren aanval van de Franſchen geleeden. De Hollandſche Benden hadden hier een ligte Schans op den Dyk aan de Sluis opgeworpen, waar van de Gelegenheid door Vier Overloopers aan de Franſchen verraaden werdt, die met Agthonderd Man te voet en Tweehonderd te Paard, benevens Honderd Vyftig Officieren, geleid door de Verraaders, op de Verſchanſing,

HET LAND VAN VIANEN. *Ameide.*

 al-

HET LAND VAN VIANEN. *Ameide.*

alleen met Driehonderd Zeesoldaaten bezet, aanvielen, en dezelve, gelyk het Dorp, ras overmeesterden. Zy staken 't in brand, en de Schryvers van dien tyd schryven gewoonlyk, by zulke overrompelingen, den Vyanden veele Baldaadigheden toe. De Kerk bleef egter, op de bede van den Predikant, door 't bestier van een Onroomschen Bevelhebber der Franschen, van de vlamme verschoond. De Franschen namen 'er weer post in den *jaare 1673, dog* verlieten het eindelyk. Het Gebouw der *Kerk* is vry groot en de Tooren heeft op het vierkant, boven het welke de agtkante Spits geplaatst is, een Trans of Omloop. Zy wordt in Gemeenschap van die van Tienhoven *door een zelfden Predikant* bediend, en de Ambagts*heeren* van Ameide en Tienhoven vervullen by beurten de openvallende Plaats van den Leeraar. Ameide heeft ook een Raadhuis, naar het welk men ter wederzyde met trappen van de Puie ingaat. Uit het Dak ryst een agtkant Koepeltoorentje. De Heer Arnout Leers, Heer van Herlaar, Schepen der Stad Rotterdam, is Heer van Ameide, welke Heerlykheid, behalven meer andere Voorregten van Verkiezing der Regeering en gewoone Heeren-Regten in den jaare 1729 verkogt werdt op Voorwaarden, dat de Ambagtsheer in vervolg van tyd de afgezonderde Aanstellingen van den Schout en Sekretaris zou hebben. Tot dien tyd toe waren die byzondere Ampten gemeen over Ameide en Tienhoven, en worden zoo lang de tegenwoordige Amptenaa-

ren

ren leeven nog in dien ſtaat gehouden. De verdere Regeering beſtaat in den Droſſaard, die te gelyk Droſſaard van Tienhoven is; twee Burgemeeſters en zes Schepenen. De Polderzaaken worden beſtierd door twee Waardsluiden of Laagdykheemraaden. De Droſſaard is ook Gadermeeſter, dog dit Ampt wordt door een Subſtituit bediend. De Ambagtsheer verkreeg, by den aankoop, ook het Regt tot Aanſtellinge van een Hoogdykheemraad in den Alblaſſerwaard. De Souverein van Ameide, nu hunne Ed. Groot Mogenden, hebben te Ameide een Brandtol of Vliegende Tol, die jaarlyks gemaand wordt van den 20 Juny tot den 20 July ingeſlooten. HET LAND VAN VIANEN. *Ameide.*

TIENHOVEN, dat onderſcheiden moet worden van een ander Ambagt van dien Naam in het Graafſchap Kuilenburg onder Everdingen, en van een derde in het Stigt Utrecht agter Breukelen en Maarsſen, legt tuſſchen Ameide en Langerak, ten Noorden aan de Lek en ten Zuiden aan Meerkerk. Wy vinden voor het zelve 47 Huizen en 1 Steenplaats, in de Nieuwe Lyſt der Verponding aangetekend. Het gene dit Ambagt met Ameide gemeen hadt of nog heeft zullen wy hier niet herhaalen. Het Dorp legt aan den Lekdyk; de Kerk, met een vierkanten Tooren en Spits voorzien, is zeer klein. De Heer Mr. Frans van der Hoeven enz. is Ambagtsheer van dit Tienhoven, als mede van *Herlaar*, het oude en vermaarde Slot, waar van de Bezitters den Naam van Heeren van Herlaar voerden. Van dit Slot is niets meer overig dan een Tienhoven.

ſtuk

HET LAND VAN VIANEN. *Tienhoven.*

ſtuk muurs, waar uit men zien kan dat het voorheenen een Tooren geweeſt is. Niet ver van dit Overblyffel ſtaat een nieuw deftig Gebouw, 't welk tegenwoordig het Huis te Herlaar genoemd wordt en een aangenaam uitzigt heeft over de Rivier de Lek. Het werdt gebouwd, door den Heere Arnout van den Berg, Schepen en Raad der Stad Rotterdam; na dat hy, in den jaare 1729, de Heerlykheden van Ameide en Tienhoven gekogt hadt.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Beſchryving van de BARONNY van ASPEREN, *en de* HEERLYKHEID van HEUKELUM.

Aan de Landſtreek der zoogenaamde Vyf-Heeren-Landen, ten Zuiden en ten Ooſten van de bogtig-loopende Rivier de Lek, leggen de Steden Asperen en Heukelum, met derzelver Regtsgebied, waar van het eerſte den Titel van Baronny en het andere van Hooge Heerlykheid voert.

De Baronny van Asperen. Gelegenheid.

De BARONNY van ASPEREN grenſt ten Noorden met de Lingen aan het Graafſchap Leerdam; ten Ooſten met dezelfde Rivier aan de Baronny van Acquoi, en heeft ten Zuiden de Provincie van Gelderland, daar de Hellouwſche Vliet de Scheiding tuſſchen die Provincie en Holland maakt, leggende de Baronny van Asperen ter eener en de Ambagtsheerlykheid van Gellikom ter andere zyde. Ten Weſten paalt zy aan de Hooge Heerlykheid van Heukelum. Zy bevat in haaren Omtrek vol-

volgens de Quohieren der Verponding 1337 Morgen, 243 Roeden Lands, dog wordt van anderen begroot op omtrent 1350 Morgen, zoo binnen- als buitenlanden, zonder de Dyken en Wegen te rekenen, en legt in de algemeene Bedyking van den Tielerwaard, voor zoo ver derzelver Omtrek de Rivieren de Waal en Linge betreft. Zy heeft egter aan drie kanten haar eigen Dyken, waar van die aan de Linge de hoogste en zwaarste is; de anderen zyn de Laardyk en de Achterdyk. Niettegenstaande deeze Dyken, is het Land niet alleen aan Overstroomingen door Doorbraaken onderworpen, maar heeft ook den last om het Water, waar mede andere nabuurige Landstreeken te veel bezwaard worden, over zyn grond te moeten loozen. Ten dien einde zyn 'er, onder het Regtsgebied van Asperen in den Lingendyk, twee zoogenaamde Overloopen, of Overlaaten, die ieder bestaan in een stuk Dyks ter langte van Vyftig Rynlandsche Roeden, welke veel dunner en smaller zyn dan de anderen, om gemaklyker doorgestoken te konnen worden. In de Geldersche Heerlykheid Gellikom is 'er nog een van Veertig Roeden lang. Zoo ras het Water in de Over- of Neder-Betuw doorbreekt en op een bepaalde Hoogte tegen den Diefdyk boven Leerdam gereezen is, moeten deeze drie Overloopen worden dourgegraaven, waar door de Tielerwaard, het Land van Asperen, Heukelum en Spyk geheel onder Water gezet worden, het welk zig in Dalem, even boven de Stad Gorinchem, door

DE BARONNY VAN ASPEREN.

DE BARONNY VAN ASPEREN.

door een Sluis met drie Boogen, ieder Achttien Rynlandsche Voeten wyd, in de Waal of Merwe ontlast. Het Peil der Doorsteeking is op drie Plaatsen gesteld; als, te Leerdam aan de Veerpoort, aan de Acquoische Sluizen by den Horn en te Asperen aan de Waterpoort. Deeze Overlaating van Water geschiedt volgens verscheiden Overeenkomsten, gemaakt tusschen de Heeren van den Alblasserwaard benevens die van de *Vyf-Heeren Landen* en de Heeren van den Tielerwaard, *Asperen*, Heukelum en Spyk, waar van de Grondslag gelegd werdt in een Verdrag, door tusschenspreeken van Gekommitteerde Raaden, aangegaan in den jaare 1660 (a). De Landen in den Tielerwaard zyn egter niet gehouden eenigen Overloop te gedoogen dan by gelegenheid van Overstroomingen van Opperwater uit de Betuw. Dit Water, dat dikmaals te lang op de Landeryen blyft staan en 'er veele Liezen en Biezen voortbrengt, vermindert de Vrugtbaarheid van den Grond, die anders, meent men, goede Wei- Hooi- en Zaailanden zou uitleveren. De Grienden, waar door men hier Landen verstaat, uit welke veel aarde tot voorziening der Dyken genomen is, worden met Elst en Willigen beplant om voor Hoephout en Brandhout te gebruiken. Het Vee wil 'er wel vermenigvuldigen, maar groeit zoo zwaar niet als elders in Holland. Men fokt hier veele Paarden aan. Watervogels, als Snippen en Endvogels zyn 'er menigvuldig: om welke laatste te vangen hier

(a) *Handv. van den Alblass.* bl. 212. en volg.

Landsgesteltenis.

hier agt Vogelkooien leggen. De Lucht is hier om ſtreeks vry gezond.

DE BARONNY VAN ASPEREN.

De Linge.

De Baronny wordt beſpoeld door de Linge, die eertyds het Langewater geheeten werdt (b); waarom J. a Leidis dezelve in het Latyn *Longa* en niet *Linga* ſchynt genoemd te hebben (c). Heda geeft haar den Naam van *Linea*, als door de Romeinen in een regte Lyn uit den Ryn in de Waal en Maas geſchooten (d), waar door zy voor de Graft van Korbulo zou te houden zyn: dog de loop van den Stroom, die op veele Plaatſen zeer bogtig is en nu eens Weſtwaard en dan weer Noordwaard voortgaat, beantwoordt dit gevoelen niet. De Linge heeft haaren oorſprong in de Over-Betuw, agter het Dorp Angeren, niet ver van Huusſen, daar zy ſlegts een geringe Kil heeft, die door menigvuldige Uitwateringen geduurig toeneemt. Na een loop van zes Uuren langs veele Dorpen, gaat zy van verre verby Buuren, en wordt hier voor kleine Schuiten bevaarbaar: in Holland beſpoelt zy de Stedekens Asperen, Leerdam en Heukelum en rolt door de Stad Gorinchem voort tot in de Rivier de Merwe. Veel is 'er voor de aangrenzende Landen aan gelegen dat de Linge niet door vervuilingen, het bewaſſen met Hout en Ruigte belemmerd of door Waterkeeringen benaauwd worde; welke ongemakken voorheenen aanleiding tot geſchil gegeven hebben; waar over door Koning Filips den II, in den jaare 1564, Uitſpraak gedaan is en daar by gelaſt, dat de Linge,

(b) *Slichtenh. Geld. Geſch.* bl. 10.

(c) *J. a Leidis Chron. Belg. Lib. VII. Cap.* 27. p. 11.

(d) *Heda.* p. 156.

DE BARONNY VAN ASPEREN. ge, tusschen de Asperſche en Heukelumſche Velden en tusschen de Velden van Acquoi, de Kuilenborgſche Uitwatering, en Leerdam moet, dryvend Water, breed zyn zes Roeden, met twee Roeden Opſlag ter wederzyden. Hy beval ook dat die van Gorinchem in hunne Stad een nieuwe Loozing zouden maaken en alle belemmeringen wegneemen (m).

(m) *M. Beekman Beſchr. van Asperen.* bl. 42.

Oudheid. Indien het oude *Caspingium*, het welk in de bekende Reiskaart van Antoninus gevonden en Agttienduizend Schreeden van de Zee geplaatſt wordt, de Stad Asperen zou geweeſt zyn, moet men eene hooge Oudheid aan dit Land toeſchryven; maar tevens bekennen dat de Naam groote verandering geleeden heeft. Om dit goed te maaken, moet de aloude uitſpraak *Chaspeperen*, *Casperen* of ook *Casperingen* geweeſt zyn, dewyl de Romeinen anderszins ruim zoo gemaklyk de benaaming van *Aspera* hadden kunnen overneemen, als een Woord, dat zy zelve gebruikten, en 't welk de beteekenis van *ruw*, *ſcherp*, *oneffen* heeft. Hier van willen ook ſommigen den Oorſprong des Naams afleiden; dog de Zinſpeling op dit Woord ſchynt men op geene omſtandigheden des Lands of der Stede te konnen t'huis brengen. Gemaklyker zou de afleiding te begrypen zyn van Sint Asper, indien men wiſt dat deeze Heilig der Roomſche Kerk tot deeze Plaats of Landſtreeke eenige betrekking gehad hadt, of aan hem hier een Kerk was toegewyd; 't welk mooglyk meer grond heeft ten aanzien

zien van Plaatsen in andere Gewesten, die of denzelfden of dergelyken Naam als Asperen voeren: gelyk men gewaagd vindt van Sint Asper in Austrasien, 't welk M. Van der Houve voor het tegenwoordig Asperen houdt (e). Aldus heeft men ook Asperen een Dorp in het Hertogdom Kleef en een ander in 't Graafschap van Vlaanderen: ook vindt men Aspre, Haspre of Haspres in 't Graafschap Henegouwen, Aspernas, wel eer een Sterkte in Westfalen, om nu van geene andere dergelyke Benaamingen in Oostenryk en Daufiné te melden.

De Baronny van Asperen.

(e) *M. v. Houve Handv. Chr.* II. D. bl. 224, 225.

Asperen en deszelfs Heerlykheid of Baronny was oudtyds een Gedeelte van het Graafschap Teisterbant, gelyk veelen der Landen, hier omstreeks gelegen. Het heeft naderhand aan den Huize van Arkel toebehoord; dog of het vroeger zyne byzondere Heeren gehad heeft, is bedenkelyk; om dat men in den jaare 1050 leest van eenen Heere *Gerungo van Aspert*, en van eenen anderen van den zelfden Naam gemeld vindt in den jaare 1188. Hoe het allereerst van de Heerlykheid van Arkel werdt afgezonderd is niet volstrekt zeker. Gemeenlyk wordt 'er getuigd, dat Heer Jan van Arkel, de II van dien Naam, die by zyne te rugkomst uit het Heilig Land onder weg overleedt, zyne Goederen naliet aan drie Zoonen, waar van Folpert Asperen en Leerdam verkreeg. Deeze liet Asperen na aan zynen Zoone Gerrit, die de Baronny verkoft aan zynen Neeve Jan van Arkel en zonder kinderen stierf. Met

Historie.

DE BARONNY VAN ASPEREN.

Otto den Zoons Zoon van gemelden Jan van Arkel geraakte Asperen, omtrent den jaare 1272, weder van Arkel afgescheiden en bleef aan zyne Nazaaten in mannelyke linie tot op een anderen Otto, die in den jaare 1350, leefde en ongetrouwd overlydende de Heerlykheid naliet aan zyne Zuster, by sommigen Aleid, by andere Jenne dog meest Elizabeth genaamd, die gehuwd was aan Robbert van *Arkel*, Broeder van den Utrechtschen *Bisschop Jan van Arkel*. Zy hadt geenen mannelyken Erfgenaam, waar door de Heerlykheid overging aan haare Dogter, wier Naam onbekend is. Deeze huwde aan Heere Dirk van Polanen van der Lekke, en bragt de Heerlykheid in dit Geslagt over, *'t welk* het tweede was, waar door *Asperen* geregeerd werdt. Hy wordt in de jaaren 1384 en 1390 gemeld. Zyn Zoon Otto van Polanen liet *geene Zoonen na*, waar door de Heerlykheid verdeeld werdt onder twee zyner Dogters, Alferade en Belior of *Belia* van Polanen, die ieder voor de *Helft* Vrouwen van Asperen waren. Alferade van Polanen, die het Kasteel ten Noorden der Stad bezat, trouwde met Jan Heere van Langerak, wiens Dogter Elburg van Langerak, door haar huwlyk met Rutger van den Boetzelaar, de helft der Heerlykheid in dit Stamhuis overbragt. Belior van Polanen behieldt het Kasteel, 't welk ten Zuiden der Stad stondt, en nam tot haaren Egtgenoot Arent Piek van Beestdam, een oud Adelyk Geslagt in Gelderland. Rutger van

den

den Boetzelaar en Arent Piek, regeerden te gelyk en ſcheenen in den beginne zeer vreedzaam; maar eindelyk beklaagde zig Arent over eenige verkortingen door Rutger geleeden, waar van hy geen voldoening erlangde. Dit ongelyk zogt Willem van Buuren, nabeſtaande van Arent Piek, door het inneemen van 't Kaſteel van Rutger te wreeken: maar ſchoon dees aanſlag mislukte, ſchoot hy egter den Heer van Boetzelaar dood en bergde zig op 't Kaſteel van Piek, 't welk door den Heere van Brederode, van 's Graaven wegen, belegerd werdt. Willem van Buuren, die te zwak was, zogt zyn onheil te ontvlugten in een nabygelegen Klooſter, maar werdt gevat en in den Haage onthoofd. De Helft der Heerlykheid van Asperen, die aan den Heere Arent Piek toebehoorde, werdt verbeurd verklaard en aan Karel van Bourgonje, Graave van Charolois, gegeven, die in den jaare 1461, als Heer van Asperen werdt ingehuldigd. Heer Gysbert Piek, de Zoon van Heer Arent, geraakte door voorſpraak weder in 't bezit deezer Helft van Asperen, waar voor hy Duizend Guldens aan Hertog Karel moeſt uitkeeren. De tyd zyner herſtelling wordt niet aangetekend; maar men weet dat zyn Slot in den jaare 1480, toen hy de zyde der Gelderſchen in dien Oorlog gekooren had, door de Hollanders belegerd en ingenomen werdt, terwyl hy de vlugt naar Gelderland koos. Hier door werdt andermaal de Helft deezer Heerlykheid verbeurd verklaard en, in den zelfden jaare

DE BARONNY VAN ASPEREN.

De Baronny van Asperen.

re, door Maximiliaan van Oostenryk en Maria van Bourgonje, aan Heer Wessel van Boetzelaar, Zoone van den doodgeschootenen Heere Rutger, om zyne trouwe diensten geschonken; waar door de Baronny geheel in dit doorlugtig Geslagt gekomen is. Na hem is de Baronny aan eene opgevolgde reeks van Zoonen in deezen Huize gebleeven, tot dat zy kwam aan Anna Magdalena Baronesse van den Boetzelaar, die dezelve by *Erfmaaking* naliet aan Heere Philip Jakob Graave van den Boetzelaar, Heere van Asperen en Langerak, die dezelve nog tegenwoordig bezit.

Regeering.

Het Hooge Middelbaare en Laage Regtsgebied der *Baronny van Asperen* wordt door de Vierschaar en *Regtbank* der Stede geoeffend, waar van wy vervolgens nader zullen melden.

Dykgraafschap.

Het Bestier en Opzigt over 't Gemeeneland, ten aanzien van de Dyken, Wateringen, Vlieten, Dammen, Heulen, *Molens* en dergelyke, staat aan den Dykgraaf, Schout en Heemraaden, die in Hooge en Laage Heemraaden zyn onderscheiden.

De Dykgraaf is aan 't Hoofd der Hoogendykheemraaden, die twee in getal zyn. Zy hebben het opzigt over den Lingendyk, den Laardyk en Achterdyk, Kaden, Dammen, Sluizen en Buitenmolens. Men schynt 'er eertyds slegt één gehad te hebben, of immers wordt 'er, in den jaare 1553, van niet meer dan één gesproken, en eerst, in den jaare 1618 van den Tweeden gemeld.

meld. De Laage Heemraaden, die ook Waardsluiden genoemd worden, hebben met den Schout het opzigt en de bewaaring van de Gemeenelands Binnenmolens, Wateringen, Vlieten, Dammen, Heulen, Kwelkaden, Steegen, Wegen, Banflooten en den aankleeve derzelve. De Hoogedyks- en Laage Heemraaden worden jaarlyks op Sint Michielsdag door den Heer vernieuwd, die ook den Sekretaris en den Penningmeester of Gadermeester aanstelt. DE BARONNY VAN ASPEREN.

In Asperen is ook een Jagt-Gerigt, welke Regtbank gespannen wordt door Houtvester, met zeven Schepenen en bediend door een Sekretaris. De Houtvester moet beletten dat 'er door niemant gejaagd, eenig Wild gevangen of gedood wordt, en hem is alleen vergund in de Baronny te jaagen. Jagt gerigt.

Hier is ook van oude tyden af een Leenhof geweest, 't welk bestaat uit den Stadhouder van de Leenen, zeven Leenmannen en den Griffier. Leenhof.

De Ampten van Dykgraaf, Houtvester en Stadhouder van de Leenen zyn altoos gehegt aan dat van den Drossaard van Asperen, en de Sekretaris der Stad bedient ook alle de andere Kollegien.

De Stede ASPEREN gelegen aan het einde van de Baronny in den Zuid-Oostelykste Hoek van Holland, wordt ten Oosten langs den Wal door de Rivier de Linge bespoeld, waar uit het Water door een Poort in de Haven of liever in eene Graft vloeit, de Min geheeten, welke met een bogt naar het Noordwesten loopt en De Stede Asperen.

DE BARONNY VAN ASPEREN. *De Stede Asperen.*

de Stad in twee ongelyke Deelen doorsnydt. De Gedaante der Stad is Vierkant, strekkende van het Noorden naar het Zuiden. Zy was wel eer rondsom bemuurd en hadt zeventien ronde Toorens, boven met spitse Kappen gedekt, waar van 'er nog drie aan de Noordzyde staan, dog de anderen zyn meest weg en de Muuren veelal vervallen. Vier Poorten zyn 'er, als de Heukelumsche en Gellikomsche Poorten, de Waterpoort en de *Begynen*-*Poort*, die mede een Waterpoort is. Twee Kasteelen stonden 'er oudtyds, waar van het eene volstrekt verdweenen is, zoo dat men 'er zelfs de plaats niet van kan aanwyzen, ten zy men onderstelle dat het aan de Gellikomsche Poort was vastgehegt, die in zyn overblyffelen de gedaante eener oude Sterkte heeft. Van het andere Slot, dat ook Waddestein geheeten wordt, is de Voorburgt nog overig met een Steenen Tooren ter wederzyde; dog het Kasteel is verdweenen, na dat de Franschen het in den jaare 1672 lieten springen, waar na het vervolgens gesloopt werdt tot op de Grondvesten, die thans onder 't Water leggen in den ronden Vyver, waar uit dit Gebouw met zwaare Muuren, vier Verdiepingen hoog, en fraaie Toorens fierlyk plagt op te ryzen. Het heeft geen waarschynlykheid dat Quintilius Varus, die door de Germaanen verslaagen werdt, en in het Tiende jaar na Christus Geboorte op het Kasteel *Aspernas* zyne toevlugt nam, hier heenen zou geweeken zyn; 't welk duidelyker

lyker op het Slot van dien Naam in Westfalen kan toegepast worden. Een ander Geval, waar door het Kasteel in den jaare 631 zou bekend geweest zyn, gaan wy voorby, om dat het op Sint Aspre in Austrasie moet worden t'huis gebragt.

DE BARONNY VAN ASPEREN. *De Stede Asperen.*

Historie.

In het jaar 1204, werdt door Willem den I, Graave van Holland reeds een Slot te Asperen ingenomen en geslegt (f), het welk tevens de Oudheid der Stede bewyst. Men meent dat de Graaf ook de Stad innam. Dit leet kwam haar over, om dat Folpert van Asperen den Graave van Loon tegen Graave Willem geholpen hadt. By het inneemen van het ander Kasteel van Arent Piek door den Heere van Brederode vindt men niet dat aan de Stad eenig onheil is overgekomen. Maar in den jaare 1480, werdt zy door de Borgondische Krygsknegten, in den Oorlog tusschen de Gelderschen en Hollanders bezet en geplonderd, om dat Gysbert Piek de zyde der Gelderschen volgde. Zy hadt ook veel overlast van de Inlegering der Hollandsche Krygsknegten in den jaare 1497, die de Stad en 't omgelegene Land tegen de Gelderschen beschermden. Droeviger en het zwaarste ongeval kwam Asperen over in den jaare 1517, door de Geldersche Vriezen of den zwarten Hoop, die Asperen hevig bestormden, innamen en alles wat hun ontmoette, vermoordden, de Stad in brand staken en vervolgens tot een Roofnest hielden; tot dat zy door de Hollanders van allen toevoer af-

(f) *Goudb.* bl. 301.

De Baronny van Asperen. gefneeden, genoodzaakt werden de Plaats te verlaaten. In den jaare 1574 werdt de Stad door de Spanjaarden overweldigd. De laatfte flag, die Asperen gedrukt heeft, was de Inval der Franfchen, in den jaare 1672, wanneer zy zes Weken lang Vyfduizend Mannen en den geheelen Zomer een Bezetting moeft onderhouden. Dit Volk verwoeftte, behalven het Kafteel, wel het Derde Gedeelte der Huizen, die federt nog niet herbouwd zyn. Onder deezen ramp hebben de Ingezetenen tot nu toe *blyven* zugten.

Getal der Huizen. Het Getal der Huizen voor Asperen was in de Oude Lyft der Verponding van den jaare 1632, op 128 bepaald, dog wy weten niet zeker of dit alleen de Stad of wel de geheele Heerlykheid betreft. In de Nieuwe Lyft, zyn 'er 193 Huizen en 1 Koorenmolen voor aangetekend. De Ingezetenen hebben hier meeft hun beftaan uit den Landbouw en het aanfokken van Paarden. Handwerken zyn hier zeer weinig en naauwlyks genoeg tot Nooddruft der Inwoners.

Gebouwen. De Kerk, het Stadhuis en de negen Gafthuisjes zyn in Asperen de eenige openbaare Gebouwen. Het ftigten deezer Kerk nam zyn aanvang in den jaare 1401, wanneer Vrouwe Elburg hier den Eerften Steen leide, waar van nog de Gedagtenis, in een Opfchrift boven onder het Dak tegen den Muur van den Tooren, bewaard wordt. Zy is naar gelang der Plaatfe vry groot en fierlyk in 't Kruis gebouwd, op welker midden een Spits Toorentje ftaat, en heeft

een

een Koor, waar in geen anderen begraa- ven worden dan die van 't Geslagt der Heeren van Asperen zyn. In deszelfs Midden staat een verheven Tombe met een blaauwe Zark gedekt, op welke de Wapens van verscheide Heeren en Vrouwen zyn uitgehouwen; om den rand leest men de Naamen der genen, die hier in begraaven zyn met den tyd van derzelver afsterven. Behalven het Klein Toorentje wordt dit Gebouw versierd met een schoonen, vierkanten Tooren, fraai gewerkt, boven met een schuinte van de Vier zyden toeloopende tot op den Ommegang, waar uit hy weder regt oploopt, en met een vierkanten Spits gedekt wordt. Men klimt naar den Ommegang met Honderdtwee-en Tagtig, zoo steenen als houten Trappen. Eertyds hongen 'er vyf Klokken in; dog nu is 'er maar één. Deeze Kerk en de Gemeente van Asperen wordt door een Leeraar bediend, die volstrektelyk door den Baron van Asperen wordt aangesteld: in het Kerkelyke behoort hy onder de Klassis van Gorinchem. Hy heeft behalven zyn inkomst een vrye woning.

De Baronny van Asperen.

Het Stadhuis is een oud Gebouw, waar van de Voorgevel in den jaare 1638 vernieuwd is. Men gaat ter weerzyde met Trappen naar de Pui en van hier in het Voorhuis, daar op de tyden der Paardemarkten Wagt gehouden wordt door de Burgery van Asperen. Hier aan volgt de Kamer der Overigheid. Het Gebouw heeft anders weinig meer dan een Zolder en Kel-

Stadhuis.

DE BARONNY VAN ASPEREN. der. Uit het Midden van het Dak ryst een klein Spits Toorentje, waar in het Klokje der Stede hangt, 't welk ter gelegenheid van Regtdagen, Afkondigingen, Brand of andere ongemakken geklept wordt.

Gasthuisjes. De Negen Gasthuisjes hebben hunnen oorsprong uit een groot ryk Gasthuis, 't welk eer in een grooter Getal van Huisjes bestondt met een eige Kerkje of Kapel, dat in den jaare 1701 verkogt werdt. De Huisjes worden door oude arme Menschen ter vergunning van den Baron van Asperen om niet bewoond. Het Bestier staat aan den Drossaard als Opper-Gasthuismeester en twee Gasthuismeesters, die jaarlyks door den Baron worden aangesteld.

Regeering. De Regeering bestaat uit den Drossaard, den Schout, twee *Burgemeesteren* en zeven Schepenen, die alle door den Baron van Asperen verkooren en aangesteld worden. De Drossaard en Schout blyven in hun Ampt zoo lang het den Baron goeddunkt. De andere Regenten worden jaarlyks op Sint Michielsdag, den 29 September vernieuwd. Schepenen spannen met den Drossaard de Vierschaar over Lyfstrafbaare zaaken en met den Schout over Burgerlyke, zoo die de Stad als de Baronny betreffen. Hier zyn mede een Ontvanger en een Sekretaris.

Wapen. Het Wapen der Stad Asperen is twee rooden aan wederzyden getande Baaren, boven vier en onder drie Tanden leggende over dwars boven malkander op een Zilveren Veld, hebbende een zwarte Maarle zonder Pooten in den Regter hoek.

De

De Hooge HEERLYKHEID VAN HEUKELUM, gelegen op de uiterste Grenzen der Provincie van Holland, strekt ten Noorden aan de Rivier de Linge en ten Westen aan de Hooge Heerlykheden Spyk en Dalem; ten Oosten aan de Baronny van Asperen en ten Zuiden aan den Tielerwaard. De Landstreek bevat, volgens de Quohieren der Verponding 1346 Morgen, 295 Roeden Lands. Zy bestaat geheel uit vlak Land, en wordt verdeeld in het Binnen-Tiendewegsche Veld, zynde het Hoog; Leuvensche Veld en het Broek; welke drie Velden door zeven Watermolens worden uitgemaalen in de Rivier de Linge aan het Westeinde der Heerlykheid. Op een gedeelte van het Hoog, gelyk ook op een gedeelte van het Leuvensche en Broeksche Veld, wast allerhande soort van Graan; maar verre het grootste Gedeelte deezer Velden bestaat uit Hooi- en Weilanden, en is de Overstroomingen van de Betuw en van den Tielerwaard onderworpen. De Heerlykheid van Heukelum.

Het Gemeenlands Bestier ten aanzien van het Dykregt geschiedt door den Drossaard, als Dykgraaf en door vier Hoogdykheemraaden, die tevens Waardsluiden zyn en met den Drossaard, in hoedanigheid van Schout ook de Schouw over het Veld voeren.

Het verdere, 't welk van de Heerlykheid van Heukelum te zeggen valt heeft zoo veel gemeenschap met de Stad, dat wy tot derzelver Beschryving overgaan.

De Stede HEUKELUM legt in het Noorder gedeelte der Heerlykheid aan de Rivier De Stede Heukelum.

de

De Heerlykheid van Heukelum. de Linge, die de Stad aan de eene zyde langs de Muuren bespoelt, waar in vier Waterpoorten zyn, die toegang tot de Rivier hebben. Aan de Landzyde heeft zy twee Poorten, een in 't Westen, de Gorkummer Poort geheeten, dog deeze is in den jaare 1748, door een Inbraak byna geheel weggespoeld; de andere staat in 't Oosten van de Stad en is de Leerdammer Poort genoemd. De Stad, of liever het Steedje is vierkant *in de Langte* gebouwd en heeft zyn grootste strekking *van het* Oosten naar het Westen. Het is ruim betimmerd en de Huizen hebben groote opene Plaatsen en Tuinen, waar door het lugtig is. Het getal der Huizen was 104 in de Lyst van den jaare 1632 en 95 in die van 1732; in een laater Lyst vindt men 113 Huizen.

Oudheid. De Oudheid van Heukelum brengen sommigen tot zeer vroege tyden. Zonder het fabelagtige van Hercules Alemanicus te melden, van wien het *Herculeum* zoude geheeten zyn, kan men verzekeren, dat 'er op het jaare 784, van eene Plaats *Herculim* gesprooken wordt. Hier trok Karel de Groote heenen om de wederspannige Neder-Saxen te beteugelen, en verwoestte alles in 't ronde (g): dog het is onzeker of dit verhaal Heukelum betreft.

Historie. Het behoorde van ouds aan den Huize van Arkel en men wil, dat Heer Jan de VIII het Kasteel, omtrent den jaare 1200, begon te stigten, 't welk zyn Zoon Jan de IX voltooide, die ook Heukelum zou bemuurd hebben (h). Een jonger Zoon van den laatsten

(g) *Regino ad Ann.* 784.

(h) *Kemp. Gorinch.* bl. 30.

ſten of nog een volgenden Heer Jan van Arkel, gebynaamd de Sterke, die by andere ook Jan de XII. genoemd wordt, verkreeg onder anderen de Heerlykheid van Heukelum tot zyn Erfgoed. Deeze was Otto van Arkel, in wiens Nageſlagt de Opvolging der Heeren van Heukelum bleef tot aan een laater Otto, die in den jaare 1567 overleedt en zyne Heerlykheden naliet aan zyne Dogter Maria van Arkel, die ongetrouwd geſtorven is in den jaare 1595. Hier door keerde de Heerlykheid van Heukelum weder aan haare Moeie Elizabeth van Arkel, gehuwd aan Jakob van Tienen, Heere van Caſtres, Opper-Baljuw van den Lande van Vlaanderen, by wien zy geene kinderen verwekte. Zy hertrouwde met bewilliging van de Geeſtelyke Overheid aan Thomas van Tienen, den Broeder van haaren eerſten man, by wien zy eenen Zoon naliet, mede Thomas geheeten, die haar in de Heerlykheid van Heukelum opvolgde. De Heerlykheid van Heukelum bleef egter zoo ongeſtoord niet in het Huis van Arkel, of men zag ook Karel van Bourgonje, Graave van Charolois in den jaare 1462 tot Heere van Heukelum inhuldigen. Hier toe gaf aanleiding, dat Heer Jan van Heukelum geldt ſloeg op den naam van Filips van Bourgonje, waar over hy door het Hof van Holland overwonnen werdt. Deeze zaak werdt egter zoo hoog niet genomen, dat hy hier door van zyne Heerlykheid Heukelum ontzet werdt. Maar zyn Zoon, Otto van Heukelum, kwam gewapenderhand in Heu-

DE HEERLYKHEID VAN HEUKELUM.

ke-

DE HEERLYKHEID VAN HEUKELUM. kelum, nam zynen Vader gevangen en hieldt de Stad en het Slot in bezitting, waar uit hy veele schade deedt aan de Ingezetenen van Holland en des Lands van Arkel. Karel, Graaf van Charolois, toen Heer van Arkel, zondt hier op den Drossaard deezes Lands, die Heukelum bemagtigde en eenigen der Medepligtigen gevangen kreeg. Dit bragt een Verdrag te weeg, waar by de Stad, het Slot en de Heerlykheid aan den Graave van Charolois *werden afgestaan*. Naderhand werdt Heukelum evenwel aan *Heere* Otto wedergegeven. Laater Gevallen wegens de Heerlykheid van Heukelum en de Stad hebben wy niet kunnen nasspooren, *nog ook wegens de Erflyke Opvolging*. De *Heerlykheid* wordt tegenwoordig door den Heere Jan van der Stel, *by* aankoop bezeten.

Kasteel. Het Slot of Kasteel van Heukelum, 't welk een Boogscheut weegs van de Stad stondt, was al voor langen tyd vervallen. Het Overblyfsel bestaat uit een vierkant Gebouw van zwaar Muurwerk, waar uit blykt dat het in zyn welstand een magtig Slot geweest is. Het tegenwoordig Huis te Heukelum is een deftig nieuwerwetsch Gebouw, uit welks Dak een agtkante Koepel en hooger een dergelyke Spits opryzen. Rondsom dit Slot heeft men een welgeregelde Plantaadje.

Stadhuis. Het Stadhuis te Heukelum is van zoo weinig aanzien, dat het in geene aanmerking komt om 'er eenige Beschryving van te geeven.

De

De Kerk is vry groot en ruim en heeft een Tooren, die tot den tweeden Ommegang vierkant opgemetſeld is; uit deezen ryſt een agtkante Spits. De Gemeente wordt door één Predikant bediend, die onder de Klaſſis van Gorinchem behoort. DE HEERLYKHEID VAN HEUKELUM. Kerk.

De Regeering beſtaat uit den Droſſaard, die ook Schout, Dykgraaf en Stadhouder van de Leenen is. Twee Burgemeeſteren zyn 'er, waar van de tweede Burgemeeſter Preſident Schepen is. In het geheel zyn 'er zeven Schepenen, die door een Sekretaris bediend worden, welke mede het Ampt van Dykſchryver en Griffier van de Leenen bekleedt. Deeze Ampten, gelyk ook alle anderen worden door den Heere, zonder uitzondering begeven. Regeering.

Onder de Voorregten, welke die van Heukelum bezitten, is een Handveſt van Albrecht van Beieren, volgens welke zy Tolvry zyn in geheel Holland, Zeeland en Heusden.

De Landen van Heukelum voeren het Wapen van Arkel, en het Stads Wapen is een Poort met drie Toorentjes. Wapen.

De Heer van Heukelum is ook Heer van *Leyenburg*, een Leen op zig zelve, 't welk Hooge en Laage Jurisdictie heeft; het beſtaat in een Gehugt in deeze Landſtreek. Hieromtrent zyn ook het *Boſch*, *Leuven* en *Vogelwerf*, 't welke Gehugten of Hofſteden zyn, die onder Heukelum behooren.

DER-

De Baronny van Ysselstein.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving van de Baronny van Ysselstein *en de Hollandsche Heerlykheden in den* Lopiker Waard.

Gelegenheid.

YSSELSTEIN, een Baronny, gelegen in den Lopikerwaard, grenst ten Noorden, zoo wel als ten Oosten en gedeeltelyk ten Zuiden aan de Provincie van Utrecht. Zy paalt aldus ten Noorden aan het Land van Montfoort; ten Oosten aan het Neder-einde van Jutfaas en het Hooge Regtsgebied van Vreeswyk of de Vaart, ten Zuiden aan Lopik onder het Stigt en Zuid-Polsbroek in de Provincie van Holland: ten Westen heeft het de Oostzyde van de Vlist en Bonrepas in het Baljuwschap van Belois. De Landstreek is hier niet onaangenaam, en bestaat veelal in Koorenlanden, Hennip- en Weilanden.

Naamsreden.

De Baronny heeft den Naam naar de Stad Ysselstein, die in dezelve gelegen is, en alles wat men wegens derzelver Oudheid, Heeren of Baronnen, als mede wegens de Historie kan melden heeft zoo veel betrekking tot malkander, dat wy gevoeglyker agten hier van in de Beschryving der Stad te spreeken.

Verdeeling en Regeering.

In het Land van Ysselstein zyn drie Schout-Ampten of Geregten, die ten aanzien van het Hooge of Crimineele Regtsgebied, aan de Vierschaar van den algemeenen Drossaard en Schepenen der Stad

on-

onderworpen zyn; dog ten aanzien van het Civiel bestaan zy in drie Regtbanken, als de Schout-Ampten van Ysselstein, van Benskoop en van Noord-Polsbroek, welke ieder hunnen byzonderen Schout en zeven Schepenen hebben; van welker Vonnissen hooger Beroep kan geschieden aan den Raad van zyne Hoogheid, den Heere Prinse van Oranje en Nassau, in 's Graavenhaage. Ieder deezer Schout-Ampten heeft ook twee Burgemeesteren tot het Bestier van de Politie. Met opzigt tot de Gemeenlands zaaken van Dykgraaf- en Hoogheemraadschap, behoort het Land van Ysselstein tot den Lopikerwaard, of het Hoogheemraadschap van den Lekkendyk beneden Dams, in welk Kollegie de Baron een Hoogheemraad stelt. DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

De Baronny is tegenwoordig een Leen van Holland; dog draagt niet byzonderlyk in de Lasten dier Provincie; hoewel men 'er een aanslag voor vindt in de Quohieren der Verponding, waar by aangetekend staat, dat dezelve by verhaal wordt geleeden. Volgens Overeenkomst van den 5 Oktober des jaars 1585, met den Raad van Staaten brengt de Baronny, jaarlyks, voor afkoop, aan het Komptoir der Unie Drieduizend Guldens. De verdere Lasten, behalven het Dykgeld en de Omslagen in de byzondere Polders van ieder Schout-Ampt, zyn 's Heeren Beden, die over de geheele Baronny Vierduizend Guldens bedraagen. Nog zyn 'er eenige Accysen, die ten deele door de Stad Ysselstein en ten deele door de byzondere Schout-Ampten genoo- Gemeene Lasten en Omslagen.

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

ten worden, behalven dat 'er de Baron een gedeelte van trekt. In de Gemeene Laſten over de geheele Baronny betaalt de Stad Yſſelſtein en derzelver Schout-Ampt de helft: in de andere wederhelft draagt Benskoop voor vyf Zesde Gedeelten, en Noord-Polsbroek voor één Zesde Gedeelte.

Haare Hoogheid, Mevrouwe de Prinſeſſe Douariere van Oranje en Naſſau bezit tegenwoordig de Baronny van Yſſelſtein, als een Douarie, of Weduwen-Erfſchat.

De Stad Yſſelſtein.

De Stad YSSELSTEIN legt niet onvermaaklyk ten Ooſten van de Baronny, aan de Rivier den Yſſel. Zy heeft de Stad Utrecht ten Noord-Ooſten op een Afſtand van twee Uuren en Vianen op dien van één Uur ten Noorden. Zy voert haaren Naam gedeeltelyk naar den Yſſel. Die van *Stein*, het welk een *Steenen-Huis*, Kaſteel of Tooren, zoo wel als een openbaare Gevangenis betekent, zal naar alle waarſchynlykheid eerſt aan het Slot eigen geweeſt, en naderhand aan de daar by gebouwde Stad en de Landſtreeke gemeen geworden zyn. Van dit Slot weet men den tyd der Opbouwinge niet, dog volgens onze gedagten mag men met reden onderſtellen dat dit of een ander Kaſteel hier reeds, voor den jaare 1144, zal geſtaan hebben; dewyl men in dit jaar van eenen Heer van Yſſelſtein gemeld vindt (i). Het ſtaat nog gedeeltelyk ter zyde van de Stad en is alleen door derzelver Graft hier van afgeſcheiden. Het beſtondt uit verſcheiden Gebouwen, die meeſt

Naamsreden.

Slot.

(i) *Slichtenborſt Geld. Geſch.* bl. 195.

meest afgebroken zyn, en het overige is tot een wooning voor den Drossaard bekwaam gemaakt. De Stad, die met Graften en Wallen omringd is, en door welke een Graft loopt, die de Haven genaamd wordt, is langwerpig gebouwd, en heeft twee Poorten, de Ysselpoort en de Benskooper Poort. De Hoogleeraar Boxhorn (k) getuigt, dat de Stad, in den jaare 1390, met Muuren en Poorten omvangen is, door Arnoud van Egmond, Heere van Ysselstein, dog de Oude Hollandsche Kronyk meldt (l) van eene Belegering der Stede Ysselstein in den jaare 1349, door den Maarschalk van het Stigt, tegens Arnoud van Ysselstein; die na dat de Stad vyf Weeken bestormt was, dezelve overgaf. Hier uit is bedenkelyk of de Muuren en Poorten niet kunnen herbouwd zyn. Beka (m) spreekt ten aanzien van dit geval enkel van Ysselstein, zonder te onderscheiden of dit het Slot of de Stad raakte; maar dewyl hy 'er byvoegt, dat alle die van Ysselstein den Bisschop hulde zweeren moesten, schynt men het wegens de Stad te moeten verstaan. Wegens de Heeren van Ysselstein schynt het zeker dat 'er geen ouder bekend zyn, dan die uit den Huize van Amstel zyn gesprooten. Bertrade van Ysselstein huwde aan Gysbrecht van Amstel, en bragt de Heerlykheid in dien Stam. Deeze Gysbrecht liet, behalven zynen Zoon, mede Gysbrecht genaamd, en berugt door de Tweespalt tegen Graave Floris den V, verscheide andere Zoonen na, waar onder

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

Historie.

(k) *Boxhorn Theatr. Holl.* p. 327.

(l) *Goudhoeven* bl. 384.

(m) *Beka Chronic. auct in A. Matth. Anal. Tom.* III. p. 244. *in Quarto.*

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

Arent, die als een jonger Zoon de Heerlykheid van Ysselstein tot zyn aandeel verkreeg en 'er den Naam van voerde. Men zou met reden mogen gissen, dat hy geen deel hadt in de Samenzweering tegen Graaf Floris, of immers niet in den gepleegden Moord, dewyl wy niet vinden dat zyne Goederen verbeurd gemaakt werden: ten zy men stelle dat het Leenregt van den Bisschop van Utrecht over Ysselstein ten dien tyde volkomen *erkend werdt*, 't welk egter zeer twyfelagtig is. Men wil dat Arent in den jaare 1298 overleedt en de Heerlykheid naliet aan zynen Zoon Gysbrecht (n). Maar deezen tyd van zyn overlyden strydt tegen het Verhaal der Oude Kronykschryvers (o), welke getuigen dat Gysbrecht van *Ysselstein*, als Maarschalk en Regter in den Lande van den Bisschop van Utrecht, reeds in den jaare 1297, aan Graaf Jan van Holland weigerde Hollandsch Krygsvolk op zyn Slot Ysselstein te leggen om den Bisschop te beoorlogen. Waarom de Graaf toornig deezen Gysbrecht deedt vangen en zyn Slot belegerde; 't welk door zyn Vrouw Bertrade of Beatrix jaar en dag verdedigd werdt, maar eindelyk moest overgegeven worden, door gebrek van voorraad, en op voorwaarde, dat de helft der Bezetting, daar 't Lot op vallen zou, aan den wil des Graaven zou gelaaten worden, welke hy allen deedt onthoofden. De Graaf schonk de Heerlykheid aan Wolfaart van Borsfelen, zynen Gunsteling. Naderhand gaf Willem de Goede, Graaf van He-

(n) *Goudh.* bl. 215.

(o) *Goudh.* bl. 351. *Beka Chronic auct. apud Matth.* T. III. p. 189. *in Quarto.*

Henegouwen en de III deezes Naams van Holland, in den jaare 1308, ter bede van Guido van Henegouwen, Bisschop van Utrecht (1), de Heerlykheid weder te Leen aan Gysbrecht en aan Arent zynen Zoone by opvolging, als mede aan deezes Nakomelingen, zelfs in de vrouwlyke Linie. In den jaare 1330, vergunde hy, dat de Dogter van deezen Arent, Guyotte of Guidyn van

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

(1) Het is vreemd dat de Heeren van Ysselstein hier met de Heerlykheid beleend worden ter bede van den Bisschop van Utrecht, terwyl Gysbrecht zelve zig erkend hadt, als *een Man des Bisschops*, gelyk de Oude Kronyk zegt, by GOUDHOEVEN bl. 351 en aldus wordt 'er gesproken van Arent van Ysselstein, die den Bisschop Jan van Arkel hielp tegen Graaf Willem den IV. (Zie BEKA by A. MATTH. *in Anal.* T. III. p. 248.) Over deeze strydigheid of Ysselstein een Leen van Holland was, dan van het Stigt wordt zeer veel gegist; waarom ons ook het gissen vrystaat. Gysbrecht is de Eerste in de Historien bekend, die zig als een Voorstander der Bisschoppen getoond heeft. Hy was *des Bisschops Maarschalk ende zyn Regter gezet in den Lande van Utrecht*, volgens BEKA in de *boven aangehaalde plaats*, en hierom aan den Bisschop gehouden; maar dit laat niet na dat hy de Heerlykheid van Ysselstein kan bezeten hebben als een Leen van den Graave van Holland, die hier door regt hadt om zyn bystand tegen den Bisschop te eischen, en mooglyk ook om hem, als een weerspannigen Leenman, te vangen. Uit deeze onderwerping of het kiezen van 's Bisschops zyde, konnen de volgende Bisschoppen hun Leenregt op de Heerlykheid beweerd, en sommige Heeren, als het hun te pas kwam, de Kerkvoogden aangehangen hebben, uit bevatting, dat het Bedryf van Gysbrecht sproot niet uit hoofde der Ampten, die hy wegens den Bisschop bezat, maar uit de afhanklykheid der Heerlykheid van Ysselstein van den Bisschoppelyken Stoel.

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

van Yſſelſtein, de Heerlykheid van Yſſelſtein zoude mogen nalaaten aan haare Kinderen, in huwlyk verwekt by Jan van Egmond (p) gelyk aldus de Heerlykheid gekomen is aan Arent van Egmond: zoo dat het Geſlagt der Bezitters van Yſſelſtein uit den Huize van Amſtel in de regte Lyn met Guyotte ſchynt uitgeſtorven. Arent van Egmond overleedt in den jaare 1409, in den ouderdom van Twee-entzeventig jaaren. Uit het Nageſlagt van deezes jonger Zoon Willem, uit wiens Stam *Maximiliaan* van Egmond geſprooten is, geraakte de Heerlykheid van Yſſelſtein aan den Prinſe van Oranje Willem den I, door zyn huwlyk met Anna, de Erfdogter van Maximiliaan. Onder de Heerſchappy van den gemelden Heere Willem van Egmond, ſtondt de Stad Yſſelſtein een zwaare Belegering uit van Hertog Willem van Beieren, Graave van Holland. De reden hier van was, dat Jan van Egmond, Broeder van den Heere van Yſſelſtein, die ſchuldig gehouden werdt aan Verraad tegen Hertog Willem, uit den Lande gebannen en naar Yſſelſtein gevlugt was, daar men hem herbergde. Door de Vrienden der Egmonden werdt egter een Verdrag bewerkt, en bedongen, dat de Heeren van Egmond uit de Stad en uit Holland zouden trekken, behoudens hunne Haave en Goederen, en een jaarſche uitkeering door den Hertog ten behoeve van Willem van Egmond, Heere van Yſſelſtein en zyne Moeder Jolente van Lyningen. Dit gebeurde omtrent den jaa-

(p) *A. Matth. de Nobil. in Præf.* Lib. III.

re

re 1415 (2). Na den dood van Hertog Willem van Beieren in den jaare 1417, poogde Heer Willem van Egmond weder in 't bezit van Yſſelſtein te geraaken, en was reeds binnen gekomen, maar werdt 'er weder uitgedreeven, door den aanhang van Vrouw Jakoba, welke aan die van Utrecht en Amersfoort de Stad tot hunnen wille gaf, zoo dat ze verwoeſt en verbrand werdt; dog alleen de Kerk en 't Kloofter verſchoond (q). In het volgende jaar werdt het weinige, dat 'er overgebleeven was, behalven de Geeſtelyke Gebouwen, nog verder vernield. Hoe Heer Willem weder in de bezitting van Yſſelſtein geraakt is, hebben wy niet konnen naſpooren. Maar in den jaare 1466, in twiſt geraakt met Adolf van Gelder, werdt de Stad wederom belegerd en verbrand. De Hertog van Kleef met een groote Heirmagt in Holland getoogen, wilde de Stad in den jaare 1482, wederom overmeeſteren, en pleegde hier rondsom veel geweld; dog moeſt met groot Verlies aftrekken. Dit zelfde gebeurde mede aan die van Utrecht, welke de Stad, in den jaare 1411, hebben getragt te overweldigen, dog na een Beleg van Drie Maanden, door Heere Floris van Yſſelſtein

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

(q) *Auctor. ut infra.*

(2) *De Oude Hollandſche Kronyk by* W. v. GOUDHOEVEN bladz. 429. brengt het Geval op het jaar 1415. JOANN. DE BEKA *Chronic auct. in Analect.* A. MATTHÆI, Tom. III. p. 353. ſtelt het in den jaare 1416. ZUED. DE CULENBURCH in Origin. Culenburg. ap. MATTH. Tom. III. p. 625. verhaalt dit in 't jaar 1417.

De Baronny van Ysselstein. ſtein werden weggedreeven. Sedert vinden wy geene andere merkwaardige Gebeurteniſſen wegens de Stad Yſſelſtein aangetekend, dan dat de Franſchen dezelve in den jaare 1672, toen zy geen tegenſtand kon bieden, bemagtigd hebben.

Getal van Huizen. In de Stad worden ruim Driehonderd Huizen geteld. Zy wordt veel bewoond van Luiden, die elders door hunne vlyt bekwaame middelen vergaderd hebben om een ſtil leven te leiden, en hier hunne ruſte zoeken. Onder de Neeringen en Handwerken vindt men 'er geene, die byzonderlyk aan een Plaats worden toegeſchreeven, zoo dat de Koſtwinningen hier meeſt beſtaan in de geryflykheden der Burgerlyke Samenwooning.

Stadhuis. De openbaare Gebouwen zyn het Stadhuis en de Kerk, benevens een Gaſthuis. Het eerſte is, naar gelang der Stede, een taamlyk Gebouw, en ſchynt, volgens de Bouw-orde, die 'er by den Ingang en aan de Voorpui in doorſtraalt, niet van den vroegſten tyd te wezen. Uit het midden van het Dak ryſt een Toorentje, waar op een ronde Kloot of Appel ſtaat.

De Kerk. De Kerk is een Kruiskerk en heeft een klein Orgel by den Predikſtoel. In 't Koor ſtaat een verheven Tombe, waar op een leggend Vrouwenbeeld gezien wordt, met een Engeltje aan het Hoofden-eind en een Hond aan de Voeten. Het Opſchrift meldt dat dit de Afbeelding is van Vrouwe Alyd van Kuilenburg, die in den jaare 1471 overleedt. Zy was gehuwd aan Fredrik van

Eg-

J. C. Philips fecit, 1749.

YSSELSTEIN.

Egmond, Heere van Yſſelſtein, die, in het jaar 1500, ſtierf. De vierkante Tooren vertoont zig vry aanzienlyk met Drie Ommegangen en eindigt met een dergelyke Spits. Indien deeze Kerk eerſt gebouwd werdt kort voor den tyd wanneer zy tot een Parochiekerk is ingewyd, moet zy weinig ouder zyn dan van den jaare 1309, toen de Inwyding geſchiedde (r). Eertyds was de Parochiekerk in het Dorp Eitheren; 't welk voorheen merklyk meer aanzien moet gehad hebben: men vindt 'er nog eenige Huizen van, omtrent een Vierendeel Uurs van Yſſelſtein en de Roomſchgezinden hebben nog veel eerbied voor den Grond, daar zy, by wyze van Bedevaart, Godsdienſt pleegen. De Gemeente van Yſſelſtein wordt bediend door twee Predikanten, die onder de Klaſſis van Buuren behooren. De Roomſchgezinden hebben hier mede eene Statie, welke door een Werelds Prieſter wordt waargenomen.

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

(r) *V. Heusſen* II. D. bl. 244.

Het Gaſthuis is een gedeelte van een Oude Klooſterkerk, waar van men in de voorgaande Eeuwe dit Godshuis en vyf Woonhuizen gemaakt heeft. In dit Gaſthuis worden Oude behoeftige Perſoonen, die geen Huishouding of Kinderen hebben, ingenomen. Het wordt door den Droſſaard-Rentmeeſter, Schout en Burgemeeſteren, als Buiten-Regenten, benevens drie Regenteſſen beſtierd. Een Binnenvader en Binnenmoeder hebben 'er het daaglyks opzigt en Bewind over.

Gaſthuis.

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN.

In de Stad zyn twee Fransche Kostschoolen, voor de Jeugd van beiderlei Sexe, ieder afzonderlyk, die door de goede Leerwyze en Opvoeding in goeden bloei zyn.

Regeering.

De Regeering, omtrent de Burgerzaaken of de Politie, bestaat uit den Drossaard, Schout en twee Burgemeesteren. Van het Hooge Regtsgebied over de Stad en de Baronny van *Ysselstein* door den Drossaard en zeven Schepenen *geoeffend*, als mede van het Middelbaare en Laage *Regtsgebied* door den Schout en de zelfde Schepenen, hebben wy reeds gesproken.

Tolvryheid.

De Poorters van Ysselstein, zyn volgens een Brief van Keizerinne Margariet, gegeven op *Sint Lukasdag* des jaars 1350, bevoorregt met de *Vryheid van Tollen* door geheel Holland.

Schout-Ampt.

Het Schout-Ampt van YSSELSTEIN bestaat in vyf Polders, die wy met de Grootte der Morgentalen konnen aantekenen.

	Morgen.	Roeden.
Broek . . .	927 :	350
Neder-Oudland . .	365 :	400
Over-Oudland .	435 :	50
Hooge Biezen .	219 :	
Ysselveld . .	553 :	50
te samen	2500 :	250

Deeze Polders worden bestierd door Kameraars, Heemraaden of Gezwoorens, gevoegd

voegd met den Schout van Yſſelſtein, die in het dryven der Schouwe door Stads Sekretaris en Bode bediend worden. De Kameraars hebben het opzigt op alle Polderwerken ieder in zyn Polder. Broek heeft twee Kameraars en twee Heemraaden of Gezwoorens; en de andere vier Polders hebben ieder een Kameraar en een Gezwooren, ieder in zynen Polder geland of gegoed.

De Baronny van Ysselstein.

De Wegen, in het Schout-Ampt van Ysſelſtein en in de geheele Baronny, worden in 't algemeen wel onderhoûden, door de goede toezigt om de voorvallende Gebreken aanſtonds te verbeteren, waar toe ieder der Ingezetenen voor zyn Land onmiddelyk verpligt wordt; en zyn de Regenten ieder in zyn Schout-Ampt gemagtigd om zoo dikwils als zy 't noodig oordeelen hier over de Schouwe te voeren.

's Heerendyk.

Niet verre van Yſſelſtein aan de Rivier den Yſſel ſtaat een Huis, aangelegd door die van de Gezindheid der Hernhutters, omtrent den jaare 1736. Zy noemden het *'s Heerendyk*, gelyk zy veelal gewoon zyn hunne Geſtigten met het Woord *Hern* of *Heere* te noemen. De Baron Fredrik van Watteville hadt 'er by den aanvang het opzigt over, en het werdt in het eerſt door vyftien of zeſtien Perſoonen bewoond, welke tot tuſſchen de Veertig en Vyftig zyn aangegroeid; maar naderhand, het zy hun meerder vryheid te Zeiſt vergund werdt, of om andere redenen, zyn de meeſten derwaard vertrokken.

Het

DE BARONNY VAN YSSELSTEIN. Benskoop.

Het Schout-Ampt van BENSKOOP legt ten Westen van Ysselstein, heeft ten Noorden een gedeelte van den Polder Broek onder Ysselstein en verder de Landen van Montfoort, ten Zuiden het Land van Lopik onder het Stigt. Aan deeze Zuidzyde, zoo wel als aan de Noordzyde strekt het zig tot aan de gemelde Landen uit ieder met een Breedte van 350 Roeden. In de Quohieren der *Verponding* wordt dit Schout-Ampt of *Ambagt* begroot op 2200 Morgen, zonder aantekening *van 't getal* der Huizen. Volgens Medegedeelde Berigten, bestaat het uit 2601 Morgen, 350 Roeden Lands, en heeft 199 Huizen. De Buurt of het Dorp Benskoop begint 250 Roeden van de Stad Ysselstein en strekt zig van daar drie Vierendeel Uurs ver tot aan de Kerk, van waar het een groot Uur gaans Westwaard loopt tot aan Polsbroeker-Dam. Deeze streek loopt byna lynregt langs een Vaart of Wetering van twee Roeden Wydte, met een Kleiweg aan den eenen en een Zandweg aan den anderen kant. Op ieder deezer Wegen *staat* een ry van opgaande Boomen van Ypen, Willigen en Esfen voor de Huizen en Boerenwooningen; dog de Waterkant mag niet beplant worden, om de Wegen niet te belemmeren. Benskoop heeft een nette Kruiskerk met een Spitsen Tooren. De Gemeente, waar in Driehonderd Ledemaaten gerekend worden, wordt bediend door haaren eigenen Predikant, die onder de Klassis van Buuren behoort. Omtrent het derde

derde Gedeelte der Inwooners, zegt men zyn den Roomſchen Godsdienſt toegedaan, die gedeeltelyk te Yſſelſtein en gedeeltelyk te Zuid-Polsbroek ter Kerke gaan. De Heerlykheid van Benskoop was in oude tyden het eigendom van een byzonder Geſlagt, dat 'er den Naam van voerde; dog Graaf Jan de Eerſte, na dat hy Yſſelſtein bemagtigd en aan Wolfaart van Borsſelen geſchonken hadt, vervreemde Benskoop mede aan deezen zynen Gunſteling, welke Gifte Graaf Jan van Henegouwen, als Voogd over zynen Neeve Graaf Jan van Holland, naderhand weder te niet deedt. DE BARONNY VAN YSSELSTEIN. *Benskoop.*

De Polderzaaken in het Schout-Ampt van Benskoop ſtaan ter Schouwe van den Schout, Sekretaris, twee Burgemeeſters en twee Gezwoorens, met den dienſt van hunnen Geregtsbode. De Burgemeeſters neemen agt op de Gemeenlands werken, gelyk de Kameraars onder 't Schout-Ampt van Yſſelſtein.

NOORD-POLSBROEK is het derde Schout-Ampt in de Baronny van Yſſelſtein ten Weſten van Benskoop gelegen. Het begint daar Benskoop eindigt en loopt met een ſtrekking van een Uur gaans langte tot aan het Weſtelykſte Gedeelte van Zuid-Polsbroek, langs het welk het mede ten Zuiden gelegen is, en waar van het alleen door de Watering, die van Benskoop doorloopt, wordt afgeſcheiden. De Weg, zoo hier als in Zuid-Polsbroek is op dezelfde wyze bebouwd met Huizen en beplant met Boomen als in Benskoop. In de Quohieren Noord-Polsbroek.

LOPIKERWAARD. *Noord-Polsbroek.* ren der Verponding vinden wy geene begrooting van Huizen en Morgentalen voor Noord-Polsbroek; maar het bevat, volgens Medegedeelde Berigten *662* Morgen en 400 Roeden Lands en heeft 48 Huizen. In het Kerkelyke heeft het gemeenſchap met Zuid-Polsbroek, en draagt een Derde in de Kerkelyke Laſten, benevens die van het School. Het Beſtier der Polderzaaken is eveneens als onder het Schout-Ampt van Benskoop.

Zuid-Polsbroek. Het nabygelegene ZUID-POLSBROEK is een Vrye Heerlykheid, die ten Zuiden paalt aan Lopik onder het Stigt van Utrecht, ten Weſten aan Vliſt en Bonrepas, en ten Ooſten aan het Schout-Ampt van Benskoop. *In de Quohieren der Verponding* ſtaan 'er *692 Morgen Lands* voor aangetekend, en 56 Huizen vondt men 'er voor in de Lyſt van den jaare 1632; in die van Honderd jaaren laater wordt het bepaald op 46 Huizen. Voor deeze Landeryen en Huizen worden de Verpondingen niet, gelyk in de Baronny van Yſſelſtein, ten behoeve van de Unie; maar aan de *Provincie* van Holland betaald. De Kerk, waar van het Koor in vroeger tyden afgebrand en met een Muur omringd is, ſtaat aan het Weſten van het Ambagt, en heeft een ſpits Toorentje. Zy is met fraaie geſchilderde Glazen verſierd; waar van 'er een door een der Heeren Prinſe van Oranje is geſchonken. De overige zyn Geſchenken van de Stad Amſterdam, het Kollegie ter Admiraliteit, den Heere De Graaf en ande-

anderen. Tot dezelve behooren, behalven de Ingezetenen van Zuid- en Noord-Pols-broek, ook die van Vlist en Bonrepas, welke laatste mede een Derde in derzelver Lasten draagen. De Predikant is een Lid der Klassis van Gouda en Schoonhoven. De Gemeente wordt in alles op omtrent 140 Ledemaaten gerekend; dewyl 'er veele Roomschgezinden onder de Ingezetenen zyn. Derzelver Statie, die in Zuid-Polsbroek is, wordt door een zoogenaamden Jansenisten Priester bediend. Dit Ambagt heeft mede nog gemeenschap met Noord-Polsbroek, ten opzigte van de Watermolens en Weteringen en de Lasten, welke hier over vallen. De Heer Mr. Gerrit de Graaf, Heer van Ilpendam, Schepen der Stad Amsterdam, is Vryheer van Zuid-Polsbroek. LOPIKER-WAARD. *Zuid-Polsbroek.*

In den Lopikerwaard, ten Zuiden van Lopik onder het Stigt of de Provincie van Utrecht, leggen nog in de Provincie van Holland, de Vrye Heerlykheden van Jaarsveld, Zevender en Kabaauw.

De Vrye en Hooge Heerlykheid van JAARSVELD legt ten Oosten van de laatstgenoemde Heerlykheden, en strekt zig ten Zuiden aan de Rivier de Lek, over het Land van Vianen, tot aan den Yssel, over het Regtsgebied van Vreeswyk of de Vaart. Zy bevat, volgens de Quohieren der Verponding 1020 Morgen en 275 Roeden Lands, en hadt 69 Huizen in de Oude Lyst, die in de Nieuwe tot op 126 Huizen en 1 Molen zyn vermeerderd. Men vindt Jaarsveld.

LOPIKERWAARD. *Jaarsveld.*

vindt van eenige Heeren van Jaarsveld gemeld, dog niet eer dan in de Eeuwe van Veertienhonderd. Deeze Heeren waren gesprooten uit den Huize van Vianen. De Heerlykheid kwam laater door huwlyk aan den Huize van Egmond van Yſſelſtein, en aldus aan den Prinſe van Oranje, Willem den I; dog werdt naderhand in byzondere Geſlagten overgebragt. De tegenwoordige Bezitter of *Vryheer is de* Heer Mr. Johan de Witt, in den *Oud-Raad of Vroedſchap* der Stad Dordrecht. Het *Dorp legt zeer* aangenaam aan de Rivier de Lek over Ameide. De Kerk is vry aanzienlyk en heeft een groot Koor, en een dikken Vierkanten Tooren, welke boven met een Spits eindigt. De Gemeente van Jaarsveld wordt bediend door *haaren eigen Predikant*, onder de Klasſis van Gouda en Schoonhoven. In de Heerlykheid van Jaarsveld plagt een Slot te ſtaan, 't welk door de Franſchen, in den jaare 1672, verwoeſt is. Zy kwamen 'er tot tweemaal toe in, dog hielden het voor de eerſte reize van weinig belang en verlieten 't, na dat zy 't geplonderd hadden. Toen zy naderhand vernamen, dat het door Staatſche Soldaaten bezet was en veele Opgezetenen hier hunne Goederen geborgen hadden, bemagtigden zy het andermaal, ſtaken 'er den brand in en lieten den Tooren ſpringen.

Zevender.

ZEVENDER is een Vrye Heerlykheid, welke ten Weſten paalt aan het Baljuwſchap van Belois en in 't byzonder aan Bonrepas. Zy bevat, volgens de Quohieren,

297

297 Morgen en 100 Roeden Lands, met 15 Huizen in de Nieuwe Lyst, het welk twee Huizen meer is, dan in de Lyst van den jaare 1732. Hier is geen Kerk en de Ingezetenen behooren tot de Gemeente van het nabuurig Lopik. De Heerlykheid wordt in eigendom bezeten, door Vrouwe Johanna de Jong, Weduwe van wylen den Heere Jakobus Braat enz.

LOPIKERWAARD. *Zevender.*

De Vrye Heerlykheid van KABAAUW paalt ten Noorden aan Lopik en ten Zuiden aan de Willige Langerak, beide in de Provincie van Utrecht; ten Oosten aan Jaarsveld en ten Westen aan Zevender. In de Quohieren bedraagen de Morgentalen 248 Morgen en 275 Roeden Lands, en in beide de Lysten vindt men 'er 17 Huizen voor aangetekend. In het Kerkelyke behoort Kabaauw onder Lopik, waar mede het als een vereenigde Standplaats wordt aangemerkt, en tot de Klassis van Utrecht. De Roomschgezinden hebben hier eene Statie, die door een Wereldsch Priester bediend wordt. De Heer Johannes van Wyngaarden, enz. is Vryheer van Kabaauw.

Kabaauw.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Beschryving der Vrye Heerlykheden BLOEMENDAAL, KORT HAARLEM *met* WILLENS, VRYHOEF *met* KALVERBROEK *en het* LAND VAN STEIN.

Vrye Heerlykheden onder Gouda.

TEn Oosten en Noorden van den Stroom de Gouwe en ten Noorden van den Yssel, leggen de *Hooge* Heerlykheden Bloemendaal, Kort Haarlem met de *Willens*, Vryhoef met Kalverbroek en het Land van Stein, welke alle aan de Stad Gouda behooren, en waar over zy de Baljuwen aanstelt. Geene derzelve heeft een *Kerkdorp*, en uitgezonderd het Land van Stein, is 'er geen ander bescheid van te vinden, dan het gene derzelver Gelegenheid betreft, benevens de begrooting der Morgentalen en Huizen, volgens de Quohieren.

Bloemendaal.

BLOEMENDAAL legt ten Westen aan de Gouwe, die het zelve hier van Waddinksveen in het Baljuwschap van Rynland afscheidt. Ten Noorden paalt het aan Randenburg en Reewyk in het Baljuwschap van Voshol; ten Oosten aan Kort-Haarlem en de Willens, en ten Zuiden weder met de Kromme Gouwe aan Broek, Thuil en 't Wegje in het Baljuwschap van Schieland. In dezen omtrek bevat het 1361 Morgen en 500 Roeden, alles vlak Weiland. Voor Bloemendaal stondt, in

in de Lyſt van den jaare 1632, een getal van 114 Huizen, 't welk, in den jaare 1732, tot op 203 Huizen vermeerderd was.

HEERLYKHEDEN ONDER GOUDA.

Kort Haarlem en Willens.

Kort Haarlem en Willens paalen ten Weſten aan Bloemendaal, en Willens ſtrekt zig uit tot aan den Yſſel. Met malkander worden zy in de Quohieren begroot op 422 Morgen en 150 Roeden Lands. In de Oude Lyſt ſtonden 'er Zes Huizen meer dan in die van den jaare 1732, waar in 'er 21 gevonden worden.

Vryhoef en Kalverbroek.

Vryhoef en Kalverbroek zyn ten Noorden belend aan Sluipwyk in het Baljuwſchap van Rynland en ten Zuiden aan het Land van Stein. Kalverbroek ſchynt in de Leenbrieven niet als een Heerlykheid, en enkel als een Kamp Lands aangemerkt te worden. Beide bevatten zy niet meer dan 102 Morgen en 500 Roeden, met 7 Huizen in de Nieuwe Lyſt, 't welk egter 4 Huizen meer is dan in de Oude.

Het Land van Stein.

Het Land van Stein, ten Weſten aan Willens gelegen, ſtrekt zig ten Zuiden langs den Yſſel tot aan het Land van Oudewater, waar aan het in 't Ooſten paalt. De begrooting der Morgentalen vinden wy op 574 Morgen en 100 Roeden Lands. In de Oude Lyſt ſtonden 34 en in de Nieuwe 29 Huizen. Het blykt uit Oude Brieven dat deeze Heerlykheid, in den jaare 1130, aan den Biſſchop van Utrecht toebehoord heeft. Hy ſchonk ze in dien jaare aan de Kerk van Oudemunſter te Utrecht,

HEERLYKHEDEN ONDER GOUDA.

Het Land van Stein.

met beveftiging van den Paus. Van deeze Kerke ontving Heer Jan van Henegouwen, Broeder van Willem den Goeden, Graave van Holland, dit Land, gelyk men wil, ten Leengoed (a) Wy vinden reden om te denken dat deeze Gifte niet gefchied is als een Leen; maar, gelyk naderhand aan de Stad Gouda gebeurde, als in Erfpagt. Immers het is zeker dat het in laater tyd als een Hollandfch Leen voor de Staaten van Holland en Weftvries*land verheft* is (b). Door deezen Jan van Henegouwen, of liever door zyne Dogter, die met Lodewyk van Chaftillon, Graave van Blois trouwde, kwam de Heerlykheid, gelyk Gouda en Schoonhoven aan het laatftgemelde *Geflagt. Jan van Blois*, maakte by zyn uiterften Wille het *Land van Stein aan* zynen Baftaard Jan van Treslong (c). Jan van Treslong gaf de Heerlykheid over aan een zyner Zoonen, mede Jan geheeten, die Kanonnik in het Kapittel van Oude-Munfter te Utrecht was. Door deeze Jan van Treslong werdt in den jaare 1438 de Heerlykheid van Stein, benevens alle derzelver Hooge en Laage Regten, met bewilliging van het Kapittel in Erfpagt aan de Stede van der Goude verkogt voor Agtentwintighonderd Rynfche Guldens, dog de Heerlykheid verviel wederom aan het Kapittel, dewyl die van der Goude de Voorwaarde gebroken hadden en de Thyns verkort, 't welk hun by nader aankoop nog Duizend Rynfche Guldens

(a) *J. Walvis Befchr. van Gouda.* bl. 43.

(b) Dezelve bl. 49.

(c) Dezelve bl. 43.

dens kostte, waar van de Brieven gedagtekend zyn den 19 January des Jaars 1480 of 1481 (d); welk verschil, ten aanzien van het Jaargetal wy agten te ontstaan, om dat het eerstgemelde jaar volgens den Loop of Styl van den Hove geschreeven staat. In het Land van Stein stondt oudtyds het Reguliere Klooster Emmaus, waar in Desiderius Erasmus, door 't vleien en dreigen zyner Vrienden bewoogen, het Geestelyk gewaad aannam. Dit Klooster verbrandde in den jaare 1549 tot den grond toe af, en is naderhand in een Hofstede veranderd.

HEERLYKHEDEN ONDER GOUDA. *Het Land van Stein.*

(d) *J. Walvis Beschr. van Gouda.* bl. 49.

Nadere Verbetering in het VI. Deel.

Bladz. 260. Reg. 15, 16 *staat* en dat dit Adelyk Huis is uitgestorven. Zy voerden 't zelfde Wapen *lees* dog de Schryvers vergissen zig, wanneer zy melden dat het Adelyk Huis der oude Heeren van Alphen is uitgestorven; dewyl 'er nog tegenwoordig uit dit Geslagt Nazaaten in leven zyn, die niet alleen deezen Naam voeren, maar ook aanzienlyke Ampten in Leiden bekleeden. Deeze hebben, gelyk de Oude Heeren, het zelfde Wapen.

Bl. 581 Reg. 4 *van ond. staat* thans te Delft en ter Goude, *voeg by* en nog onlangs te Dordrecht.

Verbeteringen, in het VII. Deel.

Bl. 43 Reg. 9, 10. *ſtaat*, tuſſchen de Twee Plaaten, den Hinder en de Kwak *lees* tuſſchen den Hinder en de Kwak.

65 Reg. 6 *van ond. ſtaat*, wel eer de Voorpoort der Oude Heeren van Voorn *lees* wel eer de Voorpoort van 't Hof der Oude Heeren van Voorn.

67 Reg. 3 *ſtaat* Weſtvoorn *lees* Zuidvoorn of Over-Flakkee.

67 *De laatſte Afdeeling van deeze Bladzyde beginnende Reg. 9. van onderen, met:* Over het Land van Voorn — — te bedienen. *moet geplaatſt worden agter de eerſte Afdeeling op Bladz.* 68. *eindigende met* verknogt.

71 Reg. 2 en 1 *van ond. ſtaat* tot dat hy met den naam van de Spleet of het Kwaks Diep in Zee loopt. *lees:* tot dat hy door het Goereeſche Gat en de Spleet of Kwaks Diep in Zee loopt.

82 Reg. 11 *van ond. ſtaat*, en Leenmannen *lees* aan Leenmannen.

97 Reg. 6 *ſtaat* den Penningmeeſter *lees* de Penningmeeſteren.

300 Reg. 4 *van ond. ſtaat* Klaſſis van Altena *lees* Klaſſis van Gorinchem.

313 Reg. 16 *Doe uit* en Wicquefort.

440 Reg. 1 *van ond. en verder op de volgende Bladzyde* ſtaat: De Heer Jakob, Baron van Ryt, Heer van Woeſtwezel, Werken en Werkendam enz. enz. is tegenwoordig Vryheer van Wyngaarden en Ruigbroek. *lees:* De Hoog Edele Heer Bertrand Philips Sigismond Aalbrecht, Graave van Gronsfeld Diepenbroek, beſchreeven in de Ridderſchap en Edelen van Holland en Weſtvriesland, enz. enz. enz. is tegenwoordig Vryheer van Wyngaarden en Ruigbroek.

BLAD-

BLADWYZER

der voornaamste

ZAAKEN.

A.

AALBURG, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 283

AARDDYKSWAL, Polder in Onwaard in Zuidvoorn. 143

Aartsberg (*Huis* of *Slot*) in Berg-Ambagt, in den Krimpenerwaard. 471

ABBENBROEK, Hooge Heerlykheid in Oostvoorn. 114. Gelegenheid 114. Grootte en Landsgesteltenis 115. Oude Heeren van Abbenbroek 115. Dorp en Kerk. 117

ACHTERBROEK, Gemeene Ambagtsheerlykheid met BERKOUDE. 465

ACHTERLAND, Gedeelte der Ambagtsheerlykheid van Ammers-Graaveland onder de Baronny van Liesveld. 436

ACHTHOVEN. Zie LEKSMOND.

ACQUOI, Baronny by Leerdam. 509

ADOLFSLAND. Zie OOLTGENS-PLAAT.

ALBLAS, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard 420. Gelegenheid, Naamsreden 420. Oudheid, Kerk. 421

Alblas, Stroom of Binnenwater in den Alblasserwaard. 384

ALBLASSERDAM, Ambagtsheerlykheid en Dorp, in den Alblasserwaard 421. Gelegenheid, Grootte 421. Dorp, Haven, Sluis, Kerk. 422

ALBLASSERWAARD, Landstreek en Hoogheemraadschap in Zuidholland 382. Gelegenheid 382. Oudheid, Bedyking 383. Naamsreden, Binnenwateren 384. Landsgesteltenis 385. Voortbrengselen 386. Dyken 387. Hoogedyk 387. Diefdyk 387. Souwen- en Bazeldyk 389. Dykgraaf- en Hoogheemraadschap 390. Waterschappen 393. Overwaard 393. Nederwaard 395. Waterschap van de Graaf en Alblas 396. Nieuwe Waterschap 397. Watervloeden 399-417. Heerlykheden. 418

ALBRANDSWAARD en KYVELANDEN, Hooge Heerlykheid in 't Land van Putten. 193

ALMKERK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Altena 302. Dorp 303. Slot van Altena 303

ALTENA (LAND VAN) 287. Gelegenheid, Landsgesteltenis 287. Naamsreden

den en Oudheid 288. Historie 289. Watervloeden 291. Regeering 293. Hoogdykheemraadschap 293. Mindere Heemraadschappen 296. Verdeeling 296. Platte Land. 302

Amalia-ftein, Huis aan 't Vlaansche Bosch. 525

AMEIDE, Heerlykheid en Dorp by Vianen 530. Oudheid 531. Voorheen een Stad 531. Lotgevallen 531. Kerk, Raadhuis, Regeering 532. Brandtol, of Vliegende Tol. 533

AMMERS (KLEIN). Zie AMMERSTOL.

AMMERS-GRAAVELANT, ACHTERLAND en PEULWYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder de Baronny van Liesveld. 436.

AMMERSTOL, Ambagt en Dorp onder Berg-Ambagt in den Krimpenerwaard 471. Gelegenheid, Kerk. 471

ANDEL, Ambagtsheerlykheid met twee Dorpen onder Altena. 307

ARKEL, een der Vyf Heeren-Landen 482. Gelegenheid 482. Oudheid 483. Historie 484-492. Landsgesteltenis, Hoog Regtsgebied 492. Hoogheemraadschappen 493, 494. Laagdykheemraaden 494. Schouten en Gezwoorenen 495. Dorpen en Ambagten. 495

ARKEL en RIETVELD, Ambagtsheerlykheden in den Lande van Arkel 495. Gelegenheid, Grootte 496. Dorp en Kerk van Arkel 496. Oudheid. 496.

ASPEREN, Baronny in Zuidholland 534. Gelegenheid, Grootte 534. Overlaaten 535. Landsgesteltenis 536. Oudheid 538. Historie 539. Regeering 542. Dykgraafschap 542. Jagtgerigt. 543

ASPEREN. Stad 543. Gelegenheid 543. Gedaante 544. Historie 545. Getal der Huizen 546. Gebouwen 546-548. Regeering 548. Wapen. 548

B.

BAARTWYK, Vrye Heerlyklykheid in 't Land van Heusden. 281

BABILONIENBROEK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 281

Baken, voor de Zuidhollandsche Zeegaten. 44

BALJUW van *Schieland*. 6

BALJUW van *Zuidholland*. 348

BALJUW van *Voorn* 65. Stedehouders. 66

BARENDRECHT, Landstreek aan den Riederwaard 377. Gemeenschap met *Karnisse* 378. Bedyking en Dykbestier 378, Landsgesteltenis 379. Grootte. 380

Beer (de), bedykte Plaat onder 't Regtsgebied van Oud Beierland. 199

BEERNE, Abdy onder 't Land van Heusden. 272

BEIERLAND Baljuwschap 195. Gelegenheid en Verdeeling. 195

BEIERLAND (Oud) 196. Gele-

le-

legenheid 196. Landsgesteltenis, Dorp 197. Kerk 198. Polderbestier. 198
BEIERLAND, (NIEUW) 199. Gelegenheid 199. Dorp en Kerk. 200
BEIERLAND (ZUID) of den HITSERT 200. Gelegenheid en Bedyking 200. Dorp en Kerk. 201
BENSKOOP, Schout-Ampt in de Baronny van Ysselstein 566. Gelegenheid 566. Dorp 566. Kerk 566. Polderzaaken. 567
BERG-AMBAGT, 's HEER-AARTSBERG en KLEIN AMMERS, Baljuwschap in den Alblasserwaard 470. Ambagt en Dorp van Berg-Ambagt. 470
BERGSENHOEK, Dorp onder Hillegersberg. 34
BERKOUDE, met ACHTERBROEK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Krimpenerwaard. 465
Beukelsdyk onder 't Ambagt van Kool. 18
BEZOYEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp in de Langestraat. 248
Biervliet, Zie BIERT.
BIERT met OUD EN NIEUW STOMPAARD, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 165. Het Dorp *Biert*. 166
BLEISWYK, Hooge Heerlykheid in Schieland. 37
Blenkvliet. Zie ZUIDLAND.
BLESKINS-GRAAF, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard. 426
BLOEMENDAAL, Hooge Heerlykheid by Gouda. 572
BLOEMENDAAL, gedeelte der Heerlykheid van Meerkerk, onder Vianen. 528
BLOKLAND. Zie HOOG-BLOKLAND, NEDER-BLOKLAND.
Blommersdyk onder 't Ambagt van Kool. 18
BOEIKOOP. Zie HEIKOOP.
BOKHOVEN, onafhankelyke Grondheerlykheid by 't Land van Heusden 285. Dorp 286. Kasteel. 286
BOMMEL of *den Bommel*, Ambagtsheerlykheid met *Ooltgens Plaat* in 't Land van Putten 174. Dorp. 178
Bommenede, behoorde wel eer onder 't Land van Voorn. 151
BONREPAS, of BOEREPAS. Zie VLIST.
Bornisse, Rivier in Oostvoorn. 72. 160
Boucquet (*Huis te*) In Hendrik-Ido-Ambagt. 370
BOUDEWYN HARTSLAND. Zie 's Graaven-Ambagt.
Bout, Gehugt en Herberg onder Hardinksveld. 448
BRABANT, Polder in Putten en Ambagtsheerlykheid met Spykenis. 163
BRANDWYK en GYBLAND, Ambagten onder ééne Ambagtsheerlykheid in den Alblasserwaard. 425
Brederode, Heerlykheid, waar gelegen. 427
Bregge (*Ter*) Buurt onder Hillegersberg. 35
BROEK, THUIL en 't WEGJE, in Schieland, behoort onder Gouda. 39

Broekbuizen, Polder onder Moordrecht. 27

C.

CHARLOIS of CHAROLOIS, met DIRK METGESLAND, ROBBEN-OORD, de PLOMPAARD, KARNEMELKSLAND en HILLE, Ambagtsheerlykheid in Putten 189. Dorp Charolois. 190

CILLERSHOEK, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Stryen. 206

D.

DANIEL CAJANUS, deszelfs ongemeene langte, vergeleken by die van *Gerrit Bastiaansz* te Lekkerkerk. 473

DEIFFELSBROEK, Polder met Regt van Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 189.

Devel, Binnenwater in den Zwyndrechtschen Waard. 360

Develstein, Slot in Meerdervoort in den Zwyndrechtschen Waard. 368

Diefdyk, hoe gelegen. 388

DIEPENDORST (OUDE LAND VAN), Polder met Ambagtsheerlykheid in Westvoorn. 131

DIRK-METGESLAND. Zie CHAROLOIS.

DIRKSLAND, Polder en Dorp met Ambagtsheerlykheid in Zuidvoorn 137. Gelegenheid 137. Grootte 137. Bedyking 138. Dorp en Haven 138. Kerk 139. Regeering 139. Polder-Bestier. 140

Donk (*Huis te*) Ridderhofstede in den Riederwaard. 374

DORDRECHT (EILAND VAN). 357

DORDSCHE-WAARD. Landstreek in Zuidholland. 357

DOVEREN, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van *Heusden*. 279

DRIMMELEN of DRIE-MYLEN en STANTHAAZEN, Ambagtsheerlykheid onder Zuidholland 228. Gelegenheid, Dorp, Kerk, Neering, Polder-Bestier. 229

DRONGELEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 280

Drooge, of Zeegat van de Maaze. 44

DUBBELDAM, Ambagtsheerlykheid in den Dordschen Waard, onder Zuidholland 357. Kerk. 358

Duin (*Huis ter*) in Zevenhuizen. 30

DUSSEN (LANDEN van) Ambagtsheerlykheden in Zuidholland. 353

DUSSEN-MUILKERK, Ambagtsheerlykheid in Zuidholland 356. Kerk. 356

DUSSEN-MUNSTERKERK, Ambagtsheerlykheid in Zuidholland 355. Slot. 355

DYKGRAAF van den *Alblasserwaard*. 390, 391

DYKGRAAF (OPPER-) van PUTTEN. 157

DYKGRAAF van *Schieland.* 9
DYKGRAAF- en HOOGHEEMRAADSCHAP van den *Alblasserwaard.* Zie HOOGHEEMRAADSCHAP.
DYKGRAAF- en HOOGHEEMRAADSCHAP van den *Krimpenerwaard.* Zie HOOGHEEMRAADSCHAP.

E.

EETHEN, Vrye Heerlykheid en Dorp in 't Land van Heusden. 284
Eendragts-Polder, Bedyking in 't Land van Putten en Beierland. 170
Eikenstein, Adelyk Huis by Wyk onder Heusden. 282
Elsbout, Buurt in Lekkerland. 423
ELSHOUT; Dorp onder Oud-Heusden. 277
Emmaus, wel eer een Klooster in 't Land van Stein. 575
EMMIKHOVEN, GANSWYK en WAARDHUIZEN, Ambagtsheerlykheden onder een zelfde Regtbank in den Lande van Altena. 305
ENGELAND, (OUD en NIEUW) Polders met Regt van Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 189
ENGELEN; Ambagt en Dorp onder 't Land van Heusden. 274
ERASMUS, wel eer Geestelyk in 't Klooster Emmaus. 575
ERFWATERGRAAF in den *Overwaard.* 397
ERFWATERGRAAVEN in 't *Nieuwe Waterschap.* 398
ETIEN, Zie EETHEN.

F.

FIkkersbil, Polder onder Simonshaven. 165
FRIESLAND, Polder in 't Land van Putten. 164

G.

GANSWYK. Zie EMMIKHOVEN.
Gat van de Maaze, of de Drooge. 44
Geërfden (*Breedste*) in het Land van Voorn. 66
GEERTRUIDENBERG, Hooge Heerlykheid aan de Grenzen van Staats Brabant 230. Gelegenheid, Historie. 230.
GEERTRUIDENBERG, Stad 231. Gelegenheid, Grootte, Haven 231. Poorten en Vestingwerken 232. Naamsreden 233. Historie 234 Huizen 236. Groot en Klein Prinsenhof 237. Stadhuis, Kerk 238. Godshuizen 239. Neering 239. Regeering 240. Regtsgebied 241. Wapen. 241
GEERVLIET. Ambagtsheerlykheid en Steedje in Putten 159. Gelegenheid 159. Naamsreden en Oudheid 160. Gebouwen 161. Hof 162. Regeering 162. Ambagtsheer. 162
GELKENES, Ambagtsheerlykheid onder de Baronny van Liesveld 435. Kasteel

teel 435. Hiſtorie. 436
Genderen, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 280
Gerrit Bastiaansz. Ingeboren van Lekkerkerk, van ongemeene Langte. 473
Ghiessen, Giessen of Gyzen. Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Altena. 308
Giessen, Landſtreek in den Alblaſſerwaard 427. gerekend als de *eigenlyke Heerlykheid van Brederode*. 427
Giessendam, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblaſſerwaard. 428, 429
Giessen-Nieuwkerk. Hooge Heerlykheid en Dorp in den Alblaſſerwaard. 428, 429
Giessen-Oudekerk, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblaſſerwaard. 428, 429
Gieſſen, Stroom in den Alblaſſerwaard. 428
GOEDEREEDE (LAND VAN), Zie WESTVOORN.
Goedereede (Baljuwschap van), 123. Gelegenheid 123. Bedykingen 123 enz. Polderbeſtier 124. Burgerlyke Regtbanken in de Polders van Goedereede. 130
Goedereede, Stad in Weſtvoorn 125. Gelegenheid 125. Lotgevallen 125. Betimmering 127. Hanteering 127. Gebouwen 127. Regeering 129. Wapen. 130
Goedereeſche Gat. 43
Goidschalksoord. Hooge Heerlykheid in den Hoekſchen Waard. 214.
Goote, Rivier of Stroom in Ooſtvoorn 72. Oude Loop derzelve. 73
Gouderak, Ambagtsheerlykheid onder 't Hooge Regtsgebied van den Baljuw van Gouda 480. Gelegenheid, Grootte, Kerk 480. Gehoudenis der Burgers van Gouderak. 481
Goudriaan, Hooge Heerlykheid in den Alblaſſerwaard. 443
Goudswaard of de Korendyk, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 168. Dorp de *Korendyk* 170. enz.
Graaf en Alblas (Waterschap van de) in den *Alblaſſerwaard* 396. Oudheid 396. Watergraaf 396. Waterheemraaden 397. Penningmeeſter en Sekretaris. 397. Gemeenlandshuis te Alblaſſerdam. 397
Graaf, Stroom of Binnenwater in den Alblaſſerwaard. 384
's Graaven-Ambagt, en Heide, of Boudewyn Hartsland, Polder in 't Land van Putten met Regt van Ambagtsheerlykheid. 188
's Graavenmoer, Vrye Heerlykheid en Dorp in de Langeſtraat. 250
's Grevelduin-Kapel. Zie Kapel.
Groep. Zie Westmaas.
Grysoord, Hooge Heerlykheid 145. Baljuw door de Staaten aangeſteld 145. De Heerlykheid bevat Oude en Nieuwe Tonge 145. Gelegen-

genheid 145. Grootte 145. Bedyking 146. Schout Crimineel en Regeering. 146
GYSBRECHT-JAKOBS-AMBAGT. Zie OOST-YSSELMONDE.

H.

HAARLEM (KORT) en WILLENS, Hooge Heerlykheid by Gouda. 573
HAASTRECHT, in den Krimpenerwaard 477. aangemerkt als een Stad, Gelegenheid, Oudheid, Grootte van 't Ambagt 477. Dorp, Stadhuis, Kerk, Neering 478. Paardemarkt. 479
HARDINKSVELD, Baljuwschap en Dorp in den Alblasserwaard 445. Gelegenheid 445. Oudheid 446. Dorp, Kerk 448. Overlaat. 449
HEENVLIET, Hooge Heerlykheid en Stad in Oostvoorn 108. Gelegenheid 108. Oudheid en Heeren 108, 109, 110. Voorregten 110. Gebouwen 111. Regeering 112. Wapen. 112
'sHEERAARTSBERG, Gedeelte der Hooge Heerlykheid van Berg-Ambagt in den Krimpenerwaard. 470
HEEREN (OUDE) van VOORN. 55 enz.
'sHeerendyk, Huis der Hernhutters by Yffelftein. 565
HEER JANS-DAM, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Zwyndrechtschen Waard 362. Gelegenheid, Naamsreden, Grootte, Dorp, Kerk, Veer. 363
HEER-OUDELANDS-AMBAGT; Ambagtsheerlykheid in den Zwyndrechtschen Waard. 365
HEESBEEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 279
HEDIKHUIZEN; Ambagt en Dorp onder 't Land van Heusden. 273
HEIDE of BOUDEWYN-HARTSLAND. *Zie* 'sGRAAVEN-AMBAGT.
HEIKOOP en BOEIKOOP, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Vianen. 525
HEINEN-OORD. Ambagtsheerlykheid en Dorp in Moerkerkerland. 213
HEKELINGEN met FRIESLAND en den OUDEN en NIEUWEN UITSLAG van PUTTEN. Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 164
HELLEVOETSLUIS, Fort in Oostvoorn 92. Wanneer Gebouwd 93, 94. Gedaante 95. Betimmering en Gebouwen 96, 97. Regeering. 98
HELLEVOET, Zie NIEUW HELLEVOET, OUD HELLEVOET.
HENDRIK-IDO-AMBAGT, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Zwyndrechtschen Waard 369. Strekking; Naamsoorsprong, Grootte, Neering. 369
HENDRIK VAN NASSAU VAN OUDERKERK, deszelfs Graftombe te Ouderkerk aan den Yssel. 463
Hennip, derzelver Aankweek. 386
HERKINGE, Ambagtsheerlykheid

heid en Dorp in Zuidvoorn. 141
Herlaar (*Huis te*) in Tienhoven. 533
HERPT, Ambagt en Dorp onder 't Land van Heusden. 272
HEUKELUM, Hooge Heerlykheid in Zuidholland 549. Gelegenheid, Regeering. 549
HEUKELUM, Stad 549. Gedaante, Oudheid, Historie 550. Kasteel, Stadhuis 552. Kerk 553. Regeering 553. Wapen. 553
HEUSDEN (LAND VAN) Landstreek in het Zuiderkwartier van Holland naar den kant van Staats-Braband 250. Gelegenheid 250. Landsgesteldheid 251. Oudheid 252. Historie. 252-256
HEUSDEN; Stad 256. Gelegenheid 256. Naamsreden en Oudheid 257. Historie 258. Grootte 259. Stadhuis 260. Kerk 260. Fransche Kerk 261. Godshuizen 261, 262, 263. Ammonitiehuis en Kruidmagazyn 263. Regeering 263. Schutteryen 265. Voorregten 266. Krygsbestier 266. Wapen. 266
HEUSDEN (PLATTE LAND VAN) 266. Verdeeling 267. Regeering 267. Dykgraaf- en Heemraadschap 268. Mindere Heemraadschappen 271. Dorpen. 272
HEUSDEN (OUD) met ELSHOUT; Vrye Heerlykheid in 't Land van Heusden. 276
Hildegardis, Waarzegster te Hillegersberg. 33
HILLE, Ambagtsheerlykheid onder Altena. 307
HILLE in Putten, Zie CHAROLOIS.
HILLEGERSBERG en ROTTEBAN Ambagtsheerlykheid onder 't Baljuwschap van Schieland 32. Heeft Twee Dorpen. 34
HILLEGERSBERG, Dorp onder onder de Ambagtsheerlykheid van dien Naam. 34
HOEKSCHE WAARD, Landstreeken in *den zelven*. 194
HOFWEGEN, Hooge Heerlykheid in den Alblasserwaard. 442
Honingen (*Slot*) of *Huis te Kralingen*. 22
HOOFD-INGELANDEN van *Putten*. 157
HOOFD-INGELANDEN van *Schieland*. 14 enz.
HOOG-BLOKLAND, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Arkel. 498
HOOGENBAN, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 17
Hooge Vierschaar van Putten 154. Plegtigheid in 't spannen derzelve. 157
Hooge Vierschaar van Voorn. 66
HOOGHEEMRAADEN van den *Alblasserwaard*. 391
HOOGHEEMRAADSCHAP van den *Alblasserwaard* 390. Oudheid, Bevestiging 390. Dykgraaf 391. Hoogheemraaden 391. Penningmeester en Sekretaris 392. Bestier 392. Bestier over den Diefdyk. 393

Hoog-

HOOGHEEMRAADSCHAPPEN in den Lande van *Arkel* 493. Dykgraaf 493. Hoogdykheemraaden boven de Souwe 493. beneden de Souwe 494. Laagdykheemraaden 494. Schouten en Gezwoorenen. 495

HOOGHEEMRAADSCHAP van den *Krimpenerwaard* 451. Order op 't Bestier 451. Dykgraaf 452. Hoogdykheemraaden 453. Wegens Gouda mag een Heemraad in die Stad wonen 454. Sekretaris 455. Penningmeester 455. Kavelen. 455

HOOGHEEMRAADSCHAP van *Putten.* 157

HOOGHEEMRAADSCHAP van *Schieland* 7. Opregting 8. Bevestiging 8. Dykgraaf 9. Hoogheemraaden 10. enz. Sekretaris 13. Rentmeester 13. Vergaderingen en Schouwen. 13

HOOGVLIET, Ambagtsheerlykheid en Dorp in 't Land van Putten. 187

HOORNAAR, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Arkel. 497

Hungerenberg, Kasteel wel eer by Onzenoord. 279

J.

JAARSVELD, Hooge Heerlykheid en Dorp in den Lopikerwaard 569. Gelegenheid, Grootte 569. Dorp, Kerk 570. Slot, door de Franschen verwoest. 570

JAN WILLEM HENRIK FRISO, PRINS VAN ORANJE enz. enz. enz. deszelfs smartelyk Ongeluk aan 't Stryensche Sas. 206

Jacobus Ridderus Drie-enveertig Jaaren Predikant te Middelharnis. 185

K.

KABAAUW, Hooge Heerlykheid in den Lopikerwaard. 571

KALVERBROEK. Zie VRYHOEF.

KAPEL; 's GREVELDUIN-KAPEL, Ambagtsheerlykheid en Dorp in de Langestraat. 246

KAPEL; NEDERVEEN-KAPEL, Ambagtsheerlykheid in de Langestraat. 247

KAPEL; VRYHOEVEN-KAPEL, Ambagtsheerlykheid in de Langestraat. 248

KAPEL; ZUIDEWYN-KAPEL, Ambagtsheerlykheid in de Langestraat. 247

KAPELLE *op den Yssel*, Ambagt en Dorp onder 't Baljuwschap van Schieland. 23

Kapelle (Slot) in Kapelle op den Yssel, heeft Hoog Geregt. 24

KARNEMELKSLAND en de HILLE, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 189. Dorp en Kerk van Charolois. 190

KARNISSE, Ambagtsheerlykheid aan den Riederwaard. 381

KATTENDRECHT, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 191. Tolhuis 191

KEDICHEM, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Arkel. 501
KIEFHOEK. Zie KYFHOEK
Killestein, Heerenhuis by Leksmond. 527
Killen aan den Biesbosch 327. Voorvallen aan dezelve 327. Belemmering derzelven. 344
KLAASWAAL, Dorp in Oud-Kromstryen. 208
KLAAUWERS-AMBAGT VAN DE POEL. Zie OOST-BARENDRECHT. 380
KLEIBURG (OUD EN NIEUW) met KLEIN OOSTERLAND, Ambagtsheerlykheid in Oostvoorn. 84
KLINKERLAND, Hooge Heerlykheid in Zuidvoorn 150. is Onleen. 150
Kloosterdonk, Overblyfsels van een Oud Klooster onder Oud-Heusden. 277
KLUNDERT of NIERVAART, Stad 218. Vestingwerken 218. Huizen, Kerk, Gebouwen 219, 220, Regeering. 220
KOOL, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 18
KORENDYK. Zie GOUDSWAARD.
KORT HAARLEM, Hooge Heerlykheid by Gouda. 572
Kraaienveld, Oud Adelyk Huis by Aalburg onder Heusden. 283
Kraanenburg, Adelyk Huis by Wyk onder Heusden. 282
Kraanenburg, Oudtyds een Riddermaatige Hofstad in Bleiswyk. 38
Krabbe, Eiland aan het Eiland Roozenburg. 107
KRALINGEN, Ambagt en Dorp onder 't Baljuwschap van Schieland. 20. enz.
Kralingen (*Huis te*) of *Slot Honingen*. 22
Kreienveld, Zie *Kraaienveld*.
KRIMPENERWAARD. Landstreek en Hoogheemraadschap in Zuidholland 450. Gelegenheid 450. Grootte, Landsgesteltenis, Oudheid 451. Hoogheemraadschap 451. *Watervloed* 456. Ambagten en Dorpen. 458.
KRIMPEN op de LEK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Krimpenerwaard 459. Gelegenheid, Grootte, Dorp, Kerk 459. Oudheid, Voorvallen, Neeringen. 460
KRIMPEN op den YSSEL Ambagtsheerlykheid in den Krimpenerwaard 460. Gelegenheid, Grootte, Neeringen. 461
KROMSTRYEN, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Stryen 207. Verdeeling 207. 208
Krooswyk (*Huis te*) onder Kralingen. 22
KUIK (NIEUW) Ambagt onder de Meiery van 's Hertogenbosch. 276
Kwaks Diep. 43
KWAK (*de*), Polder in Oostvoorn. 93
KYFHOEK of KIEFHOEK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Zwyndrechtschen Waard. 368

L

L.

LAKERVELD, Ambagtsheerlykheid en aanzienlyke Buurt, onder Vianen. 527
LANGEBAKKERS-OORD, Polder met Regt van Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 189
LANGESTRAAT, Landstreek onder 't Baljuwschap van Zuidholland 242. Gelegenheid en Dorpen 242. Landsgesteltenis. 243
LEENMANNEN van VOORN 66. enz.
LEERDAM, Graafschap en Stad behoorende tot de *Vyf-Heeren-Landen* 501. Gelegenheid van 't Graafschap 501. Oudheid. 502. Dykgraafschap. 503
LEERDAM, Stad 503. Gelegenheid, Naamsoorsprong 503. Gedaante, Poorten en Vesten 504. Historie 505. Gebouwen 506. Kerk, Stadhuis, Gasthuis, Regeering 507. Wapen, Platte Land. 508
LEERBROEK, REIERSKOOP en MIDDELKOOP, Ambagten onder één Ambagtsheerlykheid, onder Arkel 499. Kerk in Leerbroek. 499
LEK (HEERLYKHEID VAN DE) 473. Wat eertyds aan de Heeren van de Lek behoord heeft, Oudheid en Opvolging der Heeren van de Lek 474. derzelver Visscheryen in de Lek 475. Oeffening van Hoog Regtsgebied. 476
Lek (*Riviere de*) 332. Gedaante derzelve 333. Watersnooden. 334. Hulpmiddelen 341. enz.
LEKKERKERK en ZUIDBROEK, Hooge Heerlykheid in den Krimpenerwaard 472. Gelegenheid, Grootte 472. Bevestiging van het Hoog Regtsgebied 472. Dorp van Lekkerkerk 473. Ongemeene Langte van Gerrit Bastiaansz 473. Zalmvisschery te Lekkerkerk. 473
LEKKERLAND of NIEUW-LEKKERLAND, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard. 423. Gelegenheid, Grootte, Dorp, Kerk. 423
LEKSMOND en ACHTHOVEN, Ambagtsheerlykheid onder Vianen 526. Dorp van Leksmond, wel eer een Stad. 526
LIESVELD, Baronny in den Alblasserwaard. 432. Gelegenheid 433. Oudheid 433. Landsgesteltenis 434. Regeering 434. Ambagten. 435
Liesveld (*Kasteel van*) in Gelkenes. 435
De LIND, Twee Ambagtsheerlydheden in den Zwyndrechtschen Waard. 363
LIND (GROOTE) Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Zwyndrechtschen Waard. 364
LIND (KLEINE) Ambagtsheerlyk-

lykheid in den Zwyndrechtschen Waard. 365
Lingen, Stroom in Zuidholland. 537
LOEVESTEIN, Vesting en Slot aan 't Land van Altena 310. Gelegenheid 311. Gevallen wegens Loevestein 311, 312, 313. Kasteel 313. Vestingwerken. 313
LOKHORST in den Alblasserwaard, een der Ambagtsheerlykheden van Slydrecht. 419
LOKHORSTERLAND, of OUD EN NIEUW ENGELAND, Polders met Regt van Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 189
Lootsluiden, voor de Hollandsche *Zeegaten*. 46

M.

MAas 321. Derzelver Loop in Holland. 321. Ontwerp van Hulpmiddelen aan dezelve. 341
MAASDAM, Ambagtsheerlykheid in Moerkerkerland. 212
MADE, Ambagt en Dorp onder Geertruidenberg 241
Mansmannen van *Zuidholland*. 349
MATENA (NOORDER) in den Alblasserwaard; behoorende onder Alblas 420
MATENA (ZUIDER) Gedeelte der Hooge Heerlykheid van Papendrecht. 439
MATENES (OUD) Ambagtsheerlykheid onder 't Baljuwschap van Schieland. 36
MATENES (NIEUW) Hooge Heerlykheid in Schieland. 37
MEERDERVOORT, Ambagtsheerlykheid in den Zwyndrechtschen Waard 367. Slot. 367
Meerdervoort, Slot of Ridder-Hofstede in 't Ambagt van van dien Naam. 367
MEERKERK, Ambagtsheerlykheid en Dorp by Vianen 521. Dorp, Kerk 529 was *eertyds* een Hooge Heerlykheid 529
MEEUWEN, Vrye Heerlykheid en Dorp in 't Land van Heusden. 285
MELIS-ZAND, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Zuidvoorn. 140
Merwe 322. Gedaante derzelve 325. Overstroomingen 326. Hulpmiddelen. 342
MERWEDE-POLDER, Ambagtsheerlykheid in den Dordschen Waard onder *Zuid*holland. 360
MIDDELHARNIS, Hooge Heerlykheid in 't Land van Putten 180 Het Dorp wordt gemeenlyk *Myn Heersen* genoemd 183. Gebouwen, Stadhuis, Kerk, Neering. 183-185
MIDDELKOOP. Zie LEERBROEK.
Moerdyk, Gehugt in de Heerlykheid Zevenbergen. 224
MOERKAPEL, Ambagt en Dorp onder 't Baljuwschap van Schieland. 31
MOERKERKERLAND, met deszelfs Ambagten onder Zuidholland. 210

MOLENAARS-GRAAF, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard. 424
MOORDRECHT, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Baljuwschap van Schieland. 25 enz.
Monnikenhof, Oud overblyfsel van 't Klooster der Tempelieren, by Wyk onder Heusden. 282
Mosselbanken van Grysoord. 149
MUILKERK. Zie DUSSEN.
MUNSTERKERK. Zie DUSSEN.
MYN HEERSEN. Zie MIDDELHARNIS.
MYNS-HEEREN LAND VAN MOERKERKE, Ambagtsheerlykheid in Moerkerkerland. 212
MYL, Ambagtsheerlykheid in den Dordschen Waard, onder Zuidholland. 359

N.

NAALDWYK in den Alblasserwaard, een der Ambagtsheerlykheden van Slydrecht. 419
NATERS EN PANKRAS-GORS, Hooge Heerlykheid in Oostvoorn. 112
NEDER ANDEL. Zie ANDEL.
NEDER-BLOKLAND, Hooge Heerlykheid in den Alblasserwaard. 443
Nederhoeven, Heerenhuis in de Groote Lind. 364
NEDERVEEN-KAPEL. Zie KAPEL.
NEDERWAARD (WATERSCHAP van den) in den *Alblasserwaard* 395. bestaat in De Graaf en Alblas en 't Nieuwe Waterschap. 395
Nicolaas Magerus, Vierenvyftig Jaaren Predikant te Middelharnis. 185
NIEMANDSVRIEND met LOKHORST in den Alblasserwaard; een der Ambagtsheerlykheden van Slydrecht. 419
NIERVAART of de KLUNDERT, Hooge Heerlykheid aan 't Hollandsch Diep 215. Gelegenheid, Grootte, Naamsoorsprong 215. Oudheid 216, 217. Polder-Bestier. 218
NIEUPOORT, Steedje in den Alblasserwaard 429. Gelegenheid, Vestingwerken 430. Historie 430. Gebouwen 431, 432. Regeering. 432
NIEUW-BEIERLAND. Zie BEIERLAND.
NIEUWE GOOTE, Ambagtsheerlykheid in Oostvoorn. 90
NIEUWE HOORN, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Oostvoorn. 88
NIEUW KRAAIERS POLDER, Ambagtsheerlykheid in Zuidvoorn. 144
NIEUWLAND, Ambagtsheerlykheid en Dorp, onder Arkel. 499
NIEUWLAND, of BRIELSCHE NIEUWLAND, Polder en Dorp van de Ambagtsheerlykheid der Vier Polders. 90
NIEUW LAND (OUDE) Polder met Ambagtsheerlykheid in Westvoorn. 134
NIEUWERKERK *op den Yssel*, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder

onder 't Baljuwfchap van Schieland. 24
Nieuwenroode, Kafteel onder Oud Heusden. 277
NIEUW HELLEVOET, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Ooftvoorn. 91
NIEUWE TONGE, Ambagt in Grysoord 149. Gelegenheid en Grootte 149. Dorp en deszelfs Gebouwen. 149
NOORDELOOS, Hooge Heerlykheid en Dorp in den Alblafferwaard. 444
Noordeloos (*Huis te*), in den Alblafferwaard. 445
NOORD POLSBROEK. Zie POLSBROEK.
NUMANS POLDER, waar in Numansdorp of de Buitenfluis; Polder, Kerk en Dorp. 209

O.

OGIERS AMBAGT, is WEST-YSSELMONDE. 377
ONWAARD EN AARDDYKSWAL, Ambagtsheerlykheid in Zuidvoorn. 143
ONZENOORD, Vrye Heerlykheid in de Langeftraat onder Heusden. 278
Onzenoord, Kafteel. 278
OOST-BARENDRECHT, Ambagtsheerlykheid aan den Riederwaard. 380
Ooftdam, Landhuis op Goedereede. 124
Ooftendam, Dam in Hendrik-Ido-Ambagt, met Titel van Heerlykheid. 369
OOSTERLAND (KLEIN) met OUD EN NIEUW KLEIBURG, Ambagtsheerlykheid in Ooftvoorn. 84 enz.
OOSTERWYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp, onder Arkel. 500
OOLTGENS PLAAT met den BOMMEL, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 174. Naamsreden van *Ooltgens-Plaat* 174. Bedyking 175. Dorp 176 Gebouwen. 177
OOSTVOORN 71. Gelegenheid 71. Landsgefteltenis 72. Stroomen 72. Regeering 73. Dykgraaffchap 73. Opperdykgraaf en Heemraaden 74. enz. Penningmeefter en Sekretaris 76. Dagvaart van Ingelanden 78. Wapen 79. Ambagten en Dorpen. 80
OOSTVOORN, Ambagt en Dorp in het Land van Ooftvoorn. 80. enz. Burgt. 82
OOST-YSSELMONDE, Ambagtsheerlykheid en Dorp aan den Riederwaard 376. Bedyking, Grootte, Kerk 376. Kafteel. 377
OP-ANDEL. Zie ANDEL.
OP-EIL. Zie ANDEL.
Op den Berg, Overblyffels van 't Oud Adelyk Slot, by Wyk onder Heusden. 282
OTTELAND, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder de Baronny van Liesveld. 437
OUDDORP (HEER ADRIAANS), Dorp in 't Oude Land van Diependorft in Weftvoorn. 132
OUDE GOOTE, Polder in de

Ambagtsheerlykheid der Vier Polders in Ooſtvoorn. 90

OUDE HOORN, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Ooſtvoorn. 100

OUDE OOSTDYK, Polder met Ambagtsheerlykheid in Weſtvoorn. 135

OUDERKERK op den YSSEL, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Krimpenerwaard 461. Gelegenheid, Oudheid 461, 462. Grootte 462. Aanzien, Dorp, Neeringen, Kerk, Grafτombe van den Graave van Naſſau van Ouderkerk. 463

OUDE TONGE, Ambagt in Grysoord 147. Gelegenheid en Grootte 147. Dorp en deszelfs Gebouwen. 148

OUD HELLEVOET, Polder in de Ambagtsheerlykheid der Vier Polders in Ooſtvoorn. 90

OUD-KRAAIERS POLDER, Bedyking in Onwaard in Zuidvoorn. 144

OVER-FLAKKEE. Zie ZUIDVOORN.

OVERSCHIE, Ambagt onder Schieland. 18

OVERWAARD (WATERSCHAP van den) in den *Alblaſſerwaard* 393. Inſtelling 394. Waterheemraaden 394. Erfwatergraaf 395. Subſtituit, 395. Penningmeeſter en Sekretaris 395. Gemeenlandshuis in Elshout, Sluizen. 395

OVER WASPIK. Zie WASPIK, KLEIN WAPIK. 1

P.

P*Anderſche Kanaal* 337. Beteugeling aan het zelve. 343

PAPENDRECHT en MATENA, Hooge Heerlykheid in den Alblaſſerwaard 439. Gelegenheid, Grootte, Naamsreden, Oudheid 439. Dorp, Kerk. 440

PENDRECHT. Zie RHOON.

PERNISSE, Ambagtsheerlykheid en Dorp in 't Land van Putten. 187

PEULWYK, Gedeelte der Ambagtsheerlykheid van Ammers-Graaveland onder de Baronny van Liesveld. 436

PEURSUM, Ambagtsheerlykheid onder de Baronny van Liesveld. 437

PIERSHIL, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 172. Dorp. 173

PLOMPAART. Zie CHAROLOIS.

POLSBROEK (NOORD). Schout-Ampt in de Baronny van Yſſelſtein 567. Gelegenheid 567. Grootte, Polderzaaken. 568

POLSBROEK (ZUID) Hooge Heerlykheid en Dorp in den Lopikerwaard 568. Gelegenheid 568. Dorp 568. Kerk 568. Polderzaaken. 569

PORTUGAAL, (Gemeeneland van) 186

PORTUGAAL, Ambagtsheerlykheid en Dorp in 't

't Land van Putten. 186

PUTTEN (LAND VAN) 151. Gelegenheid 151. Naamsreden 151. Oudheid 152. Landsgesteltenis 154. Regeering. 154. Ruwaard 154. Leenmannen 154. Plegtigheid in 't spannen van de Hooge Vierschaar 155. Sekretaris. 156. Stedehouders van den Ruwaard 157. Hoogheemraadschap 157. Opper-Dykgraaf 157. Hoogheemraaden 157. Waarsluiden 157. Hoofd - Ingelanden 157. Verdeeling 158. Putten *Binnen den Ring* 158. *Buiten den Ring* 166. Putten *in over Flakkée* 174. Putten *over de Maaze.* 185

PUTTERSHOEK, Ambagtsheerlykheid in Moerkerkerland 211. Dorp. 211

Putten, wel eer een Dorp in 't Land van Putten. 164

PUTTEN (OUDEN EN NIEUWEN UITSLAG van) Polders in 't Land van Putten. 164

R.

RAAMSDONK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in de Langestraat 244. Gelegenheid, Grootte, Historie 244. Kerk, Gebouwen en andere Sieraaden. 245

REIERSKOOP. *Zie* LEERBROEK.

Reuzenbuis, Kasteel te Hillegersberg. 35

RHOON met PENDRECHT Hooge Heerlykheid in 't Land van Putten 191. Polderbestier, Dorp en Kerk. 192

RIEDERKERK, Ambagtsheerlykheid van den Riederwaard in Zuidholland 373. Gelegenheid, Naamsreden, Uitgestrektheid 373. Kerk 374. Oudheid. 374

RIEDERWAARD, Landstreek onder Zuidholland 371. *Gelegenheid*, Naamsreden, Oudheid 372. Overstrooming, Herdyking, Dykbestier. 373

RIETVELD, Ambagt onder den Lande van Arkel. 496

Riviere (*Huis te*) in Oud Matenes; heeft Hoog Geregt. 37

Rivieren (*Staat der*) van *Zuidholland* 320. De *Maas* 321. De *Merwe* 322. Overstrooming van den *Biesbosch* 322. Overstroomingen in 't algemeen 326. Killen 327. De *Lek* 332. Gedaante derzelve 333. Watersnooden 334. Gesteldheid van 't Pandersche Kanaal 337. De *Ysel* 339. Hulpmiddelen aan de Rivieren 340. Opruimingen 342. Overlaaten. 344-348

ROBBENOORD. Zie CHAROLOIS.

ROR-ANJE, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Oostvoorn. 86

ROOZENBURG, Eiland onder 't

't Baljuwschap van Voorn. 103 enz.
ROTTEBAN, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 32
ROXENISSE, Ambagtsheerlykheid in Zuidvoorn. 143
RUGGE, Ambagtsheerlykheid in Oostvoorn 83. gemeene Regtbank met Klein Oosterland. 85
Rugge (*Huis te*) oudtyds in 't Ambagt Rugge. 84
RUIGBROEK, Hooge Heerlykheid in den Albiasserwaard. 440
RUWAARD BALJUW van PUTTEN. 154
RYSOORD en STREVELSHOEK, Ambagten onder ééne Ambagtsheerlykheid in den Zwyndrechtschen Waard 370. Uitgestrektheid, Naamsreden. 370
RYSWYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Altena. 309
Ryswyk (*Huis te*) onder Altena. 310

S.

SCHAAPEN-GORS, Polder in Oostvoorn. 87
SCHELLUINEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Arkel. 497
SCHIEBROEK, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 36
Schiekamp, Polder onder Simonshaven. 165
SCHIELAND, Hoog-Baljuw- en Heemraadschap 3. Gelegenheid 3, 4. Naamsreden en Oudheid 4. Landsgesteltenis 5. Baljuwschap en Baljuw 6. Schepenen en Welgeborene Mannen. 7. Hooge Vierschaar 7. Hoogheemraadschap. Zie HOOGHEEMRAADSCHAP. Hoofd-Ingelanden. Zie HOOFD-INGELANDEN. Watermolens en Sluizen 15, 16. Verdeeling 16. Dorpen en Ambagten. 16
SCHILDMANSKINDEREN-AMBAGT. Zie HENDRIK-IDO-AMBAGT.
SCHOONDERLOO, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 19
SCHOONDERWOERD, Heerlykheid onder 't Regtsgebied van Leerdam. 508
Schoonenburg; wel eer een Kasteel in Nieuw Lekkerland 423. Oudtyds door de Heeren van de Lek bezeten. 475
SCHOBBELANDS-AMBAGT, Ambagtsheerlykheid in den Zwyndrechtschen Waard 365. Zie ZWYNDRECHT.
SCHUDDEBEURS, Polder in 't Land van Putten. 165
SIMONSHAVEN en SCHUDDEBEURS, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 165. Dorp *Simonshaven*. 165
SINT ANNA-POLDER en SCHAAPEN-GORS, Ambagts-

bagtsheerlykheid in Oostvoorn. 87
SINT ANTONIS-POLDER, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Stryen. 206
Sint Elbrechts Kapel, onder Kralingen. 22
SINT MICHIEL in PUTTEN. Zie MIDDELHARNIS.
SINT KORNELIS POLDER. Zie de KWAK.
Slaapende Boer te *Stolwyk*. 469
SLEEUWYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder Altena. 304
SLINGELAND, Hooge Heerlykheid in den Alblasserwaard. 442
SLYDRECHT Ambagtsheerlykheid met Drie Ambagten in den Alblasserwaard 418. Gelegenheid 418. Oudheid 419. algemeene Begrooting 419. Dorp en Kerk. 419
SMALLAND, Polder met Regt van Ambagtsheerlyklykheid in 't Land van Putten. 189
Souwen- en Bazeldyk, hoe gelegen. 389
Spangen (*Huis te*) onder Schieland. 17
SPRANG, Ambagtsheerlykheid en Dorp in de Langestraat. 249
Spui in Oostvoorn. 72
SPYK (NEDER-EINDE van) Hooge Heerlykheid, by Leerdam. 508
SPYKENIS en BRABANT, Ambagtsheerlykheid in Putten 163. Dorp Spykenis. 163
Starrenburg (*Huis te*) onder Schieland. 18
STAD AAN 'T HAARINGVLIET, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten 179. Dorp 180
STEIN (LAND van) Hooge Heerlykheid by Gouda 573. Gelegenheid 573. Oudheid Klooster te Emmaus. 574
STOLWYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Krimpenerwaard 466. Gelegenheid, Grootte, Dorp, Kerk 467. Slaapende Boer te Stolwyk. 468
STOMPAARD (OUD EN NIEUW) Polders in 't Land van Putten. 165
STORMSPOLDER, een Eilandje aan den Krimpenerwaard, met Regt van Ambagtsheerlykheid. 464
STREEFKERK, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard. 424
STREVELSHOEK, Ambagt in den Zwyndrechtschen Waard. 370
STRUITEN, Twee Polders met Ambagtsheerlykheid in Oostvoorn. 99
STRYEN (LAND VAN) of STRYENSCHE WAARD 201. Gelegenheid 201. Weleer een Graafschap 202. Baljuw-

juwschap 203. Historie 203. Bedyking en Dykgraafschap 204. Verdeeling. 204
STRYEN, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Stryen 204. Dorp en Kerk. 205
Stryensche Sas, Sluis in den Stryenschen Polder. 205

T.

TIENHOVEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp by Vianen. 533
THUIL, zie BROEK enz.
Tol van Geervliet. 160

U.

UITWYK, Ambagtsheerlyklykheid en Dorp onder Altena. 306

V.

V*Alkenstein*, Adelyk Huis by Rhoon. 193
VEEN, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden. 284
VEKHOEK, Polder in de Ambagtsheerlykheid der Vier Polders. 90
VELGERSDYK Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 167
VIANEN (VRYE HEERLYKHEID en LAND van) 509. Gelegenheid, Oudheid 509. Souvereiniteit 513. Kamer van Justitie. 516. Dykgraaf- en Hoogheemraadschap 516. Leenhof 517. Verdeeling. 517
VIANEN (STAD) 518. Gelegenheid 518. Historie 519. Getal der Huizen 522. Gebouwen 523. Kerk 523. Stadhuis 523. Oude Mannen- en Vrouwenhuis, Weeshuis 524. Regeering 524. Viaansche Bosch en Amaliastein. 524
VIER POLDERS, Ambagtsheerlykheid in Oostvoorn 90. Byzonderheid van derzelver Wapen. 91
Vlist, Stroom tusschen den Krimpeuer en Lopikerwaard. 450
VLIST en BONREPAS, Ambagten in den Krimpenerwaard onder 't Baljuwschap van Belois 479. Gelegenheid, Grootte. 480
VOORN (LAND VAN) Landstreek in het Zuiderkwartier van Holland 41. Gelegenheid, Naamsreden 41. Lands- en Luchtsgesteltenis 42. Stroomen 42. Zeegaten en derzelver Bestier 43 enz. Historie 50. Of aan Zeeland behoord heeft 51. Souvereiniteit 52. Regeering 65. Baljuw 65. Leenmannen 66. Heemregt 67. Raad en Algemeen Rentmeester 67. Burgerlyk Regtsgebied 68. Algemeene Dagvaart 69. Verdeeling 71. Zie OOSTVOORN,

WESTVOORN en ZUIDVOORN.
VLYMEN; Ambagt en Dorp onder 't Land van Heusden. 275
VRYHOEF en KALVERBROEK, Hooge Heerlykheid by Gouda. 573
VRYHOEVEN-KAPEL. Zie KAPEL.
VYF-HEEREN-LANDEN, onder Holland behoorende 482. welke. 482

W.

W*Aal*, Binnenwater in den Zwyndrechtschen Waard. 360
Waal, een Water onder Rokanje; vreemde eigenschap van 't zelve. 87
WAARDHUIZEN, onder Altena. Zie EMMIKHOVEN.
WASPIK, GROOT WASPIK; Ambagtsheerlykheid en Dorp in de Langestraat. 245
WASPIK, KLEIN WASPIK; Ambagtsheerlykheid in de Langestraat. 246
WATERGRAAF van de *Graaf-* en *Alblas*. 396
WATERSCHAP (NIEUWE) in den *Alblasserwaard* 397. Oprichting 397. Erf-Watergraaven 398. Substituit 398. Waterheemraaden 398. Penningmeester en Sokretaris. 398
WATERSCHAPPEN in den *Alblasserwaard*. 393-399
Watervloeden in den *Alblasserwaard*. 399-417
WEERGORS, Polder in Oostvoorn. 98
Welgeborene- of *Mansmannen* van *Zuidholland*. 349
WERKEN, Ambagtsheerlykheid onder Altena. 304
WERKENDAM, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Zuidholland 351. Dorp 352. Kerk 352. Slot. 353
WEST-BARENDRECHT, Ambagtsheerlykheid en Dorp aan den Riederwaard 380. Gelegen*heid*, *Grootte*, *Kerk*. 381
WESTENRYK. Zie ZUIDLAND.
WESTMAAS en GROEP, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Stryen. 207
WEST NIEUWLAND, Polder met Ambagtsheerlykheid in Westvoorn. 134
WESTVOORN of *LAND VAN GOEDEREEDE* 118. Gelegenheid 118. Oudheid 119. Landsgesteltenis 120. Dyken en Zeewerken 120. Vrugtbaarheid en Grootte 121. Regeering 122. Wapen 122. Verdeeling. 122
WEST-YSSELMONDE, *Ambagtsheerlykheid* aan den Riederwaard. 371
WIELDRECHT, Polder me Regt van Ambagtsheerlykheid in den Dordschen Waard. 358
WILDEVEENEN, Ambagt onder 't Baljuwschap van Schieland. 13
Woude (*Huis te*) Ridderhofstede in den Riederwaard. 374
WOU-

WOUDRICHEM, Stad in den Lande van Altena 297. Gelegenheid, Naamsreden, Sterkte 297. Grootte 298. Historie 299. Gebouwen 300. Regeering 301. Voorrechten 301. Krygsbestier. 302
WYK, Ambagtsheerlykheid en Dorp onder 't Land van Heusden 281. Aanzienlykheid 281. wel eer tot een Stad aangelegd 281. Kerk 282. Adelyke Huizen. 282, 283
Wykerstein, Oud Adelyk Huis by Wyk onder Heusden. 282
WYNGAARDEN en RUIGBROEK. Hooge Heerlykheid en Dorp in den Alblasserwaard. 440

Y

YSSELMONDE Landstreek aan den Riederwaard 375. Naamsreden, Oudheid 375. Slot 376. Oost-Ysselmonde 376. West-Ysselmonde. 377
YSSELSTEIN, Baronny in den Lopikerwaard 554. Gelegenheid, Naamsreden, Verdeeling en Regeering 554. Gemeene Lasten en Omslagen. 555
YSSELSTEIN, Stad 556. Gelegenheid 556. Naamsreden 556. Slot 556. Historie 557. Getal van Huizen 562. Stadhuis 562. Kerk 562. Gasthuis 563. Regeering 564. Tolvryheid 564. Schout-Ampt 564, Polders en Polder-bestier 564, 565. 's Heerendyk. 565

Z.

ZUIDEWYN-KAPEL. Zie KAPEL.
Zeeburg, Gemeenlandshuis in Oostvoorn. 83
Zeegaten, in Zuidholland 43. enz. Baken voor dezelve 44. Lootsluiden 46. Pilotage. 49
Zeerik, Stroom of Binnenwater in den Alblasserwaard. 389
ZEVENBERGEN, Heerlykheid aan de Grenzen van Staats-Brabant 221. Gelegenheid 221, 222. Naamsreden 222. Historie. 223
ZEVENBERGEN, Stad 224. Gelegenheid 224. Historie 225. Kerk 225. Regeering, Wapen. 226
ZEVENDER, Hooge Heerlykheid in den Lopikerwaard. 570
ZEVENHUIZEN, Ambagt en Dorp onder 't Baljuwschap van Schieland. 29
ZUID-BEIERLAND. Zie BEIERLAND.
ZUIDBROEK, Hooge Heerlykheid in den Krimpenerwaard. 472
ZUIDHOLLAND, Landstreek in het Zuiderkwartier van Holland 315. Gelegenheid 315. Oudheid 316 Naamsreden, Oude Bepaaling 317. Landsgesteltenis 318. Staat der Rivieren. Zie *Rivieren* 320. Baljuwschap 348.

Baljuw 348. Mansmannen 349. Verdeeling. 350
ZUIDLAND, Ambagtsheerlykheid in 't Land van Putten. 167
ZUID POLSBROEK. Zie POLSBROEK.
ZUIDVOORN of OVERFLAKKEE 136. Gelegenheid 136. Landsgesteltenis 137. Algemeene Regeering en Polderbestier. 137
ZWALUWE, *Hooge Heerlykheid aan de Grenzen van Staats Brabant* 226. Gelegenheid. 227
ZWALUWE, (HOOGE) Ambagt en Dorp. 227
ZWALUWE, (LAAGE) Ambagt en Dorp. 228
ZWARTEWAAL, Ambagtsheerlykheid en Dorp in Oostvoorn. 101
ZWYNDRECHT, Ambagtsheerlykheid en Dorp in den Zwyndrechtschen Waard 365. is Schobbelands Ambagt 365. Naamsreden. 365. Grootte, Dorp, Veer, Kerk, Neering. 366
ZWYNDRECHTSCHE WAARD 360. Gelegenheid, *Naamsreden*, Landsgesteltenis, Binnenwateren 360. Bedyking, Dykgraaf en Hoogheemraaden 361. Dorpen en Ambagten. 362

